AL.MIHALCEA

JURNAL

Coperta de MIRCEA MUNTENESCU

ISBN 973-24-0343-8

AL, MIHALCEA

JURNAL DE OCNĂ

Editura ALBATROS

Bucureşti • 1994

S-ar fi putut să nu scriu nici un rând şi să fi fost oale şi ulcele. N-a fost să fie aşa.

închin această carte părinţilor mei, tuturor celor pe care i-am făcut să sufere, precum şi oamenilor care au cunoscut durerile şi iluminările Gulagului.

împlinisem cinci ani în vara lui ’41, când au început să curgă convoaie nemţeşti către răsărit. Veneau dinspre Ghimpaţi, spusese unei vecine mama, şi se duc către Rusia. Stăteam pe podeţul de lemn din faţa şcolii şi urmăream scurgerea monotonă şi continuă de camioane, tanchete, tunuri cu ţeava lunga şi soldaţi în uniformele lor feldgrau, a căror culoare mi-a rămas întipărită în memorie. Nu cântau ca flăcăii care făcuseră, cu tata şi cu jandarmii satului, premii itară în marca curte a şcolii, înainte de mobilizarea tatei care crti director. Treceau în cutiile camioanelor încruntaţi, plini do praf, praful înecăcios din câmpia Burnazului, la fel de arsă de soare ca şi Bărăganul, poate cu ceva mai multe firicele de apă. Ultimul vehicul din convoi a fost o motocicletă cu ataş pe care imaginaţia mea de copil a transformat-o, în vis, intr-un monstru cu picioare ascuţite, călărit de un ins încruntat, cu ochelari dc molociclist, care mă fugărea pe islazul morii. Apoi a venit la şcoală un pluton de nemţi, băieţi tineri, foarte curaţi şi spilcuiţi, care se uitau cu mirare la tărăncile din Stofencşti, desculţe şi cu călcâiele crăpate. Au stat câteva zile, încartiruit! în sălile dc clasă goale, dormind pe jos şi. mâncând din gamele unde-şi făceau supe din cubuleţe peste care turnau apă

fiarta. Dimineaţa se spălau goi-puşcă în pârâul care curgea pe sub gardul şcolii, Boanca, cum îi zicea tot satul, şi care curgea la Câlnişte, pe islaz. îşi dădeau jos pantalonii în zăvoiul din fundul imensei curţi a şcolii, fără să se uite unii la alţii şi fără chiotele şi chiţăielîle noastre, ale copiilor din sat, când făceam la fel. îi pândeam de departe şi mă izbea tăcerea lor gravă, abstrasă. Ne dădeau bomboane tari ca piatra, bomboane de război, ziceau femeile, şi nişte biscuiţi albi, tari tot ca piatra, pe care trebuia să-i ţii mult în gură. Ne cam necăjeam, dar nu renunţam la ei. Seara, plutonierul care-i comanda – şi care rupea câteva cuvinte româneşti – striga un ordin scurt ; se întindeau pe păturile puse pe duşumele date cu bradolină. Mirosul acesteia îl simt şi acum, când cine ştie ce accident al memoriei îmi reînvie şcoala de la Stoieneşti şi vara de-acum o jumătate de secol. Lângă el, insinuându-se ca un abur viclean şi greţos, urcă celălalt val de miros, do la sfârşitul războiului... Dimineaţa, nemţii incălecau pe biciclete, plecau cine ştie pe unde, reveneau asudaţi, se scăldau în pielea goală în Boancă, fără să le pese de privirile babelor care se uitau cu mâna la gură. Întâi îşi spălau bicicletele ale căror spiţe străluceau la soare. Sâmbătă seara era ceasul lor de distracţie : bunica, venită de la Dadilov să-i dea fiică-şi, rămasă singură, o mână de ajutor, punea de leşie într-o căldare de aramă spoită, pe pirostrii, în curte. Urma îmbăierea noastră săptămânală, ceea ce nu se făcea fără mari ţipete, zbierete şi lacrimi căci ne intra leşia în ocini. Fugeau cu bietele femei după noi şi era mai mare necazul până ne prindeau. în sâmbăta de care vorbesc, doi nemţi nc-au găbjit ca pe nişte căţei şi ne-au dus la albie. Prin miezul războiului, am găsit o stea rusească pe care tni-ann atârnat-o în piept. Şeful de post, care stătea în nişte odăiţe din spatele jandarmeriei şi vedea tot ce se petrece în curtea şcolii, m-a chemat la gard, s-a uitat şi mi-a zis „unde-ai

găsit-o, mă bolşe- vicule ?” A râs, dar eu am rămas pe gânduri, „Bolşe- vicule !” L-am întrebat pe tata când a venit în permisie, a schimbat vorba. Intr-o zi, fierbinte ca toate zilele miezului de vară în Burnaz, în faţa şcolii a oprit un camion militar... De lângiă şofer s-a dat jos un căpitan în uniforma vânătorilor de munte, fratele mamei : Aurico, am adus la voi mobila lui tanti Marioara, la Bucureşti le e frică de bombardament. Bine, Gicule, s-o dea jos soldaţii şi s-o bage în şcoală. Tu pe unde-ai fost ? La Ode,sa şi-n Caucaz... Unchiul avea pistol la şold şi ne-am rugat de el să împuşte ceva, să vedem şi noi.

Pe cer se învârtea un ercte, unchiul a scos pistolul, apoi a zis – e prea departe şi l-a pus la loc. Am fost foarte dezamăgiţi, am fi vrut să împuşte măcar o găină. După plecarea camionului mama fi scos dintr-un pachet nişte ciocolată, creioane colorate „Hardmuth” şi câteva căi'ţi : „Contesa de Segur”, „Povestea unei marionete”, albume colorate şi o cărţulie ciudată, cu coperţi de carton lucios, foarte frumoasă. Nu avea foi, se deschidea ca o armonică şi înăuntru l-am găsit pe Stalin, mustăcios, mai cumplit la vedere ca Vlad Ţepeş, călare pe un avion din care curgeau – bombe şi care avea, în loc de elice, patru mături cu paiele la capete. M-am uitat toată seara la ciudatele decupaje, apoi am pus-o sub pat şi dimineaţa pur şi simplu n-am mai găsit-o. Este una dintre enigmele copilăriei mele. Din satul aflat nu prea departe de Bucureşti se văzuse bine înaltul stâlp do flăcări de la Moroni, în nopţile când tăcea totul sub vălul de beznă. Tot de acolo, din tranşeele săpate în curtea Iui Gheorghe Păcrişte, am văzut avioanele americane de bombardament interceptate de vânătoarea noastră deasupra Bucureştilor. Păreau nişte bondari încolţiţi de viespi, în fuga lor largau rezervoarele auxiliare, aluminiu din care românii se şi învăţaseră să facă maşini de

gătit. Dintr-un asemenea avion a coborât cu paraşuta un băiat pe lunca gârlei. Câţiva moşi care mai rămăseseră în sat au luat furcile şi-au plecat într-acolo.

Mai iute ca ei, şeful de post s-a repezit călare şi l-a dus pe american la legiunea de jandarmi de la Giurgiu. Seara, când ne înăbuşeam în bucătărioara cu ferestrele închise, camuflate cu hârtie albastră, mâneam pe fugă, mama stingea lampa şi ieşeam în curte. Dinspre marele oraş veneau zgomote surde şi se vedea o lumină alburie. Ni se citea apoi din „Universul" că au fost bombardamente, atâţia morţi, atâţia răniţi... Venea din când în când omul de serviciu al şcolii, moş Niculae. Tăia lemne, scotea apă, îi aducea mamei legume şi pepeni de la grădinarii dinspre Strâmba, pe firul Neajlovului, către conacul lui Polopol. Ne făcusem mai mari, începuserăm să înţelegem dar lucrurile nu-şi dezvăluiau, pentru noi, cei doi fraţi, decât coaja. Cei mari se fereau să vorbească în faţa noastră. Se petreceau lucruri ciudate, un ' fin fusese dat dispărut la cotul Donului. Plecase pe. front a doua zi după însurătoare şi nevastă-sa, fina Tudora, a mai stat câţiva ani buni după război, pe urmă şi-a luat alt creştin. (Apoi cineva, care a fost, nu ştiu de ce, mult mai târziu, la Moscova, ar fi zis că l-a întâlnit pe finu Marin îmbrăcat colonel, îl chema altfel, dar el era, negreşit, ţinea o rusoaică de-a lor. Moş Nicolae tăiase lemne într-una din aceste zile şi, spre seară, i-am turnat să se spele pe mâini în timp ce mama îi punea masa. Bătrânul s-a închinat tăcut, a mâncat, s-a şters cu dosul palmei apoi şi-a răsucit o ţigară. I-am adus chibrit, lasă, zice, nu-mi trebuie, am iască şi amnar. Aşa m-am învăţat, nici ţigările astea de fabrică nu le sufăr. Am tutunul meu, din păpuşă.

Aşa era. Nici un bărbait nu fuma la Stoieneşti altceva decât tutun din loturile dinspre luncă, păpuşit şi pus să se usuce sub grinzile prispei.

Doamnă, zice moşul, vin vremuri grele, nu se ştie ce ne-o da Dumnezeu. Bine nu e ! Vin ruşii, doamnă, ne-au luat iar Basarabia. Mama tăcea, cu mâinile sub şorţ, cum fac fiicele de ţărănoi. încercam să înţeleg. Vin bolşevicii, doamnă învăţătoare, o să ne ia casa şi pământul, ne bagă în colhoz. O să mâncăm la cazan... Sub pirostrii mai sclipea un licurici de cărbune. Găinile se culcaseră, eram doar moşul, mama şi eu, cu Leu la picioare, în imensa curte a şcolii. Soaiele căzuse dincolo de gorganul de la Mirau, de sub orizont urcau pe cer zdrenţe însângerate de lumină. O să păţim, doamnă, ceau păţit basarabenii în '40, o să ne ducă Stalin în Siberia.

Pe acelaşi drum pe caro trecuseră nemţii cu patru ani înainte, s-au scurs către apus ruşii. Au duruit tancuri greoaie şi camioane Molotov şi Studebaker, cu botul scurt, târâind tunuri cu ţeava lungă, năclăite de praf şi de păcură. La furgoane erau înhămaţi cai masivi sibericni, pe lângă care ai noştri păreau nişte' mânji, armăsari păroşi, ou copite imense şi picioare ca bulumacii. Soldaţii aveau bonete pe-o parte, cu stolo ca aceea pentru caro-mi zisese jandarmul „bolşevicule”. Tata fusese lăsat la vatră, redevenise învăţător, iar domnul Condemnu, ziarist, cea mai pitorească figură dintre orăşenii refugiaţi la Stoieneşti, plecase într-un Bucureşti plin de hârtoape şi de ruinele lăsate de bombe. Satul trăsese linie sub numărul morţilor pe front şi al dispăruţi lor, unele văduve îşi găsiseră alt om. Ruşii au rămas încartiruiţi multă vreme acolo, pe tăpşanul din inima aşezării instalaseră un ecran mare şi seara vedeam filme de-ale lor din care înţelegeam fie că toţi nemţii sunt nişte barbari care omoară copiii, fie că toate rusoaicele cântă în cor când se întorc de la praşilă. Mă

deprinsesem cu cinematograful, nu-mi mai era frică, aşa cum mi se întâmplase cu doi ani înainte când, dus pentru prima dată la cinema, pe Dudeşti, cu prilejul unei vizite făcute lui tanti Lia, nevasta ofiţerului, am văzut „Tope şi fantomele” iar când strigoiul s-a repezit, cu ghearele cange către sală, am crezut că vine să mă sfârtece şi-am ţipat. îmi plăceau filmele ruşilor, iar flăcăilor şi fetelor le plăceau şi mai mult. Le pipăiau, şi ele se lăsau pipăite în voie şi, de multe ori, târziu, când se termina ultima bobină şi se stingeau toate lămpile, unii se furişau către şirele de paie din fundul curţilor, mârâiţi de dulăii pe jumătate adorrniţi.

Soldaţi! vindeau de toate : păturі şi mantale, hamuri, cizme, rubăşti şi argintărie de captură, pistoale şi muniţie. Pe băutură. Cu o sticlă de ţuică luai un „Walter” şi două încărcătoare, pe o damigeana puteai să cumperi o mitralieră. Cu arme şi îmbrăcaţi în uniforme luate de la ruşi i-au ucis nişte tâlhari pe stăpânii unei case de la xŞoseaua Mare, la doi paşi de Uzun, lângă Moara de foc a lui Iiie Stoian. Tot cu un pistol rusesc a fost omorâtă o bucureşteancă – zicea lumea – „una do-alea de se ţin cu ruşii”, căreia i s-a făcut autopsia în curtea şcolii de către doctorul Nanca de la dispensarul plăşîi Comana. Fusese chinuită mai întâi, înţepată peste tot cu baioneta... Lumea işi făcea cruce dar noi copiii am stat până a tăiat-o de tot şi-au pus un cearşaf peste trupul sfârtecat. După mama şi după o altă învăţătoare au fugit nişte ofiţeri ; noroc că erau beţi, alergau împiedica,!, le a ascuns Ioana lui Păcrişte în pod şi ori n-au dat de ele, ori nu i-au mai ţinut picioarele să se caţere pe scara, că au scăpat femeile. Mai rău era cu porcii, trebuia ,„i le

dai toată ziua să mănânce, să nu guiţe. ’|'i i lu.i tu ni lin bătătură şi-l vindeii în alt sat, tot pe ţuiia, u ,n<-.i i>

face eu banii. De multe ori erau inână-n mână cu h-l dr fel de lepre de-ale noastre care începuseră s-o rupă ruseşte. Nu se pomeniseră furtişaguri înainte de război la Stoieneşti, era mare necaz să ai de-a face cu jandarmul. O singură dată am văzut, într-0 duminică, zi de horă, pe când mă uitasem la broscăria de pe fundul unui gropan din curtea lui nea Marcu, pe uliţa mare, doi flăcăi caro furaseră un mânz şi pe care[1] plutonierul de jandarmi îi legase împreună, Ic pusese de gât o tăbliţă pe care scria „Cine face ca noi, ca noi să păţească" şi-i mâna cu cravaşa do la spate printre oamenii ieşiţi la horă. Câteva femei plângeau dar bătrânii au zis că bine le face, să se înveţe minte, că hoţi la Stoieneşti nu s-au pomenit, nici ţiganii lui Caliu nu pun mâna, doar când trec bandele de zlătari piteşteni trebuie să-nchizi păsările şi să dai drumul la câini (pc ţiganii piteşteni i-au lichidat jandarmii din ordinul lui Antonescu, după o crimă cu deosebire atroce, ca să cureţe pământul de ei). Mai bine să le băşice curu decât să-i dea pe mâna parchetului de la Giurgiu. Dar acum începuse lumea să fure, mai ales tinerii, iar ruşii nu furau, luau de-a dreptul, intrau în ogradă, îţi puneau pistolul în piept şi-ţi luau porcul. Nu crâcnea nimeni. Le era frică doar de poliţia lor militară, nişte flăcăi cât uşa, posaci, cărora nu le păsa de galoane. Dar erau puţini şi valul de beţivi din sânul Armatei Roşii s-a înfrăţit repede cu terchea- berchea clociţi în apele tulburi ale mijlocului acelui deceniu. în două-trei rânduri, ofiţerii i-au cerut tatei o sală de clasă, dintre cele două, ca să benchetuiască. Au trimis plantoane înainte, s-au uns duşumelele cu brado- lină, a fost şters de praf tabloul regelui, îmbrăcat în uniformă cu eghileţi şi diagonală, sub privirile căruia ofiţerii au băut preţ de o noapte, bâlăcindu-sc în pro

pria lor vomă. Dis-de-dimineaţă, soldaţi! i-au. luat ca pe saci şi i-au târât care pc unde fusese încartiruit. în urma lor, au rămas mirosul cumplit, duhoarea care a anihilat puritatea de ozon a bradolinei, miasmele intrate în crăpăturile zidurilor, în lemnul podelei, peste tot.

în vara lui 1953, terminasem liceul, la „Ion Neculce” – unsprezece clase, ultima serie înainte ca Ministerul învăţământului să le mai scadă cu una, dădusem bacalaureatul cu puţin timp înainte de a împlini 17 ani, apoi umblascm câteva zile în şir prin holurile câtorva instituţii de învăţământ superior bucureştene, evitându-le cu grijă pe cele care pretindeau candidatului noţiuni de matematică. Nu mă puteam hotărî : istorie ? filologie ? geografie ? Intr-un colţ al unui imens avizier de la Universitate, am văzut un anunţ discret : facultatea de ziaristică. Nu aveam de unde să ştiu că fusese înfiinţată cu numai doi ani în urmă, că prima serie era alcătuită din studenţi admişi iniţial la filozofie, în cadrul căreia, în timpul primului semestru al anului universitar 1951—1952, se formase secţia de ziaristică, după o atentă cercetare a dosarelor. După un an, fusese transformată în facultate. Considerată de secţia de propagandă a Comitetului Central drept pepiniera de „cadre pentru frontul ideologic”, ca şi facultatea de filozofie, cele două procese politice, din 1957—1959 (ultimul grăbind desfiinţarea învăţământului jurnalistic de stat şi instaurarea monopolului absolut al şcolii „Jdanov”, devenită, după câţiva ani, „Ştefan Gheorghiu”, asupra formarii .ziariştilor) trebuie să-i fi contrariat grozav pc mandarinii din înaltele sfere ale partidului. După arestarea şi judecarea lotului Dcrdena, în primăvara lui '57, supravegherea informativă a studenţilor, mai ales după

„lecţia Budapestei”, ajunsese la paroxism. într-o atmosferă greu de descris, de suspiciune, de „exemple” care să-i bage în sperieţi pe tineri, să ţină în frâu studenţimea, s-a trecut, cu ajutorul Uniunii Tineretului Muncitor, ai cărei activişti au organizat şedinţe-maraton, la demascarea „duşmanilor de clasă*. Orice mârşăvie era binevenită, de Ia nota informativă la lepădarea publică de „elementul descompus” a prietenilor, a iubitei, a colegilor. Erau căutaţi cu lumânarea cei care puteau ii daţi afară, trimişi să se „reeduce” pe şantiere, la lopată, indiferent de anul de studii. Idealul era să poată fi arestaţi. Noi, coi şase de la ziaristică, ne aflam deja sub lupă. Pentru o vorbă, în doi peri, o strâmbătură din nas la un seminar de marxism-leninism, raportate când şi cui trebuia.

Pentru întrebări sinucigaşe la seminare, de tipul „Există fenomene fără contradicţii interne ? Dacă nu există, care sunt contradicţiile marxismului ?” trebuia să fim arestaţi, era în logica lucrurilor.

Către sfârşitul anului 1958, i-au luat pe Filip, Stan, Popa şi Tomcscu. în februarie l-au arestat pe Florin Pavlovici. La puţin timp după începutul anului universitar am fost convoca ţi într-un amfiteatru de la Filozofie unde Cornel P., parcă, a citit o listă cu studenţii propuşi pentru sancţionare. Lucrasem peste vară la Hunedoara, la „Uzina noastră”, trimis de U.T.M. ca o ultimă încercare şi o ultimă şansă. Să mă îndrept. Se ştia că frecventez biblioteca Ateneului unde citesc literatură decadentă : Baudelaire, în special, Verlaine, Tristan Tzara. Aveam, ce-i drept, o circumstanţă atenuantă, îi citisem în româneşte, nu împinsesem perfidia până la lectura în franceză (pe care atunci nici n-o ştiam, de

altfel). Comisesem însă grava eroare de-a memora „La chanson d’un dadaiste”, recitat între patru ochi de un coleg şi găsită, apoi, în rarissima bucoavnă a lui Călincscu :

La chanson d’un dadaiste
qui n’ctait ni gai, ni triste et aimait une bicycliste
qui n’ctait ni gai, ni triste

L’ascenseur portait un roi lourd, fragile et autonome il coupa son grand bas droit l’envoya au Pape â Rome

mais l’epoux, le jour de J’an savait tout et dans une crisc envoya au Vatican leurs deux corps dans trois valises.

Şi făcusem tâmpenia să mă extaziez, într-un cerc de colegi care deveniseră studenţi fără să fi trecut chiar prin toţi anii de liceu. Şi în faţa câtorva studenţi greci, foşti soldaţi ai lui Markos, dintre care Petros Galupis, ex-căpitanul, mi-a reamintit că cine nu e cu noi, e împotriva noastră. Cu banii de pe colaborările la Radio şi „Contemporanul”, îmi cumpărasem două perechi de şosete englezeşti de la „Consignaţia” şi-mi făcusem două perechi de pantaloni la un croitor de pe Rosctti – croială franţuzească, absolut impardonabilă. Piesele se adunaseră, grele, acuzatoare, la un dosar pe care avusesem inconştienţa să-l ignor. Atrăsesem atenţia unor colegi asupra bogăţiei vocabularului critic al unui, asistent de teoria şi practica presei, exprimat invariabil prin vota- bula „interesant” şi afirmasem că mă simt „fătul”

pentru reportaj, nu pentru analiza economică. Cifrele de plan, indicatorii, procentele îmi dădeau ameţeală, ca lungile ore despre acordul global de la cursul de presă ţinut Ia şcoala interjudeţeană do partid, din Timişoara, unde aveam să fiu exilat în ’71. Deocamdată, însă, în anul de graţie 1959, nu ajunsesem decât la Hunedoara, la „Uzina noastră”, unde rcdaetorul-şef, „boul nostru cel de toate zilele*-, cum îi spunea Radu, şeful meu de secţie, m-a primit amabil şi mi-a vorbit cu menajamentele pe care le ai faţă de cretinii aparent blajini dar cărora le poate sări ţandăra :

- Mneata, tovarăşu, ai să lucrezi la economică...

— Ştiţi, eu fac reportaj şi...

— ...unde ai să înveţi repede, că n-a ieşit nimeni gata învăţat din burta mă-şi. Uite, chiar mâine te duci la cocserie şi la bluming, vezi de ce întârzie ăia cu montarea rolelor..;

— ...şi nu s-ar putea să scriu un reportaj cu un personaj pozitiv, un Erou al Muncii Socialiste, ceva...

■— ...că la laminatele de profil au probleme şi noi, tov. Mihalache, nu, Mih aicea parc-ai zis că te cheamă, trebuie să le dăm o mână de ajutor ! Aşa, tovulc !

Dă-l dracului de bou, exclamase Radu când i-am povestit scena. Boul nostru col de toate zilele, nici nu putea să conducă altcineva „Uzina noastră”. Stai pe lângă mine, adu cifrele şi te-nvăţ eu, nu e mare filozofie. Parc-o să pornească oi blumingul că scrii sau nu scrii tu. Dar nu te mai pune în gură cu Apis î

După vreo două zile, Radu mă duce la bufetul judeţcnei de partid, ia două farfurii cu sandvişuri, mă trage de-o parte şi mă întreabă :

— Mă, ce-ai făcut tu la Bucureşti ?

___ ?i

- lAm văzut pe biroul cornutei o hârtie de la facultate : „Vă rugăm să înscrieţi în caracterizarea pe care o

veţi întocmi Ia sfârşitul practicii modul în care studentul s-a comportat” – sau cam aşa ceva, nu reţin exact. Ai făcut ceva ? Stau ăştia cu ochii pe tine ?

— Habar n-am, nea Radule, Am afirmat că nu-mi place să scriu materiale economice, atâta tot.

Nici asta nu e bine dar nu se poate, ai mai zis tu ceva ! la gândeşte-te. Gândeşte-te bine.

— N-am la ce.

Mă băiete, fii atent, dacă nu vrei să scrii din economic, asta înseamnă că nu te interesează eforturile clasei muncitoare. Nu scrie dar taci din gură, nu mai vorbi. Ţine minte de la mine, sunt cele mai uşoare, toţi tâmpiţii işi dau cu părerea, n-ai văzut, iau un citat din Lenin, unul din Hruşciov, mai bagă două-trei rânduri din Dej, copiază câteva cifre, nişte procente – gata „analiza”. Cu cât scrii mai mult şi mai prost, cu atât eşti mai bun. Ce dracu te-or fi speriind atâta analizele economice ?!

— Nu ştiu, eu nu scriu. Scriu ce-mi place.

— Mă băiatule...

Şi cu asta încheiasem discuţia. Am stat mai bine de o lună, am bătut zi şi noapte imensul şi fascinantul combinat, am asistat ca la miracolele genezei la revărsarea metalului lichid din oalele gigantice pe caro le deşertau oţolarii, oameni duri, viguroşi ca nişte Hefaistoşi, pe care îi admiram şi-i iubeam. La Tcliuc şi Ghelar am coborât în mină, cu casca pe cap, şi-am încercat să simt ce simţeau minerii. N-am reuşit decât să gândesc prin cadrele reportajelor lui Bogza, veneratul maestru al generaţiei mele. Cu Arelia, studentă la Politehnică, în practică şi ea, pe după gât, am străbătut, pereche solitară, sălile gotice cu floarea de crin Ia întretăierea arcelor frânte încercând să înţelegem vremurile Angevinilor şi ale casei Corvineştilor. Am călărit munţii şi, când ne răzbişi oboseala, ne lăsam pe spate în iarba de lângă biserica rimi-

tirului de la Castel, ronţăind fire de fân, în timp ce, pe deasupra noastră treceau, zgâlţâite pe frânghiile lor de fier, corfele cu minereu...

...Studentul Mihalcea Alexandru, nesocotind sfaturile organizaţiei de tineret şi îndemnurile tovarăşilor profesori, în special ale tovarăşei asistente Petroneac, a dat dovadă de cosmopolitism în modul de a se îmbrăca şi, mai ales de a gândi. Decanatul a primit de la ziarul unde a fost repartizat în practică o adresă în care se arată că tovarăşul a refuzat în mod repetat să scrie materiale pe teme economice (vasăzică tot mi-a făcut-o boul nostru cel de toate zilele, cu toate reportajele mele din mină şi de la cocserie, cu tot eroismul muncii, cu tot elogiul abnegaţiei lui Koti-baci, care a economisit 700 000 lei şi n-a scos o vorbă când l-au întrebat dacă vrea să-i dea o diplomă, cu tot). Noi considerăm, tovarăşi, că asemenea manifestări de spirit mic-burghez, de liberalism anarhist...

La câţiva metri de mine, Magda Mihăilescu fierbe de indignare. Fata asta, solidă ca şi ştiinţa ei de carte, de o cinste cristalină, nu poate suferi minciuna. Mai încolo, Mişi Domneşteanu, cu ochii pe jumătate închişi de obo- S'eală, Puşa Câmu, Li Ii Ion eseu, Tutu Chirilă ascultă jenaţi ; Hondroianis e fascinat do tonul rechizitoriului, şi-a uitat căscată gura, trăsăturile lui grosolane devin şi mai grosolane, numai frumos nu era dar a devenit şi mai urât, cu sclipirea de bucurie drăcească din priviri.

...fiindcă partidului nostru, care urmează cu fidelitate învăţătura marxist-leninistă, nu-i poate fi indiferent ce fel de tineret este crescut în universităţile noastre. Pregătirea cadrelor de ziarişti, cei care vor lucra la focul continuu al programului P.M.R., care au obligaţia de onoare de a duce cuvântul partidului în toate, straturile societăţii... şi chiar faptul de a prefera să scrie reportaj... invocarea numelui *tov Eter* Bogza, dar toi' -Geo BogvA

2 – e. 152

scris „Anii împotrivirii” în care luptă împotriva întunecatei orânduiri burghezo-moşiereşti, iar studentul nu vrea să înţeleagă că nouă nu ne poate fi indiferentă poziţia sa ideologică... Dau cuvântul lui Cutărică, se pregăteşte Cutărescu !

Tovarăşul, nici nu ştiu dacă mai am dreptul să-l numesc astfel, a dat dovadă de un cras anarhism...

— Noi studenţii democraţi, mai ales noi de la ziaristică, suntem legaţi prin mii de fire de clasa muncitoare...

— Element descompus care...

A cerut cuvântul Magda Mihâilescu. I l-a dat, a vorbit cu glas potolit dar în care se simţea frâul, sforţarea de a nu izbucni. Mi-a luat apărarea. S-a ales, înainte de a se vota verdictul dat mie, cu vot de blam. Bine că n-a fost exmatriculată. Pentru mine s-a propus şi s-a votat excluderea. Nu mai ştiu dacă în unanimitate sau cu două-trei abţineri. Pe la patru am plecat, clăti- nându-mă de oboseală, gol de gânduri, înspre cămin. Stăteam pe Doamnei, vizavi de monumentala bancă de stat, fostă pe vremuri Marmorosch-Blank. Felinarele se oglindeau în granitul lustruit, în torsadele de la ferestre, sclipeau pieziş în sticlele oarbe. îmi plăcea să mă uit la arhitectura aceea severă, de care era plin centrul Bucureştiului anilor ’50, cu elemente de sugestie populară pe care stilul Mincu le integrase atât de firesc în monumentalitatea importată de la francezi. Luceau zorile peste oraşul încă adormit. Colegii mei rămăseseră discret în urmă. îmi respectau tăcerea – sau eram deja ciumat ? Am intrat în camera cât o hală, murdară şi urât mirositoare, şi-am adormit buştean. Câtă vreme sancţiunea nu era validată de centrul universitar U.T.M.. mă mai puteam duce la cursuri. M-am mai târât aşa până prin februarie. într-o zi ne-au strâns pe toţi sancţio- naţii din universitate la Drept,, unde a venit, foarte înţe-

pată, îmbrăcată din pachet, o fată sau nepoată de-a lui Gaston Marin sau de-a lui Marin Florca lonescu – dacă n-o fi fost a lui Florian Danălache, caro a împărţit, magnanimă ca un papă ce dispensează indulgenţe dar şi necruţătoare ca Torquemada, fulgerele şi iertarea. Ceva nu i-a plăcut la mine, poate întrebările, poate răspunsurile, că m-a aruncat la lada cu gunoi a istoriei. A doua zi, atn fost chemat la cabinetul secretarei de partid. Era atunci la capătul coridorului caro pleca din înaltele uşi lăcuite ale bibliotecii de la etajul I, deasupra Dreptului. Tovarăşa Tamara Dobrin m-a privit scurt, dispreţuitor şi m-a întrebat clacă-mi dau seama de ceea ce fac. Apoi a ieşit şi m-a lăsat în picioare, în faţa unui bărbat în jur de 40 de ani, cu părul lipit do ţeastă, îngrijit îmbrăcat într-un sacou cu revere late şi cravată albastră. Era în penumbră, fotoliul se afla într-un unghi obscur, eram nevoit să stau cu faţa la fereastră. M-a descusut îndelung, la unele întrebări dădea singur răspunsurile. M-a întrebat ce caut prin Dămăroaia. Nici nu călcasem pe-a- cclo. Lasă, ştim noi pe unde te-ai întâlnit cu Pavlovîcî, prin toate colţurile Bucureştilor. Am plecat, greu de gânduri. O ameninţare surdă venea spre mine, sc insinua fără să ştiu de unde s-o apuc. Am ieşit în larma bulevardului, atât de familiară, am luat-o în sus, către Casa Centrală a Armatei, prin faţa cinematografelor, izbindu-mă de oameni, înregistrând mecanic titlul filmelor. Am avut impresia că teroarea şi teama merg fizic pe trotuar, se vâră printre lume, păşesc lângă mine. Cu câteva zile mai înainte avusese loc un eveniment do partid, Ghcorghiu-Dej rostise unul dintre discursurile lui, nesărate dar nu foarte lungi, pe care, ca de obicei, nu-l băgasem în scamă, aşa cum, de ani de zile, mă obişnuisem să las să-mi treacă pe lângă urechi frazele al căror sfârşit era la fel do previzibil ca şi rezultatul lui

„doi şi cu doi”, dacă auzeai începutul. Nici nu-l credeam, încetul cu încetul mi se inculcase ideea că discursurile acelea acoperă poate nu o minciună, poate nu o idee de sens contrar cuvintelor dar, în orice caz, o distorsiune a adevărului adevărat. îmi amintesc că, prin ’50, am ascultat, în casa unui unchi nemaipomenit de cultivat dar şi inutil, o lungă poliloghie a lui Vasile buca despre minunile care pot ieşi din depistarea şi judicioasa utilizare a rezervelor locale. Faptul s-a asociat, în aceeaşi sferă a vorbelor goale şi minciunii, în mintea mea cu scena botniţelor din „Desculţ”, despre falsitatea căreia am aflat cam tot pe-atunci de la un teleormănean rudă cu scriitorul, şi cu reportajele despre celebra Porumbiţă şi suratele ei, unele din perlele „Scânteii” de sub A. Toma şi Brucan. Mult mai târziu am dat peste cuvântarea cu pricina a lui Dej : „în condiţiile trecerii de la capitalism la socialism, întărirea statului nu este cu putinţă fără întărirea continuă a acelor organe ale sale care au misiunea de a asigura securitatea internă a cetăţenilor, de a face inofensivi şi a reprima pe duşmanii poporului. Câtă vreme clasele exploatatoare n-au fost complet lichidate, atâta vreme ascuţirea luptei do clasă este şi va rămâne o lege a dezvoltării ţării noastre spre socialism. Duşmanul de clasă recurge la cele mai perfide şi cele mai diverse metode de subminare a puterii statului, a operei de construire a socialismului..."

în aceeaşi zi, fără să spun ceva cuiva, m-am internat la Spitalul Studenţesc. Naiv, mi-am închipuit că, dacă dispar pentru câtăva vreme din facultate, toate urâtele întâmplări ale ultimelor săptămâni se vor şterge ca prin minune şi totul va reintra în normal. Ca pe timpul copilăriei.

1948 este un an fericit. Am fost luaţi din toate liceele bucureştene, copilandri, duşi la Teatrul Giuleşti

unde, după ce ne-a vorbit preţ de vreun ceas, tovarăşul Vasile Luca personal ne-a pus cravata roşie la gât. N-am plătit nici un ban, era un cadou din partea partidului şi guvernului. Eram cei mai buni, meritam. Tovarăşul Vasile Luca ne-a povestit despre copilul-erou Pavlic Morozov, cum l-a demascat el pe reacţionarul său tată care nu-I iubea pe tovarăşul Stalin, iar tatăl şi-a primit pedeapsa meritată pe deplin dar unchiul său, de fapt o năpârcă, fratele tatălui, altă viperă, l-a ucis pe copil, dar asupra amândurora s-a prăvălit, ca un pumn dârz şi neînfricat, sfânta mânie a clasei muncitoare. Sunt impresionat de moartea copilului-erou, de bestialitatea unchiului, la fel de mârşav ca şi călăul Tito împreună cu clica lui formată din călăul Djilas şi călăul Rankovici. Pe Tito îl văd toată ziua pe zidurile oraşului, proptit în coada unei securi uriaşe de pe care se prelinge sânge. Dacă aş putea, l-aş sugruma cu mâinile mele. Când îmi văd, pe albul cămăşii, cele două codiţe ale cravatei, pieptul mi se umflă de mândrie şi de fericire. Sunt indiscutabil un elev bun, la „Lazăr” colegii mă respectă şi mă iubesc. Răspund frumos la istorie, după manualul lui Roller, îmi place mult limba română, dar cel mai mult îmi place constituţia. Profesoara ne-a arătat ce merite au Partidul Muncitoresc Român, personal tovarăşul Gheorghe Ghcorghiu-Dej când au propus, în aprilie. Marii Adunări Naţionale, un proiect de constituţie făcut de Frontul Democraţiei Populare. Spre deosebire de mulţi colegi care sunt buni la algebră, dar eu unul nu prea văd la ce le foloseşte, înţeleg repede ce înseamnă „rezultatul istoric al luptei forţelor democratice”. conduse, firește, de „clasa muncitoare şi de partidul său”. Sunt cu totul de acord că republicile burgheze au aşa-numite constituţii, dc fapt petice de hârtie menite să amăgească masele care luptă pentru democraţie şi pace, pentru egalitatea tuturor oamenilor şi, dacă vor luptii mereu şi vor lua, ca noi, pildă de la marele Stat al

Muncitorilor şi Ţăranilor, vor ajunge să desfiinţeze dictatura unei clase exploatatoare neruşinate. Mă sufocă de indignare atitudinea lui Moni Mayer, ovreiaş deştept şi iute ca un michiduţă, foarte simpatic în recreaţie dar caro, în timp ce profesoara (altfel coreligionară de-a lui) ne explică cum a fost dezlănţuită teroarea împotriva fruntaşilor muncitorimii iar în Apus are Joc o scădere catastrofală a salariilor, se uită nepăsător pe fereastră spre Schitu Măgurcanu, pe unde trece tramvaiul 12 către gară.

Mă scârbeşte şi atitudinea celor doi băieţi din spate care fac, pe sub bancă, pocnitori cu pucioasă şi clorat de potasiu, pe care le vor trage în Cişmigiu, după orc, dacă n-o să-i vâneze pedagogul Clipici, veşnic la pândă prin tufişuri, să-i prindă în flagrant delict pe măgarii care fumează „Victoria” şi „Virginia” şi să-i ducă de urechi la d-l director Rişavi, de chimie. Clasa e sufocată de respect faţă de Moni, mare patinator, care a câştigat un campionat naţional ; iarna, când năvălim în Cişmigiu, e o plăcere să-l vezi făcând glisade şi piruete pe gheaţa sură a lacului. Mai avem două vedete, Nae Dantzer, un băiat înalt, subţire, care poartă un fular de mătase înnodat pe sub cămaşa, un tip cu ochii reci, dispreţuitori, care joacă în „Fântâna turmelor”, la Municipal, şi pe David, o minune a naturii, care face salturi mortale pe loc. Arc muşchi ea nişte bile şi datorită lui am putut invada clasa vecină, dar nu şi prietenă, unde domneşte, cu forţa lui mămăligoasă, Zvek, zis „Ţăranul”. Printre elevii clasei se află şi băiatul lui Romulus Zăroni, straşnic chiulangiu, al cărui ministerial părinte a venit într-o zi în persoană spre a proceda Ia o straşnică bastonadă (ceea ce, din perspectiva timpului, mi se pare de un democratism ¡repetabil) şi, fiindcă odrasla s-a dovedit mai iute, coridorul lung iar gen ito rele, ci aud ¡¡când, incapabil să-l ajungă, atunci acesta a azvârlit, ţărăneşte, ca pe un ciomag, bastonul după' infractor. Suntem deci,

o clasă de băieţi talentaţi şi inteligcnţi. Atunci de ce nu se prea învaţă la rusă ? Ne apropiem de sfârşitul anului, primul nostru an de rusă, profesorul un basarabean bătrân, astmatic, viclean – ne recită verbele ţugu- ind buzele şi închizând extatic ochii dar mulţi îşi dau în petic şi pufnesc ■— ia pişu, tî pişeş, on pişet, ba unii fac ca toţi dracii pe sub bancă sau în spatele profesorului, plantat de obicei la mijloc ca să-l auzim mai bine. Coincidenţa unor vocabule cu altele din limba noastră, situate în zona reflectării lingvistice a fiziologicului, pune sub semnul hilarului nobilele eforturi ale dascălului şi scoate]a iveală lipsa de seriozitate a unor uşuratici care n-au nici pic de respect şi de consideraţie faţă de limba marelui popor frate şi prieten de la Răsărit. (Mult mai târziu aveam să-mi dau seama de eroarea acelui profesor, ca do a atâtor altora, de a nu ne fi dat nici o rnoti- vaţie. Am regretat că n-am învăţat-o ca lumea iar afirmaţia emfatică a unui poet, cum că ştie şapte limbi „şi ruseşte”, n-a avut darul să ne apropie de graiul lui Dostoievski.) De acolo vine lumina, cum scrie aşa dc frumos pe coperta uneia dintre cele două cârti pe care le-a scris de curând Sadoveanu, a doua, „Mitrea Cocor”, pe care o studiem la română, umplându-mă de ură împotriva javrei de Cristea Trei-Nasurj şi de bucurie pentru Mitrea, care a avut ocazia sâ vadă ce pot face ţăranii când îşi împărţesc pământurile, ca în colhozul „llicia > pamiati”. Vom avea oare şi noi colhozuri, să scape ţăranii de sărăcie şi foame? Vecinii mei, copiii lui Păcrişte, Gogu şi Safta, au sărit odată intr-un picior, de bucurie, când i-a chemat femeia la masă, după ce luase de pe pirostrffi oala de pământ înnegrită de fum – „Să mâncăm fasulică Copiii sovietici sunt fericiţi, ei mănâncă pe săturate şi, dacă n-ar fi fost invadaţi de fiara fascistă, ar fi mâncat şi mai bine. Noroc că ţara se reface repede, a scris şi în „Scânteia”, ştiinţa sovietică, cea mai înaltă din lume, va găsi căi pentru stimularea

producţiei, aju- tându-ne şi pe noi, şi pe celelalte ţări surori. Dc pe acum minerii din Donbas scot mii de tone de cărbune peste plan, din care ne trimit şi nouă. Noroc că navele sovietice ne-au adus grâu şi porumb, altfel nu ştiu ce ne-am fi făcut cu seceta ce i-a mânat pe moldoveni peste noi. Tata, venit cu mâncare de la Dadilov, unde ne-am mutat între timp de la Stoieneşti, îmi spune cu glas scăzut, să nu-l audă tanti Mărioara, la care stau, că învăţătorii nu ştiu ce să facă cu copiii moldoveni, sunt plini de râie, săracii, şi de păduchi. Şi frate-tau a avut râie, îmi spune tata, i-am dat cu soluţie de pucioasă. Apoi pleacă spre Filaret, să ia trenul; eu rămân cu ochii aţintiţi pe carte, fascinat de ce a putut da omenirii patria lui Lomonosov. Inventarea Radioului, cine nu ştie ? este opera marelui Popov. Freamăt de indignare Ja gândul că am putut fi înşelat în privinţa maşinii cu abur şi a becului electric. De unde până unde povestea cu James Watt ? Ani şi ani a trudit Polzunov, mecanic genial din orăşelul Barnaul din Urali, sărac lipit pământului, dar de o perseverenţă extraordinară, până a reuşit să-] pună la punct, îndatorând astfel omenirea. Iar becul nu este, cum greşit am crezut noi, din cauza revistelor mincinoase, precum „Jurnalul ştiinţelor şi călătoriilor”, invenţia lui Edison, nici n-ar fi avut timp sâ facă toate câte i s-au pus în seamă, ci a lui Lodâghin. Mi se umple inima de mândrie la gândul că suntem vecini şi prieteni cu marea ţară care a zdrobit nazismul şi construieşte socialismul biruitor, cu poporul care i a dat lumii pe Lisenko şi Timiriazev, pe Miciurin şi Olga Lepe-

şinscaia şi, mai ales pe EL, prietenul tuturor copiilor şi al popoarelor, luptător neînfricat pentru pacea planetei, care dejoacă toate uneltirile aţâţătorilor la război anglo-americani, EL, pe care îl pomenesc cu dragoste şi mândrie coloanele de muncitori ce strigă în Piaţa Victoriei, la 23 August, „Stalin şi poporul rus, libertate ne-a adus”, în timp ce alte coloane răspund „Ana, Luca şi cu Dej, a băgat spaima-n burgheji”. Generalismul Stalin, pe care îl văd în cartea de istorie dar şi în ziare şi în tablouri. Iată-I, de pildă, sprijinit simplu, omeneşte, de balustrada râului Moscova, cu turnul Spasski pe fundal, masiv, impunător, cu pipa în mână şi pieptul înstelat de decoraţii. Este răsplata pe care i-a dat-o poporul pentru tot ce a înfăptuit, de când i-a zdrobit pe gardiştii albi până a nimicit fiara fascistă în chiar bârlogul ei. Tovarăşul Stalin este un erou cum n-a mai existat altul pe lume. Nici nu îndrăznesc să mă gândesc că ar putea muri, mi se pare o blasfemie. EL este perfecţiunea întruchipată. Nu voi avea niciodată fericirea pe care a avut-o colegul meu Vasile Dumitru care a fost trimis la tabăra de la Artek, în Crimeea, dar i-a dus şi la Moscova şi povesteşte cum l-a văzut de departe şi noaptea n-a mai putut dormi de bucurie. Mă uit la tablou şi nii-l închipui înalt, măreţ, ca bogatârii din tabloul lui Rcpin, necruţător cu duşmanii păcii şi progresului dar blând ca un tată cu toţi copiii globului. Îmi place extraordinar statuia pe. care i-a făcut-o sculptorul Dumitru Demu, fratele mult mai mare al bunului meu prieten Traian, statuie ce străjuie intrarea în parcul de cultură şi odihnă „l. V. Stalin”, numele care-i stă, desigur, altfel decât „Herăstrău”. Când trecem prin faţa tribunei oficiale, de unde ne privesc tovarăşul Dej şi ceilalţi tovarăşi, la o aruncătură de băţ se înalţă mândru, monumental, cel mai mare bărbat al planetei, căruia îi suntem contemporani. Mă bate gândul să-i scriu o scrisoare, cu câtă rusă

ştiu eu, s-o încep aşa : „Daragoi losif Visarîonovici”, şi să-i mărturisesc câ sunt unul dintre milioanele de copii români care îl iubesc, sâ-i spun ce frumos cântă corul de la căminul cultural din Dadilov : „Unde pinii foşnesc în pădure / torentele trec din loc în loc / Spun legende şi-l cântă pe Stalin / Tăietorii de lemne]a foc”.

Ştirea ne buimăceşte : trei dintre colegii noştri au dispărut, ridicaţi de securitate. Se zvoneşte că vor fi judecaţi de tribunalul militar. Schimb câteva cuvinte cu Florin Pa vio vi ci. Ne amintim că am încercat, prin ianuarie 1954, să asistăm la un proces de spionaj. Cu carnetele de studenţi la ziaristică. Am fost refuzaţi şi ni s-a poruncit să ne îndepărtăm. De la distanţă, i-am privit pe civilii cu haine de piele şi priviri piezişe şi pe subofiţerii cu caschetă albastră care cercetau atent hârtiile invitaţilor.

Trec săptămânile şi aflăm că s-a fixat ziua procesului studenţilor de la ziaristică. Ne-o comunică o colegă, fata unui grefier. Mergem la Tribunalul Militar : tot civili bănuitori la intrare, tot subofiţeri – dar nimeni nu ne împiedică să intrăm.

Primul pe care l-au adus a fost Derdena. în urma iui, a intrat Onaca. M-am ridicat în picioare şi gestul a fost înregistrat. Apoi Dumitru Constantin. Ultimul intrat în boxă, iu mişcări stângace, ţinându-şi ochelarii cu mâna, a fost profesorul Dumitru D. Panaitescu. Afară e frig de crapă pietrele, un soare cu dinţi sclipeşte în lacrimile îngheţate ale plopilor. în .sala tribunalului militar de pe Negru Vodă, înţesată de lume, e un miros dens, greu, în care izul de sudoare acră şi do fum de ţigară rămas în haine se amestecă cu ceva nedefinit, care iese din ordinea fizică. Printre studenţii de la ziaristică şi de la alte facultăţi, mai ales de la istorie şi filologic, sunt mulţi

tineri nccunoscuţi, nu i-ani mai văzut prin universitate. Au o notă comună •— un ce obraznic, sfidător, ochi prea cercetători, prea lunecoşi – ca cei care stăteau cu ceasurile, câte doi, pe lungile noastre coridoare şi în preajma amfiteatrelor, în noiembrie, când urmărisem, cu sufletul la gură, evenimentele de la Budapesta. Făceam pariuri, când intram, zoriţi de sosirea asistentului, în marile săli de seminar, că-i vom găsi în acelaşi loc. Şi tot acolo îi găseam. Atunci m-am dus cu notiţele de la lingvistică la Mihaela Domn eş tea nu. Stătea la doi paşi de biserica de la poalele Dealului Mitropoliei, pe 11 Iunie, intr-un bloculeţ cu alură vag aristocratică, aşa cum erau multe dintre clădirile cuprinse între începutul Căii Rahova şi Dealul Spirii înainte de prăpăd. Fata era răcită, a venit lipăind din papuci să-mi deschidă, apoi s-a băgat iar sub plapumă. În odaie era cald, sclipea becul verde al unui radio nemţesc .şi mirosea a medicamente. în gestul brusc de-a se înveli, i-a alunecat cămaşa de noapte şi, pentru o fracţiune do secundă, am avut viziunea unei coapse pline, rotunde, peste care a căzut mătasea grea a învelitorii. Vorbea bine engleza şi italiana, se trăgea dintr-o familie distinsă, înlesnită şi m-am simţit uşor intimidat în casa unde totul vădea un confort discret. M-a luat de mână, m-a tras pe marginea patului. Era necăjită că nu poate veni la şcoală, discutasem aprins despre Ungaria, în gura mare, aproape că nu ne mai feream de ceilalţi, aşteptam să înceapă şi la noi. Sile Teodorescu, Enache, Dore! Dolberg, cu şi alţii urmăream, în săptămâna cea mai fierbinte de după război, comunicatele de presă încercând să citim printre rânduri. Mihaela a învârtit butoanele până a dat de Radio Roma. Am ascultat un timp, mi-a mai tradus ici şi colo câte un cuvânt, răspunzând privirilor mele interogative, apoi am plecat. După câteva zile, blindate so- vieticc au intrat în forţă, revoluţia maghiară a fost zdrobită, a început vânătoarea

do „contrarevoluţionari” şi cine n-a apucat să fugă în Austria ori a avut funesta inspiraţie să treacă în Transilvania a înfundat puşcăria. La ziaristică, lovitură dc teatru : arestarea celor trei studenţia şi a profesorului de italiană, fiul lui Perpessicius. Anchetaţi la Uranus şi judecaţi acum, sub ochii câtorva suto de oameni, în sala sumbră de la Negru Vodă, cu lambriuri slinoase şi stema R.P.R. spânzurată pe un perete murdar. Băgaţi în boxă, păziţi de subofiţeri de. securitate, cu pistoale-mitralieră ruseşti ţinute cu ţeava în jos. Procesul se. lungeşte, rechizitoriul, lătrat de un procuror agresiv, face vorbire despre atitudinea profund duşmănoasă a inculpaţilor, unelte ale imperialismului anglo-american, care au redactat o platformă-program îndreptată împotriva orânduirii sociale şi a statului democrat-popular. Dar, mai presus de orice, aceşti lachei de o sfruntată neruşinare ai capitalismului au avut tupeul incredibil de a cere să plece de pe pământul românesc soldaţii Armatei Roşii eliberatoare, garanta suveranităţii şi independenţei patriei noastre scumpe, Republica Populară Română, sub mizerabilul pretext că, pe teritoriul unui stat cobeligerant şi care a contribuit la scurtarea războiului, nu mai au ce căuta, după treisprezece ani de la finele ostilităţilor, trupe străine. Pentru ea scelcraţii să fie şi mai sceleraţi iar crima şi mai îngrozitoare, n-ar mai fi trebuit decât să vorbească despre Basarabii). Agresivitatea procurorului stă în cumpănă cu ironia glacială, zdrobitoare a preşedintelui ai cărui epoleţi albi, tiviţi cu roşu, staţionează ca două pete deschise pe fundalul obscur al peretelui. În pauză, unii şi-aduc aminte . că Mihu a fost internat la Sanatoriul studenţesc dc Ia şosea, bolnav de piept. Şi dau ca sigur că n-o s-o mai dttcă mult. în puşcărie te cureţi repede, mai bine, nu te mai chinui. Audierea martorilor. Este strigat un nume celebru, tresar, ne-a fost profesor de literatură universală, Tudor Vianu. Un om cu totul bătrân, năruit

intr-un scaun de lângă locul pe care au fost aduşi sub escortă inculpaţii, îşî întoarce trudnic capul, privindu-l când pe martor, când pe acuzaţi. îl recunosc după portretul din Călinescu, ■— acum într-o ediţie tardivă, mult revăzută. Un lucru a rămas neschimbat, nasul, cu tăietura Iui inconfundabilâ, arcuit fără să fie coroiat. Peste ochii aproape stinşi din pricina zecilor de ani şi sutelor de nopţi în care a descifrat încâlcitele manuscrise eminesciene, stau ochelari cu lentile monstruos de mari.

Vianu se prezintă la bară drept, calm şi răspunde Întrebărilor cu vocea pe care i-o cunoşteam în cele mai mărunte inflexiuni, de la duritatea bărbătească cu care citea extrasele din „Iliada" până la saga bine temperată din comentariile la Rabelais. Nu-şi schimbă tonul nici când preşedintele îi atrage atenţia („martor 1") să nu mai ţină mâinile la spate. Depoziţia marelui profesor, cu care s-ar fi putut făli oricare dintre universităţile lumii, este ascultată cu o condescendenţă uşor iritată. Martorul nu a asistat, fireşte (atâta-i trebuia !) la reuniunile celor patru, dar poate garanta incapacitatea tânărului profesor Panaitescu de a gândi, măcar, urât despre ţară, necum a-i face rău. Nu, nu sunt întrebări din partea procurorului. Nici a avocaţilor. Cum inculpatul tace mâlc, martorului i se îngăduie să se retragă. O face cu aceeaşi demnitate şi siguranţă a mişcărilor pe care le cunoşteam de la catedră. Acuzaţii sunt scoşi de subofiţerii de securitate, duri, încruntaţi. Pedepsele mi se par îngrozitoare; cinci ani Derdena, patru Onaca, un an celălalt coleg. Profesorul Panaitescu e achitat. Această achitare, ultima din procesele lui '57, marca sfârşitul unei anumite etape pe care nu ezit s-o numesc blândă, din istoria justiţiei militare a României comuniste. în 1958 avea să izbucnească furibund vânătoarea de vrăjitoare, soldată cu inii de procese ale căror verdicte puneau într-o lumină trandafirie şi te făceau să-ţi aminteşti cu nostalgie de sentinţele primului lot de la

ziaristică. Ruşii au plecat în vara lui '58 î rămas singur în faţa unui popor nemulţumit, al cărui tineret a aderat, măcar sufleteşte, la mişcarea de eliberare din Ungaria, întâmplată şi ea la trei ani după convulsiile berlineze, regimul lui Dej s-a hotărât să izbească.

Fără milă. Plecând a priori de la ideea că întreaga comunitate românească, tot poporul, îi este duşman. După ce am cunoscut ce am cunoscut, îmi pot mărturisi, nu numai în faţa conştiinţei, convingerea că Dej, ca şi Stai în, n-ar fi ezitat să omoare un milion de nevinovat! în numele comunismului. Slavă Domnului, n-a fost nevoie ' Prins în vâltoarea faptelor, actor şi figurant, ca şi alţi colegi, n-am înţeles atunci sensul istoric al evenimentelor deşi am asistat la ele dintr-un fotoliu de orchestră. Clarificările au venit târziu, după un intermezzo militar şi patru ani de plimbare prin puşcăriile „de pe solul şi din subsolul patriei", cum spunea Florin Pavloviéi.

După ce s-a dat rezultatul la admitere, m-am înapoiat la Dadilov unde m-am reinstalat în pătuiagul din fundul grădinii, decis să isprăvesc ce-mi rămăsese de citit din Camil Petrescu. Dacă mai rămânea timp, aveam de gând să reiau „Anna Karenina" şi „Mizerabilii", în ediţia în cinci volume de la ESPLA. N-ai citit-o, mă, o dată ? Ce mai pierzi vremea, se necăjea tata, iritat ca nu-l ascultasem şi nu dădusem la Politehnică, cum făcuse aproape toată clasa mea. Ziaristica i sc părea o facultate primejdioasă, scriai cai verzi pe pereţi, nu oferea solidi tatea şi lipsa de surprize a. ingineriei. Să mă fi făcut măcar profesor de română, veneam în sat, aveam ceva cheag, era de colea ? Nici mama nu era entuziasmată. O minţisem că voi da la medicină, pe caro n-o puteam suferi.' Nutrise dulcea iluzie că va avea un băiat doctor... Singura care răsese înveselită fusese bunică-niea, mama

mamei, ţărancă aproape analfabetă, ştia doar să iscălească. „Ce-ai făcut, mă, mi-a zis, te-ai dus la ziaristică ? Ce vă-nvaţă pe voi acolo, să vindeţi ziare ? Că aşa-i spunea lui Gogu al lui Bughe, „ziarista”, vindea ziare la Gara de Nord după război. Da’ ăla nu făcuse şcoală ca tine. Aşa o fi acu, măiculiţă !” Anul I a trecut repede, cu magistralul Vianu, cu prelegerile profesorilor Almaş şi Rosenzweig Ia istorie română şi universală, ale extraordinarei doamne Wald la lingvistică generală şi cu cursurile de „folclor” ţinute de hilarul Mitu Grosu, pus pe rele când era vorba de fete. Misogin pânâ-n măduva oaselor, l-am auzit odată, la un examen, şoplindu-i asistentului Octav Păun : „Tu vezi ce urâtă e asta ? Cum s-o trec?’” Una peste alta, n-am învăţat mare lucru căci eram prea preocupat de lecturile mele şi de scormonirea Bucureştilor în căutarea a ce mai rămăsese din oraşul vechi. În facultate se vorbea mult despre scandalul izbucnit în jurul romanului „Bietul îoanide”. După ce l-am citit, cu pachetul de „Carpaţi” pe un scaun, întins pe patul din cămăruţa de pe „Apolodor”, Căli- nescu a devenit idolul pus pe un soclu din caro nici până azi nu s-a desprins vreo ţandăra. I se montase o cabală, în care se băgase, cu drăcească bucurie, un coleg mai mare cu doi ani, Ion Mitran – unul dintre aceia care-şi construiesc cu grijă viitorul, fără ezitări şi false pudori. Mi se pare că a început, cu Ion luga, la „Lupta de clasă” şi a sfârşit ca redactor şef la „Scânteia”. Cum l-a înjurat de câteva ori **în petto** pe marele Geniu al Carpaţjlor, mă mir că nu şi-a păstrat biroul şi fotoliul după opc-

raţiunea schimbării la faţă, dându-le pe mâna şi fesele unui redutabil hispanist. Mai avusesem un asemenea coleg, la liceu, Ion Spălătelu, cu ştiinţă de carte dar şi dăruit cu darul dării din coate, care a ajuns şeful sectorului de presă de la Comitetul Central. Mi se pare că e oltean dar, cum se spunea intr-un banc cu Radio Erevan, nu pentru asta îl iubim noi. Cele mai frumoase zile rămân în presesiune, când mă înhăitez cu Gelu Ţâr- lea zis Lao şi-o luăm Ia picior înspre cimitirul Bellu, la învăţat. Suim domol dealul Şerban Vodă, ne tragem sufletul pe platoul crematoriului, de unde se vede ca-n palmă toată Valea Plângerii, plină de gunoaie fumegânde, stuf şi cocioabe mizere, în care trăiesc oameni, pe unii îi şi cunosc, de pe când eram elev la Şincai. Din faţa Electrotehnicii- se face o stradă, Manu-Cavafu, care dă în Albinei, unde stătea lozefina, înspre Lemetru. Uzina a fost rebotezată, din Lemaître a devenit „Timpuri Noi", dar indigenii tot Lemetru îi spun, cum au apucat. Pe Manu-Cavafu stăteau două putori vestite, Nuţi Corcoduşa şi Ca dar, se aveau bine cu banda din Pieptănari, şutii care au băgat suriul în Jeg după ce l-au fugărit până la tramvaiul 12. La scara tramvaiului l-au ajuns, l-au înjunghiat în spate iar făptaşii au ajuns la canal, în brigada vestitului Stănciugel, împuşcat mai târziu de fiica unui „politic" pe care îl aruncase intr-un cuptor de var. Banditul a fost ucis la spartul canalului, pe peronul gării de la Dorobanţii. Citisem peşte iarnă, sub bancă, în imensul amfiteatru unde se ţineau prelegerile de istoria presei, „Anii împotrivirii" a lui Bogza şi, cu toate că stătusem la doi paşi de Valea Plângerii, n-am mai putut de-atunci să văd sau să-mi amintesc de locurile acelea din Bucureştii de dinainte de buldozer, altfel decât în asociaţie cu teribilele tablouri evocate de marele scriitor. La catedră, un maior de la DSPA în uniformă, profesorul, citea, într-o lălăială monotonă, şi cu o pronunţie absolut originală, sute de nume de ziare româneşti şi străine, şi, cum n-aveam intenţia să Ie ţin minte

(las că m-oi descurca eu la examen !), am deschis pe genunchi cartea extraordinarului reporter şi-am citit-o, scăpând de plictiseala mortală a cursului. De sus se vedeau ca-n palmă Calea Văcăreşti şi cartierul evreiesc, imensa puşcărie, în fund, deasupra zidului căreia se schiţa, pe cer conturul turlei de la biserică iar în dreapta, unde începea drumul spre Olteniţa, pădurea de tei din cuprinsul întinsului cimitir. Căutam o bancă mai ferită şi ne-apucam de învăţat în freamătul uşor al pomilor. Rătăceam apoi, fără ţintă, printre mormintele de la „scriitori[1]* sau căutam statuile deosebite, cum sunt cele lucrate de Romanelli sau de marii noştri meşteri. O dată ’ sau de două ori am avut drept călăuză pe unul dintre cei mai cultivaţi cărturari pe care i-am întâlnit, descendent al unei vechi familii basarabene, cu ramificaţii în Ucraina, medievist, specialist în istoria relaţiilor româno-ruse. Figură de cneaz, cu liniile aspre şi ochii albaştri, se purta ras ca-n palmă, după obiceiul căzăcesc, fără, desigur, bizarul moţ. Era victima unei grave distorsiuni de comportament sexuaUşi, în decursul unei îndelungi convorbiri, mi-a explicat-o, detaşat, ca şi când ar fi fost vorba de altcineva, nu însă fără să cred a fi înţeles că-şi punea toată voinţa în joc pentru ca să poată rosti, aparent liniştit, cuvintele. Era un monstru de erudiţie, în linia lui Hasdeu, pe care îl venera, şi cunoştea, ca puţini specialişti, istoria artei.

Când ne-am cunoscut, lucra la administraţie dar fusese gropar, poate şi cioclu. N-am dat în puşcărie peste numele lui dar e greu de crezut că .nu fusese vreodată închis. Prea puţini sunt oamenii de valoare care să fi scăpat de* canal ! După mult timp, i-am reîntâlnit numele în bibliografii şi în fişierele bibliotecilor, stătuse ani buni la index. Văzându-mă ars de febra cunoaşterii, m-a luat într-o duminica şi m-a dus la Muzeul de aită de la Palatul Regal. Curând după abdicarea regelui Mihai I,

noul regim a lăsat câtva timp slobodă intrarea în palat şi-am urcat şi eu pe monumentalele scări de marmură, intrând chiar în sala tronului, şi prin alte Săli cu parchet în mai multe nuanţe, reproducând dispunerea geometrica a casetoanelor de pe tavan. Am rămas uluit ca de o minune dumnezeiască', pe vremea aceea încă nu mă desprinsesem de casele ţărăneşti de la Dadilov, cu podeaua lipită cu lut frământat cu balegă. Nici nu văzusem galeria cu oglinzi do la- Versailles. înlovorăşindu-] pe omul din cimitir, am petrecut o zi în faţa picturilor şi ce ştiu despre modul cum se priveşte un tablou,, din ziua aceea ştiu. Toată iarna o petrecusem în cămăruţele prăfoase ale bibliotecii Ateneului, mică, nepretenţioasă, dar cu o colecţie de cărţi care scăpaseră, ca prin minune, de epurare. Citeam acolo până seara târziu, iar când ieşeam, obosit dar încântat, aveam sentimentul că sunt stăpânul imensului oraş. Fusese un an încărcat de surprize, acest 1953, în care terminasem liceul, unsprezece clase, dădusem bacalaureatul şi intrasem]a facultate. în ’52, fusese zdrobită banda deviatorilor. Fusesem izbiţi de repeziciunea cu care se succedau evenimentele, faptul că studiasem cu creionul în mână. „Scurta istorie a P.C. (B) al U.R.S.S.”, de fapt viaţa lui Stal în carc-şi demasca ptv bandă rulantă duşmanii, nu reuşise să ne facă imuni la loviturile de teatru de la vârful puterii. Eram învăţaţi cu violenţa limbajului, nu acest lucru ne frapase, ci destrămarea unei echipe care părea sudată indefcctibi.1. Unde mai erau „Ana, Luca şi cu Dej” ? La plenara din mai ’52, ultimul a ţinut o cuvântare pe care am citit-o toţi ca pe un best-seUer. Utemişt şi activist extrabugetar al raionului „Bălcescu”, unde făcusem chiar de- gardă în

unele nopţi, întovărăşindu-l pe un superior al cărui nume l-arn găsii, după 38 de ani în cartea lui Pacepa, resimţeam mai acut decât multi colegi, mai ales dintre ncsuferiţii do algebrişti apolitici, interesaţi numai de carte, convulsiile politice şi am fost, pur şj simplu, zguduit de ce se întâmpla în Sfânta Sfintelor. Cum, tovarăşa Ana, cu părul ei a]b, tăiat scurt, de o intransigenţă exemplară, Dolores Ibarruri a noastră, revoluţionara pură şi dură, fusese în stare să-l sprijine pe Luca, să-l susţină, adoptând o atitudine împăciuitoristă caro, de fapt, ascundea propriul ei oportunism '? Bine, de acord, Luca introdusese o linie antimarxista, anti leninistă, în care criminală era mai ales idoea stingerii luptei de clasă în perioada de trecere de la capitalism la socialism, teza antileninistă prin excelenţă. Avea dreptate toi? Dej să spună, la consfătuirea pe ţară a minerilor : *„Luca a ajuns să susţină că nu dezvoltarea industriei este cheia dezvoltării economice a ţării noastre ci creşterea păturilor avute, mai ales de la sate, cu alte cuvinte – creşterea elementelor capitaliste, îmbuibarea chiaburilor, îngroşarea rândurilor chiaburim.ii. Aceasta* – spunea de- la rărunchi *tov* Dej – *este o teză vădit contrarevoluţionară, având drept scop restaurarea capitalismului în* ţara *noastră.* (Precum se vede, nimic nou sub soare.) Luca *nega rolul hotărâtor al industriei în construirea socialismului... Pe baza concepţiilor lui dăunătoare,, potrivnice liniei partidului şi intereselor poporului muncitor, V. Luca, ajutat de elemente duşmănoase cărora le-a încredinţat posturile de comandă în acele sectoare ale activităţii de stat pentru care răspundea, a dus o politică de frânare a dezvoltării industriei mijloacelor de producţie şi a industriei grele în genere, o politică ce urmărea încetinirea ritmului de industrializare socialistă a ţării. E cunoscut că partidul nostru, învăţând din experienţa construcţiei socialiste în . . . . . V . . Uniunea Sovietica, duce o politică de investiţii în ve-*

dorea stimulării maxime a dezvoltării industriei producătoare de mijloace de producţie... Se ştie că fondul de rulment e factorul de bază al hozrasciotului, adică a gospodăririi socialiste a întreprinderilor. V. *Luca flecărea în mod demagogic despre însemnătatea gospodăririi socialiste, iar în fapt ajuta elementele duşmănoase de sub conducerea sa să submineze organizarea gospodăririi socialiste în întreprinderi".* Şi tocmai cu un astfel de individ cinic şi-a găsit să-şi bage în cârd tovarăşa Ana ! în comparaţie cu durerea pricinuită de defecţiunea ei, aproape că nici nu mai are importanţă ce-a făcut Teohari Georgescu. Bine a zis tot fost Dej : „Pus *de partid într-un post unde trebuia să stea de pază intereselor statului de democraţie populară, şi ale celor ce muncesc, Georgescu a dat dovadă de pierderea vigilenţei revoluţionare, de lipsă de combativitate şi simţ de clasă, ceea ce a permis elementelor duşmane* să-şi *desfăşoare activitatea vrăjmaşă intereselor statului".* Din această perspectivă, numai cine nu vrea nu vede că participarea lui Teohari Georgescu la grupul deviator anulează tot ce a întreprins, desigur – ca să arunce praf în ochii clasei muncitoare, pe linia ministerului de interne : Canalul, Bicazul, strămutările forţate ale nemţilor (dar nu numai ale lor) în Bărăgan... La liceu, citisem împreună cu Petrică Logofătu din Brăniştarii de Neajlov, Ţiică Stere, un macedon pripăşit în mod bizar la Bucureşti, într-o vreme când găseai mai mulţi aromâni la Viena decât în oraşul de la marginea Bărăganului, cu Gugui, găzar, cum le ziceam noi ploieştenilor, ambiţios şi repezit, şi cu Ion Mitiţă, un băiat de lângă Olteniţa, care a făcut biologia şi acum e profesor, mărele articol din „Scânteia" ; era în iunie şi mai aveam un an până la bacalaureat, mulţi tremuram cu gândul la politehnică şi învăţau de duduia pământul, nu era de glumit cu Turturica (de care nici nu-mi păsa, o dată că mă autodeclarasem idiot irecuperabil în materie de matematică şi eram trecut în consiliul pedagogic fiindcă adusesem liceului un premiu la concursurile de literatură pe capitală). Vestea sciziunii de la vârful partidului şi materialele publicate atunci, care ni s-au prelucrat într~un lung şir de ore la U.T.M. şi la dirjgenţie (la organizaţie – de Nini Iliescu, care mai înainte ne citise cu răbdare şi din „Cursul scurt") mi-au produs o stare ciudată, amestecată – de dezamăgire că tovarăşii în care crezusem atâta, pe care-i aplaudasem când treceam, plimbându-îe portretele, prin faţa tribunei şi cărora le scandasem numele-în lozinci zbierate din răruncbi, sunt nişte trădători, unelte criminale în slujba guvernelor imperialiste, a fasciştilor titoişti şi a altor duşmani ai. cuceririlor revoluţionare ale poporului român – dar şi, undeva, într-un colţ al sufletului, cel mai ascuns, mai obscur şi mai închis cu şapte lacăte, de speranţă, nici mie mărturisită, că asist la un început al'sfârşitului. A

venit vacanţa mare, am plecat iar la Dadilov, la raţia de cincizeci de căldări pe seară pentru udatul grădinii şi la scăldat peste zi în Neajlov, la gropan, acolo unde căzuse, chiar în albia râului, o bombă şi găseam scoici cât palma, din care făcea mama mâncare cu mult mărar şi usturoi. Am citit Toisloi şi Korolenk6, traduşi în ediţii populare, dar Gorki şi Solohov, al cărui „Pământ dez- ţelenit" mi-a plăcut mult. Era printre personaje'un bătrân hâtru, Moş Sciucar, care intră în, fel şi chip de dandanale din cauza exageratului dar al suptului cu care îl împodobise Dumnezeu, o femeie care-şi' arăta pulpele ispititoare dar în care comunistul Davîdov, cu simţul lui exact de bolşevic şi marea înţelegere pentru om şi problemele lui pe care ţi-o dă luptă comunistă, a ştiut să vădii nu întâi şi-ntâi muierea frivolă,- ci prietenul capabil de dăruire, cu suflet dc aur ascuns sub veşmintele înşelătoare ale uşurătăţii, rămase de Ia proasta educaţie dată de regimul tarist. Pe malul Donului, cazacii rostuiseră o viaţă nouă, îmbelşugată, dar la noi rămăşiţele orânduirii burghezo-moşiereşti, reflectate în gândire, se opuneau noului, erau, cum spunea un poet de-abia ieşit din adolescenţă caro avea să sfârşească tragic, vechi vegetaţii duşmane. La Dadilov fusese trimis preşedinte de sfat un muncitor de la „23 August". A făcut ceva treabă la început, a aplicat cotele cum l-au învăţat tovarăşii de la raion dar s-a spurcat curând la vinul taro şi acru de „1001* şi la ţuica de corcoduşe şi a început să umble mai mult pe două cărări. I-a luat locul Vânătoreasa, nevastă unui subofiţer de la unitatea de artilerie de la gară. Ea şi-a dat iute scama de ce nu vor oamenii să intre în colectivă, *geace,* cum îl spuneau ţăranii, i-a suit pe ..toţi chiaburii satului, vreo unsprezece-doisprezece,. într-o căruţă cu boi, l-a pus pe gornistul de la sfat să scrie cu cretă roşie pe loitre „lipiturile satului" şi i-a plimbat, pe uliţe o zi întreagă. A fost arătat satului şi demascat, şi nea Stanică, vecinul nostru, care n-avea pământ dar vindea gaz şi sticle de lampă, fiind astfel printre exploatatori. Cei mai slabi de înger s-au înscris. Mulţi au plecat să lucreze la Bucureşti, la prefabricate, în Progresii, alţii au ajuns tocmai la Vulcan sau la uzina de maşini grele, *ümeghe,* străMoaşa faimoasei IMGB din iunie.

în primii ani de după război, în toată comuna erau cincî-şase biciclete ale ceferiştilor care făceau naveta la depoul de la Filaret. Pe turnă, numărul acestora a crescut nemăsurat, la sfârşitul anilor '50 navetiştii au plătit să se construiască un hangar la gară. Mulţi au plecat în jungla de beton proaspăt răsărită între cele două şosele, a Giurgiului şi a Olteniţei, în Berceni, Popeşti- Leordeni şî Progresu. La câmp ieşeau doar babele cu şorţuri de

americă antijeg şi gumari, aidoma celor pe care le-am văzut acum doi ani$_T$ în plină perestroika, în pepenăriile de pe marginea şoselei care duce la Samarkand, de m-am frecat la ochi. Pentru ca nici fratele meu Emil, încă la liceu, nici cu să nu avem necazuri cu originea noastră socială mic-burgbeză, mai ales că fratele mamei fusese ofiţer pe frontul de est iar cumnatul tatei —■ popă]a Chiriacu, părinţii au „donat" statului cele două hectare do pământ pe care Ie avea mama de zestre. Ne-a rămas grădina. În septembrie am plecat la facultate ; Emil a început ultimii clasă de liceu, seria lui a terminat cu zece clase. Ne-au venit profesori noi, unele, cursuri erau comune cu filozofia şi cu ştiinţele juridice, în amfiteatrul de jos, de la drept. De două ori pe săptămâna îl ascultam pe Leonte Tismăneanu despre care se spunea că şi-a pierdut o mână în '36, în Spania. Pe lângă tactul şi atitudinile paterne ale lui Al. C. Constantin eseu,. regretatul decan, ori bonomia rafinată profesată de Athanase Joja, Tismăneanu – despre care gurile role spuneau că-l cheamă în realitate Tismi- neţchi şi că e mai aproape de Harfa decât de Tismana – părea casant, scrâşnit, inflexibil. Stalin murise cu un un şi jumătate în urmă ; noi fusesem încolonaţi'şi duşi, în acele zile do început călduţ de martie '53, la poarta ambasadei de la şosea unde scoseseră o masă pe care stătea deschisă marea carte de condoleanţe.. Până să nc vină rândul am tras o bâză zurlie sub privirile profesorilor care se făcuseră ca turta do ceară. Se înfâpluise actul dcsacralizării, idolui coborâse de pe soclu, se urcase pe catafalc şi plecase să-i ţină tovărăşie lui Vladimir Ilici intru eternitate. Sau cel puţin aşa se părea.

Printre studenţii anilor do atunci, cu eram dintre cei care percepuseră viaţa prin raportare la greutatea traiului Ia ţară.

Nu aveam motive să cred că noua orânduire nu ne va aduce fericirea. Altor tineri, poate, provenind dintr-o alta zonă a societăţii, li se va fi explicat de către părinţi ce

fusese înainte. Ţăranii nu trăiseră strălucit nici pe vremuri. Eu eram Ia a doua generaţie de la abandonarea. opincilor ; rudele lor avuseseră un cuvânt do spus în politica interbelica şi chiar înainte de făurirea României Mari. Ştiau mai multe decât mine, educaţia lor fusese făcută în case unde se moşteneau din generaţie în generaţie biblioteci masive, cu mii de volume.

Unora li se inculca deja în familie "tehnica dublei gândiri ; nu se ajunsese, în anii aceia, la folosirea ei generalizată la seara întregii ţări, ca normă de supravieţuire, cum genial intuise Orwell că se va întâmpla. Venind în vacanţe acasă. în satul de pe Neajlov, la o aruncătură de băţ de Călugăreni, în câmpia Burnazului, vedeam că ţăranii o duc greu, că muncesc din răsputeri, – cei mai mu Iţi – desculţi de când da firul ierbii până cădea prima brumă. Noua putere afirma că vrea binele tuturor celor ce muncesc, de la oraşe şi sate. De ce să n-o fi crezut ?

Propaganda ideologică, abil făcută încât să nu lase nici o vârstă în afara îndoctrinării, bombarda prin presă şi radio populaţia unei ţări întregi. Nimeni dintre cei caro trăiau în colectivităţi organizate de stat, cum erau şi studenţii, ori din leafa pe care o dădea singurul care putea face acest lucru, adică tot statul, nu se putea sustrage propagandei. Intre timp, fuseseră create organizaţiile care îl preluau şi-l prelucrau pe copil, neslăbind u-I nici ca adolescent, nici ca tânăr. Apăruseră sute de cărţi şi broşurele despre „eroii clasei muncitoare”, despre ilegalişti şi lupta acestora împotriva burghezo-inoşioriinii şi slugilor ci odioase. Siguranţa şi Poliţia. Promisiunile de mai bine stăteau la temelia acelei vaste întreprinderi de îndoctrinare, laolaltă cu rescrierea istoriei naţionale şi cu înrădăcinarea sentimentului de dragoste şi admiraţie faţă de Uniunea Sovietică.

Cei în vârstă, părinţii – cel puţin în cazul meu – se fereau să insiste asupra adevărului, conştienţi de primejdia de a-i inculca copilului o atitudine critică, uşor de

evidenţiat în mediul şcolar* şi de a-l face astfel o pradă sigură pentru activiştii U.T.M.-ului.

Pe de altă parte, îmi plăceau scrierile anilor acelora, cărţile autorilor sovietici traduşi aproape imediat după război, Fedin, Simonov, Fadeev, Şolohov, române masiv reprezentate în bibliotecile şcolare, epurate cu grijă de tot ce, ar fi putut întări sentimentul de apartenenţă la poporul român, de toată istoria lui cea adevărată. Cu timpul, propaganda a început să dea roade. Partidul comunist se insinua peste tot, începuse să determine gândirea şi comportamentul multora dintre tineri.

îmi amintesc de un bal dintr-una din nopţile de vară, la căminul cultural de la Comana, sat mare, unde ne-am dus şi noi, cei doi-trci studenţi de la Dadilov. Ne cunoşteam între noi, toată lumea se cunoştea. Noi erau doar figurile a doi fârţângăi cu pieptene în buzunarul de la cămaşă, pantaloni bleumarin şi pantofi roşii. Ăştia sunt de la raioanele UTM, de la Vidra, mi-a spus cineva. Apoi nu m-au interesat până când acordoonistul balaoqcheş a anunţat, răcnind, în atmosfera năclăită de praf şi de miros acru de sudoare, „dameştangó". Fetele, liceene, s-au repezit ca ulii la cei doi, smucindu-i pe apucatelea, care pe care. Am privit scena amuzat şi contrariat.

Cum să-i laşi pe studenţi şi să te guduri pe lângă nişte neisprăviţi care vorbeau cu „ei este"?! Abia târziu, după ani, mi-am dat seama că oamenii de partid, indiferent de eşalon, reprezentau pentru fetele acelea, ale căror mame avuseseră copii la vârsta lor, o virtuală partidă. Un simţ ascuţit al interesului imediat ? Un soi de, hai să-i zicem, fripturism ? între tijnp, viitorul fericit pe care-l făgăduiau discursurile lui Gheorghiu-Dej şi lozincile de pe case, „Scânteia" şi dările de seamă de la şedinţe, propagandiştii şi agitatorii „de la om la om", părea tot mai înceţoşat.

În facultate, îndoctrinarea devenise agresivă. Agre-

sive erau şi frazele lui Lenin din „Materialism şi empiriocriticism”, disecarea furibundă a tezelor lui Mach şi Avenarius, ura împotriva a tot ce nu însemna doctrina marxiştilor. Stalin era şi mai dur, şi mai direct. Rudimentar. Ajunsese obsedantă stereotipia frazelor şi, ce era şi mai grav, • începusem să înţeleg că suntem supuşi unei formidabile averse de vorbe. Citeam „Scânteia” şi mă închipuiam gazetar, cu carnetul în mână : interviu cu *tov* Ciupercilă de la raion, reportaj despre vaca Porumbiţa (nu o glumă, a „ţinut” câtăva vreme pagina întâi a „organului”) şi suratele ci» articol de înfierare a imperialiştilor anglo-amcricani şi uneltelor lor de la Scul... Merita să faci facultate pentru asta ?! Nu cumva avusese dreptate bunică-mea ?! În anii aceia, studenţii făceau – băieţii – o zi de armată pe săptămână şi două convocări de câte o lună, vara, şi ieşeau la absolvire sublocotenenţi în rezervă. îmi plăceau armele ; mă apropiasem de maiorul Costin, unul dintre ofiţerii catedrei speciale de la Universitate, militar distins al vechii Armate Regale, scăpat ca prin minune de epurare, de tivcutul la lopată, şi ajunsese instructor, la noi.

Avea caracter, ţinută, demnitate. Vorbea puţin şi doar când trebuia. Mi-am închipuit că armata o teritoriul ferit de invazia vorbelor, de zgomotoasa agresiune a „doctrinei”. De ce să nu las facultatea, să nu mâl duc la şcoala militară ? Fratele mamei, unchiul Caragca, nu făcuse la fel, nu plecase-de la drept, după doi ani, şi se înscrisese la şcoala de ofiţeri ? Cât aveam să mai suport lălăiala unora ca Vladimir Tismi notch i ? încă nu apăruse Nichita Sergheievici la tribuna celui de-al XX-Iea Congres ca să povestească activului de partid o parte din ce ştia, ca răzbunare pentru serile de la Kunţevo, când Tătucul, zâmbind diabolic de dulce, îl punea să se dezbrace în cămaşă şi izmene flanelate şi să joace gopacul pe masă, printre sticloanţelc de votcă' şi farfuriile cu icre negre. „Joacă, Nikituşka, joacă !” Şi Nikita rămânea cu ce-i dăduse madam Hruşciov să-şi

pună pe dedesubt şi ţopăia, sub privirile diabolice ale lui Stalin şi cele perfid-compătimitoare ale lui Lavrenti Beria. în anii aceia mi-a şoptit Valerii Seniatinski la ureche : „La Congresul XX s-a văzut cum merge treaba, unşpe ani pe genialul]-ani pupat în cur degeaba”. Deocamdată, însă, Cel Mai Mare Erou Al Istoriei se odihnea sub granitul mausoleului şi tinerele perechi care voiau să le meargă bine plecau de la ofiţerul stării civile ca să se agate la eterna coadă care brăzda Piaţa Roşie. Iar dincoace, în inima Bucureştiului, într-un amfiteatru de la Drept, un profesor de marxism ne bombarda timpanele cu istoria gloriosului partid al bolşevicilor. Mi s-au învălmăşit în cap într-un joc halucinant de noţiuni şi sintagme, Bakunin şi „Narodnaia Volia”, Plehanov şi Halturin, „Ciornîi Pcredel” şi „Uniunea de luptă” de la Pctersburg, „Ce-i de făcut şi zimmerwaldienii. Neştiind nimic despre comuniştii români şi istoria partidului, în afară, desigur, de faptul că au luptat mereu eroic pentru binele poporului şi suveranitatea României, în toţi anii negri când ţara a fost jefuită şi împilată de burghezo-moş ier im e şi regi, nu m-am mirat deloc de mutarea, în adâncă clandestinitate, a Congresului 11 al social-democraţilor ruşi de la Bruxelles la Londra, unde s-au transformat în bolşevici, nici că nu s-au adunat la Moscova ori la Petrograd. într-o bună zi, fără să-i fi suflat tatălui meu vreun cuvinţel despre ce vreau să fac, m-am hotărât sâ plec din facultate. Era intr-o perioadă când făceam conspecte, până scara târziu, la biblioteca facultăţii de filozofie. îmi aducea cărţile o fată cu pulpe masive, la care mă uitam pofticios şi care îmi evoca versul lui Bogza – „fată galbenă, cu pulpele ca lumina marilor bulevarde”. Făceam, dacă ţin bine minte, fişe la „Stângismul – boala copilăriei comunismului”. ’Ca să mă destind, citeam intermitent „Infernul”, în traducerea' lui Coşbuc. Apoi m-am pomenit că las de tot deoparte cartea lui Lenin şi, când am terminat „Infernul”, m-am prezentat la comisariatul militar al raionului „Lenin”. M-

au trimis Ia şcoala de ofiţeri de infanterie,

’ Mă imbiase şi un maior recrutor al securităţii, pentru şcoala de la Oradea, dar l-am refuzat politicos. Mi-am adus aminte cum l-au ridicat, noaptea, pe un om de pe Rusa, nea Ion Buzata. Se urcase, beat, pe gard, de 23 August şi se răstise la câţiva gură cască „M-am îmbătat, mă, de necaz, c-aşa trebuie să facem cu toţii de ziua nenorocirii noastre”. Lumea şoptea c-au venit cu duba neagră, i-au scotocit casa şi l-au luat la raion, la Vidra. Mi-am adus aminte – şi am declinat oferta. Maiorul n-a insistat, a zâmbit numai şi a notat ceva într-un carneţel. Iar eu am păşit pe drumul care ducea spre glorioasa carieră a armelor.

Am fost arestat în curtea din spatele Facultăţii de drept, la 25 martie 1959. în toată acea dimineaţă am fost urmărit, de la căminul de pe Doamnei până la rondul Scriitorilor şi la careul şahiştilor din Cişmigiu şi de acolo la facultate.

Erau doi, îmbrăcaţi la fel : pălăriuţe tiroleze, lodene verzui, pantaloni bleumarin. Unul foarte înalt, solid, rotund la faţă, celălalt scund şi uscăţiv. Pat şi Patachon. Nu-mi explic cum, dar am intuit într-o străfulgerare că *ei* sunt. N-am avut timp să-mi fie frică, ori frica rămăsese în pădure, cu o zi în urmă, când mă plimbasem îndelung cu mama, neobişnuită cu atâta atenţie din partea unui copil care nu dădea cu lunile pe acasă, în disperarea de a nu-i putea spune că *ştiu* şi că *nu se poate altfel.* Pe avizierul de lângă uşa secretariatului, o foaie bătută la maşină : „Nr. cutare din... martie 1959. Sunt exmatriculaţi prin ordinul Ministerului învăţământului Public, fără drept de reînscriere, ca duşmani ai poporului, .următorii – (cele şase nume, cărora li se adăugau încă două-trei). Rectorul Universităţii va duce la îndeplinire prezentul ordin ş. c. 1. Ministru...” Am intrat să-i iau actele. Madam Comşa

sau madam Coadă, nu mai ştiu care dintre secretare, a căscat g.ura de uimire, s-a recules şi mi-a spus – fugi jos, la cadre, actele sunt acolo. Minţea. M-am uitat în ochii ei, i-atn ‘spus – acum ne ia do la cadre ?. şi am ieşit. La parter, lângă laboratorul de criminalistică al profesorului Camil Suciţi, unde trona juna Mioara care făcea canotaj şi avea pulpele bronzate, l-am întâlnit pe colegul meu Dumitru Chirilă. L-am tras după mine pe banca din parc. Scoate repede tot ce ai prin buzunare ! – i-am luat ţigările şi chibrituri le.

Era lângă mine când a venit piticul. A întrebat, stupid şi politicos – domnul Mihalcea ? Am dat din cap, a scos din loden o legitimaţie cu fotografic, n-am reţinut numele, mi-au atras atenţia epoleţii de locotenent-^najor. Am pornit pe lunga cărare dinspre bulevard, el în faţă, ca* şi când ar fi fost sigur că n-am să fug. în spate era un mic crâng, ce ieşea în Plevnei, pe Ia Construcţii, ias fi putut să fug pe acolo. Sau să-i dau un pumn în cap, eram destul de solid, făcusem box la „Ştiinţa”. N-am făcut nici una, nici alta, l-am urmat ca un căţel. Dinspre poartă venea fuga celălalt, înaltul, parcă speriat şi mi-a trecut fulgerător prin cap câ i s-o fi făcut frică să nu fug. M-au băgat Ia mijloc. S-a prelins din forfota străzii o maşină prădădită, un Dodgc vechi. Nici n-aş fi băgat-o în seamă. La volan, un tip cu mustăţi groase,- răsucite şi şapcă de piele în opt colţuri. Blazonul şmecherilor de pe Griviţa. M-au înghesuit între ei în spate. Maşina s-a pus în mişcare, prăjina s-a lăsat brusc, cu toată puterea pe mine, m-am pomenit cu capul pe genunchi, i-a azvârlit scundului – pune-i ochelarii. N-am, i-am uitat, a răs-. puns stârpitura. Şoferul le-a întins un ziar peste umăr, mi l-au pus pe cap. Am ghicit că trecem peste podul de)a Chimie, că mergem înapoi către Elefterie, că ne întoarcem pe bulevard, că trecem iar peste un pod. Când am simţit că maşina urcă – motor excelent, torcea ca o pisică, doar carcasa era veche am ştiut că sunt dus la Uranus. Pe vremuri fusese arsenalul

armatei, treceam zilnic pe lângă el, nu pe trotuarul din dreapta, erau santinele, pe vizavi, unde era şcoala, şi coboram către Mihai Vodă, pe lângă arcul, cu poarta veşnic căscată, de la Arhivele Statului. Prin ’48 sau ’49, nu mai ţin minte, am văzut la etaj un flăcău în cămaşă şi izmene, în picioare, ţinându-se de gratii şi privind în stradă. Mai târziu au apărut stănoagclc de lemn, santinelele, iar peste geamuri s-a dat cu vopsea. Vechitura s-a oprit, am auzit un ţăcănit metalic, o scârţâitură, au luat jurnalul, am coborât. O curte triunghiulară, apoi am fost împins pe nişte scări într-o încăpere unde se afla doar o masă. A răsărit din pământ o pocitanie cu un şorţ kaki peste uniforma. Aş minţi daca aş spune ca n-am văzut om mai urât. Am văzut, tot acolo, mai târziu, la o anchetă-de noapte. Potca m-a pus să scot cureaua, fularul şi şireturile şi să le pun pe masă. Apoi mi-a întors toate buzunarele pe dos. A oprit cutia dc chibrituri, mi-a înapoiat ţigările. Mi-a cerut pantofii. Purtam o pereche cu bilia- cheuri îngropate. A scos un patent, a tras blacheul de la un pantof, cu un rând de talpă din toc. AI doilea n-a vrut să se desprindă. M-a înjurat – punc-l în p... mă-tii uşa, şi mi l-a dat înapoi. îmi sta pe limbă să spun cum vrei,domnule, să merg aşa prin oraş ? dar am tăcut. Cu pantofii ăia am mers şontâc-şontâc la toate transferurile, până târziu. Nu mai ştiu ce s-a ales de ei. A venit un vlăjgan cu pantaloni de cizmă dar încălţat cu papuci moi, cu tălpii de pâslă, mi-a spus dă, mă, capu-ncoace şi, fiindcă pricepeam greu, m-a tras scurt de păr şi mi-a pus ochelarii. Apoi m-a împins de cot, am înaintat în beznă, m-a oprit smucit, a ciocănit, am intrat intr-o cameră mare, luminată violent. M-au pus să mă dezbrac în ch'iloţi, m-au sucit, m-au răsucit, m-<au măsurat, erau doi, un bărbat şi o femeie. Bărbatul i-a dictat : 1,73 —• 65, treci „nu” la semne particulare. M-a fotografiat, de data asta femeia, în două poziţii, cu un aparat mare, de lemn cu cârpă neagră, ca pentru pozării de mirese. Bărbatul- mi-a apăsat degetele pe o placă

dată cu ceva negru, cleios, apoi mi le-a răsucit, unul câte unul, pe un carton pe care femeia scrisese numele meu şi 13 august 1936, Bucureşti. El a adăugat nişte cifre, vlăjganul mi-a pus ochelarii, m-a înşfăcat' iar de cot şi m-a dus intr-im birou înalt, foarte înalt, luminat de o fereastră pusă chiar sub tavan. Un bărbat mai degrabă scund, cadaveric – sau poate lumina era săracă – cu obrajii scobiţi şi linia bărbii netă m-a privit îndelung. Te aşteptam, Mih'alcea, mi-a spus. Ca pe un cireş în floare, i-am ’ răspuns, idiot, nu mi-a venit altceva pe buze. Insul s-a uitat la mine uşor batjocoritor, cu o iritare stăpânită, a tras sertarul, a scos un baston do cauciuc, l-a îndoit, fără să mă .slăbească din ochi, l-a dezdoit, l-a pus la loc, a împins sertarul. S-a sprijinit cu podul palmelor de marginea biroului şi a. silabisit, cu aceeaşi privire pironită pe mine : Mă cheamă Voicu, sunt bulgar şi încăpăţânat ca un bulgar. N-ai vrut să ne ajuţi, Mihalcea...

Am înţeles fulgerător : îmi aducea aminte dc scandalul din şcoala militară, de deconspirarea contactului meu cu contrainformaţiile şi dezvăluirile făcute colonelului Ion Ştefănescu, şeful şcolii. Le plăteam acum şi Voicu se bucura, ca o canalie, că am ajuns pe mâna *lor.*

Totul e relativ. Absolută a fost doar dorinţa de a deveni ofiţer. S-au risipit aburii beţiei de pe trenul care ne-a dus la Sfântu Ghcorghe şi larma cumplită, zbieretele, cântecele care au însoţit vagonul bucureştenilor până pe]a Braşov. Examenul a fost o formalitate, ultima triere s-a făcut la controlul medical. Colegii descoperă repede că am făcut aproape doi ani de facultate şi-mi spun, cu o undă de dispreţ amical „Studentul”, „Ui’ la el, mă 1” rânjeşte Ortacu, politrucul companiei, când palma niea plesneşte, sonor, patul armei cu exact atâta timp în urma celorlalţi cât trebuie ca ochii tuturor să localizeze

locul infracţiunii şi pe infractor. Ne instruim cu puşti ruseşti Mosin-Nagan model 1893. Sunt cât noi de înalte iar când le punem baioneta triunghiulară şi mărşăluim în mantăile până la pământ, semănăm cu plutoanele lui Budionnîi. Armele noastre au> făcut războiul ruso-japonez, primul război mondial, al doilea. Colonelul Paulcnco, consilierul sovietic, 'singurul ofiţer care are trăsură la scară (împreună cu colonelul Ştefâ- nescu, şeful şcolii) spune că marele popor frate de Ia Răsărit ne-a dăruit aceste arme. Unul dintre puţinii ofiţeri ai'fostei armate regale române rămaşi ca profesori în şcoală – Hriţcu sau Malamuceanu, nu mai ştiu care, îi spune lui Virgil Ciobotaru, distins ofiţer topograf, profesor şi prieten, şi Virgil mie, că n-a fost nici vorbă do cadouri, pe ruginile alea nenorocite, coşmarul armurierilor, românii au dat grâu cu vagoanele şi cu trenurile. Ruşii trebuiau să plătească să scape de ele, să fi zis

mersi că le ia cineva de pomană. Noi însă am dat grâu pe ele. La. staţia de radioficare, Bălăci, scamatorul, din anul II, pune în fiecare dimineaţă şi în fiecare seară cântece ruseşti sau muzică uşoară de-a noastră. Ne trezim, cu câteva clipe înainte de urletele căprari lor-ele vi, în acordurile unui cântecel foarte luminos :

Peste vale, peste deal,
Trece-o mândră pe un cal,
Tropa, tropa, tropa, trop,
Când la trap, când la galop.

■Restul l-am mai uitat. Ea, amazoanca, pusese pe spinarea armăsarului un tarhat considerabil :

în desagii mari şi grei,
Oare ce-o avea în ei ?

Pe scurt, fata ducea mâncare unor întovărăşiţi de tip TOZ care munceau cu spor din zori şi până în seară şi lo trebuia ceva cald. Seara, după ce ne văcsuim cizmele (partea de jos – piele, carâmbul – muşama), le aranjăm în aşa fel încât elevul-scrgent din anul trei, când se dă pe spate, cu un ochi închis şi celălalt holbat, să nu vadă decât o linie. „O linie, că vă ia dracu. Stu- dcntulc, cu tine vorbesc 1” Când se stinge becul, în ultimele clipe înainte ca reverberaţiile luminii să dispară de pe retină şi să cădem intr-un somn de plumb, mai auzim în difuzor :

Doi ochi albaştri, ca cerul de azur,
Ah, ce nopţi au trăit marinarii,
Numai cerul şi marea-mprejur...

•

Cu asta, educaţia noastră culturală a luat sfârşit. Băieţii din anii mai mari provin fie din şcoala de politruci de la Ineu. desfiinţată, fie din şcoli profesionale. Colegii

mei sunt altceva, în seria noastră toţi au absolvit şcoli medii tehnice. Sunt spirite practice, care înţeleg sâ înghită cei trei ani de „privaţiuni pe care-le impune viaţa de ostaş”, cum grăieşte regulamentul, fiindcă, la capătul lor, vor veni imensa Iadă de lemn, unde ţi se pun de toate, de la batiste şi ciorapi până la şanuri şi căciula de bibiret, ordinul 50 şi leafa sigură. Dintr-o manta poţi să-i faci nevestei palton, e ceva, nu ? Când se apropie primăvara, băgăm de seamă că, Ia raportul de dimineaţă, comandanţii trag cu coada ochiului la cer. Dacă e frumos şi se vede o rază de soare, intrăm în clase, „diviziuni”, cum li se zice. Să vină, însă, un strop de ploaie că îndată încep să se audă ordine zbierate către batalionul înşirat pe platou. Ne repezim la rasteluri, înşfăcăm Mosinul, masca de gaze, telemetrele, plăcile de bază şi ţevile aruncătoarelor, tâbliţele-ţintă şi, cărând în spinare mitralierele Maxim şi puştile mitralieră Degtia- riov-Pihota, o luăm voiniceşte spre Dealul Păiş, de unde ne întoarcem uzi leoarcă, tăvăliţi ca porcii şi rupţi de foame. Zilele se scurg ritmate uniform : deşteptarea, înviorarea, instrucţia, masa, ora de somn obligatoriu (n-ai voie să citeşti), studiul în diviziune, liber pentru scrisori, văcsuirea, ţigara de voie, stingerea şi iar deşteptarea; înviorarea, instrucţia... în primele trei luni, şocul a fost aşa de dur, iar programul, punctat de căprari cu urlete şi fluierături, atât de minutat încât fantezia aparatului meu excretor, rămas încă cu deprinderile haotice din civil ie, mă pune la grele încercări. Apoi, mă obişnuiesc. Cu ce nu mă obişnuiesc, este gândul că, după ce voi fi eu, cum şi sunt, căprărit încă doi ani, îmi va veni rândul să-i căprăresc pe alţii. Surugiu, comandantul companiei, care-şi petrece şi duminicile în cazarmă şi c totdeauna îmbrăcat impecabil, nu trăieşte decât ca să dea şi să primească ordine. Mulţi colegi A- la fel. Rareori, ritmul de ceas al scurgerii orelor este întrerupt de către un fapt divers care capătă prin contrast proporţii colosale.

La rusă avem o profesoară din oraş tânără, drăguţă, uşor intimidată de privirile apăsate pe care o haită de

lupani flămânzi le plimbă pe trupul ci, pe şoldurile cambrate când se-ntoarce ca să scrie la tablă : I paşii, pod flagom alîm / Iz nevedomoi zemli, ! Po Mascovskomu Kanalu / Caravani, carabli... O privim ţintă, fără să auzim ce spune. Şi, în timp ce scrie, intr-o linişte totală, Marian G., care a aţipit cu creionul în poziţie do scris, emite un pârţ sonor, ca sunetul de batistă sfâşiată din schiţa lui Courteline. Holbează ochii încremenit, purpuriu de ruşine, în timp ce plutonul explodează într-un râs homeric. Mă sinucid, zbiară Marian, se repede la fereastră, o deschide, se aruncă în gol... şi cade ca un sac pe pavajul aflat la doi metri, diviziunea ăflându-sc la parter. Sinucigaşul s-a ales cu un picior scrântit, multiple jolituri şi o pagină în cronica şcolii. Alteori, dungi negre barează pieziş filele acestei cronici. De pe frontiera cu Tito a fost adus, în sicriu închis, băiatul bucătăresei. îl punem pe platforma unui camion, îl ducem, la cimitir, politrucul şcolii rosteşte un scurt discurs în care pune în lumină calităţile morale ale defunctului (pe care nu l-a văzut în viaţa lui), îi subliniază jertfa, îl declară erou, tragem trei salve, pământ peste sicriu, gata. Preotul nu se arată, l-a slujit în secret la femeie acasă. Apoi politrucul, la un pahar de ţuică, îi spune Iui Virgil • — şi de. la el, aflăm noi, că răposatul, ofiţer de grăniceri pe la Săcălaz sau la Jebel, ar fi tras într-un fugar român care apucase să treacă, ziua în nămiaza mare, pe pământ iugoslav. Soldatul sârb din mirador a pus puşca-mitralieră pe ofiţer şi l-a curăţat. ,,Te-apucă groaza – ar fi povestit căpitanul – aproape că l-a tăiat în două !" Uitam incidentul, mai ales că survine o ciudăţenie, nu .ştim cum s-o luăm : într-o zi, sub umbrarul din enorma curte a şcolii unde, de obicei, se ţin lecţiile politice, la instrucţia focului ni se dictează, iar noi scriem în caietele noastre cu filele numerotate, ştampilate şi iscălite; pe care nu avem voie să le ducem în dormitor, caracteristicile unor arme din dotarea infanteriei S.U.A. Sunt atât de deosebite de Mosin-Naganurile cu care ne-

ati blagoslovit fraţii noştri încât rămânem pe gânduri. Ne dăfn seama că datele sunt arhisecrete dar nu îndrăznim să gândim – iar dacă gândim, nu îndrăznim să discutăm, că au fost obţinute prin spionaj. România nu face spionaj, asta e clar, cu mârşăvia asta se ocupă în exclusivitate statele capitaliste, orice discuţie esto inutilă. Poate că însă marea vecină şi prietenă... A, nu; nu se poate ! Tocmai fiindcă se ştie cât sunt de parşivi occidentalii, de ce sunt în stare, noi ne-am făurit o puternică armă de ripostă, contrainformaţiile. La şcoala noastră, cu rang de divizie, sunt doi – locotenentul major Vântu şi locotenentul Mircea, Nu primul e şeful, chit că e mai mare în grad. Al doilea, cu epoleţi de infanterist (Vântu arborează zmeuriul cavalerişti1or dar n-a urcat în viaţa lui pe un cal), e superiorul celui mai mare în grad. Nici Uniunea Sovietică nu se ocupă cu dezgustătorul obicei do a trage cu ochiul în ograda altuia încât când, în aceeaşi zi, cel ce ne vorbise despre complicatele puşti cu infraroşii şi grenadele-capcană pe care unchiul Sam le bagă în raniţele tinerilor americani, vine înnebunit şi ne confiscă terfoloagele, le dăm imediat şi ne facem că uităm incidentul. Se mai în tâmplă ceva : jucăm fotbal pe stadionul do sub deal, cu urlete şi fluierături, anul unu, contra anul doi. Pera, mic şi iute, îi driblează pe Daolicâ şi pc Militaru, se apropie de poartă şi... arbitrul fluieră puternic, încremenim în poziţie de drepţi, au venit şefii, ni se dă „de voie” şi ascultăm, cu sufletul la gură, cum a fost atacată ambasada noastră de Ia Berna, cum a fost ucis şoferul Aurel Şcţu de către un legionar cu suflet hidos, unul dintre acei transfugi care fac spionaj fie pentru nemţi, fie pentru englezi, fie pentru sârbi, la alegere. Ăştia > spionează cum respiră, singurul antidot e să ne ţinem gura. Nici o vorbă, cu nimeni ! Dacă n-ar şti şi ultima slujnică din Sfântu Gheorghe că aici e şcoală militară ar fi excelent dar nu se poate, e prea târziu, avem dunga galbenă ca dovleacul la caschete şi la epoleţi.

Maiorul Andrieş, şeful ciclului ştiinţe politice, are o metodă infailibilă, cu care pui în fund orice spion.. Indiferent ce te-ntreabă el, tu răspunzi – da' de ce mă-ntre- baţi ? Pe urmă n-ai decât să fii atent la răspuns şi l-ai demascat. Totul e să fii vigilent, că spioni, har domnului, sunt peste tot. Ca regulă generală,*ei vin tocmai din America, unde e patria lor, ajung în Iugoslavia – aici se odihnesc, învaţă perfect româneşte în trei săptămâni, dacă nu sunt fugari, în care caz sar peste învăţarea limbii – nu-i aşa, apoi trec Dunărea înot, sau folosesc plute pneumatice sau vin cu balonul, mai rar cu avionul, şi se pun pe^spionat. De obicei, se aciuiază prin nodurile de cale ferată unde se ung cu păcură şi notează pe un carneţel, cu cerneală simpatică, numărul vagoanelor, ce conţin ele etc. Trebuie să fiţi foarte vigilenţi, conchide maiorul, iar noi băgăm convinşi*instructajul la cap. Unde-i un spion de-alde d-ăştia, să-l răsucesc eu – „Da' de ce mă-ntrcbaţi ?[u] iar cl. să nu ştie pe unde să scoată cămaşa. Cert e un lucru : sunt peste tot. Nici nu mi-aş fi închipuit, pe vremea când, plin de o inconştientă nepăsare, glumeam cu colegii şi râdeam toată ziua din te miri ce,' câţi spioni şi sabotori ne pândesc. Nu mi-aş fi închipuit, însă, nici monstruoasa, tentaculara existenţă a unei caracatiţe care începuse să-şi strecoare braţele prin toate fisurile corpului social, nici că, în curând, avea

să mi se schimbe tot cursul vieţii. Nu trecuse prea mult de când îmbrăţişasem glorioasa carieră a armelor, de când jurasem să apăr patria şi partidul chiar cu preţul sacrificiului suprem, ne apropiam de sfârşitul primului an de şcoală şi mai aveam încă doi (= 730 de zile), iar zilele treceau intr-un ritm infernal de încet, invers proporţional cu îndesirea exerciţiilor de târât prin noroi şi de frecat până la ameţeală ruginile cu care eram instruiţi. Primăvara venea greu, nu ne aflam prea departe de podul românesc al frigului dar eram foarte tineri şi rubăştilo se uscau pe noi până la cazarmă, doar obielele rămâneau umede, în cizmele jumătate tovaj, jumătate pânză cau- ciucată.

Prin aprilie i-am zis ceva unui încheictor de pluton din anul III, pafcă l-am revăzut peste ani, era dintre cei care au făcut întâi academia militară şi pe urmă i-au obligat să-şi facă liceul. Căprarul m-a raportat, comandantul de pluton, un locotenent ochelarist, m-a şters de la învoire. în schimbul unei săptămâni do întoarceri la dreapta, la stânga şi Ia stânga-mprejur, de urinat la ordin, de arpacaş cu oase, de atacuri pe Dealul Păiş cu strigăte de ura şi trecerea inamicului prin baionetă, aveai dreptul duminica, între orele 1.4 şi 18, să căşti gura pe Corso, să pendulezi între şcoală şi fabrica de ţigări, să umbli cu cârdul, stânjenit do uniforma strânsă pe gât, care-ţi comprima nemilos înghiţitoarea şi să te uiţi hulpav după pulpele vreunei Jlonka sau. Erzsebet – sii te uiţi, nu să te şi apropii de ele dacă nu voiai sa fii cotonogit de tineretul indigen. Do când ţâşneam pe poartă ca o ghiulea din tunul de 75 din dotarea regimentului şi până la reintrarea pe aceeaşi poartă unde un ofiţer de serviciu te mirosea cu aerul că se uită să vadă dacă nu ti-ai uitat copca gulerului descheiată, dc-abia dacă apucam să facem două ture şi .sa bem o sticlă-două do berc în grădina de la Gabor Aron, într-o învălmăşeală

de „ioi” şi „feketc Kukyo egemek”, dc ţâţe tari şi crupe pleznite cu palma. Mă raportează, cum zic, mi se taie învoirea şi mă-ntind pe pat, în dormitorul pustiu ca după-amiaza păguboasă de duminică. Peste puţin, a intrat un coleg. Graur, lucios şi smolit la faţă ca ¡un ţigan. Ce-i cu tine, Magraoane, zic, n-ai plecat ? Tu nu vezi, mă. îmi răspunde cu năduf, i s-a părut lui Surugiu că n-am bătut ăi trei paşi dc front când l-am salutat şi m-a-ntors din drum. 'Ascultă, zic, iluminat brusc, ia hai noi pe]a gard, cărei poteca şi mai dă-i în..., pe cazarma- giii ăştia ! Peste un sfert de ceas ©ram în storiştoa noastră de la Gabor Aron, cu paharele în faţă, înmuiaţi în fum şi putoare, şi poate că n-ar fi aflat nimeni dar ne-atn îmbătat şi am întârziat peste sorocul celor patru ore cam cu vreo douăzeci dc minute Dezertor, au rostit sentinţa Surugiu şi ceilalţi frontavoî, bucuroşi că nc aşteaptă batalionul disciplinar. Terminaţi cu tâmpeniile, sunt tineri, o prima abatere, s-a opus colonelul Ion Ştefănescu, şef ui şcolii, om de mare caracter. Ca şi căpitanul Hriţcu, comandantul batalionului nostru, ca şi maiorii Malamuceanu şi Grigorovici, oameni cu războiul făcut în amândouă părţile, ca şi Stolerii, proaspăt venit de la „Frunze”. Ce câştigăm ? Au făcut isprava, îi pedepsim. Cine e iniţiatorul ? Aha, ol ? Bine, zece zile de arest, să-şi bage minţile. în cap. Celălalt, cinci. Aşa am ajuns în odaia undo laviţa de scânduri se lipea ziua de perete iar noaptea ploşniţele, oprite de bariera liniei trase cu gaz pc podea, se urcau pe pereţi şi-şi dădeau drumul peste, noi. Le spuneam „paraşutişti”. 'Ne scoteau, păziţi de unul din gardă, să căram cărbuni şi m-am încăpăţânat să nu mă spăl cât am stat în arest. Scara, camarazii ne băgau pc furiş bucăţi de pâine şi ţigări. Mai aveam vreo trei zile, se apropiau Pastele şi prima zi a marii sărbători trebuia s-o petrec tot în cămăruţa strâmtă, puţind a gaz şi îi trupuri nespălate, când s-a

dat uşa de perete, a apărut, agitat ajutorul ofiţerului do servici – vezi c-a venit maică-ta, fugi de te .spală, schimbă-te dracului, parca eşti un spoitor, până atunci o ţinem de vorbă la camera de oaspeţi. Nu-i spune că ieşi de la arest, nu speria femeia, i-am zis că oşti la instrucţie... Trecuse o jumătate de an de când nu văzusem pe nimeni din familie. Mama ini-a adus un curcan, nişte vin, prăjituri totul mi-a evocat casa de la Dadilov şi m-a .trecut un val de căldură. Nu trebuia să-ţi laşi facultatea, ini-a zis, nu eşti tu de pistoale, la fel a făcut şi unchiu-tău Gicu, şi-a părăsit şi ăla şcoala, a plecat din anul doi de la drept, ce ţi-a venit ? Doar hivăţai bine. Taică-tău o făcut foc, cum să pleci aşa, fără să ne spui o vorbă ? Cu frate-meu semeni. Şi ala îşi mânca unghiile ! N-ai stat niciodată locului, măiculiţă, ce tc-o fi aşteptând în viaţă ?

Barem dacă te-ai apucat de şcoala asta, du-o până la capăt. Am petrecut-o la gară, s-a suit în personalul de Braşov, m-am intors la batalionul de lángéi parc fierbând de gânduri. Cum să-i spun mamei că descoperisem cu groază câ fac la fel ca toţi cei din jurul , meu, vorbesc numai despre armată, numai în termenii din regulamente şi jargonul meseriei ? Cil noaptea, când sunt de planton, mă pomenesc că-mi ritmez gândurile cu paşii, cu tălpile puse cazon pe pardoseală ? Că simt cum sunt absorbite gândurile fireşti afg vârstei, declanşate de o carte, de o prelegere ori de zâmbetul fugar al ochilor unei fete văzute pentru o clipă în puhoiul străzii, într-un cadru de un geometriám sărac, elementar ca o giurgiuvea de cazarmă ? Râd cu gura până la urechi de glumele groase ale colegilor şi aparent nu mi s-au schimbat vechile reflexe intelectuale, îmi apar scântei de interes în ochi la stimuli, un mamelon, la lada cu nisip, spre care se îndreaptă două grupe, una.târâş, alta în lanţ de trăgători, schema aruncătorului do grenade antitanc cu coafa
de plumb şi miez incendiar, tip Bazooka (dar nu-i zicem

aşa, sună imperialist, s-a găsit o combinaţie de litere şi cifre simplă şi uşor do memorat, ceva în genul – PK 4 sau IT?O, nu mai ţin minte) dar toate astea sunt cu totul altceva decât cântecul lui Roland explicat dc Vianu sau gândurile nefericitului prinţ de la Elsinor. îmi pare nespus de rău, dar glorioasa carieră a armelor nu este pentru mine. Sau poate nu sunt cu făcut pentru ea, nu sunt în stare nici măcar de fanfaronada unui Miles Gloriosus. Sindromul de inadaptare mă aruncă din gafă în gafii şi-mi atrag o scurtă, ruşinoasă celebritate, odată salutând la capul gol iar altădată adăugând la un sonor şi colectiv „Să trăîţi, tovarăşe căpitan" un „major" solitar şi tardiv. (Mai târziu, după cc-a trecut vremea „Baladei siberiene", am văzut, în „Expresul colonelului von Ryan" că gradaţii britanici se salută fără să aibă şapca pe cap dar lucrul nu pare a le afecta până la tragism structurile orizontului interior.) Viaţa mea e făcută din fragmente care se articulează la un fluier sau la o comandă, mă mir că nu ni se ordonă „La pantaloooni-desche-iăţi ", puţine sunt gesturile sau actele care au mai rămas necenzurate de o interdicţie sau ncdeclanşate de un ordin. Sau dacă nu actul, măcar timpul. Scara scriem o scrisoare „de voie", fumăm o ţigara „de voie", putem chiar defeca „de voie", până ne facem, la' ordin, cizmele, inclusiv pe talpă, şi adormim, cu frica unei alarme în sân. Dp fapt, nu dormim. Executăm programul obligatoriu de somn. Nu mâncăm. Executăm programul de masă. în mizeria' mea cotidiană, mă agăţ ca înecatul de un pai dc tot ce'rupe autQmatismelc vieţii cazone. Aflu că şeful fanfarei, un căpitan, caută corişti. Ultima mea apariţie în public s-a produs în clasa a opta gimnazială, pe scena ateneului popular de la „Şincai", unde am cântat intr-un cor şcolar imnul sovietic plus „Zdrobite cătuşe în urmă rămân" şi „Saşa şi Nataşa sunt însurăţei,
să-nchinăm paharul astăzi pentru ei". Apoi am fost eliminat ca afon clar circumstanţa nu mă împiedică să candidez la corul militar. Plutonierul Izecuţ, fanfarist bătrân,

îmi şopteşte că vom cânta, la 23 August, pe stadionul Republicii, toate corurile şcolilor militare clin ţară, intr-un spectacol extraordinar, acompaniate de fanfare reunite, se împlinesc zece ani de la zdrobirea Germaniei hitleriste sub loviturile nimicitoare ale eroicei Armate Roşii. Şefii au să mai închidă ochii când coriştii vor lipsi de la instrucţie dacă şcoala de'la Sfântu Gheorghe va fi bine notată la spectacol, au să fie mai întâi ei lăudaţi. Şi premiali. Cu prilejul unei repetiţii, exact în clipa când căpitanul-dirijor îşi ascultă diapazonul iar noi, ochi şi urechi, ne pregătim să căscăm gurile, se. crapă uşa şi apare plantonul de pe coridorul de la etajul I al corpului de comandă. Acolo se află drapelul, intr-o mare cutie de sticlă, străjuit zi şi noapte de o santinelă, şi,]a câţiva paşi, o uşă neagră, capitonată – biroul deconlra-informaţii. Trupetul îmi face semn, dirijorul se uită, încuviinţează din cap, cu diapazonul la ureche şi ies, soldatul îmi şopteşte – vezi că te cheamă la C.I.

Nu înţeleg de ce. Cc au contrainformaţiile cu mine ? Ce vor.cciştir? Ştim toţi do existenţa biroului C.I. dar nimeni nu vorbeşte despre el. Este o celulă străină de corpul şcolii, cu o existenţă misterioasă, terifiantă.

După ce tc-au arestat, viaţa devenise sufocantă în grupă. Ne era tuturor frică de toţi. Asistenţilor le era frică de noi, nouă do asistenţi. Ţi-aminteşti cât de zgomotos'era coridorul şcolii în recreaţii. Acum nu ni se mai auzeau decât paşii, parcă eram Ia o veşnică înmormântare. Eram siguri că sunt informatori printre noi şi că sunt cu ochii în patru. Nici Puşa, nici Zoe lonescu, atât de expansive, gata de bancuri şi de râs cu gura până la urechi, nu mai scoteau o vorbă. Era primăvară, se lumina devreme, începuse să fie cald dar noi treceam ca şi când n-am fi văzut nimic. La scurt timp după ce te-au ridicat (mie mi-a fost mai teamă decât altora, că te

luaseră de lângă mine), am plecat acasă, după cc-am lăsat •o cerere de ^trecere la f.f. Mi-a răspuns rectoratul că nu se mai fac transferuri în anul IV. Hârtia mi-a trimis-o facultatea şi Pufan, ţi-l aminteşti, prodecanul, a fost un om cumsecade, cel care se însurase cu giurgiuveanca voastră. Puica, colega ta, a pus un bilet de mână – vino la facultate, iţi motivăm toate absenţele. Am venit cu moartea-n suflet şi foarte curând nc-au chemat pe toţi la o mare şedinţă la 303. Mi se pare c-am fost o dată amândoi la o reuniune acolo, căminul politehnicii, fostele grajduri regale de pe Plevnei. Ne-au spus că ne convoacă Centrul universitar L[T]TM şi că cine nu vine o. să fie exmatriculat. Cum o exmatriculare nu însemna nimic pentru ei, doar ştii şi tu, ne-am dus cu toţii. Mai fuseseră chemate istoria, dreptul şi nu mai ţin minte, ori chimia, ori biologia. Ştii, parcă ai apucat şi tu. că pe noi ne desfiinţaseră, nu mai eram facultatea de ziaristică, ne făcuseră secţie la filozofie, era mai sigură, înţesată de securişti şi de absolvenţi de şcoală muncitorească: Toată povestea a fost patronată de Florian Dănâ- lacba. La centrul universitar de tineret, era*lângă Operă, tot pe Plevnei, la „Grigore Preoteasa", prim-secretar era Cornel Burtică. Mai întâi a vorbit un profesor din comitetul de' partid. V-a înfierat pe voi, „banditii de la ziaristică, duşmanii poporului", pe urmă a început să zbiere Danălache. Era gras, cu faţa ca a lui Dăscălescu, grosolan, dur. Primul la care a ţipat a fost profesorul Pippidi. Mu semnase un apel în favoarea lui Manolis Glezos. Greci nu erau numai la noi, la ziaristică, mai erau şi prin alte facultăţi, mai erau şi la licee. Probabil că şi oi au avut o contribuţie, mi-aduc aminte ce agresivi au fost cu line Petros, Dumnezeu să-l ierte, şi Hondroianis, care a devenit capitalist şi vinde ceasuri prin Europa. Nu ţî-e ruşine, mă, să spui prostii ? s-a răstit Dânălache la istoric. Umanist eşti tu? Dimitrie Pippidi explicase că nu poate semna fiindcă de-a bl a obţinuse aqprdul greci-' lor pentru cercetări acolo. Eram unii care ascultam în-

groziţi, no dădeam seama că noi suntem nimica, dacă pe un istoric de talia lui il poate porcăi ctţm vrea un activist, pe noi ne pot exmatricula şi aresta când vor, – nu facem nici cât un scuipat. Au luat studenţii cuvântul, lista era făcută dinainte, vorbitorii au fost vehementţi, au vorbit dur, nu v-au scos nici ci din duşmani ai poporului, cozi de topor ale titoismului. unelte imperialiste. Mul ti s-au referit la voi, grupul de la ziaristică. Eram claie peste grămadă în sala de la 303, student! şi profesori, dar ne feream să ne uităm unii în ochii altora, simţeai frica cum pluteşte în aer.

în ’58 plecaseră soldaţii ruşi dar nu ştiam să-i fi eliberat pe Onaca şi Derdena. Pe Onaca îl întâlnesc adesea prin oraş. S-a stabilit la Oradea, e instructor la şcoala de şoferi. Ne-au ţinut câteva ceasuri bune la căminul politehnicii, era moda şedinţelor lungi, pe voi v-au acuzat că aţi ţinut şedinţe scurte când aţi fost aleşi în biroul ăla de pomină caro a fost dizolvat şi unde vă luaseră locul alţii, printre care Andrei Banc, care ne-au scos sufletul. Din facultate a fost exmatriculat Igna Rudi, nici azi nu înţeleg cum de nu l-au arestat. A fost o istorie foarte încâlcită. îritr-o zi, cam pe timpul evenimentelor din Ungaria, vine la mine Nicu Arsene să-mi arate o broşurică, tipărită pe hârtie foarte subţire, nici nu văzusem la noi aşa hârtie, era în maghiarei, avea pe copertă „Raportul tov. Hruşciov la Congresul XX”-şi acelaşi text pe prima pagină, pe urmă – un manifest împotriva ruşilor, a comunismului, pentru eliberarea Ungariei etc. Citeşte, zice, tu ştii ungureşte. M-am uitat, cu câtă maghiară ştiam eu am înţeles despre ce e vorba, dar nu ştiu ce m-a făcut să i-l dau imediat înapoi, spu- nându-i că nu pricep nimic. L-am văzut cum îl pune sub pernă, la cămin, pe urmă am uitat de manifest. într-o zi,]a puţin timp după evenimente, mă cheamă la secretarul de partid al centrului universitar, ăsta avea'biroul la drept, cam sub al Tamarei Dobrin, care-l avea sus,]a filozofie, dădea toată ziua, bună ziua pe acolo Alexandru Boboc

care era asistent, ţi-aminteşti, a fost în prezidiu când te-au exclus pe tine. în biroul secretarului – doi inşi. M-au luat la întrebări, să spun, cum'a fost cu manifestul, ce scria, daca l-am citit pe tot. Le-am răspuns că nici n-am apucat să văd, eu nu ştiu decât să înjur în ungureşte dar nu desluşesc nimic scris. S-au răţoit]a mine dar m-au lăsat să plec. După arestarea ta, îţi spuneam, l-au dat afară pe Rudi fiindcă manifestul ar fi ajuns pe la el. Dar asta a fost târziu, în primăvara lui .'59, şi cu deduc că e vorba de excesul de zel al comitetului de partid de la filozofie, al Iui Zamfirescu, nu ştiu dacă ţi-l aminteşti, era un babalâc de la bibliotecă, şeful mi se pare. L-au exmatriculat, nu l-au arestat. De asta cred că nu securitatea i-a făcut-o Iui Igna. Ca şi Uşcar, ca şi alţii, Rudi făcuse şcoala muncitorească, poate de-asta s-au mulţumit doar să-l dea afară. De Arsene am auzit câ era să-l linşeze tipografii la 22 decembrie, strigau că e securist, l-au scos soldaţi! din tipografie după alungarea lui Adrian Păuncscu, altfel îl cotonogeau oamenii. După ce l-au dat afară pe Păuncscu, mi se pare că el rămăsese redactor-şcf, cu delegaţie, la „Flacăra".

în fine, nu asta voiam eu să-ţi spun. M-ai întrebat cum de m-au agăţat în procesul tău. Ţi-am spus că mi-a scris facultatea, Pufan zicea că pot să mă întorc. M-am

întors şi, într-o zi, mă cheamă la secretariat, era o citaţie de la miliţie, „Numitul Dumitru Chirilâ", aşa scria, „numitul", să mă prezint la biroul cutare, pe Domniţa Anastasia. M-am dus, eram făcut pe mine, dă~ţi seama, hait, zic, povestea cu manifestul ! Acum mă linişteam, că trecuseră trei ani, acum îngheţam, dacă mă arestează, m-au trecut sudorile. Am ajuns, mi-au cerut buletinul, au venit doi, m-au băgat între ei. unu-n faţă, altu-n. spate, gata, zic, cum ştiam că eşti la ţuhaus, îmi ziceam – s-a terminat, o să stau de vorbă cu Mihalcea... Am luat-o pe.

Splai, am trecut podul Mihai Vodă, pe lângă Arhive şi-am intrat printr-un gang. N-am mers, mult, m-au băgat într-o cameră. Nu mi-a spus nimeni nimic. M-au lăsat acolo, au închis uşa, au plecat. A trecut un ceas, am simţit că înnebunesc. Mă aşteptam să vină cineva, să mă arunce într-o celulă, pe urmă îmi făceăm curaj, doar n or fi având numai grija mea, de unde să fi ştiut eu ce spui tu, condiţionare o fi fost, crezi că le-aş fi spus altceva decât ce ştiam, adică adevărul, cât îl ştiam, dacă ar fi stat de vorbă cu mine după cinci minute ? De unde vroi să ştiu eu de principiile secrete ale. K.G.B.-ului, neam de neamul meu n-avusese dc-a face cu miliţia sau cu securitatea, tata a fost notar, ora omul legii. Tocmai după vreo trei ceasuri, când simţeam că-mi plesneşte capul, a intrat unul scund, uscat, s-a uitat urât la mine şi m-a luat la întrebări. Ce ştiu de Tomescu, dar de Fîlip ? A insistat asupra ta şi a lui Pavlovici, cu el nu fusesem coleg. Ce scriitori de după 23 august ai defăimat, ce e cu poezia dadaistâ, dacă ai recitat-o, ce ştiu de „Sicriul negru” ? – am răspuns că nu ştiu nimic, mi-a vorbit şi mai apăsat, şi mai sever, parcă şi dispreţuitor şi mi-a spus ascultă, noi n-avem nevoie şi de tino, nc-ajung ăia, dar dacă nu-ţi bagi minţile în cap şi nu eşti sincer cu ancheta, te trimit lângă ci. Ancheta ştie tot ! Mi-a fost frică, îţi dai seama, mai ales că m-a. între

bat dacă ştiu în ce sunteţi băgaţi. Colegii tăi sunt vâ:ali în rahat până-n gât. fără zece ani nu scapă şi tu îi acoperi. Ţi-nchipui ce-arn simţit când zis zece ani. Mi s-a răcit sângele în vino... Ar fi trebuit să raţionez, sa mă gândesc că státuséi aproape doi ani lângă mine, că n-aveai cum să fi uneltit împotriva statului dar tu, care ai trecut prin fabrica lor, mă 'înţelegi. Nu mai ştiam nici cum mă cheamă. Cu câteva zile înainte îi exmatriculaseră pe Enache, pc Jerry Aizicovici şi pe Rorel Dolberg, bine, ăştia făcuseră cerere să plece în Israel, dar cu Enache, caro făcuse şcoala muncitorească, ce-avuseserâ ? Pentru un cuvânt ic dădeau afară şi puteai să fii mulţumit dacă scăpai doar cu atâta. în schimb, nu m-a întrebat nimic de povestea cu manifestul din ’56, ăla scris în ungureşte, de-aia zic că Zamfirescu şi cu dobitocii ceilalţi au făcut exces de zel. Cred câ am stat vreo zece ore cu totul, se făcuse întuneric când mi-a dat drumul. M-a dus unul dintre cei doi până ia poartă şi când mi-a întins buletinul, am luat-o la picior fără să mă uit îndărăt. Nu-mi venea să cred că sunt liber,

Uşa, capitonată cu negru pe dinafară, ora păzită de un grilaj. Acum era deschis, lacătul spânzura încuiat de o vergea groasă de fier. Coridorul drapelului, pustiu, inaccesibil elevilor, strălucea de curăţenie. O singură dată mai culcasem pe acolo şi nu ştiusem cum să dispar mai repede. Cu mâinile în şold, locotenentul Mircea se răţoia la colonelul Someşanu, înalt, deşirat, care-şi bălăbănea de indignare mâinile lungi, ca nişte aripi de moară. Celălalt, aproape scund, cu mustaţă peste buza de iepure, lăsa cuvintele să-i cadă dispreţuitor, tărăgănat, fără patimă – „să nu vă băgaţi dumneavoastră (cu tonul cu care spui – ia vezi-ţi de câjţii tăi şi nu-ţi vârî nasul unde nu-ţi fierbe oala) în treburile noastre”. Am

trecut salutând pe lângă ei, nu m-a băgat nici unul în seamă, am remarcat într-0 străfulgerare ochii liniştiţi, reci, repti- lieni ai şefului de la contrainformaţii şi culoarea de sfeclă fiartă a colonelului. Uitasem scena, mi-a năvălit în minte în clipa când am bătut în placa de metal cu un mâner ciudat la mijloc. Uşa s-a deschis, era capitonată şi pe dinăuntru, am intrat, am încremenit în poziţie de drepţi, m-am prezentat. Mircea m-a întrerupt cu un gest plictisit – stai jos ! I-a făcut semn locotenentului-major Vântu, ăsta era mai mare în grad dar şef era locotenentul. Vântu s-a întors pe jumătate, lăsând spre mine un umăr cu epolet alb, tivit cu roşu, semnul intendenţei. Mircea. avea epoleţi de infanterist, n-avea nici o importanţă, puteau să se îmbrace cum voiau, cineva mi-a spus că l-a văzut în haine de aviator prin Sibiu, avea cucul pe caschetă. Subalternul a tras un dosar din fişet, i l-a pus în faţă lui Mircea, locotenentul l-a răsfoit îndelung apărându-l de plivirile mele. Din timp în timp, se uita la mine preţ de câteva clipe, cu ochii răi, reci, reptilieni pironiţi intr-ai mei, apoi îşî continua lectura. Simţeam din cealaltă parte privirea locotenentului-major, poate nu tot atât de grea şi de dură. M-am simţit stingherit şi am făcut prima greşeală cumplită şi primul gest de îngrozitoare laşitate. în loc să-i susţin căutătura de şarpe cu ochii ficşi, cum făceam, pariind cu colegii -— cine rezistă mai mult, am lăsat privirile în jos. în clipa aceea a început să vorbească. A luat-o pe departe. De unde e tata, de la Schitu Pangăl ? Aha, pe lângă Ghimpaţi, ştie. Dar mama ? Mihai Bravu, cum să nu, e o mare unitate de artilerie acolo, cine nu ştie, Dunărea şi Giurgiu sunt la doi paşi. Am un unchi care a luptat pe frontul de est, a căzut prizonier la Cotul Donului – da, sigur, sigur, ofiţer de carieră, a plecat căpitan şi a venit maior, cu „Horia, Cloşca şi Crişan”, dar de ce l-au dat afară din

armată ? Aha, e tot la „Sovrompetrol” : normator, sta Iu Predeal, bine, n-am scris chiar totul în autobiografie, nu poţi să le ţii minte pe toate. Nu e nici o nenorocire, deaia stăm de vorbă, să completăm hârţoagele, ăsta e şi rostul discuţiei, să ne cunoaştem mai bine. Uite, într-o referinţă (nici nu mai ţin minte câte referinţe am dat, despre colegii de liceu, despre vecini – venea instructorul de pionieri, sau cineva de la U.T.M., „tovarăşul de la raion”, ori directorul, ori dirigintele, sau de la sfat – şi cine ştie câte s-or fi dat despre mine), aşa, într-o referinţă scrie că ai avut necazuri cu organizaţia de tineret —- nu cine ştie ce, dar cam despre ce era vorba ? (Mare lucru nu fusese, intrasem în conflict cu secretarul pe clasă. Mitică Apostoiu, dintr-un sat de lângă Slobozia, cam oacheş de felul lui, băgăcios, deloc prost, mort după mărire. Noi îi spuneam Dinu Păturică. Voia să ajungă procuror şi o spunea în gura mare, ceea ce nu era de natură să-i atragă simpatia băieţilor. Procuror n-a ajuns, a devenit, în schimb, preşedintele tribunalului Capitalei şi, culmea, secretar prezidenţial chiar când lui Ceauşescu i se pregătea primirea triumfală în Hades. *Grandeur et decadence...* Vântu răsfoia indiferent nişte dosare, îl lăsa pe şef, pe Mircea, să mă sucească şi să mă răsucească cu întrebările. Omul cu buza de iepure îşi mişca lent privirile de la ochii la mâinile mele, puse cuminte pe marginea biroului. Schiţa la răstimpuri un rictus, dezvelind un dinte şi cicatricea peste care crescuseră tufe de păr. Insista, revenea, până a tăcut de-a binelea un timp care mi s-a părut insuportabil de lung, mai ales că nici un zgomot, nici o comandă nu răzbateau dinspre platoul de instrucţie. Atunci a izbit pieziş Vântu – De ce ai fost eliminat de la Şincai ? Nu fusesem eliminat, doar mutat disciplinar, în clasa a zecea, fiindcă îl cârpisem crunt, la closet, pe fiul unui ministru adjunct, evreu, băiatul, alunecând, s-a izbit cu capul ele un calorifer, m-a reclamat şi am fost pus în discuţia

consiliului pedagogic, împreună cu alt coleg, învinuit de dezcrţiune din internat, mersese Ia o nuntă şi revenise luni de dimineaţă, când toată lumeţi era la cursuri, cu un ştergar do borangic înfăşurat în jurul gâtului şi intr-o stare care excludea orice bănuială de aderenţă la Armata Salvării.

Lucrurile se potoliseră, la o mai atentă cercetare s-a descoperit că nu pot fi acuzat de antisemitism deoarece îmi apărasem un coleg şi un prieten, firav, delicat, poreclit Ţapu, evreu ca şi molestatul, care îl izbise. Factorul etnic scos din discuţie, rămânea doar calitatea ministerială a genitorelui, mai treacă-meargă mai ales că Zurba, cum i se spunea nuntaşului, era nepotul mai-marelui de atunci al' învăţământului românesc, matematician' de faimă, băiatul soră-sii, rămasă dăscăliţă de ţară. (L-am revăzut o singură dată de când am terminat liceul. Era în halat, pe scările secţiei de contagioase de la spitalul vechi din Constanţa, fuma şi m-a privit îndelung ; m-a recunoscut când ne-am dat jos din camionul care ne adusese de la Griîdîna. Eram suspect de febră tifoidă. El a şoptii ceva la urechea unei femei. Nu ne-am salutat.) Încât se renunţase la pedeapsă dar noi, ai dracului, am susţinut amândoi că trebuie să se împlinească legea, ne-am pus plăpuivile soioase pe platforma unui vagon deschis de pe linia tramvaiului 12 şi, petrecuţi cu mare larmă de colegi, ne-am prezentat la noul liceu undo, peste un an şi jumătate, aveam să dăm bacalaureatul. Aha. aşa stau lucrurile, s-a arătat pe jumătate satisfăcut Vântu, dar poate că era mai bine să fi pus pe hârtie, n-ar fi fost neînţelegeri... Dar taică-tău – Mircca, din partea cealaltă – a fost chiar social-democrat ? Că, uite, nici aicea... Dar ştiam că femeia cu copil, mai mare decât mine, la care intram când plecam în învoire,. făcuse patru ani de puşcărie, amestecată intr-o poveste cu bandele din Făgăraş ? Aha, nu ştiam – dar de unde mai ştiau ei că nu ştiam ? Elev de şcoală militară, mâine, poimâine ofiţer, acces la secrete militare : Dar, uite, ei s-

au gândit că rezultatele mele la învăţătură... Pe scurt, vreau să-i ajut în lupta contra duşmanilor poporului? Da ? Bine, se va ţine cont de asta, noi putem mult, şi la avansări, scrie : Subsemnatul, ... mă angajez să aduc la cunoştinţa organelor de stat orice acţiune îndreptată împotriva securităţii Republicii Populare Române. Declar că nu voi face cunoscut niciodată, nimănui, conţinutul acestui angajament, fiindu-mi pus în vedere că, în caz contrar voi suferi rigorile legii. Voi semna notele informative cu numele ... ce nume îţi alegi ? (Am pus, La întâmplare, un prenume şi un patriotism de o mare banalitate.) Aşa, acum semnează 1 ŞI AM SEMNAT.

Nemaimirându-mă de nimic, mă trezesc la doi paşi de Mizil. Nu l-aş fi recunoscut dacă nu mi-ar fi şoptit Socaciu de la „Rompres" cine o. Hotărât, am rămas cu o deformaţie din vremea copilăriei mele staliniste. Mi-l închipui mare, lat, proiecţie în haine nemţeşti a vechilor diriguitori, nu de cin domnesc dar măcar de plai, acolo... Paul Niculcscu – zapciul do Mizil ! Sună frumos. Lina Cicbanu. Mai frumos'. Mă rog, „cioban" vine din turceşte, ceea ce dă o cruntă şfârlă peste bot ştiu eu cui, dar Lina – ce neaoş sună ! O găsesc şi pe ea, cu cocul antologic căţărat în creştet, semn că nu-i era dat oricui să-şi lase cosiţele pe mâna coafezelor pariziene. Las'că nici ţoalele, semn că marşandele de modă n-au ajuns până la Jilava. Mă măsor discret cu el când intră curtea, 'are ■cam 1,67. 1,6b, nu mai mult. Mai-mai să bufnesc în râs, ca să facem scara măgarilor, ar trebui ca Socaciu să fie undo e, eu să fiu cu 1,73. cât zice că am fişa mea antropo- mctrică de la securitate. în locul lui Mizil, iar el în locul meu. Aceste frivole gânduri sunt întrerupte de prezenţa, pe umărul lui Adrian Niţoiu, preşedintele completului, a epoletului de aur. cu steaua la mijloc.

Gcneralul- maior de justiţie A.N. ! Când mi-a semnat permisul de intrare în pretoriu, eram la Tribunalul suprem căutând înfrigurat – şi găsindu-le – dedesubturile din dosarul miliţianului crimijial T.F., a intrat obosit la arhivă, avea o servietă burduşită, popească (dosarul mi-a spus, conspirativ). în iarnă îi judecase pe Bobu, Postelnicu, Dincă şi Mănescu – „Grupul celor patru", cum zicea un prieten, aluzie la banda celor patru plus văduvii lui Mao. în gerosul sfârşit de iarnă '60, la Salcia, jucam table cu fostul procuror militar – tu cc-ai fost, mă ? Procuror... (fără „militar"). Tu-ţi dumnezeii mă-ti de bandit, procuror, na, statul şi-a pus... buf, băga mi-aş, pleosc ! Jucam zic, table pe o cârpă dichisită intr-ajuns cu pie.se făcute din pâine înnegrită cu carbocif, piese de împrumut. Şase-şase, ba că tu, ba că eu, uitasem de toate o mână se agaţă cu duşmănie de gulerul fostului cenzor al administrării dreptăţii, şi iar buf ! şi iar pleosc 1 şi futu-ţi dumnezeii mă-ti. domnule procuror militar ! Niţoiu provenea din procuratura de armă a aviaţiei. îl izolaseră. Unii bănuiau că susţinuse rechizitorii în procese politice. L-a judecat, mult mai târziu, pe Radu Crişan, la Constanţa. L-am întâlnit, am mers la „Zorile" unde, în faţa unei sticle de vin, l-am întrebat : cum ai putut, Adriene, să faci tocmai tu asta ? Ce puteam să fac, mi-a răspuns dacă îi recunoscut că scrisese versuri legionare ? Nu ne-am văzut ani în şir până prin martie, când i-am luat un interviu pentru „Marea noastră". M-am dus la el acasă, pe Aviator Caranda, după ce ne întâi-, nisem la Curtea Supremă şi-mi mărturisise că e speriat şi se aşteaptă la o agresiune. îi judecase şi le dăduse m.s.v. celor patru „din linia-întâi[44]. Dincă avusese o comportare mai demnă. Postelnicii se vedea clar că e o târâtură, dacă ar fi fost ca pe vremuri, la Salcia, ar fi mâncat douâ-lroj săptămâni bătaie, ca Fulga, fostul plutonier devenit general şi ministru fiindcă îl turnase pe Romancseu, şi care era ciuca şuturilor în cur dispensate cu

dărnicie de caralii, pe urmă probabil că ar fi ajuns chiar brigadier, pentru bună purtare. Nu i-am văzut de aproape pe cei patru, nu eram ziarist acreditat. în schimb, ieri am stat la un metru de Mizil ! Liota din ţarc este bine hrănită, cu obraji lucioşi, îmbrăcată în ţoale bune, lucrate de Croitorii ceceuluî, tăietură sobră, fără ostentaţie, să nu-] supere pe stăpân. Rămaşi la moda anilor ’70, revăzută şi adăugită. Nu par speriaţi, nici nu clipesc ca găinile sub reflectoare, înseamnă că li s-au scos cutiile de scânduri care obturau ferestrele de la Jilava în vara iui 1959. când am ajuns eu acolo. Avocatul lui Gheorghe Opi-ea se pronunţă, fără prea multă convingere, pentru conexarea dosarului lui Iulian VIad, intrat în istorie ca ultim şef al securităţii înainte de transformarea acesteia în S.R.l. cu dosarul ccpexiştilor. Apărătorii altora şi chiar procurorul sar ca muşcaţi de şarpe şi cer disjungerea. Curtea se retrage să delibereze şi, timp de un sfert do ceas, îi iau pe rând, încercând să-i recunosc. Nici vorbă. Femeile par trase pe acelaşi tipar, mutre do ţaţe „endimanchocs”, eu coc stereotip şi costum taior. Bărbaţii preferă griul, cred că e culoarea neutră care avea darul să nu izbească retina dictatorului. Hârşili îndelung prin hăţişurile luptelor de palat, unii, ca Gogu Radulescu, moşteniţi, cu personalitate, eu tot, de la Ghcorghiu-Dej, antrenaţi să-şi ascundă gândurile sub zâmbete numai miere şi fraze bombastice, care l-ar fi făcut pe un spoitor să roşească, mâna de oameni din ţarc au fost trimişi în faţa judecăţii sub acuzaţia de genocid. Nici că se putea o tâmpenie mai mare. Cine să fi ucis ? Suzana Gâdea, despre a cărei minte se spun lucruri senzaţionale, blândă, în fond, chiar inofensivă ? Se zice şi, dacă faptul e adevărat, merită aplauze, că i-ar fi răspuns, placidă, cuiva care îndemna la extinderea învăţării limbilor moderne – las’dragă, vezi-ţi de treabă, eu nu ştiu nici-0 limbă străină şi tot am ajuns ministru ! Constat că nu-i recunosc, cu o excepţie. Mă obişnuisem

să-i văd la televizor, fie pe la congrese şi plenare, fie gudurându-se cu cupa de şampanie în mână pe la sărbătorile aniversare, mai fastuoase decât comemorările marilor acte ale naţiunii, umplând locurile din spatele celor doi, singurii pe care îi reţin. Masă amorfă, taciturnă, de o fantastică rezistenţă fizică, dacă puteau să stea ceasuri întregi în jilţuri fără să adoarmă (o singură dată l-am văzut pe unul aţipit, operatorul a întârziat o fracţiune de secundă mai mult pe chipul lui, mi se pare că era Gogu, bătrânul edec – mă întreb ce-o fi păţit insidiosul tehnician), dar şi de excepţionala putere de a-şi masca sentimentele, căci era imposibil să nu tresari, dacă erai sănătos la cap, la inepţiile genialului, presărate cu hopuri şi bâlbâieli.

într-o vreme, când prin ţară erau prigonite bărbile, vedeam în linia întâi bidineaua albă a lui Voitec, figurant de prim-plan în farsa sinistră care li se servea, sub ropote de aplauze mecanice, românilor. Dar semnatarul social-democrat al pactului cu diavolul se călătorise iar în boxă erau înghesuiţi un grup fără individualităţi distincte. Când a revenit Niţoiu şi a anunţat despărţirea celor două procese, poliţiştii din escortă s-au apropiat, fără ceremonie, şi i-au mânat către dubele ce aşteptau afară, în gangul de sub clădirea fostei şcoli de miliţie, construită prin anii ’50, o dată cu Casa Scânteii, în cel mai pur stil stalinist. Câteva capete s-au întors către vechii scânteişti din partea rezervată presei, şi-au făcut reciproc bezele iar cel care stătuse în apropierea mea i-a spus lui Socacíu : „Să-mi trimiţi nişte ziare !” Păi, aveţi dreptul ? ¿Sigur că da, la început nu ne-au dat, clar am luptat şi le-am. obţinut”. S-au privit lung, duios. Omul, mai degrabă scund, i-a zis, optimist : „O să vezi, o să fie bine”. A treia -zi găsesc în „România Mare” săptămânalul „absolut independent”' scos de Barbu şi V.C. Tudor, un text stupefiant, întins pe o pagină şi

jumătate, sub titlul „Un document pentru istorie” ; apelul foştilor mandarini ai partidului către Preşedinte, care protestează cu vehemenţă contra acuzaţiilor de genocid. Textul e cusut cu aţă albă, toţi spun acelaşi lucru, de Ia Ion Corn an citire ; dictatorul, deci, i-a informat incorect asupra evenimentelor de la Timişoara, „incomplet şi denaturat”, zic ei. Ca şi când n-ar fi avut precedentul Braşovului ca punct de referinţă la îndemână ! Stenogramele nu pot constitui probe – dar stenografa Maria lonescu recunoaşte, la dosar, piesa pe care a scris-o chiar ea ! Regimul care Ii se aplică este al „exterminării fizice, morale şi psihice” – „Geamurile vopsite, ferestrele bătute în cuie şi acoperite cu draperii masive (sic) negre, fără aer, încăperea tot timpul zăvorâtă cu gratii şi lacăte, nu putea fi părăsită (că noi puteam, la Jilava, Gherla sau Aiud, unde, în 1950, oamenii au râcâit cu unghiile varul de pe pereţii celularului şi l-au ronţăit, ca să-şi amăgească foamea), mâncare mizerabilă, nici un acces la ziare, radio sau ştiri din afară, fără a putea contacta avocat sau familie. În închisoarea de la Rahova această presiune a continuat... erau ţinuţi tot timpul în celulă, o mare parte din ferestre fiind acoperite cu şipci, fără masă, scaune, tacâmuri, mâncau pe pat sau în picioare, nu aveau aer – o ferestruică întredeschisă – plimbare intr-o boxă de patru-şase paşi... Lipsiţi de hârtie şi de creion – confiscate de două ori – până după alegeri nici un ziar, nici radio, nici televizor etc.”. Este regretabil desigur, dar dacă stau în condiţiile astea este pentru

că atunci când aveau puterea în mână, nici unul nu s-a întrebat : cum vor fi trăind „ăia” ? Erau duşmanii poporului, puteau să piară. Simţul lor olfactiv este insultat de „W.C.-ul deschis din cameră”. înseamnă că s-au desfiinţat tinetele, atunci să fi vorbit de mirosuri... Se plâng că li s-a oprit plata pensiilor. Dar cei caro au supravieţuit canalului, unii – intelectuali de frunte ai României, care au trăit ani de zile cu ameninţarea de a fi iar umflaţi de securitate într-o noapte şi de a lua din nou calea gulagului, bieţii oameni hăituiţi, nevoiţi să-şi ducă zilele de azi pe mâine, unii făcând munci de hamal plătit cu câţiva gologani – şi care trăiesc şi azi cu pensii de mizerie, fireşte care n-a apucat săi dea ortul popii ? A greşit cine i-a trimis în pretoriu pentru genocid. Ei n-au ucis pe nimeni, rnulti n-au tras în viaţa lor cu puşca şi sunt printre ei generali care n-au făcut un ceas de instrucţie. Vina lor este una mult mai gravă, aceea de a fi justificat cuplul de criminali în tot cc au întreprins spre ruina poporului român, de a se fi purtat ca o maşină de aplauze şi aprobări entuziaste. Genocidul la care-se fac părtaşi e mai grav decât să ucizi un om sau o mie, este agresarea fiinţei biologice şi a sufletului unei întregi naţii şi se întinde pc durata a ceea ce ei au numit, cu neruşinare, „epoca de aur”, Conştienţi că stăpânul era un paranoic gângav şi despotic, L-au proclamat genial, iar impostoarei i-au zis „savantă do aură planetară”. Au ridicat ca nişte automate mâna şi au votat, în cepex-ul lor, pentru batjocorirea femeii devenite animal de montă, pentru vânzarea pe nimica toată a roadelor pământului românesc, pentru crearea unui uriaş aparat de măsură şi control al gândurilor şi conştiinţelor. Prin ce au făcut, ca şi prin ce n-au făcut, au favorizat întinderea peste ţară a Jinţoliului de moarte ţesut din minciună, din foame, frică, frig şi întuneric. Aceasta este adevărata lor vină, şi pentru aceasta ar trebui să

plătească, dacă vor

plăti. Nu ştiau ce fac ? Am notat ce-au spus câţiva, poate figuri de prim-plan, martori la procesul generalului Vlad : „Chiar dacă am fi fost corect informaţi, nu aş fi avut curajul să adopt o alta poziţie. N-aş fi cutezat să-l contrazic pe Ceauşescu” (Gheorghc Oprea). „Nu-mi amintesc să fi existat vreo şedinţă a cepex în care Ceauşescu să fi fost contrazis” (Emil Bobu). Iar bătrânul Gere Mihai a declarat textual : „E paradoxal dar, de regulă, hotărârile nu se luau în comitetul politic. Se discutau cu colaboratorii coi mai apropiaţi la un pahar de vorbă, la o septică, apoi se adoptau hotărâri în biroul politic şi se transmiteau la cepex. Toţi aprobau”. Apelul către preşedinte o semnat, printre alţii, de Dumitru Popescu, mirele tomnatic, băţos, grav, venit cu cravată la proces, cele trei ciume şi, culmea neruşinării. Ion Stoian, alcoolicul care-i privea pe ingineri ca pe nişte viermi, teroarea agronomilor, veşnic îmbibat de whisky, caro şi-a rupt piciorul şi a toansformat unul dintre apartamentele de la spitalul din Constanţa rezervate feţelor alese într-un stat major al treburilor judeţului, răsfăţat în toate cele de o anume doctoriţă pe când era prim-secretar.

Singurul pentru care am o anume compasiune e Ştefan Andrei, omul care a răzbătut învăţând ca nebunul, plecat de Ia opincă. L-a pierdut şi pe el lipsa de curaj, frica de a i se alătura lui Părvulescu, la Congresul al Xll-lea, când s-au năpustit asupra bătrânului, să-l sfârtece, lichelele. Nu-i putea „executa” nimeni, totul se desfăşura sub reflectoare, în prezenţa ziariştilor (străini, că de-ai noştri...) şi a fraţilor de peste hotare. De altfel, când i-a ameninţat pe Vlad, Milca şi Postelnicu cu plutonul de execuţie, în şedinţa din 17 decembrie, piticul blufa ; să nu fi înţeles Milea şi Vlad că totul e o farsă ? Postelnicu, târâtura, cred că s-o fi speriat dar cei doi erau militari de carieră. Ar fi

avut, poate, alt destin şi

cele „patru milioane de comunişti”, cu familiile lor, cu tot, bieţi cotizanţi la fel de flămânzi şi de zgribuliţi ca şi restul lumii, sortiţi să înjure pe întuneric când trăia canalia şi invocaţi acum, după ce i-au făcut de petrecanie Voican et Co., de avocaţii diavolului. Nu se putea o foaie mai nimerită decât „România Mare” pentru găzduirea scrisorii nomenclaturii, ziarul acesta care confundă sudalma râgâită cu figura de stil şi insulta borâtă pe hârtie cu pamfletul (trebuia sâ existe, era chiar necesar în lumea noastră balcanoidă. aşa cum necesare sunt furunculele. fără de care puroaiele, necolectate, ar otrăvi tot sângele). „Un document pentru istorie ?” Da, pentru istoria ruşinii.

Cum se întâmplă când te loveşti, desculţ, de o piatră şi întâi iţi dă sângele iar usturimea şi durerea vin pe urmă, aşa mi s-a întâmplat şi mic. Am plecat la companie ca şi când nu s-ar fi petrecut nimic. M-am învârtit până seara în vârtejul programului zilnic, controlul armamentului, văcsuirea cizmelor, recepţia automată a ordinelor. Nu mai ştiu cum am dormit. A doua zi am fost de planton pe coridorul lung şi sumbru al companiei şi am încercat să-mi continui lectura „Conciliatorilor”. Voiam să citesc şi literele, care jucau în faţa ochilor, refuzau să se închege în cuvinte şi în fraze. Planurile conştiinţei se dedublaseră, trăiau în paralel cu fizionomii şi intensităţi deosebite, unul care părea normal, tentativa mea de a înţelege ce citesc, actul obişnuit al lecturii, atât de obişnuit, de ani de zile, acum complicat de un greoi efort de automistificare. cum că nu s-a întâmplat nimic în viaţa mea, că totul e normal, au să treacă anii şi am să pun stelele de ofiţer pe umeri, smulgerea din gândurile adiacente, un gros-plan îndepărtat şi apropiat ca la cinema, şi sir Neville Chamberlain. şi discursul de

la scara avionului, o mie de ani pace,. nu-i nimic, e un gând supărător ca o muscă obraznică, o alungi cu mâna, ţi se lipeşte de obraz, te ştergi, ai alungat insecta dar nu şi impuritatea, ai frisoane de scârbă dar sunt suportabile, nu e mare lucru – şi al doilea plan, haotic, întunecat, dominat de un singur gând, de o idee unică, ruptă în fragmente, ca sunetul ameninţător al tam-tam-ului în pădurea plină de capcane, în bezna verde în care străinul nu ştie din ce parte îl poate izbi săgeata înmuiată în curara sau dintele mortal al şarpelui. Probabil că în momentele acelea de coşmar mi-am pierdut capacitatea de a râde cu toată fiinţa, fără grijă şi fără oprelişti. în spatele însăilărilor de vorbe din carte, pe al doilea ecran al minţii, înceţoşat, nebulo's, se proiecta cuvântul „TURNĂTOR” stigmat pus cu fierul roşu al ruşinii pe fruntea câtorva din liceu se răsucea,. revenea, se destrăma sub forţarea atenţiei, concentrate către ce spunea cartea, se refăcea dureros, sfâşietor. M-a chemat ofiţerul de servi ci şi m-a trimis, pentru un fleac oarecare, la batalionul de la gară. „Am înţeles”, stânga împrejur, trei paşi de front, pentru câteva clipe automatismele au pus surdină bolboroselilor vulcanului interior, am **ieşit pe** poartă, nu existau autobuze, am luat-o pe jos pe drumul care suda spre gară, mecanic, un picior înaintea altuia, era cald, cerul albastru se oglindea în apele Oltului, nu fusesem niciodată în situaţia de a păstra un secret, semnasem că nu voi spune nimănui, altfel consimţeam să fiu pedepsit de legile statului dcmocrat-popular, DAR CARE ERAU ACELE LEGI ? Era o taină prea mare pentru mine, n-o puteam dezvălui nimănui, am executat ordinul. am coborât sub soarele molcom către acelaşi Olt în care am avut pentru o clipă tentaţia să mă arunc, am mers la şcoală, am raportat de executare, n-avea nimeni .urechi pentru răguşeala din glasul meu, mi-am. reluat lectura. Spre seară, iar mecanica programului, văcsuirea

cizmelor, zgomotul coridorului, râsetele groase ale camarazilor. Atunci a fost momentul cel mai greu, de care îmi amintesc cu halucinantă precizie : m-am trezit că încerc să analizez fluxul indiscret al vorbelor şi al sunetelor care, până acum, îmi treceau ca un şuvoi nediferenţiat pe lângă urechi. Şi m-am surprins cu oroare judecând ce spuneau colegii mei, încercând să văd cum gândesc şi dacă se ascunde ceva dincolo de vorbe, dacă cuvintele nu învelesc un miez care i-ar putea interesa pe ceişti, Oroarea s-a transformat în groază când mi-am dat seama că multe dintre cele mai nevinovate fraze, gluma chiar, ar putea avea un anume sens. Şi m-a năpădit disperarea, cu o acuitate pe care o simţeam dureros în ţiuitul timpanelor. Nu mai ştiu dacă şi c«um am dormit în noaptea aceea. De dimineaţă am căutat un moment prielnic şi m-am strecurat în cabinetul „ciclului topografic" – ciclu însemna catedră – unde l-am găsit pe Virgil, ofiţer tânăr şi inteligent. Eram prieteni, îl tutuiam. I-am spus pe nerăsuflate totul. A rămas pe gânduri. aşteptam încremenit, cu sufletul la gură. Nu înţelegeam cum mă poate ajuta, mă agâţam ca înecatul de un pai, mă încărcascm de linişte şi speranţă. Vino deseară la corpul dc gardă, mi-a spus, intru de servici pe unitate. M-am dus, l-am găsit cu şeful catedrei de învăţământ ideologic, un bucureştean isteţ, venit de la academie unde făcuse secţia economică. M-a privit, jumătate în batjocură, jumătate compătimitor şi am înţeles că de straşnicul meu secret se alesese praful. N-am avut timp să zic nimic, a rânjit şi a spus „ce-or să zică stăpânii tăi când au să afle că ne-ai spus" dar am intuit înţelegerea şi simpatia dincolo de ironie. A rămas stabilit că singurul care poate rezolva, singura mea nădejde, este colonelul-comandant Ion Ştefănescu, A doua zi, m-am prezentat la raport. iA observat, sec şi uşor iritat, că regulamentul prevede anume etape ierarhice. Se bucura de un mare prestigiu, era militar

de carieră, am, după decenii, convingerea că se simţea închingat, descumpănit în lumea cazonă, grosolană în care ne formam, a înţeles că am ceva deosebit pe suflet şi a acceptat să raportez. I-am spus totul pe nerăsuflate. Cred că era pentru prima dată într-o asemenea situaţie. M-a ascultat fără să pună vreo întrebare şi mi-a spus să merg la companie. N-a trecut mult, a venit plantonul, m-a chemat la C.I. L-am găsit pe Mircea într-o stare de furie rece, conţinută, se vedea că spumegă dar ştie să se stăpânească. Aş putea să- te distrug, mi-a spus. Să nu mai vezi soarele. Ai trădat un secret de stat ! Cui ai mai spus ? De mânie **i** se zburlise mustaţa şi dintele îi **scli**pea ameninţător. Stai jos şi scrie 1 M-a sucit iar, m-a răsucit, declară cui ai mai spus. Nimănui! L-am privit fugitiv pe Vântu şi mi s-a părut că desluşesc în ochii lui o undă de simpatie. Oricum, nu expresia de duşmă**nie** din **ai** lui **Mircea.**

Am luat hârtia întinsă, tocul şi am scris : „Declar că îmi iubesc patria şi înţeleg s-o apăr cu preţul vieţii, dar nu pot accepta misiunea de informator”. Am mai scris că prefer să-mi fac meseria de militar şi că mi-am dat seama că firea mea nu se împacă cu rolul de agent, chiar dacă semnasem. Şi că, în afară de colonelul-comandant, nu i-am spus şi nici nu-i voi spune cuiva secretul. Am semnat. Mi-a aruncat când ieşeam – să nu crezi c-ai să scapi de noi. Nimeni n-a scăpat de noi. M-am dus la companie cu frica în suflet dar împăcat cu mine însumi. Din momentul acela, m-a stăpânit gândul plecării din armată ca şi când ieşirea din mediul militar avea să mă pună la adăpost do orice consecinţe. în toamnă şcoala se muta la Sibiu. într-o seară m-am pomenit chemat, printre mulţi alţii, de un locotenent-major necunoscut. Ei, te-ai răzgândit ? m-a întrebat. Adică ? am întrebat, deşi înţe-

losesem. Şi mi se răcise inima, constatând că tot nu mă lăsau în pace. N-a insistai, mi-a făcut semn să ies. În primăvara lui '56, Spitalul militar din Sibiu, apoi cele din Iaşi şi Bucureşti m-au clasat. La începutul lui aprilie, civil, primeam de la Ministerul învăţământului aprobarea să-mi continui studiile la ziaristică. Atât doar că vechii mei colegi începeau anul patru iar eu urmam să-l repet pe al doilea. A venit toamna, cu ploi sâcâitoare peste Bucureşti şi peste ţară şi, când nimeni nu se aştepta, au explodat maghiarii. În '53 se revoltaseră muncitorii berlinezi şi fuseseră împuşcaţi fără milă. Nu s-a aflat nimic despre ei. Tot atunci s-au revoltat ruşii la Novocerkask. Şi în ei s-a tras, dar nimeni n-a ştiut nimic iar popoarele de dincoace de cortină au continuat să trăiască în cea mai bună dintre lumile posibile. Ne-a luminat inima revoluţia maghiară dar ne-au trecut şi fiorii fricii. La cantină au apărut portocale iar pe coridoarele facultăţilor – băieţi necunoscuţi, dc vârsta noastră. După noiembrie '56, un val de teroare a izbit greu ţara, să nu mai îndrăznească nimeni să ridice capul. Când am fost arestat, am înţeles imediat de ce îmi spune Voicu – n-ai vrut să ne ajuţi, Mihalcea

Clipesc ca o bufniţă, imi dau seama că sunt ridicol, dar mi-c imposibil să reprim zbaterea pleoapelor, totul este învălmăşeală, izbindu-mi ochii, contururile lucrurilor nesigure, presiunea ochelarilor pe orbite şi pe tâmple, frica, silueta anchetatorului.

— Stai jos !

M-a adus Aurica. La pocnetul zăvorului – zăvoarele de la Uranus, calculate ca să producă ţăcănitul în gol ca al închizătorului de armă – am sărit toţi trei ca arşi, cu spatele la uşă, Mă-ta... Tac-tu... Tu, mă, ăsta, întoarce-tc ! n-am învăţat încă să încreţesc fruntea, după câtva

timp ajunsesem să zăresc cimentul coridorului şi petele bruşte de lumină, mesajul zilei de afară. Acum însă întind docil capul, ca mânjii învăţaţi la căpăstru, n-am cum să mă văd, mă închipui, doar, ca pc un orb împins de cot. Surpriză, nu mă înghionteşte nimeni, o mână fermă dar uşoară mă ghidează cu o abia simţită strângere. Atenţie, urcaţi douăsprezece trepte, buimăceală, nu surpriză, „urcaţi”, coborâţi trei trepte, unde ? Ssst, n-ave ţi voie să vorbiţi, drept înainte, sss, sss, pfiu, pfiu, oprire scurtă, iarăşi semnalele, şuierat ca al şerpilor în bălăriile de pe lunca Neajlovului, vine alt cuplu, transportat-transportator,' din faţă, câteva secunde mă împinge după o draperie, să nu mă vadă şi să nu văd, dar şi sămânţa crescând năvalnic a fricii, der Angst, cum zicea 'Ralea discutându-l pe Kirkegaard, vedea-l-aş aici cu filozofia lui cu tot, să cunoască der Angst la faţa locului, aşa, acum o luaţi la dreapta. Gata, am ajuns !

— Stai, mă, jos!

Nimic ostil în voce, doar o uşoară iritare înecată în plictis, ca omul care se luase cu gândurile ori dormita şi vine acuma unul sâ-l sâcâie. Stau, mă potrivesc după scaun, fixat de podea ca şi masa. Lucrurile se potrivesc şi ele ochilor, se depărtează, se apropie, ca intr-un teleobiectiv, apoi încremenesc : camera, foarte înaltă, cu fereastra sub tavan, gratiile, fişetul, biroul. Omul n-are vârstă. Patruzeci, cincizeci de ani ? De ce nu treizeci ? Haine cenuşii, păr cenuşiu, faţă cenuşie, singurele pete de viaţă sunt ochii cu luciri obosite şi degetele galbene de tutun. Miros de fum rece, stătut, pereţi albi, fişet verde, privirea caută zadarnic ceva do care să se agate, un zvâcnet de viaţă ; sunt gânduri în trombă, înghesuite fulgerător în cel mai obscur ungher al memoriei. Omul scoate un stilou, îl contemplă cu vădită plăcere, se apleacă asupra formularului de anchetă. Nume. Pro nume. Mă-ta. Tac-tu. Născut la... în... Apoi linişte. Civilul – am să-i aflu gradul când mă va pune să semnez

procesul-verbal de interogatoriu – priveşte întruna stiloul, apoi foaia, iar stiloul, scrie. Scrie de două ori, cu mâna, dai şi cu buzele, care repetă mecanic exerciţiul manual. îndelung, cu buzele ţuguiate, cum fac copiii absorbiţi într-un joc complicat. Stop. Citeşte aproape silabisind. întrebare : care este activitatea subversivă şi ce acte şi acţiuni ai îndreptat şi organizat împotriva securităţii Republicii Populare Române ? Răspuns : – şi rămâne cu stiloul în aer, gata să-l coboare pe hârtie ca să înregistreze toate fărădelegile pe care cu dc-abia aştept să le declar, începând cu crima de uneltire împotriva ordinii de stat, 209, punctul 1, 10—25 ani, cum scrie în ordonanţa de punere sub învinuire arătată de Voicu, pe caro am şi semnat-o. Deschid gura, stiloul se apropie încurajator, complice, de hârtie, rămâne suspendat]a câţiva centimetri. întrebarea mi-am pus-o şi eu, trebuie un răspuns plauzibil, mi-a explicat Valeriu Ştciânescu, bătrânul legionar luat încă de pe timpul lui Antonescu,. doctorul în litere de la Bucureşti şi în teologie de la Atena, dar ce dracu să spun ? Am învăţat de toate în liceu, undo s-a născut losif Visarionovici şi ce eroic a organizat el lupta contra intervenţioniştilor, cât de ticălos a fost popa Gapon şi de măreţ tovarăşul Sergo Orjo- nikidze, ca să nu mai zic de Voroşilov şi de Kotovschi, basarabeanul, ştiu să trag serii scurte eu Degtcariov Pihota, să fac salturi de ogar, să-l resping pe inamic cu strigăte de ura, să-mi protejez ceafa’ cu gulerul ni antă ii în caz de atac atomic, ehei. în şcoala militară înveţi, nu glumă, cum spunea polcovnicul Paulenko. Cunosc bine istoria presei ilegale şi semilcgale, cum au luptat tovarăşii, la ziaristică era materie de bază. Dar nimeni nu m-a învăţat ce trebuie să spun la anchetă. „Un răspuns

plauzibil”. Mă străfulgera bănuiala că n-are importanţă ce spun, totul e să zic ceva, mă gândisem şi eu la o' uneltire, acolo, dar ce uneltire ? Sau măcar o acţiune ! Omul aşteaptă, mă surprind gândind ca un idiot că nu e frumos din partea mea să-l fac să aştepte şi deschid gura. O lucire de interes îi sclipeşte în priviri. Aproape că dictez – „Nu am îndreptat şi organizat nici un fel de acţiuni împotriva securităţii Republicii Populare Române”. „Nu am îndreptat şi orga... Ce, mă, tu-ţi dumnezeii mă-tii de bandit, aşa crezi tu că merge la noi, mă, crezi că mă duci de nas, f... pe mă-ta, noi om fi tăcuţi cu degetul, ai ? Las’ că spui tu şi laptele pe care l-ai supt de la curva aia care zici că te-a căcat ! S-a ridicat, sprijinit de birou, gura strâmbă mitraliază cuvintele, am făcut liceul la „Şincai”, cunosc toate vaga- boandele şi toţi mişţocarii de pe Lânăriei şi Mânu Ca- vafu, eram prieten cu gagiii din banda lui Jeg, am un repertoriu de înjurături remarcabil de cuprinzător, bazat pe foarte multă mecanică, anatomie şi fiziologie, dar aşa ceva n-am auzit niciodată. Nici măcar la japiţele şi peticarii din Cocioc care varsă pe gură murdărie cum bagă aer pe nas. Minute în şir, lături, scârnă, zdrenţe de cuvânt. Sub cel mai de jos registru al ororii verbale. „La început a fost cuvântul”. Şi la sfârşit. Viziunea de dincolo de cuvânt. Cea mai nevinovată – incestul. în cei treizeci de ani de-atunci, n-am fost niciodată în stare să-mi mărturisesc mie însumi amintirea şuvoiului demoniac care-mi ţâra fiinţa în cele mai abjecte forme ale degradării, unde simpla ţâşnire a unui capăt de reprezentare însemna refuzul cutremurat al întregii fiinţe, ţipătul de oroare, ca şi când cineva ţi-ar băga, intr-un coşmar, un şobolan pe gât.

...Nu mi-am dat seama, mai mult am simţit ■— şi atunci încordarea cumplită s-a făcut şuvoi de plumb alergând prin vine – individul recita. Prea mă izbise
CE spunea ca să mai bag de seamă CUM spunea ! Pro-

fesional. Să distrugă omul din suflet şi sufletul din om. Devenisem stană de piatră, scârba copleşise frica, se amestecaseră, îmi venea să vărs. A tăcut brusc. Terminase partea întâi a show-ului. Şi-a înşurubat stiloul, a înconjurat biroul, a venit, a început să lovească. În cap, în ceafă, cu latul palmei. Tare dar stângaci. Am încrucişat mâinile ia ceafă, s-a izbit în ciolanele mele de vlăjgan de *22* de ani, a icnit, mi-a căutat fălcile. Mi s-a pus pe spinare. Sălbatic, dar metodic. De la baza plămânilor până sus, lovituri seci răsunând ca în cavitatea unei tobe. Mult. Până când respiraţia, biruită de nopţile nedormite şi de tutun, s-a făcut şuier gâfâit. S-a întors la birou, a deşurubat stiloul, după care s-a iscălit sub „Anchetator penal de securitate” ■— căpitan Vasile Dumitrescu. A sunat. A intrat Aurica, imediat. Am întins capul, mi-a pus ochelarii, am ieşit, fără gânduri. Drumul invers. „Atenţie, coborâţi douăsprezece trepte”. Ferm, dar blând, în lagărul de la Salcia am aflat că specialitatea ei ora bătaia la testicule, Strângerea în mână a gogoloiului de carne până la ieşirea vinelor în relief, ca pâraiclc pe o hartă hidrografică, căderea molatică, parcă obosită, a creionului în muchii, explozia de foc în pântece, dangăte de clopot în ţeastă. Mâinile îmi scot uşor ochelarii, părerea unei mângâieri de iubită pe tâmple.

...Mă aşez pe pat, lângă gamela cu arpacaş, adusă când eram „sus”. Ne privim tustrei îngrijoraţi, întrebări din ochi, răspuns la fel. Adorm greu, mă scol invadat de o frică fără nume, de sălbăticiune încolţită, o frică cc vine dinăuntrul meu. Mi se împinge un nod în. beregată. Trag de sub pat oala de tablă, icnesc, mă eliberez, e un cheag do sânge, altul şi altul. Până dimineaţă oala e roşie.

Descopăr cu groază că mi-e fiică şi că sunt laş. Am intrat într-o lume despre care nu ain nici cea mai relativă idee. La ziaristică se prelungea starea de

precaritate a cunoştinţelor, cu care ne obişnuise liceul. Doar cei ce aleseseră o disciplină ştiinţifică, matematică, fizică ori chimie, se mişcau pe un tărâm ferm. La noi şi la filozofie aproape totul era să-ţi însuşeşti o avalanşă stereotipă de cuvinte şi expresii bune la toate, un Vianu sau un Joja, sau un Florea Tuţugan fiind rara avis. Le ascultasem cursurile cu jubilaţie – dar şcoala lucrase insidios Ia înşurubarea în cugetele noastre a convingerii că e suficient să te exprimi după tiparele unei limbi articulate mecanic, singura în stare să ne ferească de capcanele supravegherii ideologice, pentru ca să ajungi la diplomă şi vai ! exemplele seriilor anterioare, ca şi pilde ilustre, Sadoveanu nu era decât una, pledau pentru alinierea la aceste convingeri. Dintr-o pornire către frondă,]a început ca s-o sâcâi pe bisericoasa mea bunică, apoi din manie de *raisonneur* adăugat la partea cea mai ţipătoare a literaturii lui Voltaire, câtă se tradusese la noi, şi la lecturile comuniste, am ajuns să mă conving singur că sunt ateu. Mă izbeşte ce-mi spune Valeriu Ştefănescu, sâcâit do întrebarea cât crede c-au să-mi dea : nu ştiu, pe mine nu mă interesează ce fac alţii cu trupul meu, mă interesează ce fac *eu* cu *sufletul meu.* Nu înţeleg. Dacă aş fi crezut în Dumnezeu, aş fi încercat, poate, să prefac celula într-o catacombă, să mă simt aparţinător altei lumi, să mă eliberez întru spirit. Trec zile după zile şi nu reuşesc să mă desprind de gândul că acuma., la ora asta... eram cu.... îmi joacă crâmpeie de amintiri foarte proaspete prin faţa ochilor, şi simt fizic strâmtoarea şi mohoreala cuştii în care m-au băgat, îmi c frică, frică, frică, mă prăvălesc în ea ca într-o prăpastie, încercând în cădere să mă agăţ de colţii dc stâncă, âpucându-i o clipă, prmărindu-mi apoi căderea

în abisul de groază... Nu am stofă de erou. într-o noapte, un bărbat în lanţuri e târât pe cimentul coridorului, se aud lovituri sălbatice, omul urlă – nu mi-e frică de voi, ticăloşilor 1 Mie mi-e. Ştefănescu este închis de vreo şaisprezece ani, încă de pe vremea lui An ton eseu. Părul, tuns scurt e aproape alb. Nu am aflat niciodată ce făcuse, într-o seară, după ce-l aduseseră de la anchetă, mi-a spus – să nu spui cuiva în puşcărie că te-ai întâlnit cu mine la anchetă, e periculos pentru tine. Nimic mai mult. A luat cu el taina, dacă va fi avut vreuna, în mormânt. Am aflat, către sfârşitul detenţiei, că âr fi murit la Aiud. Seara, între zeama chioară vărsată cu zgârcenie în gamela pe care ne-o bagă sergentul pe vizetă şi „stingere” – semnalul că trebuie să ne culcăm, căci altfel lumina chioară a becului, fixat sus do tot, nu se stinge niciodată, îmi vorbeşte îndelung, cu glas scăzut. Al treilea din celulă ascultă cât îl ţin puterile, apoi se întinde pe pat, el „are pat”, e tubeircuilos cu caverne, a stat ani întregi la Târgu Ocna, a trecut şi pe la Ocnele Mari. A fost luat pentru „ajutor legionar”, era aproape un adolescent, băiat de la ţară, lucra la „Malaxa”, devenit după naţionalizare „23 August”, în mahalaua bucu- reşteană unde locuia în gazdă a trecut pe la porţile caselor umile cineva care a cerut bani pentru „cei în suferinţă”. Mai mult nu ştie. A fost ridicat noaptea, băgat într-un lot mare, în care nu era şi colectorul, a încasat zece ani, mai avea câteva zile până la liberare, când l-a luat securitatea şi l-a dus la un „supliment de anchetă”. Era expresia eufemistică pentru un nou dosar şi o nouă condamnare, în principiu nu mai scurtă decât prima. E sfârşit, tuşeşte în pumni şi, deşi aş vrea să ştiu ce i s-a întâmplat şi pe unde a fost în deceniul de puşcărie, îl las în pace, să-şi cruţe puţinele puteri pe care le mai ai'e pentru

interogatorii. „Are pat”. Eu n-am,

dar nu ştiu că n-am. Voi afla la vreo doua zile de la arestare când mă fură gândurile şi mă las pe-o parte, când zdrang 1 se deschide vizeta şi apare chipul rotund de lună tâmpă, al căpitanului-şef de arest. Ai pat ? se stropşeşte individul. Nu pricep, ce dracii, îmi zic, ăjta o cretin, nu vede, doar nu stau în aer ca fachirii ! Am, răspund eu, buimăcit de absurdul întrebării, tuna dispare, apoi tac 1 după câteva minute, vizeta se deschide iair, smucită, individul reapare, schimbat de furie. Cine pizda mă-tii ţi-a dat, mă, pat, futu-ţi biserica mă-tii 1 hai ? Că doctorul nu ţi-a dat ! Şi nici anchetatorul. Să te pregăteşti de izolare ! Pe urmă mi-a explicat Ştefănescu că „a avea pat" înseamnă a avea voie să stai ziua întins pe pat, favoare de care se bucurau doar bolnavii din partea doctorului – sau cei care colaborau cu ancheta. Nefiind cazul, eu sunt obligat ori să fac cei trei paşi, du-te vino în spaţiul de nici o jumătate de metru dintre paturi, do dimineaţă de la şase, până seara la zece, exceptând mesele, ori să stau ne rezemat pe pat, drept, cu mâinile pe genunchi. Nu care cumva să ne sprijinim capetele în pumni. La fel stă şi Ştefănoscu, iar seara muşchii anchilozaţi sunt apucaţi de crampe dureroase. După scurta întrevedere cu Voicu şi oala de sânge vărsată în noaptea când m-a bătut „Durui trescu", sunt lăsat în pace vreo două zile. Ignorat. Singur cu frica de ce va fi, la care se adaugă o bănuială cumplită, de care mi-a fost pe urmă ruşine. Dar a existat, fiindcă Ştefă- nescu ini-a şoptit că trebuie să-i spun tot ce am făcut. Ca să mă poată învăţa cum să mă apăr. Ce am făcut ? îmi bat disperat capul să văd ce-am săvârşit. Nu găsesc. L'nul şi acelaşi lucru este derizoriu – sau catastrofal. O vorbă, zisă pe holul facultăţii în dârdora evenimentelor de la Budapesta, reţinută de un coleg, mi-a şi spus-o, cu ton de reproş, venea de la şcoala muncitorească, mă bagă în răcori. Raţional. îmi dau scama că e un fleac.

Dar nenorocitul care horcăie şi-şi scuipă plămânii în batistă, ce a făcut ? Zece ani ! E un cadavru viu, piele pergamentoasă, translucidă, întinsă pe ciolane. în ochi i s-a adunat o infinită tristeţe. Peste noapte ni se lasă o Qplă în celulă.-Uneori nu e în stare s-o ridice şi refuză să i-o ţinem noi. Dimineaţa, pe camere, se deschid uşile, ni se pun ochelarii negri şi, ţinându-ne unul de altul, primul orbecăind cu infinită grijă cu oala, nu cumva să verse vreo picătură pe jos, suntem mânaţi la closet. Acolo ni se scot ochelarii. intrăm toţi trei în câte o cabină, cabinele n-au uşă, primim câte o hârtie, c tipărită cu rubrici, un formular do transporturi, ne dăm pantalonii jos şi încercăm să golim din măruntaie tot cc-a rămas după mistuirea lichidelor primite de trei ori pe zi şi a firavei bucăţi de pâine. Nu din raţiuni igienice, ci pentru cazul că ne-ar cotonogi, Lucrurile se complică rău dacă evacuarea nu s-a făcut cât mai deplin posibil. Caustic, Florin i-a scos din sărite pe anchetatori, spu- nându-le „nu-mi puteţi da atâta puşcărie câtă pot să fac* şi a refuzat să semneze un proces-verbal împestriţat de greşeli de ortografic. I-au rupt literalmente pantalonii cu băţul, când ne-au dus la Jilava am apucat sâ-l văd pentru o clipă la urcarea în duba celulară, era la sfârşitul lui iunie 59 şi avea petice în fund. Cum să nu te treacă neputinţele când te ridică, cu mâinile legate de picioare, pe un drug sprijinit pe doua capre încât basculezi singur până vii cu capul în jos şi tălpile paralele cu pământul, când fiecare lovitură dată cu ciomagul la tălpi, cu sete, prin pantof, explodează în creier?.Prin pantofi pentru ca, mortificată, carnea să se reverse ca o cocă în care s-a pus monstruos de multă drojdie. Nu se poate să nu trec pe acolo, la gândul ăsta mi se ridică părul măciucă, ce le spun. Dumnezeule, ce le spun ?! Nu-mi trece prin cap să-i întreb, pur şi simplu, de ce m-au adus acolo, să-i pun eu pe ei să-mi spună ce am

făcut. Am înţeles repede că stăpânirea lor asupra cui le cade în mâini este absolută, incomparabil mai mare decât puterea unui stăpân de sclavi roman, ţinut să dea socoteală în caz de ucidere. Nu sunt nici măcar un *res cogitans.* Sunt un duşman, mă lămureşte bătrânul, o lepră care a curvit cu perfidul lAlbion. Şansa ta, totuşi, îmi spune într-o zi, e că n-ai fost bestie burghezo-moşierească. Şi-mi povesteşte cu haz păţania unuia de Ia canal, fost proprietar agrar, nu prea mare dar cu ceva hectare, acolo, care, printre lovituri, protesta scâncit „mi-aţi luat pământul, nu mai sunt bestie burghezo- moşierească, am rămas o bestie simplă". Culmea, ajung repede să concep un sentiment de siguranţă în celula îmbâcsită de miasme şi întunecată ca un mormânt. Sentimentul acesta se opreşte la uşă, prima armă împotriva noastră. Şi încă teribilă. Zăvoarele de la Uranus sunt diabolice, au fost concepute să imite pocnetul sec, incon- fundabil al închizătorului de puşcă. Zgomotul acesta îţi îngheaţă sângele în vine, te aduce în pragul infarctului. La auzul lui, trebuie să sări în picioare, cu spatele la uşă. Cu inima bătând să-ţi spargă pieptul, răspunzi la întrebările de identificare – care începi, mă, cu M şi A ? Tac-tu, mă-ta, dă capu-ncoa ! Şi începe cursa către necunoscut. La capătul unei asemenea curse, sunt dus la Voicu, intr-unui din birourile acelea impersonale, cu mobile fixate în podea şi fereastră la trei metri înălţime. Individul poartă un costum bleumarin de comandă şi cravată roşie. E mai scund decât mine, uscăţiv, emaciat, cu pometii accentuaţi, gălbicios la piele şi părul lipit de ţeastă. Ei, zice, te-ai gândit ? La ce ? întreb, nedumerit. – La ce-ai făcut. Ce-am făcut ? – îmi stă pe limbă, dar îmi înghit vorbele.

Tac şi aştept. Aşteaptă şi el. Se uită la mine cu privirea fixă, de reptilă, şi rupe tăcerea. Mihalcea, zice, te-oi fi crezând tu deştept, dar nici noi nu suntem

făcuţi cu degetul. Că spui sau că nu spui, ancheta ştie. Cel mult o să te-alegi cu ceva în plus fiindcă nu eşti sincer cu ancheta. Organizaţia ! La asta nu mă aşteptam şi-l privesc buimăcit. Organizaţia legionară ! Şi-mi întinde o hârtie tipărită, completată cu cerneală. Două sute nouă – l-am învăţat pe dinafară. îl ştiu şi noaptea, sculat din somn – punctul unu, fapte deosebit de grave, împotriva orânduirii de stat, poţi să nu semnezi dacă nu vrei, mă previne Voicu, pentru noi e egal, că semnezi sau că nu semnezi mi-e totuna, asta e ordonanţa de învinuire, pe urmă stăm de vorbă... N-am însă nici cea mai mică intenţie să nu semnez, de ce să nu semnez ? Bătrânul mi-a explicat că pot să retractez la judecată. Aşa că semnez. Bun, zice, acum vorbeşte-mi despre organizaţie, când, cu cine, pe unde vă întâlneaţi, ce parole aţi folosit. Şi de unde aveaţi armele ? Buimăceala mea e totală. Anchetatorul bagă mâna în acelaşi sertar de unde scosese pu- lanul şi pune neglijent pe birou un pistol. E o gioarsă, o rugină, cu patul ştirbit. Ce, zice, nu-ţi vine să crezi ? A fost găsit la percheziţie, la tine în dulap ! Ia-l, uită-te la ei ! Prima mişcare, mecanică, e să-l văd mai deaproape. Şi-odată mă opresc împietrit, parcă mi-ar fi dat cineva peste mână, mă scotocesc în buzunar, trag batista, o întind pe palmă —- tu-ţi dumnezeii mă-tii, mormăie Voîcu, o ştiai şi pe-asta ! Şi ordonă să fiu dus jos. Ochelarii, şuierăturile etcetera. Dar am semnat şi când îi comunic bătrânului enormitatea acuzaţiei, rămâne pe gânduri. Nu se poate, zice el, ăştia nu fac acte gratuite, au ei ceva în cap. Mai trec câteva zile şi câteva seri,, bătrânul e de părere că ceva-ceva au avut în intenţie, altfel nu.m-ar fi băgat cu legionarii. Dar ce? Intr-una din seri îmi povesteşte, câteva ceasuri bune, dedesubturile uciderii lui lorga. A fost un mare savant, zice el, dar a rămas un veşnic diletant în politică, a făcut jocu’

Iul Carul care şi-a bătut joc de ei, ii ştia punctele slabe şi Ic exploata, dom' profesor în sus, dom’ profesor în jos, regele avea nevoie de un pretext ca să pună mâna pe Căpitan, i l-a oferit lorga, fără să-şi dea seama, nenorocita de scrisoare avea caracter privat, dar el a produs-o în justiţie, exact ce-i trebuia lui Carol, infiltrat de Lupeasca şi de camarilă – şi mi-a povestit cu lux de amănunte cum au fost ucişi Codreanu, Belimace, Constantinescu, Caranica (ultimii trei îl asasinaseră pe 1. G. Duca şi erau mcsevişti adică condamnaţi la muncă silnică pe viaţă) şi cei opt care-şi descărcaseră pistoalele în Stelescu. tot mcsevişti. S-a turnat vitriol peste el, mi-a spus, apoi beton. Se transfigurase, vorbea în şoaptă, dar eja electrizat. Auzeam pentru prima dală nume macedonene, nu era să nj le comunice tocmai Roilor, pasiunea din glasul bătrânului mi-a dat fiori. înţelegeam că am în faţă un om care îşi retrăieşte tinereţea. Nu i-am spus că" tata, naţionalţărănist, fusese fugărit de legionari, pe când era tânăr director de şcoală la ţară, cu pistolul şi de-abia scăpase sărind peste gardurile grădinilor. Violenţa şi sângele evocate închegau o epocă pe care n-o simţeam a mea. Totodată omul mă zdrobea cu uriaşa lui cultură, cât n-aveau zece profesori de la facultate la un loc. Am adormit încărcat de gânduri. Curând după aceea, anchetatorul m-a chemat iar, m-a pus să stau jos şi mi-a comunicat, cu tonul cu care îi ceri iertare unui vechi prieten, drag şi nedreptăţit – ştii c-ai avut dreptate ? N-ai făcut parte din nici o organizaţie legionară. – Păi, eu ce vă spuneam ?! Da, dar ceva tot ai făcut. – Ce ? – Nu ştiu ! (din nou privire dură, şerpească). N-oi fi vrând să-ţi spun eu ? Bagă-ţi bine în cap, cine intră la noi nu e nevinovat şi nici nu iese necondamnat. Noi avem răbdare, ai să pleci de-aici cu barbă albă. Ia-l şi du-l î

„încă din start dispozitivul e pus în funcţiune. Confruntaţi cu o ostilitate pe care o simt masivă, leniniştii noştri vor proceda la ceea ce numesc ei «profilaxie socială^. Lagărele şi munca forţată, «de reeducare», există de la începutul războiului civil... Ele se integrează intr-o strategie pusă imediat în aplicare : strategia represiunii masive, «profilactice». Practica luării de ostatici, poliţia sovietică o inaugurează încă din primul an de revoluţie; ca să-i adune îşi deschide ea primele lagăre. Principiul care guvernează alegerea ostaticilor nu este responsabilitatea individuală într-o activitate contrarevoluţionară, ci datele statistice ale unei «apartenenţe de clasă»... Este nimicită opoziţia politică şi religioasă, sunt zdrobite agitaţia. muncitorească şi revoltele ţărăneşti, colectivizate câmpurile, este suprimat ■'şomajul" suprimându-i pe şomeri”.

(Anrţre Glucksmann – „Bucătăreasa şi mâncătorul rle oameni – eseu despre stat, marxism şi lagărele de concentrare")

De ce suntem în ţarcul de sârmă ghimpată ?

Plugari de la Răstoaca şi Suraia, sate moldovene încercuite de tunuri ca să se lase colectivizate şi unde organele” au bătut oamenii ca la fasole, zi şi noapte, sau gospodari din celălalt capăt al ţării, bănăţeni greoi, temeinici, muncitori – mai puţin, ofiţeri cu duiumul, unii cu IVIibai Viteazul”, supravieţuitori de la Cotul Donului, dar şi foarte tineri, mulţi, de parcă şcolile militare ale MFA-ului i-ar fi căutat cu lumânarea pe trădătorii de patrie cu pedigree, medici, feţe bisericeşti. Studenţi. Lotul de la medicină. Au citit „Mustul care

fierbe” al lui Goga. Nc-am pierdut identitatea de indivizi, sun-

tem subsumaţi unei lumi gregare în care nu intri cum vrei tu, ci cum hotărăşte, fără drept dc apel, anchetatorul. Lotul de la politehnică. Un ins izolat nu inspiră încredere, e un caz avortat, ceva ca un tablou neterminat, pe care maestrul n-a mai apucat să-şi pună semnătura. Nu convinge. Nu că-n-ar putea să iatie, a fost demascat şi un surdomut făcând agitaţie împotriva partidului şi guvernului. Arestat, fireşte. Nu că n-ar merita osteneala. Dar aşa cum pentru pianist piatra de încercare e „Preludiul" de Franck şi nu „Sârba-n căruţă", pentru anchetator dezideratul visat este lotul. Nu este, nu, culmea virtuozităţii, doamne fereşte ! Ideală ar fi organizaţia, o treabă solidă, cinstită, să le placă şi acuzaţilor. Un consens tacit fixează numărul aderenţilor Ia minimum trei. Unul e şef, fără asta n-ar fi organizaţie, ci un talmeş-baimeş din care nu iese nici măcar o stea în plus. Un şef şi doi membri, formă clasică, o cunoştea şi antichitatea, simplă, nu prea greu de recunoscut, mai ales dacă insişti... Nu se poate şi nu se poate ? Dialectica nc învaţă cum să dăm înapoi fără pierderi şi atunci renunţăm cu greu la organizaţie şi rămânem la lot. Lotul de la ziaristică, cei şase din care fac parte şi eu. Preoţi, s-ar putea chiar face o brigadă cu ei. Unu, doi călugări. Câţiva evrei, nu rnulţi, am întâlnit vreo şapte-opt prin cele nouă puşcării de pc solul şi din subsolul patriei, prin care am trecut în patru ani – lancu Saul, student la filozofie, Barbălată, cel ce declamă cu patos şi cu accent „Noi vrem pumunt", Max Bănuş, gazetar ia „Sportul popular", rotund la faţă, cu ochelari şi căciulă imensă ca o cupolă ele biserică moscovită, pe care l-am întâlnit după 31 de ani, la înfiinţarea Asociaţiei ziariştilor, ba chiar, culmea insolitului, un plugar maramureşean, nenea Drozd, şi domnul haham Herscovjci, de la Timişoara, silit să lăpăic ca un gânsac prin noroi, din pricina platfusului. Unguri, unguri cu

duiumul, unii demult, rămaşi de pe urma tulburărilor pricinuite de Diktat, cum e Cocoş, altul decât doctorul,, zdravăn ca un taur şi celebru de la Periprava până la Aiud fiindcă l-a băgat la Jilava pe locotenentul Ştefan cu capul într-un butoi. Şi, mai ales, pentru că a supravieţuit isprăvii. Dar cei mai mulţi prospătură, culeşi imediat după noiembrie ’56. Aproape toţi cu pedepse mari. Nemţi din Banat, din (Ardeal, de peste tot : printre ei, Helmuth Roth, fiul fostului şef al Frontului Etnic German, şi Robert Eisenbraun, „la Souris-Ange”, cum îi spuneam, Ion Omescu şi cu mine, la Stoieneşti, poet ales, condamnat la optsprezece ani. Şi iar studenţi – Emil Mihăilescu de la arhitectură, istoricul Alexandru Zub de la Iaşi, Gordan, Milică, Barbu Teodorescu de la medicină, alţii de la drept, litere, filozofie. Undeva, în alte insule ale gulagului, se târâie duşmanii poporului, năpârcile pe caro fălcile devoratoare ale revoluţiei n-au mai apucat să-i toace la canal : Noi ca, Giurcscu, Petrovici, Nicu Steinhardt, Păstorel. Pe lângă mine trec dârele altor destine, lotul elevilor de la „Mihai Viteazu”, au fumat în pod, unul a uitat chiştocul, s-a aprins lemnăria. Sabotaj ! O pomană, doar un cretin s-ar putea gândi la o amenda şi la plata stricăciunilor. Şi aristocraţii, „foştii” – Dinu Cezianu, înăcrit, fost ministru la Paris, Tudor Greceanu, scăpat ca prin minune din celula con- damnaţilor la moarte, strănepotul cronicarului, comandor de aviaţie în escadrila germană de bombardament de noapte Udet, vijeliosul Riga, coborâtor din poetul Eterici, poliglot, şapte limbi (şi, fără glumă, ruseşte, a făcut câţiva ani de lagăr la ruşi), Lambrino, mic, scăpărător, fratele lui Zizi, cumnat *(morganatic?)* al lui Carol, prinţul Brâncoveanu, blajin şi discret, căruia îi spunem ceremonios ,,mon prince”. O rara avis, curiozitate absolută, este căpitanul procuror militar Adrian Niţoiu, cum am spus, duca bătăilor şi batjocurii gardienilor.

Singular este plantonul de la dormitorul doi, Vasiliu, fost secretar la regionala de partid de la Constanţa. La noi, spre deosebire de ruşi, pe care domnia Tă- tucăi ii obişnuise cu membrii CC.-ului, cu miniştri şi generali aruncaţi otova în puşcării şi lagăre, claie peste grămădii cu dreptul comun, prea puţini au trecut pe la bulâu, cu excepţia perioadei do după seismul produs de căderea Anei şi a prietenilor ei. E o particularitate a stalinismului românesc. E o lume în agitaţie surdă, prinsă intr-un soi de vârtej între patru ziduri, ca miş- carea browniană a moleculelor închingată de puşcăria circulară îi unui borcan. Nu vezi, îmi spune într-o zi năbădăiosul planton Mangeavas, că suntem o ţară privită cu ochianul întors ? Are dreptate, lagărul este R.P.R; în miniatură, cu o justă reprezentare categorială. Aşa c la Salcia, aşa e Ia Stoieneşti, la Pcriprava, la Gherla, Aiud şi cine mai ştie pe undo. Noi suntem, la scara naţiunii, a] doilea val mare mânat către ţarcuri. Primul a fost tocat Ia canal, din ’49 până în ’53, zdrobit la Galeş, Peninsula, Poarta AJbă, pe şanţul dinspre Năvodari de Ia temelia căruia arheologii viitorului vor scoate odată şi-odată schelete fără nume. La Aiud, undo oamenii au mâncat var de pe pereţi de foame, şi la Sighet. Au pierit atunci marii intelectuali iii ţării, coi mai destoinici militari, lamura clasei politice. Noi suntem altceva, noi facem pasul de la individualitate la număr. Noi suntem statistică. Unii nici nu ştiu ce caută acolo.

Năvodul a cules orbeşte totul, peşti, melci, ierburi. Coi ce cunosc adevărul, în toată monstruozitatea lui, stau la mii de ani lumină de bolgia noastră, intr-un empireu unde nu există angoasa celor câteva clipe ce precedă fluierul care te smulge din zdrenţele păturii la patru din noapte, foamea obscdantil care-ţi râcâie maţele până Ia halucinaţie, pielea întinsă pe ciolane ca

o tobă în care crivăţul dă cu duşmănie. Sunt cel puţin trei, după moartea politică a Anei Pauker şi a lui Teohari Georgescu : Dej, Drăghici, Nicolski. Cheia e în buzunarul lor, capei maiştrii care au orchestrat acest concert de vaiete împletite cu ritmul biciului într-o cacofonie drăcească. Orice instrumentist este un „ar fi putut să facă" sau „să-l vadă ceilalţi şi să ia aminte". Maiorul Profir : nici treizeci de ani, cu spate de' urs dar sfielnic, moldovean blajin. Cel mai tânăr superior din trupele române de tancuri, avansat la excepţional. îl pune dracu sa înveţe bine şi feciorul de ţărancă văduvă se pomeneşte trimis la „Frunze". Vine în ţară, e o capacitate, cine ştie până unde poate urca... La o lecţie de marxism, politrucul îl pune să vorbească despre minunatele condiţii de trai ale poporului sovietic. Sigur, zice Profir, sunt minunate peste tot, dar sunt mai minunate în sud decât în nord. Adică cum ? se încruntă ofiţerul politic. Adică, răspunde maiorul, vreau să zic că siberienii o duc mai greu decât cei de la Soci, că e mai frig, au fost şi minus 30 de grade. Aha, va să zică aşa a învăţat banditul din experienţa marelui nostru frate do la răsărit ! Să-i denigreze con diţiile de trai ! E convocat la Bucureşti, urcat intr-un „Gaz" la gară, i se pun ochelarii negri şi ajunge în beciul con trai n formaţiilor de pe Maria Rosetti. Un soldat cu şapcă albastră îi smulge epoleţii, c dat pe mâna unui locotenent major ceist care-i înmoaie oasele (nu singur), intră în cătuşe la tribunalul de pe Negru-Vodă, iese cu şapte ani pentru „defăimarea gloriosului popor sovietic eliberator". IAU trecut luni de zile, dar Profir tot n-a ieşit din starea de buimăceală. Farmacistul

Gheorghiu, bucureştean, dă de gustul „Europei libero”, după ’5fi. Il aude un vecin, vin doi băieţi şi-l ridică. Politicoşi. „Soţia era de faţă ?” Gheorghiu c de modă veche, nu ştie să mintă şi crede că nici n-are de ce. „Era”. „Dar soacra?” „Pai. era s-o dau afară ?!” în timp ce farma-

cistul se miră de cât de civilizat îi vorbesc tinerii, ălţi tineri le umflă pe cele două doamne şi întreg trioul se îmbarcă pentru arhipelag. Sababei. predicatorul sârnbă- tar, a făcut ce face şi acum cu sectanţii lui în colţul camerei, cu ochii luminaţi de extaz – slujbe. Sunt luaţi pe sus, cotonogiţi la cataramă şi risipiţi prin lagăre şi sâmbăta. în toată diversitatea asta de cazuri, non bis în idem, un lucru ne uneşte – fatidicul articol 209, pct. II, puşcării unde vor fi puşi la muncă forţată, mai ales lit. a din C.P., desagă elastică, în care pot. încăpea orice destin şi orice situaţie. E pur şi simplu genial, cu el poţi să-] condamni până şi pe un orb pentru crima de privire duşmănoasă, cu coada ochiului, către stema partidului.

A trecut rostul de noapte albă când am scuipat go-goloaie însângerate în oală. Trec disperate ceasurile zilelor şi ale nopţilor şi ce mă oboseşte cumplit este fulge- rătoarea schimbare a gândurilor şi a stărilor de conştiinţă. Lipsit de puterea credinţei, convins că „nimic nu e dincolo[44], mă agăţ -ca înecatul dc-un pai de speranţă că, dintr-o clipă într-alta, vor pocni zăvoarele, mi se vor pune pentru ultima dată ochelarii negri până la poartă şi voi fi azvârlit în larma străzii. Po Uranus urcă şi coboară tramvaiele, în dreapta se rotunjeşte colţul gardului de la Arhivele Statului, cele cu bolta cu poartă mereu deschisă, vizavi sună la orc fixe clopoţelul şi sunetele lui cristaline trec prin zid, împletite cu ţipetele copiilor, până la noi, în mormântul undo n-ai voie să vorbeşti decât în şoaptă, sub lumina spectrală a. becului zăvorât intr-o ocniţă de sub tavan. Mai sus, spre Maior Enc, apoi – prăvălit sub povara caselor în trepte şi a curţilor care se suprapun, dealul la poalele căruia se întinde Stadionul

Republicii. De acolo, prin Doctor latropol, dai în numai câteva minute peste podul Cotroceni, la biserica zveltă, cu registre albe şi roşii, construcţie bizantină elegantă, contrastând cu sfioşenia greoaie, coborâtă din veacul de mijloc valah, a vechiului paraclis aşezat chiar în mijlocul străzii, la o aruncătură de băţ. Din subsolul bisericii mari a fost smuls grupul septuagenarilor printre care se aflau înaltul şi rasatul colonel de cavalerie Emil Iliescu, frate cu tanti Marioara, pe care îl cunoscusem bine în anii de după război, când venea duminica, spre seară, cu ncvastă-sa şi băiatul, Gabi, ceva mai mic decât mine, în casa de pe Alexandru Qrăscu. Gabi profesa uşorul dispreţ al bucureşteanului faţă de .băiatul de la ţară. Se răsfăţa, graseia. Pe taică-său l-am întâlnit la Gherla, se spărsese zidul dintre două camere, caz unic, se făceau reparaţii, normal n-ar fi trebuit să ne vedem, o cameră să rămână goală, dar puşcăria era arhiplină, n-aveau unde să ne mai bage. Atunci a apărut pe creasta spărturii capul lui Gabi Cobra, studentul-saxofonist, excepţional camarad de la Salcia, care ne-a povestit cum a fost băgat pe zarcă între un nebun şi un homosexual, pe urmă ’m-am săltat eu la craca a treia şi l-am zărit pe colonel, descărnat, livid, cu părul puţin lipit de ţeastă. îi dăduseră şapte ani, a plecat înaintea mea şi, când a ajuns acasă, i s-a trântit uşa în nas. „Cât ne-au chinuit din cauza ta S-a dus la soră-sa, era noaptea târziu. Acolo i-a trântit uşa în nas unchiul Ion : „Nu se poate, Moţ ! Unde vrei să-l culcăm ?” Casa avea patru dormitoare. Tanti Marioara a plâns, l-a rugat cu cerul şi pământul. Zadarnic, Domnul colonel şi-a luat bocceluţa de lângă uşă, nu-I primise nici măcar în hol, s-a suit în tramvaiul 12 cu care venise de la gară şi s-a dus tot acolo, în sala de aşteptare. Coloneleasa am auzit că a murit de cancer, Gabi a rămas în Franţa, s-a însurat cu o băştinaşă, stă prin Montreuil, cu nume schimbat, Illîers sau

aşa ceva. Eu mi-am reluat lungile convorbiri despre francmasonerie, talmud şi elocinţa greaeă cu unchiul Ion (care mă pune uneori să-i citesc din „L'art d'etre grand-pere" de Hugo, ca să-şi tragă sufletul de atâta vorbit) dar nici unul, nici altul nu deschidem vorba despre episodul Iii eseu. Din motive cu totul deosebite...

...îmi vine să mă dau cu capul de pereţi – şi s-ar putea să mă fi şi dat, la modul propriu. Cât poate să-mi dea ? Scot din memorie crâmpeie de conversaţie, zâmbete de satisfacţie prea vizibile, în timpul răscoalei de la Budapesta, sfidarea la adresa camerei de-alături, de la căminul de pe „Pache", Tolbuhin, la doi paşi de „Izvorul rece". Am discutat, am fluierat, ne-am ciorovăit, ne-am zbierat în gura mare convingerile cu inconştienţa cow- boy-ului beat care se pişă bălăbănindu-se pe tufişul unde pândeşte, încolăcit, un şarpe cu clopoţei. Am comentat articolul iui Petru Dumitriu despre Pasternak, apărut în „Gazeta Literară" cu motto-ul : „Dar patria poţi să ţi-o iei pe tălpile pantofilor ?" (La Grădina, când a rămas Dumitriu în Franţa, în târzia* toamnă a lui '60, bibliotecarul lagărului avea să-mi smulgă „Cronica de familie" pe care o reciteam pentru a nu ştiu câta oară. Autorul, lăsându-şi patria la locul ei.) Bătrânul meu coleg de celulă îmi cere să-i comunic „toate elementele" – şi i le comunic, împreună cu aprehensiunile mele. Chibzuieşte. După matură reflecţie, îmi dă verdictul : „N-ai făcut mare lucru. Şase-şapte ani. mai mult nu-ţi dă. îi faci intr-un picior". Cifra mi se înfige în creier şi se cuibăreşte acolo învelită, rând pe rând, în cutele groazei, ale speranţei ori ale indiferenţei. Zbaterea asta în cuşca propriului suflet, ca o sălbăticiune priponită

într-o capcană, mă sleieşte. Au trecut zilele şi, tocmai când să fac

bilanţul ultimelor ceasuri şi să trag pătura sărăcuţa peste mine, zdrang 1 vizeta – mă, tu, ăla – hai ! 'Anchetă de noapte – nimic bun. Nu mai am timp de frică, mă pomenesc într-o baie de lumină, e altceva – nu camera de anchetă sărăcăcioasă, cu mobilier pauper, ci un birou mare, luxos, cu covor roşu, înflorat, cu portretul lui Dej pe perete iar în spatele biroului, revărsat intr-un fotoliu, un civil. Maiorul Enoiu, şeful anchetelor. Devin imediat circumspect, din instinct, s-a întâmplat ceva, altfel n-aş fi fost adus, eu, umilul păduche, în faţa acestui sacerdot al terorii. Mă ia pe ocolite, că nu se aştepta tocmai de la un activist al utemeului, la o astfel de atitudine negativă faţă de anchetă, se va ţine seama, să n-am grijă, ancheta ştie tot, ştiu cum e cu ţiganca ? Nu ştiu ? Era a dracului, de ce-o bătea ţiganul, de-aia era mai a dracului, el o bătea şi ea îl ocăra, flendurosule, fir-ai al dracului, şi atuncea el s-a dus s-o înece şi, chiar băgată până la gât, ea tot îl ocăra şi el o împingea de tot şi ea a bolborosit ultimele cuvinte – flendurosule, janghinosule 1 în timp ce-mi debita această subtilă pildă morală, s-a deschis uşa şi a intrat al doilea om urât pe care l-am văzut în viaţa mea, după plutonierul care m-a descălţat la „intrare”, atât de urât, încât l-am privit cu un respect instantaneu, iar Enoiu şi-a înălţat deferent cărnurile de după birou. Asta e ? a întrebat răstit pocitania. Ăsta, a răspuns maiorul, cu tonul cu care spui „L-am găbjit pe Terente 1” – Tot nu vrea să recunoască ? – Tot. – Păi, în cazul ăsta... a lăsat, plin de subînţelesuri, arătarea, fraza în suspensie şi a plecat. Ai auzit, Mihalcca ? m-a întrebat Enoiu, plin de compasiune. Să ştii că noi avem şi alte metode. De ce nu vrei să vorbeşti ? N-am ce ! Prea ne crezi tu proşti, a continuat anchetatorul. Ce vâ-nchipuiţi, că noi suntem făcuţi cu degetul ? Ai să spui şi laptele pe care l-ai

supt ! Mi-a trecut prin cap că acuşi-acuşi vor veni gealaţii să mă ducă la capră, să-mi treacă bara sub burtă şi să mă încingă la tălpi. Am încercat, mai târziu, după oarecare lecturi de psihologie, să-mi descriu mie însumi, notional, magma confuză de stări şi porniri când se separă în zone distincte ale afectelor, când se ciocnesc nebuneşte, tot mai accelerat, ca o mişcare browniană, haotic înteţită, a moleculelor într-un spaţiu foarte strâmt, ţâşnind dintr-odată şi răspândindu-se ca scânteile unui joc drăcesc de artificii în creier şi în sânge. N-am reuşit. Cum să descrii, cum să-ţi descrii galopul afectelor, frica de tine, frica de durere, frica de frică, groaza că poţi să-ţi pierzi şi ultima fărâmă de demnitate şi să le ceri iertare? Mai stăm noi de vorbă, a încheiat Enoiu – şi m-a dat afară. Mă rog, e un fel de a spune... Nu mai ştiu cum am aflat, în. zilele acelea, că Fi lip e tocmai la capătul coridorului, iar în celula vecină **cu a** noastră sunt închişi doctorul Aurel Marin, marele chirurg-orelist, şi Vijoli, Ziua îl anchetau pe contrarevoluţionar, iar noaptea îl scoteau pe celebrul specialist în finanţe să lucreze la bugetul statului. Cel puţin **aşa** se spune, aşa curg şoaptele subterane prin nevăzute canale de comunicaţie, în spaţiul în care din trei în trei minute, cu regularitate de metronom, ochiul supraveghetorului se lipeşte de „spion", iar vorbitul la zid, cu cana, este imposibil. Oricum, mie unuia mi-e frică. Cum frică mi-e şi de ciocăni tul în perete. Se spune că ar fi venit chiar Drăghici în persoană, ar fi făcut semn să se deschidă o anumită celulă, l-ar fi privit batjocoritor pe spectrul dinăuntru şi i-ar fi zis. pe un ton din **care** cădeau ocale de dispreţ: Ei, cum e? Nu mai cânţi „Moartea, numai moartea legionară e cea mai frumoasă nuntă dintre munţi" ? Ancheta mea s-a împotmolit. Mă mai scoate odată Voicu, într-o duminică mohorâtă de sfârşit de iarnă, cu umbre timpurii proiectate, în ciuda

ceasului matinal, pe singurul peisaj pe care am dreptul să-l văd, un crâmpei de zid murdar, care pare a fi hotarul dintre neant şi nicăierea. Este grăbit, nerăbdător. Se uită la ceas, bate distrat cu degetele în marginea biroului, până intră cineva şi-i şopteşte ceva la ureche (niciodată n-am văzut, cât am stat la Uranus, doi secu- rişti să-şi vorbească normal, ca oamenii), desluşesc „fotbal" şi „bilete", trăsăturile i se destind... şi-mi serveşte un banc politic. Păi, aşa ceva, zic, nici nu mi-a trecut prin cap să spun, iar dumneavoastră... Noi putem, rânjeşte cinic. Noi putem orice. .

Azi nu-prea avem treabă, continuă, eu plec iar tu rămâi. Fiindcă eşti încăpăţânat. Eşti ca ţiganca aia (şi-mi serveşte exact ce-mi spusese Enoiu, inclusiv chestia cu făcutul cu degetul), noi vrem să te scoatem din rahat, tu vrei să te-nfunzi. în loc să ne mulţumeşti că te-am cules dc pe drumuri înainte să faci cine ştie ce, vreo bandă şi să ajungi la **pluton,** tu te încăpăţânezi să nu spui nimic. Uiţi că avem corpuri delicte ! Uiţi biletul 1 (Biletul lăsat tatălui meu, cu câteva ceasuri înainte de arestare în care, nu ştiu de ce, dar prudenţa n-a fost nicicând partea mea tare, făceam aluzie la faptul că s-ar putea sa fiu ridicat şi care dispăruse de pe poliţa din întunecosul vestibul al căminului de pe Doamnei. Iată unde ajunsese !) Şi, scoţând un dosar şi răsfoindu-l neglijent – pe Ganciu îl cunoşti ? Dar pe Domşa ? Pe... ? Dar pe... ? îi cunosc, cum să nu-i cunosc, sunt colegi, din anul meu sau din alti ani. Dar cântecul ăla franţuzesc (pentru „La chanson d'un dadaiste" voi mânca, separat, o bătaie – recunosc, nu majoră, nici măcar semnificativă. Bănuiesc, în lipsă de alte probe, că din cauza cuvintelor „Vatican" şi „au pape ă Rome". Mai târziu, când evocam, printre hohote dc râs, episodul, eram de-a- cum profesor de franceză, mi-aminteam de marele bluf : ei erau încremeniţi că ştiu franţuzeşte, dar nu vreau să

recunosc. Habar n-aveam, învăţasem mecanic, din plăcerea stârnită dc asociaţiile suprarealiste). Bine, dacă sunt eu aşa de deştept şi el atât de tâmpit, pot eu, în p... mamei, să-i explic de unde am adus „Sicriul negru" ia cămin ? Mi-ar fi foarte greu să-i explic că e vorba de „Scrinul negru" – nu de „Sicriul" şi nici de „Scrisul.. ", um a apărut în dosar, şi că mi l-a dat pe furiş, în manuscris dactilografiat, Victor Iova, unchiul lozefinei. Un cuvânt să-mi scape şi lectorul de la ESPLA ar fi înhăţat şi adus în celulele do la Uranus. Fulgerător mi-aduc aminte de fiul lui Perpcssicius şi răspund că l-am găsit sub o bancă din Cişmigiu. Urmează, fără prea multă convingere, vechiul refren : ...cu degetu ! şi-mi spune, plictisit, după încă o trimitere, să zicem că eu te cred, da' tu ce crezi c-o să-nghită procurorul ? (Probabil că nici ăsta nu e făcut cu degetul.) Ai intrat la noi. nu scapi. Toţi ăilalţi declară împotriva ta. Şi Pavloviéi ! Aici a scrântit-o, despre ceilalţi patru nu bag mâna în foc, nu mi s-au arătat declaraţii, n-am fost confruntat, dar Pavloviéi n-avea cum. întâi – prin fantastica detaşare de contingent. Al doilea – inteligenţa speculativă, de tip rabinic, n-avea cum să nu simtă deşertăciunea situaţiei. Florin Pavloviéi ne întrece cu un cap, fiind fizic cu un cap sub nivelul mediu şi cu două sub cota atinsă de Nae Popa, olteanul filiform, căzut ca musca în lapte în plasa intrigilor ţesute din juvenilă inconştienţă de colegi de altfel a şi primit o pedeapsă incredibil de mică, ducând de-a lungul anilor de puşcărie eticheta de „pizdar" care-i sancţiona blajin pe aceşti rătăciţi într-o lume în care o condamnare serioasă începea de pe la şapte ani şi care, culmea ! avea .toate şansele de pe faţa pământului să fie dusă la terminare. Florin este un monstru de erudiţie. Pusă lângă agresivitatea timizilor şi kt un loc cu blajina ironie moldavă, în descendenţa unui Păstorel, agrementată cu gustul

pentru paradox şi cu o anume luciditate amară, neromânească, cultura acestui excepţional coleg al nostru care n-a apucat să-şi dea examenul de stat şi a fost nevoit, ca şi mine, să înveţe o limbă străină, le şcoate din sărite pe lichelele de la ziaristică. Şi, har Domnului, nu sunt puţine ! Nici în faţa, nici în spatele catedrei ; o Ligă secretă a Im-, la care indivizii încearcă să-i câştige pe cei buni la carte dar slabi de înger l-a izolat pe Pavloviéi încet dar sigur, ca pe leprosul în jurul căruia se face vid. Unii, conştienţi de valoarea lui şi inteligenţi, dar cu atât mai periculoşi, (ca tandemul şoptit solemn care a început prin a publica, încă de pe băncile facultăţii, un articol despre virtuţile Iui Lenin ca ziarist de geniu şi s-a despărţit mai târziu, unul hăis, spre o foaie de târg de unde l-au dat afară pentru căpătuială, altul cea, spre culmile nomenclaturii, diriguind destinele presei şt practicând o curilincţie suavă şi profitabilă lui Nicuşor, cu un intermezzo dc Lăbuş, după 22 Decembrie, dar brusc obraznic şi mare democrat ultimamente) l-au periat în faţă dar au alimentat, pe din dos, şuvoiul hârtiilor către dosarele secrete. Alţii, de tot slugarnici în vorbe însă zăcaşi în inima lor, îl salută dimineaţa. Unii ca Ganciu, în fine, îi doresc din inimă picirea. Se simt striviţi. Iar cum demnitatea lui F.P. nu se însoţeşte cu prudenţa, insul este o victimă sigură a mişunei gregare. în lotul celor şase, el este elementul de coloratură, care va da nobleţe dosarului. Va fi victima spiritului critic şi a lucidităţii lui.

Piesa de rezistenţă vor fi ceilalţi patru, colegi de an între ci. Eu voi completa lotul, tot ca element de coloratură şi închcietor de cameră. Deocamdată este limpede, chiar pentru un bleg ca mine, că mare lucru n-au, deci m-ar putea chiar pune în libertate. Nu mi-a spus însuşi Ştefănescu, bătrânul, că prin anii *50 cineva a pretins că e fudul de urechi, că nu auzise o

anume convorbire peri-

culeasă şi că habar n-are de lucrul de care e acuzat ? Auzise dar, culmea, l-au crezut şi-a scăpat. Nu de tot, n-a păşit nimeni pe poarta securităţii ca să iasă cum ă intrat. A încasat şase luni, atâta se dădea pentru absolut nimic. La sfârşitul deceniului cota crescuse zdravăn.

...Aşa că, urmează Voicu pe acelaşi ton plictisit, cu gândul la meci, n-avem decât să,folosim declaraţiile colegilor tăi şi te-nfundâm ! Uite ce zice (răsfoieşte prin hârtii şi spune un nume), i-ai înjurat pe scriitorii progresişti, discutai pe holuri şi la cămin cu Pavlovici, ăsta îi înjura, tu-l aprobai. Crezi că e puţin ? Nu, puişorule, mi-ajunge să te bag la gherlă ! Adică nu eu, că nu te trimite securitatea la puşcărie, voi vă trimiteţi, mă, futu-vă muma-n cur de contrarevoluţionari I Ei, uite proba, ce mai ai de zis ? – Că e nebun, răspund eu. E închis şi spune tot ce-i trece prin cap. De frică. O fi el nebun, replică anchetatorul, dar a pus negru pe alb. A dat pe gură, ce nu vrei tu să faci, că eşti tu Gheorghe Dracu. Noi vrem să te ajutăm şi tu... Uite, să nu zici că sunt eu al dracului, ia colea şi scrie tu cu cine eşti prieten. Pe care-i vrei tu, ia colea şi scrie. Eu nici nu mă uit, să nu zici că ţi-am băgat eu pe vreunul pe gât. Noi îi întrebăm şi dacă n-ai făcut nimic, ei o să dea referinţe şi te punem în libertate.

Şi-mi întoarce, tot plictisit, spatele. Iar mie mi se învârt nebuneşte gândurile în cap. Câţi să scriu ? Scrie şi tu şapte-opt, dacă eşti băiat bun ai multi prieteni ! Cu cine să încep, din facultatea asta unde am foarte mulţi prieteni ? Să-ncep cu Tutu, a fost Ia mine acasă, l-am scos din Neajlov, asta ar fi făcut-o oricine, nu ştia să înoate, oricum am băut de-atâtea ori împreună. Dacă nu cu ©I, cu c ine altcineva ? Pe urmă o trec pe Bianca, am fost destul timp prieteni, intrase la ziaristică Ia un an după mine. Sub ea o scriu pe Mihaela Domneşteanu,

voioasa şi isteaţa Mişi, Mihăiţa, atât de luminoasă, de deschisă la fire. Şi mai adaug câteva nume. Gata ? mi-aruncă peste umăr Voicu. Păi, cum gata, pe cine sa mai scriu ? Ajung, constată anchetatorul. Sună,' intră caraliul, îmi pune ochelarii şi mă duce jos.

După ce am publicat un fragment din această carte într-o revistă, m-am pomenit cu un individ mare de gură, dar mic de lectură care m-a admonestat în public. „Cum ai putut d-ta – şi-a înfipt insul privirile rele în mine – să spui că ţi-ai vândut ciorapii pe ţigări ? Uite-aici (şi-mi băga foaia sub nas), uite cc-ai scris : «Nu mai am căciulă, am vândut-o pe cinci ţigări şi un calup de mămăligă»... şi ; mai departe – <<pc alte trei ţigări am dat o pereche de şosete englezeşti«. Dumneata îţi dai seama ce-ai scris ? Pc noi nc-au ponegrit comuniştii, nu mă aşteptam de la unul de-ai noştri. Arunci cu noroi în deţinuţii politici, cei mai buni fii ai naţiei. Scuipi pc suferinţa noastră de acolo (de parcă frigul i-ar fi îngheţat doar lui ciolanele, nu şi celui care scrie aceste rânduri). Pe scurt, ne faci de râs !”. în afară de gândirea categorială a spiritelor simple, ca să nu zic elementare, pentru caro albul e alb iar negrul – doar negru, care nu numai că nu înţeleg nuanţele, dar se şi tom de ele, le resping visceral (câţi n-am văzut dintr-ăştia, oameni dintr-o bucată”, „caro nu umblă cu fofârlica”), românul poartă cu sine şi un blestem istoric, zămislit din vecinătatea cu frontierele Orientului. Un fol de falsă pudoare pc care multi o confundă cu buna-cuviinţă. Faptul a fost intuit de Matei Caragiale în „Craii de Curtea Veche” dar esenţa i-a desluşi t-o Marin Preda, într-o magistrală pagină din „Viaţa ca o pradă”. O reproduc integral : *..Nu ştiam despre lorgu cu mult mai*

mult decât tatăl meu: că era un mare cărturar. Dat au citisem mult din vasta lui operă în afară de «Istoria. Românilor» iar în «O viaţă de om aşa cum a fost» căutasem elementul senzaţional, cum promitea titlul şi nu găsisem nimic deosebit. îmi dădeam seama că nu trebuie să fie un roman dar oricum, câte nu se întâmplă intr-o viaţă de om aşa cum a fost. Rousseau, care ni se recomandase la cursuri pentru «Emile»- ca viitori dascăli, în «Confessions» îşi povestea intr-adevăr viaţa «dans toute verite», spori ndu-ne nemăsurat ochiul mirării pentru sinceritatea totală pe care autorul o promitea şi nu se trăda. Mai târziu aveam să aflu că autorul român se teme să fie sincer până la capăt; dacă se va zice : i-auzi, a furat, a înşelat, a fost viclean, a făcut şcoala de jandarmi (hm ! n.n.), a primit ouă, găini... avem altă fire, ne place să râdem de natura umană, e marea noastră distracţie. Atât ar trebui, să încerce cineva să-şi exploreze sufletul sub ochii tuturor, am avea de ce râde... Pentru că, să reflectăm, ce-ar fi să vină un ins corupt, să facă mărturisiri ? Un ţap băşinos, o purcea sifilitică ? El trebuie să ne arate că e cult, are acest complex, murdăriile propriului suflet le varsă în capul contemporanilor". Poate că aici e cheia faptului că avem enorm de multe romane de tip balzacian în literatura noastră —• dar puţine care să se reclame de la proustianism. Multă naraţiune dar puţină introspecţie. Poate că nu e întâmplător -că. intelectualul român mediu este refractar **la** teoria freudiană, se face că o înţelege, din snobism, dar n-o gustă, şi face eforturi să înţeleagă literatura **ba**zată pe ea. Nu suntem nici nebuloşi, nici cartezieni, dezvăluirea propriului suflet înseamnă, pentru român, „să te dai în stambă". Nu avem, ca francezii, o literatură a observaţiei de sine ; excepţiile confirmă, în acest caz, regula. Cum ar fi reacţionat bravul meu cenzor, atât de dur în reproşuri, la lectura cărţilor lui Peyrefitte ? **Nu**

ale ministrului, autorul unei cărţulii de răsunet, „Quand la Chine s'eveillera" care a deschis o portiţă către misterele Chinei Roşii, ci ale vărului său, homosexualul de geniu. Ce-ar li zis dacă ar ii citit : *„Ştii, la Toulouse e o casă de băieţi extraordinară, se cheamă «Marius». La şaptesprezece ani iată-mă deci în acest oraş ca să prepar o licenţă în litere. Fireşte, fac o vizită lui «Marius». Era un bar, al cărui patron, dl. Marius, era un tip foarte efeminat, prima «madamă» (dar nu şi ultima) pe care am întâlnit-o. A venit spre mine dând din şolduri, ceea ce mi s-a părut ridicol : «Eşti student aici, ce şansă !» Cred că avea treizeci de ani. îl avertizai imediat că nu-mi plac decât băieţii mai mici ca mine. «O, ce păcat, răspunse. Dar o să-ţi găsim. Vino mâine»-. A doua zi îmi prezintă un băiat cam blonduţ care, cu cei optsprezece sau nouă- sprezee ani, nu corespundea vârstei dorite dar cu care mă urc într-o cameră. Mă îmbrăţişează, îmi bagă limba în gură, mâna prin alte părţi, îi întorc sărutările, mângâierile. Pus în ternă de Marius, era gata la toate experienţele. Dar n-am putut intra în erecţie !"* (Propos secrets I) ? Nici în literatura franceză cărţile de tipul memoriilor lui Peyrefitte nu abundă, fiindcă sunt foarte puţini autori în stare să se dezvăluie până la obiectivare în faţa lumii, păstrându-şi întreaga responsabilitate şi scriind în numele lor cărţi caro nu au nimic comun cu ficţiunea. Dar oricât ar fi de puţine, ele sa adresează unui public bine pregătit, prin largheţe de spirit, să le înţeleagă şi în sânul căruia bârfa, ca atitudine sufletească, e infinit mai puţin răspândită decât în rândurile publicului ţărilor unde a bântuit duhul oriental. Puşcăria politică, îi răspund eu cenzorului meu – şi oamenii de bună-credinţă, zecile de mii de oameni de bună-oredinţă. care au înfundat-o, mi-ar putea confirma – este proiecţia la scară redusă a lumii inacrosociale, cu îngerii şi cu demonii ei.

Dacă pe porţile negre ale Gherlei sau în groapa de la Jilava n-ar fi intrat decât sfinţi, n-ar fi fost închisori ci peşteri ale anahoreţilor şi nu păcatele omeneşti ori viciile unor pensionari sau, dimpotrivă ireala sfinţenie a altora le sacralizează, ci imensa cantitate de suferinţă comună, jugul purtat sub biciul comunismului. Au existat homosexuali în închisoarea politică ?-Sigur că au existat, cei care au practicat viciul afară l-au practicat şi înăuntru. Unii, arşi de tentaţiile cărnii, l-au deprins temporar, apoi l-au abandonat. Lingăii din afară au fost lingăi şi înăuntru. A absolutiza ar fi o prostie, dar tot prostie ar fi să credem că în toţi s-au operat conversiuni de tip beckettian.

Unii şi-au pierdut, pentru totdeauna, sufletul, refuzând căinţa.

Este cazul câtorva dintre torţionarii de la Piteşti şi al unor brigadieri din lagărele de pe Canal. Curios este că americanii, care îi urmăresc până în pânzele albe pe criminalii nazişti, au acceptat torţionari din puşcăria comunistă românească, le-au acordat drept de cetate fără măcar să-i fi interogat, deşi este exclus ca FBI sau CIA să nu le cunoască antecedentele. Ţurcanu a luat în mormânt secretele pactului cu diavolul ; n-a crezut până în ultima clipă că drăceştii lui stăpâni îl vor ucide. Părintele Gheorghe Calciu Dumitreasa a căutat al doilea timp al puşcăriei cu fervoare, puşcărie aşteptată ca un liman al iluminării şi împăcării cu sine însuşi. Părintele Steinhardt, monahul de la Rohia, al cărui „Jurnal” stă între cărţile fundamentale ale literaturii noastre, rămâne cea mai grăitoare pildă a puterii omului de a transforma, sub lucrare divină, grozăvia în fericire. Mulţi şi-au dobândit – sau redobândit – sufletul în închisoare.

Alţii s-au degradat ; ar fi, însă nedrept să fie judecaţi de cine n-a trecut prin tinda iadului când nici iniţiaţii nu-şi îngăduie să arunce cu pietre. Adevăraţii

vi novaţi de îngrozitorul cortegiu de crime şi de experienţe comise în retorta concentraţionară, cu bătaie lungă asupra mentalităţii societăţii civile, redusă la stadiul de turmă cu ajutorul terorii, nu dincolo de ziduri trebuie căutaţi ci în birourile secrete de la Moscova, în cabinetele luxoase ale Comitetului Central şi la Statul Major al securităţii de la Bucureşti.

Sigur că mi-ar fi făcut, a posteriori, plăcere să cred despre mine că am fost- ca o stâncă, netemător sub ploaia de lovituri, că am primit cu fruntea sus pleazna destinului – dar n-a fost aşa şi nu cred că slujeşte nimănui, nici inimii melc îndelung chinuite, mistificarea adevărului. Mi-a fost frig, mi-a fost frică, mi-a fost foame. Şi ca mie, atâtora care, tot ca mine, nu au stofă de eroi. Mi-aduc aminte că m-am ciondănit la Stoicneşti cu Miu, un învăţător foarte tânăr şi foarte inteligent, în privinţa lui Mucius Scaevola. El spunea că tânărul roman întruchipează gradul sublim al eroismului. Eu şarjam replicând că e foarte posibil ca cineva să bea cucută, fiindcă ştia că e indoloră, consecinţa letala trecând pe planul doi, ori să-şi pună liniştit gâtul pe eşafod, fiindcă oricum nu mai are altceva de făcut, iar moartea e fulgerătoare, dar e absolut de neconceput să-ţi bagi de bunăvoie mâna în jăratic şi s-o ţii acolo. Nu se poate, conchideam, Mucius Scaevola nu c un caz de eroism, ci o bizarerie anatomică, nu avea terminaţii nervoase la mâna pe care a vârât-o în foc. Miu se înfuria, eu râdeam -- şi a trebuit să treacă anii, să ies din puşcărie şi să văd tulburătorul film „Mondo Cane” ca să-mi dau seama că voinţa latinului n-a fost un mit, echivalentul ei modern fiind bronzul budist care şi-a turnat benzină pe roba de culoarea şofranului sau românul care şi-a dat foc pe pârtia de ski. Sau Jan Pallach, a cărui scârbă de imperialismul sovietic a transcens frica de moarte. După ce mi-am vândut pe ţigări tot ce se putea vinde, m-am trezit la

Stoieneşti că nu mai am chiar nimic al meu. Şi fiind» a era cald şi nu ştiam dac:l n-o să ne scoată la muncă, şi nici pe undo, ca măsură de prevedere mi-am făcut un pieptar din păturii cazonă, roasă, de pe pat.

M-a costat câţiva pumni după ceafă şi câteva cizme în fund, la un inventar, iar pe tata vreo 400 de lei, pătura plus alte bunuri, sumă pe care a plălit-o bucuros, căci se dovedea că trăiesc. Atunci am avut, nu fără mândrie, sentimentul că aparţin ordinului celor mai săraci oameni de pe faţa pământului, mai săraci chiar decât sclavii antichităţii. Noi nu mai aveam decât sufletul şi, din nefericire, în drama care ne-a înghiţit, unii şi l-au pierdut – şi nu numai semnând pactul cu Diavolul. Fiindcă, nemulţumiţi doar cu stăpânirea asupra trupurilor noastre îndurerate, rafinaţii savanţi ai tenebrelor, şcoliţi la Lubianka, unde se concentrase chintesenţa ştiinţei penitenciare a lumii, din care nici pe departe nu pot fi excluse genialele invenţii pe care Albionul le-a experimentat Transvaal după războiul anglo-bur şi care au precedat în ţarcurile de sârmă ghimpată unde mi-am petrecut doi ani din viaţă, şi nici experienţa cu totul stimabilă, vrednica de respect a gestapoului nemulţumiţi, zic, doar ou trupul, Drăghici, Nicolski şi toată suita lor ne-au asaltat şi ne-au minat cugetul, începând cu Piteşti. Să-mi fie ruşine că n-am avut tăria de cuget să nu-i cer doctorului Romiţan, om do mare valoare morală, ţigări dintre cele primite în pachet ? Ani do zile în-a săgetat amintirea clipei când, ars de dorul să simt fqmul acru de „Mărăşeşti” coborând pe gâtlej în plămâni, i-am cerşit, pur şi simplu. Oricât aş mistifica cuvintele, tot cerşetorie se numeşte. Sunt oameni pe care puşcăria i-a radicalizat, le-a făcut judecata dihotomică percepând doar contrariile. Altora, ca mine, le-a băgat în inimă cuiul îndoielii, le-a relativizat judecăţile, poate şi configuraţia sentimentelor. Mi-e ruşine şi totodată resimt o dulce

umi-

linţă. Când mă credeam, împreună cu. alţii, tot tineri, printre cei mai săraci de pe faţa pământului, gândul, profan, nu avea nimic din conotaţia sentimentului creştin al sărăciei apostolice ; conversiunea la creştinism şi o nouă dimensiune a stării mele de ocnaş aveau să se întâmple mai târziu, la Gherla, sub duhovnicească lucrare a părintelui Grecu, una dintre acele foarte puţine feţe bisericeşti ortodoxe care se puteau compara cu preoţii ritului roman. La întrebarea mea insidioasă – erau homosexuali în puşcărie ? ipochimenul cu care mă certasem a trebuit să convină că erau. Nici azi nu ştiu cât îi datorez unuia, a cărui înrâurire asupra lucrării mele spirituale şi chiar asupra vieţii mele lăuntrice a fost covârşitoare. En tout bicn toute honneur... Să nu fi avut nevastă şi copii, plus o năstruşnicie destul de răsunătoare, în linia patimii pentru trupul femeii, ce s-ar mai fi năpustit ţaţele de ambe sexe, ce m-ar mai fi sfârtecat, în cea mai strălucită tradiţie a mahalalei noastre autohtone ! Ce m-ar mai fi înnobilat, investindu-mă cu rangul de cavaler de Kurlanda ! (Apropo de această sintagmă dragă „României Mari” l-am văzut pe Corneliu Vădim Tudor la televizor. Am avut un sentiment ciudat, ca şi în cazul lui Eugen Barbu, fiindcă am crezut mereu că există o corelaţie a omului cu opera. Şi unul şi altul au lăsat o impresie detestabilă, îi credeam mari polemişti în ordine orală, spadasini gata să se replieze ca să fandeze fulgerător şi ucigător. Amândoi au fost lamentabili, iar C.V.T. m-a dezamăgit mai abitir decât mentorul său, mălai-marc şi nătăfleţ, cum mi s-a părut, gata să izbucnească în lacrimi ca o babă paraponisită când a evocat excluderea lui E.B. din Uniune. Citesc cu un interes abject revista lor, e ca o mâncărime între degetele de la picioare, te scarpini până-ţi dă sângele şi-ţi dai seama că-ţi faci rău dar e o pornire morbidă, nu te poţi dezbăra. Am rămas cumplit dezamăgit. Asta să fie temutul

mitralior de sudalme, demascatorul Kurlanzilor, cel care intră cu biciul în procuratură şi-i fugăreşte în curul gol prin urzici pe robii sexului ? Din pana lui să fi curs torentul de sudalme tonice, neaoşe, vrednice de gura lui Pirgu şi-a gunoierilor din *Groapa* lui Oatu ? Revenind la oile noastre : în puşcărie au fost şi laşi, şi caractere tari, şi abjecţi, şi sfinţi, şi trădători, şi oameni. Nici nu s-ar fi putut altfel. Esenţialul stă în proporţii. în lumea prin care am trecut între 25 martie 1959$_{t}$ şi 23 martie 1963, nu şovăi o clipă să afirm că prinşii, aparţinând celui de-al doilea mare val al represiunii comuniste din România, au fost, în imensă majoritate, în covârşitoare majoritate, cinstiţi până în măduva oaselor, dar dezarmaţi în faţa brutalităţii viclene şi vicleniei adormitoare. Fiindcă se ştiau nevinovaţi, speranţa eliberării, mereu fluturată ca o zdreanţă multicoloră în faţa ochilor, a anihilat raţiunea şi voinţa. Dorinţele au fost luate drept realitate şi pe acest eşafodaj al autominţirii şi-au întemeiat scele- raţii jocul ucigaş. „Racul" lui Ivasiuc a fost scris după reflux, iar valoarea lui rămâne în ordine literară şi nu tactică. Soljeniţin, Arendt, Orwell nu fuseseră încă inventaţi. Nu vom şti poate niciodată dacă Ceauşescu nu şi-a fondat experimentul său asupra poporului român, un pol-potism cu surdină, transplantat în Europa şi bazat pe răbdarea timpului, dar tot genocid, pe învăţămintele trase din nenorocirile pe care le-am îndurat noi. Aceeaşi speranţă de eliberare de la o la alta, cu sca- denţă tot mai împinsă în timp. Aceeaşi căutare dez- nădăjduită de ceva de-ale gurii, cu PPC-ul la şold sau în mână. Ajunsă la forme pe care nu le-a cunoscut nici înfometarea pricinuită de război. Aceeaşi gigantică tentativă de corupere a conştiinţelor, de pângărire a sufletelor, poate mai izbutită decât credem noi de vreme ce o naţie întreagă nu este în stare să-şi regăsească identitatea. Fiindcă nu pot crede că n-a

avut-o, dovadă litera

tura noastră, scrisă şi mai cu seamă nescrisă, singurul nostru hrisov de nobleţe. -

Pe la începutul lunii mai, se deschide, cu ritualul sonor ştiut, uşa, ni se întinde fiecăruia o pereche de ochelari. Suntem scoşi, pentru prima dată, împreună, toţi trei. Suntem împinşi într-o cameră răcoroasă, cu. aer pur, după care tânjeau atâta plămânii noştri, mortificaţi de miasmele din celulă. Ni se scot sticlele negre de la ochi, se trânteşte uşa do tabla şi surpriză ! Ne aflăm intr-o cameră fără tavan, cam de patru pe patru. Plopii au frunze, verdele fraged îmi înţeapă retina, lumina joacă prin frunzişul lor tremurător, cerul e albastru, de o puritate ireală. Ne plimbăm în ţarcul care ni se pare marc cât lumea, avem chiar impresia că civilul tânăr, spătos, care păşeşte pe un podeţ de scânduri cu balustradă deasupra capetelor noastre ne priveşto binevoitor. Mă las pe vine de câteva ori, inhalând cu lăcomie aerul, ridicând şi învârtind braţele, cu capul dat pe spate, până încep să-mi joace luminiţe roşii în ochi. Mă relaxez şi atunci îi văd, pentru prima data, cu adevărat, pe colegii mei de celulă, cu care împart aerul putred şi fantasmele spaimei de mai bine de o lună de zile. Tânărul este descărnat, puţinul sânge care i-a mai rămas s-a retras undeva, intr-un miez de carne păstrat ca prin minune sub pielea de pergament, este epuizat, se lasă pe vine dar, spre deosebire do mine, rămâne aşa, ghemuit, cu ochii spre cer şi gura căscată ca un peşte. Bătrânul are un chip dur, dârz, brăzdat de o cută adâncă între sprâncene, cu umbre vineţii, marcate, sub ochi. Mâinile mari, acoperite cu pete de ficat, sunt irigate de o reţea de vine groase, umflate. Poartă un ilic de lână seină şi peste el, un soi de pulovăr – tot fără mâneci. Le-a avut, îmi

explicase, dar regulamentul puşcăriei cere să n-ai mâneci decât fa zeghea zebrată, le-a descusut şi predat, o flanelă întreagă te-ar putea ajuta să evadezi. Vin de undeva glasuri de copii, sună un clopoţel, e şcoala de pe Uranus, am trecut de sute de ori pe lângii ea când coboram către „Lazar”, vizavi stătea o fată frumoasă, Mary Lobe], taică-său era comerciant, alături se aflau atelierele tipografiei „Marvan”, când veneam de la liceu mă uitam îndelung, prin geamurile murdare la linotipul care mă fascina, apoi coboram, tăind scuarul în care se înfunda „Puţul cu apă rece”, spre Orăscu unde locuiam, la tanti Marioara. Uneori mă opream câteva minute la poarta vilei doctorului Dumitriu, sporovăiam cu Micky, fe- cioru-său, coleg de clasă, mult mai înalt decât mine, uşor dispreţuitor faţă de ceilalţi, fiindcă făcea sport sau poate fiindcă taică-său era doctor şi avea o vilă cu peron şi grilaj de fier forjat, nu-mi dau seama, mai aveam un coleg care părea a ne privi de sus, foarte inteligent, Claude Nicolau, feciorul academicianului Ştefan S. Nicolau, marele inframicrobiolog... Eram colegi de bancă, intr-o vreme, Claude stătea într-o vilă în Cotroceni, m-am dus o dată pe la el, mi-a deschis un personaj înalt, băţos, cu o vestă în dungi şi pantaloni negri, am dat politicos „bună-ziua, domnule Nicolau”, dar Claude a ieşit din spatele personajului, m-a dus în camera lui şi mi-a spus nu e tata, e majordomul. Despre majordomi învăţasem cu doi ani înainte,]a istorie, capitolul Carol cel Mare, mă rog, cuvântul m-a înveselit prosteşte. Claude avea un paravan japonez în cameră, un vas mare cu dragoni de aur, rafturi cu cărţi franţuzeşti. Vorbea franceza ca pe apă, alt lucru care mă umilea, era născut în Franţa... Zdrang ! Zgomotul de închizător do puşcă al zăvorului mă smulge din lumea .amintirilor, diin topografia unui Bucureşti devenit ireal, şi mă aruncă iar în lumea dură a anchetei. Uşa de fier se deschide,

precaut,

apare chipul vista voi ului care ne adusese, îmi face semn să mă apropii – tac-tu, mă-ta, na ochelarii şi vino-ncoace. Sunt băgat în biroul lui Voicu. Anchetatorul are o mină veselă, chiar şugubeaţă şi, din instinct, simt pri-mejdia şi mă chircesc ca ariciul. S-a întâmplat ceva, nu-mi dau seama ce anume, să fiu cu ochii în patru. Starea de aşteptare se prelungeşte, Voicu mă priveşte cu un amuzament sadic în ochi, precis s-a întâmplat ceva, într-un târziu, când individul socoteşte probabil că m-a fiert destul, scoate cu gesturi măsurate un dosar şi mi-l pune în faţă. Subsemnatul... subsemnata... Citesc stupefiat şi-mi vine să mă frec la ochi. 11 închide repede. Canalia jubilează : îi cunoşti ? Cum dracu să nu-i cunosc, colegii şi iubita mea ? Ţi i-am băgat eu pe gât ? ricanează securistul. Trebuie să admit că nu. Tu i-ai scris, cu mâna ta. Uite Ce declara cutare, că ai ascultat posturi de radio străine la ea (nu „cu ea" javra, nici că ea mi-a tradus), ai ascultat sau n-ai ascultat ? Cu ea ! Ia mai du-te-n pizda mă-tii (ton plictisit, nonşalant, cuvintele alunecă fără duşmănie, chiar cu o undă de amuzament), ce, crezi c-o să-i băgăm chiar pe toţi în puşcărie ? Nu vezi că toţi declară c-ai fost un bandit ? C-ai uneltit împotriva statului ? Dacă prietenii tăi spun aşa, ce-or zice duşmanii ? Eu ţi~am ales prietenii ? (Aici are dreptate, dracu m-a pus ?) Utie, asta, zici că ţi-a fost prietenă, ai... ? se... bine ? Tac cu încăpăţânare, la ce-ar folosi să-i spun că nici măcar nu m-am atins de fata pe care o iubisem cu vrăjmăşie, poate e şi asta o tactică, pângărirca sentimentelor. Individul schimbă metoda şi-mi spune aha, d-aia declară atâtea despre tine, că n-ai..., ia, ia şi citeşte, e semnătura ei – ai încercat să ne duci de nas, dar nici noi nu suntem făcuţi cu degetul (iar celebrul deget, ca sculă reproducătoare!), poţi tu să **nu** recunoşti până poimarţi, te priveşte, n-ai decât să-ţi agra-

vzi situaţia, ancheta ştie tot şi apreciază sinceritatea (mai ales asta să n-o crezi, mă avertizase bătrânul, cum recunoşti ceva, cum te-ai ars), o să înfunzi ocna. Nu i am avea nevoie, poţi să nici nu semnezi, da' ziceam < .1 să scapi mai uşor. Profilul moral ! încolo, treaba ta, vezi cum faci, că noi ştim acum totul, cum ai acţionat, ce-ai vrut să faci, tot, înţelegi ? Ai belit-o, Mihalcea !

„Voi veniserăţi înaintea noastră la Salcia, eraţi albi după. Jilava. Pe noi ne-au adus de la Periprava, unde fusese foamete mare, se mâncaseră rizomi de stuf şi şerpi. Dintre cei cu care fusesem la stuf, cel mai elevat mi s-a părut Omescu. La început l-am privit cu coada ochiului, punea un cearşaf pe el, nu vedea pe nimeni din jur, n-auzea- nimic. Repeta Hamlet. Dădea din mâini, vorbea în şoaptă cu interlocutorul lui imaginar, dădea replica. La început am crezut c-o fi luat-o razna. Pe urmă mi-am dat seama că lupta cu puşcăria şi cu timpul. Târziu am vorbit despre el cu d-na Marieta Sadova, a făcut şi ea puşcărie, implicată într-o corespondenţă cu Cioran. Am stat de vorbă la «Zorile», mi-a spus că a fost ajutată de Constanţa Crăciun să *capete pensie. M-a rugat să-i redactez un memoriu, mi-aduc aminte că era cu noi şi scriitorul constănţean Ţichi Pastor. Dintre tinerii de la Salcia, mi-i amintesc bine pe Ivasiuc şi pe Gordan. După ce s-a eliberat, l-au dat pe undeva felcer, printr-un sat, şi acolo a. salvat-o pe femeia unui securist la naştere, năştea dificil, avea necazuri. Trifan salvase şi el o soţie de securist, de-aia îi ziceau "•domnule doctor». L-ani întâlnit când s-a făcut joncţiunea digurilor, mă pomenesc că mă ia cineva de braţ – Trifan ! El l-a salvat pe unul de la moarte, mâncase sfeclă crudă, de foame, i s-au încă-*

lecat maţele, avide de mâncare, a *făcut imediat ocluzie,*

l-a tăiat şi l-a salvat. Am auzit că mai târziu l-a luat iar, mi se pare că a încercat să treacă frontiera.

Avea o mână excepţională, nu te-a operat şi pe tine la Salcia ? A fost în iarna aia cumplită, când ploua şi îngheţa de mai multe ori pe zi. Mi-aduc aminte de tine din toamna lui '59, până să înceapă frigul. Lucrai cu un student, nu mai ştiu cum il cheamă, a, Dan Meran, aşă e, era elev, nu student, şi-aţi dat peste un pământ moale. Ţin minte c-ai spus – la barza chioară îi face Dumnezeu cuib ! Pe urmă au început ploile, oamenii nu prea mai munceau, începuseră să se lămurească că nu ne dă drumul, de americani nici pomeneală. Venea Mălăn- geanu, călare pe calul alb, ne încolona, zbiera la noi – v-am-dat carne, v-am tăiat cai, ce mai vreţi ? Ţi-aduci aminte ce bună era carnea de cal ? Unii strâmbau din nas, că e roşie, că e fibroasă... Prostii! Eu îi găsesc un singur cusur, era prea puţină. Ascultă ce-ţi spun eu, am stat de vorbă cu oameni care făcuseră puşcărie şi pe canal, şi ei au dus-o greu, fără îndoială, au murit pe capete, dar n-au fost atât de izolaţi, de privaţi de drepturi şi de înfometaţi ca noi. Au înhăţat de-a valma, să fie, să bage groaza în ţară. Am stat de vorbă cu colegi de la baroul din Mediaş, de unde m-au luat – la voi nu s-a murit în proporţia de la canal, spuneau ei, – şi aparent aveau dreptate. Dar de ce nu s-a murit ca la canal ? în '49 i-au arestat pe marii intelectuali, pe proprietarii de întreprinderi, pe diplomaţii care au făcut prostia să vină în ţară şi, mai ales, vârfurile politice şi ofiţerii superiori. Erau aproape toţi în vârstă. L-ai citit pe Mihadaş ? El povesteşte cum au fost azvârliţi în Câmpia dobrogeană, în câmp descoperit, ei şi-au făcut ţarcul, ei au întins sârma şi când au început să lucreze, au cărat pământul cu roaba sub ciomegele brigadierilor. Aceeaşi tactică ca la Vorkuta. De ce crezi că i-au adus pe nenorocita de la Piteşti ? EI ar fi vrut ca sistemul de la Pi-

h-şli să se extindă la toate penitenciarele din România. Mtl întreb ce a gândit Petru Dumitriu la Paris, după ce erisese „Drum fără pulbere ? Mai e ceva, pe noi, al doilea val, în lagăre ne-au separat de dreptul comun. A, să nu-ţi închipui c-au făcut-o ca să ne ferească de şuti şi criminali! Nu, băiete, i-au ferit hoţii pe colegii lor cazuţi vremelnic în păcat de ispita noastră, noi executam pedepse infamante, ei greşiseră. Ei nu curviseră cu perfidul Albion, nici nu-i aşteptaseră pe americani. Ştiu ce vrei să spui, că nici ai noştri nu-i aşteptaseră pe americani sau, chiar dacă or fi fost unii, erau foarte puţini. Ce-aveau ţăranii de la Suraia sau românii bănăţeni de pe graniţă cu americanii 1 Ce-aveaţi voi, utemiştii de la filozofie şi ziaristică, cu unchiul Sam ? Nu, băiete, voi aveaţi ce-aveaţi cu ruşii, nu cu americanii, şi nu să vină, să plece. Şi după ce-au plecat, s-a schimbat situaţia cu ceva ? în rău, poate. Ţi-am spus că m-au umflat din barou. M-a turnat cineva de la colegiu, spusesem intr-adevăr, că neacordarea statutului de ţară aliată a puterilor antihitleriste este o nedreptate istorică, făcută României după o altă nedreptate istorica, răpirea Basarabiei şi a Bucovinei de nord. Păi, asta n-a zis-o şi Ceauşescu ? Şi am mai zis ceva, asta i-a durut cel mai tare, că prezenţa armatei sovietice pe teritoriul ţării noastre după încheierea războiului este o gravă încălcare a suveranităţii României. Cine te-a plătit, Ciota Nicolae ?* s-a *răstit anchetatorul la mine. Cine să mă plătească ? Americanii ? îi durea-n cur de noi, paraliticul făcuse deja lumii răul cel mai mare ce s-a întâmplat în tot cursul istoriei, iar noi am căzut tot prost. Tu nu vezi că ne-au trădat din nou ? Nu vezi că dalta se repetă, că Occidentul, în egoismul lui orb, nu învaţă nimic din istorie ? Nu vezi că Imperiul Răului se reface iar noi, cei din est, rămânem tot la mâna ruşilor? în fine... .Mi-au dat opt ani, dupB*

•'Zîrrr : *ram* TîRlfrăr-

păşiţa, în '58, dar nu s-a gândit nimeni să mă dea afară din puşcărie. Dacă nu venea '64, mai stăteam până în '66, făceam opt ani, cât îmi dăduseră fiindcă îndrăznisem să spun ce gândea şi Dej".

Se pare că anchetatorul avea dreptate, „O belisem". Pentru moment, însă, o mare linişte a pogorât în mine. Ei, cât o să-mi dea ? Pavlovici le spusese în faţă – n-o să-mi puteţi da voi cât pot eu să fac. L-a costat încă o deznodare a oaselor. Mai prudent, m-am mulţumit să tac cu încăpăţânare. Şapte ani, cam pe-aici te învârteşti, m-a avertizat Voicu. Să cred sau să nu cred ? Am intuit, mai mult decât am înţeles că nu e imposibil. Totul era arbitrar şi anadopa, începând cu arestarea... Crezusem că nimeni nu poate fi azvârlit în temniţă fără să fi făcut ceva. Iar eu nu ştiam ce făcusem. E un noroc că nu citisem încă „Străinul" lui Camus sau piesele lui Durrenmatt, mi-am dat seama târziu, după ce-am ieşit, ce fantasme greu de suportat aş fi adăugat încă celor care mă bântuiau şi aşa, în beciurile şi în camerele de anchetă de la Uranus. Liniştea s-a spulberat repede, făcută ţăndări de valuri de spaimă. Ce se va întâmpla ? Mi-e ruşine âstăzi, dar atunci, în zilele de dinaintea procesului, n-am gândit aşa. Nu „ce se va întâmpla" era întrebarea. Ce *mi* se va întâmpla.? Alcătuirea de carne şi de haos- de gânduri din mine, cu spaima galopantă în sufleţ, care-mi invada toate celulele. Este foarte simplu să spun acum, după treizeci de ani, că fiecare a fost un cobai al comunismului, că de fapt aproape nici unul nu făcuse nimic, iar foarte puţinii care „făcuseră ceva" nu încălcaseră nici o lege – dimpotrivă – se ridicaseră împotriva fărădelegilor. Mecanismul relaţiei dintre victimă şi călău l-a demontat pentru prima oară Soljeniţîn.

Mecanism diabolic. Victima pusă să-şi inventeze siugm.'i vina, să se încredinţeze, cu linguriţa, dar tocmai de aceea mai înspăimântător, de realitatea culpei, şi, finalmente, să-l încredinţeze ca pe anchetator că e vinovată. Cobai al propriei spaime, mai mult (sau cel puţin în aceeaşi măsură) decât al agresiunii, chiar fizice, a unui scelerat. Căci, 'paradoxal, aliatul cel mai de nădejde al securităţii, întreţinut cu mare grijă de zeci de mii de călăi şi cu preţul sărăciei oamenilor de jos, a fost tocmai frica din noi, a celor mai mu Iţi dintre noi. La care s-au adăugat ignoranţa celor de-afară şi propria lor spaimă. În rarele mele clipe de luciditate absolută, rece, îmi ora limpede că nu făcusem nimic care să mă aducă în temniţă şi-mi dădeam totodată seama că n-am scăpare. Era o asociaţie monstruoasă – dar o înţelegeam. Starea aceasta de echilibrare, de înţelegere calmă a situaţiei se spulbera iute, convulsiile instinctului de conservare intrau în joc, treceam la cealaltă extremă şi tot cugetul meu nu era decât o imensă întrebare : de ce?, care se repercuta ca ecoul unei bubuituri intr-o peşteră, înne-bunindir-mă. Bestiile ştiau asta şi-şi bateau joc de noi, ne priveau cum te-ai uita la reacţiile unui animal băgat într-o cuşcă, urmarindu-i succesiunea stărilor sufleteşti, făcându-i chiar diagrama. Ancheta durase trei luni. Ar fi putut dura trei ceasuri. Dacă s-ar fi urmărit, ca în toată lumea vrednică de numele ăsta, să iasă la lumină adevărul. în trei ceasuri nu pot însă începea condiţionarea victimei, distrugerea sistemului imunitar al gândirii acesteia, educarea spaimei ţâşnite din instinctul de conservare în pragul paroxismului, lăţirea membrelor fricii printre cei rămaşi afară – de fapt rostul ascuns, niciodată mărturisit, al Marii Vânători. Cum a fost, mă întreabă pieziş şi brusc Voicu, cu mitingul ? Caro miting, zic eu, cel de la

Universitate ? În clipa următoare

am îngheţat. Uitasem să fiu cu ochii în patru, cu atenţia ascuţită ca briciul şi întrebarea a plesnit tocmai când îmi curgea un torent de gânduri prin creier. Răspunsul meu, chiar interogativ, m-a costat un an de şedere în plus în închisoare. Auzisem, nimic altceva, de un miting studenţesc care ar fi trebuit să aibă loc în piaţa Universităţii. Parcă îmi trecuse pe la ureche ţi numele lui Ivasiuc. Nimic altceva, repet. Eram acum spre sfârşitul lui mai ’59 şi asta se întâmplase în noiembrie ’56. Asta i-am spus şi lui Voicu care mă inghesuise imediat cu un potop de întrebări. Răspunsul a fost, invariabil —- nu ştiu. Nu m-a lovit. N-avea de ce, ştia că spun adevărul. A venit un procuror în legătură cu dosarul. Vedeam pentru primii dată acolo altă uniformă decât albastrul cu bordură roşie al epoleţilor şi şepcilor securiştilor, desenate de specialiştii în echipament de la Lubianka ; epoleţi albi, cu scutul cu balanţă.

S-a uitat plictisit la mine, ca la un gândac de bucătărie, şi n-a reacţionat în nici un fel când Voicu mi-a spus că mă plesneşte dacă mai insist să citesc dosarul din scoarţă în scoarţă. Ce să citeşti, mă, tu crezi câ avem timp să stăm după curu’ tău să citeşti tu ? Ce, nu ştii ce ai făcut ? Nu fi curios, ai să vezi tu la tribunal ! Semnează ! Am ezitat. De luare la cunoştinţă a dosarului, a catadixit să-mi arunce peste umăr procurorul. Am semnat. O semnătură în plus sau în minus... ordonanţa dc învinuire era redactată în temeiul articolul 209, punctul II, litera A : delict de uneltire contra ordinii sociale. „Delict”, Tot c bine. Ştefănescu îmi explicase diferenţa între delict şi crimă. Articolul e tot ăla, diferă punctele şi literele. Eu intrasem în cea mai uşoară categorie, de Ja trei la zece ani. Sub trei nu se putea ? Bătrânul a râs ca de o glumă bună, se mai văzuseră cazuri, în îndepărtata preistorie a României comuniste, prin ’47-’4B. Pe urmă... Trei n-au să-ţi dea, a urmat veteranul temnîţe-

lor, ai făcut tâmpenia cu mitingul, vorba înapoi n-ai cum să ţi-o mai iei, pe unde iese, iese şi sufletul, bine că nu i.e-au ciomăgit să spui mai mult, ar fi trebuit să inventezi. Patru-cinci ani, pe-aici te-nvârţi, mai mult nu cred să-ţi dea. Patru-cinci cotolani, intr-un picior îi faci, că eşti tânăr, îi faci pe tinetă. Vezi cum vorbeşti la proces, să nu spui prostii. Dar să nu te aştepţi la cine ştie ce minune, ai intrat pe mâna lor, necondamnat nu scapi. Anchetatorul scrie pe colţul dosarului cât să ia fiecare, judecata e circ. Să-ndrăznească vreunul să nu facă cum zice el ! Da' care e nebun să-şi pună pielea în saramură ? Ce zice securitatea, e sfânt. Apoi s-a întors către o îndepărtată lumină din sine şi a şoptit versurile lui Rminescu, aşa cum făcea când căuta o împăcare cu el însuşi :

De-or trece anii cum trecură.
Ea tot mai muilt îmi va place Căci în întreaga ei făptură
E-un nu ştiu cum şi-un nu ştiu ce...

„Ea", în abisala viziune a bătrânului, era temniţa.

„Primele impresii

Prima lună şi, în general, începutul vieţii mele în penitenciar mi se înfăţişează acum foarte viu în imaginaţie. Dimpotrivă, din anii următori ai carierei, mele de ocnaş n-am păstrat decât o amintire mult mai confuză. Unii ani nu mi-au lăsat în creier decât o impresie unică: grea, monotonă şi înăbuşitoare.

Dar imi amintesc acum de parcă s-ar fi întâmplat ieri ceea ce am trăit în primele zile din viaţa mea de puşcăriaş. E, de altfel, firesc.

îmi aduc limpede aminte că, încă de la primii mei paşi în viaţa aceasta, am fost mirat că nu găsesc în ea nimic care să mă izbească în chip cu totul deosebit, nimic extraordinar şi, mai cu seamă, nici un lucru care să fi fost cu totul neaşteptat pentru mine. Tot ce vedeam mi se părea de pe acum întrevăzut în imaginaţie când, pe drumul exilului, încercam să-mi fac dinainte o idee despre ceea ce mă aştepta. Dar apoi, aproape fiecare pas îmi era marcat de o mulţime de surprize bizare, de fapte monstruoase. De-abia mai târziu, după o destul de lungă şedere în ocnă, am putut să văd tot ce avea exclusiv şi neaşteptat această existenţă. Mărturisesc că această mirare m-a urmărit de-a lungul întregii mele vieţi de puşcăriaş şi că niciodată nu m-am putut resemna s-o simt.

Prima mea impresie, încă de la sosirea în penitenciar, a fost, firește, dintre cele mai neplăcute. Totuşi – ce ciudăţenie ! – condiţiile de viaţă din închisoare mi s-au părut mai puţin dure decât mi le închipuisem pe drum. Târându-şi fiarele, deţinuţii se deplasau în voie prin tot penitenciarul, se înjurau, cântau, lucrau pentru ei înşişi, fumau pipă şi, câteodată, chiar şi beau rachiu ; noaptea, unii organizau partide de cărţi. Însăşi munca nu mi se părea prea grea şi de-abia după multă vreme am înţeles că partea teribilă a acestor munci ţinea mai puţin de greutatea sau de durata lor cât de faptul că le făceai constrâns : era muncă silnică, impusă sub continua ameninţare a ciomagului. Un ţăran liber munceşte câteodată mai mult, mai ales vara. Dar el măcar lucrează pentru el şi dă în brânci pentru un ţel pe care îl înţelege în timp ce ocnaşul se chinuie cu o muncă impusă şi care nu-i aduce nimic.

Intr-o zi avusei gândul ăsta – că, pentru a-l zdrobi complet pe un om, ca să-l anihilezi moralmente, ca să-l supui la un chin care să-l facă să tremure pe răufăcă-

torul cel mai ciur, ar fi de-ajuns să-l constrângi sii /.o.i <> muncă absolut inutilă şi tâmpită. Fără îndoială, mun cile actuale ale ocnaşilor nu sunt de mare interes pentru ei, clar cel puţin, luate în sine, sunt utile. Astfel, deţinutul face cărămizi, sapă pământul, tencuie, construieşte, sunt lucrări care au un sens, un scop. Se întâmplă, chiar, ca puşcăriaşul, mânat de un zel inconştient, să facă o chestiune de onoare din a-şi executa munca cât mai bine şi cu cât mai multă îndemânare. Dar, de pildă, să-l pună să golească apa dintr-un hârdău Intr-altul, apoi să-l verse pe al doilea în primul, sau să macine nisip, sau să transporte o grămadă de pământ dintr-un loc intr-altul şi s-o aducă pe urmă unde a fost, cred că ocnaşul ar muri după câteva zile sau ar comite o mie de erime, căci ar prefera moartea unei asemenea umilinţe, unei astfel de ruşini, unei atari suferinţe. (Deschid o paranteză, fac şi ou cc face Soljeniţin, în dialogurile lui cu interlocutori imaginari, cu care vorbeşte ca şi când ar fi fiinţe în carne şi oase : nu, iubite Feodor Mihailovici, cu toată veneraţia pe care o port ilustrei Voastre umbre, nu s-ar întâmpla aşa, am proba a CCOÎI ce afirm, căci am trăit-o. în iarna lui ’59 spre ’60, la Salcia, duminicile, când caraliii erau liberi, deci nu avea cine să suprave- . gheze şantierele digului care trebuiau să înconjoare Insula Mare a Brăilei, nu stăteam, cum ar putea crede neini-ţiaţii, pe „cracă”, adică în pat, în grajdurile pompos numite barăci şi unde nu s-a făcut focul niciodată. Sculaţi la patru, ţinuţi câte trei ceasuri sub vifor sau sub ploaia din acea Siberie a României, până se lumina, eram încolonaţi şi duşi sub pază —■ solda ţii şi câinii lor lupi, ca şi noi, erau veşnic în serviciu comandat, trebuiau să se supună la comandă, puneau şubele îmblănite pe ei şi ne mânau, cu automatele aţintite către convoi, spre micul port de pe Dunărea Moartă, unde bacurile aduceau

nenu- înăraţi stânjeni de lemne ori stive imense de cărămizi,

descărcate pe ţărm tot de ai noştri. Făceam lanţ pe un kilometru, doi, le dădeam din mână-n mână, reclădeam stivele şi stânjenii în câmpie, unde, prin fulguiala viscolită a zăpezii, apăreau cele mai bizare forme. Când se lăsau umbrele amurgului, către ora patru, ne încolonam iar, rupţi de foame şi disperaţi de frig şi ne târâm către lagăr. Unde nu ne băgăm sub păturile flenduroase, mărite Feodor Mihailovici. cum ar crede naivii acestei lumi neştiutoare, ci ne gândeam, cu groază la numărătoarea care va să vie şi pe care o „greşeau* de câteva ori până se plictiseau şi ne trimiteau spre mizerabilele noastre staule încărcate de putoare şi de noroi, dar care ni se păreau, după câte îndurasem afară, miraculoasele limanuri ale Făgăduinţei. Fiindcă noi, venerate Feodor Mihailovici, n-am trecut prin ocna ţaristă, îngrozitoare şi inumană, fără îndoială, dar care ţintea nu să-i ucidă pe oameni ci doar să-i izoleze, cu cruzimea rece ÎI asiaticului, e drept, noi ne-am târât existenţa mizerabilă în lagărele de exterminare comuniste, mult mai dure decât ocna ţarilor, cum a recunoscut şi marele specialist, compatriotul înălţimii-Voastre, Alexandr Isaievici, lagăre care nu aveau de invidiat iadului nazist decât curăţenia, aşa cum cu fereală spunea, la Salcia, un ovreiaş care trecuse şi pe la Buchenwald – cred că-şi aminteşte de el şi amicul meu, generalul magistrat Adrian Niţoiu. încât, să mă iertaţi, iubite Feodor Mihailovici, de vorba cea proastă, dacă o să spun cii n-a murit nimeni de pe urma mutatului de cărămizi sau de lemne numai ca să avem de unde le aduce înapoi. Nici n-a înnebunit, nici nu s-a sinucis. O să ziceţi că treaba se petrecea doar o dată pe săptămână. Dar în restul timpului, înălţimea Voastră, ce eram noi puşi să facem avea vreun sens ? Avusese vreun sens Canalul ? Digurile ar fi trebuit să prefacă Insula în col mai mare lan de porumb al continentul ui. După nici două recolte, popularizate cu mare tamtam în „Scânteia” de ţuţării bru- canoformi ai regimului, pământul s-a

transformat într-o sărătură crăpată, iar peştele a rămas o amintire. Cei care au copilărit, ca mine, pe Valea Dunării, işi aduc aminte de prima crimă împotriva naturii pe care comunismul a întreprins-o pe pământul românesc, cu mult înainte de Canal ; îndiguirea şi secarea lacurilor de la graniţa judeţului Vlaşca de pe vremuri cu judeţul Ilfov ; apele fluviului, care-şi făcuseră timp de milenii refugii, s-au văzut nevoite să prăpădească pământurile primăvara, peştele, cărat odinioară cu căruţele prin sate, a dispărut, înlocuit cu lut crăpat şi pârjolit şi cu articole de gazetă. Noi ştiam astea, scump inimii noastre martir al ocnei imperiale, şi n-am văzut nici un ţel în digurile cu care, cu biciul şi automatul în spate, am fost obligaţi să încercuim Insula Mare. Dar vă jur că n-a murit nimeni, nici nu s-a sinucis, doar pentru că ştia că munca lui este inutilă. Oamenii au murit de mizerie fiziologică, de frig, de foame şi de frică. Dar să traducem mai departe.) *Bineînţeles, o asemenea pedeapsă ar fi mai degrabă o tortură, o răzbunare, şi ar fi absurdă deoarece n-ar atinge nici un scop raţional.*

Şi întrucât, orice muncă executată prin constrângere comportă o anumită doză de tortură, de absurditate, -de umilinţă şi de ruşine, vom înţelege uşor că munca silnică este mult mai chinuitoare decât orice muncă liberă, tocmai fiindcă este impusă... Mai târziu, am înţeles că, în afară de munca silnică, viaţa de ocnaş comportă o suferinţă poate şi mai teribilă. Era convieţuirea silită. *Sigur, locuirea în comun există şi prin alte părţi, dar nicăieri nu este atât de greu de indurat ca în puşcărie unde trebuie să stai cu oameni cu comportări extrem de neplăcute. Şi sunt sigur că nu exista nici un puşcăriaş care să nu fi încercat această suferinţă, mai mult sau mai puţin inconştient".* (F. M. Dostoievski. *Souvenirs de la Maison des Morts,* Editions Baudelaire, Paris, 1966, p. 59—61). Aici suntem amândoi gând la gând, Feodor Mihailovici. în patru ani de puşcărie (singurul punct de asemănare a umilului Vostru admirator cu colosul care Sunteţi) n-am

fost singur decât doar o noapte, a doua dintre cele trei petrecute în camera de grevă ÎI foamei de la Gherla. Eram flămând, lumina mă izbea în ochi la fel ca la securitate, părea că intră şi pe sub batista cazonă, cu găuri, azvârlită de la reformă, ca şi pantalonii cu un crac făcut dintr-o manta albastră şi celălalt din- tr-una kaki, eram descumpănit şi speriat – dar eram singur şi situaţia asta îmi isca o stare vecină cu fericirea. N-a durat decât o noapte. În seara primei zile de izolare, târziu, caraliul de la parterul celularului a deschis uşa şi a împins înăuntru o arătare antropoidă, un ins cam cât mine de înalt dar de două ori mai lat în spate, cu mâini butucănoase ca nişte maiuri. Când s-a deschis uşa, l-am zărit în penumbra coridorului, lângă zidul de vizavi rezemat de perete, pe Tudoran, l-am ghicit, mai mult, nu după epoleţi cât după siluetă – înalt, cu un cap mai lung decât maiorul Alexandru, succesorul lui Golciu. Stătea şi urmărea scena, aştepta probabil să vină să-şî lipească ochiul de „spion” şi asta mi-a încordat toate simţurile. Gorila s-a săltat cu o uşurinţă de acrobat în patul de deasupra şi a rămas pe margine, cu cazmalele aleii de mâini pe fierul patului şi cu picioarele spânzurând la câteva degete de tâmpla mea. M-am tras prudent mai la o parte, gorila a scos câteva bârâituri din gâtlej, şi-a adus capul deasupra mea, i-am văzut ochii bolovăniţi, mi s-au părut imenşi, din pricina poziţiei, în perspectiva falsificată a privitului de jos în sus, gâtul era la fel de gros ca şi capul tuns, cu fruntea de două degete. A râgâit către mine, şi-a rotit iar albul ochilor, a râs sacadat, cu zgomote ciudate, ca elitrele unor insecte mari în nopţile de vară. E nebun, mi-a îngheţat sângele în vine, ăsta mă sugrumă, dc-aia l-au băgat peste mine. N-am dat geană în goană toată noaptea, mă gândeam cu groază ce fac dacă sare la mine ? Bat în uşă, bine, şi dacă au ordin să nu audă ? Imposibil, dâu cu bocancul în uşa de fier, gălăgia s-ar auzi până sus. nu există tavan între etaje, e doar o plasă de sârmă, ei şi ? Cât pot să rezist ? Doar să-i dau una la...

nebunii au o forţă fantastică, ăsta mă strânge de gât ca pe un pui de găină ! Toată noaptea am stat pe marginea patului temându-mă de clipa când n-am să mai pot rezista şi-ain să mă prăvălesc în somn. Dimineaţa l-au scos.

Trec zilele, troc săptămânile şi nimic nu se întâmplă în mormântul din Dealul Spirii. Ne lasă pe tustrei în pace, ca. şi când anchetatorii ar fi uitat că existăm pe faţa pământului. Prilej pentru bătrân să-mi facă lungi expozee asupra vieţii politice interbelice, din care nu pricep mare lucru, în afara faptului că n-am cultură politică nici de două parale, că-mi sunt complot străine numele unor partide şi unor lideri politici, cu excepţia lui Maniu, Brătianu, Codreanu şi Ti tel Petrescu. Efectele istoriei falsificate care ni s-a predat în liceu şi la facultate. Copleşit de grijile existenţei, tata, care cunoştea bine viaţa politică dintre cele două războaie, fie că n-a mai avut timp şi de discuţii în rarele răstimpuri când dădeam pe-acasă, fie că voise să mă ferească de prea multe întrebări cc-ar fi iscat cunoaşterea anumitor lucruri. Aduc o dată vorba despre masonerie – discutasem mult cu unchiul meu, juristul, despre francmasoni, rosicrucioni şi rotarism – discutasem e un fel de a spune, stăteam ceasuri în şir şi-l ascultam. îmi dăduse să citesc cartea doctorului Paulescu despre Coran, Spital, şi Talmud şi punea toate relele istoriei noastre şi ale Europei pe scama evreimii. Bine, obiectam eu, dar sângele evreiesc al lui Hasdeu, dar Şăineanu (de dicţionarul căruia dădusem cu ochii încă din şcoala primara, printre cărţile tatei), dar, la urma urmei, Isus ? Ei, tu nu poţi să înţelegi, îmi replica unchiul. Aceleaşi întrebări i le-am pus şi bătrânului, în îngusta celulă sumbră de la Uranus, vopsita în ulei verde-murdar. Mi-a vorbit câteva seri ’ în şir despre masonerie şi mi-a pomenit numele profesorului Petre Andrei de la Iaşi. A clătinat din cap cu tristeţe când

am pomenit de numele Mântuitorului şi mi-a spus – ca şi unchiul : tu nu poţi să înţelegi. într-o după-amiază, pe când colegul nostru hârâia cu ochii pier- duţi în tavan, ca dus pe cea lume, complet absent, mi-a explicat îndelung istoria domniei lui Carol al II-lea, nefericirea nefericirilor pentru biet neamul nostru, spunea bătrânul, şi implicaţiile ei în viaţa politică a ţării. Citisem „Cronica de familie" şi i-am spus-o. Aş, zice, ce ~ putea să scrie băiatul colonelului Dumitriu ? Noi – şi a apăsat pe pronume – noi ştim exact ! Mi se dezvăluia o faună politică bizară, o lume care contrazicea violent imaginea pe care mi-o făcusem eu, băiat şi nepot de învăţători de ţară, despre România. Viziunii geometrice şi dualiste despre „pleacă ai noştri, vin ai noştri", aşa cum ni se băgase în cap că 'era jocul politic de după făurirea României Mari, rocadă perpetuă liberali-ţărănişti, ţărănişti-liberali, îi lua locul o lume sclipitoare de măreţie şi coborând în gropile abjecţiei, superbă în renunţare monahală şi întinată în capiştile desfrânării, neocolită de compromis, ură şi violenţa. Am încercat în serile acelea, până la punerea batistei pe ochi, biată pavăză împotriva permanentei agresiuni a becului, şi scoaterea mâinilor pe pătură (măsură regulamentară observată cu stricteţe de cei de pe coridor, mă întreb şi acum dacă era o vexaţie în plus sau împiedicarea masturbării – şi, în acest caz, preîntâmpinarea realizării unei satisfacţii

trecătoare ori umilirea, aducerea-aminte a adevărului că nu poţi face ce vrei tu cu propriul tău corp), senzaţia că retrăiesc imaginile pe care mi le făcusem despre lumea lui Shakcspcare, şi m-am îngrozit. Trăisem cu o anume idee difuză, colorată blând, amestec de Sadoveanu şi de Slavici despre o societate ^românească atemporală, stăpânită de virtuţi cardinale – şi descopeream un vârtej de lumină şi trădare, de mlaştină şi de puritate. într-o dimineaţă, zdrang ! iar zăvorul. De data asta, un caraliu necunoscut însoţea un bărbier îmbrăcat în halat alb, pe sub care se vedea conturul epoleţilor. I-a zis – fă-l, mă, frumos. M-a mânjit cu săpun, mi-a tras cu briciul peste obrajii scobiţi, mânjiţi cu păr aspru. Mi-a strivit buzele, dar n-am zis nimic. M-am cutremurat de silă. Individul mi-a ordonat să pun mâinile la spate şi m-a bărbierit, în tot timpul ăsta, ceilalţi doi au stat cu faţa la perete. Peste puţin timp mi s-au pus ochelarii, m-au înhăţat de cot şi-am simţit, după intrarea bruscă în aer fierbinte, ca sunt afară. Am fost împins pe o scară, m-am împiedicat, cineva m-a susţinut scrâşnit, mi s-au scos ochelarii. Eram într-un furgon celular, DUBA. Pentru prima, nu şi pentru ultima dată, puneam piciorul în faimoasa dubă. Când am coborât în curtea tribunalului militar de pe Negru-Vodă, în acel 6 iunie 1959, prima constatare, tâmpită, pe care am făcut-o a fost că duba era cenuşie, în culoarea şobolanului opărit.

Nu neagră. Unde era duba neagră din nopţile fricii din copilărie ? Ne-au ordonat să ne aşezăm pe o bancă lungă de lemn, păziţi de doi caralii cu ochii pe noi. Alături, un grup de civili şi un prăpădit de soldat. Hărmălaie, râsete, priviri cu coada ochiului către noi —• proces banal, de drept comun, judecat de 'militari din cauza soldatului. în mijloc, cu graţii de muiere sastisită, un nume sonor al baletului naţional. Tagma lui Poponel, cum ar fi zis cronicarul surpate! lumi bucureştene de la început de veac. Am apucat să-i şoptesc lui Florin -—■ dacă te întreabă de o manifestaţie, zi că sunt nebun, a urlat un caraliu Ia noi, mai târziu, în puşcărie, Florin mi-a spus că

nu şi-a explicat cum de putusem face tâmpenia aia, doar fusesem militar 1 Ceasuri şi ceasuri. A băgat capul un avocât, a întrebat ceva, caraliul a urlat – ieşi, bă afară, ia te uită la el, intră ca-n ograda lui tac-so, vezi, bă, să nu te faci cu o pereche de ochelari ! omul s-a retras speriat. Târziu de tot ne-ău băgat în sală, mi-a trecut prin cap că sunt acolo pentru a doua oară, prima dată la procesul lui Derdena. Am intrat cu bărbia în piept,-gândind, într-0 curioasă dedublare, că mă port ca o sălbăticiune azvârlită înt'r-o arenă, blestemând în gând lipsa şireturilor şi pantofii care-mi flencâneau în picioare. Mi-am căutat părinţii în sală, l-am văzut doar pe tata, mama nu era, mi-a trecut prin sânge un fior, infarct – mi-am ziş, lângă tata era Viorica, i-am văzut fulgerător, întoarce capul, n-auzi, mă, întoarce capul, s-a stropşit ofiţerul – şef de escortă. întoarce capul, deţinut – întoarce capul, inculpat, mi-a poruncit preşedintele completului, un căpitan cu părul lins, dat peste cap. L-am văzut cu stele de locotenent pe un coleg de cămin, căminul de pe Doamnei, unde chibiţasem la partidele de pocher ale băieţilor de la Drept. Mi-aduc aminte de una înverşunată, la capătul căreia Ionică Doltu îşi freca mâinile şi cânta – ^Şi-aseară ţi-am luat basma...” Cum să-mi închipui că tocmai Doltu avea să arunce în cumpănă, peste doisprezece ani, argumentul decisiv pentru primirea mea în partidul comunist ? Mi-am adus aminte cum mă ridicasem în picioare cu doi ani în urmă, când intrase Mihu Derdena în aceeaşi „sală sinistră, şi mi-am impus să, fiu numai ochi şi urechi când vorbeşte procurorul. Grasul individ s-a arătat înfricoşat de ce-am fi putut să săvârşim dacă, din fericire, activitatea noastră infracţională, de duşmani ai poporului, n-ar fi fost curmată la timp dc bravele organe. Venea de la masă, se căuta cu limba între dinţi, reprimă cu greu cructa- ţiile. Acuzatul Mihalcea a făcut – râgâială discretă – acuzatul Mihăilescu a dres – râgâială – şi posturile imperialiste pe care inculpatul Mihalache Ie-a ascultat, râgâială, mi-a pocit fantezist numele în vreo trei-patru

feluri, nu asta era important, n-aveam timp să mă amuz, trebuia să fiu numai ochi şi urechi, ca să aflu ce făcusem, să ştiu cât de vinovat sunt şi cum să mă apăr. S-au-perindat martorii. Au trecut pe mica estradă Chirilă, roşu ca sfecla, ruşinat, sfâşiat vizibil între adevăr şi frică, Julieta, limbricii din camera de alături de la cămin, n-aveau cu mine nimic direct dar, dacă tot erau prin partea locului..., Mişi, nonşalantă, baletând pe pojghiţa lucrurilor, Bianca. Domnişoara martor, pentru mine. Sigură, ţeapănă, tranşantă. Da, inculpatul i-a spus că muncitorii o duc prost sub dictatura propriei lor clase. Că se îmbracă mizerabil, că trăiesc ca troglodiţii. Dar ţăranii ? Acelaşi lucru. Am revăzut rochia verde, un verde de măslină crudă, trupul împlinit, foamea de carte, omleta numai coji adusă într-o pungă în amfiteatru, eram cu ea în parcul Herăstrău când a trecut marele meu unchi, cărturarul, pe lângă noi, alături de o doamnă înaltă, subţire, m-am bâlbâit de surpriză salutându-l, corpul fetei vibra în seara de mai, călcam superb pe pulbere de stele. întrebări ? Procurorul – nu, avocata – nu. A, da, inculpatul ? s-a mirat a scârbă preşedintele Li viu Prună, viermele pune întrebări, ia te uită, asta mai lipsea. Ce relaţii erau între domnişoara martor şi inculpat ? Hă, hă, hă, ce importanţă poa' să aibă – ei, da, de prietenie, şi unde s-a întâmplat povestea ? Ei, poftim, răspunde, domnişoară, în luna mai, pe Aicea Trandafirilor! ■—- muncitori, nivel de trai ? hă, hă, hă. Inculpat, te judec în lipsă dacă eşti obraznic. Pe urmă s-a întors către unul dintre asesori, cu epoleţi negri – „ăştia sunt duşmanii poporului ofiţerul a dat grav din cap, ca un măgar savant. În pauză i-am spus avocatei -— nu vă daţi seama că e o înscenare, cum să afirmaţi că sunt un puber, un adolescent ? Mi s-a făcut milă de ea, tremura ca frunza sub privirile caraliului. Am plecat noaptea târziu, m-am trezit, la Malmaison, pe Plevnei.

I

„M-am născut la 21 mai 1921 la Feteşti: Suni de profesie strungar în fier, altfel zis fac parte din cea mai înaintată clasă a societăţii, proletariatul, cum pretind comuniştii. Am învăţat meseria la profesionala IAR de la Braşov, patru ani am făcut, şcoală nu glumă, şi am făcut şi cursurile de pilotaj. De ziua Regelui Mihai, la opt noiembrie ’46, i-am scos pe muncitorii de la „Tractorul” la o manifestaţie, au ieşit cu toţii. Terminasem . profesionala vreo două sute de băieţi, eram ca fraţii. Pe opt noiembrie '46, am scos uzina „Tractorul” la o manifestaţie de ziua Regelui. Am trimis oameni şi la „Astra”, mai târziu au botezat-o „Steagul Roşu”, au venit şi muncitori de-acolo. Mulţimea a ocupat Piaţa Sfatului, piaţa bătrânei primării, timp de trei-patru ore, s-a cântat „Pe-al nostru steag”', am strigat din rărunchi „Trăiască regele”. M-am întors, imprudent, la fabrică şi m-am pomenit înconjurat de un grup de comunişti, printre ei era maistrul Movilă, care rupsese un portret al Regelui. Moldoveana ne-a scos, a zis un coleg de-al meu. Noroc că poarta 3, pe la pichetul de pompieri, era deschisă. Noi, tinerii, fusesem doar două sute, dar am fost aşa de hotărăţi şi de îndârjiţi că după noi se luaseră şi funcţionarii, apoi muncitorii, aproape şapte mii de oameni se strânseseră în piaţă ! Siguranţa comunistă a început să mă supravegheze, mă anchetau mereu, mai ales unul negricios, cu mâna scurtă. N-am mai stat pe gânduri, am fugit din Braşov la Arad, de acolo la Timişoara, de acolo la Banloc, moşia regelui Mihai, unde era o or-ezărie. Era în iulie ’48, mi-am luat inima în dinţi şi am trecut clandestin în Iugoslavia. Tocmai se petrecuse ruptura dintre Stalin şi Tito care ieşise din Cominform. Dacă ar fi pus securitatea mâna pe mine, m-ar fi împuşcat ca trădător. Am stat doi ani în lagăr, la Zrenianin, mizerie mare, ne da mazăre cu gărgăriţe, muriseră oameni de foame. Localnicii spuneau că vreo zece mii de nemţi pieriseră acolo înfometaţi. Prin ’48-’49, mulţi români au încercat să *treacă dincolo, unii au fost daţi înapoi, pe alţii i-au*

împuşcat sârbii sau grănicerii români, şalupele lor îi tăiau pe cei prinşi când înnotau, ce să le mai facă acte în 1949 Ana Pauker, care era ministru de externe, a făcut scandal pe plan internaţional, să fie daţi înapoi românii din lagărele titoiste.

Ce-am văzut şi ce am auzit la sârbi '. Pe partizani i-au chinuit cumplit nemţii, îi torturau înfiorător. Pe unul l-au ţinut cu picioarele în apă până a îngheţat, apoi- i-au turnat untură încinsă pe carnea vie – să spună unde e Tito. Omul făcea parte din Omladina, organizaţia tineretului. La Kralevo nemţii au împuşcat toată populaţia masculină în stare să ţină o armă în mână, vreo 6 *000 de oameni, de două ori schimburile muncitoreşti, iar la Kruşevăţ vreo 5 000. Rămăsese numai partea feme- iască, femei erau peste tot, la muncă, în poliţie, la UDBA. Dar şi partizanii cânt} îi prindeau pe nemţi se purtau cumplit. Unul a povestit că îi îngropau până la gât, apoi treceau şi le smulgeau capetele cu baroanele. Unul avea o cutie de tinichea în care păstra 240 de ochi albaştri puşi la sare, doctor maior ! Comandantul UDBEI, Ghiu- rici Drăgan, împuşcase cu mâna lui vreo două sute de cetnici. Erau încrâncenaţi, o duseseră îngrozitor, încer- cuiţi în munţii Triglav, n-au văzut pâinea, mâncau ghin- . dă, ca porcii, şi mere sălbatice, le scoteau putrede de sub zăpadă, unii şi-au fiert încălţămintea de foame ! Înainte de repatriere ne-au anchetat ofiţerii lor de informaţii şi pe cei care n-am vrut să le spunem nimic despre România, ne-ati trimis în ţară. Ba pe unii ne-au şi bătut. Voiau să le spun ce şi cât pot să producă uzinele din Braşov. Eu aveam ce-aveam cu comuniştii, nu cu ţara, am refuzat şi m-au dat pe mâna securităţii române. M-am trezit în subsolul de la Interne, ne băgau aer cu ventilatorul. Era acolo Titel Petrescu, am auzit că şi Petrache Lupii ! Am fost bătut rău de tot, un evreu s-a ocupat de mine, mă considera titoist. Eram convins că vor să mă împuşte, dar n-am recunoscut nici o învinuire fiindcă* nu *era nimic adevărat. M-au chinuit ca pe Hristos. Mă legau de mâini şi de picioare, mă puneau*

pe un drug sprijinit de două birouri, nu rămânea centimetru nebătut. M-au băgat şi la curent, în faţa uneia care, de frică, a recunoscut tot ce-au vrut ei. Mu mai vedeam, aveam carnea , neagră, umflată. Au cerut informaţii de la Braşov, au descoperit că fusesem instigator în povestea cu ziua regelui. La Tribunalul militar m-au dus în cătuşe, cu ochelari negri la ochi. Ţin minte că pe perete se află portretul lui Stalin, Procesul s-a judecat cu uşile închise, procurorul a cerut să fiu condamnat la moarte pentru trădare şi execuţia să se facă exemplar, în faţa uzinei. M-au avut ce să-mi facă, nu comisesem nici o crimă, până la urmă mi-au dat şapte ani, mi-a rămas în cârcă doar trecerea frauduloasă a frontierei. Am ajuns la canal, pe şantierul de la Poarta Albă, unde venise primul lot de politici. Foşti miniştri, profesori universitari, preoţi, generali – i-au dat pe mâna unui bandit care a azvârlit oameni în cuptoare de var, un ţigan, criminal de drept comun, Stănciugel, l-a împuşcat o femeie la liberare. Acolo i-am cunoscut pe mulţi, pe comandorul Pene seu, pe Mircea Şeptilici, pe Ion Omescu, pe profesorul Stai- covici de la Academia Comercială... Munceam ca robii, încărcăm, pământul şi-l căram cu roaba, până sus, în vârful taluzului, unul împingea de coarne, ălălalt trăgea la un jug pe care-l trecea peste piept. Bătrânii mureau ca muştele. Comandant era unul Albon, croitor din Câmpia Turzii, ii punea pe securişti să-i bată pe deţinuţi cu cozi de lopată, l-am văzut cum a dat cu cazmaua în capul unui om care, de slab, nu se putea urca în camion. După Revoluţie, m-am dus la Câmpia Turzii unde i-am găsit urma. E copilul unei servitoare, făcut cu un negustor, jumătate evreu, jumătate ungur, Fulop, a mai avut un frate, unul Bobby, care a murit. Acuma e în Bucureşti bestia, are o firmă de croitorie, „La Guşti". În timp ce-l căutam pe Albon, i-am dat de urmă şi lui Kdler, comandantul închisorii Aiud, care cică ar fi murit între timp, dar eu nu cred. Tot evreu şi ăsta. La canal, plus că făcusem o iarnă la Jilava, numai

într-o salopetă, cu apa curgând pe pereţi, mi s-au umflat picioarele, s-au făcut ca butucii şi am fost trimis ca bolnav la Aiud, unde am stat patru ani. Când au evadat trei deţinuţi, şi a fost omorât comandorul TăUtU, ţi-am povestit eu dumitale, lucram de-acum în fabrică, eram strungar calificat în fier, directorul fabricii, Dorobanţii, fusese şi el strungar şi venea să vadă ce făceam, îşi dădea seama ce fel de meseriaşi erau deţinuţii. Când cu evadaţii, ziceam, au venit, ne-au luat pe mai mulţi, doisprezece consideraţi „periculoşi" ne-au băgat între gardieni, ne-au dus prin nişte curţi, gardienii au fost dublaţi de studenţii veniţi de la Piteşti după reeducare, ăştia s-au dat la o parte şi mi-am zis – atât mi-a fost, ăştia ne împuşcă, dar n-a fost aşa. Ne-au băgat în morgă, la morgă ne duseseră, şi acolo i-am văzut pe evadaţii condamnaţi la moarte, căpitanul Spulbatu, unul din Arad şi încă unul, cu maxilarul rupt de glonţ, probabil că a întors capul când au tras.

Spulbatu era aviator, foarte mulţi aviatori care luptaseră în est au stat închişi la ordinul ruşilor, comandorul Greceanu a fost judecat după evadare şi a fost şi el condamnat la moarte, dar nu l-au mai executat, i-au comutat în meseve. *Am zis că mor, mâncasem şi lucrasem cu ei în fabrică şi acum îi vedeam morţi, cu glonţul intrat prin spate şi carnea ruptă în piept. La Aiud l-am cunoscut pe Crainic, n-am vrut să-i învăţ nici o poezie, îi spunea caraliul – uite, mă, îţi mai dau un polonic, zi, există, dumnezeu ? nu există, don' sergent, răspundea, ziceam şi eu aşa, că există, ca să înşel poporul. Tot la Aiud am stat cu ministrul Ghiţă Pop, cu Stavrighiolu, tot ministru fusese, cu Duiliu Stere, cu generalii Caracas şi Zorzor, mai cunoscusem un general, pe Mociulski, la Jilava. Când ne-a dus să-i vedem pe morţi, printre noi s-a aflat şi Mitică Grozea, şeful corpului muncitoresc legionar, dumneata zici că a fost instruit la Moscova, n-am ştiut asta.*

în '54 m-a transferat la Baia Sprie, la minele de

plumb. Am lucrat în orizontul 13, la şase sute de metri' adâncime. Ieşea apă fierbinte din subteran, se prelingea pe noi apă trecută prin straturile de rocă cu plumb, ne ardea pielea, pe faţă şi intre picioare eram numai o rană. Aveam carnea vie la stinghie şi am *făcut icter, colac peste pupăză. Prefectul Adrian Rădulescu mi-a zis – „toţi suntem pătaţi", o fi el pătat, eu membru de partid n-am foşti i*[ar £]*l* u-a fost *pătat, ca mine, de apa cu plumb din orizontul 13 de la Baia Sprie. Carnea mea era ca pastrama de oaie. M-a făcut bine doctorul Georgescu de pe „Transilvania". I-am adus veşti de la fostul comandant Vâlsan, îl cunoscusem la Aiud unde fusese băgat pentru spionaj. Era ca un englez, dacă nu-l întrebai nimic, o vorbă nu scotea. Prima dată nu făcuse omul nimic, l-au anchetat, şi l-au bătut înfiorător ■— degeaba. Nu l-au debarcat, când a plecat iar în cursă drept la În- telligence Service s-a oprit. Ei l-au făcut spion ! Vâlsan ăsta lucra la atelierul electric, l-am văzut o dată că a rebobinat o bobină arsă, cu 42 000 de spire, a dat de 42 000 de ori din mână ! Doctorul Georgescu m-a salvat de la moarte, că m~a obligat să mănânc în greva foamei. Eram legat, mă ţineau caraliii ăia zdraveni, maramureşeni cât uşa, mă ţineau de nas şi-mi băgau degetele în gură. Opt inşi cereau să vină un procuror sovietic, comandantul Szâbo Zoltan zisese că cine intra la Baia Sprie iese cu picioarele înainte. Şase sute cincizeci de oameni – toţi am intrat apoi în greva foamei! Ne-au pus pături în geam, să ne distrugă psihic. Ajunsesem distrofic, aveam suflu sistolic. Ne-a dus pe mai mulţi la securitatea de la Alba lulia, ne-a băgat într-o infirmerie. Acolo am făcut iar greva foamei, cât eram noi de prăpădiţi, pentru un deţinut bolnav de cancer, un doctor evreu nu voia să-i facă morfină, l-a făcut, am încetat. între timp trupele ruseşti s-au retras din Austria, în octombrie '55 Tito s-a împăcat cu românii, ne-au pus în libertate. Toţi anii ăia i-am trăit cu „Europă liberă". Când a început să se aprindă focul în jurul României, mi-am zis – gata, vine şi la noi! Pe 22 am aflat*

de la „Europa"' ce e la Bucureşti, m-am repezit la tren, m-am dus în Piaţa Palatului, şi am luat parte la asaltul asupra C.C.-ului. Caramitru ne-a oprit să intrăm, zicea c-o să fie un muzeu pentru copiii copiilor noştri şi că „nu intraţi, că e minat De proşti ce-am fost, n-am intrat ! I-am recunoscut pe Dine seu, pe Mircea Diaconu, pe Nicolaescu. Caramitru ne-a mai zis ceva, să nu plecăm, că aşa au plecat muncitorii şi au fost căsăpiţi studenţii. Am făcut guvern, proclamaţia către ţară, FS.N.-ul a luat conducerea, cu Iliescu în frunte. Câţi eram noi acolo, cu un berbec am fi dărâmat C.C.-ul ! Eram turbat! Când am văzut atâta armată şi poliţie, am crezut că nu mai scăpăm. Apoi armata a trecut de partea noastră şi s-a făcut semnul Victoriei. L-am văzut pe Ceauşescu cu o portavoce în mână, sute de mii de oameni l-au huiduit, Bobu l-a tras înăuntru. Apoi am văzut o maşină cu două megafoane care ne încuraja, se spunea ,,fraţilor, la cârma ţării trebuie să fie Doina Cornea, Corneliu Mănescu, cei care au semnat scrisoarea, Nicu Filipescu, Brucan..." Maşina s-a deplasat de la dreapta la stânga. Eu urlam -— ■ „Doina Cornea, cel mai mare bărbat al României Am fost probabil ochit, a murit o fată lângă mine. Au pus simulatoare, se trăgea din blocul de vizavi de C.C., am tras şi eu cu un automat, dat de un muncitor de la 23 August. Pe urmă Caramitru ne-a pus să dăm armele cd sd lăsăm militarilor front de luptă... Am uitat să-ţi spun, mă întorc la puşcărie, ajunsesem aşa de slab la Aiud că m-au băgat la infirmerie, la distrofici. Erau acolo câţiva care fuseseră la reeducare la Piteşti, apoi pe canal, şi-i aduseseră aici, erau ca urşii de graşi, Bogdănescu, Enăchescu, Tibi, băiatul unui popă din Cluj, ăsta se învăţase să sugrume deţinuţii, povestea cum îşi slobozeau unii sămânţa când îi strângea de gât. Printre ei era şi Cori-Gherman, un evreu ardelean, în fruntea lor. (După îngrozitoarea „reeducare" de- la Piteşti, fără analogie în nici o închisoare din lume, nici măcar în temniţele maoïste, pusa la cale la Lubianka şi adusă în România de

către Nicolski, torţionarii, au fost răspândiţi prin închisori ca Gherla sau la Canal. Fenomenul este extraordinar de complex, esenţa lui constă, foarte simplist spus, în transformarea victimei în torţionar şi în complicitatea acesteia cu călăul. Foştii deţinuţi îl socotesc a fi de natură nemijlocit satanică. Cei care cunoşteau întreg adevărul, ca Eugen Tureanu, au fost ucişi. Personal, cred că în România s-a experimentat atunci, în retorta ideală oare era închisoarea politică, un complex de procedee menit a fi aplicat la scară macrosocială, pentru depersonalizarea oamenilor. Lectura cărţilor lui Dumitru Bacu, Paul Goma şi Virgil Ierunca poate da o imagine palidă a ceea ce a însemnat, în cumplita istorie a puşcăriei politice sub comunişti, „Fenomenul Piteşti" – rt.n.) *Cam vreo două săptămâni am stat cu ei. Pe urmă în-au mutat cu un doctor din Buzău care îi curăţase prostata lui 1strat* e *Mice seu. Tatăl lui Vladimir Butmy era şi el acap', d-ta zi zi că ai stat cu fiu-său la Gherla, ăl bătrân* p jt'j.' îee *:>i el că a duzii la Paris de orgii în care bărbaţii se împlântau într-o gâscă şi variau când i se tăia păsării capul... l-am. cunoscut şi pe căpitanul Petrescu, care comandase plutonul de execuţie care l-a împuşcat pe Antonescu, pe fostul acuzator Stanţă din procesul Maniu, pe amândoi i-au dus la minele de plumb. Dar cel mai mult m-a impresionat Ion Maxim. Se ruga mult, voia să se călugărească după puşcărie, călugăr iezuit, era catolic. Eu nu eram evlavios deloc, auzisem că Hristos ar fi fost – fachir prin India. Îi ziceam – lasă-mă-n pace cu Isus al tău, îl defăimam, îl negam. Eram atunci băgaţi într-o cameră de pe coada teului, la parter. Maxim era schimbul II pe strungul meu: mă scoate într-o zi de acolo şi mă duce sus la etajul trei, pe partea dinspre răsărit. într-o zi termin lucrul, îmi iau turtoiul şi mă duc la cameră; când mă uit la geamul cu gratii,- un perete întreg nu mai exista ! Se revărsa un val de lumină, am văzut o cruce şi Hristos pe cruce, a ridicat capul şi mi-a spus – lacobe, de ce mă renegi ? Când am văzut că există, avea o barbă scurtă,*

cârlionţată, Cărămizie, nu galbenă, şi părul castaniu, am căzut în- genunchi. Când am ridicat ochii, a plecat cu crucea până a ajuns un punct şi a dispărut.

Pe cruce ţinea capul spre stânga, dacă-l vezi pe icoane cu capul spre dreapta nu e aşa. I-am spus profesorului Maxim. Ştiam, mi-a răspuns, asta e căinţa ! Mai târziu m-a dus iar la parter, de data asta pe fruntea teului. într-o seară, când era să adorm, am văzut-o pe zid pe Maica Domnului, era chipul său, cu o basma neagră, şi era supărată, Doamne, mi-am zis, ce-am făcut, ■ i-am renegat Fitil, de-asta e supărată... Când am scăpat, am intrat în catedrala de la Alba lulia, să-i mulţumesc lui Dumnezeu. Acasă m-am însurat cu o femeie frumoasă, m-am păcălit, era doar o iapă de călărit. Avea copil, l-am trecut pe numele meu. Lucram la I.A.S. Cernavodă, câştigam bine. Când s-a văzut aranjată, a început să facă nazuri – „nu mai vreau să trăiesc cu tine
Mi-a venit sângele în ochi, am ieşit în curte după un lemn, să-i dau în cap. Când m-am intors, un înger dădea din aripi: ce faci, lacobe ? M-am trezit din nebunie. Am plecat să lucrez la Mârşa, la sculărie. M-am recăsătorit. În decembrie '73, seara, eram intr-un garaj când a venit prin tavan o lumină spre mine, am pus orbit mâinile la ochi, am auzit: nu vrei să mă vezi, lacobe-! Eşti alesul meu ! Eu, Doamne, un păcătos ca mine ? – Păcătos eşti – dar eşti cinstit. Fă copii, lacobe, fa' copii! – Cu ce să-i cresc, Doamne ? – Tatăl tău a fost mai sărac şi a făcut şapte copii ! Eşti cel mai fericit om, lacobe ! —■ Cum, Doamne, când lucrez aici de dimineaţă până noaptea !? – Nu-i nimic, şi losif a muncit până la adânci bătrâneţe ! Iar pe cea mică să n-o mai baţi! Am să-i dau minte şi noroc... Acasă am aflat că fata a văzut un înger. Ni s-a întâmplat la amândoi pe la aceeaşi oră: şapte şi jumătate".

La Malmaison am fost băgat într-o celulă în care, la

ceasurile amiezii, năvăleau larma străzii şi o lumină de-afară, filtrată prin geamurile vopsite. Un singur zid despărţea coridorul pe unde eram duşi la closet de stradă. Am vrut să văd – şi m-am urcat într-o zi, când am rămas singur, pe patul de deasupra. Până să apuc să mă uit prin glasvandul zăbrelit dinspre partea lungului coridor, s-a deschis vizeta şi a apărut botul plutonierului. M-a înjurat urât de tot. N-am zis nimic, dar m-am simţit umilit până-n străfundurile sufletului, încă nu ajunsesem să las lăturile vorbelor să curgă pe mine fără să le bag în scamă. îmi stăruie în faţa ochilor Viorica ; nu ştiam atunci că săvârşisem, la proces, o cumplită mârşăvie când îi spusesem să mă aştepte. În clipa când am întors fulgerător capotele unul spre celălalt. Ochii ei îndureraţi aveau să mă fixeze multă vreme, să se înfiripeze din ceaţa gândurilor, înecaţi în unda amărăciunii, curaţi ca lacrimile. Mârşăvie, ticăloşie. Punerea ia încercare a unui caracter care s-a izbit de alcătuirea mea calpă şi mincinoasă.

...Când ne-au dat jos din dubă la Jilava, lângă parapetul povârnit în care se căsca gura întunecată a porţii, cu sinistra inscripţie „Fortul nr. 13”, la câţiva paşi de drumeagul către Valea Piersicilor, i-am văzut pe fio- roşii canalii ai temniţei sprijiniţi ca ciobanii în bâte. Erau cinci-şasc aşezaţi în semicerc. Beţi, cu sclipiri sadice în ochi. Uşa furgonului celular a fost trântită. Subofiţerii din escortă priveau nepăsători o scenă pe care o vedeau de mai multe ori pe zi. Caraliii au dat să se repeadă. Au rânjit şi-au ridicat ciomegele. I-a potolit cu un gest scurt Curea, ofiţerul însărcinat să ne livreze Jilavei. El şi sergentul Zaharia de la Salcia au fost singurii omenoşi pe care i-am întâlnit în patru ani. Şi încă nu ştiu dacă, în ziua aceea de sfârşit de iunie, nu era o simplă toană. S-au uitat cu ură la noi, mârâind ca dulăii înfrânaţi de stăpân. Ne-au bătut mai târziu, când am rămas pe mâna lor, în imensa .sală a fostului depozit de muniţii, lăsată dinadins

în beznă, cu apa prelingându-se pe ziduri şi cu mâzgă pe jos. Am pierdut noţiunea timpului – crezusem, sau poate că aşa a păstrat lucrurile memoria, că am stat în picioare în întuneric două-trei ore. Stătusem o zi întreagă. La sfârşit ne-au luat la bătaie, după ce au aprins lumina. Ne-au înşiruit şi s-au apropiat do noi. Le simţeam răsuflarea, puţeau a rachiu. Tu cc-ai fost, mă ? Doctor, avocat, contabil... Bă, da prost mai eşti ! Invariabil. La fiecare. Şi ploaia de pumni, iureşul de cizme dat în fluierul piciorului, loviturile înfundate în carne. Ploaie înteţită la „student". De cc eşti, mă, aici ? Uneltire —» toţi eram pentru „uneltire". Altă ploaie de lovituri. Am răspuns – omisiune de denunţ. Au urmat cizmele şi pumnii – mai puţini, dar destui. Ne-au băgat noaptea în camera 17, ticsită. Geamul era deschis, obloanele date în lături dar, o dată cu parfumul reginei-nopţii din curte, veneau valuri de zăpuşeală, amestecându-se cu mirosul florilor şi cu miasmele din celula. Tot noaptea i-au adus şi pe ofiţerii din lotul de la Constanţa, pe colonelul Ţiţimaş şi colegii lui, pe care i-a tuns „Biserică" (de la „biserica mă-tii") cu o maşină cazonă, cu dinţi lipsă, caro smulgea şi părul, şi bucăţi de piele, lăsând pe ţeastă pete de sânge. Tot noaptea l-au azvârlit în camera noastră pe căpitanul-procuror Adrian Niţoiu, care lucrase în procuratura de armă a aviaţiei. De unde era să ştiu că ne vom revedea peste vreo zece-unsprezece ani, la Constanţa, după ce-l judecase pe poetul Radu Crişan ? Sau peste treizeci, în sala de la fosta şcoală de miliţie din Olteniţei, când el, cu epoleţi de geheral, îl judeca pe fostul şef al securităţii, generalul Iulian Vlad, iar eu, asistam ca ziarist la „România liberă"... Era speriat, cum speriat fusesem şi eu. M-a primit lângă el un fost ofiţer de carieră, căpitanul Nicolae Popescu, om de adâncă omenie. Eram înghesuiţi câte trei în două paturi, paturile- suprapuse. Rămânea un loc de trecere, „promenada", între fereastra zăbrelită, practicată în zidul gros de un metru a] fortului, şi uşa cu vizetă şi policioară pe unde ni se băga mâncarea ; tot pe

acolo scoteam braţul la injecţii, în rarisimele cazuri când venea felcerul puşcăriei să le facă cuiva aproape agonizant şi căruia i se pusese diagnosticul prin aceeaşi vizetă. Dacă era vorba de o injecţie intramusculară, pacientul, cu pantalonii că- zuţi în vine, înghesuia buca pe aceeaşi policioară, scoţând în coridor, prin rectanglul pe unde se băgau gamelele cu fiertură şi turtoiul, atâta cât mai rămăsese din muşchii fesieri, sccâtuiţi de teroare, foame şi de bătaie. Regimul Jilavei era foarte strict. N-aveai voie să te întinzi pe pat între deşteptare şi „stingere", puteai sta doar drept, nerezemat de barele patului sau de perete; în schimb, te~ai fi putut plimba pe spaţiul rămas între paturi. E un fel de a spune, camera era supraaglomerată, n-aveai cum să te mişti. La exhalaţiile fireşti ale trupurilor, se adăuga putoarea, cumplita putoare a tinetei, aşezată în fundul camerei, în colţul dim dreapta, lângă patul lui Kislinger, sasul-militar în termen, cam de vârsta mea, omul cel mai calm pe care l-am văzut şi care a suportat cu stoicism câteva reprize de cumplită cotonogeală, după care l-au lăsat în pace. N-aveai voie să aţipeşti, dormitarca sau lăsarea într-o brâncă pe pat erau vânate de caralii, auzeai zdrang ! vizeta, tu, înă ăla, nu tu mă, boule, alălantu, tu, mă boşorogule, vino-n pizda mă-tii încoace – urmau „salteaua" şi loviturile cu coada de mătură, icnite, fripte cu sălbăticie, urletele pe care coridoarele boltite, întunecate, ale vechiului fort, le trimiteau în porţile celulelor reverberate intr-un ecou îngrozitor. Omul, alb de durere, schimonosit de suferinţă, era proiectat în mijlocul camerei de o ultimă lovitură cu cizma... Neamţul, cu patul lui „craca a doua", se suie, după „cafea", nepăsător şi se întinde pe pătură. Zdrang ! vizeta, tu, mă, ăla – tot tacâmul. Urlete, şutul. Kislinger ne dă la o parte, cu prosoapele ude cu care voiam să-l oblojim, cu tot, se caţără ca o maimuţă şi se întinde iar. Se repetă scena cu vizeta, tu, mă, ăla – ca şi prima dată. Revine, se duce glonţ la pat. După al treilea episod, l-au lăsat în pace.

Soldatul şi cu mine eram printre cei mai tineri. Foarte tânăr era şi un călugăr, din Moldova, parcă, un băiat cu faţa bălană, prelungă, osoasă.

Mă aşteptam să fie un munte de evlavie şi o fântână de învăţătură duhovnicească. Nu se gândea decât la cinul de arhimandrit şi la veşmintele strălucite pe care şi le va porunci. Culionul o să fie căptuşit' cu, mătase violetă de cca mai scumpă, brâul – ţesut cu fir de aur iar camilafca ■— somptuoasă, bogată. Mă irita. Ce-ai cu el ? mi-a spus căpitanul Popescu, biserica are ierarhia ei, îmbrăcată în aur şi pietre scumpe. Tu n-ai vrut să te faci ofiţer ? Tot zorzoane. Nu contează haina, ce e sub ea. „Roşu şi negru”... Asta e un titlu, nu fiinţa omenească în carne şi oase. Căpitanul avea o remarcabilă experienţă de viaţă, fusese pe front la ruşi, căzuse prizonier şi trecuse prin mai multe lagăre. De la el am aflat câte ceva despre turneele de propagandă ale lui Bodnăraş şi ale Anei Pauker printre prizonierii români.. Puţin, era strâns ia vorbă. Făcuse câţiva ani buni de prizonierat la ruşi, fusese capturat când încă mai era până la terminarea ocupării teritoriului rusesc, îndurase iernile cumplite din podişul Valdai. Povestea cu haz întâmplări din lagăr. Ofiţerii lucrau numai la întreţinere, la corvezi pentru propria lor bucătărie, la căratul lemnelor, de pildă. „Renii”, aşa li se zicea celor tineri, se înhămau la sănii şi aduceau de foarte departe, escortaţi de soldaţii trupelor de NKVD, ambuscaţi în spatele frontului, sânii cu steni de buşteni, tăiaţi tot de ci în pădure. Către sfârşitul prizonieratului, devenise şeful românilor care lucrau, cot la cot, cu muncitoarele libere rusoaice, într-o făbricuţă. Se împrietenise cu nacealnicul, ăsta aducea pe ascuns samahoanca şi-i spunea cum merge frontul. Bărbaţii se împuţinaseră grozav, până şi paza o

făceau haziaicele, cu arme antediluviene Mosin-Nagan. De fapt, n-aveai unde fugi. De jur împrejur, pe sute de verste, numai stepă şi păduri tăcute de mesteceni, înfiorate de urletul flămând al lupilor. Intr-o noapte, nacealnicul, cu ochii lucind de băutură, îi zice – hai cu mine, mă duc să controlez posturile ! Şi cum mergeau ei tiptil pe lângă gardul fabricii, numai ce-aud tac, tac... parcă dădea cineva cu un lemn intr-altul. Când s-au apropiat, au desluşit în întunericul subţiat de zăpadă pe rusoaica de santinelă cu şuba în cap şi pe jumătate vârâtă în strâmta gheretă. Restul, rămas afară, era buşit cu nădejde de un românaş prizonier care icnea înăbuşit. Vigilentă, rusoaica ţinea strâns cu mâna arma care nu mai încăpuse în gheretă şi se izbea de scânduri, în ritmul opintelilor cătanei... Şi dumneata, nea Popicule, îl necăjeam noi, tinerii, dumneata nu le-ai lucrat pe rusoaice ? Că slavă Domnului... Căpitanul zâmbea încurcat, modest şi ruşinat, în fond mândru de laudele aduse organului său procreativ, de dimensiuni care sfidau imaginaţia. Domnule Popescu, i-a zis o dată un vârstnic, să mă ierţi, dar o daravelă ca a dumitale mai avea doar Carol ! Priapismul Majestăţii Sale ne era cunoscut şi nouă, una din cărţile adolescenţei mele fusese „Cronica de familie” şi în toamnă, când l-am cunoscut la Salcia pe Ion Omescu, ne amuzam să reconstituim arborele genealogic al personajelor, evocând şi detaliul anatomic ce-i asigurase monarhului calităţi de armăsar de lux.

*
* *

Jilava nu-mi era necunoscută. Sau, cel puţin, aşa crezusem. După ce trecea de Vidra, „raion” pe vremea aceea, trenul puturos, care făcea un ceas de la Dadilov la Progresu, lăsa pe stânga temuta puşcărie. Rar se întâmpla să nu mâ uit pe fereastră, liceean sau student, la

ceea ce se putea vedea din mersul vagonului – o movilă, calea ferată de centură, adâncitura pe unde se cobora către o poartă imensă, pe care fantezia mea de adolescent o asemuia cu poarta nemurită de Dante, liziera de salcâmi care încerca să ascundă totul, blocurile caraliilor, înconjurate şi ele cu o sârmă ghimpată. Ochiul înregistra copii jucându-se,' rufe multicolore pe care muierile temnicerilor le întindeau pe culme în larga curte a blocurilor, bărbaţi îmbrăcaţi în haine vărgate trebăluind prin vastele spaţii îngrădite. Erau de la dreptul comun, „muncile", din rândurile cărora aveam să fac parte nu peste foarte multă vreme – la Gherla, însă. Puşcăria mă îngrozea şi mă fascina, în acelaşi timp. La Stoieneşti dădusem, în mica bibliotecă a tatălui meu, peste o istorie a Românilor, un compendiu ilustrat. S-a pierdut într-una din desele noastre mutări din primii ani de-clupă război. S-au mai risipit şi alte cărţi – Paulescu, Van Loon, Simion-Mehcdinţi, Motru, Spenccr... dar de nici una nu-mi parc rău cât după albumul cu coperte pânzate, împodobite cu sigla Fundaţiilor regale. Acolo am dat cu ochii de Columna Traiană şi, peste patruzeci de ani, am încercat să apropii realitatea cu imaginea sacră din cartea copilăriei. O suită de ilustraţii arăta poarta monumentală a cetăţii Alba lulia, Cloşca zăcând pe paie, în lanţuri, păzit de soldaţi ai Chesarului, cu chipie înalte şi curele albe încrucişate, baioneta venindu-le mult deasupra driverelor. Cătana imperială veghea în faţa unor gratii de fier, omul în lanţuri se vedea în fundul celulei. Când s-a trântit în urma mea, cu pocnet de închizător, uşa de Ia Uranus, o clipă mi-au fulgerat prin minte aşternutul de paie de la Albii lulia şi omul ferecat în lanţuri. Era o viziune grandioasă, romantică, mai târziu am citit „Mizerabilii" şi pe Silvio Pellico, luat pe sub mână din biblioteca unchiului Ion. Puşcărie clasică, făclii în perete, pietre mucede, unterofiţirul cu leduncă şi curele încrucişate... La Jilava am aflat că nimeni nu intră

înarmat în incinta unei puşcării, riscul de a i se lua pistolul exista, şi atunci caraliii vin cu Kalaşnicoavele doar când sunt împrejurări excepţionale, alarmă generală. deţinuţii stau pe burtă – cum s-a întâmplat în vara lui '61, la Stoiencşti, în Insula Mare a Brăilei, .când ni s-a confirmat, chiar de caraliii intraţi cu pistoale mitralieră pe umăr în curtea lagărului, că Flota a Vl-a intrase în Marea Neagră... Aşadar, nimic din cameră nu aminteşte de paiele din celula de la Alba lulia. Crişan era singur, noi tânjim după singurătate. Paie sunt doar în saltele, de dormit dormim pe paturi, înghesuite, suprapuse – dar paturi. Cu câţiva ani mai înainte au fost prici uri, rafturile de scândură fără saltea, pe care oamenii,, plini de escoriaţii din pricina durităţii lemnului, trebuiau să se. întoarcă pe o parte la comanda unuia, altfel nu încăpeau. S-au scos. S-au instalat paturi de reformă, luate de la militari: Pot fi demontate, nu ca cele de la Uranus cu consolele sudate. Se zice că asta ar fi din cauza întâmplării de la securitatea de la Timişoara. Un doctor arestat era bătut la fiecare şedinţă de anchetă, omul era disperat, nu mai ştia ce să facă, l-a venit ideea să rupă o consolă, piesa mobilă de vreo treizeci de centimetri pe care orice soldat ori puşcăriaş o ştie, ea fixează căpătâiele de cadrul orizontal pe -care se pune salteaua, a băgat-o pe mânecă şi, la prima anchetă, fără să mai aştepte pumnii ofiţerului, l-a lovit cu. sete. Plesnit în cap, izbit peste ochi, peste gură, peste dinţi cu bucata de fier, individul, stupefiat, s-a pus pe urlete. Caraliul de pe coridor, obişnuit, nu î-a dat atenţie. Târziu a fost deschisă uşa, cei veniţi au rămas buimăciţi în faţa tabloului halucinant – jos, leşinat pe podea, tocă tură sângerândă de carne, anchetatorul, la măsuţa anchetatorului, cu bărbia în pumni şi ochii goi – arestatul. Nu cunosc urmarea, nici măcar nu ştiu dacă c adevărat. Aşa se nasc miturile în puşcărie. Dar dacă a fost adevărat, doctorul acela, dacă doctor va fi fost, n-a putut avea decât o singură

soartă. Pe care mi-o închipui cutremurându-mă. înăuntru, atmosferă încărcată. Unii, şi eu printre ei, buimăciţi de ieşirea din infernul securităţii, nu mai ţin cont de datele realului şi confabulează. „Plecăm mâinii Oamenii îşi caută, înfiguraţi, vinile şi nu le găsesc. Concluzia nu poate fi decât una singură : suntem nevinovat! (premisă corectă) deci vom pleca foarte repede' acasă (concluzie parţial incorectă, de plecat vom pleca, însă nu acasă, ci spre alte insule ale gulagului, în speţă Insula Mare). Alţii, foarte puţini, realişti, mai ales dacă au trecut prin şcoala canalului, cu un deceniu în urmă, se aşteaptă la tot ce e mai rău. Mulţî dintre noii veniţi* aşteaptă cu înfrigurare, ca şi mine, sentinţa. De data asta ai cu cine discuta elementele procesului, printre noi se află, şi nu puţini, oameni cu temeinice studii juridice. Dau neputincioşi din umăr, degeaba, nu se poate prevedea nimic.

Decanul de vârstă, bătrânul Saxu, a încasat şase ani pentru că, după un deceniu şi jumătate, l-au dibuit că fusese profesorul de muzică al Regelui Mihai, la şcoala de la Palat. Carol al II-lca ordonase înfiinţarea unei şcoli pentru prinţul moştenitor unde colegi de studii i-au fost copii din toate straturile sociale, aleşi pe singurul criteriu al inteligenţei. Printre ei ■— unul, devenit jurist la Constanţa şi cu a cărui nepoată de fiu feciorul meu avea, peste mulţi ani, să înfiripe o scurtă idilă de liceeni. Moşul e masiv, pare puternic pentru cei 86 de ani ai săi – dar picioarele nu-l mai ţin, iar dantura falsă nu e nici pe departe cea mai bună sculă de tocat turtoiul răscopt de tare care ni se azvârle dimineaţa pe vizetă. Bătrânul dă tacticos la o parte cojile bune ale paralelipipedului, pe batistă, ca să nu se piardă vreo fărămitură din miezul moale, auriu şi crusta dură ne-o dă nouă. Loveşte din când în când aerul cu un diapazon imaginar şi cântă în surdină cântece pe cale le-a compus în îndepărtata-! tinereţe şi pe care, culmea neruşinării, comuniştii le-au inclus în diferite culegeri pentru şcolari şi pionieri fără numele autorului. Procedeul e împrumutat tot de la

NKVD-ul marii vecine şi prietene de la Răsărit —• dar acolo s-a înregistrat un fapt şi mai neruşinat : un pilot celebru zăcea în gulag, iar copiii învăţau la geografie despre insule printre care una îi purta numele. Bătrânul este liniştit în cameră, coşmarul lui sunt plimbările. Deţinuţii trebuie să se mişte repede, intr-un şuvoi strâns, ca apa între maluri, de cele două dungi date cu var pe bitumul negru al coridorului, prost luminat din loc în loc do felinare cu gratii, ca lămpile de vânt. Caraliii stau la pândă, din cinci în cinci metri, cu bâte sau cu legături masive de chei şi vai de nenorocitul care a pus piciorul pe dunga de var 1 Aşteptăm cu groază să ne vie rândul la tinetă. „Tunarii" urmează acelaşi ritm, dar hârdăul c plin şi-ţi trebuie picior de lynx, ochi de vultur şi un simţ al echilibrului demn de ghizii din Alpi ca să nu bâstâcâi marele şi greul recipient, plin-ochi cu dejecţii, şi să nu laşi câteva picături pe jos. în afară de bâte, cizme şi pumni, gardienii ar fi în stare să te pună să lingi. (Săr de la una la alta, prin anii '80 am cunoscut un ofiţer de miliţie mai mare decât mine cu vreo câţiva arii, specialist în probleme economice, om de treabă, echilibrat, căruia îi repugna violenţa. După ce ne-am împrietenit, într-o noapte încărcată de vin de Niculiţel, petrecută pe malul Telîţii, mi-a povestit cruzimile pe care le săvârşea un coleg de-al lui, între altele cum îl umpluse dc sânge pe un anchetat care, de frică şi durere, vărsase pe jos – şi l-a pus să lingă, vărsătură şi sânge, amestecul de pe podele. Căpitanul povestea şi se cutremura. Eu ascultam împietrit fiindcă întâmplarea îmi amintea de o scenă din baraca „febriştilor" de la Stoie- neştii din Insula Mare... Dacă socotelile mele sunt exacte, criminalul în cauză este o lepră care s-a umplut de aur şi valută iar acum, sub numele a patru escroci din bogăţii faună interlopă a Constanţei, exploatează patru dughene cu fleacuri sclipitoare aduse din bazarul .stambulio^ de pe Mamut-Paşa şi aşezate în ţâfna târgului.) La fel de atenţi trebuiau să fie tunarii şi în curte, pe lângă rondurile de

regina-nopţij şi petunii, când treceau pe latura marii plăci de beton turnate peste trupurile arse cu acid sulfuric ale legionarilor aduşi de la Râmnicu Sărat după uciderea lui lorga, tot aşa şi când vărsau ciorba fără nume în hazna. Ne simţeam în siguranţă doar în ţarcul minuscul, triunghiular, cu pereţi albi, unde ne „plimbam" zece minute potrivindu-ne pasul după ritmul celui din frunte. Nu era permis să vorbeşti, nu era îngăduit să te uiţi la cer. Trebuia să ţii nasul şi ochii în pământ, nu ca o formă a penitenţei, anumite ordine monahale o practică liber-consimţită, ci ca o modalitate de umilire, ca o expresie a înjosirii. Odată a. trecut un avion la joasă înălţime, a ridicat capul şî caraliul care ne pândea în foişor, am ridicat şi noi ochii şi, pentru o clipă, m-a fulgerat gândul că trupe de desant ar putea să no elibereze... Ieşirea destinului meu din ţarcul strâmt al Jilavei a durat doar cât gândul, ne-a înghiţit imediat gaura neagră a coridorului. în cameră, cu toate ferestrele deschise în lipsa noastră, putoarea era aceeaşi, din pricina marilor obloane de lemn veşnic închise. Putoare densă, materială, reîntâlnită peste tot, în biserica pângărită a puşcăriei de la Galaţi, în grajdurile de la Salcia, în burta lui „Gironde". Caldă, clocită, de găinaţ iute, acid, stratificat, de ceapă mucedă, de cartofi putrezi, de pişat învechit. Intrată în porii zidurilor de piatră, în paiele saltelelor, în podele, în noi. Putoarea care ne ardea plâ- mânii, miasmele unei încăperi supraîncărcate, unde jumătate din o cupa n ţi, smulşi din casele şi de la masa lor, aveau stomacul lovit de boli care amenințau să se cro- nicizeze. Care invadau trupuri supuse dezagregării lente dar implacabile, ruinării pe dinăuntru. Ce-avea să se întâmple dacă crăpa cineva, unul mai slab de inimă, un astmatic, unul cu plămânii şubrezi, supus riscului de emfizem ? Ei şi ?! Un bandit în minus, ún câştig pentru ţară... Timpul până la tropăitul plantoanelor pe coridor şi binecunoscutul zgomot făcut do târâitul hârdaiclor —• prânzul – era partea pasionantă a zilei. La fel câ ceasurile care

precedau „stingerea”. Cele câteva zeci de destine înghesuite în spaţiul camerei îşi desfăceau iţele, ne povesteam viaţa, încercam să descâlcim cauzele proceselor. Copleşiţi de lovitura prea recentă a sorţii, puţini aveam tăria sâ né ridicăm de la caz la generalitate, să înţelegem că nu suntem decât particule ale unui destin colectiv, cum spusese atât de exact Florin Pavloviéi. înduram – mai degrabă nu înduram – fiecare în felul lui recluziunea. Moş Saxu povestea întâmplări din tinereţea lui, aşezată dincolo de începutul secolului. Kislinger dormea ori trecea de la un grupuseul la altul. Florea, un tip cu faţa simiescă, agil, de altfel, ca o maimuţă, ciung, agresiv, povestea cum visează că-l mănâncă podul palmei amputate, cu un ciudat rânjet, jumătate de mirare, jumătate de satisfacţie că se poate reîntregi în somn. Mă ' sfâşiau gândurile, nu ştiam cât îmi dăduseră, nu era nici ■o noimă. Unul se mirase în gura mare de linia aerodinamică a unui Packard de la o ambasadă, i-au trântit opt ani, să se înveţe minte să mai denigreze produsele industriei Marelui Frate, deşi omul nu zisese nimic despre „Zii” şi „Volga”. Bine, mă, tu-ţi dumnezeii mă-tii, dar dacă lauzi produsele imperialiste nu înseamnă că înjuri industria socialismului victorios ? Şi i-au dat opt ani cotoi ani. Tot opt „co tolăni” avea de făcut Soare, vecinul meu de sat dc la Vlad Ţepeş, la o aruncătură de băţ de Dadilov, câţiva kilometri peste un deal şi-o pădure. Soare, flăcău când s-au petrecut întâmplările de mai jos, trecuse Dunărea cu încă trei inşi, traversase, mergând doar noaptea, Iugoslavia şi trecuse, prin zona Triestului, în Italia. Acolo dăduse peste o fată care-l luase de bărbat, din Assunta nu-mai-ştiu-cum devenise sigriora Assunta Soare, locuiau pe via Avezzano intr-un orăşel satelit al Romei, la părinţii fetei. Valahul de pe Vlaşca a intrat într-o lume .sclipitoare, unde totul părea permis. A intrat repede în conflict cu carabinierii. O fi sărit la bătaie, s-o fi întâmplat altceva ? Unora, fugiţi peste hotare, le-.a mers buhul că sunt iuţi de mână. Va fi fost vorba de aşa ceva ?

Să fi avut loc o scurtă şi crâncenă luptă, cu capete sparte şi coaste rupte, cum se întâmplă uneori prin fundul vreunei grădini, când se întâlneau doi flăcăi la aceeaşi fată ? A trebuit să plece spre alte zări, lăsându-şi pe loc nevasta şi.o fetiţă. A ajuns tocmai în ţara cangurilor unde, pentru scurtă vreme, a lucrat şi la controlul biletelor în gări. La ei nu e ca la noi, biletul ţi-l cere când te sui în tren, nu se pomeneşte să se urce careva fără bilet. A găsit totuşi un caz, ai ghicit, zice, era un român 1 în urma unei altercaţii terminate ca la noi, pe Vlaşoa, cu o ulucă smulsă dintr-un gard, valahul a fost condamnat la cincisprezece zile de pârnaie, pe care Ic-a ispăşit într-un ţarc. Li se dădea ciocolată în prostie, ajunsese să i se aplece numai când i se pomenea de ea. Ţarcul ca ţarcul, cele două săptămâni au trecut repede, dar când a ieşit, l-au încadrat strâns doi inspectori de la poliţia statului Victoria care, la scara unui pachebot cu destinaţia Europa, l-au dat pe mâna căpitanului, cu acte cu tot. L-au debarcat la Napoli, dar nici n-a apucat bine s-o vadă pe signora Assunta că alţi doi inspectori, de data asta la carabinieri, l-au luat de câte o aripă şi l-au aruncat peste hotare, în Austria, de unde a ajuns la Budapesta. De acolo, doi băieţi chipeşi din clădirea de pe strada - Andrassy l-au dus la Episcopia Bihorului. După un periplu de câteva zeci de mii de kilometri, Soare venise la matcă. Nu l-au arestat pe loc, Dej dăduse un decret pentru frontierişti, încercând cu viclenie să-i readucă în ţară. Unii au picat în plasă şi, mai devreme sau mai târziu, au ajuns tot lângă noi. L-au lăsat în pace câteva luni bune.

într-o zi de toamnă târzie, prin octombrie ’58, Soare S-a dus cu taică-său la Ocolul silvic de la Comana, după lemne. Le-au încărcat, erau mai multe căruţe, şi s-au oprit să cinstească un pahar la mat-ul din centrul comunei. Soare s-a cam aghezmuit. Cineva îi zis – bun vinişor ! – Bun pă dracu[1], i-a răspuns tânărul, să bei tu vinuri italiene sau ungureşti, atunci să vezi ’ Poşirca asta nici măcar nu e vin, e spălătură de butoaie, bei că n-ai

altceva... în *mat* erau fel de fel de urechi, a auzit cine trebuia să audă, nota informativă îi ajuns unde trebuia, la securitatea raională de' la Vidra, au venit, l-au ridicat, l-au dus pe Uranus unde l-au pus să scrie tot ce-a făcut pe unde-a fost, începând cu noaptea când a trecut Dunărea şi, la sfârşit, l-au întrebat de ce denigrează produsele româneşti. Tribunalul Militar de pe Negru Vodă i-a dat opt ani. Ne-a povestit într-o seară, cu un neaşteptat şi remarcabil simţ al evocării, despre ceremoniile învestirii unui Papă, nu mai ştiu care, despre fantastica mare de oameni din ţara Catedralei San Pietro şi măreţia singulară a clipei când, de pe balconul uriaşei bazilici, noul Suveran Pontif îşi dă binecuvântarea *urbi et orbi.* Dronioman din copilărie, de pe la doi-trei ani, când fugeam de-acasă şi mă aducea mama tocmai de la capătul satului, din mahalaua ţigănească de lângă moară, aproape de firul mocirlos al Câlniştii, unde mă găsea la masa rotundă, scundă, pc trei picioare, a Caliilor întingând mămăligă într-o strachină cu fiertură de urzici. îmi imaginam drumurile lui Soare prin Roma şi de-a lungul continentului de la antipozi. îmi închipuiam odăj- diile cardinalilor, strălucirea procesiunii solemne, măreţia împietrită a halebardierilor din garda elveţiană ; încercam să construiesc în imaginaţie modelul unei Australii de mit, cu aborigeni măslinii .şi canguri ţopăind în salturi uriaşe – apoi se prăvălesc peste mine zidurile puşcăriei. într-o seară din august, după număr, când caraliul a intrat şi a bătut cu marele ciocan de lemn cerccvclele groase cât mânii de la fereastră, tocmai când credeam c-o să crăpăm de căldură amestecată cu putoare, s-au dat în lături, pe dinafară, obloanele de lemn şi am văzut curti- cica despărţitoare dintre peretele celularului şi bucătărie. Nu era nici ţipenie de. om. Lângă uşă, un butoi, probabil cel în care Cocoş,, ungurul condamnat pentru participare la atrocităţile din Transilvania când cu Diktatul, l-a băgat cu capul pe locotenentul Ştefan, o brută cumplită. în faţa uşii,

uitându-se indiferent la noi cu ochii piezişi, fosforesccnţi, un cotoi imens, galben. Deasupra bucătăriei, spânzurată de cer, luna, imobilă, tăiată parcă din poleială de aur. O privelişte moartă în care vii erau doai; petele de fosfor din ochii motanului. A doua zi s-a deschis vizeta, a venit un sergent de la grefă cu sentinţa, am citit-o – patru ani, PATRU ANI 1 îmi venea să chiui de bucurie, mă aşteptasem la mai mult. în jurul meu plouase cu „cinci ani", „şapte ani" ■— iar eu doar patru. Din lotul nostru, mai puţin decât mine avea doar Nae Popa – trei ani. Intram amândoi în categoria „pizdarilor". cei care „fac puşcărie pe tinetă", „fac pâr- nai'c intr-un picior", vrednici de milă, dacă nu chiar de dispreţ. Unde era măreţia severă a unui „20" sau „25 de 'ani." ? Deznădejdea solemnă a *me.seveului ?* Sau chiar aşteptarea tragică din celula zero, a condamnaţilor la moarte, ferecaţi în lanţuri, fără pat, doar cu saltele pe jos, fără nimic în cameră cu care şi-ar fi putut lua zilele.
Stăteau uneori cu anii, până venea alaiul îngheţat, întotdeauna înainte de revărsatul zorilor, să-i târască – spre plutonul de execuţie sau către coridorul înfundat unde lamandi, ţiganul poreclit Albă-ca-Zăpada, beat dar sigur pe mână, le trăgea un glonţ în ceafă, după luminoasa metodologie adusă de consilierii sovietici ; ori către viaţă, fie chiar pentru totdeauna între zjduri, cum li s-a întâmplat lui Vladimir Boutmy, Tudor Greccanu ori micului şvab bănăţean Potier, coborâtor din hughenoţii fugiţi după noaptea Sfântului Bartolomeu. A doua zi âm luat cea mai cruntă bătaie din toţi cei patru ani de puşcărie. Era schimbul lui Viplă şi al lui Biserică. Ţigani din satele din jurul Jilavei. Alcoolici, ca toţi cei care „lucrau" la puşcărie. Sadici. Cuinpliţi. în stare să te omoare ca pe un pui de găină. Mai liniştit acuma, că-mi ştiam pedeapsa, m-am lăsat într-o rână, cu umărul de ostreaţa patului. Cât oi fi aţipit ? Câteva clipe, nu rfiai mult. M-a trezit liniştea, am simţit groaza plutind material în aer, împietrită dureros în ochii dilataţi ai oamenilor din celulă. Din

dreptunghiul vizetei mă sfredeleau două priviri îngheţate, fixe, ca ochii de şarpe. Uşa s-a deschis, a făcut explozie un potop de sudalme, am fost scos pe coridor şi dus „la saltea”. Undeva, intr-un cotlon de sub tavanul boltit al culoarului pe unde ar fi trebuit să Circule cărucioarele cu muniţie ale vechiului fort, se afla biroul şefului de secţie. Alături – salteaua, pe care am fost azvârlit în pumni şi lovituri de cizmă date cu sete în oasele picioarelor. Unul m-a apucat de glezne, altul şi-a apăsat cu toată puterea talpa cizmei pe gâtul meu, al treilea, ori Viplă, ori Biserică, nu-l vedeam, a înşfăcat ciocanul de bătut gratiile şi a urlat din răsputeri – NUMĂRA, BÂ ! Adică el să dea, iar eu să-i număr loviturile, până la zece.

Bătaia la saltea era amuzamentul lor, suplimentul de distracţie, gluma unor lucrători care au trudit din greu câteva ceasuri, iar acum se opresc să-şi mai tragă sufletul, ca şcolarii la bâză în recreaţie. NUMĂRĂ, BÂ, şi mi-am muşcat buzele, toate astea mi-au trecut fulgerător prin cap, ori nu mi-au trecut deloc, am simţit în toate fibrele hotărârea de a nu fi"şi maimuţa lor, dacă eram în puterea lor, mi-am muşcat buzele, s-a prăvălit prima lovitură, cu bufnetul unui mai pleznind noroiul, peste bucile încordate, nu e bine să le încordezi, pleznesc vasele de sânge, ştiam asta, dar cui îi mai ardea să.... pleznesc şi aşa, bestia a calculat lovitura să cadă cu măciulia de lemn dincolo, în aer, doar rădăcina cozii să lovească în carnea feselor, dacă m-ar lovi ghiuleaua, ar face gaură, doamne, îmi înfund încheietura în gură şi strâng panii la os, loviturile urcă, mă străfulgera un gând cumplit, călăul, înfuriat, nu mai ţine cont şi mă izbeşte peste noadă, paralizez, rămân şantaliu pe viaţă, deschid gura şi urlu, nu număr, URLU DIN RĂSPUTERI, DE SE CUTREMURĂ BOLTA, mai vine o lovitură, un şut în coaste, altul în fundul mortificat şi aterizez în mijlocul camerei... La câtva timp băgăm de seamă că moş Gură, un ţăran mai vârstnic din Jilavele, nu Jilava, Jilavele, el pronunţa „Şlavele”, avea gura pocită, strâmbată ca de

iele, stă mereu dus pe gânduri, de-abia se atinge de mâncare. îl întreb —■ ce-ai, nea Gură ? Ei, zice, mă gândesc la ăia de-acasă. Gură refuzase să-şi dea pământul la colectivă, tot i-l luaseră dar îi găsiseră şi altceva, era „un caz individual", astea se tratau diferenţiat, organele" căutau ceva şi, fireşte, găseau, nu trimiteau oamenii arbitrar la puşcărie, doar partidul aplica învăţăturile marelui Stalin, expuse în lucrările de neasemuita importanţă teoretică şi practică ieşite din experienţa lui 1929 – god velikovo pereloma. Şi tov Dej afirmase că ţăranii sunt liberi să se înscrie sau nu la *geace* şi ei nu prea voiau, în România se cam lăsa aşteptat anul marii „cotituri" ; în acest caz, era bine să fie convinşi, cu câte un imbold – mai dispărea unul, mai venea noaptea duba pe la poarta altuia, ba-i căşuna miliţianului pe câte cineva, ba erau plimbaţi chiaburii în căruţă, să-i vadă tot satul, să râdă copiii şi „ţăranii săraci, aliaţii de nădejde ai clasei muncitoare", cum s-a întâmplat la Mihai Bravu, unde, cât am stat noi acolo, au condus doar învârtiţii şi afaceriştii care nu avuseseră după ce bea apă şi pe urmă râgâiau de sătui, deveniţi mici seniori feudali, cu puteri discreţionare. Şi, cum zic, moş Gurii era, dis-de-dimincaţă, muncit de gânduri negre. Vezi de treabă, îi răspund, nu te mai gândi, ce poţi face dumneata de-aici ? Lasă asta, îmi răspunde, nu e vorba de pământ. Am avut vise rele, am visat că ţineam un copil în braţe, era o fată, şi râdeam. M-am trezit, mă trecuse năduşeai a.' La deşteptare, ' mi s-a bătut ochiu stâng. E de rău, ascultă-mă pe mine 1

E de draci bâlţaţi, i-am răspuns, şi i-am mai zis ceva. L-am luat peste picior şi moşul, atins, s-a băgat, ca melcul în găoacea lui, intr-un colţ, pe un pat străin. Acolo a aţipit, tot acolo l-a prini ochiul vigilent al cara- liului. A fost scos la saltea, a urlat, l-au azvârlit frânt în bătaie dar, când să-l oblojim, ne-a oprit zâmbetul lui pocit. Să fi înnebunit bătrânul într-o clipită ?

Se mai văzuse. Am rămas cu gura căscată când mi-a

şoptit, gemând de durere dar tot zâmbitor – ei, vezi că mi s-a izbândit ?

>k

:k *

De câteva zile e o activitate febrilă în puşcărie. Se aud paşi precipitaţi pe coridor, în alt ritm decât cel cu care ne obişnuiseră urechile zgomotele „normale” de la Jilava. Se dau alarme, asta înseamnă că trebuie să stăm ncmişcaţi pe pat, acolo unde ne prinde ciocăni tura sacadată în fier. într-o zi mă aflu lângă patul lui Kislinger, sună alarma şi mă caţăr sus, lângă el, cu capul spre fereastră ; văd printr-o crăpătură a oblonului, în curte, un şir de femei, deţinutcle\inei camere duse de o, para- liţă la baie. Sunt îmbrăcate în cămăşi lungi, de, un alb murdar, au feţele pământii ; gardianca, ih hainele kaki ale securităţii, cu centură cu diagonală, este tunsă scurt, „â la tanti Ana” – coafura tovărăşească a rivalei lui Dej. Ţine în mână o nuia, în felul în care o ţii când mâi un cârd de gâşte. (Peste ani, aveam s-o cunosc, la Constanţa, pc d-na Simina Mezincescu, amfitrioana bucu- reşteană a principesei Sofia, a patra fiică a regelui, căreia i-arri solicitat un interviu. D-na Mezincescu făcuse puşcărie tot cât mine şi în acelaşi timp, între ’59 şi ’63. Stătuse mai mult la Jilava. Işi amintea că o cunoscuse pe Stela P., studentă la filologie, arestată împreună cu un poet poliglot, dar nu i-a spus nimic numele unei fete de la drept căreia, ca o delicată atenţie, securistul îi strivise de câteva ori, în timpul anchetei, ţigarca pe sâni. Asta n-a împiedicat-o ca mai târziu, prin anii '70, să scrie o serie de romane poliţiste în care protagonişti erau o fostă profesoară convertită la vânătoarea de spioni şi elevul ci, un tânăr securist cu nume anatomic diminutival. Fireşte, ex-profesoara era extraordinar de inteligentă, mintea oi avea fineţea laserului şi puterea de asociaţie a tuturor

computerelor dc la NAŞA, iar ofiţerul era brav, loial, puternic şi foarte frumos. La fel ca toţi colegii lui. (Echipa adversă – ce să mai vorbim...) într-o zi ni s-a spus să ne luăm calabalâcul şi ne-au scos afară, nu în ţarcurile de plimbare, pe care le ştiam prea bine, ci undeva, într-o curte mărginită de zidul reduitu- lui. Atunci am înţeles cât de falsă este imaginea văzută din tren. Jilava nu este o puşcărie subterana, aşa cum sunt celulele de la subsolul fostului C.C. al P»C.R., cândva .sediul Internelor, clădire construită prin ’36 din ordinul lui Armând Călincscu, pe unde au trecut Lu- creţiu Pătrăşcanu şi atâţia alţi nefericiţi. Jilava înseamnă un şir de construcţii militare, cu două aripi frontale, secţiile unu şi doi, şi o rotondă imensă, acoperişurile clădirilor sunt îmbrăcate în pământ, pus în strat foarte gros, peste care au crescut arbuşti şi bălării. Jilava este o verigii din lanţul de forturi comandate prin 1888 de către Carol I pentru protecţia capitalei şi construite după planuri şt cu ingineri belgieni. Fortul nr. 13... E demult puşcărie, de acolo nu s-a tras o singură ghiulea şi nu se ştie dacă destinul său de gazdă a suferinţei n-a fost inspirat de însăşi cifra fatidică. Două lucruri m-au izbit în scurtul răstimp cât am stat în acea curte: o poartă blocată cu scânduri geluite grosolan, în spatele căreia se afla, zice-se, un coridor ce ducea la celula ultra- izolată unde fusese azvârlit Pătraşcu, secretarul general al Gărzii de Fier, şi zidurile. Cărămida aparentă, de un roşu ce amintea de coşurile vechilor fabrici bucureştene, în care, până la înălţimea statului do om, mulţi dintre cei ce trecuseră pe acolo îşi scrijeliseră numele, linele erau celebre în istoria politică românească dintre războaie şi de după ajungerea comuniştilor]a putere. Ţin minte că am desluşit numele lui Ion Mihalachc. Probabil că prin '47, ’48, când va fi trecut pe acolo marele fruntaş ţărănist, deţinuţii erau lăsaţi ziua liberi în curte, cum s-a întâmplat în toată istoria sistemului penitenciar din România, tot, fireşte, până la

înlăturarea comunismului, mai precis până la crearea securităţii, când Nikolski şi Pantiuşa i-au ordonat lui Teohari Georgescu să interzică şederea în curte. Era necesar, oamenii mai respirau un pic do aer curat, nu mai mureau atât de repede, nu-i puteai duce pe toţi la canal, mai erau şi bătrânii, cel mai bine era să-i ţii fără soare, în încăperi unde putea a cocină. Combinată cu jocul de-a mâncarea, metoda se dovedea infailibilă... N-am fost duşi îndărăt, pe secţia a doua, ci băgaţi într-o cameră lungă de pe reduit, mult mai mare decât cea păYăsită, unde am dat peste oameni noi. Acolo l-am cunoscut pe fostul locotenent Gulan, ofiţer de elită şi protagonistul unui şir de aventuri extraordinare, începute în Ucraina şi terminate la Vorkuta. Nu ştiam de ce ne mutaseră, ne-au explicat „vechii" că e o lege a puşcăriei comuniste, nu trebuie să legi prietenii, să prinzi cheag, să se ajungă, cumva, la sudarea unui grup care să pună ceva la cale. Mai era încă ceva, aveam să ne dăm repede seama. N-am stat mult în camera aceea strâmtă şi lungă de pe reduit. într-o zi, la număr a venit lamandi, ţiganul despre care se spune că este executorul sentinţelor capitale şi totodată secretarul de partid al temniţei, omul de care le era frică, în ciuda gradului său inferior, chiar comandantului şi celorlalţi ofiţeri. Cârâitul a intrat cu ţigara în gură, fără să se grăbească, uitându-se în treacăt la şirul de oameni împietriţi între paturi. Cineva a şoptit – Albă ca zăpada. Am îngheţat. Ne aşteptam la o catastrofă. Ţiganul l-a căutat din priviri, calm, mut, s-a întors încet şi a ieşit din cameră. După câteva zile am fost duşi în corporc la infirmerie unde un felcer, un soi de puţoi obraznic care ne-a luat cu- „voi" şi „băi ăştia" ne-a trecut numele în nişte fişe, l-a căutat din ochi pe cel mai tânăr din cameră, era din grupul băieţilor de la „Mihai Viteazul", n-avea mai mult de 16 ani, şi l-a întrebat – tu ai avut, mă, sculament ? La care adolescentul, fâstâcit, cu obrazul încărcat de pustule, îmbujorat, i-a răspuns – nu. O să ai, i-

a aruncat vesel felcerul. în cameră, „analiştii” partizani entuziaşti ai lui „mâine plecăm acasă”, au conchis că vom fi puşi curând în libertate.

Ce rost avea să-l întrebe de sculament, cum să faci blenoragie în temniţă ? Cine să ţi-o dea ? Şi-şi amestecau capetele bătrâne şi puneau, una după alta, întrebări reto-

rice, zdrobindu-i pe adversari sub greutatea argumentelor, dintre care cel mai convingător era imposibilitatea, unanim recunoscută, de a contracta blenoragie la pârnaie. Oftică, da, domnilor, asta o putem lua unii de la alţii – dar nu sculament ! A zis el ceva de oftică ? Nu vâ daţi seama că omul ăsta n-are cum să ne spună „plecaţi acasă", s-ar expune, riscă enorm, e băiat deştept şi a găsit şi cui să pună întrebarea, nu mie sau dumitale, noi suntem cotoarbe bătrâne, am fi putut să facem cândva blenoragie, i-a pus-o unuia cu coeficientul de probabilitate foarte mic, tn-ai văzut cum s-a uitat în fişe (nu se uitase în nici o fişă), crezi că l-a ales aşa, pe *neve?* Vă spun eu, domnilor, tipul are schepsis, ce-aţi fi vrut, să ne spună aşa şi pe dincolo şi pe urmă să ajungă la ccntrainformator ? E limpede, eu unul îmi fac bagajele... Am căzut pe gânduri, trecuse aproape o jumătate de ati şi nu-mi reveneam, nu-mi venea să cred că sunt puşcăriaş, mă trezeam în zori, cu câteva momente înainte de deşteptare, deprindere din armată, erau clipe tulburi în care prelungirile somnului şi ale viselor se amestecau cu primele impulsuri ale lumii exterioare; deschideam ochii când mă invada universul înconjurător, adică celula fetidă, îmbâcsită de toate răsuflările noastre, zeghile zdrenţuite atârnate de lostreţc, cenuşiul predominant. Şi-mi cădea cerul în cap. Mai târziu, la Gherla, aveam să gust dintr-un anume farmec al puşcăriei ; până atunci aveau să mai treacă trei ani şi jumătate. Pe când unii dintre noi ne întrebam când o să ne dea drumul acasă. într-o zi ne-au dus pe terenul şcolii de caralii, unde am dat peste flăcăi cu ochii răi, îndoctrinaţi, animalizaţi, aşezaţi pe două rânduri printre care am fost puşi să trecem, într-o ploaie d© pumni, lovituri cu muchia palmei după ceafă – era un soi de snobism, ajunseseră la „karate" – şi şuturi cu cizma în fund şi la ţurloaie, după ce fuseserăm percheziţionaţi. Era o lecţie pe viu cu material didactic din belşug. Nu i-am văzut acolo pe cei câţiva gardieni din Mihai Bravu.

întâmplare ? Nu ştiu, n-am vorbit cu nici unul după ce m-am întors acasă. Nu l-am văzut nici pe vecinul din spatele casei, om intr-adevăr nefericit – îi născuse nevasta doi copii surdomuţi şi care nu se puteau mişca decât târându-se. Am auzit că n-a făcut niciodată rău nimănui, poate că fulgerele unei vreri de dincolo dă noi n-ar fi trebuit să-l lovească. Că Dej şi Drăghici prevăzuseră, clociseră şi planificaseră al doilea mare val din istoria sistemului penitenciar din România, după experienţa de la cana], şi la ordinul ruşilor, nu mai încape îndoială, în ciuda declanşării operaţiunilor de terorizare generală a. românilor de-abia la un an do la înăbuşirea revoluţiei maghiare. Din toate satele din jurul Jilavei, azeşate pe calea ferată, şi din pegra mahalalei bucureştenc do la Progresii au fost recrutaţi şi şcoliţi de-a lungul lui 1957 sute de tineri, fără pământ, dar şi dispreţuitori de lucrul gliei, zurbagii şi puturoşi, ori muncitori utecişti, slab calificaţi, lătrăi ai organizaţiei. Era nevoie de ei într-o Jilavă suprapopulată, marca puşcărie de tranzit, placa turnantă a alimentării lagărelor cu mână gratuită de lucru şi cheia înfricoşării populaţiei, ţinerii oamenilor în frâu, cu gura ferecată. Dintre caraliii de-atunci, mulţi au ajuns în Insula Mare a Brăilei, la Periprava, la Poarta Albă,]a Peninsula. Surit o specie aparte de oameni, mai hoţi decât hoţii, cel puţin furtul este meseria ăstora din urmă, şi mai c inici decât ei...

Burduşiţi de lovituri, cu carnea strivită, înfricoşaţi, ni s-au aruncat, înfăşurate în hârtie cafenie de sac, o bucată de slănină cazonă învelită într-o pătură groasă de sare, o grămăjoară de marmeladă şi nişte pâine : hrană rece pentru trei zile. Sute de deţinuţi au fost îmbarcaţi în dube, convoiul a părăsit, pe o vipie de foc, Jilava, am intrat pe şoseaua Giurgiului, am auzit zăngănitul tramvaielor şi claxoanele maşinilor, am crezut că mor de căldură. Dubele s-au oprit undeva," intr-un triaj, am coborât, alţi pumni, alte cizme, ni s-a ordonat să stăm jos, în praful amestecat cu păcură. Am băgat de seamă că,

dincolo de cordonul caraliilor, erau alte rânduri, soldaţi de securitate cu automate, câţiva cu puşti mitraliere şi câini, mulţi câini, dulăii fioroşi ai securităţii, instruiţi pe manechine îmbrăcate în zeghe şi uneori pe ocnaşi în carne şi oase. Nu ştiam unde vom pleca. Unii, mai bătrâni, care trecuseră pe la canal, spuneau că vom fi duşi acolo, ca se redeschid şantierele. Alţii că vom pleca la Gherla sau Aiud. Până la urmă, tot Ia canal sau la agricultură nc-am gândit, oricum eram numai oameni în stare de muncă. Bătrânii analişti, despicătorii de fir în patru, foşti politicieni mânuitori de vorbe, fervenţii promotori ai teoriei sculamentului, au rămas sub carapacea de p:îmânt a Jilavei. Pe noi ne-au aruncat în trenul-dubă tras spre miezul nopţii pe linia înfundată lângă care stătusem sub ameninţarea armelor şi fiarelor. Plecam într-o lungă călătorie prin ţara lagărelor, Dobrogea.

Arthur Conte (Ynltci *ou le partage du monde* – Ed. Pier re Laffont, 1964) povesteşte lucruri care, dacă ei le-ar fi cunoscut în timpul conferinţei din Crimeea, ar fi trebuit să-i îngrozească pe români. La apariţii) cărţii, ţara ducea în spinare povara cumplită a unei experienţe ce lămurise cât de cât sensurile comunizării de tip sovietic, dar nu avusese darul să deschidă poporului ochii asupra primejdiilor comunismului mascat, fapt vădit cu prisosinţă după revoluţia din decembrie ’89, mai ales cu prilejul alegerilor de la 20 mai. La conferinţă, conducătorul celui mai democratic stat ¿11 lumii, reprezentantul naţiunii celei mai puternice, Roosevelt, nu are decât un gând – să vadă războiul terminat cât mai iute, indiferent cum, ce va fi mai târziu vom vedea. Esenţial este ca vieţile soidaţilor americani să fie cruţate, ideea generoasă în sine dar care va sta la temelia unui nou holocaust european. Ura lui faţă de HitIer n-are drept termen de comparaţie decât încrederea în Stalin. *„El agravează falsi-*

tatea calculelor sale – zice istoricul francez – jude- cându-l pe Stalin complet tle-a-ndoaselea. Nu e singurul american în situaţia asta. Revenit de la Teheran, îi spune ministrului Muncii, Frances Parkins, vorbind despre Stalin : «Ţin mult la el şi cred că şi el ţine mult la mine»-. Harriman i-a spus lui Ciechanowski : -«Revoluţia mondială nu-l interesează pe Stalin». Generalul Henry Arnold, şeful forţelor aeriene americane, afirmă : «Nu văd nici o diferenţă notabilă între ideologia lui Stalin şi cea a lui Roosevelt şi cred că se comite o mare greşeală luându-l pe Stalin drept un comunist». Iar generalul Marshall confirmă : «Stalin nu e comunist, **ci** *un realist». În faţa principalilor conducători americani, fără ca vreunul să fi protestat, preşedintele Beneş, în Hyde Park, a afirmat : «Dacă Stalin îşi dă cuvântul, poţi avea absolută încredere în el». întreaga opinie a lui Roosevelt despre Stalin stă în răspunsul niţel cam iritat pe care i-l dă ambasadorului Bullitt, care încearcă să-l pună în gardă : «Bill, eu nu discut faptele pe care mi le-ai relatat : ele sunt exacte. Nu discut logica raţionamentului dumitale. Dar am această premoniţie – că Stalin nu e soiul ăsta de om. Ilarry (Hopkins) spune că nu este şi că nu vrea nimic altceva decât siguranţă pentru ţara lui. Iar eu gândesc că, dacă eu îi dau tot ce pot să-i dau, şi nu-i cer nimic în schimb,* noblesse oblige *(spus în franceză, A.C.), nu va încerca să anexeze nimic şi va accepta să lucreze împreună cu mine pentru un univers de democraţie şi de pace»„, (p. 278).* Soarta câtorva sute de milioane de oameni a atârnat de această încredere oarbă a Paraliticului în tiranul de la Kremlin. Şi, printre destinele lor, mai bune sau mai rele, presărate între Nistru şi Frankfurt-pe-Oder, e şi al meu, particulă infinitezimală dintr-un complex gigantic – dar om, chintesenţă, ca fiecare dintre semenii mei, a capacităţii şi virtualităţii de a suferi. Conte, a cărui cărţulie a fost un bestseller fulgerător în deceniul VI, din păcate aproape necunoscut

în România şi iute uitat sub avalanşa atâtor momente politice ilustrate literar, este necruţător cu Roosevelt, figură exponenţială pentru egoismul şi naivitatea americanilor.

Preşedintele încercase în mai multe rânduri să se întâlnească cu Stalin iar după conferinţa de la Teheran, singura ieşire a georgianului peste hotare (total deosebit, din acest punct de vedere, de Ceauşescu, dromonian la scară planetară) – - să-l revadă. „Ca un îndrăgostit impetuos – s-a spus – atras de o muiere exotică cu experienţă". El nu-şi închipuie o singură clipă că Pax Americana, pe care o vede ca o particulă dintr-o vastă pace mondială, nu are nici în clin, nici în mânecă cu Pax Sovietica pe care Slalin o construieşte rece, exact, fără nici un moment de sentimentalism. Stalin este o maşină programată de o dialectică riguroasă – dar îngrozitoare, satanică, inimaginabilă pentru burghezul american crescut în respectul familiei şi convenţiilor sociale. Baptistul nu-şi poate închipui că fostul seminarist dat afară nu are nici un fel de frână morală. Mulţi români din Vechiul Regat, ca să nu mai vorbesc de basarabeni, au înţeles fulgerător ceea ce omul care putea dicta condiţiile sale lumii şi era slujit de un larg aparat de informaţii n-a fost în stare nici măcar să bănuiască. Faptul că moldovenii dintre Prut şi Nistru n-au fost strămutaţi în masă în Siberia sau în Asia Centrală, cum ar fi vrut Tătuca, se datoreşte rapoartelor celor care calculaseră că, oricum, vor muri toţi de foame, ca milioanele de ucrainieni în 1929. Miii târziu s-a aflat că, iritat de a nu fi putut face din Bulgaria o republică sovietică, din cauza piedicii teritoriale reprezentate 4® Dobrogea, Stalin ar fi întrebat, referindu-se la români : „Câţi sunt şi câte trenuri ne trebuie ?" Iar ca el să fi putut pune ajeeastă satanică întrebare, a trebuit să existe un paralitic cu raţiunea săpată de o naivitate morbidă. Există o dialectică a istoriei, intuită de cei din vechime şi răsucită ca un vrej de gândirea iui Marx şi Lenin. Neînsemnata mea dramă, importantă, desigur, pentru

mine* şi câţiva apropiaţi ai mei, dar irclevantâ pentru ceilalţi, pierdută intr-un număr statistic de ordinul zecilor de milioane, n-avea cum să existe fără Teheran şi mai ales fără lalta. Bazele totalitarismului de tip comunist instalat în România, acolo- şi atunci au fost puse. De către un om politic al cărui portret, aşa cum era în februarie ’45, în timpul laltci, î! reconstituie tot istoricul francez, ca un pandant a ceea ce spune despre Ţarul Roşu propria lui fiică, Svctlana Alliluieva ; „fosij *Viarionovici Djugaşvili Stalin* – scrie Conţi? – *atinge calm şi rece piscul celei mai surprinzătoare aventuri omeneşti care poate fi concepută ; fostul ucenic revoluţionar georgian Soso, agitatorul terorist Koba, fostul puşcăriaş sumbru şi meditativ din ocnele siberiene, fostul tovarăş de exil şi de luptă al lui Lenin – care nü-l iubea – al lui Troţki – pe care l-a alungat din Rusia ca pe un derbedeu – al lui Zinoviev şi* Ka- 7?U'??cv – *pe care a pus să-i împuşte – nu numai că a devenit preşedinte al Consiliului Comisarilor Poporului din U.R.S.S., secretar general al partidului comunist sovietic, mareşal al Armatei Roşii, de fapt stăpân al tuturor Rusiilor, având sub autoritatea lui directă şi absolută o sută optzeci de milioane de fiinţe umane de o sută .şaptezeci de naţionalităţi diferite, trăitoare pe a şasea peri? din suprafaţa globului, şi sub comanda lui – armata, terestră cea mai formidabilă din toate ‘ timpurile, nu numai că poate trata de la egal la egal, dacă nu chiar mai mult, cu preşedintele Statelor Unite ale Americii şi cu primul-ministru al Marii Britanii, el poate, la rândul lui, să facă şi să desfacă republici şi regi, nu numai că dispune ca Prim Bolşevic, dispensator infailibil al dogmei, garant pe deasupra oricărei bănuieli al doctrinei, în toată lumea, de o armată de aproape cinci milioane de membri militanţi, supuşi lui cu patimă şi disciplinaţi cu religiozitate, dar, mai mult, el marchează, cu numele şi cu mersul său, civilizaţia zilei aceleia, creează ore noi, schimbă faţa timpului său, fără măcar să aibă regretul de a fi trebuit să fie adesea necruţător, şi*

cunoaşte acest triumf al triumfurilor: să se confunde, cu întregul său adevăr, ' cu întregul său nume şi cu întreaga sa legendă, cu un sens al vieţii, o metodă de acţiune şi o regulă intangibilă de gândire, altfel spus – cu o Epocă. E scund, ca Napoleon. (Iar eu îl vedeam, şi ca mine toţi cei care au supt la ţâţa comunismului şi activismuiui pionieresc şi utecist, încă de pe băncile gimnaziului, şi au crezut în doctrina roşie cu o fervoare explicabilii prin generozitatea vizionară a utopiei, îndărătul căreia nici unul dintre rarissimii iniţiaţi, dacă va fi existat vreunul, nu s-ar fi încumetat să ne spună ce se ascunde, iar eu, zic, îl vedeam, în reproducerile după celebrul tablou în care este înfăţişat în mantaua lungă, gri, a Armatei Sovietice, cu epoleţii de mareşal purtând stema Uniunii, brodată cu fir de aur, sprijinit de balustrada ce mărgineşte malul râului Moscova, cu o mână în deschizătura mantalei – braţul mai scurt, damblagii ■— ca pe un gigant, ca pe un voinic de legendă, cum sunt bohatîrii din tabloul lui Ilia Repin, n.n.). *Picioarele şi braţele sunt prea lungi faţă de trunchiul scurt. Are un pic de burtă. Croitorii Kremlinului, zice-se, pun exagerat de multă vatelină în hainele lui, ca să-l facă să pară mai puţin schilav şi disproporţionat. Braţul stâng îi spânzură, imobil, paralizat, în timp ce dreptul se bălăngăne ca un automat.*

Nu seamănă câtuşi de puţin cu epicele statui pe care i le dedică sculptorii şi nici cu impresionantele portrete pe care trebuie să i le facă pictorii săi. Sub părul acum rar şi încărunţit, chipul izbeşte mai intăi prin felul său frust, închis, aspru, pe urmă descoperi fineţea şi ironia omului de la ţară, ale munteanului şiret, cu ochi galbeni şi un amestec tulbure de duritate şi viclenie. Nu râde niciodată, uneori surâde pe furiş, pe sub mustăţile groase, cărunte : îi poţi zări atunci dinţii negri, de mare fumător, neregulaţi, îndreptaţi spre înăuntru. Are faţa palidă, cu pete roşii – obraz pe care moscoviţii l-au botezat „ten de Kremlin" vorbind despre culoarea feţei

tuturor celor pe care Stalin i-a dresat să lucreze noaptea şi să doarmă ziua – cu ciupituri de vărsat pe fălci şi în jurul nasului ... pe lângă viclenie şi o implacabilă determinare, (acest chip) respiră o teribilă luciditate şi câteodată o înfricoşătoare concentrare a gândirii.

*Vocea, lentă, ezitantă dacă trebuie, gravă şi răguşită, marcată de accentul Caucazului, îl ajută, încă mai mult decât maxilarele strânse, ochii pe jumătate închişi, pleoa-*pele *grele, să comunice un asemenea sentiment. S-a spus: «Ceva la jumătatea drumului dintre pisică şi bufniţă». S-a mai spus : «Cap de gânditor, chip de muncitor, viaţă de soldat». Din prima zi a războiului n-a mai părăsit niciodată uniforma. Aşa va rămâne îmbrăcat şi în mitologie. Adevărul adevărat este că e un ţăran solid, echilibrat. încet în gândire, dar de neclintit de îndată ce a gândit, refuzând întotdeauna «să vorbească numai ca să spună ceva", nevorbind decât ca să exprime ceva şi, din clipa aceea, neconcepând nici o acţiune în afara eficienţei. Taciturn, meticulos, bănuitor faţă de tot ce e inutil... acest ţăran şi-a petrecut toată viaţa în comploturi. Ca să le ţească ori ca să le zădărnicească... A devenit mult mai mult decât dur şi veninos: primejdia perpetuă a hrănit în el o cruzime abstractă, nu ştiu ce atroce insensibilitate, pe care oamenii se mulţumesc prea adesea s-o explice doar prin cinism. «Banal şi periculos ca un pumnal ă'n Caucaz», a zis Victor Serge. Da, dacă Serge se gândea la pumnal ca la «o armă rece». De altfel, el cultivă conştient teroarea pe care ştie că o inspiră, după atâţia mor ţi peste care a trecut".* Dar ceea ce este îngrozitor, dincolo de datele acestui portret care circumscriu, totuşi, un om, ceea ce n-au văzut Roosevelt şi, parţial, nici Churchill, deşi erau obligaţi de enorma răspundere iu faţa istoriei, adică a omenirii, care nu e vorbă goală, să vadă, este faptul că Stalin reprezenta o ideologie. Aşa cun» şi Hitler încarna o ideologie. înşelaţi de aspectele mistificatoare ale conflictului militar, şefii puterilor occidentale prezenţi la lalta n-au ştiut, sau au

uitat, e tot una, ambele variante ale alternativei având să însemneze minarea a milioane de destine şi împingerea lumii în era unei noi nebunii, că interlocutorul lor era continuatorul operei lui Lenin, în condiţii mult mai avantajoase pentru el decât cele de care se bucurase predecesorul. Marxism-leninismul în acţiune, intrat în stadiul său final, stalinismul. forma sub care avea să-l impună Uniunea Sovietică estului european şi. unei bune părţi din Asia, mergând până la infestarea Africii şi Americii Latine cu nuclee ale doctrinei comuniste. O agonie, din perspectiva momentului politic actual, dar o agonie de aproape o jumătate de secol, în timpul căreia România ¿1 fost supusă unei secătuiri fără precedent a resurselor naturale, iar românii aduşi în pragul disoluţici ca popor, de mâna de apatrizi vârâţi societăţii pe gât de Stalin prin Molotov şi Vîşinski şi a căror diabolică iscusinţă a constat în scoaterea la iveală a pegrei, a lumpenilor şi în impunerea acestora în punctele nodale ale tuturor trebürilor statului. Cariera politică a lui Lenin se datoreşte condamnării la moarte a lui AJexandr Ulignov pentru participare la atentatul împotriva ţarului. Fără determinarea şi ura declanşate dé condamnarea fratelui său, Vladimir Ilici ar fi rămas poate, e o ipoteză, un simplu alocat în procesele comuniştilor arestaţi de Ohrana. Ura lui a mers mai departe decât distrugerea imperiului ţarist, pe ruinele căruia l-a clădit pe cel al Sovietelor ; azi se ştie că omorârea, intr-o pivniţă, a întregii familii imperiale el a ordonat-o. Soljcniţîn spune că tot el a iniţiat – şi Dzerjinski, în fruntea Cekăi, a aplicat-o, cu fervoare şi ferocitate – teroarea roşie, şi asta, încă de la sfârşitul lui 1917, Lenin, care a ştiut să scoată din anonimat elemente de lumpen, nu era el însuşi un membru ori un produs al periferiei sociale. Stalin, însă, da. Feciorul cârpaciului alcoolic, seminaristul dat afară, hoţul de cai, spărgătorul de bănci („exproprierea expropriatorilor”) ajunsese să conducă cel mai mare stat şi, instinctiv, s-a înconjurat, cu o singură excepţie, pare-

sc, Malenkdv, fie ele oameni fără coloană vertebrală, fie direct de lichele de drept comun, asasini ordinari, ca lagoda, Abakumov —- violatori, în pofida lustrului de cultură, ca Beria. Schimbând ce e de schimbat, Ceauşcscu n-a fost altceva – şi nici Dej, despre care Gheorghe Cristescu, directorul tehnic al Siguranţei (frate cu Eugen Cristescu), deţinut în 1962 la Gherla, spunea că fusese informator. Dej se înconjurase de aventurieri politici, de cominternişti care avuseseră drept singură religie stalinismul, dezmembrarea României, adoraţia cvasimistică faţă de Rusia Sovietica şi de Tătuc, de spioni ai NKVD-ului şi chiar de inşi care cochetaseră cu dreptul comun. Cârpaciul de la Scorniceşti, şcolit la Moscova în perioada finală a vieţii lui Stalin, a făcut fără echivoc parte din pegră, din ceea ce francezii numesc *les bas-fonds de la société.* Hoţ din tejgheaua jupanului, criminal (este cunoscut episodul uciderii unui adversar politic la Caracal, unde era sediul prefecturii de Romanaţi). terorist umblând cu pistolul în buzunar în timpul colectivizării, cum avea să povestească un fost prim-secretar, om de ispravă, care-l cunoscuse pe vremea aceea, „Geniul Carpaţilor” a abandonat repede tezele clasice ale marxismului în favoarea unui galimatias de concepţie personală – asta, în materie teoretică, fiindcă, practic, în interior a transformat ţara într-un lagăr imens, lăsând societatea civilă la cheremul unor brute cărora le-a stimulat pornirile sanguinare, iar în exterior, pe lângă vânzarea tâlhărească a bunurilor create de sudoarea românilor, a dezvoltat la dimensiuni fantastice furtul de tehnologic. (Operaţie de pe urma căreia românii nu s-au ales cu nimic.) Ca şi Stalin, ca şi Dej, Ceauşescu, strălucit exponent al doctrinei comuniste întruchipate într-una dintre cele mai aberante puneri în practică, a scos la suprafaţa vieţii sociale licheaua, mai mare sau de calibru mai mic, jigodia, lepra cu diplomă de activist. Nicicând n-au fost mai în vogă „băieţii drăguţi”, paraziţii cu patalamale fabricate cu sarsanaua la înalta academie de

la Leu sau în sălile şcolilor interjude- ţene de partid. în foarte lunga, epuizant dc lunga beznă aşternută de comunism peste România, cultivarea lum- penului, a cărui briliantă expresie a fost Stalin, a dus la nenorocirile dc pe urmii cărora vom trage încă multă vreme targii pe uscat. Ca şi în cazul Tătarului, percepţia occidentalilor s-a caracterizat prin falsitate în ce-l priveşte pe Ceauşescu.

Girul lor moral şi acceptarea paranoicului dc la Bucureşti drept mediator în situaţii internaţionale confuze au agravat mizeria poporului român, lăsat la cheremul unei coterii de derbedei, ramificate în toate centrele de comandă.

Izvoarele acestei situaţii disperate ţâşnesc în cele opt zile cuprinse intre duminică, 4 februarie, şi duminică, 11 februarie 1945, în timpul cărora s-a ţinut ceea ce Istoria avea să înregistreze drept Conferinţa de la lalta, zile fatale pentru nefericitele ţări şi popoare de la capătul de răsărit al Europei cărora occidentalii -sg vor învăţa să le spună, cu o conotaţie peiorativă, „ţările din Est". Churchill avea dreptate să spună că niciodată destinul atât de multoi' oameni n-a depins de atât de puţini. Formula a devenit celebră, dar autorul ei n-a bănuit cât tragism avea adevărul cuprins în sâmburele ei. în momentul despărţirii celor Trei Mari pe peronul palatului de la Li vădi a, spune Arthur Conte, Roosevelt este în culmea satisfacţiei : l-a îmblânzit pe Stalin, ba chiar, cum avea să-i spună lui Hopkins, „l-a convertit la convingerile sale mesianice". „«Totuşi, *comentează istoricul francez, cele trei ţări baltice sunt deja absorbite, fac parte integrantă din Imperiul sovietic. Stalin de-abia îşi ascunde voinţa de a sovietiza Finlanda şi Iugoslavia unde, de câteva ore, ambasadorii săi susţin pretenţiile lui Tito asupra Ţriestului. Aproape tocită Bulgaria e în mâinile lui. O lovitură de stat comunistă e pe cale să se desfăşoare în România, sub controlul direct al lui Vişinski care, deja la faţa locului, le va azvârli în faţă, peste nici măcar 48 de*

ore, regelui şi miniştrilor români înmărmuriţi, care vor încerca să protesteze în numele acordurilor de la Marea Neagră : Malta ? Ce-i cu lalta ? lalta sunt eu...» Un stat-major comunist s-a instalat în *capul noii Albanii. Rapoartele primite la Londra şi la Washington, transmise la Livadia, privind situaţia din Polonia, Ungaria şi Rutenia, sunt alarmante: nimeni cu bun-simţ din Occident n-ar putea risca să afirme că ruşii ar fi dispuşi, nici cât negru sub unghie, să permită vreodată acolo alegeri libere... La lalta comunismul internaţional află cât de naiv este Occidentul." în* ziua acecii le-a fost hotărâtă soarta câtorva sute de milioane de fiinţe omeneşti, înscrisă intre cenuşiul vieţii în sărăcie şi disperarea mută a temniţelor şi lagărelor. Nici unul nu ştia atunci prin ce-i va fi dat să treacă. Unii, băgaţi în vârtejul afacerilor politice, au bănuit, poate. Puţini. Fără să-şi închipuie cât de abrupt va fi drumul calvarului. Alţii, ca bătrânul Saxu, ajuns la 86 de ani în celulele Jilavei, fiindcă îi fusese profesor de muzică regelui Mihai, ori ca generalii septuagenari Vâşcu şi Vătămanu, eroi ai primului război, azvârliţi la Gherla pentru că luptaseră dincolo de Prut într-al doilea, sau ca eruditul părinte transilvănean Grecu, unul dintre foarte puţinii preoţi ortodocşi cu adevărat învăţaţi pe care i-am cunoscut *acolo,* ori ca Paleologu, Noica sau Ion Omescu n-aveau de ce să-şi imagineze viitoarea cotitură fundamentală din viaţa lor. Cu atât mai puţin eu, care mai aveam câteva luni până să împlinesc zece ani. Şi totuşi, în destinul nostru puşcăria era programată aşa cum în anumite „structuri celulare cancerul e programat genetic. Pentru noi, agentul programator a fost clipa când cei Trei Mari şi-au strâns cordial mâinile şi şi-au zâmbit pentru ultima oară pe peronul palatului de la Livadia. Un preot, aflat în momentul acela în puşcărie (mi-a relatat bătrânul meu coleg de celulă de la Uranus) a exclamat, când, pe căi ocolite, a auzit că ruşii s-au întâlnit cu americanii : „începe domnia Necunoscutului !"

Ultima impresie de la Jilava, înainte de a fi înghiţit de cotineaţa sufocantă din duba celulară, a fost durerea fulgerătoare pricinuită de un pumn în ceafă şi o cizmă în fund. După ceasurile state cu mâinile după cap la Triaj-Bucuros ti, seara târziu, tot cu pumni şi şuturi, completate pe ici, pe colo, de lovituri cu pulanul **sau** cu patul automatului, iată-ne în vagoanele-dubă. Am plecat foarte târziu, după miezul nopţii. Până la punerea garniturii în mişcare, am avut timp să fac două lucruri ; să mănânc şi să cercetez „compartimentul". Fantele practicate în tabla pereţilor în dreptul ferestrei sunt tăiate în aşa fel încât să nu vezi nimic afară, să nu poţi arunca un mesaj, să nu lase să pătrundă decât o părere de lumină. Uşa de fier are, ca la Uranus şi la Jilava, „şpion". închisă, coralii i ştiu că nu se poate întâmpla nimic. De evadat e imposibil. Dacă cineva ar încerca să se sinucidă, nu poate, sar ceilalţi, bat la uşă, îl împiedică. Nici nu e sigur că nu-şi spun – ia mai dă-l în... mă-sii, n-are decât ! Important e să nu scapi de judecată, de dreapta mânie a poporului. Ce faci pe urmă e treaba ta. Un bandit mai puţin ! Confortul se reduce la două laviţe de fier aşezate faţă-n faţa, cu exact atâta spaţiu cât să nu ne urcăm unii peste alţii, încât oasele genunchilor ni se izbesc mereu. Dintre toţi colegii de dubă cu care am stat în acelaşi microunivers carceral mobil în care ne-am târât zeci şi zeci de ceasuri de-a lungul Bărăganului, nu mi-l aduc aminte decât pe domnul Leinz, un distins profesor de engleză, neamţ de obârşie. Nri ştiu dc unde venise zvonul că ar fi fost călugăr. O dată i-am spus chiar „părinte Leinz". A protestat, predase numai cândva la o şcoală confesională germ ană.xAcccn tul său oxfordian şi măsura impecabilă a gesturilor impresionau. De la el am învăţat (şi m-am chinuit degeaba să pronunţ aidoma) „În a cavern, în a canion / Excavating for a mine / Dwclt a

miner, forty niner / Ahd his daughter, Clementinc". N-am trecut niciodată de „Oh, my darling, oh, my darling"... Cum zic, „părintele" Leinz era în faţa mea şi lucrul acesta mi-l amintesc cu precizie. La intrarea. în compartiment, după număr, ni s-a dat – spuneam mai sus – câte un ghemotoc de ceva, învelit în hârtie cafenie de sac. O halcă de slănină cazonă, tăvălită prin sare, mânjită de marmelada cu care fusese pusă laolaltă, ca şi bucata de pâine trântită în talmeş-balmeşul din pachet. Raţia pe trei zile. Am făcut atunci ce-aveam să fac la fiecare transfer dintr-o puşcărie într-alta, vreo zece prin care am trecut în patru ani – m-am aşternut pe mâncare şi nu m-am lăsat până n-am isprăvit tot. întâi slănina, greţoasă rău, dar n-aveam de ales. Pătura de sare mai tăia ceva din greaţă. Marmelada, râcâită cu degetul de pe hârtie, a fost o adevărată delicatesă. După care, peste vreo jumătate de oră, sare şi transpiraţie conjuncte, m-a apucat o sete cumplită. Am bătut la uşă. Care... mă-tii n-ai, bă, stare ? Torent de înjurături la aflarea mobilului. Foarte târziu ni s-a dat o cană mare, cu apă bâhlită de căldura de peste zi. Noaptea —: alt necaz. Mare. Trcnul-dubă avea drept closet o gaură în bancheta comună din celula pe roate. Dădeai capacul la o parte ca de pe o găleată şi-ţi făceai nevoile în gaura aceea, sub ochii şi în nasul tovarăşilor de drum.

Naturalia non sunt turpia ... ne asigurase domnul profesor de biologie, la liceu, când ne explicase rosturile şi funcţionarea aparatului excretor, Nu-mi trecuse, însă, prin cap, că voi exercita acest segment final din schimbul de substanţe cu mediul înconjurător în faţa unui public fie şi involuntar, silit să asiste la actul de- fecaţiei, reprimându-şi cu greu strâmbăturile, în timp ce actorul principal, copleşit de ruşine, se străduia să pună cât de cât surdină accesoriilor sonore şi să grăbească

ceremonia. Iar voi, cititori care n-aţi locuit nicicând în promiscuitate, încercaţi măcar să vă imaginaţi în asemenea situaţie... (Am cunoscut oameni care au riscat grave boli de stomac din cauza blocajului cerebral produs de obligaţia de a-şi face nevoile în public. Unul, intelectual de valoare, jurist, extrem de bine crescut şi de cultivat, nepotul unui mare episcop uniat, martir al persecuţiilor declanşate împotriva bisericii greco-catolice, se ţinea, bietul de el, la Gherla cu zilele şi se ducea în colţul unde un parapet ascundea, cât de cât. umblătoarea turcească – Goiciu dăduse ordin, după răzmeriţa din vara lui ’58, să se desfiinţeze pereţii care izolau, omeneşte, closetul do restul camerei – noaptea, înljre al doilea şi al treilea cântat al cocoşilor. Iar noi, cei mai tineri, Şerban Damian, Vladimir Boutmy, mesevistul fost condamnat la moarto, eu – care ne specializasem în a dorini ziua fără să no dibăcească gardienii, iar noaptea jucam pe tăcute îndrăcite partide de table la craca a treia, în unghiul mort al încăperii, îl auzeam în timp ce comenta sonor trudnica coborâre din pat ca să se ducă la gaură şi şopteam „discret” – uşşşor, uşşşor ! Mai vârstnicul nostru coleg se bloca, dădea din mână a obidă şi se urca, resemnat, la Joc. Până când ne-a sictirit ca la UŞÎI cortului avocatul ieşean Măritiş Lupu, „Lupman” – nenorociţilor javre spurcate, aşa şi pe dincolo, vreţi să facă omul ocluzie ? Măgarilor ! Aşa a putut omul, în sfârşit, să...). După staţionări nesfârşite în cumplita vipie a Bărăganului, am fost citiţi jos din dube la Galaţi. Au răsuflat uşuraţi veteranii canalului care se temeau ca de moarte de reînceperea lucrărilor la marele şanţ. Le săgetase sufletul amintirea grozavelor chinuri prin care trecuseră cu şapte-opt ani în urmă, malurile prăvălite peste oameni, brigăzi întregi rebegite sub biciul do gheaţă al crivăţului dezlănţuit peste Siberia românească, brigadierii do drept comuti asmuţiţi, cu puteri discreţionare, împotriva politicilor... Cerdac cu mari tufe de leandri, amoste-

eându-şi mireasma cu efluviile reginci-nopţii (hotărât, floarea preferata a Direcţiei Penitenciarelor) în faţa clădirii administraţiei, curte interioară, câţiva paşi sub înjurăturile mai mult formale ale unor gardieni indolenţi – şi iată-ne în ceeti ce mai rămăsese din biserica puşcăriei. Rupturile căscate în tencuiala tavanului lăsau să

se vădi mănunchiurilc de stuf peste care zidari din altă vreme întinseseră mortarul. în spaţiul intact – resturile unor superbe picturi în manieră italienizantă ; în bolta turlei, neajuns de mâinile pângăritoare, Isus Pantocrator, privind la vânzoleala sutelor de fiinţe care-şi căutau un loc, de-a dreptul pe podea, unde să se încovrige ca câinii, sâ-şi odihnească ciolanele mortificate de şederea nemişcată în spaţiul zgârcit al celulei pe roate. Fresca pereţilor – prăpădită rău, cu excepţia registrului superior, aproape intact. S-a deschis uşa şi a apărut, cu o suită de caralii, un căpitan comandantul, probabil. N-aveam cum ne ridica, eram ca sardelele. S-a făcut că nu bagă de seamă încălcarea regulamentului. Ni s-a adresat, ceremonios, cu glas spălat —- Domnilor, sunteţi în tranzit la Galaţi şi... (în clipa aceasta se întrerupse brusc, unul îi spune altuia ceva la ureche), mă, banditule,, futu-ţi dumnezeii mă-tii, dacă viu acuma la tine îţi. bag vorbele pe gât, unde pizda mă-tii te trezeşti, la piaţă ? (schimbare de ton), deci, domnilor, veţi dormi aici şi sper să vă simţiţi bine. Noapte bună !” Două nopţi, trei ? Nu mai ţin minte. între pistoale-mitralieră am fost mânaţi către port. La malul marelui fluviu, ne aştepta un bac agăţat do un remorcher. Cărase pietriş, mai erau presărate spărturi pe fund. Sub ameninţarea armelor, mânaţi de înjurături şi de mârâiturile înduşmănite ale câinilor- lupi ţinuţi în lesă, ne-am ‘îmbarcat în lungul şi îngustul şlep, pe fundul căruia ni s-a ordonat să ne aşezăm şi nu cumva să îndrăznim să ne ridicăm ori să privim peste bord ! Nu ştiam că lenevosul remorcher, purtându-ne în susul apei, ne va debarca în Insula Mare a Brăilei. Nu ne închipuiam nici ce ne aşteaptă. ■

jn introducerea (scrisă în 1971) la „Les origines du totalitarisme – Le système totalitaire”, americanca Hannah Arendt face cel puţin două afirmaţii importante

pentru înţelegerea fenomenului distrugerii individului, fie la modul fizic, mergând până la uciderea sau alienarea lui, fie prin reducerea la o rotiţă anonimă într-un **an-**samblu sistemic. Anticomunismul, spunea, ea, tindea să vicieze percepţia exactă a lagărului comunist – *„ne împingea să construim propria noastră ficţiune, în aşa fel încât refuzam să distingem diferitele tipuri de dictatură comunistă cu partid unic, cu care eram confruntaţi în lumea reală, de veritabilul regim totalitar. Esenţial nu e, desigur, că China comunistă e diferită de Rusia comunistă, nici că Rusia lui Stalin a fost diferită de Germania lui Hitler. Beţia şi incompetenţa, care ocupă un loc atât de important în orice descriere a Rusiei anilor '20 şi '30, şi care sunt şi azi răspândite, n-au jucat absolut nici un rol în istoria Germaniei naziste. Invers, cumplita cruzime gratuită din lagărele de concentrare şi de exterminare naziste pare să fi fost excepţie în lagărele ruseşti, unde prizonierii (în sens de deţinuţi, n.n.) au murit din pricina neglijenţei, mai mult decât din cauza torturii. Corupţia, păcat originar al administraţiei ruseşti, a existat şi în timpul ultimilor ani ai regimului nazist dar, pare-se, **a** rămas necunoscută în China de după revoluţie".* Să stăruim asupra acestor considerente. Sistemul concentra ţionar nazist, chiar privit la scara părţii de Europa cucerite, nu se poate compara cu cel sovietic, nici ca forţă de absorbţie, nici ca dimensiuni. Cu excepţia cazurilor „clasice" : Auschwitz, Maidanck, Bergen-Belsen, Treblinka, restul sunt ori lagăre-rezervor de mână de lucru – pe lângă întreprinderi de război giganticei, ori lagăre de tranzit. în schimb, gulagul sovietic acoperă, cu sute de unităţi, o suprafaţă de cel puţin două ori mai

mare decât continentul nostru. Zeci de lagăre au fost înşiruite între Murmansk şi Pefrominsk, în nordul părţii europene, pentru construirea unor căi ferate ; lagăre se înşiră şi în Asia Centrală (am văzut cu mare interes, cu ochii iniţiatului, unul, la câţiva kilometri de porţile oraşului Duşanbe, pe drumul spre hidrocentrala de .la Nurek, foarte interesant, cu două secţii, instalate pe două platouri rezultate clin tăierea vârfurilor unor mameloane, Singura cale de acces la platoul situat la câteva zeci de metri înălţime era o scară ; încolo – ca orice lagăr, cu miradoarc, sârmă ghimpată, tot tacâmul. O curiozitate : palisada, (ceea ce explică, poate, faptul că nimeni alt-cineva din autocar n-a ghicit natura ciudatelor construcţii cocoţate pe vârful momeloanelor) cu zecile ; cele mai renumite sunt, însă, în zona Vorkutei, dincolo de Cercul Polar. Sistemul penitenciar nazist a avut o existenţă efemeră, cât a durat cel de-al III-lea Rcich, care l-a creat, nu l-a moştenit. Gulagul sovietic se bizuia pe glorioasa moştenire lăsată de ţarism, palidă, totuşi, în comparaţie cu perfecţiunea atinsă de regimul lui Stalin, fără însă ca. epoca guvernării leniniste, până în 1924, să fi însemnat un hîatus. Nici pe departe. în 1949, când şi-a scris Hannah Arendt studiul, se ştia foarte puţin despre lagărele din Imperiul Roşu ; de aceea autoarea poate avansa ipoteza incuriei cronice a administraţiei ca pricină a morţii unor deţinuţi. De abia marele scandal provocat de scoaterea cărţii ’ui Soljeniţîn peste graniţă a dat lumii libere putinţa de a măsura adevăratele dimensiuni ale fenomenului concentraţionar sovietic şi de a afla despre existenţa unor lagăre speciale de exterminare, cu regim în aşa fel alcătuit încât este un miracol că unii au scăpat;

printre ci,de exemplu, Aurel Gulan, pe care l-am cunoscut la începutul lui septembrie '59 pe reduit, la Jilava, refntâlnindu-l după trei ani la Gherla. Povestea lui este o epopee în sine. Voi reveni. Iată, deocamdată, cum se lucra la Vorkuta, după încheierea războiului, într-o, fabrică subterană de cărămizi : deţinutul era obligat să care cu spinarea, puse pe un soi de poliţă cu bre
tele, ca rucsacul, câte şase bucăţi, scoase nu prea demult din cuptor, oricum aproape fierbinţi. Din zăpuşeala infernală de sub pământ, oamenii ieşeau afară, la minus 40 de grade, şi le făceau stivă în curtea lagărului. Bineînţeles că se murea pe capete – este exact ceea ce voia administraţia. Condiţiile de muncă erau atât de inumane încât un ofiţer german tânăr, sperând că va fi internat la infirmerie, a înghiţit o bucată de var nestins ! Prima „ocnă" astfel denumită de Stalin însuşi în 1943, când a reintrodus, după -Stalingrad şi alte bătălii câştigate împotriva nemţilor, spânzură toarea, abolită în 1917, a fost puţul nr. 17 de la Vorkuta, urmată în curând de cele de la Norilsk (cam 1 800 km Est de prima !) şi Djozkazgan (cel puţin 4 090 km sud faţă de Norilsk !). *„În timpul lucrului, erau înconjuraţi de un cordon de escortă cu câini, erau bătuţi pe rupte... în drum spre zonă, soldaţii puteau după pofta inimii să-i secere cu o rafală şi nimeni nu le cerea socoteală pentru morţi... Cele 12 ore de lucru erau folosite în chipul cel mai inept. Pe seama acelor 12 ore, erau trambalaţi dintr-un loc în altul, încolonaţi, scotociţi. Ajunşi în lagăr, erau imediat băgaţi intr-o baracă niciodată aerisită – fără ferestre – şi închişi cu cheia. Toată iarna se concentra acolo un aer de o putoare, de o umezeala, de o acreală atât de cumplite încât un om*

obişnuit n-ar fi rezistat nici două minute... Din cele douăsprezece ore de timp liber în cameră, de abia dacă mai rămâneau patru pentru somn. în afară de asta, bineînţeles că ocnaşii nu vedeau un ban, n-aveau drept nici la pachet, nici la scrisori (trebuia ca, în capul lor ameţit şi prostit, să se stingă ex-libertatea lor *şi, în indiscernabila noapte polară, să nu le mai rămână nimic altceva pe pământ decât munca şi baraca). Cu regimul ăsta, ocnaşii clacau de minune şi mureau rapid... Primii 23 000 de ocnaşi de la Vorkuta azi coborât toţi în mor mânt intr-un singur an. De mirare că n-au sfârşit doar într-o lună. La Norilsk, la uzina de cobalt nr. 22, fusese trimis un convoi în zonă ca să aducă minereul, oamenii se culcară sub* dhgoane *ca să termine mai repede. Două duzini de oameni, de disperare, fugiră în tundră. Au fost reperaţi din avion, mitraliaţi, apoi cadavrele fură făcute stivă pe locul de apel".* („L'Archipel du Goulag", Ed. Senil, 1976, p. 11). Deci nici vorbă de simplă neglijenţă din partea administraţiei. Teoreticianul eminent al totalitarismului, Hannah Arend nu cunoaşte în egală măsură şt latura practică a lucrurilor. în orice caz nu are despre totalitarismul bolşevic nici a zecea parte din informaţiile pe care le posedă despre nazism. Pentru cine a trecut pe la Salcia în iarna '59/'6O, rândurile citate din Soljeniţîn au o rezonanţă particulară. Fiindcă, dacă intenţia iniţială a trimiterii noastre acolo nu viza expres desfiinţarea noastră ca existenţă fizică, de pe la sfârşitul lui octombrie 1959 ofensiva administraţiei împotriva deţinu- ţilor a atins o intensitate inimaginabilă de către omul normal, tot aşa cum mulţi n-au crezut în camerele de gazare doar fiindcă ei n-ar fi fost în stare de crime. Dar noi am

cunoscut *acolo* nu numai unul, un lamandi sau un Grecu, bestii capabile nu doar să împuşte în ceafă sau să gât ui e un om ca pe un pui de găină, ci să pună mitraliera, dacă li s-ar fi ordonat, pe toată suflarea lagărului... A doua afirmaţie a cercetătoarei americane pe care o socotesc inadecvată realităţii este următoarea : *„În contextul nostru, punctul decisiv este că regimul totalitar diferă de dictaturi şi de tiranii; distincţia între acesta şi acelea nu e deloc o chestie de erudiţie pe care am putea s-o lăsăm fără grijă pe seama «teoreticienilor», căci dominaţia totală e singura formă de regim cu care coexistenţa nu e posibilă".* Personal consider că oricare dictatură şi oricare tiranie sunt, în acelaşi timp, o formă şi o treaptă a totalitarismului. Când nu se poate exer
cita în. afară, monstrul etatic îşi devoră propriii cetăţeni —■■ a se vedea nu doar cazul Germaniei hitleriste şi al U.R.S.S. sub Stalin (şi nu numai), al „democraţiilor populare[14] (ca şi când ar putea exista şi democraţii în afara poporului), ci şi cel al ţărilor islamice fundamentaliste, unde poziţia cetăţeanului este la fel de ameninţată cu gulagul de către imamii fanatici ca şi a rusului, neamţului, românului ori albanezului de rând sub dictaturile respective. Hannah Arendt are în vedere dimensiunea internaţională, extrapolarea tiraniei dincolo de hotare – şi doar în acest caz înlocuieşte conceptul de tiranie cu cel de totalitarism. După opinia mea, distincţia este pe cât de subtilă, pe atât de inutilă. Ceauşescu, care ■— încurajat şi de miopia ori de meschinele interese ale Occidentului – se vedea arbitru la scară planetară, n-ar fi tins în ruptul capului la dominaţia militară asupra altui stat. O probează obsedanta repetare a sloganului inviolabilităţii

frontierelor, aşa cum le-au fixat tratatele încheiate după al doilea război – deşi toată lumea ştie, inclusiv ruşii, că revenirea Basarabiei intre graniţele fireşti ale ţării n-ar fi decât un act de reparaţie istorică, foarte normal. Acelaşi iluminat apostol al păcii (vă amintiţi ? „aducem .schia de pace a poporului român”...) declanşase, în chip conştient, un război furibund împotriva propriului popor, cu forme tactice combinate – gherilă şi atacuri frontale – pe care, în pofida morţii, l-a câştigat parţial, repurtând şi acum victorii de care ar trebui să ne cutremurăm. în anumite privinţe, totalitarismul „intern” românesc l-a depăşit pe cel sovietic, ca să nu mai vorbim de cel instaurat în Germania de regimul lui Hitler. Cu excepţia evreilor, azvârliţi în lagărele de concentrare. în virtutea legilor rasiale de la Nürnberg, doar pentru că erau evrei, locuitorii din teritoriile ocupate nu au fost deportaţi doar pentru că erau olandezi, cehi sau francezi. Ca să fie dislocaţi, trebuia ca ei să adere la o formă de
rezistenţă – oricare ar fi fost ea, dar rezistenţă. Lucrul rămâne valabil şi pentru ostatici, care plăteau pentru *fapta* altcuiva. Din câtă memorialistică am citit, scrisă de supravieţuitorii lagărelor, nu am găsit nici măcar un singur caz de cetăţean al Reich-ului luat, pur şi simplu, de pe stradă şi aruncat la Flossenburg sau Dachau. *Am întâlnit, însă, în lagărele şi puşcăriile noastre, sute şi mii ele inşi care nu făcuseră nimic împotriva legilor statului comunist şi ale căror destine au fost zdrobite numai pentru ca Securitatea, braţul secular al regimului comunist, să-şi justifice umflarea monstruoasă şi privilegiile iar birocraţia de stat să-şi acopere incompetenţa, incapacitatea de a fructifica munca pe care clasele labo-*

rioase ajung s-o practice în zadar, devenind paupere în ritmul accelerat în care bonzii de partid, nomenclaturiştii, funcţionărimea coruptă şi bişniţarii se îmbogăţesc. În 1949, Dej şi echipa de NKVD-işti trimişi de la Lubianka să organizeze organele româneşti de represiune (în majoritate evrei, fapt dovedit, oricât ar vorbi unii despre antisemitismul comuniştilor ruşi sau români, după cum evrei au fost şi Koler, şi Albon, şi alţi comandanţi de lagăre şi puşcării) au imaginat canalul ca pe un mijloc radical de a distruge tot ce ar fi putut să aibă o altă părere despre stat şi societate decât noua putere. Distrugerea fizică, desigur. în 1952 lucrările au fost oprite, iar deţinuţii – evacuaţi. Cei luaţi administrativ, care, adică, nu trecuseră prin faţa nici unui tribunal, ci erau închişi în virtutea unui act de guvernământ (unii apucaseră să facă şi câte 6—7 ani), au plecat acasă, cu excepţia unora cărora li s-a fabricat la iuţeală un proces politic, *nu pentru fapte,* ci pentru că „ciripitorii" informaseră că sunt adversari ireductibili ai comunismului *în gândire.* Ceilalţi au fost, pur şi simplu, duşi la puşcării ca Gherla, Aiud, Piteşti, Mislea, Mărgineni etc.

sau în lagăre, arestările s-au mai rărit prin ’54-’55, până la evenimentele clin Ungaria, a căror consecinţă la noi a fost escaladarea fără precedent a ritmului lor şi dezvoltarea gulagului la dimensiuni necunoscute în România de până atunci. Intenţia a fost de exterminare – dacă judecăm după toate cele pe care le-au îndurat deţinuţii.

Dacă nu s-a murit pe capete, faptul nu ţine de vreo inexistentă clemenţă a statului comunist, ci de un complex de împrejurări în care intră acalmia survenită înainte de Conferinţa de la palatul Chaillot, presiunile opiniei publice din unele ţâri europene în urma cunoaşterii grozăviilor din puşcăria românească prin glasul evreilor liberaţi în vara lui 1960 şi terminarea giganticelor lucrări de îndiguire din Insula Mare a Brăilei. „Nu s-a murit pe capete” nu înseamnă că oamenii au scăpat toţi cu . viaţă. Sâ. revenim : în timp ce, în restul aşa-numitului (pe drept cuvânt) „lagăr socialist” lucrurile au evoluat către un proces de destindere, lent dar sigur, continuu, iar în U.R.S.S. au apărut fenomene de neconceput pentru un român, ca dizidenta şi samizdatul, la noi, ca şi în Albania, şurubul s-a strâns continuu. La moartea lui Dej, în martie 1965, poliţia politică împărţise în carouri toată societatea civilă şi-l supraveghea pe fiecare român în parte. Agresiunii directe, care se întinsese de-a lungul celor douăzeci de ani do comunism de după venirea ruşilor, exprimată mai ales prin azvârli rea în lagăre şi puşcării,. după torturi îngrozitoare, ii celor bănui ţi de ură faţă dc regim, i-a luat, sub Ccauşescu, locul o agresiune mai fină, în forme insidioase, mai puţin spectaculară, dar foarte eficace din punctul de vedere .al stăpânirii. Distrugătoare, însă, pentru ceea ce însemnează indicele dc moralitate al unui popor. începută sub guvernarea lui Dej, opera de disoluţie morală exercitată de oligarhia pretins comunistă, în realitate – fără nici o umbră de convingere politică, a fost înfăptuită prin cele două instrumente care, de fapt, nu sunt decât două feţe com-

plementare ale unui şi aceluiaşi instrument de măsură şi control social şi politic : organizaţiile de partid şi securitatea. Micile organizaţii de partid – fiindcă, graţie lor, gaulciterii din fruntea judeţelor pot şti în orice clipă şi frunza care mişcă intr-un birou, C.A.P., şcoală, atelier sau batalion ■— iar securitatea, ca o ameninţare mută, **existentă** undeva, intr-un punct misterios al edificiului social, tentaculară, cu antenele iscodind în toate părţile („munca do prevenire"), gata să intervină pentru apărarea unui sistem comunist care, în realitate, nici nu există, există doar o coterie de tip mafiot de apărat, în care, fireşte, intră şi ea însăşi, adică poliţia politică. Iată de ce mi se pare că ideile lui Hannah Arendt sunt susceptibile de a fi amendate. Totalitarismul, ca să fie aşa ceva, nu are nevoie să iasă din găoacea lui putredă în arena internaţională. îşi ajunge sieşi, îi ajung, ca şi lui Cronos, propriii copii.

Baraca din faţa porţii are prispă, ca la ţara. În capăt, la câţiva metri – bucătăria. Pe latura din fund, altă baracă. Dincoace de „zonă" şi de rândurile de sârmă ghimpată, despărţite do fâşie, adică de banda de pământ săpat, mârunţit, şi greblat mereu cu grijă, ca să se imprime paşii la vreo (cu totul improbabilă) evadare, încă o baracă. Aproape do ea -— poarta, ieşirea din lagăr, intrarea în lagăr, depinde din ce unghi consideri chestiunea. Clădirea administraţiei, tot cu prispă, ca la ţară, e în afara „zonei". Acolo sunt fişele noastre, în clasoare rudimentare : nume şi „pronume", anul naşterii („şi data"), locul, neapărat iniţiala („tac-to, mă-ta) – cum îl cheamă pe tac-to, mă boule, futu-ţi biserica mă-tii" – „biserica" este cuvântul cheie, vocabula de referinţă în tot gulagul înscăunat în cuprinsul preaortodoxului pământ românesc, iar „boul" poate fi şi profesor universitar, dacă n-ai în sânge deprinderea americană de

a menţiona iniţiala paternă, gen „Joe W, Mc Coy-Junior”, tot cornută te chemi. Condamnarea. în imensă majoritate, peste .90%, stăm sub incidenţa celebrului 209, punctul II, litera A.

Edccuri ale Canalului, rămăşiţe ale loturilor „Făgăraş”, „Codrii Cosminului”, un rătăcit de pe urma Diktatului, cum e Kokoş, unu-doi sârbi, fugăriţi de ai lor pentru antititoism şi spionaj în favoarea NKVD-ului, trecuţi clandestin dincoace, umflaţi de Securitate şi condamnaţi la câte 20 de ani pentru titoism şi spionaj în favoarea Udbei şi americanilor, sparg totuşi admirabila omniprezenţă a lui 209, pct. II, Jit. A. Notă discordantă fac şi frontieriştii, destui, pe caro, nu ştiu de ce, noi „ăştia”, care n-am nutrit nicicând dorinţa de a ieşi din iadul comunist, noi, care preferăm mămăliga autohtonă şi încă şi mai autohtona flexibilitate spinală, îi dispreţuim, aşa, fiindcă „fie pâinea cât de rea, tot mai bine-n ţara mea...” (Să nu se înţeleagă cumva că ar fi vorba de invidie, Imediat după ieşire, am considerat că va fi imposibil să văd vreodată alte pământuri decât ale ţării, iar părăsirea, frauduloasă sau nu, a acesteia nu m-a interesat. Recunosc însă că, tributar ideilor comune profesate de o bună parte a deţinuţilor, nu aveam foarte mare respect pentru frontierişti. Şi totuşi, în ciuda prezenţei printre ei a unor inşi ieşiţi fără echivoc din dreptul comun, ei şi-au riscat la propriu pielea, mulţi fiind pescuiţi în Dunăre, alţii —■ daţi înapoi de sârbi, nu puţini fiind literalmente deznodaţi în bătăi de ambele părţi ale graniţei. Cîı să nu mai spun că au fost oameni hotărâţi să moară mai degrabă, decât să trăiască sub comunism).

Suntem la Salcia, la o bătaie de puşcă de Dăieni, dincolo de apele Dunării Vechi sau Dunării Moarte, cum îi spunem noi. După Jilava, e Paradisul. Eden terestru, caso cu uşi prevăzute cu clanţă pe amândouă părţile, cu ferestre – cu zăbrele, desigur, dar ferestre, care se şi deschid. Cu o curte marc de unde, dincolo de poartă şi

peste apa oţelie a Dunării, se vede, sclipind în razele obositului soare de toamnă, turla bisericii din Dăieni, cocoţată pe spinarea unui deal. O pereche de boi albi şi un sacagiu (iute desemnat în persoana lui nenea Avadic, de obârşie cu totul incertă) cară apă din Dunăre, jntr-un butoi enorm, căţărat pe scheletul unui car, scârţâitor ca în miniaturile bucolice ale lui Coşbuc. E cald încă, e soare, e bine ■— e clar, afirmă atotştiutorii noştri înţelepţi, că ne dă drumul. „Mâine plecăm, ascultaţi-mă pe mine. Ei, poate că nu mâine. Dar peste două-trei zile, precis !" La remarca acră a cuiva, cum că n-aveau de ce să ne care cu trenul de la Jilava până la Galaţi, şi de acolo la Salcia cu bacul, dacă voiau să ne dea drumul, puteau să ne dea un şut în cur încă de la porţile puşcăriei, îi sărim cu toţii în cap. Insul e defetist, pesimist incorigibil, nu cumva face jocul... ?, am mai văzut noi dintr-ăştia care se pun de-a curmezişu, păi ce, ne-adu- ceau ci aici de florile mărului ? doar aşa, să se afle în treabă ? Ce canal, păi unde c canalul, a fost dumnealui la canal ? n-a fost, aha, era prea mic, atunci să tacă din gţiră ! Zilele trec, se zvoneşte că va veni „o comisie" de kt Bucureşti, că nimic nu se face fără comisia asta care va purica dosar cu dosar, ca va hotărî, tu. Cutărică, pleci, tu mai rămâi, nu mult, operaţia e eşalonată, pleacă întâi ¿'.ia cu pedepse uşoare (aha, pizdarii, vasăzică eu de pe o zi po alta...) şi pe urmă ăia grei. Mescviştii, la urmă. Le dă şi lor drumul, nici nu se discută, dar trebuie să mai aibă un pic de răbdare (şi au, că n-au încotro), plecăm acasă, asta e ! Vremea e superbă, toamnă aurie, un cer limpede, înalt, dimineaţa, şi pâcle de stampă japoneză în amurg, peste sâlcetul de pc malul Dunării Vechi. Cercetăm iscoditori locurile : în spaţiile dintre cele câteva caso fără zaplaz

din dreapta lagărului, muierile cârâirilor întind rufe pe sârmă ori trec cu căldări de apă. Copii murdari ridică praful în joaca lor gălăgioasă. în stânga, la o aruncătură de băţ de corpul dc gardă, niţel mai departe dc padocul unde căţelarii lui Ţugui, cîtporalul în termen şef de escortă, îşi ţin câinii, dulăi feroci, cât viţeii, e baraca dreptului comun. Flăcăi graşi, burtoşi, plezneşte osânza pe ei, bărbieriţi proaspăt. Râd cu caraliii, se trag de brăcinari cu soldaţi i. La noi se uită cu silă, cu milă, ca un valet de casă mare la zdrenţărosul tocmit cu trei firfirici pe ceas să taie lemne în curtea din dos. După douâ, trei zile ne încuie în barăci şi pe poarta lagărului intră un cârd mare de puşcăriaşi negri ca dracii : ocnaşii dc la Periprava, dc pe braţul Chilia, la o aruncătură de băţ de sudul Basarabiei furate. Hotarul e pe firul apei, ei au lucrat la secţia Grind, unde a fost comandant Fe- cioru. 'Au luptat cu buruienile care invadau lanurile de porumb cu fler plăpânde, fiind puşi să smulgă cu dinţii pălămida pe care n-o văzuseră, au tăiat stuf încălţaţi cu ciulei, au fost supţi de miriadele de ţânţari ai deltei şi de lipitorile groase, lunecoase, pc care doar sarea – dar de unde s-o iei ? – le desprinde din carnea mortificată. Unii au mâncat şerpi şi vizonii dc stuf. De foame. Sunt arşi dc soare, uscaţi, supţi. li regăsesc printre ei pe colegii de la filozofie, arestaţi între lotul Onaca- Derdena şi lotul nostru : Popescu, descărnat ca un fachir, Zâne, Şendrea. Ei, şi pe ăştia tot pentru eliberare i-a cărat încoace ? ricanează unul dintre sceptici. îi sărim în cap – voiai sâ le dea drumul din fundul deltei ? I-a adus la Salcia fiindcă *e* colonie mare (nimeni nu spune „lagăr”, deţinuţii folosesc, nu se ştie dc ce, eufemismul ăsta, şi cu atât mai mult oficialităţile), Dunărea e colea, te pune în bac până la

Piatra-Frecăţei şi de-acolo ce mai e până la tren '? în câteva ceasuri eşti la Bucureşti, dai telefon nevestei şi... Nu, mai bine nu-i telefonezi, nu se ştie dacă suportă, pe unele bucuria le doboară, mai bine ici tronul (sau tramvaiul, dacă oşti bucureştean), ajungi acasă, te învârteşti niţel, găseşti un cunoscut, un vecin, oricum un străin nu riscă să facă infarct de bucuria revederii, îl trimiţi s-o ia pe departe, să-i zică „ce-ai face dacă ţi-ar veni bărbatul acasă ?" şi ea, iluminată de fericire şi friptă de neîncredere, să... Nu, lucrurile nu se pot petrece astfel, eliberarea noastră iminentă va fi anunţată de guvern printr-un decret. Asta era ! Decretul ! Nu se poate altfel. în ţară e linişte, noi suntem plevuşcă, n-am *făcut* nimic, unii poate or fi *zis* ceva, au greşit, dar puterea populară e clementă.

Ministerul Afacerilor Interne are fişa fiecăruia, ei *ştiu* că noi n-am făcut nimic, chiar Drăghici va redacta un proiect de decret, e cel mai în măsură s-o facă, şi-l va supune Marii Adunări Naţionale. Bine, fie şi cece-ului ! Tot la *meane* trebuie să ajungă ! Nu există motive să ne ţină, prin noi au băgat spaima în restul lumii, fié, acceptăm rolul de cobai, *nu faci omletă fără să spargi ouăle,* gluma a durat destul ! Vai de capul vostru, remarcă Toni Constantinescu, nea Toni, fost agent al SSI-ului, Serviciul Secret Român (el ne-a povestit noua, celor tineri, cum au reţinut şi dus într-o bătaie până la Bucureşti agenţii români o spioană poloneză, filată încă de la graniţă, pe atunci comuna cu Reczka Pospolita Polske), încă înainte de război. Ştiu doar că m-a revoltat gândul că un bărbat ar putea lovi o femeie. De unde să-mi închipui că, peste nici patru ani, o voi lovi, brută dezlănţuită, pe o femeie căreia n-ar fi fost vrednic să-i sărut picioarele. Vai de capul vostru, repetă realistul şi hârşitul nostru coleg mult mai vârstnic, căruia meseria î-a pus măsură în fiecare

gest. Nu ne impresionează, cobea ! Poliţiştii, seseiştii, criminalii de război, jandarmii, toate edecurile vechiului aparat de represiune, dintre care unii au câte zece cotolani în spinare – adică au executat câte zece ani dintr-o condamnare care se poate întinde până la *meseve,* nu inspiră multora încredere. Curg, pe ici, pe colo, anume şoapte despre unii din ei şi mefienţa se răsfrânge, pe nedrept, asupra tuturor. Seara^veteranii ţin sfat, încercând, din puţinul pe care-l ştim, să ghicească ce ne aşteaptă. E limpede, canalul nu se reia. Ne-ar fi dus direct la Peninsula sau la Poarta Albă, ce să căutăm la Salcia ? în fond, ce se ştie despre această Salcie, unde, până la noi, n-au fost decât *dreptcomunişti ?* Mai nimic. Atât că, prin '50-’52, când s-a umflat Dunărea şi viitura a rupt digurile, caraliii i-au obligat pe deţinuţii de drept comun să oprească apele cu trupurile lor. I-au legat cu frânghii şi oamenii au făcut corp comun cu sacii cu pământ, baraj împotriva furiei fluviului. Mulţi au dat ortul popii. La simulacrul de proces care a urmat, s-a aflat câ aceiaşi caralii umblau şi cu fineţuri, ungeau puşcăriaşii cu miere din propriile lor pachete şi-i legau de pomi, să-i bâzâie muştele şi viespile. Brrr ! Ce „bir !”, comentează careva, asta dovedeşte că existau pachete, deci aveau legătura cu familia, nevasta şi copiii ştiau măcar unde eşti şi că trăieşti. Noi... Iar caraliilor, fiţi pe pace, le-au dat acolo, de ochii lumii, cât le-au dat, i-au dus la o închisoare specială, pentru *meaişti,* pe urmă a venit o amnistie şi i-au făcut scăpaţi, mulţi sunt la loc. Corb la corb nu-şi scoate ochii. Mai bine să vedem ce e cu noi, ce-o să ni se întâmple nouţi. Cum ce-o să ni se întâmple ? Noi plecăm sigur acasă. Vine decretul ! Cuvânt magic, sâmbure de foc în suflete, far al gândurilor noastre ! nu se poate altfel, e iraţional. Vasăzică o să-l cheme pe brigadierul-şef în poartă, comandantul, căpitanul Mălăngeanu, nu Mălăngeanu, e prea mic, maiorul Anton de la centru, de la Piatra-Frecăţoi, o să-i ordone să ne strângă pe platou şi... N-avem brigadier-şef ? Nu-i nimic,

un caraliu, n-are importanţa, deci maiorul va tuşi şi va zice – domnilor, regimul democrat-popular s-a consolidat, nu ne e frică de dumneavoastră (aşa va spune – „domnilor”, „dumneavoastră”), nu mai reprezentaţi un pericol pentru orânduirea socialistă, v-am dat o lecţie, aşa, ce-a fost a fost, să uităm trecutul şi să păşim împreună pe drumul pe care s-a angajat poporul şi eroica clasă muncitoare, în frunte cu Partidul Muncitorţesc Român. Dumneavoastră aţi greşit, dar Dumnezeu nu vrea moartea păcătosului, ci îndreptarea lui, cum a spus tovarăşul Stalin, (Mă rog, poate că maiorul nu va vorbi chiar aşa, dar n-o să ne certăm pentru un fleac de câteva cuvinte în pragul bucuriei fără pereche care ne aşteaptă.) Mergeţi acasă (ACASĂ !) şi fiţi cuminţi (ce ton părintesc, lăcrimăm duios, aşa va fi, n-aţi băgat de seamă că gardienii aproape că nu se văd ?) uite, vă citesc Decretul... Exact aşa se şi întâmplă, cu câteva mici diferenţe. A doua zi, căpitanul Mâlăngeanu, nu maiorul Anton, năvăleşte în barăci în fruntea unei hoarde de caralii şi, printre urlete şi înjurături, bine punctate de şuturi, pumni şi palme, ne spune – gata cu huzurul, futu-vă muma-n cur de bandiţi ! La treabă ! Destul aţi mâncat pâinea poporului de pomană ! Organizarea pe brigăzi, câte cincizeci, şi ia treabă ! Executarea !

„Rămâne reticentă amestecarea marxismului în masacrul concentraţionar. Ca să-l desemnezi pe canibalul secolului XX ca pe un mâncător de oameni, avem într-adevăr nevoie să ne băgăm nasul în rufele lui murdare ? Un costum e un costum, totul depinde de cine-l poartă, să lăsăm marxismul la vestiar şi să condamnăm pur şi simplu lagărele...

Pardon I Gardienii arborează o uniformă şi nu oricare. Neagră pentru S.S., mica petliţă albastră pe gu- Ierul agenţilor G.P.U. La urma urmei, dacă ni se pare aşa de simplu să candamnăm lagărele, să ne întrebăm de ce,

când e vorba de lagărele ruseşti, ne mulţumim atăt de des cu mârâiala interioară. Crimete-naziste şi-au aflat tribunalul la Nürnberg. Veţi spune: războiul era câştigat, asta este legea învingătorului. Foarte bine. Dar combatanţii antifascişti n-au aşteptat această victorie ca să înţeleagă ce e o crimă împotriva umanităţii. Tribunalul Russell judecă crimele imperialiste din Vietnam, din America de Sud, ajutându-ne, cel puţin, să facem din oroarea noastră lucru comun. Cât priveşte lagărele ruseşti : nici un tribunal Russell, strigătul de groază rămâne înţepenit în gât. Iar marxismul să n-aibă nimic de-a face cu această tăcere ? Dacă te face surd şi mut aici, ce rol joacă el, acolo ? Ce ne împiedică să vedem şi să spunem că nu există, în grozăvie, nici o diferenţă între un lagăr nazist şi un lagăr sovietic ? Cel ce întreprinde trudnice comparaţii, să le facă având sub ochi îngrozitorul tablou în care Şălamov descrie minele de aur de la Kolima :

«Un răstimp de douăzeci până la treizeci de zile e de ajuns ca să facă din Ir-un tânăr sănătos un „condamnat", când cariera lui în mine începe în aerul îngheţat al iernii, cu şaisprezece ore de muncă pe zi fără odihnă, cu foame, în zdrenţe, cu nopţile petrecute în corturi găurite, la şaizeci de grade sub zero, cu loviturile supraveghetorilor, ale criminalilor şi ale bandiţilor din convoi. Dintr-o echipă care începe să lucreze în inima toamnei, nu rămân, la sfârşitul sezonului, decât brigadierul, ajutorul acestuia şi cei mai buni prieteni ai lui. Restul echipei se schimbă de mai multe ori în timpul verii. Exploatarea minelor de aur trimite constant deşeuri: la spital, în aşa-zisele echipe de odihnă, în coloniile de invalizi şi la gropile comune.» (V. Şalamov, „Articolul cincizeci şi opt* —

corespondentul lui 209, pet. I-II, din fostul cod penal al R P R.)!

„în *aer liber, moartea albă înlocuieşte moartea neagră, Roiuri de ţânţari se învârtejesc în jurul nostru. Fără plasă pe obraz nu poţi face un pas. Când munceşti, portul plasei te împiedică să respiri, dar nu poţi s-o scoţi, din pricina ţânţarilor. Lucram atunci şaisprezece ore, iar normele erau calculate pentru şaisprezece ore. Deşteptarea, micul dejun şi mersul la locul de muncă durau cel puţin un ceas şi jumătate, prânzul un ceas, cina şi apelul de seară o oră şi jumătate ; nu rămâneau, aşadar, după grelele munci fizice în aer liber decât patru ore de somn. Oamenii adormeau de îndată ce încetau să se mişte, dormeau mergând sau de-a-mpicioarelea. Lipsa de somn îi slăbea mai mult decât foamea. Cel care nu-şi făcea norma era pus la raţie redusă : patru sute de grame de pâine pe zi, fără supă !"* (Tot Şalamov, op. cit. lai' eu declar, compatrioţi ai mei, că la Salcia raţia de pâine, pentru o zi de muncă de zece ore, nu douăsprezece, e drept, fiindcă era iarnă, se lumina târziu, se întuneca devreme, şi nu aveam sute de kilometri de tundră împrejur, unde să te mănânce lupii dacă ţi-ar fi venit ideea să evadezi, bucata de pâine, zic, după ce dislocasei, incăr- rasei şi cărasei cam 3,2 metri cubi de pământ clisos, era de 250 grame. Patru sute de grame primeau cei câţiva nenorociţi care căzuseră pradă tuberculozei, osoase sau testiculare, pe care unii ajunseseră, chiar, sâ-i invidieze ! A.M.)

„Să comparăm toate acestea cu uzinele «mâncătoare de oameni», cit cariera de la Mauthausen, cu uzina subterană de la Dora înseamnă să comparăm grozăvia cu grozăvia. Ce nuanţe vom reţine ? Camerele de gazare de la Auschwitz? Acolo exterminarea directă; în alte părţi, în celelalte lagăre germane şi în lagărele ruseşti domneşte moartea prin muncă forţată (forţată cu lovituri de cio

mag, cu spânzurătoare, cu împuşcare, cu selecţie). Un record nazist ; în minele de la Kolima, speranţa de viaţă atinge cinci săptămâni ; la Auschwitz-Birkenau, cât te dai jos clin tren... Camerele de gazare,.arată istoricii, sunt în logica generală a oricărui sistem în care ele vin pur şi simplu, monstruoase, să rezolve o problemă de timp şi de loc : Himmler, grăbit să cureţe Europa de toţi evreii, nu mai ştie unde să-t pună. Conducătorii ruşi nu întâlnesc soiul ăsta de dificultăţi, ei au Siberia şi spaţiul arctic, au tot timpul – deja o jumătate de secol ; un *alt record. Lagărele se aseamănă, dar ideile directoare ale promotorilor germani sau ruşi par diferite, • chiar opuse. Ar trebui, în consecinţă, să incriminăm cruzimea omenească – peste tot la fel – şi să scoatem din cauză ideile călăilor ? Totuşi crimele colective din secolul XX n-ar atinge scara grandioasă care li se cunoaşte, dacă n-ar fi înarmate cu o aşa-zisă „ideologie". Lagărele nemţeşti sunt esenţialmente naziste. Lagărele ruseşti cad din cer ?"* (André Glucksmann – „La cuisinière et le mangeur d'hommes – Essai sur ¡l'Etat, le marxisme, les camps de concentration", Série Combats, Ed. Seuil, 1975, p. 68—7(1.)

Nu mai ştiu nici *ce* caraliu a dat, nici ce deţinut a primit prima palmă Ia Salcia. A fost năprasnică. năucitoare, pe pleznit l-a podidit sângele. îmi aduc, însă, perfect aminte, după mai bine de 31 de ani, unde s-a întâmplat – pe malul Dunării, în zăvoiul dc sălcii de unde scoteam pământ pentru dig, în ziua de toamnă auri<\ cu cer înalt, când orice agresiune părea imposibilă, şi când Peltică. Găujăneanu a omorât un şarpe do apă cenuşiu, cu reflexe verzui. M-a frapat remarca lui Florin Pavloviéi – - hí fel de iraţional distruge comunismul! Fostul

soldat de securitate, întemniţat fiindcă fusese turnai că duce un bilet de la un deţinut către familie, lovise fulgerător, necruţător şi inutil cu o nuia. La câteva minute, pe când cugetam încă la înţelesul spuselor lui Florin, caraliul (poate bestialul Grccu, ajuns până la urmă şi la Stoi oneşti ?) l-a izbit pe colegul nostru peste gură. Sălbatic. M-a trecut un fior de groază. Nu pentru că mi-am reprezentat durerea pe caro va fi simţit-o deţinutul, nu do un pumn peste fălci no era nouă. Aveam de acum destulă experienţă de puşcărie ca să ştim câ nu un pumn sau o palmă erau periculoase, răbufniri animalice, violente, dar scurte, ale unuia, ci bătaia „neorganizată", când te băgau la mijloc doi-trei caralii, lovindu-te cu ce şi unde apucau, eventual ajutaţi de militari în termen (nu fitecine, spre cinstea lor mulţi au simpatizat, cu destulă primejdie, cu noi) cum a fost javra de-Ţugui, lepra de caporal de la Salcia, sau cum au păţit unii deţinuţi la Jilava ori la Gherla. Nu. Am avut, însă, intuiţia fulgerătoare, ca un pumnal care m-a secat la inimă, că de atunci încolo totul era posibil. Am lucrat întâi într-o echipei de tineri. N-a fost nimic organizat – dar nimănui dintre noi nu i-a trecut prin cap să facă norma. Trei metri cubi douii sute ! Trebuia să bagi (de câte mii de ori pe zi ?) cazmaua cu prelungitor în pământul din crângurile de lângă fluviu, să arunci (loazbele în roabă, să te opinteşti şi să împingi icnind şi gâfâind roaba plină până în vârf pe cărarea podită cu dulapi până pe coama muşuroiului, lung ea un balaur, unde lucrau inginerul Ni- coarâ, topbmetristul scund şi uscat, cumsecade, cu sculele lui, şi tractoristul cu KD-ul cu leviere, tractoristul pe care îl invidiam în secret, părându-mi rău că mă apucasem di' facultate, după cum multă vreme mi-a părut rău că nu mă făcusem şofer. Singur nu se putea, făceai echipă cu încă unul, încărcai la Cazmti cu schimbul, celălalt la lopată, unul trăgea la hamul de sârmă, altul. îm

pingea. Cât am lucrat în apropierea temeliei digului, mai treacâ-meargâ. Nici vorbă de făcut norma, nu ştiu dacă am atins-o de trei ori în timpul acelei toamne şi în iarna infernală care a urmat. Pe urmă trafóul digului s-a îndepărtat do locul de unde scoteam pământul. Am nimerit, ceva mai târziu, într-o echipă de ţărani bănăţeni. „Uită" nu .mai ştiu cum. fecioru-său şi nepotu-său. Răbdării şi nemaipomenit ele harnici. Pentru aceşti săteni de pe lângă Săcălaz, luaţi din pricina împotrivirii la. colectivizare, eram o pacoste. Student – deci unul din bezmeticii ăia care umblă cu cartea, care caută buricul lunii şi văd cai verzi pe pereţi. Şi puturos pe deasupra, deşi ştie, ca şi ei, că doar a auzit cu urechile lui ce-a spus dom'major, că ne dă . drumul de îndată ce vom termina digul, dar nu se sinchiseşte. Dacă pe domnişorii ăştia nemuneiţi, de la oraş, nici asta nu-i mână, atunci ei, zău, nu mai ştiu ce ! Eram ciuca ironiei lor grase, ţărăneşti, a vorbelor în dodii, ca despre cineva care nu era de faţă, mă luau la ciocul opincii, cum spuneau colegii mei de primară de la Dadilov, aşteptând să. reacţionez, să zic ceva, sâ răspund la şfichiuirilc batjocurii lor, măcar să-i înjur. Do unde să-şi închipuie, bieţii oameni, că eu descoperisem în mine ceva care mă îngrozea, capacitatea de a raporta formele şi culorile lumii rudimentare care mă înconjura la formele şi culorile existenţei mele trecut«', şi do a reacţiona în adâncuri, fără somn«? vădite la suprafaţă, dar într-un fel care mă speria ! De pildă – nu mai ţin minte decât complexul acesta de impresii şi-l resimt de parcă; ar fi fost ieri —• când băgăm cazmaua în pământul stratificat, cu păturі galben-nisipii, ciocolatii sau negre, mi se părea că tai calupuri de halva şi mă invada un complex de senzaţii tactile şi gustative care n-aveau suport decât în realitatea dinăuntrul meu, dar al căror rezultat erau o sfârşeală, o stare de leşin şi o dorinţă vecină cu nebunia.

(După. liberare i-am povestit cuiva şi-am cules reacţia pe care o meritam, m-a privit cu coada ochiului îngrijorat; de câte ori explicam elevilor, peste ani, complexul psihologic arhicunoscut din „A la recherche du temps perdu”, declanşat de prăjitura înmuiată în ceai, îmi aminteam de „halvaua” din Lunca Dunării şi-mi reprimam zâmbetul, fapt vizibil uneori, spre nedumerirea şcolarilor care nu înţelegeau de unde vine umbra de surâs al profesorului.) Un lucru era limpede : din cauza ălora ca mine nu plecam ac asă ! Comandantul lagărului, căpitanul Mălărigeanu, ne-ar îi dat săracu drumul şi mâine, dar el nu'era de capul lui, îl avea pe maiorul de la Piatră-Frecâţci peste el şi, până’nu-i raporta că s-a terminat digul, nici vorbă de eliberare. Dar de îndată ce capetele marelui val de pământ care urma să încingă Insula ea un brâu se vor fi imit, vom pleca. E lucru stabilit, nici nu mai încape discuţie ! Dc aia nici nu ne dă scrisori, pachet şi vorbitor, ca să nu-i mai punem degeaba pe cei dc-acasă pe drumuri. Mai cu seamă părintele Satanail, ţăranii şi câţiva politicari care scăpaseră de gura- nesăţioasă a lagărelor de pe canal ne asigurau cit libertatea e iminentă, „Mâine ne dă drumul, ascultaţi-mă pe mine !” în timpul ăsta, peste lagăr şi peste pământurile Insulei Mari s-au lăsat greoi norii lungi ai luj noiembrie. Pământul s-a făcut clisă. Unde erau zilele când dislocarea unei felii cât cazmaua de Iată nu-ţi bulbuca ochii de trudă ? Scăpasem de bănăţeni şi făceam echipă cu Dan, gălăţeanul care-şi- pierduse încă din adolescenţă toate iluziile. Am dat, într-una din ultimele zile de uscăciune, peste un pământ uşor de săpat, am măsurat eu grijă dimensiunile şi ne-am potrivit ritmul, să vedem dacă .se poate face norma. La groapa vecină încărca avocatul Nac Ciota. M-a auzit spunând – la barza chioară îi face Dumnezeu, cuib ! Ne-am ferit cu grijă să

terminăm cantitatea prescrisă, nu eram spărgători de

norme. Dar asta se întâmpla când încă nu coborâseră peste pustietăţile insulei zdrenţele ţoamnpi şi nesfârşitele ploi putrede care prefăceau pământul într-0 ciorbă fără nume în care ghetele (celor care aveau) se înfundau până dincolo de carâmb, iar boii, îndemnaţi de nenea Avadic, cu mari strigăte, trebuiau .să facă dese opriri pe întinsul celor câteva sute de metri cât erau mânaţi sâ care imensul butoi de la Dunăre până în lagăr. Noroiul din Insula Mare a Brăilei ! Cleiul galben impermeabil, frământat de tălpile noastre, ale miriapodului cu o mie două sute de perechi de picioare, magma rece, în care încălţările se scufundau cu puf net de fleşcăialâ înfundată, clisa în care urmele lăsate de noi se umpleau de apă, nămolul cu coajă îngheţată, ruptă sub apăsarea picioarelor, în hopuri pe care icneam dureros, şleaurile săpate de căruţele trupei, adâncile făgaşe ale şenilelor KaDeului sau ale „Stalineţului", lutul cure-ţi prindea ca nişte ventuze tălpile, adăugând oboselii de la dig sfârşeala pricinuită de lupta, pe îndelungi kilometri, cu elementul acesta la fel de vrăjmaş ea foamea, frigul şi ploaia mocănească, insinuată până la piele prin nenorocita de coajă de zeghe, tocită până la urzeală de frecarea de atâtea trupuri. Noroiul nemaiîntâlnit nicăieri altundeva, întins pe pantaloni şi uscat de vântul îngheţat, bătând fără oprelişti câmpurile insulei, ori de bruma de căldură pe care o mai puteau naşte ţurloaiclc noastre descărnate. Noroiul, intrat în crăpăturile şi în bătăturile palmelor înscorţoşate de coarnele roabei, de curmeiul hamului, de coada cazmalei, făcut una cu carnea şi cu sângele, noroiul duşman ca şi crivăţul, ca şi ploaia, ca şi frigul, ca şi ciomagul. Noroiul, râcâil cu preţioase lopăţele de lemn, dar niciodată curăţat ca lumea de |je încălţări în care chiftea apa, la fel de reci scara şi la patru dimineaţa.

când fluierul caraliilor şi zbieretele brigadierilor pulverizau câte un crâmpei firav de vis...

„Teleecranul din camera de zi era, dintr-un motiv oarecare, plasat intr-un loc neobişnuit. în loc să se afle, cum ar fi fost normal, pe zidul din fund de unde ar fi supravegheat toată camera, era pus pe zidul mai lung, situat în faţa ferestrei. Pe o latură, cea unde era Wiston aşezat, se găsea o nişă nu prea adâncă, destinată, când fuseseră amenajate apartamentele, să adăpostească rafturile unei biblioteci. Când se aşeza în nişă, mult în spate, Wiston se putea aşeza în afara câmpului de vedere al tele- ecranului. Putea fi auzit, desigur, dar câtă vreme stătea în poziţia de-acum nu putea fi văzut. Poziţia cu totul deosebită a camerei făcuse să se nască în el ideea de a face ce avea să întreprindă acum. Dar ideea îi fusese sugerată de albumul pe care tocmai îl scosese din sertar... ll văzuse aruncat în vitrina unei prăvălii de mărunţişuri mucede, intr-o mahala sordidă a oraşului (nu-şi mai amintea cu precizie care) şi fusese imediat apucat de dorinţa de a-l avea. în mod normal, membrii de Partid nu aveau voie să intre în prăvăliile astea ordinare (asta însemna să cumperi pe piaţa liberă), dar regula nu era respectată cu stricteţe căci pe anumite articole – şireturi de pantofi, lame de ras, nu puteai pune mâna altfel. El aruncase iute o privire în sasul şi-n josul străzii, apoi, se strecurase în dugheană şi cumpărase cartea cu doi dolari cincizeci. în clipa aceea nu era conştient că dorinţa lui implică un scop determinat. Ca un criminal, dusese în servietă această carte care, chiar şi fără nici un text, era compromiţătoare. Ce-avea să înceapă era jurnalul lui. Nu era *ilegal (nimic nu era ilegal din moment ce nu mai existau legi), dar, dacă-l descopereau, ar fi fost,*
fără nici o îndoială, pedepsit cu moartea sau cu douăzeci şi cinci de ani, cel puţin, de muncă forţată intr-un lagăr.

Wiston puse o peniţă în toc.y O peniţă era un articol arhaic, rareori folosit, chiar şi pentru semnături. Făcuse rost de una, pe furiş şi cu oarecare greutate, pur şi simplu fiindcă avea sentimentul că frumoasa hârtie sidefie chemă duetul unei peniţe adevărate mai degrabă decât zgârieturile unui stilou. La drept vorbind, nu avea deprinderea scrisului. în afara unor note foarje scurte, se obişnuia să se dicteze totul la fonoscriptor ceea ce, firește, era imposibil pentru ce avea el de gând. inmuie peniţa în cerneală, apoi ezită o clipă. Un tremurat îl pătrunse până în măruntaie. Să aşterni o literă pe hârtie era un act decisiv. Cu mici litere stângace, scrise: 4 aprilie 1984. *îşi îndreptă spinarea. Un sentiment de totală neputinţă pusese stăpânire pe el. Ca să înceapă, nu era deloc sigur că era Intr-adevăr 1984... pentru cine scria el acest jurnal ? întrebarea i se impuse brusc. Pentru viitor, pentru oameni care nu se născuseră.. Spiritul său rătăci o clipă în jurul datei aproximative scrise pe pagină, apoi se înfipse intr-un. cuvânt din noul limbaj :* dubla-gândire. *Pentru prima dată văzu amploarea a ceea ce' întreprindea. Cum să comunici cu viitor. Era imposibil în sine. Sau viitorul va semăna cu prezentul şi el nu va fi ascultat, sau va fi deosebit şi, în acest caz, informaţiile pe care le va transmite nu. vor mai avea nici un sens. Câtva timp privi fix. în .chip stupid, hârtia. Emisiunea de pe tcleecran se schimbase intr-o stridentă mlizică militară. Wiston părea nu numai să fi pierdut puterea de a se exprima, dar chiar să fi uitat ce avusese de gând să spună. De săptămâni întregi se pregătea pentru clipa, aceasta şi nici o dată nu-i venise în gând că lucrul de care va avea nevoie e curajul. Să scrii era uşor. Tot ce trebuia să facă era să transcrie interminabilul monolog neîntrerupt care, de ani şi ani de zile., i se ln-*

lănţuia în creier. în acel moment, totuşi, chiar şi monologul se oprise. Colac peste pupăză, ulcerul său var icos începu să-l'mănânce intr-un chip insuportabil. Nu îndrăznea să se scarpine căci ulcerul se inflama de câte ori îl atingea. Secundele treceau. Wiston nu era conştient decât de golul paginii din faţa lui, de mâncărimea de deasupra gleznei, de behăitul muzicii şi de uşoara beţie produsă de gin. Se aşternu brusc pe scris, într-o veritabilă panică, nu foarte conştient de ce-avea să aştearnă pe hârtie. Minuscul, deşi copilăresc, scrisul lui urca şi cobora pe pagină, abandonând, mai întâi majusculele, apoi chiar punctele"... (George Orwcll, „1984". p. 20, Gallimard, 1989).

Nu mai ştiu exact când a fost omorât Ursu, la Rahova. Dintre ucigaşii lui, unii sunt pensionari, alţii activi. Inginerul Gheorghe Ursu, legat destul de îndeaproape de unele personaje ale partidului, ţinuse un jurnal încă de prin anii '50. Scrisese zilnic tot ce văzuse şi auzise de ia vepirea comuniştilor la putere. Este de presupus că alăturase observaţiilor pe care le poate face orice om dc bun simţ, cart* c atent la desfăşurarea treburilor publice, remarci, scene, relatări ale unor persoane în contact cu vârfurile puterii. Este o presupunere, a trecut vreme de ia revoluţie şi nimeni nu a remis familiei caietele inginerului asasinat. Crima tot crimă rămâne, suprimarea unei vieţi tot asta se numeşte, indiferent de circumstanţe -— dar mie, uciderea inginerului Ursu la securitate mi se pare a trăda un complex de afecte, comandamente, interese şi raţiuni politice mai scârnav şi mai culpabil decât eel care a dus la anihilarea părintelui Popjeluszko. Tânărul preot făcea ceea ce numeşte aparatul represiv al statelor comuniste „agiţaţie", spunea lucruri pe care le vede toată lumea sau desluşea celor cu percepţia mai greoaie anumite aspecte ale vieţii poporului polonez căzut sub gheara dictaturii roşii.

Ce va fi fost în jurnalul lui Ursu ? Ce observaţii de mare penetraţie, care îi vor fi speriat pe securişti şi pe

alţii, de mai sus, ce relatări privind moralitatea unor potentaţi, viaţa lor secretă ? Sau, pur şi simplu, din înregistrarea trudnică, zilnică, a unor fapte anodine, se va fi compus o imagine înfiorătoare a României sub dictatura lui Dej şi tirania lui Ceauşcscu ? Ideca de a scrie ce văd la anchetă şi în puşcărie mi-a venit relativ repede după acea zi de 23 martie ’59. M-am şi pregătit, intr-un fel, în sensul că, nu numai că am încercat să înregistrez în memorie, nu sc putea altfel, cc se face şl ce se întâmplă în jurul meu şi cu mine, dar am reconstituit, ani de zile în şir, după ieşire, anumite momente trăite în universul concentraţionar. Fie cu Şcrban, naşul fiului meu şi cândva mai mult decât an frate, fie cu cei câţiva foşti ocnaşi cu care m-am mai întâlnit, destul de rar de altfel, mabalcs CU finul şi spiritualul avocat Nae Ciota, am reînviat momente pe care le credeam moarte. Pe unele le-am salvat de la dispariţia în apele uitării. Altele, nu mai puţin importante, s-au dus definitiv, ca şi sute de nume. Cum îl- chema pe tânărul cu mâinile în cătuşe care a fost cumplit bătut, sub ochii noştri, ia Stoieneşti şi cum îl chema pe torţionar, altfel decât „Cap-de-mort” ? îi ştiam numele, episodul este cunoscut de toţi cei care au stat în baraca „febriştilor”, foştii bolnavi de febră- tifoidă aduşi după epidemiii din toamna târzie a lui ’60: Şi azi mă arde amintirea laşităţii de ti fi privit, înfricoşat, cum eră izbit cu cizmele în coaste» şi-n spinare cel încătuşat şi prăbuşit în noroiul din baracă. Cum îi chema pe sergenţii de la Jilava, cărora . dacă le-aş spune câini aş insulta lealele inteligente fiinţe, de care nu mi-a fost nicicând lipsită curtea ? Ani de zile am ţinut minte numele celulelor şi camerelor pe unde am stat, începând cu cea de la Uranus, trecând pe la Jilava, pe secţie şi pe reduit, la Gherla, pe celular, pe zarcă şi la munci – jos.

pe holul de la intrare, imens, dat cu ceară, lustruit de deţinuţi incălţaţi cu cipici speciali, care alunecau într-un soi de balet mut, ori la fabrica do mobilă. Ani în şir mi-am reprezentat, uneori cu o incredibilă precizie a detaliilor,

întâmplări – într-un registru, care mergea do la banalul cotidian şi amănuntul grotesc până la scenele de violenţă la care asistasem îngrozit sau al căror actor fusesem. încă de la Jilava, din timpul plimbării prin ţarcul triunghiular, când ii trecut o dată un avion către sudul ţării şi ini-am închipuit, ieşind din realitatea vădită de prezenţa supraveghetorului în foişor, că un batalion de paraşutişti a fost lansat să ne eliberez«[1], mi-am spus că trebuit! să ţin minte totul, să nu uit nimic esenţial, nimic din ce poate da o idee despre dimensiunile zdrobirii destinelor noastre. Poate voi scrie cândva !

Anii au tn*cut, imediat după 1965 se părea că ţara este dusă pe alt drum decât cel al obedienţei nemărginite faţă de ruşi şi de aplicare ad-literam ii unei dogme atât de hotărât şi do vizibil alcătuite împotriva naturii umane şi a sănătăţii corpului social. Eram redactor la „Tomis". Am fost căutat de un căpitan de securitate, dar după câtă va vreme afară din cauza instrumentării procesului unui poet constănţean, condamnat la doisprezece ani şi eliberat, din ordinul lui Ceauşe.scu însuşi, după câteva luni. (Răul fusese însă săvârşit, omul, nevinovat, n-a rezistat, a murit la scurtă vreme de inimă.) Mi-a dat telefonic întâlnire la „Miga" şi, odată ajuns acolo, ai mers 1a oarecare distanţă, uitându-sc peste umăr, ca şi când ar fi vrut să dejoace un eventual filaj. N-aveam nimic de ascuns, pe vremea aceea nici măcar nu ascultam sistematic „Europa liberă", şi-mi cenzuram, mai ales la cârciumă, fiecare cuvânt. Sau aşa credeam eu. Omul voia să ştie ce mai e pe la redacţie, « ine ce spune – „ştii, nea Sandule, că mă ocup de intelectuali (nu-l văzusem în viaţa mea, necum să fi avut relaţii care să îndri-
tuiască acel „nea"), aşa că şi de redacţie, şi nu-nseamnă că torni dacâ-mi spui ce mai zice Cutare şi Cutare şi cu cine mai discută leşul eseu". „Da, nea 'Anghcle (omul se prezentase, aşa-l chema, Dumnezeu să-l ierte, a trecut şi el în lumea umbrelor la scurt timp după afacerea Crişan, înneburiît şi de faptul că, dat afară din Mffiisterul

Adevărului, ajunsese un funcţionar obscur pe la primărie, obligat să-i spună şefului de servici „să trăiţi!" I s-a pus pe inimă şi s-a curăţat), da, nea Anghcle, zic, dar cu lucrez la publicistică, fac reportaj, nici nu prea stau pe la redacţie – da, răspunde, scrii noaptea, acasă – aşa, continuu eu, nici nu prea mă omor cu prietenia cu colegii, fiecare cu treaba lui, eu nu fac literatură, fac gazetărie curentă, mai umblu după reclamă, că din asta trăim. Ei, nea Sandule, nea Sandule, îmi replică insul, o-ntorci ca la Ploieşti ! Şi-mi recită tot, sau aproape tot ce făcusem, şi cu cine, do la 1 septembrie 1966 când, după absolvirea secţiei de franceză, venisem —- nu chiar foărtc tânăr profesor, căci împlinisem 31 de ani – la şcoala generală din Coiciu, proaspăt numit. Gazdele mele începând cu camera din Tomis Nord, de pe Biruinţei, din Republicii... Tot ! La câtăva vreme după despărţirea, în coadă de peşte, de acest simpatic interlocutor care profesa genul cumsecade – fără-de-fasoane, redactorul- şef (un bătrânel despre care gurile rele spuneau că ar fi purtat în tinereţe cămaşa verde – posibil, date fiind obedienţa nemărginită faţă de partid, slugărnicia cu care prevenea cea mai mică dorinţă a stăpânirii, telefoanele pe care le dădea instituţiei de pe Lenin ori de câte ori un articol era ceva mai bălţat – şi care rămăsese ciuca râsetelor când era evocat, în redacţie, un reportaj despre Congresul cooperativelor agricole, care începea astfel : „Este aşteptată cu emoţie sosirea tovarăşului Nicolae Ccauşescu şi a tovarăşei... Delegaţii discută degajat, în surdină." S-a călătorit şi el, Dumnezeu să-l
ierte !) redactorul-şef, deci, mă ia discret la o parte şi-hii spune – vezi că te aşteaptă cineva la mine în. birou. Intru – intr-un fotoliu, un bărbat de vreo 38—40 de ani, cu faţa plină, măslinie, de meridional, ochii puţin bulbucaţi şi părul ondulat pe fâşia de pe creştet. îi văzusem pe fereastră când coborâse dintr_Tun Volkswagcn albastru, nu tipul acela cu care fuseseră cândva dotate patrulele circulaţiei ci o sculă mai serioasă, pare-mi-se singura din

Constanţa aceloi'- ani. Nu-i dădusem atenţie, redacţia era într-un bloc vechi, arhicentral', care găzduia şi ARIA, Universitatea populară, ARLUS-ul, fără a mai vorbi de locatari de marcă, printre care vajnicul ilegalist, tovarăşul Mesia Haccrian, fost şef de cadre al securităţii:. Putea să intre oriunde, zilnic intrau şi ieşeau zeci de oameni. Iată-l acum invitându-mă să iau loc, dc parcă el ar fi fost gazda. Ce mai scriu, ce mai fac, dar despre starea de spirit din redacţie ce părere am ? Evident, evident, ştie şi el că totul decurge normal, că se munceşte,- noi ducem în mase cuvântul partidului, dar nu toţi cu aceeaşi hotărâre. Uite, de exemplu, tovarăşul – şi spuse numele cuiva, poet fantast, sărit de pe fix, celibatar sau divorţat, n-am ştiut niciodată şi nici nu m-a interesat, oricum trăind singur; am eu idee cu ce se ocupă individul ? Evident, ştie şi el că scrie, şi nu scrie prost (vasâzică eram citiţi şi ni se dădeau chfcir certificate de bună-purtare gazetărească şi literară, poate că pe producţiile noastre se punea, fără să ne treacă prin cap, câte un CTC, altul decât dangaua Clarei Giuvelcchian sau a lui Eugen Vasiliu de la cenzura oficială, cu care nu odată ne ţigăneam pentru un cuvânt, dar care ne şicanau fiindcă aşa le tuna lor), dar problema e *ce* scrie ? A, nu la redacţie, aici produce, probabil, ce publică. Acasă ! Acolo unde nu intră nimeni fără voia lui (oare ?!) şi unde stă foarte mult (te pomeneşti că 1 s-au măsurat şi lui ceasurile de lumină ţinută aprinsă peste

noapte :). N-aş putea eu. ca prieten cu el (aici ţii dat-o în bară, amico, insul nu e prieten cu nimeni, ciudăţenia, imprevizibilul şi inconstanţa comportamentului şi reacţiilor tui exclud prietenia), să-mi arunc aşa, cu atenţie, ochii m timpul unei vizite şi să-l informez pe dumnealui ? A, nu e cine ştie ce, vrea să ştie dacă bizarul nostru coleg nu scrie ctpnva un roman şi dacă da – ce caracter are cartea.

Dacă este vorba despre* Tovarăşul... (culmea, cu câteva zile în urmă suspectul îi trăsese în revistă nişte osanale în stare s-o facă şi pe o maimuţă să roşească – ori poate tocmai de-aia ?) Şi, în general, n-aş putea să-l informez, din când în când, pe domnia să în legătură cu ce se întâmplă în redacţie ? Sigur, sigur, nu conspiră nimeni, nu mai suntem pe vremuri, să ne luăm după toate prostiile, s-au făcut şi greşeli, e drept, dar... Nu, n-are importanţă, atâta lucim ştie şi el. o redacţie e instituţie publică, dar ce legătură are" ce-mi cere cu încrederea publicului în redacţie ? Nu trebuie să-l mai anunţ pe tovarăşul pj im-secretar Vasilc Valeu, a discutat chiar el cu dânsul şi şi-a dat acordul... Foarte bine, n-am decât să mă duc să-j spun şi eu, dacă vreau, el n-are nimic împotrivă ! De atunci n-a mai călcat prin redacţie, cel puţin eu nu l-am mai văzut. L-am găsit, în schimb, pe la cozi, iar după revoluţie îl văd. de obicei, prin centru, pe jos. cu o sacoşă în mână. Istoria s-a întâmplat înainte dc ’74, anul când am fost dat afară din presă. Au mai trecut câţiva ani, m-am luat cu altele, copiii s-au mărit, grijile zilei m-au absorbit. De unde până atunci pânza de fond a gândurilor melc, puşcăria, se ţesea din subconştient când nu mă aşteptam, am început să observ cu nelinişte vă uit tot mai mult şi mai iute. într.-un proces a cărui acceleraţie m-ar fi făcut curând să dau dc fundul sacului. Aveam • experienţa nefericită a pierderii unei mari părţi din redutabila mea memorie vizualii după prima anchetă de noapte, mai cu seamă după loviturile primite în plămâni şi umplerea oalei cu cheaguri do sânge. Intr-o

noapte m-am hotărât. Era ora unu, la „Europa” se dăduse ultimul buletin de ştiri, ai mei dormeau duşi. Nici un zgomot nu tulbura liniştea adâncă a casei. Am scos un top de hârtie din sertar şi ni-uni ■aşternut pe scris. Am pus pe coala albă istorisirea arestării mele. Nu aveam nici un plan, mi se părea superfluu să însăilez cu minuţie "şi chibzuinţă unul ca să înfăţişez o viaţă trăită haotic şi parţial zdrobită fără ca episoadele ei'sa se fi înşirat pe firul vreunui plan. Am scris până dimineaţa. Am citit ce scrisesem. Nu mi-a plăcut. Am recitit. Degeaba. Nu era nici document, nici literatură. Spusesem totdeauna că sunt gazetar, nu romancier. Am pus ce însăilasem lângă „Arhipelagul” lui Soljcniţîn. • Document, nu literatură, chiar dacă autorul îşi subintitulează volumele „eseu do investigaţie literară”. Document magistral, în care ficţiunea e privilegiul cititorului, nu al autorului. Rândurile mele m-au dezgustat cu atât mai mult. Nu pentru că mă prezentam pe mine însumi şi aş fi putut fi acuzat de hipertrofie a cului. Nu-mi păsa de astfel de acuzaţie, ce şi pe cine poţi înfăţişa cel mai bine dacă nu pe tine însuţi, în cazul când tc-ai deprins să meditezi asupra propriei fiinţe ? Asta – punând lucrurile pe tărâm literar, lucru de care nu putea fi vorbii în condiţiile de atunci. (Sar de la una la alta : în primăvara lui ’90, după ce publicasem două episoade din „Jurnal” într-o revistă de provincie care s-a şi grăbit să-mi respingă colaborarea în continuare după ce nacealnicul, un tip cu fizionomie de viking băbit înainte de vreme, tăiase din manuscris cuvântul „legionari”, apropo de primii mei colegi de celulă, mă opreşte pe stradă un redactor : Ai Văzut numărul ctitare ? Caută pagina... ! Caut şi dau peste însăilătura unui poetastru prevăzut cu o pereche de mustăţi groase şi chipiu nemţesc, tămâietor de duzină pe vremea Odiosului, revoluţionar acum, fireşte, care şi-a descoperit o perioadă de detenţie, de câteva zile sau de câteva ceasuri, nu mai ţin minte. Jnsul persifla obiceiul „unora”, care nici măcar n-au văzut puşcăria politică, de

a publica „Jurnale de ocnă”. M-am mulţumit să surâd şi sâ-i povestesc unui coleg de facultate, stabilit şi ol la Constanţa, tărăşenia. A, zice, nu mii mir. A uitat că de-abia fiu tea un ziar sâ scape de el şi de poeziile lui cu miros de tămâie. „Băiatul lua gros pe limbă”, ar fi zis, cu ironia lui blajină, Şerban Damian). Fiindcă, de pus pe alt tărâm, penal, s-ar fi putut prea bine. M-am hotărât să continui. Am ascuns foile, nu prea multe, în nişte cărţi din bibliotecă, cu gândul să le reiau după ce voi fi abordat, începând cu alt moment, povestea vieţii mele de redus. A mai trecut ceva timp, înainte de a pune pixul la treabă, am zis să ascult buletinul de ştiri şi „Actualitatea românească”. A început cu o notă a Mo- nicăi Lovinescu despre uciderea, la securitatea de pe Kahovei, a unui inginer rare ţinuse un jurnal. Nici măcar „de ocnă”. Mi-am adus fulgerător aminte de episodul de la „revistă” – securistul măsliniu, creţ, cu Volkswagen etc. Mi s-a făcut frică şi am renunţat la scris, pentru ani buni de zile. Nu mi-c ruşine să recunosc că m-am temut, că-mi este, prea omeneşte, frică. Dacă aş fi trădat pe cineva, s-ar fi schimbat lucrurile. Omorârea lui Ursu proba că oricui care pune mâna pe condei, inclusiv mie, deci, i se putea întâmpla să piardă viaţa. Adică totul. Şi am abandonat gândul de a scrie „jurnalul”. În Belgia am citit, mai târziu, „Orizonturi roşii” şi am avut reprezentarea ¡XTicolului prin care aş fi putut să trec. Nu am încredere fără rezerve în tot ce spune Paccpa, dar l-am crezut imediat când afirma că întreaga societate românească e supravegheată. Aveam, categoric, motive să simt an urniţi ochi asupra mea. Aşa

< a am renunţat la scris. Partea proystă e că n-am mai găsit foile, cine ştie unde le-oi fi pus în harababura din bibliotecă, oricum sunt căscat, şi am trecut prin momente neplăcute. Pe urmă a venit *22* Decembrie.

Litgărul de la Salcia pare tot mai mult o variantă a iadului. E limpede câ ticăloşii ne supun unui regim de ’ exterminare.

încep ploile putrede de toamnă, pe la întâi noiembrie \ ine o lapoviţă nenorocită care ne îngheaţă sângele în vine. Toate necazurile cad pe capul nostru; se bate pe rupte, căutându-se deţinuţilor vinile cu lumânarea, un pat prost făcut, o bonetă nesmulsă precipitat de pe cap kt trecerea unui caraliu dar, mai ales, neexccutarea normei, despre care şi ei ştiu şi noi ştim că a fost calculată ca să nu poată fi făcută. Programul e infernal : deşteptarea se fluieră la patru, mai sunt încă trei ceasuri bune până.sâ se lumineze cum trebuie, dar noi sărim de sub păturile zdrenţăioase, cu slinul de două degete, reformă M.A.N., puţind a sudoare, sub care am dormit câte doi în pat, şi ne aşezăm la coada de la tinetă. Dacă mai e loc în recipient. Afară încă nu putem ieşi, caraliii n-au descuiat baraca. După care aşteptăm ,,cea iul”.. Nu-i trece nimănui prih gând să se spele, gestul n-ar fi numai extravagant, ci de-a dreptul imposibil. Apă ne aduce doar pentru bucătărie şi pentru băut, drămuită cu zgârcenie. La Salcia nu m-am spălat decât pe mâini, de câteva ori din noiembrie până la sfârşitul lui martie, iar pe corp —■ niciodată. în primăvară am năpârlit ca un şarpe, pielea moartă s-a luat şofile, şofile de pe mine. Tinetarîi umflă recipientul de îndată ce se deschide uşa şi-l duc la hazna. În toate cele trei bărăci de la Salcia unde am dormit în şapte-opt luni cât am stat în acel lagăr, nu-mi amintesc dc o singură noapte fără coadă la tinetă. Observam oamenii când eram planton, după ce suflarea din suprapopulata baracă se prăvălea intr-un somn adânc, din care

răzbateau sforăituri, crâmpeie de vorbo bolborosite, ieşite din cine ştie ce vis, ori coşmar, fireştile reacţii ale unox- stomacuri agresate de „mâncarea” de murături. Deţinutul se dădea jos din pat, chiar şi de la craca a’ treia, încă adormit, ca somnambulii, cu ' siguranţa în mişcări pe care ţi-o dă deprinderea intrată în sânge, şi se aşeza Ia coada de la recipient.

Am mai povestit cum am ajuns să dorm chiar lângă tinetă, în baraca de pe latura opusă porţii. în pat picasem cu un farmacist gălăţean, foarte ţâfnos, l-am lăsat, fireşte, ca mai tânăr partea dc dincolo, iar cu m-am aşezat cu capul către hârdău. Oamenii veneau şi urinau peste magma fetidă dc pişat şi fecale din care-mi săreau stropi pe faţă. încercam să trag pătura peste cap dar, cum era cam scurtuţă, iritabilul meu colocutor se simţea chiar şi în somn frustrat – şi-o smucea peste el. Dădeam resemnat cu mâna peste faţă... Când am scăpat do farmacist, am ajuns într-un pat cu un ţăran tânăr din Moldova, arestat când cu rebeliunea celor două sate, Suralia şi Răstoaca, nesupuse la colectivizare, pe care stăpânirea le-a înconjurat cu trupe de securitate şi cu tunuri, reeditând —- în statul muncitorilor şi ţăranilor ’ – scene din mult-hulita represiune dc la 1907. Făcusem o infecţie la piciorul stâng, am mai povestit cum .: întx-o seara, târziu, sunt chemat în poartă, unde nu. ţi se putea întâmpla nimic bun, am fost luat de un caraliu, dus la comandant, la- Mălăngeanu, şi bătut de acesta şi de un soldat, pe muteşte. Spusesem – era adevărat-— că se fură ca-n codru din mâncarea deţinuţilor, câtă era. Ştiu şi cine m-a turnat, un ţăran de lângă Brăila, din părţile lui Panait Istrati; şi cinc m-a bătut. Am făcut .aceeaşi prostie ca la Jilava, m-am pus pe urlat prea l.iiziu, după CP apucaseră să-mi facă ferfeniţă piciorul stâng cu cizmele. Nu ştiu cum am stat, cum au dat, dar uit m-au pleznit aproape deloc în dreptul. Ca un făcut, •• piciorul la care mă lovesc întotdeauna. Osul e fieinstruit, doctorul care mi l-a pipăit după ce-am ieşit a fluierat a mirare. Tocmai acest picior s-a obrântit, de la o zgaibă. De frică să nu se

vindece, am infectat-o din nou, cu praf dintr-un colţ al barăcii, muiat cu scuipat. Imediat după „ceai” şi după ceremonialul alegerii feliuţe- lor de pâini*, ieşeam, cu inima cât puricole, să nu mă prindă vreun caraliu (a şi dat peste mine unul odată şi, spre uimirea mea, a azvârlit pe prispă, la un pas o ţigară aprinsă şi a trecut mai departe. Gestul l-ar fi putut face Zaharia, dar sunt .sigur că nu era el, de el mi-aş fi adus aminte) şi-mi suflecam pantalonul, să prindă frigul carnea, să se obrântească, să se umfle. Piciorul se făcea ca un caltaboş grotesc, monstruos şi mai scăpăm de o zi de dig. Am ţinut-o destul de mult aşa, membrul meu inferior stâng m-a scăpat de multe ceasuri de trudă în noroi. De altfel, de îndată ce mi-a fost limpede că „mâine plecăm” e o gogoriţă, m-am pus cu deznădejde pe căutat răi de sustragere de la muncă. De grevă nu putea fi vorba ; la Salcia nu aflase nimeni despre omorurile săvârşite la Gherla, în vara lui 1958, din ordinul lui Goiciu, când cu rebeliunea tinerilor. Dar eram convinşi, nu numai cei ce trecuseră pe la canal, ci chiar şi noi, neofiţii, că securitatea e în stare să pună mitralierele pe deţinuţi. Cu condiţia să-ţi asumi anume riscuri, legate de condiţia acţiunii de unul singur, puteâi insă să te opui muncii de sclav. Stahanovismul nu mi-a surâs niciodată, nu era să mă prostesc tocmai în lagăr.

Am învăţat, întâi şi-ntâi, să mă fac una cu patul, să mă aplatizez, să nu fiu văzut când caraliul, cocoţat pe drevele, azvârlea o repede ochire prin dormitor, cu câteva clipe înainte de ieşirea brigăzilor încolonate pe poartă. . îl i.it.iyrma reuşea uneori.’ Alteori hu. Dar riscul era minim. „Mi-e râu !” Dacă aveai ghinionul ca poartă să nu se fi închis în urma ultimei brigăzi,- te alegeai nuinai cu câteva picioare, câţiva pumni, un ciomag, două, în poartă trebuia „lucrat” repede, brigada nu putea întârzia din cauza unei simple distracţii – dar te păştea o zi de chin la roabă. Alteori crai bătut pe îndelete, plecarea ultimei brigăzi le lăsa sergenţilor destul timp pentru micile lor amuzamente. Se putea întâmpla şi altceva : „dezertorii” •să fie încolonaţi, puşi între soldaţi de

escortă (dintre cârc* unii, presupun, se făceau, ca şi noi, bolnavi) şi duşi la muncir'în vecinătatea lagărului. La desecări sau Ia sorg. La nenorocita asta de plantă, din care se fac măturile, şi pe cotoarele căreia ne îngheţau mâinile, şi aşa înroşite şi pleznite de ger. La desecări, pe un ger de crăpau pietrele, cred că prin ianuarie sau februarie '60, am stat mult de vorbă cu un sârb, fost partizan, fost ofiţer de-al lui Tito, amestecat într-o conspiraţie, ceva cu marinarii do la Pola, pare-mi-se, care trecuse Dunărea ca să şcape. de răzbunarea lui losip Broz. Venise ca la prieteni, de, eram antititoişti, călău ctc., iar românii l-au aruncat în puşcărie. Era un tip sanguinar, cu părul roşu şi buze răsfrânte, cu faţa simiescâ invadată de peri roşcat-arămii, retractil. Cu greutate mi-a povestit' dureroasa istorie a vieţii lui; lupta în munţi, foamea îndurată, credinţa oarbă în Tito, dezamăgirea. Timp de atâta amar de ani, nu-şi văzuse decât odatiî tatăl şi sora. Intr-b gară, între două trenuri... La început, când era harababură în lagăr şi nu se ştia prea bine ce vom face, am dat peste un om milos, care m-a primit în pat cu cl. Era o cămăruţă lângă a brigadierilor,.la baraca numărul unu, din stânga porţii. Acolo fusese bagitţi, claie peste grămadă, câţiva bătrâni. M-am amestecat printre ei, după ce mi-arh potrivit faţa cu un amestec de ţărână cu var. CU mine a venit alt tânăr, Ovidiu Hagea, ajuns după revoluţie pri- nar al Devei, fusese campion naţional la hu ştiu Ce stil' •le înot. Era transilvănean, fusese student şi ştia câteva poezii anticomuniste, lucru nou pentru mine. într-una -•ra vorba de etatizarea excesivă a individului, pândit din toate părţile de ochi puşi să-i supravegheze fiecare miş- • are, printre arguşi prenumărându-se „responsabilul do stradă / şi acela' din ogradă”. Starea de sărăcie îI poporului ajunsese atât de cumplită, de absolută, încât ţăranul transilvan putea spune; fluierând a pagubă' de atâta bine socialist : „N-am nici bete, nici papuci / nici cârpuţă-|)entru muci”. Cred că am stat o săptămână întins în pat în cămăruţa aceea de lângă uşa barăcii unu, până când

am fost evacuaţi. Masca impusă, mimetismul; grima, semiobscuritatea pe care becul chior de deasupra uşii nu reuşea s-o biruie l-au făcut pe caraliul care s-a săltat pe ostreţe ca să vadă cine e în paturile de sus, să zbiere : „Bă, moşule, tu n-auzi să te dai jos de-acolo ?" Aveam 23 de ani şi vreo trei-patru luni... în scurtă vreme, munca forţată este însoţită de o drastică împuţinare şi – înrăutăţire a mâncării. Ciorbă de murături „felul întâi" – „felul doi" ■— tot murături. Murături fierte în apă. Dacă zeama e mai lungă, e ciorbă. Invers se numeşte mâncare scăzută. în faţa brigăzilor, Mălăngcanu zbiară, nemulţumit de lipsa noastră de randament : v-am tăiat oaia şi calul, v-am dat carne, să crâpaţi în voi I într-adevăr, pe toamnă a fost tăiat un cal pe care l-am mâncat fără nici un fel de fasoane. L-am şi uitat. Foamea ajunge la paroxism, nici măcar noi, cei tineri, lipsiţi, unii de ani de zile, de mângâierea unui trup de femeie, nu ne mai gândim la altceva decât la mâncare. Foamea se însoţeşte cu frigul şi se năpustesc îngemănate asupra noastră. Foamea ne râcâie maţele şi ne aprinde creierii, mul ţi au făcut obsesie, nu mai pot discuta despre altceva, visul de neatins este un arpacaş „gros de să stea lingura băţ", un turtoi fierbinte, cu miez auriu, dulce şi coaja aromindă, bruna, crocanta. Nu icre, nu caşcaval, nu canare! aux oranges. Arpacas şi turtoi. Degeaba ne spune doctorul Cocoş (ploieşteanul, cel care a calculat că efortul de a suporta o bătaie pentru sustragere de Ia muncă c floare la ureche pe lângă o zi la dig, nici nu se compară consumul de calorii) că, stimulată de discu. ţiile astea interminabile, secreţia salivară fără obiect e primejdioasă pentru stomac.

Senzaţia de foame e real copleşitoare şi, dacă am avea apă din belşug ne-am umple burţile numai să ne-simţim sătui. Unii au chiar halucinaţii. Alţii ar fi în. stare, dacă/ le-ar cădea pe mână hârdăul golit, să-l radă, cu lingura până-l lustruiesc lună, nici n-ar mai trebui spălat. Satanail a pus o dată mâna pe un hârdău, şi-a băgat înăuntru capul care aminteşte, bizar, de „Evreul cu

gâscă” a! lui Grigorescu, şi nu s-a lăsat până nu l-a curăţat, eu toată ofensiva pe Care o dezlănţuisc cizma, unui raraliu împotriva fundului lui în timpul operaţiunii. Cum să faci „trei-două sute” cu două ciorbe de murături şi-o felţuţă de pâine ? Oamenii s-au descărnat,, au ajuns străvezii. Se fură pe rupte din alimentele deţinuţi lor ; raptul se adaugă ordinului dat de Drăghici, şi acestuia de Dej şi de consilierii lui, de a ne înfometa. O să crape unii ? Ei şi ? Coteţ, fostul cofetar, ajuns aici bucătar, îl cheamă într-o zi, cu mare, fereală, pe avocatul Ciota, sâ-i arate ce s-a scos de la magazie. Nu ştii – e de plâns, o de râs ? Suntem 1 200 de deţinuţi în barăcile suprapopulate, iar materiile prime de bază din care se face ceea ce îngurgităm sunt apa şi murăturile. Zecile, sutele de butoaie de gogonele pregătite încă Înainte de venirea noastră acolo, de grosul dreptului comun, din care au mai rămas o mână de hoţi, pentru munci în semilibertate. îngrijesc de atelaje, taie lemne cucoanelor caraliilor, pasc oile. Fără escortă sau păziţi simbolic. în. •ui „organele” au- încredere, ei n-au curvit, ca noi, cu imperialismul anglo-american. Au greşit, îi iertăm.. Voi, bandiţilor, aţi complotat împotriva cuceririlor poporului... Mâncarea hoţilor se găteşte tot la noi, separat. Când auzim ce li se dă, ni se opreşte un nod de-a curmezişul beregăţii. Garniţele sunt puse pe un soi.de cărioară, trasă de-ai noştri până-n poartă, de-acolo şi-o iau ei şi-o cară la dormitor. Intr-o seară, când atelajul trece pe lângă <oltul unei barăci, câţiva draci sar de pe acoperiş, înfig gamelele în conţinutul ghiumurilor şi dispar fulgerător. Anonimat absolut, investigaţii inutile... Mă hotărăsc, împreună, cu Dan M., gălăţeanul, să nu mai ieşim la muncă orice ni s-ar întâmpla. încercăm întâi să facem rost de o scutire. Doctorii deţinuţi Trifan şi Romiţcan, oameni de caracter şi dăruire, ne-ar ajuta. Dar în spatele lor, veşnic la pândă, stă' felcerul MAI, şeful. Nici medicamente n-au, un antinevralgic sau o aspirină sunt mană cerească. Am

fost de faţă când a venit o comisiei de medici .ai Direcţiei Penitenciarelor. Pe treptele infirmeriei – o ceată de deţinuţi de toate vârstele, livizi, cu zeghile în zdrenţe, • slabi, de-i sufla vântul. Graşii doctori dc la centru, cu şarpele lui Esculap pe epoletul alb, ne-au privit din uşă, cu scârbă. Atunci cineva a zis Auschwitz" şi cuvântul a sunat sec şi dur în aerul îmbibat de umezeală rece. Am fost o dată cu Dan să cărăm alimente de la beciurile aflate dincolo de zonă. Cu automatul în spate, fireşte. Am intrat în bordeiul lung, întunecos, unde erau butoaie cu ulei, hălci de slănină atârnate în cârlige, saci cu mălai, făină, arpacaş, putini de brânză – acolo se păstrau şi ¡alimentele trupei şi ale hoţilor. Am băgat, '.cu inima cât un purice, fiecare câte o sticluţă în care fusese nu ştiu ce frecţie în butoiul de ulei ; le pregătisem dinainte câte un cârlig de sârmă şi le agăţasem pe dinăuntrul vestoanelor. în semiîntunericul din beci nu ne-a văzut nimeni,, şi nu ne-au controlat nici la poartă. Am văzut, atunci, cât ulei s-a scos pentru mâncarea celor 1 200 de* deţinuţi politiei din lagăr : o mie două sute de grame,, o sticlă de un chil plină şi alta cu două păhăruţe pe fund. Un om, un gram ! Cine nu crede să-i caute pe ocnaşii de la Salcia din iarna lui '59 spre '60 şi să-i întrebe ce şi cât au mâncat ! Sigur că mulţi brigadieri – nu toţi – au accentuat grozăvia, împărţind preferenţial chiar şi nenorocita aia dc mâncare ; se spunea că s-ar fi aflat, printre deţinuţii mai răsăriţi, un fel de elită a lagărului, nu vorbesc de brigadieri, ci de alţii, eu anumite profesii şi deun cert standard social, câţiva care erau protejaţi în Secret de bjjcătar şi de oamenii acestuia. Există şi în lagăr o stratificare dar, chiar dacă lucrul a fost posibil, el a fost neapărat sporadic. Oricum, zdrobitoarea majoritate a politicilor, oamenii de la dig, nu bucătarii, nu plantoanele (printre care un fost secretar al regionalei de partid Dobrogea !), nu vidanjorii, un clan de ţigani olteni, vânjoşi ca nişte urşi şi foarte invidiaţi pentru specialitatea practicată, nu

aparii s-au târât literalmente- de foame, iar gamela pe care o purtau invariabil la şold (PPC-ul, în traducere „poate pică ceva”) Je-a rămas în decursul iernii aceleia de pomină mai mult goală. Cât despre mine, când credeam e-o să crap, când sfârşeala din maţe ajunsese la paroxism, nu fără ajutorul unei distrugătoare obsesii, spiritul de observaţie al lui Dar m-a- scos încă o dată din încurcătură.

Intr-o seară mi-a pus sub nas gamela cu ceva gălbui, uleios, tremurător ca piftia. „Cc-i asta ?” – »Taci şi-nghite !” Era cea mai preţioasă grăsime animală, sursă incomparabilă de calorii (în lagăr totul se măsura în-calorii, oamenii nu mai mâncau pâine, mămăligă, ciorbă,, zarzavaturi, mâncau atâtea şi atâtea calorii...), dc o forţă, energetică extraordinară : măduva de ciolane de vită. Fiartă până cădea de pe oase, carnea era băgată în mân-carea trupei şi a hoţilor, în zeama rămasă se mai punea

tjj.î şi gogonelele noastre iar ciolanele, marile oase de bou, groase cât un braţ vânjos, erau aruncate intr-o groapă din spatele bucătăriei, special făcută. Eroare pe raie Dan, căruia nu-i scăpa absolut nimic, fiind genial ni ordinea practică, a corectat-o, zdrobind experimental mh-e două cărămizi capătul unui os şi împingând, tot cu lovituri de cărămidă, măduva în gamelă. Cu un praf de sare, era mai bună decât ie *faisan au vinaigre* de la Capşa antebelică şi *le vol-au-vent à la financière,* specialitatea şefului de la Ermenonville cu care ne înnebuniseră imaginaţia şi ghindele salivare câţiva boşorogi.

Luaţi în toiul nopţii cu ce era pe ei, aruncaţi de-a valma în vagoanele de vite şi debarcaţi pe Bărăgan, în apropiere de Luciu-Giurgeni (unde le-am văzut de departe satele de Colibe preistorice când eram duşi la construcţia unor drumuri şi a unui pod în câmpia unde soaţele ţi se prăvale năucitor în cap vara, iar iarna te străpunge crivăţul), fără alte unelte decât mâinii«' în Jocuri u’ide era doar pământ gol, ţăranii bănăţeni – – mulţi nemţi, dar mulţi români – au trăit o aventură sinistră încă înainte de colectivizarea care a distrus şi clasa ţărănească. dar şi mâncarea ţării. După peripeţii greu de descris, una dintre aceste familii a ajuns la Constanţa unde s-a şi stabilit, în cartierul Coiciu. Şocul produs de irupţia „caschetelor albastre” în casa acestor oameni i-a produs o cumplită traumă psihică unui băiat care avea atunci şapte ani. Azi e un om matur, din păcate nu şi „în toată firea”. Năvala soldaţilor şi ofiţerilor de securitate în toiul nopţii, urletele, lucrurile azvârlite claie iM'ste grămadă, prostraţia tatălui care nu prkx’pea de ce trebuie să-şi abandoneze gospodăria şi casa jx' care o .avea de la tatăl lui, iar acaLauk la tatălui lui şi tot asa. pe firul generaţiilor, privirea disperată a mamei, care nu ştia ce să ia şi ce să lase, lătratul câinilor a pustiu, toate

astea au izbit prea tare în bietul creier al copilului. Azi c un automat ce trebuie hrănit, îmbrăcat... Femeie de aproape optzeci de ani, maică-sa vorbeşte în şoaptă. Tremura când mi-a povestit episodul de acum patruzeci de ani. Cine ar trebui sau ar fi trebuit să plătească ? Responsabilii s-au baricadat în spatele unei inexistente „raţiuni •de stat", iar cei care mai trăiesc, şi nu sunt puţini, îşi plimbă scara câinii în cartierele rezidenţiale ale capitalei, primesc pensii grase şi citesc cu plăcere şi interes Corespondenţa trimisă de progenitura lor sau descendenţii acesteia din ţările pe unde s-au aciuat – niciodată Uniunea Sovietică. în nici un caz. Canada, de predilecţie, apoi Franţa, Suedia, Germania, ţări ale capitalismului putred, muribund. Nu există, în toate statele fostului est comunist al Europei, o ţărănime care să fi îndurat câte ¿iu indurat ţăranii ruşi şi români. La Sczcczin, un ccrnăuţean stabilit în oraşul polonez încă din 1950 îmi spunea că sistemul colhoznic n-a cuprins decât 25% din agricultura Poloniei ; în Cehoslovacia, nici atât. Nicăieri mai mult decât în România n-au fost urmate orbeşte încăţăturile Marelui Criminal de la Kremlin, nicăieri comuniştii, locali n-au făcut în asemenea măsură proba obedienţei slugarnice faţă de ordinele Marelui Frate. Studenţii care, ca grupul Derdena sau ca mine, au fost aruncaţi în puşcărie înainte de aşa-zisa ruptură din 1964, au fost acuzaţi : de ură împotriva ruşilor. Nimic mai fals. Nu puteam urî noi poporul care l-a dăruit lumii pe Dostoievski. Rusia a fost însă primul cobai şi apoi focarul de răspândire a celei mai îngrozitoare experienţe pe care nestatornica speţă umană, singura capabilă să se autodistrugă, a • încercat-o pe propria ei piele. Rusia a fost primul stat unde nebunia totalitară a unei minorităţi a pus la punct o practică distructivă încercată pe propriul popor, înainte de a o impune şi altora. Am urât comunismul sovietic şi preluarea sa de către cominterniştu români, cu o asemenea cheltuială de zel încât şi-au întrecut mentorii. Am urât sorgintea nenorocirilor noastre

care nu se află pe pământul României, ci în stepele Răsăritului. Am găsit în apocaliptica lucrare a lui Soljeniţîn „Arhipelagul Gulag", prefigurarea tragediei ţăranilor bănăţeni : *„În apropierea Ciumei, în 1929, toate bisericile din Arhanghelsk au fost închise; închiderea asta era prevăzută în orice caz, dar ea răspundea acum unei nevoi presante – trebuiau adăpostiţi «deschiaburiţii^. Mari valuri de ţărani exilaţi începură* ser *treacă prin Arhanghelsk şi pentru un timp oraşul deveni un sui de imensă puşcărie de tranzit. Priciuri suprapuse, cu numeroase etaje, fură instalate în biserici, singurul necaz e că nu aveai cu ce face focul. La gară, trenurile cu vagoane de marfă se goleau unele după altele şi, în lătrăturile câinilor, asprii oameni ai câmpurilor se îndreptau către priciurile din biserici. (CU., atunci copil, îşi aminteşte de un ţăran care ţinea un arc de hulubă pe după gât. În precipitarea plecării, nu reuşise să găsească lucrul care avea să-i fie cel mai util. Altul ducea un gramofon cu pâlnie. Operatori de cinema, iată de lucru pentru voi (...) În biserica înfăţişării, priciurile, care aveau opt etaje şi nu fuseseră fixate în ziduri, se prăbuşiseră şi multe familii fuseră strivite. Când lumea începu să urle, trupele se năpustiră în biserică. Aşa pelrecară (oamenii aceia), iarna Ciumei. Fără să se spele. Cu puroi pe corp. Se dezlănţui tifosul. Mulţi mureau. Dar locuitorii din Arhanghelsk primiseră un ordin sever să nu-i ajute pe* migranţii speciali ! *(ăsta era numele dat ţăranilor exilaţi). Muribunzi, Semănătorii de grâu vagabondau prin oraş, dar era imposibil să-l bagi pe vreunul în casă şi să-i dai de mâncare sau măcar să-i duci pe stradă niţel ceai :■ miliţia punea gheara pe cei ce făceau aşa şi le retrăgea buletinul. Un om înfometat (leabia merge pe stradă.; şovăie, cade e-mort. Dar chiar şi pe aceştia e interzis să-i iei de acolo (existau şi agenţi ai Securităţii însărcinaţi sa parcurgă străzile ca să-i repereze pe cei ce ar fi făcut acte de caritate). în acelaşi moment, cultivatorii de legume şi crcxcăţorii de animale - din vecinătatea imediată a oraşului erau şi ei deportaţi,*

sate întregi, *ridicaţi până la ultimul (încă o dată: unde erau exploatatorii? unde erau exploataţii) iar locuitorii Arhanghelskului tremurau să nu fie şi ei exilaţi, la rândul lor. Li se făcuse frică şi să se aplece deasupra unui cadavru... înmormântări ? exista Un xervici* organizat, *asigurat de sovietul orăşenesc. Fără sicriu, în gropi pomune săpate lângă vechiul cimitir municipal de pe strada Vologda, dar în plin câmp. Şi. nici un semn comemorativ. Pentru semănătorii de grâu, toate astea nu erau decât o etapă. Mai exista un lagăr mare dincolo de satul Talagii, şi câţiva fură angajaţi acolo, ca să încarce lemne. Dar unul dintre ei mai viclean, scrise pe o grindă de lemn un mesaj, ca să plece în străinătate (să-i mai înveţi pe ţărani să scrie şi să citească !) şi fttseră cu toţii daţi afară. Drumul lor nu se oprea acolo: el trebuia să-i ducă pe Onega, pe Pinega şi în sus, pe Dvina. în lagăr, glumeam. : «N-au să ne trimită mai departe decât soarele». Totuşi, ţăranii aceia fură trimişi şi mai departe, în locuri unde rămaseră mult timp 'fără acoperiş, fără să poată aprinde într-un adăpost luminiţa lor de lemn ruşinos. Ceea ce distinge măsurile impuse ţăranilor de toate formele precedente şi următoare de exil* e *faptul că ei n-au fost trimişi în aglomeraţii, în teritorii locuite, ci expediaţi la fiarele sălbatice, departe de toate, aduşi la starea primitivă strămoşii noştri îşi făceau satele pe lângă o apă. De când există omenirea nimeni nu. s-a aşezat altfel. Dar pentru* satele speciale, *c ateiştii alegeau (ţăranii înşişi n-aueau voie să se exprime) Pcuri situate pe pantele stâncoase (astfel, la 100 metri deasupra râului Pinegd: oricât ai săpa de adânc, pânza de apă ,e inaccesibilă şi e imposibil să faci să crească ceva). -*

La trei-patru kilometri, se afla o câmpie joasă, foarte comodă – dar nu, instrucţiunile nu permitemi aşezarea unui sat acolo ! Erai forţat să mergi la coasă la zeci de Kilometri de sat şi să cari fânul cu barca... Câteodată era pur şj. simplu interzis să semeni grâu... *(Tot cekiştii fiscau orientarea vieţii agricole.) Şi mai e un- lucru de*

neînţeles pentru noi, orăşenii – ce înseamnă să fi trăit mereu cu animale pe lângă tine. Un ţăran np poate trăi fără animale. – decât că, uite, pentru ani şi ani de zile, ei erau condamnaţi- să nu audă nici nechezat, nici mugete, nici behăituri; să nit pună şaua, să nu midgă, să nu *mai hrănească animale. Pe râul Şciulîm, în Siberia, un* sat special *de cazaci din Kuban fu înconjurat cu sârmă ghirppată şi foişoare, ca un lagăr. Totul fusese făcut, pare-se, pentru ca aceşti lucrători îndârjiţi şi copleşiţi de ură să moară cu toţii repede, iar ţara să fie în sfârşit descotorosită de. persoanele şi ele grâul lor".* (Ca şi Alcxandr Isuievki, deschid aici o paranteză : în tot timpul petrecut la Szczccin, în cabina mea de pe „Neptun" n-a fost zi în care Radio Mecklenburg să nu transmită, la buletinele de ştirijuări do poziţie ale liderilor occidentali, mai ales ¿miori ca ni şi germani, în favoarea lui „Gorbi" şi a> ajutorării Uniunii Sovietice cu grâu şi alimente. Este incredibilă. răsturnarea de situaţie, dar şi ruşii, şi noi, românii, cetăţenii ţării „înapoiate" fiindcă era „cm inii mente agricolă", am fost supuşi – şi suntem – unei îndelungi şi dezordonate înfometări în timp ce, în Occidentul unde totul este şcump *â crever,.* mâncarea este derizoriu de ieftină, eu condiţia să nu intri în restaurant. Cu excepţia Franţei, de care România se apropie cel mai mult, pe contipenţ ca varietate a formelor de relief şi potenţial agricol, celelalte ţări, inclusiv – şi mai ales – Germania au. sol sărac. Iar mâncarea, indiferent că o produc sau că o aduc, îl costă pe consumator o nimica toată. Câtă umilinţă au îndurat românii, timp de zece-doisprezece ani, începând de prin *'78*| sub Ceauşescu, nu ca să găsească o bucată de carne, ci o cană de lapte şi o felié de pâine pentru copii, e greu de spus şi dacă uităm, înseamnă că suntem, definitiv şi irevocabil, un popor de robi care nu merită altceva decât biciul, nu şi zăhărelul. Cât îi priveşte pe ruşi, sub ceva mai luminata guvernare gorba- ciovianâ, cât am putut eu să văd în magazinele alimentare,' trecând.prin Moscova, Aşhabad, Fergana,

Taşkent, Kokand, Samarkand sau Duşanbo, ori am găsit piper (Kokand), pepeni, rodii şi carne de berbec (Samarkand), dar nu şi pâine, apă minerală, bere, vin, votcă, ori n-am găsit mai nimic. Cu excepţia Ceho-Slovaciei, Ungariei şi, parţial, şi Bulgariei – vorbesc de ţări pe care le cunosc cât de cât – *găsirea,* repet *găsirea* mâncării a fost, ani de zile, o aventură. Paroxistică, timp îndelungat, în România. Dar să-l lăsăm pe Alexandr Isaievîci să continue : *„Şi, intr-adevăr, multe dintre aceste sate speciale fuseseră în curând pustiite de moarte. Azi, rarii călători pe care întâmplarea îi duce .prin partea locului ard, puţin câte, puţin, scândurile barăcilor şi aruncă departe, cu un şut, c.ăpăţânile. Nici un Gingis Han n-a nimicit atâţia ţărani ruşi cât glorioasele noastre Organe, sub conducerea Partidului. Ascultaţi tragedia de la. Vasiugan: în..1930, zece mii de familii (asta înseamnă, cu cât era pe. atunci* ■o *familie, intre şaizeci şi şaptezeci de mii de oameni) trecură prin oraşul Tomslc, de unde fuseră mânaţi pe: jos în toiul iernii : începură prin a coborî râul Tom, apoi Obi, în sfârşii urcară Vasiuganul, mergând intr-una pe gheaţă, fLocuitorii satelor aflate în drumul lor au fost apoi trimişi să adune cadavrele adulţilor şi ale copiilor.) În. văile înalte de pe Vasiugan şi de pe Tara, fus eră abandonaţi pe* bate *(înălţimi de pământ tare în mijlocul mlaştinilor).* Nu le-au lăsat nici alimente, nici unelte. *A venit dezgheţul (iar lor nu le-au rămas, ca legătură cu lumea exte- , vioarei, decât două drumuri făcute din trunchiuri de arbori : unul spre Tobolsk, altul către Obi. Şi pe unul şi pe celălalt- au fost instalate posturi de gardă, dotate cu mitralierei care nu lăsau pe nimeni să iasă din perimetrul morţii). Oamenii începură să moară ca muştele. Disperaţi, se apropiau de posturile de gardă, îi implorau* ■— *şi erau împuşcaţi pe loc. S-a hotărât, în .sfârşit, după ruperea gheţurilor, să li se trimită, prin întegralsoiuz din Tdmxk (cooperativă de artizanat şi consum) bacuri încărcate cu făină şi cu sare, dar nu reuşiră să urce cursul*

Vasinganului, (Expediţia era condusă de un delegat al Integralsaiuzului, pe nume Stanislavov; de la el ştiu povestea.) Au murit cu *toţii, până la ultimul. Se spune- c-ar fi fost, la urma urmei, o anchetă privind această afacere şi chiar că cineva ar fi fost împuşcat. Eu unul nu cred. Dar dacă e adevărat, ei .bine, proporţia este acceptabilă. Cea din războiul civil, foarte cunoscută .- pentru unul de-ai noştri, o mie de-ai voştri. Pentru şaizeci de mii de-ai voştri – unul de-ai noştri. Indispensabil ca. să clădim Noua Societate/'* (Voi. 3, Seuil, p. 294).

Toată toamna şi toată iarna, deţinuţii de la Salcia,. *salcioţii,* cum vor fi cunoscuţi în lumea gratiilor, lucrează la enormul dig care va încinge ca un brâu Insula Mare a' Brăilei, smulgând mii de hectare inundaţiilor de primăvară şi de toamnă. Se spune că aici se vor obţine recolte de porumb extraordinare; Cei care cunosc crimele ecologice de pe lunca mijlocie a Dunării româneşti se .mulţumesc să dea, sceptici, din cap. Nu. suntem singuri, altc; contingente de sclavi au fost aduse din interiorul

ţării, recolta sccurităţilor care lucrează la întregul randament, făcând o treabă excelentă, cu o menţiune aparte pentru cele de la Timişoara, Constanţa, Iaşi şi Braşov, a căror eficienţă poate fi numită extraordinară, atât în ceea ce priveşte, numărul de duşmani ai poporului de- tnascaţi şi priponiţi, cât şi în materie de tratament. Bandiţii care au trecut pe acolo nu vor uita câte zile ie va fi dat să trăiască, în mizerabila lor viaţă de trădători de patrie şi-slugi ale imperialismului mondial, în ce fel s-a manifestat intransigenţa celor mai buni fii ai clasei muncitoare. în concertul atâtor virtuozi, o notă aparte . o aduce Constanţa, unde, pe lângă metodele vechi şi bine verificate (printre care bătaia la tălpi dă totdeauna rezultatele scontate), este pus în valoare un procedeu inedit, cel puţin în România, căci NKVD-ul îl cunoştea foarte bitv. de mare fineţe psihologică.

Pacientul este extras pe muteşte, noaptea, din celulă, i se pun cătuşe şi ochelari, i, se dă un impuls – doi, trei pumni, un pat de pistol-mitralieră în coaste, timp în care i se recomandă tăcere, apoi este scos într-o curte mare şi de-acolo pe faleza pustie. Din locul unde este amplasat frumosul local cu frontoane neoclasice nu sunt decât câteva zeci de metri până la abruptul mal al mării. Târâş-grăpiş, înotând în întuneric, căzând prin gropi, lipsit de echilibru cum se află, din cauza cătuşelor, sculat în şuturi, nefericitul se trezeşte pe plajă unde i se scot ochelarii, i se lasă cătuşele, i se citeşte 6 sentinţă de condamnare la moarte (falsă, bineînţeles, dar îl rog I«' oricare dintre cititori să se pună în pielcii nefericitului şi să spună, pe urmă, dacă lui i-ar măi fi trecut prin cap să verifice validitatea verdictului); ar mai exista o posibilitate, dacă spune *tot ce ştie* despre cutării sau despre organizaţia pe care a făcut-o (a făcut-o, a fădut-o !) sau... Faptele mi-au fost povestite de doi oameni care au trecut pe acolo, personajul supus înscenării'! fiind o
•dată un preot, iar a doua oară – fostul comisar de siguranţă Florca Florcscu, nonagenar eu mintea la fel de

limpede ca la douăzeci de ani, închis pj* timp de 12 ani în urma mărturiilor mincinoase ale lui >A.T. (comisarul luase acestuia şi celorlalţi membri ai grupului Filimon Sârbu interogatoriul de identificare în ziua intrării României în război ; A.T. pretinde că Fl.F, i-ar fi dat o palmă. Nu-l cred însă deloc dispus să povestească ce făcea el când devenise, după 23 august 1944, comisar de siguranţă comunistă la Constanţa). Există cineva, şi încă foarte cunoscut de toată suflarea românească, apărut pe micul ecran cu o grabă care m-a făcut să mă mir că nu l-a cărat după el şi pe mentorul său din anii aceia, pe Alexandru Drăghici, există, zic, cineva care ne-ar fi putut lămuri, dacă n-ar fi fost împuşcat, fiindcă a privit evenimentele dintr-un fotoliu do orchestră, când nu le-a dirijat el» însuşi." E vorba de fostul general Nicolae Doicaru, văzut de toată ţara la televizor după fuga Ccauşeştilor. N.D. a fost, pe timpul la care Se referă povestirea mea, şeful securităţii de la Constanţa, la • câţiva ani după ce „aranjase" dosarele inginerilor executaţi în procesul Canalului, întreprindere stalinisto-dejistă terminată printr-un fiasco economic, dar inestimabilă în plan politic pentru regimul comunist fiindcă fusese abatorul unde pieriseră atâţia dintre coi mai buni români. în sfârşit... La Salcia nu eram singuri. în universul concentraţionar al Insulei Mari existau şi alte colonii penitenciare, mai mari sau mai mici : Strâmba, Piatra, Stoieneşti ale căror efective trebuiau să ridice alte porţiuni de dig. într-o zi, cred că prin toiul iernii, s-a dat alarma la Salcia : trebuia să intrăm iute în barăci, acestea se încuiau, nimeni nu mai mişca, aşteptam imobili pe pat până suna sfârşitul alarmei. Au fost date porţile în lături şi în curtea lagărului a apărut un grup destul de mare de oameni între două vârste, tăcuţi, îmbrăcaţi în zeghi nepeticite.
Au stat puţin, timp în care sergenţii s-au purtat deferent cu ei, apoi i-au dus. Nu ştiu unde şi nici nu i-am mai văzut vreodată. Nram putut comunica, în timpul scurtei lor şederi, am fost, amândouă părţile, bine supra- vegheaţi.

Legionari. Presupun că au lucrat şi ei undeva, în pustietăţile Insulei, poate la desecări. Am mai vorbit despre programul de-a dreptul infernal. Astăzi, la peste treizeci de ani de la detenţia noastră la Salcia, când grozăvia imediată a vieţuirii (m-am răzgândit* şi am şters „vieţii") a rămas .în tonalităţi cenuşii, în ascunse cotloane alo memoriei, îmi pare clar că ceea ce s-a făcut cu noi este însăşi întruchiparea nebunie? totalitare. Punctul de pornire a fost metodologia şi ordinele- NKVD-ului. Securitatea a fost asmuţită contra societăţii civile, complet neajutorate, atomizate, supuse unei terori fără precedent în istoria românilor, cu excepţia populaţiei din Basarabia cotropită. De ce au fost arestaţi. în câteva valuri succesive, sute de mii de oameni care, din punctul de vedere al oricărei legi, nu făcuseiii absolut nimic, este de înţeles. Criminal – dar de înţeles : aducerea populaţiei de vreo douăzeci de milioane, cât avea pe atunci România – la starea do paroxism al groazei. Bun, şi iată-ne în puşcării şi lagăre. Anchetatorii ştiau mai .bine decât oricine adevărul. Eram ostatici, garanţia că cercurile tot mai largi în centrul cărora stătea deţinutul vor tăcea mâlc, vor înghiţi tot ce întreprinde guvernarea comunistă a lui Dej, vor accepţii orice măsură, oricât de impopulară. Atunci do ce atâta revărsare de ură împotriva noastră ? '

Am fost folosiţi ca mână de lucru, cea mai ieftină din câte se pot închipui, mult mai ieftină decât- sclavii Romei, şi mai expuşi decât aceştia. Dar, dacă vrei ca robul să lucreze cu randament, nu-i secătuieşti deliberat puterea de muncă-. Nu-l scoli la patru dimineaţa, ştiind

că-l vei .scoate* pe poartă de-abia după ce se luminează bine; nu-l ţii pe platou, încolonat, cii ceasurile, sub lapoviţă, ud, muşcat de ger şi de crivăţul necruţător care fluieră printre sălciile desfrunzite de pe malul Dunării Moarte. Nu-l hrăneşti cu murături, nu laşi oamenii să moară cu zile, în timp ce doctorii deţinuţi îşi frâng mâinile a neputinţă, de lipsa de medicamente, de căldură, de aşternuturi omeneşti, Crirttele nazismului n-au fost prescrise niciodată. De ce sunt Jăsaţi în libertate, cu pensii care sfidează cheltuiala de energie şi de minte a oricărui strungar, ţăran sau profesor. Drăghici, Doicaru, Mălăn- geanu. Istrate, Tudoran, loaniţescu, sute de alţi călăi pe care i-a fătat iadul, nu blajinul nostru pământ ? Dacă li s-ar fi ordonaţ să ne gazeze, sunt încredinţat că n-ar fi stat o clipă pe gânduri. Dacă li s-ar fi poruncit să pună mitralierele pe noi, n-ar fi ezitat o secundă. Până şi nenorociţii de soldaţi; îndoctrinaţi până la îndobitocire şi care ştiau că uciderea unui deţinut „pentru tentativă de evadare din convoi[14] (lucru ce i se putea întâmpla lui Saşa Ivasiuc când avea diaree şi trebuia să facă un pas în afara rândului) este răsplătită cu zece zile de permisie, luaseră obiceiul să se răstească la noi – vezi că te trimit în plic acasă !... în toamna târzie a lui 1959 şi peste iarnă,' în Insula Mare a suflat vântul dinspre baltă, încărcat cu stropi de ploaie măruntă şi cu fire de gheaţă. Ne lua în primire de îndată ce ieşeam din putoarea din baracă, ne izbea în moalele capului, ameţindu-ne, trecea prin răritura de zeghe, subţire ca o coajă de ceapă, tocită de cine ştie câte rânduri de deţinuţi. Harii posesori do pulovere trebuiau să le dea jos mânecile, altfel riscau să li se confişte, ba mai rău, să fie rupţi în bătaie pentru „tentativă de evadare[14].

N-am avut, toată iarna aceea infernală arii făcut-o cu zeghea, o bonetă pe care o itrăgeam cât puteam peste urechile dureros înroşite de ger, o manta ferfeniţă. De frig, mi-am înfăşurat o pereche de izmene în jurul gâtului,

adunând ce mai rămăsese din craci pe piept. Faptul a coincis cu venirea unor ofiţeri ai D.P. la colonie, dintre care doi locotenenţi cam de aceeaşi vârstă cu mine, care şi-au bătut copios joc de bizara mea vestimentaţie ; fusesem dus în poartă cu alţii, luaţi la întâmplare şi puşi să ne dezbrăcăm „la piele", ca să -vadă domnii inspectori cum pleacă un deţinut la lucru. I-aş fi spintecat bucu- ios ; m-am străduit să nu mi se vadă nimic în ochi, stând drepţi, cum pretindea regulamentul, făcându-mă că nu le aud grosolăniile, lntr-0 zi din ianuarie sau fe. .Joruarie '60, pe un ger do crăpau pietrele, am fost luat pe neaşteptate şi zvârlit în coada unei brigăzi care tocmai ieşea. Îmi rătăcisem unica. pereche de ciorapi, nu i-arn • mai găsit, presat, cum eram, de grindina pe pumni şi de cizme alé caraliului care mă găbjise şi am fost nevoit să plec cu picioarele goale în bocancii reci şi uzi. Am tăiat câmpia presată cu şleauri şi cu bulgări îngheţaţi pe ceea ce se putea numi „drumul robilor", glodul frământat în fiecare dimineaţă şi în fiecare seară de uriaşul miriapod, coloana sură de aproape 1 200 de făpturi în trupurile cărora, golite de sânge şi de vlagă, se năpustea duşmăneşte crivăţul. Cu capul în piept,.ştergându-mi în răstimpuri cu mâneca mantiîii lacrimile stoarse de.vifor, am ajuns la locul unde săpam. pământul pentru dig. Nemernicii contau pe ger ca pe un stimulent natural, trebuia să dăm într-una din mâini, să nu îngheţăm. Şi. aşa, Si'tpând, încărcând, trăgând grelele roabe pline vârf, cu hamuri de sârmă, gâfâind sub încordarea efortului, tot nu eram scutiţi de vifor, de pleznitura biciului de aer îngheţat şi zăpadă peste pielea crăpată, mortificată, peste feţele supte, livide. În ziua aceea mi-am făgăduit că, dacă scap întreg din puşcărie, nu voi mai purta decât bocanci îmblăniţi 1 Seara, când am ajuns în duhoarea coclită a ba-

răcii, mi s-a părut că intru în Eden. Fălcile, cu muşchii înţepeniţi dureros, tetanizaţi de ger, au redevenit elastice, au putut să-şi recapete funcţia articulatorie de cuvinte, mâinile,, frapate cu stăruinţă, ca şi tălpile, au revenit, încet, încet, la mobilitate, sângele şi-a reluat goana prin trup, în ziua aceea de la Salcia şi în beciurile medievale de la Gherla, rămase de pe vremea cardinalului Marţi-nuzzi, subterane cu bolţi gotice şi coloane vântoase, cu ziduri do peste doi metri, pe caro le-am străpuns cu răngi speciale de oţel, ca să instalăm conducte electrice, iim pus temelia durerilor care îmi sfâşie genunchii în fiecare primăvară şi în fiecare toamnă. Prin februarie n-am mai putut răbda. La puţin timp după ce fusesem prins jucând table cu Adrian Niţoiu, procurorul, am fost ţinut, câteva ceasuri numai, în zeghe şi cămaşă, în izolarea din curtea lagărului, destul de rar folosită, de altfel. Uneori erau puse acolo trupurile rnorţilor, şi ei puţini la număr faţă de câţi ar fi trebuit să moară. Ideca că pot fi ţinut zi de zi în frigul de pe; câmp, în-bătaia viforului, mă arunca în disperare. De când mă ştiu mi-a fost groază de frig, de care avusesem cumplit parte şi în şcoala militară. Intr-o bună zi mi-am luat inima-n dinţi şi m-am dus la doctorul Trifan, făgărăşanul, chirurg de înalt profesionalism, care o salvase de la moarte pe nevasta unui plutonier. Şi ol, şi Romlţan, internistul, se bucurau de marc prestigiu printre deţinuţi şi erau respectaţi şi de „domnii cadre” care aveau nevoie de ei, în pustietăţile unde fusese năpustită Salcia, Mi-am adus' aminte de simptomelc pe care le încercasem pe la paisprezece, cincispreze ani, când mă apucasem de rugby şi fusesem năpraznic lovit cu bocancul în josul pântecului de un tip masiv de* la „Metalul”, unul cu gâtul strâmb, ţapăn ca un taur. Fusesem operat atunci dc varicocel stâng. Mai aveam o rezervă pe dreapta, şi la ea

am făcut apel. Nici azi nu ştiu, şi nu l-am mai- întâlnit do atunci pe dr. Trifan (am auzit că a mai fost închis o dată, parcă pentru tentativă de trecere a frontierei) dacă m-a crezut, dacă ain avut, obiectiv clinic, varicocel sau dacă doctorul a intrat, pur şi simplu, în jocul meu. M-am pomenit pe masa de operaţie de la Salcia, o mobila cât se poate de banală, anesteziat şi operat de el, asistat de felcerul MAI carc-i dădea instrumentele. înaintea mea fusese .operat de ocluzie intestinală -unul care mâncase sfeclă găsită pc câmp şi a fost cât pe-aci să dea ortul popii. După mine – un băiat, Armeanu, al cărui refuz de muncă se manifestase prin hotărârea disperată de a înghiţi o coadă de lingură, în prealabil şlefuită unde fusese ruptă do căuş. O secundă n-am stat să mă gândesc la eventualitatea unei mişcări greşite, la secţionarea cordonului spcrmatic, de exemplu, şi la consecinţe. Nu era-vorba numai de încredere în mâna lui Trifan. Să mă fi gândit doar o clipă la ger şi la durerea mâinilor şi picioarelor mortificate, şi orice şovăială dispărea. Nu scăpasem de dig cu buboiul de la picior, vreme de mai bine de două săptămâni ? Nu-mi spuseseră mcdiciniştii că risc să fac septicemie ? Făcusem ? Ori fusese un noroc chior, un joc al hazardului, ori Cel de Sus îl întăreşte pe om în clipe de mare cumpănă, că n-am păţit nimic. De ce aş fi păţit acum ? încât m-am dus la cuţit, am fost operat, cu aceeaşi nranualitate ca în oricare mare spital, dar cu un instrumentar ca vai de lume, cu un bisturiu cu caro doar nu-şi ascuţise felcerul creioanele (ca să fiu drept, trebuie să recunosc că omul m-a ajutat cât a putut, prelungindu-mi chiar şederea ’ în infirmerie), în frig, nu chiar ca afară, dar oricum în frig.

La scurt timp, nici nu mai ştiu dacă mi se închisese bine rana, s-a făcut percheziţie generală. Ne-au făcut şi

nouă, la infirmerie, a venit un caraliu beat mort, cu sclipiri de fiară în priviri. De-abia se ţinea pe picioare. Ne-a scos afară cu aşternutul şi inseparabila traistă, ţoaşca, cum îi spuneau deţinuţii, şi ne-a căutat, bâjbâind şi bâlangănindu-se, prin boarfe. îl simţeam în stare să se pună cu pumnii pe noi, să nc sfărâme sub cizme. în zilele acelea de Ia infirmerie, convalescent, l-am ascultat pe Ion Aîunteanu, marc amator de romanţe, cântând „îţi mai aduci aminte, doamnă?". Avea o voce plăcută, cui- < tivată. Bucureştean de obârşie, era bucătar de meserie şi-şi dădea silinţa să scoată pentru bolnavi ceva din cele câteva boabe de fasole şi coi câţiva cartofi, te miri ce şi mai nimic, pe .care-i primea la infirmerie. De la el am aflat că barabulele se pot găti în peste trei sute de feluri. Stăteam ciuciţi, cu nişte răi de halate pe noi. şi curăţăm cartofi pe fondul romanţelor. Alai curăţasem. cartofi, înainte- dc epoca murăturilor, în brigada de serviciu pe când sălăşluiam în -dormitorul nr. 1. Jumătate erau putrezi, unii se deprinseseră, de foame, să-i mănânce cruzi, ce mai rămânea lua drumúl cazanului. îmi aduc aminte de o întâmplare cu anume haz, povestită de Florin. Venise frânt de oboseală de la dig. în loc să se culce, trebuise să se apuce de curăţat cartofi, aduşi cu coşurile şi deşertaţi în mijlocul dormitorului. Căzuse pe capul lui plantonul, un ins sărit spre vârsta 'a doua, care zisese în treacăt, dar zvonul prinsese, cum că ar fi fost asistentul lui Călinescu. Măturând dormitorul după plecarea brigăzilor, alcătuise nişte versuri şi venise să i le spună lui Pavloviéi. Mă pomenesc cu el lângă mine, povestea Florin, că-mi declamă: „O. gipsul anticelor linii / Albele statui de Phidias / Pe care-n suflet ţi le-alinii / Când întâlneşti Elada în atlas... Vezi* domnule Pavloviéi ? Echivalenţele ! Echivalenţele, domnule Pavloviéi", stăruia el, iar mie-mi cădea capul pe cartofi, de obosit ce eram, încheia, cu haz şi năduf, colegul meu.Acest simpatic domn cu nume de rezonanţă insulară, adept al amorului socratic, stabilise

foarte strânse raporturi cu un tinerel, condamnat pentru trecere frauduloasă de frontieră, dotat cu o fantezie ieşită din comun, ca şi mentorul său. Mie mi-a

povestit, do pilda, că a asistat,- de "foarte aproape, la manevrele Flotei a Vl-a americane, dar fără să poată preciza unde : în Adriatică sau în Mediterană ? Pe la mijlocul anilor ’80, evocând la Paris felurite episoade de la Salcia, interlocutorul meu, Ion Omoscu, mă întreabă – ţi-l mai aminteşti pe dl.. X ? Sigur că mi-l aminteam, fusese una dintre cele mai pitoreşti figuri ale lagărului. Ştii că a mai fost o dată băgat la puşcărie ? Nu ştiam. Da, zice, a vândut o clădire care nu era a lui. S-a oprit s-o admire, îi plăcea, şi. vine un zevzec şi-i zice – frumoasă casă 1 N-o vindeţi ? Ba da.! A cerut o arvună, convenabilă, şi-au făcut şi un înscris de mână. De-a ici tărăşenia cu ţuhausul... Printre întâmplările acelei 'ierni de la Salcia, una are înţelesuri aparte, asupra cărora se cuvine a stărui. S-a petrecut când totul căzuse pe capul nostru, frig, foame, absurditatea ’năucitoare a condamnărilor. cei paţru ani ai înei fiind o glumă în comparaţie cu media de şapte-opt ani. Cosma, brigadierul şef, con- stănţean de obârşie, fusese bătut la fund în poartă fiindcă nu se făceau normele, iar ol a refuzat să devină complicele administraţiei. Se şoptea ba că se construieşte undeva, într-urî loc arhisccret, o închisoare subterană de proporţii gigantice, ceea ce nu părea imposibil, ba că se vor redeschide minele de plumb, unde degeaba îţi’da im *Vildouânutecincizeci de pâine,* că tot nu puteai mânca nimic, că coi mai tineri şi mai sănătoşi vor fi trimişi la exploatările de uraniu. Colac peste pupăză, administraţia recursese la o manevră mârşavă,-care a dat pe deplin roadele scontate : ne-am pomenit impar ţiţi în două, de o parte brigăzi alcătuite din muncitori (foarte puţini) şi ţărani (extrem de numeroşi, era în curs colectivizarea şi „liberul consimţământ” trebuia niţeluş împins din spate), iar de cealaltă parte – „intelectualii”, etichetă pusă tuturor care nu intrau în primele categorii : funcţionari,

preoţi, ofiţeri (aceştia şi noi, studenţii, alcătuiam grosul), medici, ingineri. A fost suficient să li se spună primilor Că numai din cauza „intelectualilor” nu se pleacă acasă, că eliberarea noastră fusese hotărâtă pentru data terminării digului, dar, din pricina puturoşeniei şi relei-voînţe contrarevoluţionare a acelora, autorităţile se vedeau silite s-o amâne sine die ; împotriva noastră s-a revărsat un torent de ură, chiar dacă şi în brigăzile de ţărani erau oameni care încercau să le deschidă colegilor lor ochii. Bieţii oameni, obişnuiţi o viaţă întreagă cu truda, lucraseră din răsputeri, în nădejdea că li se va da drumul acasă.'Risipiţi printre ei, cei caro, ca mine, nu erau deloc dispuşi să plătească cu sănătatea o vinii închipuită, nici să accepte cu resemnare condiţia de sclav, se pierdeau în mulţimea uniformă a deţinuţilor. Acum, însă, lucrurile se ^schimbaseră. Administraţia şi cei câţiva brigadieri' care şi-au vândut sufletul diavolului aveau pe cine arăta cu degetul. (După evenimentele din ianuarie şi din 13—15 iunie 1990, m-am întrebat dacă cineva dintre specialiştii Ministerului Adevărului nu şi-a adus aminte de experienţa' de la Salcia, scoţând-o din sertarul cu scenarii, şi n-a reprodus-o, de data asta Ia scara întregii societăţi româneşti.) Această breşă în solidaritatea noastră,’câtă fusese, ne-a îngrijorat profund. Ideca fusese diabolică 1 Jntr-o seară, brigăzile veniseră dc-acum de la dig, unul, n-am ştiut niciodată cine, s-a apropiat de bucătărie, poate în speranţa că va căpăta ceva. Un caraliu tânăr, proaspăt venit în lagăr, l-a izbit cu un resteu de jug în cap. Omul a apucat să urle puternic, sfredelitor, apoi a căzut. Cât ai clipi, oamenii s-au’adunat în jurul căzutului şi al agresorului, rămas încremenit, cu resteul în mână. Cu pumnii strânşi, deţinuţii au înaintat încet spre caraliu până când acesta s-a izbit cu spatele de zidul bucătăriei. Mai rămăseseră doi, trei paşi, nu putea exista decât un deznodământ, linşajul, călcarea în picioare a bestiei, frământarea agresorului cu bocancii în noroiul lichid. Nu

se putea altfel, nervii noştri prea întinşi trebuiau să se rupă, unuia dintre ai noştri i se spărsese capul, zăcea însângerat, trebuia răzbunat, nimeni nu se mai gândea lă consecinţe. Exact în clipa aceea, caraliul s-a pus pe zbierete – gândi ţi-vă ce faceţi, tocmai acum când trebuie să plecaţi acasă ! ACASÂ, cuvântul magic a fulgerat inimile, mulţimea s-a desfăcut ca în vis, pe tăcute, puşcăriaşii s-au prelins către barăci. Ca nişte automate.

Am căutat în cărţile lui Soljeniţîn, câte am avut pe vaporul unde mi-am terminat „Jurnalul", mărturii despre foamea la care au fost supuşi deţinuţii sub regimul dictaturii lui- Lemn şi, apoi al lui Stalin. Mi-au lipsit „Primul cerc" (dar acolo nu poate fi vorba de înfometare, puşcăria fiind o „Şaracika" —• un laborator secret, cu mână de lucru de foarte înaltă calificare) şi „O zi din viaţa lui Ivan Denisovici". în care regimul de lagăr descris este ceva mai blând decât cel de la Salcia. Le citisem pe amândouă. „Arhipelagul Gulag" este o istorie a fenomenului carcera! sovietic, de la Dzerjinski până la Bcria şi Abakumov, trecerea în revistă în cadrele generale ale sistemului, a mii de destine dintre care prea puţine au ajuns să fie iar oameni, în măsura în care om poate rămâne insul în tiparele antiumane ale comunismului. Soljeniţîn vorbeşte despre foame, frig, frică şi înjosire, prezente permanente în viaţa de lagăr, aşa cum durerea este inseparabilă de boală. Nu există o „pagină a foamei" ; referinţele nu lipsesc, totuşi, chiar de la începutul primului volum : ,,/n *anul 1949, dădurăm, câţiva prieteni şl cu mine, peste o notă remarcabilă publicată în revista Academiei de Ştiinţe,* Natura. *Se relata, cu litere mici, că în bazinul Kolimei, cu prilejul unei campanii de săpături, se descoperise o lentilă de gheaţă subterană, mărturie a unui străvechi curent de apă prins de îngheţ, şi, în acest curent, prinşi şi ei de îngheţ, reprezentanţii unei faune fosile vechi de vreo zece mii de ani. Peşti sau tritoni, se*

conservaseră intr-o astfel de stare de prospeţime, după declaraţiile savantului corespondent al revistei, încât participanţii, o dată topită gheaţa, îi mâncaseră pe loc cu plăcere. *Micul număr de cititori ai acestei reviste au fost, fără îndoială, foarte miraţi să afle că peştele este în stare să se conserve atâta vreme în gheaţă. Dar şi mai puţini au fost cei care au putut să pătrundă sensul veritabil şi eroic al acestei note imprudente. Cât despre* noi, *noi înţeleserăm imediat. Ne-a ni reprezentat cu vivacitate scena, în cele mai mici amănunte : participanţii spărgând gheaţa c.u o grăbire exacerbată, călcând în picioare sublimele interese ale ichtiologiei, dând din coate, iată-i disputându-şi bucăţile de carne milenară, tărându-le până la foc, dezghe- ţându-le şi săturându-se. Dacă am înţeles, e fiindcă noi înşine eram dintre acei* participanţi, *fiindcă eram membri ai acelui puternic ZK, singurul de pe faţa pământului în stare să mănânce triton* cu plăcere." („Archipel du Goulag, Seuil, 1974, p. 5). înfometarea provocată, planificată, combinată cu frigul, murdăria, arşiţa şi groaza, a fost folosită CÎI instrument de anchetă de către Secţiile speciale ,,Smerş" în cazul militarilor arestaţi în deşertul Mongoliei ; metoda a fost practicată şi pe teritoriul Rusiei europene. Deţinutul era azvârlit intr-o groapă adâncă de trei metri şi de doi în diametrul Acolo îl bateau ploile, acolo tremura noaptea de frig şi se înnăbuşea ziua de căldură, aşa cum se întâmplă în regiunile cu climă excesivă, de care teritoriul Marelui Frate nu duce lipsă. Tot acolo îşi făcea nevoile şi primea *100 grame de pâine şi Un pahar de apă* la 24 de ore. încercaţi să vă puneţi în pielea nenorocitului ! Soljeniţîn (ale cărui cărţi, elaborate în secret şi scoase peste graniţă, fapt care i-a adus şi premiul Nbbel, şi expulzarea, sunt nu o literatură, ci o cronică cu date şi nume exacte, transmise autorului de foşti deţinuţi, martori oculari sau chiar eroii întâmplărilor narate) citează, printre alte

cazuri, pe cel al locotenentului Şulpeniov, un munte de om, boxer, care a stat o lună întreagă într-o astfel de groapă, plin de păduchi. Alteori, foamea poate fi combinată cu o metodă mai rapidă de înnebunire, de umilire, venind nu din fiziologia subiectului supus torturii, ci dintr-a anchetatorului, cum i s-a întâmplat tânărului Lordkipanidze, pus în genunchi, înfometat şi pe faţa căruia comisarul s-a pişat, fără jenă. Dar astea sunt, vorba lui Alexandr Isaioviei, „metode combinate", Foamea poate fi un procedeu în sine : pe Şulpeniov; *„comisarul anchetator Sokol ordona să-l scoată clin groapă şi-i punea în faţă o gamelă de borş gras şi o jumătate de pâine albă, tăiată ţneziş (s-ar părea că asta n-are nici* Q *importanţă, dar Şulpeniov insistă şi azi: pâinea- era tăiată intr-un chip intr-adevăr ispititor). Dar comisqrul nu-i. dădu nici măcar o singură dată. Cât. de vechi sunt toate astea – exclamă autorul – cât de mult put â feudalism, a epoca peşterilor ! Singurul lucru nou e că sunt aplicate intr-o societate socialistă*Încă un caz, al lui Cebot.ariov, un deţinut ţinut şaizeci şi două de ore într-o cameră de anchetă fără alt drept decât să fie dus la toaletă. încolo, [nimic – nici să doarmă-, nici să bea apă din carafa plină, pusă pe masă, nici să mănânce. *„În cabinet se aflau în permanenţă trei comisari instructori care făceau «trei ori opt». Unul scria fără încetare- (şi fără să-l stingherească câtuşi ele puţin pe inculpat), al doilea dormea pe un divan, al treilea se plimba prin cameră şi, de îndată ce aţipea Cebotariov, îl pleznea imediat. Apoi permutau (poate că insuccesul le adusese şi lor arestul de rigoare ?). Deodată i se aduce lui Cebotariov de mâncare : borş gras ucrainean, chiftele cu cartofi, vin roşu într-o carafă de cristal. Dar, fiindcă toată viaţa alcoolul nu-i produsese, decât scârbă, Cebo- tariov nu se atinse de vin, în ciuda îndemnurilor comisarului anchetator (care nu putea să insiste prea mult, ar fi stricat jocul). După masă,i se spuse: «Ei, şi acum*

semnează depoziţiile pe care le-ai făcut în prezenţa a doi martori !>• *adică ce fusese fabricat în linişte, în prezenţa unui anchetator aţipit şi a altuia treaz. încă de la prima pagină, Cebotariov constată că era unghie şi carne cu toţi generalii japonezi şi că toţi îi dăduseră câte o misiune de spionaj. Se puse să bareze paginile. Fu cotonogit şi scos pe uşă.*

Un alt funcţionar de la căile ferate ale Chinei Orientale, arestat o dată cu el, Blaghinin, după ce trecuse prin aceleaşi încercări, bău vinul şi semnă, într-o stare de agreabilă ebrietate : împuşcat (Gundiţi-vă la efectul unui singur pahar de vin asupra unui om care n-a mâncat de trei zile ! Iar acolo era o carafă plină)«. (Idem, p. 91). Sistemul a fost folosit şi la Uranus, şi pe Rahovei, şi la contra informaţii le armatei, pe Maria Rosetti. Mi s-a povestit de către un militar, la Salcia, că un ofiţer superior a fost torturat în 1.958 prin metoda înfometării, flămânzea şi i se puneau. în faţă mâncăruri de restaurant, luate de îndată ce nenorocitul schiţa gestul de a se apropia de farfurie. Anchetator era unul Mircea, o potrivire ' de nume cu şeful C.I. de la Sfântu Gheorghe. Să spunem, însă, apropo de ceea ce relatează Soljeniţîn, că lucrurile acestea s-au petrecut la anchetă, că foamea, deci, n-a fost decât o metodă de tortufare a deţinutului, unul dintre cele 31 de feluri de a chinui un om pe care le-au catalogat şt clasificat (fără să aibă şi pretenţia" de a le fi epuizat) cei care au trecut prin gulag şi care, cu excepţia gropii şi a smulgerii unghiilor (despre aceasta n-am auzit vorbind pe nimeni dintre cele câteva mii de oameni cu care am stat în contact direct în puşcărie ; în schimb, mi s-a povestit cazul a doi avocaţi care au fost ţinuţi singuri trei ani în aceeaşi celulă, cu uşa condamnată, având o fantă pentru mâncare şi o gaură intr-un colţ pentru fireştile trebuinţe – caz învăluit în mister, ca şi „trenul mor ţii") au fost larg folosite şi de securitatea românească. înfometarea a fost, însă, o permanenţă e gulagului dejist, După experienţa

primei ierni la Salcia, când povesteau foştii mineri de la Baia Sprie ori Cavnic, Nelu Radu sau Paul Antal, că primeau, la ieşirea din şut, 1,250 kg dc pâine, noi, cei care venisem de la Jilava, unde mâncarea era ingurgitabilă, deşi puţină (doar se stătea pe cracă, nu ?) holbam ochii de uimire. *Unkilşi- douănutecincizeci de grame de pâine ?!* în ce ţară a minunilor se petrecuse asta ? Iar când aflam că, din cauza toxicităţii sărurilor—de plumb, a temperaturii şi epuizării, oamenii nu erau în stare să mănânce decât cât să nu moară,' uluirea se împletea cu indignarea. Cum să fie imposibil să mănânci ? Când *noi* (orice-ar spune cei care, – ca interlocutorul meu cu creierul cât nuca, vor să impună o imagine eroică sută la sută a deţinutului politic, con- îecţionându-i o imagine artificială, convenţionala, ca a personajelor literaturii proletcultiste a Obsedantului Deceniu), noi, aşadar, trăgeam la sorţi cine să împartă mizerabila feliuţă cu care plecam la dig, ca să nu fie bănuială de părtinire a cuiva cu două trei *grame* ' Sau, fiecare cum îi venea rândul, se întorcea cu spatele la pâinea înşirată pe pătura încărcată de duhori şi slinuri fără nume, desemnând pe cel care urma să ia bucata !

„Căpitanul" Stavroghin şade rezemat de pat şi povesteşte. Povesteşte despre regele Carol al II-lea, în preajma căruia pretinde a fi stat ca proaspăt ofiţer-aghiotant. Monarhul vorbea colorat, poseda, o bună ştiinţă a repertoriului naţional de înjurături. Glumea în doi peri, chiar i-ar fi zis naratorului o dată, la o vânătoare, cum el, grad mic, nu îndrăznise să se aşeze : „Căpitane Stavroghine, mănâncă şi tu din cur, nu mai mânca din picioare !" De Ia craca a treia, nea Ilie Tecoi ne face semn cu mâna, pe care o flutură apoi, cu înţeles, pe lângă tâmplă. „Căpitanul" îi este cel mai mare duşman. Cât e de chiomb, i-a ghicit secretul. Toamna, când treceam prin bicisnicul cătun- Agaua, cu colibele acoperite cu trestie,

rămase probabil din neolitic, soldaţi!. din escortă erau obligaţi să meargă prin afara celor două şiruri de case, drumul de-abia începându-ne pe noi. Nea Ilie, se repezea din mers în dosul unei căpiţe, întotdeauna aceeaşi, stătea preţ de câteva clipe, reapărea şi-şi relua fuga-fuga locul în coloană. O firească nevoie, desigur. O dată, de două ori, până când „căpitanul" s-a luat după el. A urmat o încăierare homerică, scurtă dar nâpraznică, în decursul căreia nea Ilie, galben la bot, hirsut, lat în spate şi crăcănat, l-a smotocit irău pe fdiformul • „căpitan.", cel cu un ochi la slănină şi cu celălalt la făină care, chiomb-chiomb, dar văzuse exact ce face nea Ilie ! Tecoi descoperise, minune ! o scochină unde ouau găinile, şi, cu o viteză demnă de un dihor, se năpustea, dădea un ou pe gât, în unghiul mort de unde nu-l vedeam nici noi, nici proprietarii, apoi reintra, inocent, în coloană. „Aghiotantul regal" se repezise la rotundul obiect pe care nea Ilie tocmai îl dusese la gură – şi de acolo epica bătălie, pe fondul cârâiturilor galina- ceeior frustrate. (Mai târziu, nea Ilie mi-a propus să deschidem un atelier de făcut săpun. Avea el o reţetă extra, poseda o pivniţă, pe undeva, pe Rahovci, ne puteam umple de bani. Trebuia să ştiu eu ceva chimie, ce dracu, nu fusesem student ? L-am revăzut prin '64, în Gara de Nord, lucra la „Romvared", încărca gheaţă în vagdanele-restaurant. Am uitat să-l întreb ce-a făcut cu săpunul.) Serile acelea de toamnă încă uscată ne»au prilejuit singurele clipe când uitam de puşcărie şi de. necazuri.

Peste câmpurile Insulei mari se aştemea o linişte ciudată, o pace de început de lume. Nu se auzea decât păcânitul înăbuşit, regulat al motorului care dădea curent. Strânşi pentru număr, vorbeam în şoaptă, copleşiţi de misterul ceasului de taină al transfigurării luminii. Vedeam cum coboară imensul dise până spre linia orizontului, de. nimic ştirbită, roşu ca sângele proaspăt,

trimiţând valuri de flăcări peste stepă, apoi arămiu, precum căldările vechi, nespoite, căpătând treptat tonuri cărămizii, jăratic pe cale să moară. Sc întâmpla uneori ca vreo pasare de noapte să treacă, secantă fulgerătoare, prin faţa sferei de foc şi frumuseţea stranie a momentului ne pogora în vrajă şi basm. Moartea gradată a soarelui lăsa, pe firul undo se unea cerul cu pământul, un joc de flăcări galbene, palide, ca flăcăruile care dansează pe comori. Din liniştea câmpiilor încercuite de apele marelui fluviu, se ridica indolentă, placidă, indiferentă 1a netrebnicia alcătuirilor omeneşti, luna... Se auzea un fluier, numărul, şi toate zgomotele, împietrite până atunci de vraja înserării, se năpusteau, desferecate, .peste noi, împletite intr-o trombei în care se amestecau de-a valma, urletele caraliilor, pufăitul ritmat al motorului, gamelele lovite de lingura din traistă, numerele zbierate din cinci în cinci. Trecuse peste noi o iarnă, cea mai cumplită din câte am îndurat. Rezistasem. Se apropia primăvara şi zvonurile despre eliberare au reînceput să circule mai abitir decât în toamnă. „Mai e puţin şi ne dă drumu' acasă, ascultaţi-mă pe mine !" Mă înfuriam, ajunsesem să-i înjur pe „profeţii mincinoşi", ca şi când bieţii oămeni ar fi fost vinovaţi de perpetua înşelare a speranţei noastre de libertate. Şi totuşi, prezicătorii erau mai aproape de adevăr decât oricând. în lagăr, câteva evenimente s-au succedat, buimăcindu-ne. Mai întâi, a încetat bătaia. Şi-a făcut apariţia maiorul Anton, vistavoiul-şef de la Piatra, care ne-a ţinut un discurs început cu „dom
nilor", de ne-a tăiat răsuflarea. „Nu ne este frică de *dumneavoastră.* Regimul democrat-popular, sub conducerea Partidului Muncitoresc Român, s-a întărit şi tot poporul este de partea guvernului. *Dumneavoastră* nu mai prezentaţi nici un pericol. Veţi pleca acasă!" în aceeaşi zi ni s-au dat căni de aluminiu de un sfert, aşa încât nu mă mai spălam ca pe vremuri, luând din gamelă apă-n gură .şi umplându-mi palmele făcute căuş. Imediat şi-a

făcut apariţia şi un procuror militar (Niţoiu a ieşit.la raportul acestui ofiţer de justiţie, căpitan sau maior, •oricum nu se potrivea însemnătăţii momentului; i-a relatat relele tratamente de care avusesem parte, iar celălalt l-a ascultat politicos şi uimit, cu aerul că dacă ştia el, ar fi fost vai şi amar de sceleraţii care ne chi- nuiseră) cure a înregistrat cu satisfacţie schimbarea esenţială survenită în viaţa noastră prin dotarea cu cănite, după care şi-a pus palma-n cur şi dus a fost, nu fără a lăsa după el o dâră roz de speranţă. Caraliii, aceiaşi care ne zvântaseră în bătăi (cu excepţia lui Zaharia, o voi repeta întotdeauna) ne vorbeau numai cu „domnule deţinut” ! Q parte dintre noi, printre care-şi subsemnatul, au fost scoşi din barăci şi duşi intr-un grajd imens, aerisit. În scurtă vreme, am aflat cauza : ne aflam în preliminariile Conferinţei Celor Patru, menită să pună capăt războiului rece. Nu mai ştiu – şi, practic, era imposibil de aflat, de multe ori nici ofiţerul politic, printre atribuţiile căruia era şi controlul operaţiilor de dezinformare şi al circulaţiei zvonurilor, nu mai ştia de unde vin toate ştirile care umblă prin lagăr : prin rarisimele contacte cu personalul civil de la îmbunătăţirile funciare pe care le aveau inginerul şi tehnicienii noştri, de la caraliii înşişi, prin medicii deţinuţi, cărora le erau îndatoraţi sau, pur • şi simplu, de pe urma lecturii unor petice de ziar scârba vn ic folosite de civili şi lăsate pe câmp, în perimetrul digului, pe care noi le uscam, le curăţăm de impurităţi
şi le citeam, aflând câte ceva, fie şi din crâmpeie, puse "cap la cap, în nădejdea unui fir conducător şi a închegării unui ansamblu care să ne dea o idee de treburile lumii din afară. N->am ştiut niciodată dacă era o întâmplare sau ni se lăsau dinadins. Oricum, era mare primejdie să fii găsit cu o bucată de ziar la percheziţiile din poartă, CÎI să nu mai vorbesc de vreun capăt de creion, a cărui posesie echivala cu o crimă şi atrăgea autojnat o bătaie cumplită. Acum insă, eram convinşi că eliberarea este aproape,

chestie de zile, şi mă şi gândeam cum să-mi reiau studiile, făgăduindu-mi, cu straşnic jurământ, să nu mai chiulesc, să nu mai discut nimic cu nimeni nicio- daki şi să port încălţăminte îmblănită. Digul se terminase, puşcăriaşii de la Salcia făcuseră de mult joncţiunea cu brigăzile de la Stoieneşti. Insula Mare fusese încercuită cu valul' de pământ despre care „Scânteia" vorbea, sub titluri de-o şchioapă, ca despre o glorioasă cucerire a socialismului, emiţând, fireşte, un fleac – să spună *cine* şi *cum* ridicase uriaşa pavăză împotriva apelor. îmi aduc aminte de parcă ar fi fost ieri de trei lucruri. întâi, de încăpăţânarea lui Mălăngeanu de a ne scoate la muncă, poate tocmai fiindcă se vedea silit să se uite lung după noi, sclavii de pe urma cărora încasase, cu toţi caraliii lui, prime grase. Am râs de multe ori cu avocatul Ciota, evocând discuţia despre lepra de comandant -— legat, acum, de mâini şi de picioare, în preliminariile Conferinţei de la Paris – şi un deţinut care declarase ritos că el se mulţumeşte cu norma de mâncare pentru statuii pe cracă. Da, conceda mieros .căpitanul (ce l-ar mai fi. călcat în picioare '), dar dacă te duci la muncă, a doua zi capeţi norma de lucru 1 Sigur, intra în joc puşcăriaşul, dar ca să lucrez, trebuie să mănânc mai bine ! – Aşa e, se abţinea Mălăngeanu să nu facă explozie, dar cum să primeşti norma, de muncă dacă n-ai muncit ?! Dacă te duci la muncă... – Uite ce e, a tranşat

ocnaşul, în hohotele noastre de râs, să presupunem că eu sunt camion şi dumneavoastră aveţi de făcut un transport. Ce faceţi ? îmi puneţi benzină şi-o luăm din loc sau îmi ziceţi -— ia-o tu aşa, la drum, şi-ţi pun eu benzină când ajungem la Brăila !?! Tot în zilele acelea din aprilie 1966 am stat dc vorbă cu un caraliu care ne escorta la desecări. La poalele unui taluz era un tractor ruginit ; zăcea cu roatele-n sus din toamnă, când îl scăpase di A mâini i! actoristul, mort de beat. Omul se alesese cu spaima, dar maşina nu mai era bună de nimic. Fier vechi. Nici nu-şi bătuseră capul, o iarnă întreagă, să-l ia de acolo 1 l-am comunicat părerea mea plutonierului spunându-i că distrugerea unui asemenea bun al poporului mi se părea nu inconştienţă, ci de-a dreptul act contrarevoluţionar. Ronţăia un fir de iarbă. S-a oprit din mestecat şi m-a măsurat cu scârbă : cine te crezi tu, mă, banditule, de-ţi dai cu părerea ? Află că tractoare mai facem noi ! Tractoristul a greşit, s-a-mbătat şi el, ca omul, dar n-a vândut Republica .ca voi, fir-aţi ai dracului de bandiţi ! în sfârşit, şi acesta este faptul cel mai important, într-o zi cu mare vânzoleală, ni s-au luat, scurt, cănile, ni s-a trântit o percheziţie generală, la sânge, ca să-şi bage bandiţii minţile-n cap, ni s-au făcut spinările tobă de pumni .şi ciomege şi acelaşi maior Anton a venit să anunţe brigăzilor care-l ascultau cu moartea în suflet că -jocul a ţinut destul. „în plic vă trimitem acasă, futu-vă rnuma-n cur de tâlhari ! Credeaţi că vă merge? O să se-mpiedice Republica dc voi ? Ei las', .de n-oţi mânca voi jar, să nu-mi spuneţi mie pe nume !* Am aflat curând ce se întâmplase pilotul Edgar Powers, cu PO2-ul lui spion, fusese interceptat şi doborât deasupra teritoriului Uniunii Sovietice. Hruşciov a profitat imediat de situaţie, americanii îi ofereau cel mai nesperat argument împotriva lor. ei, ruşii, fuseseră, ca întotdeauna, de bună-credinţă, ve-

neau cu inima deschisă la masa tratativelor, dar uite că Occidentul, aţâţătorii de război, făceau spionaj cu neruşinare ! Voiau pace de ochii lumii, în realitaţe ascultau de fabricanţii de arme şi de bancherii din Wall Street. Aveau să mai treacă doi ani până la criza rachetelor sovietice din Cuba, iar cazul colonelului Abel nu fusese încă descoperit. Era limpede şi pentru cei mai optimişti – nu Vom pleca acasă curând. Digul se terminase, dar parcă era singura lucrare din Insula Mare ? Conjunctura politică ni se părea dezastruoasă şi cine ştie când aveam • să mai dăm peste vreo conferinţă la vârf. Situaţia a fost strălucit sintetizată la' Stoieneşti, ceva mai târziu, de nenea Tache, un avocat bătrân-şi hâtru din Călăraşi, care ne explica în timp ce-şi cârpea unica pereche de izmene, intr-o seară, pe craca a treia, chiar sub acoperişul de stuf : Au vrut oamenii. L-au chemat, l-au aşteptat, de Gaulle Par fi primit cu braţele ¡deschise: Că hâr, că mâr, mai dă tu, mai las eu, ieşea ceva ! Dar porcul zise „niet !”. Tot atunci a ieşit bancul cu Hruşciov şi ambasadorul sovietic Ia Washington. Cică Nikita Sergeievici l-ar fi întrebat la telefon : „Vaina (război) ? Niet ! Mir ? Nieeet ! Şto ? – Tiligram, tiligram, Konferinţ, Konferinţ!” i-ar fi răspuns qmbasadorul. •

La Moscova am fost pentru prima oară în 1980. De • ia Tiraspol şi .până aproape de imesnsa şi austera metropolă, n-am văzut aproape nimic, drumul de fier fiind, de o parte şi de alfa, flancat de perdele dese de arbori. *Aproape* nimic; ceva, ceva tot ara văzut: la Lvov, în partea furată a Poloniei cu binecuvântarea lui Hitler —• acoperişurile unei enorme puşcării, aşezate sub nivelul căii ferate, închisoare cu ziduri înalte, zonă exterioară, zonă interioară, foişoare şi platforme pentru instalat mitralierele —- tot tacâmul, ca la Gherla. Mai departe, într-un luminiş, izbele unui sat, acelaşi, probabil, ca şi

înainte de revoluţie. într-o zi, după ce stătusem ceasuri întregi în sălile galeriilor Tretiakov, cu ochii fermecaţi de pictura secolului trecut şi de icoanele lui Rubliov (întinate de vecinătatea unei încăperi unde erau expuse compoziţii a căror figură centrală era Brejnev : Brejnev ia birou, Brejnev în prezidiu, Brejnev într-o uzină, câmpurile fiind apanajul predecesorului său, cel care inaugurase, cu tocul pantofului, o nouri epocă în istoria uzanţelor diplomatice) m-am hotărât să merg la Lubianka. Numele sinistrei clădiri nu-mi era necunoscut, trecuseră pe acolo, în .timpul războiului – dar şi după, unii dintre colegii de detenţie mai vârstnici. „Duceţi-ne la Lubianka", i-ani spus unui şofer tânăr. Taximetristului au început să-i joace ochii în cap ca la draci : Kaghebc ! a exclamat el, zâmbind bucuros de parcă i-aş fi cerut să ne arate comorile Kremlinului. Ne-a lăsat mai departe, în stânga statuii lui Feliks Edmundovici Dzerjinski, cocoţat glorios pe butoiul lui de fontă. Am stat câteva minute pe trotuarul magazinului universal, privind când uriaşa clădire, când puhoiul de lume ce furnica pe lângă magazin. Era ceva ciudat – şi dintr-o dată am descoperit ce nu suna bine, nota falsă din acel film _al străzii : nimeni din şuvoiul uman nu se uita spre Lubianka, nu ridica privirile către zidurile cenuşii, pe soclu granitic masiv, de cetate, către ferestrele prăfuite ale parterului supra- înălţat, neşterse de praf (intenţionat, fireşte) poate că tocmai de pe vremea când Latsis şi Vîşinski trimiteau, din ordinul Tătucului, la pluton năpârci ca Zinoviev, Kamenev sau Buharin. Oamenii treceau fără o privire, ca şi când între puhoiul în perpetuă mişcare şi giganticul paralelipiped de peste drum ar fi existat o frontieră invizibilă, „dincolo" fiind tărâmul de unde nu te mai întorci. Am traversat fără şovăire, nu exista nici un semn -care să interzică accesul pe trotuarul clădirii. Nu ne-a zis nimeni nimic, am simţit în ceafă privirile oamenilor rămaşi lângă magazin şi am avut convingerea că, de *dincolo,*

ochi experţi no examinează, ne cântăresc. Am înconjurat încet masiva construcţie, am privit cu un fior pe şira spinării porţile imense, mute, întunecate, din- spate, gân- dindu-mă la ce citisem în Soljeniţîn, introdus prin contrabandă în ţară, şi la adagio-ul dantesc ce li se potrivea atât de bine, şi am luat-o pe trotuarul părţii opuse celei de unde veneam. Atunci s-a deschis o uşă de sub' nivelul străzii, un fel de demisol, cu trepte protejate de un parapet de fier, a ieşit sprinten un flăcău blond cu o plasă în mână, şi în plasă – sticle de pepsi, goale, se ducea, probabil, să caute pepsi prin împrejurimi. Nfc-a privit indiferent şi dus a fost. Ce tânăr e, a murmurat soţia mea. Exact cum aş fi fost şi eu, i-am replicat, dacă aş fi acceptat să devin ofiţer de securitate... Şi m-am gândit la „ceremoniile iniţiatice" descrise în • „Primul cerc", aproape aidoma cu cele prin porţile cărora trecusem în universul altei dimensiuni a existenţei umane la Uranus. Că acele „ceremonii" făceau parte dintr-un scenariu pus la punct încă cu mult timp înainte de război acolo, în clădirea pe care tocmai o înconjurasem, nu mai încăpea îndoială. De acolo ne veniseră ochelarii negri, totala izolare a arestatului, absenţa avocatului, cumplita incertitudine privind motivele reţinerii şi încă şi mai cumplita speranţă, fiindcă se alege curând praful de ea, că totul nu e decât o farsă sinistră, o glumă de prost gust, care va lua numaidecât sfârşit. Vasili Grossman adevereşte spusele lui Soljeniţîn intr-o carte epocală, „Viaţă şi Destin^, carte cu un destin singular, căci a fost şi ea arestată. De fapt, lucrurile stau tocmai pe dos. „Arhipelagul Gulag", scris pe la jumătatea anilor '80 şi scos clandestin din ţară, ar fi trebuit să ateste adevărul romanului lui Grossman, fiindcă acesta şi-a terminat cartea în 1960. KGB-ul a confiscat manuscrisul, rămas timp de două decenii în arhivele sale secrete. E o minune că romanul pe care Georges Nivat nu ezita să-l numească „Război şi

Pace” al secolului XX a putut, îrt cele din urmă, să vadă lumina tiparului. în „Viaţă şi Destin”, încă netradus în română, am găsit un pasaj care concordă atât cu descrierea-încarcerării la Lubianka din „Primul cerc”, cât şî cu experienţa mea de la Uranus, descrisă pe larg intr-un capitol anterior. Un vechi activist de partid, cofnunist cu strălucite'state de servici în mişcarea internaţională, prieten cu Dimitrov, fost membru al gărzii de onoare la catafalcul Klarei Zetkin, politruc pe frontul de la Stalingrad, este adus la Lubianka, în chiar zilele marii bătălii din 1942, de pe Volga, decisivă pentru soarta a sute de milioane de fiinţe omeneşti. Episodul are momente identice cu practicile de-acum treizeci de ani ale securităţii din România : *„În camera goală, înăbuşitoare, viu luminată de un proiector, i* se *ordonă să se dezbrace ■în pielea goală; şi, în timp ce un om tăcut, în bluză albă, îi pipăia corpul, Krîmov işi spunea, înţepenindu-se, că zgomotul şi toată fierăria războiului nu puteau împiedica mişcarea metodică a acestor degete impudice... Degetele işi continuau opera, liniştite, sigure...*

— întoarce-te, apleacă-te, desfă picioarele.

Se îmbrăcă şi-l fotografiará, cu gulerul rubăştii deschis, cu faţa mobilă şi fixă, din faţă şi din profil. Cu un zel indecent, el işi apăsă amprentele pe o foaie de hârtie. Apoi i se luară nasturii de la pantaloni (nu, de aşa ceva n-am avut parte, —- Al.M.) şz *i se luă şi centura* (asta da, în lagăre am înlocuit-o cu o sfoară, cu satisfacţia secretă că un element din vestimentaţia mea seamănă cu . ceva din veşmintele călugărilor cordilieri – tot Al.M.).

Luă un ascensor violent luminat, urmă covorul unui lung coridor pustiu, mărginit de uşi cu ochi rotunzi. Adevărate camere de clinică chirurgicală, specialitatea. cancer. Aerul era cald, stătut, totul era invadat de o lumină nebună. Un institut radiologie pentru tratarea, ,societăţii... în această atmosferă înăbuşitoare, oarbă, era greu să gândeşti. Pierdea aici

sentimentul propriei existenţe... Am avut o mamă ? Poate că nu... Stelele printre vârfurile pinilor, trecerea Donului, racheta verde a nemţilor ; proletari din toate ţările, uniţi-vă; în spatele fiecărei uşi, oameni; am să mor ca un comunist; ...Grigori Evseievici (Zinoviev – n.n.), preşedintele Kominternului, a trecut şi el prin acest coridor... sunt nevinovat, jur; îmi vine să mă. piş; acei bravi bătrâni care cântau la aniversarea lui Octombrie; Ceka, ceka, ceka; Dzerjinski era stăpânul acestei case; Ghenrih lagoda, Menjinski apoi Nikolai Ivanovici, micul proletar din Piter, cu ochii verzi, şi astăzi Lavrenti Pavlovici (Beria .— n.n.), inteligent, afectuos; ne vedeam, fireşte, ce cântam noi ? «Scoală-te, proletare, şi cauza să-ţi aperi» ; sunt nevinovat; au să mă-mpuşte...” Când am fost băgat în beciurile de la Uranus, o maro linişte s-a lăsat în cugetul meu, în primele momente, o linişte atât de nefirească încât m-a izbit, c:i şi când m-aş fi contemplat . pe mine însumi, dedublat instantaneu. O stare de conştiinţă similară incearcă şi Krîmov. în ciuda diferenţelor de vârstă, cultură, experienţă de viaţă, intre vechiul militant comunist şi studentul de nici douăzeci şi trei de ani care eram atunci există o trăsăturii de unire – gândul că nu făcusem nimic care să justifice prezenţa noastră acolo, a lui la Lubianka, a mea – la Uranus. Dacă am fi fost hoţi, dacă am fi ucis, violat sau tâlhărit, stările de spirit ar fi fost, fără doar şi poate, altele, şi nu s-ar fi produs, categoric, obnubilarea conştiinţei de sine. După Aleksandr Isaievici, care îşi descrie magistral propriile trăiri, Grossman intuieşte, nu mai puţin magistral, gândurile personajului său Krîmov : *„Dispunerea geometrică a punctelor, îşi spusese el când i se luaseră amprentele. Nu ştia de ce-i venise ideea asta, dar ea traducea exact acest fapt nou apărut în el. Totul venea, de fapt, din aceea că el nu mai avea conştiinţa de a. fi el însuşi. Dacă ar fi cerut să bea, i s-*

ar U adus apă. Dacă l-jir fi lăsat, brusc, inima, doctorifl i-ar fi făcut injecţia trebuincoasă. Dai- el nu mai era Krîmov, o simţea, chiar dacă nu înţelegea. Nu mai era tovarăşul [4] Krîmov, care, când se îmbrăca, prânzea, lua loc intr-un cinema, gândea sau se culca, avea totdeauna conştiinţă de sine-însuşi. Tovarăşul Krîmov se distingea de toţi ceilalţi priri inima lui, inteligenţa lui; vechimea lui în partid (aderase înainte de revoluţie), articolele sale apărute în revista Internaţionala comunistă, *obişnuinţele sale, maniile sale, felul său de a fi, intonaţiile sale în discuţiile duse cu tinerii comunişti, cu secretarii de comitete raionale de la Moscova, muncitorii, vechii membri de partid, prietenii săi, oamenii care îl solicitau. Corpul său era făcut după chipul şi asemănai'ea corpului omenesc, mişcările sale, gândurile sale erau' şi ele omeneşti dar tot ceea acera tovarăşul, omul Krîmov, meritele, libertatea sa, toate acelea dispăruseră.''* (Vasili Grossman – „Vie et destin", JulIiard/L'Âge d'homme, 1987 – traducerile aparţin subsemnatului, Al.M.), Când se va scrie (dacii se va serie vreodată) istoria gulagului românesc, se va vedea că există diferenţe faţă de sistemul concentraţionar sovietic, că în puşcăriile şi lagărele din România comunistă a fost, din anumite puncte de vedere, mai rău" decât *dincolo,* -că deţinuţi! au dus-o, în anumite perioade, mai greu. Ruşii n-au cunoscut nicicând fenomenul reeducării, de îngrozitoare faimă, cu toate că în puşcăria de la Piteşti Nikolski l-a iniţiat ; se pare, nu sunt sigur, am auzit şi eu, că numai chinezii ar fi practicat ceva asemănător, da, poate că este vorba doar de „reeducarea" – consecinţă a cortegiului de orori iniţiate de Mao şi botezate pervers „revoluţie culturală" – în timpul căreia mari savahţi, universitari şi al ţi membri ai elitei intelectuale au fost puşi să facă treburi degradante, de pildă să frământe fecalele cu mâna în roabe înainte de a fi imprăş-

tiale pe ogoare. Faţă de ce au îndurat tinerii la Piteşti,, mala.xarea manuală a acelor deşeuri organice ar fi părut un tratament de favoare. (La Salcia l-am cunoscut pe F..M. din Tulcea ; în iarna Iui ’59 avea cel puţin zece ani făcuţi, fusese arestat în legătură cu luptătorii anticomunişti din Codrii Babadagului, era elev când l-au ridicat. Vrusese să devină pictor. Fusese cumplit bătut la securitate, dar asta fusese floare la brecic pe lângă ce păţise în camerele de „reeducare” de la Piteşti. într-o duminică stăteam de vorbă, a devenit brusc incoerent, a tăcut mult timp, apoi m-a privit în ochi cu o tristeţe grea, tulbure, pe care n-o pot uita, şi mi-a spus simplu, ca şi când ar fi fost vorba despre altcineva – eu sunt schizofrenic, domnule Mihalcea. De pe urma reeducării...). La Lubianka,-’oricât de paradoxal ar părea faptul, arestaţi! aveau cărţi de la biblioteca închisorii ; în România comunistă aşa ceva ar fi fost cu totul do negândit. Cât priveşte vorbitorul, acesta rămăsese o amintire duioasă a anilor începutului de perioadă comunistă. Nu am văzut pe nimeni din familie în tot timpul cât am fost închis. Rachete am început să primim, cu zgârcenie, în vara lui 1960; eu am primit, cred, trei din care unul la Gherla, când lucram la mobilă. Nici un fel de veste de acasă timp do patru ani. Alţii —- timp de zece ani ! în cea mai bună dintre lumile posibile, construită de partid ■—■ după memorabila formulă a lui Ceauşescu – „cu poporul şi pentru popor”.

La scurtă vreme după eşecul conferinţei de la palatul Chaillot, o parte dintre noi fuseseră puşi să-şi ia boccelele, înghesuiţi în cala unui şlep şi duşi la Luciu-Giurgeni. Brudiu. Alexandru Zub, Gabi Rus. Marin Tarangul, Pavlovici, Zâne, ceilalţi băieţi de la filosofie rămăseseră

Li Salcia. Noul lagăr era împărţit în două : Centrul, lângă mizerele colibe ale *debiştilor,* şi secţia „bac”.- Tartor peste amândouă -— maiorul loaniţescu, un ţigan mătăhălos, negru, buzat, aidoma călăilor din nuvelele istorice. Crud, în stare să gâtuie omul ca pe un prii de găină. Şef la bac era Teodor Cristca$_K$ locotenent-major îmbătrânit în grad, scurt, gros, spălăcit. Repezit la vorbă. Era admirabil întregit de Tucă, ţigan ca şi maiorul, şi tot feroce, ba chiar mai de temut, fiind în contact direct cu deţinuţi!. Când am intrat pe poarta noului lagăr, i-am şi văzut, cu parii în "mână,, pe două rânduri, pe membrii „comitetului de primire”. Dădeau ca-n fasole, zbierau, călcau în picioare traistele în care puşcăriaşii îşi ţineau bietul lor avut, două-trei cârpe, o pereche de ciorapi, dramul de hrană rece, te miri ce şi mai nimic. Loveau urlând de sadică plăcere, cu cizmele, cu parii, cu pumnul, cu ce apucau, şi numai faptul că erau chiori de beţi,- de-abia se ţineau pe picioare, i-a salvat pe oameni de la grave fracturi, poate şi de la mai râu. (în 1968, în timpul cotropirii Cehoslovaciei de către hoardele Marelui Frate, scriam sub pseudonim, la ziarul „Dob rog ea nouă”. Nu mai ştiu care dintre vechii colegi de la Luciu-Giurgcni, întâlnit întâmplător, îmi spusese : Vroi să-l vezi pe Cristea ? Du-te la I.C.I.L., încarcă bidoane pe rampă ! M-am dus : nu încărca bidoane, lucra la cadre, era simpatizat, foarte respectuos cu femeile, mai mergea la câte un şpriţ cu bărbaţii, ca tot omul, se ştia că a fost militar şi atâta tot. Mă duc o dată]a Bucureşti cu acceleratul şi culmea ! îmi găsesc locul intr-un compartiment în care era şi el. L-am recunoscut imediat. S-a uitat lung, nu ştia de unde să mă ia. Am intrat în vorbă : n-ai fost şeful gărzii la Centru?. Nu. Atunci ai lucrat Ia „cultural”! Nici. A, stai că ştiu : erai ceist ! Când am coborât în Nord, mi-a zâmbit onctuos

la'despărţire, dar se simţea că întâlnirea mai degrabă îl îngrijorase. Au trecut anii ; la câteva zile după 22 Decembrie, m-am dus iar la I.C.I.L.

— de data asta, înarmat cu cartea de gazetar. Cadrista

— aceeaşi ca pe vremea Odiosului – mi-a spus că „domnul Cristca a plecat definitiv în Canada, la 13 decembrie". Avea acolo un băiat,-copil unic, absolvent al Institutului de marină. La primul voiaj, odrasla teribilului apărător al cuceririlor socialismului pusese coada pe spinare şi rămăsese în Canada. Mă întreb – deşi e o întrebării prostească, dacă „domnul Cristca" măsoară acum grozăvia faptelor pe care le-a săvârşit în lagărul de la Giurgcni şi cine ştie pe unde va mai fi fost, văzând cum arată putredul capitalism împotriva agenţilor căruia lupta vârtos, cu parul. Intram într-un lagăr col puţin insolit : o excrescenţă a câmpiei, un taluz pe marginea căruia se înşirau nişte bulumaci susţinând rânduri de sârmă ghimpată – „zona" ; dincolo de ea, o colibă cu etaj, un fel de pătuiag, corpul do gardă. Rarele smocuri de iarbă se opreau pe buza taluzului. O limbă de nisip de vreo zece-eincisprczece metri îl. despărţea de fluviu, de data asta Dunărea mare, internaţională, nu un braţ dosnic, ca la Salcia. Priponit cu două trunchiuri de brad de un chei improvizat – un bac imens, negru, cât un vapor de mare : „Gironde". Ni-l dăduseră francezii în timpul Marelui Război, în principiu pOntru transport de cereale, dar puterea popularii, mult mai săracă în spaţii de cazare decât în puşcăriaşi, îl transformase în ocnă plutitoare. Nici aici românii nu făcuseră proba cine ştie cărei originalităţi, barjele cu deţinuţi fiind cunoscute în ţara socialismului victorios încă din primii ani de după revoluţie. Dar nu după originalitate tânjeau specialiştii Direcţiei Penitenciarelor... Puşcărie pe vas nu mai Tăcuserăm. A trebuit să ne deprindem cu spaţiul îngust, suprapopulat, fără ferestre, etanş o dată ce bocaporţii sc închideau seara, parcă făcut ca să păstreze toate mias- •

mele : dogoritori ca văzduhul saharian ziua, sub bătaia cruntului soare de Bărăgan, spre dimineaţă pereţii de fier se răceau şi ne zgribuleam sub păturile bicisnice, subţiri ca frunza. Mai greu ne-a fost .să nc obişnuim cu scările interioare, abrupte, alunecoase, o adevărată teroare pentru tinetari,' siliţi să se ţină şi pe ei, şi marile recipiente arhipline, în echilibru. <Mi-a venit, fireşte, şi mie rândul şi nu îndrăznesc să mă gândesc la ce s-ar fi întâmplat dacă ne-am fi împiedicat pe scări... Ziua plecam la muncă, foarte puţinii care rămâneau pe vas – datorită scutirilor date de doctorul Ghica, supravegheat şi ’ ol îndeaproape de comandant, dar mai ales de satanicul Tucă – erau obligaţi să intre în burta şlepului, de îndată ce administraţia primea telefon că va trece un *austriac* sau *un iugoslav.* După ce trăgeau capacul, santinelele îşi puneau o rochie peste uniformă încât, de pe puntea remorcherelor străine care târau convoaie în sus sau în jos, prin binoclu se vedeau doar dbuă-trei fetişcane plimbându-se pe puntea burticosului şlep tras la mal.,. Amurgurile acelui început do vară, adânc tulburătoare, ca şi ceasitfilc înserării din Insula Mare, adăugau frumuseţii lor fără nume aur lichid, prelins în Dunăre, purtat de frământarea valurilor .mărunte, pod de lumină către Soa- re-Apu.ne. Trecea uneori un vas rusesc de. pasageri, totdeauna după căderea întunericului, „Dunai” sau „Amur[11], sclipitor de lumini, de pe puntea căruia venea către noi, • purtate de vânt, crâmpeie de muzică. De obicei Strauss – dar am auzit o dată şi melodia lui Ivanovici. Unii dintre noi ascultata fermecaţi, scoşi din coordonatele realului, cu ochii închişi şi faţa gravă, în reculegere ca la rugăciune. Alţii se înnegurau, işi strângeau pumnii de disperare. La Giurgeni am înţeles ce adâncă e înţelepciunea poporului când spune să nu-i dea Dumnezeu omului cât poate să ducă. Am lucrat întâi la drumuri. Era limpede că nu-i o treabă serioasă, făceam şosele din pământ bătut, ramblee mărunte, nu

căi pietruite, durabile. Ori nu agu-

seseră ce să facă cu noi la Salcia, după Încheierea digului, ori joaca de-^a şoselele era un *passe-temps,* în aşteptarea altor chestii... Pe când lucram la acele nevolnice cărări de ţărână bătătorită, s-a întâmplat'un fapt mai puţin comun, Am fost duşi la baie – prima şi ultima dată, de altfel —• pe grupe, în clădirea unui I.A.S. Erau duşuri şi uşa ceva .nu mai. văzusem din vremuri - imemorabile. Printre noi, grupă de tineri, intre douăzeci şi treizeci de ani, au răsărit doi necunoscuţi, tot tineri, tot cu părul de un centimetru, dar albi la trup, nebătuţi de vântul şi soarele Peripravei ori ale Insulei. De la linia gulerului în jos, erau albi ca brânza. Da' voi de unde veniraţi, mă, fraţilor, i-ii Întrebat Tomiţă, un fost locotenent-major de infanterie, coleg de-al meu din gimnaziu-şi până la şcoala militară, ce-i cu voi pe-aici, că nu v-am văzut în colonie ? Noi suntem soldaţi de la pază, a mormăit, ruşinat, unul dintre ei, ţăran, fără îndoială. Ne-am frecat reciproc spinările cu săpun.

Mi-aduc aminte că am privit cu milă trupurile acelea tinere, printre care şi al meu, sortite să nu cunoască, cine ştie câtă vreme, bucuria simplă, esenţială a strângerii unei femei în braţe, le-am privit cu mila şi disperarea cu care contemplat un lucru frumos pândit de distrugere, un tablou pe care un paranoic stă să-l pună pe foc, o statuie de marmură peste care se va abate ciocanul unui nebun. Şi intr-adevăr chestiile' serioase au venit : lucrul la orez. La plantaţiile din bălţi ale fluviului, din zmârcuri putrede, încărcate de lintiţă, de lungi buruieni acvatice, cu rădăcinile înfipte în mâl şi infestate de lipitori. Zile în şir, aproape două săptămâni în acel sfârşit de mai şi ineeput de iuhie 1960, am intrat până la brâu intr-o apă care-ţi îngheţa sângele de rece, în timp ce de sus venea o burniţă mocănească. Ne lăsam zeghile pe. mal şi intram doar cu chiloţii pe noi, desculţi şi cu un săculeţ de sare prins de o baieră petrecută pe după gât –

singurul antidot împotriva lipitorilor care se năpusteau asupra trupurilor noastre sărăcite de vlagă, să sugă sângele făcut din ciorba de murături de peste iarnă...' Unul dintre băieţii de la „Mihai Viteazul”, cei arestaţi fiindcă fumaseră în pod şi unul uitase un chiştoc, un flăcău înalt, slab ca un fachir, a căzut pur şi simplu, de slăbiciune, trăgând de o bălărie. într-o dimineaţă, pe un vânt tăios, pe când dârdâiam cu braţele încrucişate, lipite strâns de piept, ca măcar acolo să-mi dau singur un dram de căldură, şi încercam să întârzii pe cât posibil, intrarea în apă, m-arri pomenit cu o joardă pe spinare, de m-a usturat până la creieri. Nici nu ştiu când am ţâşnit şi cum am aterizat, cu spinarea în flăcări. în mijlocul ochiului dc baltă ! Ajunsesem, cum spune Cioran, pe culmile disperării. Muşcăturile de lipitori se infectau, unii făcuseră buboaie urâte, iar doctorul Ghica nu primea nici măcar aspirină pentru cei cu temperatură. începutul acela de vară a fost neobişnuit de rece, de ploios în Bărăgan. Noaptea încercam, la nici douăzeci şi patru de ani, durerile care-mi sfredeleau oasele piciorului lovit şi genunchii ca nişte sârme înroşite în foc. Am scăpat tocmai când mă credeam mai ia ananghie. S-a anunţat că se caută zidari pentru ridicarea unui corp de gardă în locul colibei de stuf de pe buza talazului. M-am prezentat fără să mai stau pe gânduri. Nu pusesem în viaţa mea mâna pe o mistrie. O dată cu mine – şi un ins foarte simpatic, bucureştean de prin Colentina, Alexandru V.. cam închis la piele, vecinul meu de pat, care se recomanda „conductor arhitect”. într-un moment de sinceritate, mi-a mărturisit că nu văzuse în viaţa lui un plan de clădire. Dar cum dosarele erau la Centru, iar lucrarea trebuia făcută grabnic, coliba fiind neîncăpătoare pentru soldaţii care’ne păzeau ,ne_au crezut pe cuvânt. Ne-au dat vreo două ajutoare şi

ne-am pus pe treabă, alcătuind un fel de
pălni.iE «lin . ….lumi de arin şi salcie, cu ostreţe bul-
i/Hiiil.’ m p.iinânt, cum văzusem că se .fac casele în \
i.r„ i Aveam lungi conciliabule cu „conductorul arhi- ii.i"
cure işi luase rolul în serios şi pretindea să lucrăm ■
lupii catastrofalele -lui indicaţii. încercam, totodată, să
tragem de lucrare ca de cauciuc, • de frica orezului. Nu-
mai când mă gândeam la planta blestemată, pe care
junsesem s-o urăsc ca pe un duşman, mi se făcea pielea
ca de găină. Digul, cu roaba supraîncărcată trasă la ham,
mi se părea de domeniul dulcii nostalgii. Tentativele
noastre de temporizare au fost, însă, încununate de in-
succes ; bandiţii trebuiau păziţi şi nu era să stea soldaţi!
în vânt şi în ploaie. Aşa că Tucă şi ceilalţi caralii erau cu
ochii pe noi. Am crezut că ne vor rupe în bătăi când o
vijelie cu ploaie mare, dezlănţuită curând după termi-
narea căsoaie!, i-a smuls acoperişul. Nu s-a întâmplat
nimic. Ba chiar am fost trimis să lucrez la construcţia
unui pod. S-a alcătuit o echipă de zece inşi, printre care
doi foşti elevi ai Şcolii militare de geniu de la Râmnicu
Vâlcea. Băieţi serioşi, puşi pe treabă, flăcăi cu destinul
retezat, cu viaţa 'frântă în ajunul înălţării la demnitatea
de ofiţer. Pentru câteva vorbe, o turnătorie, un raport
fals al ofiţerului de contrainformaţii. Şeful nostru -— tot
un genist, maiorul inginer Malacu, fostul lor profesor.
(Cred că nimeni n-a îndurat umilinţe mai mari decât ofi-
ţerii, indiferent că aparţinuseră armatei regale sau celei
„populare”. Ţăranii duceau în cârcă, la fel ca şi acum,
obişnuinţa unui secular trecut de umilinţe şi înjosire ;
preoţii, cei mai cu har dintre ei, puteau, la urma urmei,
să se considere în misiune apostolică şi să evoce pilda lui
Iov, cel mai plin de bube şi mai sărac chiar şi decât noi ;
studenţii aveau, mulţi dintre ei, o viziune goliardică
asupra vieţii şi de partea* lor era tinereţea. Dar ofiţerii –
printre care s-au aflat canalii cumplite şi turnători
precum N.,..u sua A... ...a – ultimul, locotenent-major

felcer – dar şi foarte mulţi Oameni cu majusculă, modele de conştiinţă şi de umanitate, de-ar fi să-i amintesc numai pe generalii Vâşcu şi Vătămanu, veterani ai Marelui Război, Aurel Gidan – a cărui viaţă este materia unui roman senzaţional, intre coordonatele gulagului, ori maiorul Malacii ■— erau obiectul veşnicelor vexaţi! din partea canaliilor, inşi bicisnici, suboameni, semianalfabet!, bucuroşi drăceşte că-şi pot bate joc şi-i pot chinui pe oameni care purtaseră cândva trese şi stele de ofiţer pe umeri. Aceeaşi duşmănie secretă,manifestată în sadismul cu care loveau şi în vocabularul care ar fi făcut-o şi pe o chivuţă să roşească, definea şi comportamentul unor „ofiţeri" luaţi direct din pegra Brăiliţei ori dintre lătrâii politici, cum erau loaniţescu sau Cristea. Trebuia sâ clădim un pod de beton pe câmpia dintre Giurgeni şi Luciu. Oricât am căutat mai târziu, n-am dat pe vreo hartă peste acel punct unde am lucrat poate o lună de zile, întotdeauna aceiaşi deţinuţi şi aceiaşi soldaţi care, nu tarii primejdie, sfârşiseră prin a fraterniza cu noi.

Erau flăcăi simpli, de la ţară, crezuseră orbeşte în frazele cu care le împuiaseră capul ofiţerii politici – cum că suntem vânduţi imperialismului american, că ne-am trădat ţara, că făcusem organizaţii antistatale. La început, bieţilor copii le era frică de noi, se uitau bănuitori, ţineau pistoalele-mitralieră în poziţie de tragere. Curiozitatea i-a împins să tragă cu urechea la ce vorbeam în timpul pauzei de prânz. Un noroc fantastic a făcut să nu avem nici un caraliu pe cap, eram prea puţini. Moş NicU, îngrijitorul colibei unde ne lăsam sculele, om cu frica lui Dumnezeu, ne aducea din când în când, în tradiţia românilor şi ruşilor, pentru care să-i dai de mâncare unui osândit înseamnă să-i dai Domnului, câte o găină pe care, o găteam Ia faţa locului. Când şi-au dat seama pe cine păzesc, soldaţii s-au apropiat pe

nesimţite de grupul nostru, lacomi de cuvintele şi de istorisirile noastre. Au înţeles adevărul şi unul dintre ci ne-a spus – puterile alea, paraziţii ăia ar fi trebuit să fie în locul vostru 1 încrederea lor a fost deplină când unul dintre noi l-a trezit pe un soldat tocmai la timp ca să nu fie surprins aţipit de către un gradat de la Centru. Iar noi, de atunci, am hotărât să ne rânduim la pândă, pe o moviliţă, veghind jur-împrejur asupra câmpiei cu popândăi şi buruieni mişcate de vânt. Ca să facem podul, trebuia să secăm o baltă. Am refulat sute de metri cubi de apă din gropana aceea pierdută în pustietăţile Bărăganului cu pompei de mână. Un Alwciler primitiv, cu manetă, la care dădeam înainte şi-napoi până te treceau năduşelile şi venea altul la rând. Icoană a socialismului glorios, la fel ca fraza lui Ulei, celebra ecuaţie cu care ni se făcuse capul călindar în liceu şi în facultate – „comunismul egal soviete plus electrificarea întregii ţări* : o baltă măricică, secată cu pompa de mână. Nu conta, întreţinerea sclavilor costa o .mână de arpacaş pe zi, acum, că scăpasem de murături. Duminica aveam parte de expozee politice. Ni le ţinea un „educator” tinerel, aproape imberb, extrem de îngrijorat de condiţiile noastre de viaţă : nu cumva puţea în cala şlepului, fusese scoasă materia *fecală ?* Patrice Lumumba era îndelung căinat, Chombe şi Mobutu erau descrişi în culori apocaliptice, în timp ce noi luptam din răsputeri împotriva chicotelilor opintite în gâtlej şi fluieram în gând a pagubă pentru bucata de duminică dusă pe apa sâmbetei. La Giurgent am avut primul contact direct cu lumea pe care o părăsisem cu ceva mai mult de un an înainte. Fusesem duşi cu camionul la un punct de lucru aflat la vreo zece kilometri, înspre Gura lalomjţei. Se trecea printr-un sat şi am privit fascinaţi casele, ogrăzile, firma cooperativei din centru, femeile care se

uitau la noi încremenite, cu mâna la gură ; un univers umil, nebăgat în seamă altădată, dar care acum ni se părea tărâmul unei fericiri nevisate. Camionul a rămas în pană şi Costache, un caraiiu bătrân, crud şi idiot, care pronunţa *pere lină* şi *sarcoşcă,* a ordonat întoarcerea pe jos, de frică să nu-l apuce noaptea cu noi pe acolo. Soldaţii au format dispozitivul de escortă, cu armele către ocnaşi, şi am pornit la drum spre bac. în apropierea satului, am luat-o în şir indian pe o potecă ce tăia în două un lan de grâu. Pe potecă, două fete. S-au dat speriate la o parte, să trecem noi. Am avut timp s-o recunos pe una^ studentă la română, ştiută de când făceam *Ies cent pas* pe trotuarul de la filologie, în aşteptarea Inéi. I s-a golit obrazul de sânge – şi mie la fel. A doua întâlnire cu o femeie cât am fost puşcăriaş, tot la Giurgeni s-a întâmplat. Adânceam o groapă unde urma să fie fixat cofrajul pentru un picior al podului. Eram gol până la brâu, ars de soarele Bărăganului, lucios de sudoare. A venit în inspecţie directorul I.A.S.-ului care închinase sclavii. Cu el, un ofiţer necunoscut şi o femeiuşcă-normatoare, ne-a spus moş Nicu. S-a apropiat, curioasă, de buza gropii ; m-am uitat şi eu la ea, mai mult ghicind, sub torentul de lumină, linia pulpelor masive şi peticul alb de rufărie dintre coapse, Mî-a aruncat, chicotind ca o capră – n-ai fost aşa de negru de când te-a făcut mă-ta ! în privinţa tegumentelor mele avea dreptate, iar ca *res cogitanş* n-aveam de ce să mă supăr.. încât am continuat să scormonesc tăcut pământul cu cazmaua. Tot printre întâmplările verii aceleia, când am făcut puşcărie pe Dunăre, se aşează trei, unite între ele prin prezenţa măcar a unui evreu. întâi – celebra (la scara lagărului) afacere a înotătorilor. Copleşiţi de arşiţă, câţiva deţinuţi, printre care láncú Saul, au intrat să se scalde în spaţiul dintre mal şi peretele de fier al „Girondéi". Soldatul din

foişor, cu ochii veşnic pe bac, a dat alarma şi toată suflarea care împânzise duminica aceea curtea a încremenit. Culpabilii au fost târâţi în faţa lui Cristea, apărut gâfâind în poartă. Cel care a vorbit ■— calm, fără umbră de frică, argumentând că oamenii voiau să se răcorească, nicidecum să evadeze, n-o iei la goană în pielea goală ! – a fost Saul.

Incidentul a fost închis fără cumplita bătaie care ar ii putut constitui deznodământul afacerii. Saul, fost student la filozofie, fusese arestat şi condamnat la ani grei de temniţă pentru manuscrisul unui roman anticomunist intitulat „Bolnav social”. Dârz, demn, era un coleg excelent, chiar dacă uneori rebarbativ. Mai târziu, la Stoieneşti, am repetat cu el logicii pe care seria lui avusese şansa extraordinară s-o facă cu Henri Wald. A doua întâmplare cu evrei are drept protagonişti o faţă bisericească şi un ex-ofiţer, amicul meu Tomiţă, veşnic pus pe glume, care, nevrând o dată să iasă la lucru, i-a lăsat pe caralii cu gura căscată, văitându-se de dureri atroce în mezanpliul stâng, cu jenă în mers. Rabbi W. nu se atingea nici mort de mâncarea de Ia cazan, spurcată de untura cu care'goii de la bucătărie pângăreau recipientul. Trăia doar cu zeama neagră de dimineaţă şi bucata de mămăligă ori de pâine, neprihănite, şi cu alimentele cuşer din pachet. Rabbi era mic, păros şi nu avea nici pe departe simţul umorului cu care era înzestrat vechiul meu vecin de pat de la Salcia, hahamul timişorean cu platfus. Pentru el, era limpede că puşcăria e o pedeapsă de la Iahve, că deci curăţia vieţii se impunea cu atât mai abitir, întru răscumpărare. Ei bine, tocmai omuleţul acela timid, temător, paşnic a explodat într-o zi, chemând fulgerele corului şi cenuşa Sodomei şi Gomorei pe capul nelegiuitului care a îndrăznit... şi care l-a spurcat... Oi, vei, făcea bietul bătrân, de ce a trebuit să mă pedepsească Dumnezeu până într-atâta ?! Tineri inconştienţi, de abia ne ţineam să nu ne tăvălim de râs.

Noi nu aveam tabuuri alimentare, iar cei care mânchseră şerpi săli, ca mine, măduvă din oase de vită şi arpacaş crud, pus Ia umflat în apă, găseam chiţăielile slujitorului Sinagogii rizibile (azi nu mai gândesc la fel...). Misterul s-a lămurit când faţa bisericească, recăpătându-şi cadenţa firească a graiului, a reuşit să nareze faptele": cineva (noi ştiam cine), negru la cuget, i-a scos tiptil untura de *gkiscă* din garniţa cuşer nichelată, făcută pe alte tărâmuri, a pus la loc untură de porc, cel mái impur anima], oprit cu străşnicie de Talmud, a aşezat deasupra cu dichis o pojghiţă din grăsimea palmipedei şi dus a fost. Când a venit la garniţă, cu gura lăsându-i apă de poftă, prelatul a luat tacticos din materia albă, a întins pe pâine, a muşcat şi... de aici urletele şi blestemele biblice. Gravul atentat la preceptele Talmudului a rămas şi el fără consecinţe. Tot în vara aceea s-a întâmplat ceva care dovedeşte că paternitatea ideii de a-i vinde pe evrei ca pe o marfă îi aparţine nu lui. Ceauşescu, ci predecesorului său. Vorbeam de educator şi de grija lui pentru materia *frecaltí.* Individul, care explica unei mulţimi în care se aflau nu puţini universitari cum să-şi sufle nasul, alcătuise un nucleu, de, hai SÍÍ zicem, activişti culturali benevoli, un fel de „Cântarea României" *avani la lettre.* Printre ei, unul, Barbălată şi nu mai ştiu cum, care recita cu patos şi cu accent „Noi vrem pumunt". într-o zi, înainte de plecarea brigăzilor la lucru, a venit un ofiţer de la centru – a strigat numele evreilor de pe listă – şi când am intrat seara pe poartă, nu i-animai găsit. Şapte erau de toţi. Max Bănuş, fostul gazetar de la „Sportul popular", ziaristuF de mat târziu de la „Europa liberă", petrecuse iarna la Salcia, Ia roabă, cu o căciulă imensă, cât o turlă de biserică moscovită, şi o pereche de ochelari cu lentile nemăsurat de groase. (L-am reîntâlnit după treizeci de ani, neschimbat – sau'aşa mi s-a părut mie ? la convenţia de înfiinţare a Organizaţiei ziariştilor democraţi, la

Bucureşti, câteva luni după ce ascultarea postului de radio unde lucra încetase, cel puţin aparent,
să mai fie un păcat capital.) S-a zvonit imediat, ce. nu se află în puşcărie ?! că fuseseră cumpăraţi cu bani grei de rude din străinătate. Băiatul meseriaşului sărac din Galaţi, Saul, a rămas lângă noi ; aveam să petrecem încă o primăvară, o vară şi o toamnă împreună, în baraca „febriştilor" de la Stoieneşti. în începutul acela de vară de la Giurgeni am scăpat ca prin urechile acului dintr-un mare necaz. într-o zi, după numărul de dimineaţă, îmi aud numele strigat de un sergent. Mă prezint, îmi ordonă să rămân în lagăr. Invitaţie nefăgăduind nimic bun. Am început să-mi fac fel de fel de gânduri. De obicei, în poartă oamenii sunt chemaţi ca să li se comunice că soţia i-a lăsat, a divorţat, anunţ făcut adesea cu drăceească bucurie – vezi, mă, banditule, dacă şi nevastă-ta te-a părăsit, şi-a dat seama ce *element* eşti... Nu era cazul. Să-ţi fi murit, doamne fereşte, un părinte sau un copil, nu se sinchiseau, nu.se obosea nimeni să-i spună celui şi aşa înmormântat de viu. Unii au aflat după zece ani. Un gând absurd mi-a urcat sângele în cap – nu cumva... ? Poate că cineva a constatat că n-am făcut nimic şi..Dar nici Pavloviéi, nici atâţia alţii, sute şi mii, n-au făcut nimic şi totuşi... în această cumplită stare de incertitudine am ajuns în faţa lui Cristea. M-a luat întâi pe departe : că e mai bine să recunosc, să-i spun care-mi sunt complicii, altfel... ' ...

Atunci a apărut Tucă : lăsaţi-l pe mâna mea, tovarăşu, că spune el şi cu cine vrea să *acţioneze,* spune şi laptele dă l-a supt dă la mă-sa ! Cristea l-a oprit cu un-gest, aşteaptă ! Eu tot nu pricepeam, ce acţiune, cum să acţionez, şi atunci a căzut, buimăcitoare, acuzaţia : pusesem la cale o evadare ! Nu se putea incriminare mai gravă, poate doar să fi fost învinuit că ai alcătuit „o organizaţie antistatală în puşcărie", şi tot nu era pe potriva celeilalte, care atrăgea pe loc snopi rea în bătaie,

desfigurarea, ruperea la modul propriu a oaselor. Am îngheţat. Panţa- Ionii, Mihaleea ! Pantalonii ! Am înţeles fulgerător. M-am liniştit. Lucrând la drumuri, dădusem în nişte tufe uscate de bălării peste o pereche de pantaloni de salopetă, aruncaţi pesemne de vreun tractorist ori de vreun mecanic de batoză, erau năclăit! de ulei, cine să stea să-i spele ? I-am băgat în lagăr, am avut noroc, nu ne-a controlat Ia poartă, i-am lăsat vreo douii zile sub pat, intr-0 albiuţă de lemn, nu era a cuiva anume, ci a dormitorului, o găsisem, pe vas, nimeni nu ne spusese că ar fi fost interzis s-o foloseşti. Săpun era, i-am îmbibat bine, pe urmă i-am spălat cât omeneşte Ii se mai putea scoate faţă, cred că nici o muiere nu s-ar fi băgat, de-aia îi şi aruncase necunoscutul meu donator, dar eu n-aveam de ales, erau o mană cerească, îmi vândusem bruma dc boarfe pe ţigări şi voiam să-mi căptuşesc zeghea cu bucăţi de doc din ei. Apucasem să-i şi desfac, asta m-a salvat, ciripitorul văzuse doar când îi luasem de pe câmp, nu ştia că-i sfâşiasem pe cusătură, ca să-i pot spăla mai uşor, făcuţi petice. I-am spus lui Cristea, l-a trimis pe Tucă să la plantonul şi să caute sub salteaua mea, unde le spusesem că ţin peticele. S-a întors, aşa era. Curios, nu mi-a confiscat bucăţile de doc. Mi-a spus doar atât : nici nu ştii din ce-ai scăpat. Ştiam şi mă cutremuram. M-am dus în dormitor, nu mai aveau cum să mă trimită la lucru, am încercat să dorm, mi-a fost imposibil ; am vrut să continui lectura jurnalului de la Plrin-Planina al lui Tcpârceanu, n-am putut. Simţeam că-mi crapă capul: cine mă putuse turna ? Când au venit băieţii de la lucru, le-am povestit tărăşenia. Şi-au bătut şi ei capul. Degeaba. Nu puteai acuza fără probe precise, iar pe mine mă văzuseră mulţi, şi când luasem pantalonii, şi când ii spă- lasem. Ne-am lăsat păgubaşi. De altfel, în scurtă vreme aveam să plecăm de acolo. Dandu, brigadierul, ii şoptise lui Dan Rusiecki, de la el aflasem noi, şi într-adevăr, brigadierusl-şef, ex-colonelul

Drăgăniţă, ne-a confirmat.
Auzise şi el, dar nu se ştia unde. Militar până în măduva < oaselor, comandase o mare unitate de tancuri şi se zvonea că ar fi intenţionat s-o pornească în marş spre Bucureşti ; exclus, pentru aşa ceva ar fi fost împuşcat imediat. A.făcut tot ce i-a stat în putinţă ca sâ-i ii pere pe deţinuţi şi de multe ori a înghiţit fără să crâcnească insultele administraţiei. N-a trecut mult şi lagărul de la bac s-a desfiinţat. Printre ultimele imagini ale acelei veri, una renăscută acum câţiva ani la Roma, în piaţa Navona, la câţiva paşi de placa de marmură pe care scria „De propaganda fide" : doi preoţi catolici din Transilvania, plim- bându-se prin curtea din faţa bacului, după număr, unul se prăpădeşte de râs, prea e hazliu ce-i povesteşte colegul, pe latineşte... Printre alţi puşcăriaşi, am ajuns la Grădina, tot pe Dunăre, unde regimul a fost atât de dur încât avea în să-mi .amintesc de bac cu nostalgie.

Supravegherea om cu om a societăţii româneşti a început de îndată ce au fost puse în mişcare noua poliţie politică – securitatea – şi miliţia. Deci de prin '48-'49. Bineînţeles că vechile dosare, câte erau, au fost imediat trecute în arhivele noilor instituţii. Era însă prea puţin, ideală ar fi fost alcătuirea de dosare pentru fiecare mem- bru al corpului social în parte, lucru de neconceput fără crearea unei mari armate de turnători. De sorginte.sovietică, fenomenul este prezent în toate ţările comuniste din est, ajungând insă la cele mai înalte cifre în România. Cei însărcinaţi cu studii speciale de psihologie socială au descoperit repede că suntem un popor atomizat şj divizibil. Cu excepţii individuale, conlucrarea tuturor straturilor societăţii cu aparatul statal a fost o constantă a, vieţii noastre de după instaurarea comunismului şi n-att fost scutiţi nici oameni

de mare suprafaţă intelectuală. (în

care caz resorturile au fost ori poltroneria, ori imense avantaje şi onoruri). Doar ruşii au mai cunoscut, la aceleaşi dimensiuni, fenomenul. în Polonia, de la înfiinţarea ^Solidarităţii" a avut loc o adevărată ofensivă a societăţii civile împotriva statului comunist, silit să bată în retragere. După 1956, ungurii au continuat, la scară maero-socială, opoziţia lor faţă de comunismul impus de Moscova, devenind prima ţară a lagărului comunistă doar cu numele. în ceea ce-i priveşte pe români, raportul dintre opunere şi acceptare este în favoarea acceptării. Fără grupurile de partizani din munţi, eroi superbi, dar protagonişti ai unei cauze dinainte pierdute, fiindcă fuseseră vânduţi, fără revolta minerilor din 1977 şi a braşovenilor cu zece ani mai târziu, cronici) luptei anticomuniste n-ar fi avut de înregistrat decât opunere:) deznădăjduită a ţăranilor la colectivizare, protestul mut al unor intelectuali care au mers până la autoclaustrare şi opoziţia studenţilor, animaţi în primul rând de sentimente. Nu e mai puţin adevărat că nicăieri n-au trimis ruşii agenţi mai fanatici, mai dispreţuitori de poporul peste care aveau să domnească şi nicăieri n-au dat peste comunişti promoscoviţi mai dezlipiţi de neamul în sânul căruia se născuseră, dintre care ilegaliştii dobrogeni au acţionat încă de prin 1930 la ordinele centralei moscovite, venite prin intermediul unui nucleu bulgar. Politicianismul veros din anii interbelici, observat mai acut şi mai sugestiv de scriitori (Camil Petre->cu. Cezar Petrcscu) decât de politologii epocii n-a fost nici el un factor de creare a unui simţ de orientare politică solid şi sănătos. Lipsa de informare s-a dovedit fatală ; eram lipiţi cu graniţa de Uniunea Sovietică şi aproape nimeni nu ştia ce se petrece acolo. La ce serviseră Siguranţa, SSI-ul, ziarele, dacă poporul nu fusese avertizat asupra a ceea ce se întâmplă dincolo de Nistru ? Şi de ce elita

guvernantă consfinţise să cedeze, fără un foc de armă, Ardealul de Nord şi Basa

rabia ? De multe ori tinerii le reproşau celor vârstnici laşitatea cedării. (în închisoare, fireşte, singurul loc unde se mai putea vorbi liber.) Ni se răspundea că oriceopoziţie ar fi dus la masacrarea poporului şi la ştergerea ţării de pe hartă. Dar aşa, răspundeam noi, n-a fost, în realitate, ştearsă de pe hai tă ? Ce fel de ţară, dacă ţară se mai poate numi, este peticul de pământ unde singura libertate a cuvântului există doar în puşcărie ? Şi, la urma urmei, este chiar aşa de sigur că am fi fost şterşi de pe faţa pământului ? Dar Iugoslavia ? Sârbii cum de-au îndrăznit să se opună nemţilor ? Lucrurile înlănţuindu-se, ajungeam iar la veşnica problemă a supravegherii societăţii care, ea singură, n-ar fi explicat înghesuirca noastră în închisori şi lagăre ca vitele în ţarc dacă ignominia informatorului nu s-ar fi întâlnit cu încurajarea oficială a minciunii şi cinismul de stat. Practicat şi dus la perfecţiunea artei de Dej şi Drăghici sau de oameni din eşalonul doi, dintre care cel mai pilduitor mi se pare Silviu Brucan, cel care, ca redactor-şef al „Scânteii", ştia sigur ce se ascunde îndărătul frazelor de genul „societate liberă", „stat al demnităţii şi libertăţii omului", repetate până la saturaţie în jurnalul pe care îl conducea. Sau poate că asta făcea parte din scenariu, cel mai mârşav, mai diabolic scris vreodată, şi atunci nedumeririle mele sunt idioate. Oricum, în timp ce presa scria cu litere de-o şchioapă despre zdrobirea lanţurilor burghezo-moşiereşti iar noi zbieram ca apuca ţii „Stalin şi poporul rus / Libertate ne-au adus*, securitatea îşi întindea, ca o caracatiţă insidioasă, cu zeci de mii de ventuze lipicioase, tentaculele asupra societăţii civile. Prin 1955 treaba era în mare parte rezolvată, chiar dacă la un nivel primitiv. Aceasta a şi permis, de altfel, fişarea celor care luaseră, fie măcar în cerc restrâns, o oarecare

atitudine împotriva ruşilor în 1956 şi aruncarea unui

imens număr de români în temniţă, în paralel cu sădirea fricii, cu paralizarea celor rămaşi în libertate. La puţin de la eliberare, am plecat cu un flăcău, mai mic cu câţiva ani, cu bicicletele, pe Şoseauii Mare, cum îi spuneam noi şoselei Bucureşti-Giurgiu. Am plecat spre Uzuriu, de acolo am]uat-o prin Călugăreni, Adunaţii- Copăceni, Jilava (vedeam acum şi satul, nu numai puşcăria). Băiatul, fost muncitor metalurgist, era în ultimul an Ia şcoala do securitate de la Băneasa. Ştia, fireşte, că făcusem puşcărie politică, cine nu aflase din sat ? Pedala mai iute decât mine, anii de recluziune îşi făceau simţite efectele, cu toate că îmi impusesem să fac în fiecare dimineaţă când ajunsesem la Gherla, un număr de genoflexii. Din vorbă în vorbă, mi-a spus : „Noi ştim totul despre oricine. Nu există director de indiferent ce, care să nu fie omul nostru 1" Exagera, nu toţi directorii au fost informatori (deşi au fost destui), dar nu e mai puţin adevărat că legislaţia precum şi motivaţii mai confidenţiale îi obligau pe toţi să pună la dispoziţia securităţii tot, date, dosare, informaţii, soarta oamenilor. Ca să afli cum a instaurat guvernarea comunistă teroarea, în ce scop şi la ce scară, e suficient să studiezi cu atenţie istoria comunismului sovietic, esenţa procesului, identică, fiind inspirată – şi impusă ■— de Marele Frate. Până unde s-a mers în România – asta este o altă chestiune. Cu mult înainte do venirea lui Gorbaciov la putere, în Uniunea Sovietică existau cărţile difuzate prin *samizdat* şi e cert că, dacă lumea ştia de ele, ie cunoştea şi K.G.B.-ul. Şi, totuşi, împotriva autorilor s-au luat relativ puţine măsuri, de la procesele înscenate lui Daniel şi Siniavski lucrurile au mers în descreştere, culminând cu invitaţia adresată lui Soljeniţîn de a reveni în patrie şi cu publicarea oficială a unor fragmente din opera lui în presa literară sovietică ceea ce, mutatis

mutandis, ar echivala cu vizita făcută do Goma în România şi publi

carea unor fragmente din *Gherla* în, să zicem, „România literară". Sub regimul lui Ceauşescu – e de negândit. Mi se va răspunde că nici sub predecesorii lui Gorba- ciov nu erau cu putinţă libertăţile posibile sub guvernarea acestuia. Desigur – dar oricum samizdatul e mai vechi decât guvernarea gorbaciovistă. în România, teroarea de stat, diseminarea fricii şi generalizarea supravegherii populaţiei, până la împărţirea acesteia în micro- grupuri în sânul cărora *absolut fiecare,* inclusiv miniştrii, securiştii înşişi făceau obiectul unui control atent al comportamentului şi, pe cât posibil, al gândurilor şi convingerilor intime, au fost constante ale activităţii securităţii. în „Orizonturi roşii", Paccpa demontează mecanismul acestei supravegheri, începută pe vremea lui Dej sub auspiciile NKVD şi adusă, sub Ceauşescu, cu mijloace infinit mai puternice şi mai fiabile decât simplul dosar îndopat cu banale note informative, „pe cele mai înalte culmi". *„Direcţia Generală a Operaţiunilor Tehnice a Securităţii, scria Pacepa, este un servici foarte important, însărcinat cu operaţiunile de ascultare şi de interceptare a convorbirilor telefonice, de cenzurare a corespondenţei în toată ţara şi de scotocire a caselor particulare şi a instituţiilor publice... Creată de KGB la începutul anilor* '50, *DGTO a crescut enorm în decursul ultimilor zece ani* (1968—1978, anul defecţiunii fostului şef al spionajului românesc – n.n.). /n *ochii lui Ceauşescu, ea este arma principală pentru controlul populaţiei româneşti.* El o consideră mult mai eficientă decât hoarda de agenţi ai Securităţii plasaţi în toate organizaţiile româneşti (subi, ns.) *sau decât comitetele de cartier ori de stradă făcute din informatori care supraveghează toate activităţile sociale, economice sau individuale ale locuitorilor".* („Horizons rouges", *Presses*

de la Cité, Paris, 1987, pag. 101). După Pacepa, Ceauşescu ar fi avut o adevărată slăbiciune pentru înregistrările clandestine, pasiune dusă

până la delir de soţia sa, amatoare impenitentă de filme porno în care protagoniştii erau inalţi demnitari români şi străini, soţiile acestora şi alţii, luaţi în filaj electronic de DGTO. Ceauşescu, zice ex-generalul, ar fi introdus spionajul interior, prin microfoane, în armată, încă din 1954, când a devenit secretar al C.C. însărcinat cu problemele militare şi de interne (e cert că tot el a ordonat să fie folosite pentru supravegherea securităţii însăşi). Gheorghe Apostol ar fi fost, după aceeaşi sursă, victima microfoanelor care n-au descoperit nimic compromiţător în ce-l privea pe el, dar au adus pe biroul lui N.C. conversaţiile purtate de a doua soţie a aceluia, mult mai tânără decât soţul, în cursul unor petreceri la care Gh.A. „nu era invitat". Acestea plus câteva fotografii compromiţătoare, împreună cu o scrisoare anonimă, i-au permis lui Ceauşescu, după numai doi ani de la venireii la putere, să-l distrugă pe Apostol ca om politic, trecându-l pe linie moartă şi trimiţându-l ambasador la Buenos Aires. Sinuciderea lui Chivu Stoica (şi-a tras un foc de armă în gură) a fost provocată de convocarea, la 8 februarie 1975, în faţa Comitetului Central şi de acuzaţia de a trei cu propria nepoată, incriminare fondată pe supravegherea lui în propria casă prin mijloace electronice. *„Mai mulţi alţi conducători din. vechea gardă suferiră şantaje de acelaşi fel înainte de a fi integraţi în «noua gardă». Ca să-şi asigure loialitatea acestora, Ceauşescu păstră toate informaţiile compromiţătoare care îi ameninţau ca tot atâtea săbii ale lui Damocles. Fuse şi cazul unui general cu patru stele, Emil Bodnăraş, membru al CPE, fost ministru al apărării şi odinioară mentor al lui Ceauşescu. Acesta îl ameninţa că dă în vileag marea lui admiraţie pentru*

Stalin şi apartenenţa lui secretă la organismul condus de Lavrenti Beria. Bodnăraş acceptă să se ralieze cauzei fostului lui subordonat,..» (Idem, p. 103 ; sub ministeriatul lui Bodnăraş învăţam noi în şcoala militară

că suntem pândiţi din toate părţile de spioni anglo-franco-americani...). De o egală atenţie s-au „bucurat" însă şi păturile largi, anonime ale poporului. Este cunoscută teama superstiţioasă a românilor de telefon şi de eventuala ascultare. Am întâlnit şi securişti cărora le era frică să vorbească la telefon despre subiecte care n-aveau nici în clin, nici în mânecă cu meseria lor şi în nici un caz ceva politic – dar care puteau fi, eventual, folosite vreodată împotriva lor. În vocabularul uzual intraseră formule CÎI .,Las' că-ţi spun eu, dar nu acuma" sau „nu la telefon, că e firul subţire" – şi asta privind chiar lucruri şi fapte anodine, fără nici o importanţă pentru o terţă persoană, ba mai mult – probleme de serviciu absolut nesecrete. Românii făcuseră o psihoză a telefonului egală cu dorinţa lor de a avea în casă acest accesoriu al civilizaţiei, aşa de greu de procurat. în martie 1978, povesteşte Pacepa, generalii Ovidiu Diaconescu şi Istichie Geartu, amândoi ingineri electronişti de valoare, primul ■— şef al Direcţiei .secundul – director al unui institut ultrasecret de cercetări pendinte de aceeaşi direcţie, le-au arătat soţilor dictatori o expoziţie de a parata j de supraveghere electronică, printre altele telefoane „puse la punct după zece ani de cercetări (şi conţinând) un microfon foarte sensibil care permite înregistrarea tuturor conversaţiilor ţinute în camera unde este plasat. Dacă noi hotărâm că acest aparat este de acum înainte singurul model autorizat în România, vom deschide o eră nouă în supravegherea electronică de masă fără să fim obligaţi să pătrundem în casele particularilor ca să plasăm microfoane..." Dacă e să-l credem pe fostul general, cu acel prilej Ceauşescu ar fi

ordonat ca aparatul pus la punct de DGTO să fie singurul model fabricat şi autorizat în ţară, urmând ca cele trei milioane de telefoane de servici în acel moment să fie progresiv înlocuite (personal am anumite rezerve faţă de credibilitatea acestei relatări, nu

că dictatorul u-ar fi vrut ci că, tehnic vorbind, costul operaţiei ar fi fost mult deasupra rezultatelor). Pace pa vorbeşte şi despre ascultarea prin microfoane plasate în scrumiere sau în buchetele de fiori în marile restaurante, în hoteluri sau în localurile pe unde trec turiştii străini, exemplificând cu un pasaj din cartea *Les Russes* a unui corespondent american de presă la Moscova, Hedrick Smith, care se mira, naiv, că, într-un hotel de pe ţărmul Mării Caspice, înainte de aşezarea la masă a unui grup de ambasadori, scrumierele obişnuite au fost înlocuite cu altoie, foarte decorative, iar pe fiecare masă au fost puse mari buchete de garoafe. (Cartea o ştiu şi eu, am dat pe ea 20 de franci pe care mi i-am smuls din suflet şi din nişte buzunare foarte goale, la Paris, în ianuarie ’84, când m-am întors în ţară în cabina unui TIR, intrând, culmea, prin aşa-zisa Ucraina Subcarpatică. înainte de a părăsi Cehoslovacia, undo un ofiţer de grăniceni ni s-a adresat în româneşte, am îngropat cartea în zăpadă, ruşii făcând atunci percheziţii corporale amănunţite şi cofiscând, cu aplicarea unor amenzi usturătoare, toate cărţile şi ziarele care nu-i prezentau sub o lumină foarte favorabilă.) La Centrala ONT din Mamaia, tratativele cu delegaţii străini erau duse într-o sălii anume, totdeauna aceeaşi. Cu prilejul unei vizite pe litoral a ambasadorului Italiei la Bucureşti, pe care l-am însoţit ca interpret, acolo s-au purtat discuţiile, după care ne-am dus la Cazino unde Excelenţa. Sa şi fostul director al Centralei, împreună cu subsemnatul, am fost plasaţi de maître-d’hotel sub un imens candelabru cu o mie de ornamente şi nu ştiu câte becuri dintr-o sală discretă de protocol...

Cât priveşte corespondenţa, am nu bănuiala ci certitudinea, întemeiată pe fapte probate, că nu a existat scrisoarea mea, printre sutele pe care le-am primit sau le-am expediat în străinătate încă din 1964 care să nu fi fost citită de serviciile de cenzură. Cred că acelaşi lucru s-a întâmplat şi

cu multe dintre cele trimise şi primite în ţară. în decursul anilor m-am deprins să scriu mult fără să spun nimic, să bat apa-n piuă, conştient că cele mai omeneşti afirmaţii : declararea simpatiei faţă de o familie sau un om, cu- noscuţi în desele 'excursii făcute cu francofoni sau cu italieni la mănăstirile bucovineni ori la Istanbul, sublinierea admiraţiei iscate de frumuseţea cutărui sau cutărui oraş dintre zecile pe care le-am străbătut în ţările din occident, ca să nu mai vorbesc de şocul produs de super- marche-urile ori librăriile din acea binecuvântată de Dumnezeu parte de lume, mi-ar fi atras, fără explicaţii, dar irevocabil, anularea îngăduinţei de a da curs unor invitaţii trimise de prieteni. Nu pentru că X sau Y din securitate ar fi avut personal ceva cu mine, ci pentru că aşa era sistemul, ce<i mai mică bănuială că cineva ar putea „rămâne" fiind urmată de interdicţia de a ieşi, securiştii înşişi nefiind Ia adăpost de sancţiuni în caz că cineva se hotăra să nu mai revină în ţară, deşi n-aveau, omeneşte vorbind, cum să ştie ce e în capul omului. Dar, repet, aşa era sistemul... Am în Franţa, Belgia şi Italia prieteni la care ţin ca la nişte fraţi, care au băut din vinul meu şi au mâncat la masa mea, care îmi iubesc casa şi familia, care mi-au deschis uşa casei lor şi Ia care am stat ca la nişte rude. Niciodată n-am îndrăznit să-mi dau în scrisori curs liber sentimentelor faţă de ei. Şi, ce e mai trist, şi acum mă surprind autocenzurându-mă, fiindcă nu schimbi foarte repede ce ţi-a intrat un sfert de veac în sânge, nu ieşi cu una, cu două din carapacea autocenzurii, atitudine

mentală complet necunoscută, omului liber, occidentalului, şi care ¡1 face inapt de a înţelege drama nefericitului locuitor al ţărilor din estul comunist, doar cu numele de cetăţean, în sensul latinului *cives,* în realitate res, proprietate inventariată a Statului omni-prezent şi omnipotent în vremea de dinaintea prăbuşirii acelor dictaturi. Uneori corespondenţii mei mă vor fi

crezut de-a dreptul idiot citindu-mi scrisorile, oricum foarte puţini au fost cei care şi-au dat seama de forţa obişnuinţei de a te dedubla, de a practica dubla gândire, fenomen exotic – cel mult —- pentru ei, cheie a supra-vieţuirii pentru noi. Şi nu e aici vorba de naiva duplicitate mentală, firească, chiar inerentă naturii umane, cum e acél salut al lui Moromete însoţit dc „te-n... pe mă-ta de bălos", intermitentă şi chiar cu o nuanţă de şagă, ci de o a doua fire, de o fiinţă secundei, îmbrăcată, numai, în pielea celei aparente care nu arc decât valoarea unei măşti, un rol de protecţie şi de asigurare a în- cognitó-ului, miezul real şi substanţa personalităţii fiind ferecate cu şapte lacăte, intr-un loc atât de secret încât subiectul însuşi ajunge să nu mai ştie cine este.

Post-scripturn: dacă e să-i dăm crezare generalului Pacepa, în sensul că, în 1977, „după izbucnirea afacerii Goma" şi a scandalului produs prin trimiterea scrisorii acestuia în Occident, în cadrul unei şedinţe extraordinare a CEPEX, au fost aprobate, în decurs de nici o jumătate de oră, propunerile lui Ceauşescu : cenzurarea *tuturor scrisorilor şi convorbirilor telefonice cu Occidentul* şi izolarea disidenţilor, împiedicarea acestora de la orice contact cu diplomaţii străini, atunci Procuratura Generală, recunoscând în această aprobare un act de complicitate la încălcarea unei prevederi fundamentale a Constituţiei R.S.R., în vigoare la acea dată, este datoare să deschidă, măcar simbolic, o anchetă penală împotriva participanţi- lor la acea reuniune excepţională.

Iar „să nu-i dea Dumnezeu omului cât poate să rabde". Credeam că Salcia fusese tot ce poate fi mai rău, mai neomenesc, mai lipsit de noimă. Ne înşelasem. La

Grădina parcă-i adunase Satana pe cei mai cruzi, mai hâzi, mai blestemaţi caralii, în frunte cu comandantul. Se batea din nimic şi pentru orice. De parcă Ministerul de Interne s-ar fi căit pentru zilele de tratament mai uman din preajma eşuatei conferinţe şi ar fi vrut acum să reintre în ritm, să recupereze. Nu era tocmai Drăghici, oberşeful caraliilor – la urma urmei, insul în stare să renunţe la bestialitate, iar intermezzo-ul de dinaintea proiectatei întâlniri a Celor Mari fusese, desigur, urmarea unor ordine superioare, date nu pe Calea Victoriei, ci în Krasnaia Ploşciad. Auzisem că ministiruii nu strâmba din nas, la anumite interogatorii punea personal mâna, era un virtuoz al ciomagului. întocmai ca Abakumov, modelul său, celebru pentru o lovitură în şira spinării cu care încheia... discuţiile cu prevenitul, făcând din- tr-acesta o zdreanţă umană. De sus venea întruna, ploaie de toamnă târzie, putredă, de pe urma căreia n-aveam nicicând hainele şi bocancii uscaţi. Mâncarea – mizerabilă. Cărţi se dădeau, însă, şi luasem „Cronica de familie”. După izbucnirea scandalului iscat de scoaterea peste graniţă a „Doctorului Jivago”, în ţările din lagăr se pornise o campanie furibundă împotriva lui Pasternak, acuzat de tot ce poate fi mai rău pe lume, vina de căpetenie stând, bineînţeles, în atribuirea premiului Nobel, Citisem atunci şi comentasem cu colegii de cameră, mai ales cu Martin Leibovici, inteligent, cu lecturi vaste, motto-ul fulminant pe carc-l pusese P.D. în fruntea unui articol publicat în pagina întâi a „Gazetei literare”, motto luat din Danton : „Dar patria poţi s-o iei pe tălpile pantofilor ?” Ştiam „Cronica” din scoarţă în scoarţă, într-un peisaj literar năclăit de tămâie politică şi invadat de opuscule caduce, trilogia lui Dumitriu avea măcar eleganţa polifonică a unei construcţii armonioase, echilibrate. Reciteam, zic, cartea, o pagină, două, înainte de a mă prăbuşi în somn, o ţineam sub căpătâi. într-o dimineaţă neagră, ploioasă, din noiembrie ’60, mă

zgâltâie cineva cu câteva clipe înainte de fluierul de deşteptare : bibliotecarul. Dă iute cartea ! De ce ? Ssst, nu mai spune la alţii – Dumitriu a întins-o ! Am rămas cu gura căscată. Şi patria ? Tălpile ? Mulţi şi-au adus aminte că tot el scrisese „Drum fără pulbere”, roman fără adâncime şi fără relief, în care politicii de la canal erau „ăia”. Ce vreţi, spunea cineva mai târziu, la Stoieneşti, colonelul Dumitriu îi mânca pe comunişti pe pâine, iiu-său îi făcut ce-a făcut, a studiat la Heidelberg, s-a făcut frate cu dracul şi, când i-a venit bine, a’pus coada pe spinare... La Paris a scris o carte despre Dej şi fetele Iui ; n-am citit-o. După revoluţie, i-am găsit numele pe lista masonilor dar n-am mai avut aceeaşi tresărire ca atunci când am dat peste numele lui Petre Andrei într-o broşură editată în 1941. Am uitat repede de fuga lui Petru Dumitriu, eram prea hăituiţi ca să ne mai ardă de altceva decât de lupta cu frigul, cu ploaia, cu caraliii veşnic cu ciomagul în mână, cu normele epuizante. Lucram la un vast sistem de hidroameliorații, mici diguri combinate cu şanţuri dc desecare dirijate către un mare canal principal. Eram câte doi în echipă, ne rânduiam la săpat-încărcat şi la dus roaba plină cu vârf, de ne troznea ceafa când ne opinteam în coarne. Una dintre echipe avea o poveste aparte. O formau Tudorică, scund, vesel, cu sclipiri viclene în ochii mici, piezişi, ca de tătar, purtând mustăţi drepte, ascuţite, fost lucrător Ga o uzină bucureşteană, şi Holban, înalt, supt, subţire, cu o figură de Crist emaciat. Nimic nu sclipea în ochii goliţi dc orice expresie. Student la Cluj, fusese cumplit bătut Ia securitate şi înnebunise. Nebunie tăcută, abstrasă, dc automat căruia fiecare gest, fiecare mişcare trebuia comandată din afară, mecanismele interne fiind toate detracate. Trebuia să-l duci de mână la umblătoare, trebuia să-i începi cursa mecanică a lingurii la masă. Nebun era şi Tudorică, tot din bătaie, tot la securitate : altă nebunie, veselă, fără scoatere totală din real, uşor

golănească, şăgalnică. El încărca, iar Holban „ducea” roaba. Mustiiciosul săpa repede-repede, punând leoazbele de pământ cu vârf în .cutia de fier şi, când i se părea că e bine burduşită, se întorcea către lunganul absent, cu privirile stinse, înţepenit între hulube : „Hai, frăţioare !” Holban ridica roaba de mânere şi bascula pământul înapoi în groapă. Tudorică se punea iar pe treabă, încărca roaba cu vârf : „Hai, frăţioare Holban o răsturna, iar încărcare, iar „Hai, frăţioare până seara, la fluieratul final. La groapa lor era du-te-vino, caraliii de ia alte puncte de lucru se îmbulzeau să-i vadă, se cutremurau de râs, se plezneau cu palmele peste ca-râmbii cizmelor, peste pulpe, se sufocau, nu mai puteau... Nu înţelegeau de ce nu râdem şi noi. Când am terminat tronsonul acela de şanţuri şi diguri, au mutat şantierul – sute de oameni, zeci de roabe împinse, trase prin glod cu opinteli şi icnete, cazmale, târnăcoape, lopeţi cărate cu spinarea, pe un noroi care ne sugea încălţările, ca la Salcia. Aveam de urcat o costişă, coboram apoi într-o vale. La opinteala de pe vârful dealului, băiatul care trăgea de roabă – tot student – în timp ce eu împingeam, a rămas cu mânerul în mână, bucată de băţ crestată circular, de care se lega sârma.A scos cuţitul, mulţi aveam în ciuda interdicţiei formale, o tablă ascuţită pe piatră, era pericol -— o aruncai, făceai rost de alta – a vrut să facă altă crestătură alături, lama a alunecat, i-a străpuns podul palmei celeilalte, s-a schi-monosit de durere, s-a încovrigat, nu mai ştia ce să facă, s-a descheiat cu mâna întreagă la pantaloni şi ,s-a slobozit peste tăietura din care curgea sânge. Aşa mi-a rămas Grădina în minte : disperarea mută a unui ocnaş cu mâna tăiată peste care îşi sloboade udul, profilat pe un cer vrăjmaş, fără speranţă, lângă o băltoacă în care sângele se prelinge peste noroi... Am avut iarăşi noroc : m-am îmbolnăvit de febril tifoidă. Boala nespălării, a mâinilor murdare. Boală hipercontagioasă care i-a băgat

în sperieţi pe paraziţii criminali, de la serviciul medical al Direcţiei Penitenciarelor. Nu că ne puteam prăpădi, nu asta-i nelinişţea, din partea lor puteam să dăm ortul popii cu toţii. îi mânca frica de scandalul care ar fi izbucnit negreşit, dacă „s-ar fi auzit ceva" pc-afară, poate teama de a nu se arunca totul pe spinarea lor, Dej învăţase multe de la Tătuca... S-au dat ordine straşnice, s-au făcut comisii peste comisii. Cei cu o liniuţă-două deasupra normalului am fost băgaţi intr-o cameră mare, goală, cu o sobă în mijloc, cum îi făcuse mama, cu termometrul la subţioară. C;i să fiu şi mai sigur, am împins uşor, milimetric, capătul cu mercur în afară şi .m-am apropiat, cu infinite precauţii, de sobă, cu ochii în pământ şi mişcându-mă centimetru cu centimetru, ca să nu atrag atenţia cârâitului pus să stea cu ochii pe noi. Ajunsesem aproape de 39... Chiuia în mine o bucurie smprapământeană, mă. miram cât de aproape poate fi fericirea. Uşa s-a încuiat pe dinafară, ne-au izolat ca pe ciumaţi, n-am mai fost lăsaţl să mergem la dormitoare. Peste vreo zi, două ne-am suit în cutia de scânduri a unui „Molotov" hârbuit, care dârdâia, ca şi noi, din toate încheieturile, ne-am tras clapele căciulilor de bibiret, puţind a pişat de şobolan, peste urechi şi, păziţi de doi caralii sus, cu spatele în vânt, şi de alţi doi în cabină, am luat drumul spitalului de boli contagioase de la Constanţa. Nu bănuiam că, peste cinci ani, mă voi aşeza definitiv în oraşul pe care aveam să-l văd acum pentru prima oară.

Subiect arhifrecvent în lagăr ; rentabilitatea muncii noastre. Rareori a fost excavată, transportată şi aşezată

în structura digului cantitatea de pământ de *trei metri cubi şi două sute,* cura zbierau vistavoii de pe capul deţinuţilor, de la anumiţi brigadieri până la caralji, comandant şi trimişii beneficiarului civil. Chiar şi brigăzile de muncitori (în realitate, destul de puţini) şi ţărani erau mustrate, brigadierii lor pedepsiţi şi nu puţini deţinuţi bătuţi ca represalii pentru neîndeplinirea normei, cu atât, mai mult.noi, *ceilalţi.* în foarte rarele duminici când nu eram scoşi la dig – nu ca să ne odihnim, ci fiindcă aveau „liber" caraljii ori civilii – ci puşi să plimbăm lemne sau cărămizi, istorici şi economişti se lansau în îndelungate discuţii, se ciorovăiau, făceau apel, din memorie, Ja argumente culese în Mommsen sau în Kautsky – apropo de eficienţa muncii servile, fără să ajungă la vreo înţelegere. Statul comunist avea realmente nevoie de munca noastră ? Eram utili – unii dintre noi credeam sincer că, în funcţie de utilitatea şi calitatea lucrărilor, ni se vor recalcula pedepsele care, nu-i aşa, de-aia fuseseră date la dimensiuni incredibile ca să ai de unde să reduci...

Eram, aşadar, utili ? Ne plăteam mâncarea ? Pusă cu glas tare, întrebarea asta retorică declanşa, înainte de calcule şi cifre, un torent de înjurături. Apoi se făcea calculul costului unei raţii „de muncă". Pâinea de 1 kg îi costa, pe oamenii liberi, doi lei ; în funcţie de preţul acela făceam socotelile, căci pâinea făcută de brutarii-deţinuţi avea alte dimensiuni. Ne raportam, deci, Ja 250 de grame, cât sc primea fără mămăligă, sau 125 de grame, completate cu o bucată de mămăligă pc care, la Salcia, o făcea Bodea, un colos în stare "să sugrume un urs cu mâinile goale, bucovinean. Nici preţul mămăligii nu putea fi altfel decât derizoriu, mai ales că mâna de lucru, Bodea, în speţă, era gratuită. Cât putea costa

ciorba de murături ? Dar gramul de ulei pe cap de om ? Unii susţineau că asemenea calcule nici nu intrau în socotelile statului, ce conta era numai suferinţa noastră, la mijloc nu exista nici un criteriu economic, Ergastulele erau mai puţin friguroase, sclavul trebuia să muncească, în consecinţă se dădea mâncare ca lumea iar în privinţa regimului în timpul Romei imperiale argumentele erau întărite cu referinţe la lucrările lui Hora ţiu. Cum să muncească eficient cineva luat pe nedrept de lângă ai lui, declarat vinovat fără cea mai mică vină ? Nu exista nici măcar mizerabila motivaţie a unei sume pe care s-o iei la eliberare, statul băga tot în nesăţioasele lui buzunare. Cum să lucreze un om terorizat la gândul că cea mai mică greşeală poate avea consecinţe groaznice ? în imensităţile Bărăganului, unde am prăşit pe rânduri de câte un kilometru lungime, nefericitul care lăsa un fir de pălămidă era pus de Costache, după ce-l burduşea bine cu pumnii şi cu cizmele (chiar, ce s-o fi ales de acel bestial Costache ?) să-l smulgă cu dinţii. Şi atunci cum să susţină cineva că le păsa „partidului şi guvernului" de rezultatele muncii noastre, că această muncă era altceva decât un mijloc de a ne distruge, cu ceva-ceva profit pentru stat, totuşi ? Alţii răspundeau că de pe urma noastră au rămas zeci de kilometri de dig, de negândit altfel decât punând sclavii la treabă ori cu hei-rup-ul şantierelor de tineri voluntari, că fabrica de la Aiud şi cea de mobilă, de la Gherla, mergeau într-una fără ca statul-patron să cheltuiască pc altceva decât pe spălătura de două parale botezată „mâncare", la care nici câinii nu s-ar fi uitat, că din Deltă porniseră milioane de metri cubi de stuf către uzinele industriei chimice, câ minereuri pe care muncitorii liberi ar fi refuzat să le extragă în condiţiile în care o făceau deţînuţii fuseseră livrate metalurgiei ■—- într-un cuvânt *că afacerea renta !* Am găsit, în eseul lui André Glucksman asupra statului, marxismului, lagărelor de concentrare, câteva

pagini foarte judicios reunite sub titlul : „Economia politică a muncii forţate*. Iată câteva fragmente : *„Chestiunea rentabilităţii muncii forţate este, în general, tranşată negativ de către experţii din Occident ca şi de ai noştri. împreună cu Marx se admite că, în epoca noastră, sclavajul este o formă de economie depăşită, munca sclavului având un* randament *mai mic decât cea a muncitorului liber... Latura anacronică a sectoarelor sclavagiste intr-o economie burgheză este, după Marx, una din marile raţiuni ale abolirii sclaviei în S.U.A. acum un secol... Judecata generală pe care o emite Marx asupra caracterului neeconomic al sclavajului modern este deci cu atât mai exactă. Când e'vorba de munca forţată sovietică, şi se pare că trebuie sa subscriem cu toţii la opinia tovarăşului Solje- niţîn : *dacă existenţa lagărelor poate fi motivată politic şi social, dimpotrivă ■ — economic nu înseamnă nimic». Nu numai că Arhipelagul nu-şi scoate pârleala, dar ţara e chiar constrânsă să plătească foarte scump plăcerea de a-l poseda** îl citează Glucksman pe Soljeniţin („Arhi-pelagul*, voi. II, p. 432). Observaţia că lagărele sunt o mină de aur pentru administratorii lor direcţi şi toată liota de paraziţi care gravitează în jurul lor este foarte justă. La Salcia am auzit, fără să pot afla mai mult – curiozitatea era periculoasă, că a nu mi ţi deţinuţi executau lucrări fine în aur pentru şefi ; nu mi se pare imposibil, printre cci 1 200 de oameni do toate profesiile trebuie să se fi aflat şi bijutieri sau dentişti deprinşi şi cu alte tehnici decât cele practicate prin unităţile statului. La Gherla ora curentă practica de a li se face supraveghetorilor casete, unele – adevărate opere de artă. Acolo unde existau ateliere de croitorie şi de cizmărie ştabii lagărelor îşi porunceau costume şi încălţări care nu-i costau nimic.

Deci – totul pentru micii despoţi locali, pentru co-mandanţii de puşcărie gen Goiciu, gen loaniţescu,

Mălăn- geajiu, Koler, cu drept de viaţă şi de moarte asupra deţi- nuţilor, gen Rotaru, locotenent-major semicretin şi sanguinar de la Stoieneşti, pentru ei, ai lor şi acoliţi – şi nimic pentru Statul comunist, marele patron şi stăpân peste gulag ? Iată părerea lui Glucksman : *„Lagărele sunt profitabile pentru cei ce domnesc peste ele : descărnarea şi mortalitatea sclavilor fac seul şi plăcerile paraziţilor care supraveghează, clar la nivelul socotelilor naţiunii, soldul e negativ : pentru economie, în ansamblul său, sistemul lagărelor pare o povară. Analiza este fondată pe fapte indiscutabile. Dar suferă de erori teoretice grave. Ce se numeşte, intr-adevăr, «rentabilitate-* ? Rentabil pentru cine ? Unde ? Cum ? O analiză mai aprofundată a economiei noastre n-ar arăta că lagărele au fost – şi, ,într-o mai mică măsură, rămân – rentabile ? Tovarăşul Stalin ne-a învăţat că rentabilitatea nu trebuie luată în consideraţie «din punctul de vedere al diferitelor întreprinderi sau ramuri de producţie, nici în decursul unui singur an, ci din punct de vedere al ansamblului economiei naţionale şi intr-un interval de zece până la cincisprezece ani, de exemplu»„.* (Probleme economice ale So- etatismului în U.R.S.S., 1952). *„Tovarăşii care se dedau la calcule de farmacist să se inspire din aceste geniale remarci. Nu cu mentalitatea de dughengiu trebuie calculată rentabilitatea muncii forţate, ci privind asupra ansamblului economiei naţionale, cum a făcut totdeauna tovarăşul Stalin, fără să-i pese de detalii. Adâncimea unei asemenea remarci nu rezidă în aluzia, la scară temporală : dacă lagărele n-ar fi fost rentabile într^un an, ci doar în cincisprezece, ne-am fi dat de mult seama. Dimpotrivă, se poate demonstra că au fost şi rămân necesare dacă- binevoim să ţinem seama de* ansamblul *economiei noastre. Şi în această privinţă, cred că am descoperit la ce se gândea fostul nostru Ghid (desigur, el nu face •aluzii directe la lagăre, dar cine ar îndrăzni să*

afirme că nu şi-a pus vreodată întrebarea?)... Să fiu limpede: există rentabilitatea în interiorul sistemului nostru economic şi există rentabilitatea existenţei însăşi a acestui sistem. în interiorul sistemului, lagărele nit sunt rentabile (comparate cu alte investiţii care aduc mai mult profit). Dar, pentru sistem, luat în ansamblu, *dacă se dovedeşte că, fără aceste lagăre sistemul n-ar fi existat, lagărele devin rentabile?*[1] (Şi e limpede că, fără închisori şi lagăre, nici un stat totalitar n-ar fi putut exista de-a lungul istoriei. Cum spunea un coleg de puşcărie, la Gherla dacii un stat comunist, oricare ar fi el, n-ar avea timp de 24 de ore securitatea, ar dispărea necondiţionat ca stat. Acum peste 30 do ani gândul, numai, părea aberant, dar în noiembrie 1989, când ţările comuniste est- europene intrau pe drumul libertăţii, securitatea -— încă nedesfiinţată – părea paralizaţi! şi nicăieri, cu excepţia României şi, mult mai târziu, şi a Poloniei, nu s-au înregistrat din partea ei tentative de rcinstaurare a comunis- nului.) Să-l ascultăm, mai departe, pe Glucksmann : *„Pentru a construi un sistem economic sau pentru a-l perpetua eşti obligat să faci cheltuieli care, în interiorul sistemului, par nesăbuite. Crede cineva că nazismul ar fi fost luat în consideraţie în privinţa unor investiţii raţionale în calculele marelui capital german dacă acesta n-ar fi fost încredinţat că pentru el e o problemă de viaţă şi de moarte ? Doar să nu fii miop şi trebuie să te întrebi ■— nu dacă lagărele formează o întreprindere rentabilă, ci dacă ele fac parte din înseşi condiţiile de existenţă a economiei noastre. Aceasta fiind totdeauna rentabilă, pentru că ne hrăneşte. Tovarăşii care se referă la textele lui Marx'Asupra • sclavului cad în greşeală. Aşa cum şi trebuia, Marx a vorbit despre problema noastră... Dar în altă parte, în secţiunea a 8-a a cărţii 1 din* Capitalul : *asupra* acumulării *primitive. De acolo a ieşit acest leitmotiv care aleargă interminabil prin creierele şi scrierile tovarăşilor*

noştri din 1917 : «Forţa este moaşa oricărei vechi societăţi în ce priveşte munca, forţa este un agent economic». Lagărul de concentrare nu e un agent economic ? Şi nu deschide el câteva perspective asupra acestui ansamblu economic al cărui agent este ?[u] („La cuisinière et Ie mangeur d'hommes", p. 118). Puşcăria e veche de când lumea, găsim referinţe în materie nu numai în Vechiul Testament, ci mult mai departe, în tăbliţele de argilă din Ur. Lagărul de concentrare este, însă, modern, a apărut, zice-se, odată eu zorii binecuvântatului nostru secol, ca un soi de prefigurare a binefacerilor pe care avea să le risipească asupra speciei umane. Ţarcul de sârmă ghimpată (material inventat în 1867, folosit din ce în ce mai puţin de militari şi tot mai mult de statele totalitare), spuneau în puşcărie colegi mai vârstnici şi mai avizaţi, este invenţia fiilor perfidului Albion, patentată în 1905, când cu războiul anglo-bur din Transvaal, pe când un tânăr ofiţer numit Winston Churchill îşi făcea *ses premières armes,* şi asimilată, cu un acut simţ practic, de bolşevici şi de nazişti (fasciştii, adepţii lui Musollini, nici nu merită măcar să fie pomeniţi, numărul de încarceraţi sub regimul Ducelui e ridicol de mic, nu se ridică, pentru întreaga perioadă de guvernare, la cifra prestaţilor din- tr-un oraş cum e Constanţa sub guvernarea lui Dej şi Drâghici). -Şi ideea muncii forţate este veche de iot. în Egiptul faraonilor, evreii fac cele mai înjositoare treburi, dar le fac în cadrul sistemului sclavagist, generalizat ca mod de producţie în epocă. Condamnaţi! de la Reading lucrează şt oi ; sunt puşi să învârtească în gol o roată uriaşă şi inutilitatea neomenească a acestei pedepse o transformă în grozăvie. în aşteptarea răscumpărării, prizonierii sarazinilor, ca autorul lui *Don Quijote,* taie piatră, fac drumuri, trag la galere, lucrează livezile, adesea çad; pe brânci. Sunt însă puţini, iar munca lor înseamnă, în primul rând, acoperirea subzistenţei.

De unde ideea folosirii unor mulţimi gigantice pentru treburi de mare anvergură ? A fixării cadrului concentraţionar pentru aceste vaste operaţii ? Căci muncă forţată şi gulag sunt două noţiuni inseparabile, lucrul într-o închisoare clasică rămâne, chiar în condiţii dure, floare la ureche faţă de ceea ce poate însemna munca în lagăr. Vorbesc în deplină cunoştinţă de cauză, am lucrat în toate compartimentele Gherlei, de la lustruirea marelui hol de pe celular şi confecţionarea de etrieri pentru construcţii, ca fierar-betonist, până la şlefuirea mobilei de export. Cine a lucrat şi în fabrică la Aiud, şi pe canal nu va ezita să spună că în închisoare mai puteai, cât de cât, **să-ţi târâi** zilele. De undo, deci, ideea de a topi, îritr-o diabolică simbioză, munca şi penalitatea ? Găsim în „Vie et destin" de Grossman, următorul pasaj : *„în noteptea aceea, cokistul generaliza, îşi'expuse teoria. Katzelenbbgen îi povesti lui Krîmov excepţionalul destin al nepmantilui- inginer Frenkel* (se pútea altfel ? – n.n.), *La începutul NEP-ului, Frenkel pusese la punct la Odesa* o *uzină de motoare. La mijlocul anilor '20, fu arestat şi expediat în insulele Solovki* (din Marea Albă, unde au fost Organizate lagăre la foarte puţin timp după revoluţia bolşevică din 1917 – n.n.). *Din lagărul unde se afla, el îi propuse lui Stalin un proiect genial. «Genial», acesta a fost termenul folosit de bătrânul cekist. Proiectul trata în detaliu – sprijinit pe argumente tehnice şi economice – despre întrebuinţarea unor imense mase de deţinuţi la construcţia drumurilor, a barajelor, a Centralelor electrice, a rezervoarelor de apă. Nepmanul-deţinut a devenit general al MGB. «Patronul» a ştiut să-i aprecieze ideea-la justa vioare''.* Faptul în sine este exact, îl''raportează şi Soljeniţîn. Dacă memoria nu mă trădează, cred însă că era vorba, la al doilea autor, de Lenin, nu de Stalin, care şi-a consolidat autoritatea ceva mai târziu. S-a acreditat, după Congresul al XX-lea, ideea că Lenin îl oprea pe Stalin de la excese, că el era

împotriva terorii ca armă politică şi instrument administrativ, că îi era odioasă ideea sistemului concentraţionar. Aşa să fie ? linele scrisori ,ale lui Lenin către Kurski, ministrul Justiţiei (1922) fac parte din bibliografia operelor scrise de marele continuator şi realizator al teoriei lui Marx pe a şasea parte a globului care nu ne-au fost niciodată predate de către Leon Tismăneanu în orele de marxism leninism de la foarte comunista facultate de ziaristică. Ele compun o imagine a corifeului luptei pont' u eliberarea proletari'aitu'li mondial sensibil deosebită de cea pe pare n e- o transmi t amintirile Na de j d ei K r up sk aia: *..Tovarăşe Kurski! După părerea mea, trebuie extinsă aplicarea pedepsei cu moartea (comutată în surghiun)... la toate genurile de activitate a menşevicilor, a socialist-revoluţionarilor ctc.; trebuie găsită o formulare care să pună aceste acţiuni în legătură cu burghezia internaţională"* (subliniat de Lenin). Cum Kurski nu înţelegea cum devine cazul cu -legăturile cu burghezia internaţională", Lenin, iritat, îi scrise iar, după câteva zile : *„Tovarăşe Kurski ! în completarea discuţiei noastre, vă trimit* o *schiţă a paragrafului suplimentar pentru Codul Penal... Ideea fundamentală este clară, sper, în ciuda tuturor defectelor ciornei: să se avanseze în mod deschis teza de principiu, chiar pe plan politic (şi nu doar intr-un sens juridic îngust) care motivează* caracterul *şi* justificarea *terorii, necesitatea sa, limitele sale. Tribunalul nu trebuie să elimine teroarea ; a promite acest lucru ar însemna să ne înşelam pe noi înşine sau să-i înşelăm pe ceilalţi, trebuie s-o justificăm şi s-o legitimăm pe planul principiilor, clar, fără falsitate şi fără fard. Formularea trebuie să fie cea mai largă posibil, căci numai simţul justiţiei revoluţionare şi conştiinţa revoluţionară vor hotărî în privinţa condiţiile de aplicare practică mai mult sau mai puţin largă. Cu salutul* meu corn unişi, *Lenin*" Soljeniţîn, care reproduce cele două scrisori după voi. 45 al „Operelor" lui Viadîmir

Ilici (ed. a 5-a sovietică, pp. 189—190) se abţine la orice comentarii, Noi vom observa, doar, în virtutea faptului că Lenin era atunci (mai 1922) preşedintele Sovietului Comisarilor Poporului – altfel spus, în termenii civilizaţiei europene, reluaţi mai târziu de URSS, primul ministru, preşedintele guvernului, că aceste două scrisori completează de minune caracterizarea drept făcută intelectualităţii de juristul şi filosoful Lenin şi nu distonează deloc cu ideea că ar fi putut îmbrăţişa cu entuziasm ideile novatoare ale lui Frenkel. Singura nedumerire poate sta în faptul că nu i-au venit tocmai lui. Nu ştiu dacă „interviul cu Lenin" din „Gog şi Magog", bizara carte a lui Papinni, a avut Ioc în realitate sau e doar rezultatul fanteziei scriitorului italian (vă amintiţi : Vladimir Ilici, bolnav, obosit, cu faciesul lui mongolic brusc iluminat de reflexele măreţului tablou pe care i-l schiţează, îi spune publicistului că visul lui e să transforme omenirea într-o vastă închisoare fiindcă, nu-i aşa ? prizonierul e col fericit, el are totul de-a gata în timp ce nefericitul gardian este veşnic obligat să-i asigure subzistenţa...) ; verosimilă e a doua ipoteză, declaraţiile publice ale liderilor comunişti sunt, îndeobşte, făcute ca să le mascheze gândurile. Oricum conceptul de extindere a terorii la scara întregului edificiu social şi de legiferare a acestei metode do guvernământ teoretizată pentru prima, oară (rudimentar, e drept) în timpul marilor invazii mongole contribuie din plin la gândul că Marele Învăţător putea primi cu lărgime de spirit şi deplină înţelegere sugestiile lui Frenkel.

în ianuarie 1918, când a apărut articolul „Cum să organizăm întrecerea", Lenin scria că imperativul momentului era curăţirea pământului sovietic de „insectele Vătămătoare" (bravă acţiune la care basarabenii noştri şi-au dat din plin obolul de disperare şi de sânge şi care continua cu aplomb sub Hruşciov şi Brejnev, o jumătate

de secol mai târziu), care insecte vătămătoare se găseau în toate locurile, inclusiv sub forma „unor sabotori ce se au tocai ifică drept intelectuali”. Paraziţii aceştia – pentru pedepsirea cărora Vladimir Ilici a făcut uluitoarea propunere de a-i lăsa pe membrii „comunelor- şi comunităţilor” să găsească cele mai adecvate metode -— puteau fi împuşca ţi după cum puteau fi, la fel de bine, azvârliţi în puşcărie sau supuşi la cele mai extenuante munci. (Şi noi, care am studiat biografia genialului fondator al statului sovietic şi am văzut în El prototipul intelectualului interesat nu doar de filosofie – domeniu în care i-a făcut praf pe Mach şi Avenarius – ci şi de drept, pedagogie, economie politică ! Să fi zis cl că intelectualii sunt, pardon, „c,..t” ?! Că ţăranii care vând grâne trebuie să fie condamnaţi Za *cel puţin, zece ani,* cu regim de muncă forţată şi confiscarea tuturor bunurilor ? Ar fi incredibil, după toate câte am învăţat în facultate —■ dar ce te faci cu decretul Sovnarkom din 22 iulie 1918, semnat de Lenin, care prevede toate cele de mai sus ? în altă ordine de idei – să aibă vreo legătură faptul că, sub Ceauşescu, vânzarea cerealelor, a fainei şi a mălaiului a devenit monopol de stat cu stipularea aceluiaşi monopol în decretul leninist din 1918 ? Să fie acest act normativ, repede emis de către statul muncitorilor şi ţăranilor, un semn *avant-coureur* de ce avea să li se întâmple sătenilor ruşi în 1928—1929 ? Dar bai să nu mai sărim de Ia una la alta.

O, binecuvântate ceasuri petrecute între cearşafuri albe, sub pături nepângărite de noroi şi straturi de jeg 1 Fericite zile şi nopţi petrecute la căldură, câte şase într-o cameră, în universul vătuit, cu zgomote de-abia filtrate, al salonului! Miraculoase, dumnezeieşti săptămâni trăite în spitalul de contagioşi de la Constanţa ! Ni se ade-

verea, încă o dată, adâncul înţeles al spuselor celor cu mulţi „cotolani” făcuţi : fericirea vine când nu te. aştepţi şi nu e lucrul la care te aştepţi.

Mâneam pe săturate -— expresia nu spune, la drept vorbind, nimic. Aveam peste 38 de grade, aproape de 39 (asta înseamnă că trucul cu soba fusese un risc superfluu – dar parcă poţi să ştii ?) şi înfulecam patru porţii. Podeaua sclipea de curăţenie -—■ pe care n-o făceam noi. Injecţiile şi pilulele veneau cu precizie cronometrică. Şi pentru ca fericirea să fie deplină, ne îngrijeau două fete de excepţie ; Sandii – mică, brună, felină, graţioasă, cu gesturi line, ca torsul unei pisici şi Vera, înaltă, osoasă, voluntară, sportivă de performanţă, faceri volei. Devotate amândouă. (Pe Vera aveam s-o revăd destul de des, a trecut prin mari necazuri. Sanda a lucrat multă vreme pe „Transilvania”, pe urmă n-am mai auzit nimic de ea. Nici n-am mai întâlnit-o după eliberare şi după ce m-am stabilit la Constanţa. Ultima dată am vorbit despre ea pe „Neptun”, în largul coastelor Portugaliei, cu un brutar, maestru în meserie, fost cofetar pe unicul nostru vas de pasageri până când incuria şi idioţenia – nepedepsite, bineînţeles – l-au trimis să zacă într-o rână lingă Galaţi). Deci fericire pe toată linia !. Şi totuşi, orb să fi fost şi-ţi dădeai seama că suntem într-o enclavă periferică a gulagului, pc o insulă – *cea* mai apropiată de lumea liberă, e drept, dar făcând parte tot din arhipelagul cu graniţe vrăjite ale detenţiei. Când ne-am dat jos din camion, îngheţaţi până la os după ceasuri de trambalate sub biciul crivăţului, am dat chiar în uşa pavilionului peste fostul meu coleg de .la „Şincai”; împreună cu care fusesem exilat la „Ion Neculce”, nepotul ministrului Ş.B. Era cu o fâţă. S-a făcut că nu mă recu-

noaşte. La ce mă puteam aştepta ? încă nu fusesem arestat, cu doi ani înainte, şi prietenii mă şi ocoleau ca pe un lepros. De ce să-mi fi făcut sânge râu ? A doua zi, puţin după vizita doctorilor, a intrat un civil ; suita **i** s-a oprit în prag, la fel ca şi caraliul care ne păzea stând pe un scaun pe coridor. Mulţumiţi, *băieţii,* mulţumiţi ? Medicamente, păpică, da ? (cu ochii ca radarul, pe gratii) ziceţi tot ce vă trebuie, da, *băieţii ?* (ochii tot pe gratii, nici nu s-a uitat la „băieţii", s-a liniştit, a şters-o, lăsându-ne cu Verii care l-a congratulat din urmă cu o înjurătură fără perdea). în' foile de observaţie clinică, nici măcar nu figurau adevăratele noastre nume, ne puseseră porecle conspirative, eu eram „Clatiţă", coincidenţă, nu dinadins, măcar că le speriasem pe fete cu cât înghjţeam. Ni se interzisese să ne revelăm identitatea, să nu cumva să avem contacte cu familiile, o idioţenie. Cu toată omeneasca frică, surorile şi medicii au făcut tot ce se putea pentru noi, de la supraalimentaţie până la puternice doze de vitamine. Dar eram tot în gulag. Dintre cei trei medi- cinişti din salon, unul era constănţean. Om do caracter, a refuzat să alcătuiască, la insistenţele politrucului de la Stoiencşti, în vara următoare, o echipă de volei; fusese component 'al lotului naţional. Unde au murit oameni, n-o să mă apuc să joc volei ca să le fac lor plăcere 1 Era fiul unui reputat doctor în medicină, docent, cu lucrări de anatomie, Dem, Teodorescu. S-au stăpânit extraordinar, şi fiul, şi tatăl, nu-l cunoşteam, am înţeles văzând cum îi juca omului în halat alb mărul lui Adam şi cum i se strângeau convulsiv pumnii. Deasupra noastră erau câţiva de la dreptul comun, nepăziţi, aveau gratii la fereastră, coridorul se înfunda în faţa camerei lor, ca să iasă n-aveau altă cale decât să coboare scara la piciorul căreia stătea zi şi noapte un caraliu. Paznicii nu se băgau pe noi, îşi vedeau, de-aie dor, probabil că înţelese.seră, în ciuda dresajului, cu cine au de-a face. Closetul era tot

sus, acolo mergeam şi la fumat, cu complicitatea tacită a gardienilor. Ţigări aveam, slavă Domnului, doar revenisem printre oameni. Acolo am dat peste un flăcău de pe VIasca, din părţile mele, de prin Frăţeşti sau Daia, sate de pe linia ferată care coboară spre Giurgiu. Cât mine de înalt, cu câţiva ani mai mare, blajin, liniştit, rotofei. Preţ de vreo două ţigări, nu ne-a tulburat nimeni. Nu mai văzuse „politici*, i se părea că sunt toţi spioni, sabotori, partizani. Cât ai, veri cule ? Patru. De ce ? A, nişte chestii cu Ungaria, cu o carte... A fluierat a mirare, nu se poate, a făcut ăsta ceva, e şmecher, nu spune. Da' tu, zic, ţie cât ţi-a dat ? Cinşpe coti. Iii... Da, zice, am dat prea adânc. N-am pus degetul stop (?!?). De nevastă mi-a părut p-ormă rău, da scorpia aia bătrână o merita ! Se însurase de-abia scăpat din armată şi se apucase de lucru la Bucureşti, ca mii de vlăşceni do pe calea ferată. Goniţi de sărăcie şi de colectivizare, munceau pe la întreprinderile de la capătul de sud al marelui oraş, la Progresul, *umeghebe,* bumbăcăria Jilava (mai mult partea femeiască acolo). Plecau cu cursa'ntâia, pe la patru şi jumătate (coi de la Dadilov, alţii – dinspre Giurgiu încă mai devreme), pe seară erau înapoi, când se mărea ziua le mai rămâneau câteva ceasuri pentru peticul de pământ de lângă casă. Mahalaua bucureşteană îi deprinsese cu violenţa, cu argoul, dădeau ou vast«, băgau *şişu,* aveau şuriu-n buzunar... Erau anii când la *mat* se vindea secârică ori „verde", o băutură care te tâmpea. Vezi că nevastă-ta se are bine cu al lui Cutare, i-a spus în secret o rudă. Da nu e el de vină, bărbatu e bărbat, nici ea, vinovată e mă-sa, hoaşca, că ea le ţine tira. Vine prin spatele grădinii, nu-l simte nici pui de om, că a bătrână le pune ceva în mămăligă la câini. La primul schimb de noapte, a plecat ca de obicei, a luat mâncarea pusă de nevastă Şi ˢ"ª suit în tren. „Numai eu ştiam ce e în inima mea". Am' coborât la Comana, făcea cruce, cu personalul de Giurgiu. S-a suit,

era gloată, cine sta să se uite după el ? S-a pitit în fundul grădinii, negru ca noaptea, care căzuse peste el. A trecut un tenchi, nimic, acuma-i părea rău de *nemotivată,* se gândea cum s-o dreagă. Târziu de tot, mult după miezul nopţii, când dârdâia de frig, s-a dat o ulucă la o parte şi o timbra s-a strecurat în casă. îi venea să se repeadă, ca o fiară, s-a împietrit, a putut.

Când a dat buzna, dărâmând uşa cu umărul şi răsturnând-o pe hoaşca din tindă, ¿ivea de-acum cuţitul în mână, Cuţitoaia de înjunghiat porcii, o strecurase de pe ziuă în traistă. Du-te, atât i-a spus bărbatului. Cu tine n-am nimic. Căţeaua dacă nu ridică coada, câinele n-o incalică. *Ălălant* a luat-o la fugă în cămaşă şi-n izmene. Nu mă omorî, a ţipat femeia din pat. împietrise, nu mai era în stare să se mişte. N-am să te chinui, i-a zis, şi i-a băgat cuţitul drept în inimă. Baba se pişase pe ea, tremura. A vrut întâi s-o înţepe pe *de-a rândul,* i s-a făcut milă, dar nu putea s-o lase, i-a dat scurt capul pe spate şi i-a luat, hârşt, beregata. A strigat la un vecin – nea cutare, fugi de-l cheamă pe don' comandant, că mi-am omorât nevasta. A fost tevatură mare, nu, nu l-a bătut, nu l-a atins nici c-un deget, de ce, n-a anunţat el ? nici n-a fugit, a şi arătat cum a făcut... Şi celălalt ? Care *celălant* ? A, a venit martor la proces. Lui i-a dat la început douăjcinci de coti, da' a avut avocat bun, din Giurgiu, i-a mai luat zece la recurs. îmi face cu ochiul – vreau ţigări ? Nu, am şi eu. Poate c-o să ne mai întâlnim, „afară", voi ăştia, politicii, nu se ştie, azi vă ia, mâine vă lasă, el orcium nu intră în nici o graţiere, doar dacă ar veni vreo reducere, în condiţional are nădejde, da' zece tot face. Mă cuprinde o curiozitate nebună, bolnavă – să-l pun să-mi spună cum a fost când... şi când i-a văzut ochii şi-a ţâşnit sângele... Nu-l întreb, mi se face frică să aflu, trag cu sete din chiştoc, poate nici nu e nimic de aflat. Criminalii nici nu trebuie închişi în puşcărie, îmi spusese, într-una din serile noastre lungi, Ştefănescu,

cine ucide e nebun, ce face face în afara *lui.* Ucigaşul poartă stigmatul lui Cain şi locul lui nu e la ocnă. Ne-au externat în ziua de Crăciun 1960. A venit să ne ia acelaşi camion, doar caraliii erau alţii. Proaspeţi, hu-i mai văzusem. Ne-am urcat în cutia deschisă, claie peste grămadă, medicinist ii – Barbu, Milică Pleşa, Dorin Munteanu, un băiat de la construcţii, Şerban Damian din Ploieşti, alţii, eu. Parcă ne-ar fi smuls de la pieptul mamei. Peste Dobrogea sufla nebun crivăţul şi începuseră să vină, rari, fulgi firavi de zăpadă. Pe când Molotovul sc opintea pe dealul dinspre Ovidiu, un ca raliu îi dii cu cotul colegului – mă, aia e marea ? îhî. Cum dă nu vine, mă. peste noi, că e mai sus? Ne-am uitat pe lângă clapa căciulii de bibi ret cu iz do ud de şobolan : printr-un efect de falsă percepţie, marea, imensitate cenuşie, părea intr-adevăr a fi deasupra şoselei. La urma urmei, viaţa noastră *nu părea* că e viaţă ? Nici măcar n-am zâmbit. Când am cotit-o la Hârşova către Saraiu, să ajungem la Salcia, Molotovul nostru bicisnic s-a împotmolit în noroi. Am stat ceasuri după ceasuri, nemişcaţi în cutia bătută de crivăţ şi învelită cu ger până a venit un tractor cu remorcă. Se făcuse noapte. Ne-a hurducat prin şleauri desfundate, prin adânci răni ale pământului, absenţi, împietriţi de frig. Am zărit către miezul nopţii, la lumina farurilor, pâlcurile de arini şi de sălcii care tiveau malul abrupt – - Dunărea veche, ia câţiva paşi, ascunsă în noapte. Tractoristul, luat de la sarmale şi vin, a făcut o manevră proastă, a răsucit brusc volanul şi remorca, îngreunată cu noi, a luat-o târâş spre neagra apă'. Nici n-am avut timp să ne fie frică. S-a oprit într-un buştean, la un pas de povârniş. Era miezul nopţii de Crăciun şi ne-am închinat.

Kaizelenbogen, *Vange déchu,* cekistul întemniţat, devine poet şi profet când e vorba de viitorul lagărelor. Ele nu sunt un fragment oarecare dintr-o gigantică maşinărie statală, un organ important, dar subsecvent, sub-

ordonat Creierului. ci un organism autonom, în stare să fagociteze însuşi centrul de comandă. La începutul veaculuі-, ii spune el lui Krimov. cohortele de deţinuţi au lucrat cu scule rudimentare, cu lopeţi, cazmale şi târnăcoape, ceea ce face vechile ocne' „rizibile şi emoţionante ca nişte cuburi pentru copii". Lagărele de muncă forţată n-au ajuns să dea măsura adevăratei lor meniri nici când au asimilat progresul tehnic şi au început să devină locul unde s-au născut planurile unor uriaşe operaţii de prospectare a subsolului, de punere în valoare a bogăţiilor solului, de construire a unor sisteme de hidroameliorаţii de mare anvergură. Nu, toate acestea – afirmă bătrânul cekist – sunt o etapă, nu un scop şi nici finalul unui drum. *„în sistemul gulagului, nu se aflase chip de a-i folosi pe istoricii de renume internaţional, pe matematicieni, pe astronomi, pe cercetătorii în domeniul literaturii, pe geografi, pe criticii de artă, pe specialiştii în sanscrită sau în vechile dialecte celtice. Ei lucrau ca salahori, ca buni-la-toate în birouri sau la secţia de animaţie culturală şi de educaţie, se târâit prin lagărele pentru invalizi, fără să-şi poată folosi cunoştinţele, adesea imense". (Vie et destin,* p. 795). Inteligentul securist face o remarcă de o profundă originalitate : în lagăre, puşcăriaşii de drept comun, scursuri ale vieţii şi ale speciei umane, îi dominau pe politici, împiedicând „dezvoltarea unei vieţi laborioase şi culturale". Dar nici în libertate lucrurile nu stau mai bine, locul infractorilor de drept comun, fiind luat de carierişti incul ţi, mărginiţi, bjrocraţi strâmţi Ia minte, dar mânuţi de instinctul de parvenire. Aşa încât lagărul nu era intr-un fe], decât oglinda în care se reflecta viaţa din afara sârmei ghimpate. De unde concluzia lui Katzelenbogen -— buimăcitoare, desigur, pentru oamenii normali, dar exactă, pe linia gândirii lui :';,Va *fi de ajuns să dezvolţi logic, cit îndrăzneală, sistemul lagărelor suprimând tot ce pune frână, toate defectele, ca să nu mai existe*

deosebire. Lagărele vor sfârşi, intr-o zi, prin a se contopi, cu lumea exterioară. Această fuziune, această dispariţie a antagonismului: lume a lagărelor ! lume exterioară vor însemna întronarea, triumful marilor principii. Sistemul lagărelor, în ciuda tuturor defectelor sale, prezintă un avantaj de prim ordin : lagărele erau singurul loc unde principiul superior al Raţiunii se opunea exact principiului libertăţii individuale. Acest principiu al Raţiunii va permite lagărelor să atingă un nivel suficient ca .să dispară, ca să se contopească total cu viaţa satelor şi oraşelor... Suprimarea lagărelor va marca triumful umanismului. Ceea ce nu înseamnă că principiul libertăţii individuale, noţiune haotică, primară, demnă de oamenii peşterilor, va renaşte şi va izbândi. Dimpotrivă, va fi complet depăşit" (id., p. 79G). Bătrânul apologet al gulagului rămâne, totuşi, intre limitele unei anumite gândiri dialectice, fuziunea dintre lagăr şi societatea liberă putând fi, la urma urmei, pe firul secolelor, un simplu stadiu către o lume guvernată de spiritul democraţiei şi de principiul libertăţii individuale. Conştient sau nu, Katzelenbogen păstrează, prin aceasta, o fărâmă de apartenenţă la umanitate. Dar Stalin ? „Tătucul popoarelor" nu mai este o ficţiune literară, un interlocutor din- tr-un dialog filosofic imaginar. Istoricii din epoca dezgheţului au stabilit că după marea victorie de la Stalingrad, care a schimbat cursul războiului şi care ar fi trebuit să ailjă, drept firească urmare, un recul al politicii carce- rale, teroarea a cunoscut cote nemaiîntâlnite. Ocha, cu toate conotaţiile pe care le stârneşte acest grozav' cuvânt, a fost restabilită în aprilie 1943, printr-un ucaz precedat cu câteva zile de alt act legiferând militarizarea căilor ferate (dar ţara se afla în război din iunie 1941 !) în virtutea căruia autorul oricărui act de indisciplină era tradus în faţa tribunalului militar. Iar personalul era compus numai din femei şi adolescenţi. în timpul

colectivizării şi „dekulakizării”, de unde calcul „românesc” deschiaburire, muriseră aproape opt milioane de ucraineni, sub nasul civilizatei Europe, fără ca filosofii occidentali gen Sartre sau Bertrand Russell sa fi schiţat măcar un gest de revoltă. Nu mai este, însă, vorba de ce făcuseră Stalin şi coteria lui *înainte* de război. în 1946—1947, milioane de oameni au luat drumul *lagărelor speciale,* înşirate din Kazahstan până la Kolima şi de la Peciora până la Oro- tukan, jn Siberia orientală- Numai că aceste valuri aveau o compoziţie diferiţi! de a predecesorilor, în afară de autohtoni şi ruşii bănui ţi (ori dovediţi) că ar fi simpatizat cu inamicul în ele amestecându-se estonieni, letoni şi lituanieni, germani din România, alt contingent de ucraineni, moldoveni, fără a mai vorbi de prizonierii nemţi. Le precedaseră, pe măsura înaintării Armatei Roşii către Berlin, cea mai mare parte a soldaţilor sovietici luaţi prizonieri de către duşman, U.R.S.S. di.$tingându-se, sub Stalin, de celelalte ţări beligerante prin refuzul de a semna Convenţia de la Geneva privind prizonierii de război. (în captivitate soldaţi! ruşi au trăit în condiţii cumplit de dure) şi prin dureroasa particularitate de a fi singurul stat care şi-a trimis fiii eliberaţi din prizonierat nu în centre medicale de refacere, ci în lagăre de muncă forţată. Să mai adăugăm şi pe eniigranţii ruşi din 1917 şi dcscendenţii lor (numai bărbaţi) pe care sovieticii i-au găsit risipiţi prin ţările din Europa Centrală. Pe tătarii din Crimeeas Polonezii din Armia Krajowa. Supravieţuitorii marilor operaţiuni de „curăţire” din 1937 şi copiii lor, ca şi ai celor morţi prin lagărele acelor ani. Soţiile separatiştilor ucraineni. La sfârşitul lui 1952 – înce-

putui lui 1953, eram pe atunci elev în ultima clasă de liceu, ,,Scânteia[1]'' era plină de informaţii şi articole furnizate de TASS în legătură cu marea afacere a medicilor evrei acuzaţi de a fi plănuit otrăvirea vârfurilor Politbiroului, în cap cu Stalin.

Celebrul ,.complot' al halatelor albe", la fel de fondat ca şi „afacerea Canalului[4]', cea instrumentată de Doi- cai'u şi terminată prin executarea câtorva ingineri ne vin b- vaţi. A fost ultima punere în scenă imaginată de marele Regizor, chemat la picioarele tronului Întunecatului său tatii la 5 martie 1953. Eşuată, de altfel. Se pare că Stalin proiecta o razie gigantică, la nivelul teritoriului sovietic, şi strângerea tuturor evreilor în Extremul Orient, la Birobijdan ; după unele surse, deportările trebuiau precedate de un proces răsunător, de genul celor din '37, cu procurori de talia binecunoscutului nostru prieten Vişin ski. soldat cu condamnare a la moarto a acuzaţilor şi spânzurarea lor în Piaţa Roşie. După care, în spiritul celui mai pur umanism socialist, pentru a-i feri de excesele la care masele populare, sub imperiul unei sfinte mânii, s-ar fi dedat negreşit, autorităţile i-ar fi luat pe fiii lui luhve sub pulpana lor ocrotitoare şi i-ar fi dus în taigaua îngheţată din faţa Suhalinului. Legendă ? Tot legendă e celebrii întrebare relativă la români (de dincoace de Prut'.) – câte trenuri ne trebuie ? Soarta vru altfel şi, în loc de înfiinţarea Regiunii Autonome Evreieşti, prima săptămână a lui martie 1953 se încheie cu moartea , celui mai iubit fiu al proletariatului mondial. Altfel cine ştie cum evoluau lucrurile. Venisem din armată în 1956 ; la Kremlin domnea Hruşciov, avusese loc Congresul al XX-loa, iar Nikita Sergheievici îşi ţinuse faimosul discurs. Am citit în varii acelui an, tot în „Scânteia" (rău îmi pare că n-am păstrat acele ziare ; cine putea să-şi închipuie cât de utile vor fi intr-o zi ? la scurt timp, au fost trecute la fondul secret) că guvernul sovietic a

ordonat

punerea în libertate a 1 500 000 de deţinuţi. Un milion şi cinçi sute de mii ! Din câţi ? Până aici n-am făcut decât să privim o faţă îi lucrurilor. Ce s-ar fi întâmplat dacă ar fi biruit Hitler ? Adică totalitarismul de nuanţă nazistă ? Cum rtr fi arătat lumea ? „Soluţia finală" a problemei evreieşti, concretizată în şase milioane de morţi, a început să fie aplicată după începerea războiului, contingentele strânse de pe teritoriul Germaniei fiind dacă nu insignifiante, măcar reduse numeric. I-ar fi exterminat pe toţi ? După ei, după ţigani, cui i-ar fi venit rândul ? Restul lumii, cei care nu erau nici una, nici alta, dar nici arieni pur-sânge, ce soartă ar fi avut ? în loc de Vorkuta la puterea X. Auschwitz la aceeaşi putere ?

-— Nu vii la conferinţă ?

— Imposibil, AM DE ÎNVĂŢAT !

Nu-mi pot permite să pierd nici măcar cinci minute, necum un ceas, cât ţine conferinţa. Dacă ar vorbi Ion Omescu, mi-aş rupe din „inimă timpul şi m-aş duce. Nici măcar nu e vorba de război. Dogma trinităţii nu mă interesează, oricum nu atât cât să-mi las verbele. Conjugarea a treia, neregulatele, sunt glumă ? Stoieneşti înseamnă victoria mea deplină asupra muncii forţate. Triumful fără echivoc. De altfel, când ne-au adus, după episodul cu remorcii făcută sanie, când eram gata „sa dăm colţul", am înţeles că vom fi lăsaţi în pace. Eram doar „febriştl" ! Intr-adevăr, câtva timp avem regim de convalescenţi. Adică dreptul să stăm şi ziua pe pat, în baraca de paiantă leproaşă, ,cu ferestre strâmbe şi pământ pe jos. Cum condiţia de convalescenţi nu ne scuteşte de număr şi, în acest început dc an 1961 şi plouă, şi ninge, şi ninge şi plouă, aducem pe bocanci lipiciosul noroi din curtea lagărului, făcând repede un smârc din lutul cu care e podit gritjdul în care sălăşluiai. O baracă

lungă, prevăzută pentru vreo şaizeci de inşi. Noi suntem cam două sute (un fleac, în ’58 la Gherla au fost nouă mii de suflete Intr-un spaţiu unde, cu oarecare înghesuială suportabilă, intrau trei mii. Se respira cu rândul pe sub uşă. Şi încă -nu-i nimic. La Ivanovo, între Moscova şi Gorki, în iarna ’37/38, în camera nr. 21, putând adăposti 20 de oameni, au fost băgaţi *trei sute douăzeci şi trei* – dar noi, în Biserica de la Galaţi?!). Baraca se prelungeşte, în perete mai este practicată o uşă, vine alt compartiment. în colţ, singură, baia, totuşi există o baie, încă o palmă pe obrazul imperialismului, cu un butoi cocoţat pe papiiinoage la exterior. în apropiere, bucătăria, apoi izolatorul, două cămăruţe ; intr-una aveam să trăiesc unul dintre cele mai stranii momente ale vieţii mele carceralc. Astfel ,sc închide latura din fund a dreptunghiului. în unghi drept, altă baracă, tot cât a noastră, tot cu două despărţituri. Totul, înconjurat de „zonă”, rândurile duble de pari cu sârmă ghimpată, între care se întinde fâşia de pământ greblat mereu, ca să se imprime paşii în caz de evadare. Pe latura opusă izolatorului, poarta ; în exterior – clădirea administraţiei. Ansamblul avea să se completeze cu o imenşii umblătoare, săpată sub zgomotoasa supraveghere -a cumplitului Grecu, convertit din caraliu de câmp, cum fusese la Salcia, în arhitect. Liniile binalei, de rafinată simplicitate, acoperişul de stuf în două ape pe un şir de bulumaci printre oare vântul zburdă în voie, vaga asemănare cu o Acropole expurgată de orice detaliu plus numele-vi.sta- voiului îi vor aduce construcţiei, intr-un cerc restrâns, numele de „templul grecesc". După ce nivelul gropii se va umple mulţumitor, şi asta destul de repede, graţie mâncării, care trece prin noi ca expresul printr-o haltă, latrina va deveni pentru câteva zile centrul de interes
al lagărului, spaţiul unde cea mai mică fisură din cenuşiul cotidian dobândeşte dimensiuni de eveniment. Un

biet cioban, onanist cronic şi fără perdea, purtând, pe deasupra, şi un nume care sugera o zgomotoasă explozie rectală, ins descărnat, tremurător, filiform, cu obrajii invadaţi de păr şi priviri rătăcite, un om smpls din lumea lui rudimentară dar logică, îi încercat să se sinucidă aruneându-se noaptea în magma din groapă. Noroc că a dat cineva peste el. A fost tevatură, l-au spălat cu căldările... La câţiva paşi de zonă, *dincolo,* se află coliba grupului electrogen. încolo nimic. Privirea alunecă, nefrânată de nici un obstacol, până unde câmpul se uneşte cu cerul, peste spaţii goale de orice determinare, amintindu-mi de „pustietăţile scitice" pe care le vedea Felix Sima pe Bărăgan. Se va desprimăvăra târziu, după ce ploaia izbise îndelung în nervii noştri subţiaţi, ploaie mocănească, parşivă, monotonă, mulsă din ugerele unor zdrenţe de nori vineţi. Vegetăm în spaţiul fetid al barăcii ; mirosul, când vii de-afară, e de coteţ de găini amestecat cu un iz de varză putredă. Tineta c, fireşte, înăuntru, *Ies cabinets,* cum spune domnul Riga, vor fi săpate mai târziu. Ni se dau cărţi, două-trei, o traducere dintr-un autor rus, descrieri geografice, şi „Neamul Gomboşilor", de Aszkilos Istvan. Unul citeşte cu glas tare, ceilalţi se fac că ascultă. Din când în când, caraibii trece să vadă ce facem şi cum merge „activitatea educativă". în zilele acelea a fost călcat în picioare şi lovit cu cizmele, de către Cap-de-Mort, un tânăr pus în cătuşe. Sub ochii noştri. Mi-c şi azi ruşine de laşitatea pe care am simţit-o atunci în mine, cu nimic scăzută de lipsa oricărui protest din partea oricui altcuiva. Erau cătuşe „americane", poate chiar importate, nichelate, cu cremalieră, strălucitoare, o bijuterie, nu altceva. în cele câteva zile cât stătusem la Malmaison, finul lui Dej, lăcătuş sau strungar, aflat în
pragul pensiei şi băgat la zdup, îmi pdvcstise că o întreprindere bucureşteană primise o considerabilă comandă de asemenea brăţări. Semn că partidul şi guvernul

pregătisem din vreme recolta care umpleţi acum hambarele zăbrelite. Seara, Petri că Găujăneanu le descuia cu o simplii sârmă îndoită, omul se culca cu ele la îndemână, dimineaţa, la deşteptare, le punea. Altfel mâinile înţepenite, umflate, l-ar fi durut cumplit. „Americanele", prototipul inventat în ţara străjuită de Statuia Libertăţii, se autoreglau, se strângeau la fiecare mişcare a mâinilor, trebuia să stai intr-o imobilitate de yoghin în transă cataleptică dacă nu voiai să-ţi taie carnea inelul subţire de oţel. Cât puteai să rezişti ? După câteva minute, braţele începeau să-ţi tremure, sângele, adunat în palme, curgea greu, simţeai furnicături de-a lungul vinelor, pulsaţii în vârfurile degetelor, albăstrui, cianozate, umflate ca nişte caltaboşi. După număr, Găujăneanu, cu sârma lui vfăjită, venea şi-i lărgea chinuitului, brăţările. Fusese soldat în trupele de securitate, paznic, chiar, de puşcărie. Făcea armata în termen la Aiud, pe zonă; primise o scrisoare de la un deţinut, să i-o ducă familiei, fusese observat, turnat, aşteptat de *ceişti* la coborârea din foişor, scotocit, dezarmat, anchetat, dus la Cluj, condamnat. Apum era lângă noi. De fel din Găujani, un sat de pe Vlaşca, pe întinsa luncă a Dunării. Gură mare, gata de harţă, spurcat la bot. între politic şi *blatnoi,* cum ar fi zis Aurel Gulan, excelent cunoscător al pegrei lagărelor ruseşti, din timpul celor doisprezece ani pe care-î petrecuse în celule şi ţarcuri de sârmă ghimpată de la Gorki până la Vorkuta. Petrică sta departe de grupul nostru, în colţul opus al barăcii, intr-un cartier zgomotos, din mijlocul căruia ţâşnesc dimineaţa, la împărţirea pâinii, ca nişte rachete, înjurături de o remarcabilă complexitate, faţă de care simpla invocaţie geneticii rămâne o bâlbâială de copil mic. (La Salcia, când înjuram şi eu cumplit la. împăr
ţi rea pâinii, n-am atins nicicând cotele virtuozităţii imagistice a grupului din fundul barăcii ; e drept că mi-a

rămas până astăzi înjurătura în limbaj, trebuie să pun frâu limbii. Ba chiar m-am pomenit personajul unui opuscul fătat de acel viking cu profil de babă veşnic tânără, căruia i-am povestit ca- dobitocul prin ce-am trecut, iar insul a construit, cu datele servite de mine pe tavă, un univers carceral în care politicii se comportă ca dreptul comun. Atâta a înţeles el ■— că *ăia* înjură. Nici Petru Dumitriu nu înţelesese mai mult din drama supliciaţilor de pe canal. *Toutes proportions gardees...).* Conflicte majore între cele două părţi n-au existat. Mici înţepături, da,- inevitabile intr-un grup uman limitat la sine însuşi. Fără importanţă. De altfel nici n-avem timp. Învăţăm. Maltratarea colegului nostru încătuşat este ultimul act de barbarie, săvârşit în văzul întregii barăci.

La 5 martie 1961, lângă clădirea administraţiei aterizează un elicopter. Ţin minte ziua nu numai fiindcă era primul pe care-l vedeam. Mai ales după revoluţia maghiarilor, sărbătoream în secret, cu un zâmbet în suflet, venirea zilei care-i scăpase pe oameni de cel mai mare asasin al tuturor vârstelor istorici. De atunci nu s-a mai bătut. Rămâneau, fireşte, izolarea, tăierea scrisorii, dăci şi a pachetului – dar cu bătaia se terminase. Ar fi rămas bătaia... ştiinţifică, legiferată, pe baza unui raport făcut de un caraliu : „Tovarăşe gradu (aşa ne spunea unul – degeaba vă râdeţi voi, dacă vreau iau o *irtie,* pun mâna şi scriu, tovarăşe gradu şi să vedeţi voi cum încălţaţi doujcinci la cur, cu doctorii !) raportez că deţinutul cutare" ctc. etc. N-a fost cazul la Stoieneşti. Şi azi sunt convins că încetarea, măcar temporară, a bătăii în baltă trebuie pusă în legătură cu acel elicopter al securităţii, aterizat lângă lagăr, în fericita zi de 5 martie '61. Era, de altfel, şi versiunea lui Temelcu, contabil din Scverin, isteţ foc. Ii şi văd, zicea, graşi, burtoşi, stau drepţi şi-l sorb pe Dej din ochi. Ala zbiară la ei – cum e posibil să manifestaţi îngăduinţă faţă de duşmanul de clasă ? Cum apăraţi voi cuceririle revoluţionare de lacheii imperia-

lismului ? De ce v-a pus partidul acolo ? Ăştia fierb, bat din călcâie şi vin la noi, să te ţii pe urmă ! Dă-le, rupe-lc oasele, omoară-i, futu-le muma-n cur de bandiţi, care a-nşelat partidul şi scumpa noastră patrie ! Şi aşa o ţin într-una, un an, doi, trei. Pe urmă se-ntâmplă ceva pe sus, urlă „Vocea Americii", zbiară „BBC"-ul, au ruşii vreun interes, se răstesc la Dej, ăsta îi cheamă tot pe burtoşi, vin, se gudură, îi ia la refec •— unde vă treziţi, tovarăşi, ce e cu deviaţia asta, ce suntem noi, fascişti, să folosim metodele lor ? Noi lucrăm cu oamenii, trebuie să-i reeducăm, să-i încadrăm în societatea noastră nouă, au greşit, da, da' trebuie să-i omoram ? N-aţi auzit de umanismul nostru socialist ? Şi imita cu patos un personaj imaginar, şi—1 maimuţărea că ne strâmbam de râs. Dă' tu de unde ştii că e aşa, mă, Dorule ? îl întreba careva. De unde, mă, Temelc-Ur ? (completându-i patronimul cu termenul unguresc pentru „domnule", întregire enclitică ce dădea un superb efect de fonetică sintactică). Ai fost acolo ? N-am fost, dacă eram *acolo,* nu mai eram *aici.* (Ceea ce, între noi fie vorba, e o afirmaţie cu caracter cu totul relativ, cum aveam să văd ki Gherla.) Dar eu, cu ochiul ăsta al meu, singurul – n-avea un ochi – văd mai bine, decât mu Iţi, cu două perechi de ochelari 1 Râdeam. Râdeam şi la conferinţele pe care nea Tache, avocatul călărăşcan, le rostea de la tribuna lui cocoţată la craca a treia. Râdeam cu hohote de duelurile verbale dintre Temele şi Manfred Kraus, neamţul vorbea româneşte mai colorat, cu mai mult simţ al limbii decât mulţi români neaoşi, era la fel de spontan ca severineanul, dacă nu chiar mai mobil. Uneori se băga şi Mache Stănescu, constănţean, şi atunci schimbul de replici devenea foc de artificii, scântei de floretă, spectacol. Râdeam să ne prăpădim când Robică Eisenbraun juca şah „pe echipe", duminica după baie, la craca de jos. Era mic de statură ca Esop, boţit la faţa, cu nas de pătlăgică şi ochi scânteietori de inteligenţă îndărătul ochelarilor

cu dioptrii supradimensionate. Era „barosan”, „bariu”, ce mai era de la el până la mesevişti ? îi dăduseră optsprezece ani. Basarabean. Multă vreme am crezut că 'aparţine neamului lui Saul, dar era neamţ toată ziua, din Cabul. De altfel pseudonimul lui de poet era Cahuleanu, schimbat mau târziu în Ciurunga. Delicat, cu mişcările iuţi, fine şi mărunte ¿de unei rozătoare. L-am şi poreclit „Şoarecele- înger*. (După vreo trei ani, eram iarăşi student, m-am dus pe la Ion Omescu. Locuia cu chirie într-o veche casă boierească din cartierul Antim. Lucra... sau tocmai terminase un film, „Pentru că se iubesc”. Gazdă – o nemţoaică poliglotă, rigidă şi exactă ca un ceas de gară. Din vorbă-n vorbă franţuzească, cădem pe cuvântul *curvă.* Eu – că e la putain. El – nu şi nu, la *putaine.* Maître, zic, nu mă omorî cu zile, e cu final nazal. Nu, că e cu consoană tare. Pariem şi-I aud c-o strigă pe amfitrioană – Madam Walther, s’il vous plaît, curvă c’est la putain ou la putaine ? Nemţoaica, în ca pod, de pe balustrada de la etaj, avea scară interioară, îi răspunde cu aerul cei mai serios din lume – attendez, Monsieur Omesco, que je consulte mon Larousse ! Ah oui ,după câteva clipe, clipind în jos, spre noi, ca o bufniţă : J’y ai regardé, c’est la putain ! L-am băut nemilos pe maître, iar noaptea passablement chitrofoniţi, ne-am dus să-i facem o vizită pe nepusă masă şoarecelui-înger. Nu sta departe. Am intrat într-o cuvticică dosnică, ne-am căţărat pe o scară scufundata în beznă, am scăpărat pe bâjbâite un chibrit, atn găsit uşa pe care o căuta maestrul, se auzeau voci. Ne-a venit o idee sinistră, am ciocănit cu o anume intensitate şi intr-un anume ritm. A îngheţat totul, casa s-a înecat în tăcere. Ani stat preţ de câteva minute, am plecat. Groaznică farsă.)

Jucau, deci, şah pe echipe. Asta înseamnă că adversarii, după ce puneau pe cârpa împărţită în pătrăţele piesele făcute din fărămituri mestecate şi frământate cu carbocif pentru negre, îşi desemnau câte un porte-parole

în spatele căruia se aşeza galeria. Partida începea, heraldul anunţa solemn : Maestrul Cahuleanu a mutat cal c 4 ! Bravo ! urlau frenetic susţinătorii maestrului, bis, la mai mare, urraaa ! Huo, sictir, la oase ! zbiera galeria adversă... Noaptea, şoareceie-înger scria poezii. în cap. Cizela versurile nopţi în şir, cu încăpăţânare şi migală de orfevru şi, când erau gata, le dădea „bun de tipar". Adică ni Ie încredinţa nouă, celor foarte tineri, spre memorizare. Astfel, cinci-şase inşi băgau în cap, repetându-le de sute de ori, poeziile unei plachete, chiar ále unui volum. Iată textul uneia :

Un rege alb şi doamna lui Negru-împărat.
Atât mai rămăsese din crunta bătălie
Iluminată tragic de fruntea mea târzie Curtenii şi regina mişelnic s-au predat Nebunii, doar nebunii pieriseră-n urgie. Şi câte-un turn prin colţuri, tăcut şi dărâmat Nemaiputând monarhul, în oarba lui trufie Să şi-o aleagă roabă şi rob nevrând să-j fie Se sinucise tragic în ultimul pătrat.

Se intitula „Mat”. N-am văzut-o niciodată tipărită. Prin anii '70, Róbert Cahuleanu lucra la „Rebus”. Eram de-acum profesor la Constanţa, veneam rar de tot prin Capitală. Am ' telefonat o ¡dată Ia redacţie, era prin Piaţa Palatului. Nu l-am găsit. L-am reîntâlnit când, după ce colegul meu de la „România Liberă”, Ion Andreiţă, care a publicat o pagină despre poeziile lui

— printre care vestita „Ia pe cinci şi ţine-aproape laitmotivul Memorialului Durerii, i-am aflat numărul de telefon. Versuri scria şi Ion Omescu. îl ştiam de la Salcia, auzisem că e actor şi că mai fusese închis. în suficienţa mea de neisprăvit care citise două-trei cărţi, îmi închipuiam că întregul clan histrionic e făcut din inşi cu spoială de cultură, mărginiţi la textele lor pe care, nu e aşa ? erau ţinuţi să le repete ca papagalii. Am schimbat câteva cuvinte în curtea acelui lagăr, unde venise de la Peripraya. Mi-amintesc şi unde, cam în locul în care fusese lovit colegul nostru cu resteul în cap. Cum puteam să-mi închipui atunci că înrâurirea omului de cultură asupra mea îmi va schimba viaţa din temelii ? Fiu unic al unor farmacişti din Arad, intelectuali de rară distincţie, septuagenari când i-am cunoscut, Omescu terminase liceul cu numele înscris pe placa de marmură. Urmase conservatorul de artă dramatică şi, printre picături, cii un *pasfte-temps,* dreptul şi educaţia fizică la ANEF. De înălţime mijlocie, dar părând înalt fiindcă era slab, cu fruntea adânc dezgolită şi nasul uşor coroiat, mişcările lui se adunau într-o gestică trecută din substanţa personajelor pe care le închipuia sau le interpreta mereu în viaţa de toate zilele. Citise enorm ; mai uluitoare era însă capacitatea de asociaţie. Dintre oamenii pe care i-am cu’ ascut în cei patru ani de puşcărie, el a fost cel mai aproape – cât mai îngăduie veacul nostru – dc arhetipul încarnat de Pico della Mirandola. *De omni re scibile et quibusdam aliis...* Nu ştia, fireşte, totul, dar de la o vorbă, o noţiune, un gând, pornea pe firul unui discurs a] ideilor şi al neaşteptatelor alăturări care ne scoteau din timp şi din infecta noastră cotineaţă. Vorbea germana – nu foarte bine, asta n-ar fi fost mare lucru, ci cu atâta strălucire, îi cunoştea atât de profund armoniile şi registrele încât era consultat chiar de nemţi ; unul l-a întrebat cum se spunea paloş în

germana secolului al

XVII-lea !' Citise piesele lui Shakespeare în original, ca şi marea literatură franceză. Printre picături, a mai avut timp să facă şi doisprezece ani de puşcărie. Fusese arestat prima dată la Budapesta şi condamnat la cinci ani pentru trecere ilegală de frontieră, intr-un lot în care intraseră Mircea Marosin şi Mircca ŞeptilicL Lucrase la Canal, apoi la construirea sălii sporturilor şi stadionului din Constanţa. La Stoieneşti, la acelaşi apel la care Tomiţă a spus că-l doare *mezanpliul stâng,* la „profesie" Omescu' a răspuns, lăsându-i pe caralii cu gura căscată, crăpând de curiozitate, dar nici vrând să se compromită, ei, domnii cadre, întrebând ce e aia, „artist liric şi stricător[11]. Ion Omescu vorbea foarte rar despre sine şi deloc despre puşcăria făcută. Mama mi-a servit fără să vrea o lecţie, . ne-a povestit, când am sosit acasă de la Canal m-a întrebat dacă am dus-o greu şi, văzând că încerc, mecanic, să mănânc friptura cu lingura mi-a spus – nu vă dădea, mamă, furculiţe ? De atunci, încheia actorul în hohotele noastre dc râs, am renunţat să mai istorisesc... Pentru mine, Omescu este sinteza omului de teatru, actor, dramaturg şi regizor deopotrivă. L-am văzut în „Ruy Blas" pe care o şi tradusese, în „Strigoii" lui Ibsen, păstrez •o fotografie a lui în rol. Pentru „Veac de iarnă" mi-a telefonat la Constanţa, rugându-mă să-l caut pe Sandu Simio- nică, să înregistreze un muezin. Pusese în scenă la Iaşi „Beckett" de Anouilh ; deţinea rolul titular, regele fiind interpretat de Teofil Vâlcu. L-au jucat şi la Bucureşti, în sala de pe Lipscani ; în antract l-am găsit pe Petru Comarnescu, se' plimba agitat prin foaier, fusesem în prima studenţie nelipsit de la strălucitele lui conferinţe duminicale despre arta Renaşterii italiene, l-am[1] salutat şi l-am întrebat – ce părere aveţi, maestre ? La Naţiuni, dragă, la Naţiuni mergem cu tinerii ăştia doi! mi-a răspuns, deambulând electrizat, bătrânul om de cultură. Adică la *Théâtre des*

Nations. „Scria”, ca şi şoarecele- înger, .poezii, adunate intr-un volumaş, „Filtru”, dedicat lui Fiorin Pavlovici. Livreşti, uneori, ca poezia lui Căli— nescu şi Vianu, versurile lui îmbrăcau un sâmbure de interogaţie filosofică. Mult timp am ţinut minte aproape tot ce a lucrat la Stoieneşti, adevărata noastră universitate. Cu vremea s-au pierdnt, s-au chircit în obscure fundături ale memoriei. Nu insă şi stihurile acestea ;

Se risipiră fastul şi clamoarea
Acelei curţi cu duh otrăvitor.
Din tot ce-a fost cândva, la Elsinor Au mai rămas doar pietrele şi marea.

Doar tu, strigoi din os de domnitor
Colinzi civilizaţii cu-ntrebarea
Ce nu-şi gâseşte-n palmă dezlegarea
Şi n-are-n zodii semn prevestitor.

Reamintindu-ţi clipele acele
Când uciseşi, la doamna în iatac,
Pe şobolanul-sfetnic prin perdele,

îţi scoţi mereu dilema fără leac,
Printre mătăsuri, printre catifele,
Şi-o-mplânţi în pieptul fiecărui veac...

în primăvara lui ’69 m-am pomenit că mă caută la telefon la şcoala din Coiciu unde funcţionam. Vezi, zice, că ai fost reabilitat. Am râs ca de o glumă bună -— fii serios, maître, cum aşa ? Da, mi-a răspuns am auzit că vi s-a rejudecat procesul. Am mai schimbat câteva cuvinte, am închis. Nu cerusem nici o reabilitare, aveam s-o fac ceva mai târziu, nu întreprinsesem nici un demers. Dar prietenul meu avea dreptate, cu o rectificare : nu fusesem reabilitat ci achitat, scos de sub incidenţa

oricărei penalităţi, pentru inexistenţa infracţiunii. La mai bine de zece ¡ani după ce mă culeseseră din curtea facultăţii. Devenise membru al Uniunii Scriitorilor, scrisese un volum de teatru, eseuri. Nu se schimbase. Atât că, în loc de zeghe, purta neglijent un costum de bună tăietură, în culoare închisă. Rămăsese tot abstras de la lucrurile realului, pe trotuar mergea concentrat, contopit cu lumea lui interioară,' scoţând la intervale neregulate câte un „bi !", cum făcea la Stoieneşti, în plimbări de ceasuri întregi în spaţiul dintre paturi, semn că nu vede, n-aude nimic şi că lucrează. Ce face dl. Omescu, se interesa un şugubăţ din baraca opusă, tot „bi", tot „bi" ?. De ce nu-ţi iei maşină ? l-am întrebat pe când hoinăream prin Cişmigiu, lângă care locuia. Nu se poate, mi-a răspuns, mai în glumă, mai în serios, sunt distrat, mi-ar trebui şofer. Şi de unde vrei să iau un Mercedes ? Distrat era, în timpul unei şederi de câteva zile la noi, la Constanţa, a confundat clipsurile nevesti-mi, lăsate pe poliţa din baie, cu butonii lui.de manşetă, aşa a plecat prin târg, şi i-a spus frecvent socrului meu „domnul Matei", cum de fapt îl chema pe impunătorul cotoi al curţii. În '72 am auzit, stupefiat, că a plecat la Paris şi a uitat să se şi întoarcă. Timp de 12 ani n-am mai ştiut nimic despre el, l-am auzit o singură dată la „Europa liberă", răspunzând unor întrebări puse de Monica Lovinescu în legătură cu proiectele lui literare. Am reauzit, cu emoţie, formula lui de adresare respectuos-afcctuos-cgalitară „matale". Nimic despre politică. Nu m-am mirat, îi era scârbă, nu vorbea nici în lagăr .în dimineaţa cenuşie a zilei de 4 ianuarie '84, după ce am pus piciorul pe solul Franţei în Gare de l'Est şi m-am dezmeticit niţel, am trecut drumul la un birou dc poştă unde am cerut cartea de telefoane. Putea să nu fie. L-am găsit, am sunat. Aparatul a ţârâit îndelung, am auzit apoi o voce de om smuls din somn. – Alors, on fait toujours la grasse matinée, comme M-ine Bovary ? – Ah, c'est bien toi...

Fără pic de surpriză în glas. Ca şi când nu ne-am fi văzut de ieri. 11 fallait qu'un jour tu viennes â Paris... Neschimbat, Făcea naveta la Haga, preda un curs „Shakespeare" la Academia Regală de Artă Dramatică. Eseurile şi gândurile lui despre Hamlet se închegaseră acum intr-o solidă teză de doctorat. Conducătorul do lucrare, zice, m-a ascultat cu atenţie, mi-a pus nişte întrebări," s-a uitat peste schiţele mele de plan şi mi-a fixat o întrevedere, să examineze o eboşă a tezei. Când m-am dus. i-am pus în faţă redactarea definitivă. N-a mai zis nimic... Mânca la fel de măsurat ca şi la Stoieneşti şi profesa aceeaşi indiferenţă faţă de valorile materiale curente. N-a scos nici măcar o vorbă în româneşte, el, care simţea ca puţini literaţi nuanţele limbii noastre. Asta m-a cam contrariat, îi dusesem o ediţie bilingvă a „Pajerclor" lui Matei Cara- giale în amintirea ceasurilor când îi evoca pe Pârgu şi Pena Corcoduşă. Când ne-am despărţit, în Place de l'Opéra, mi-a dăruit „Châteaux de France", un album superb, pe foaia de gardă a căruia scrisese, cu litere drepte, îngrijite, „A Sandu, en souvenir de nos châteaux du b"...

— Vii la conferinţă ?.

— Imposibil, am de învăţat !

Mă caţăr la craca a treia, trag sulul de hârtie de sac din pătura groasă de. stuf care învelește cotineaţa noastră, şi încep : je prends, tu prends, îl prend, nous prenons, vous preñez, ils prenent, je preñáis, tu preñáis, j'ai pris – o dată, de zece, de o sută de ori, până ameţesc şi văd roşu înaintea ochilor. Subjonctivul îl las pentru orii zece, când ne va scoate la plimbare, mai ales dacă e frig şi plouă. Căci încet, încet, au uitat că suntem convalescenţi şi au început să facă brigăzi de muncă. Pachet, promisiuni de mâncare mai bună, se şopteşte chiar c-o să se dea şi iahnie de fasole, groasă să stea lingura-n sus. Poate să dea şi lapte de cuc, sunt intratabil. Eu, fomiştu]. Ca să-şi bată joc de „chiulangii",

ne-au schimbat. înainte de vreme zeghile de postav cu nişte cârpe maro de doc, subţire ca foaia de ceapă. Bonetă maro, veston la fel, pantaloni scurţi şi izmene lungi, ca la canal, zice Cahu- leanu, şi-şi aduce aminte de un popă tânăr, care se întreba dacă-i vin bine pantalonii. S-a ales cu un catren : Pantalonii, sigur, n-au nici un cusur / Şi se simte bine prea-sf-inţitul cur ! / Iar când toţi ocnaşii stau pe buza gropii, / Nu se simte bine decât curul popii. Arătam ca dracii. Dacă plouă şi suflă vântul subţire, tăios al stepei,, e şi mai bine. Ne învârtim în cerc până ne-apucă ameţeala. N-avem voie să vorbim, ca la Jilava, şi trebuie să ţinem capul în pământ. îmi convine de minune, cotcodăceala limbuţilor m-ar împiedica să-mi ritmez gândurile şi paşii •— que je prenne, que tu prennes, que jc prisse, que tu prisses... Imediat după plimbare, mă ia la zmotocit bătrânul avocat maramureşan Doroş, el a scris formele verbale în carnetul din hârtie de sac, ascuns- acum intr-o tainiţă din stuf. O singură dată m-am dus cu lecţia neînvăţată şi nu vreau să-mi mai aduc aminte. Maître, atât de cumpănit, a explodat, iar avocatul m-a privit cu atâta durere încât mi-a venit să intru în pământ. El mă prepară la gramatică, e un caz foarte curios, n-aveam să mai întâlnesc asemenea caz, după ce am făcut-o cu el, la facultate n-aveam să mai învăţ decât ceva sintaxă. Dar nu poate vorbi, blocaj psihologic sau aşa ceva. Maître se ocupă de punerea în operă a noţiunilor de gramatică în texte şi conversaţii. Hab:ir n-aveam de franceză. În liceu făcusem rusă şi engleză, fără să le dau prea multă .atenţie, poate din pricina unei proaste porniri la gramatică, poate pentru că îmi fusese silă! să învăţ ceva pe dinafară ori, pur şi simplu, din lene. Las’că nici motivaţie nu era pentru tineretul românesc, închis între hotare. Festivalul din ’53 n-avea să se mai repete, fusese o prostie să le dai românilor pe la nas mirajul altor părţi ale lumii... La Salcia nici vorbă să fi învăţat cineva ceva, acolo trebuia

să ne salvăm pielea necum să ne mai pese de şcoală. Dc-abia aici, la „febrişti”, pe cracă, ne-am adus aminte că am fost studenţi, elevi, medici, profesori..; Era de bonton să înveţi o limbă străină. Chiar două, era cazul celor mai mulţi învingători. Germană şi franceză ; în anii ’60 vorbitorii de engleză erau puţini intr-o ţară tradiţional legată de cultura Franţei. Venise hiatusul forţai, produs de război, apoi, intenţionat, de comunism – dar francofonii se numărau, încă, cu zecile de mii la scara naţiunii. Erau şi în puşcărie mulţi. Puţini aveau; însă, răbdare, să-i înveţe pe alţii, şi, printre aceştia, Omescu. Lucra cu doi-trei flăcăiandri’pe la sfârşitul lui februarie. I-am auzit, mi s-a făcut ruşine – ce fel de student la facultate literară fusesem dacă nu eram în stare să bol-borosesc câteva vorbe franţuzeşti ? L-am rugat să mă primească printre Învăţăcei. Da, mi-a răspuns, cu două condiţii : să.mă rezum la franceză, abadonând’italiana dé care mă apucasem (adu-ţj aminte, mi-a spus, de povestea cu iepurii, mai bine fă un singur lucru, dar foarte bine decât sa te risipeşti) şi să-mi caut de drum dacă nu mă ţin de treabă. Puteam să zic ceva ? Prima lună a fost un chin, nu fusesem obişnuit cu disciplina riguroasă a studiului, în facultate învăţam ce-mi plăcea, în rest mă târâm, ajutat de memoria vizuală.deosebită, pe care am pierdut-o parţial după noaptea în care am vărsat sânge. Flăcăii asimilau ca-n joacă, fără efort, eu mă poticneam, reveneam, conjugarea cu être ca auxiliar era un blestem, stăteam la craca a treia cu urechea veşnic la pândă către uşă şi repetam. Repetam ca un papagal, ca o maşină, ajunsese să mă irite sosirea hârdăului cu fiertură, mă întrerupea, mă aducea iar în mijlocul larmei din baracă, al glumelor groase, al trăncănelilor. Carneţelul cu proto-tipuri verbale, făcut cu mari străduinţe din bucăţi de hârtie cafenie, de sac, numai eu ştiu cu ce chinuri şi cu câtă răbdare procurată, căpeţelul de creion şi nstilus*-ul, cuiul lung, cu floarea bătută şi vârful ascuţit ca acul pe

piatră, astea erau averea mea cea mai de preţ, imposibil de descoperit în scorbura clandestină diri stuf, Doar să mă fi turnat careva. Nu ne-a ciripit nimeni. Iar caraliii pe unde să scotocească mai întâi la percheziţiile generale, când ne dădeau afară, pe platou cu toate boarfele în pătură ? Subjnaturi, în stratul de praf şi de mizerie? Sub tinetă ? în stuf ? Ar fi însemnat să împrăştie sute de metri pâtraţi de trestii, nebunie, cred că li se făcuse şi lor. lehamite, fluierau scurt şi ne băgau înăuntru. Mergeam la sigur, aveam semnele mele, strecuram două degete şi scoteam' teaca de pânză cu nepreţuitele instrumente ale muncii intelectuale... şi mă apucam iar de treabă ! Cel puţin zece ore pe zi, unul şi acelaşi lucru, până la saturaţie. Simţeam că ambii mei profesori încep să se întrebe – până unde poate merge nebunul ? Cea mai delicată operaţie o lăsam pentru ceasurile nopţii, târziu după stingere, când oamenii dormeau greu, ca pietrele. Treceam la texte şi cu astea mă puteau prinde, exista corpul delict.” : bocancul. Unicul nostru maculator, tabla noastră cea de toate nopţile, talpa bocancului. Puţin după miezul veacului XX, în era primului om în spaţiul- interplanetar şi a computerelor, puşcăriaşii din temniţele Republicii Populare Române redescoperiseră, cu rafinată voluptate intelectuală, moştenirea romană, tabula cerata şi styluL Acest retur spectacular nu s-a produs fără unele inovaţii – de formă şi-de fond. În loc de ceară, foloseam un strat subţire de săpun întins pe talpa umezită, uşor uscat şi pudrat cu praf de DDT, curent în puşcărie, de frica păduchilor. Deci nu tabula cerata, ci tabula saponata. Asta ar fi diferenţa de formă. Cea de fond consta în faptul că alumnii Romei antice mâncau bătaie dacă nu-şi scriau temele pe tăbliţe. La noi era invers...

Trebuia învăţat pe dinafară un text, repetat până la automatizare, apoi şters şi reprodus din memorie. Maître alesese, din nu ştiu ce raţiuni, „M-me Bovary[4]*, operând

pe trama textului original schimbări în stare să-l facă pe Flaubert să se răsucească în groapă. Emma, de pildă, ii declară lui Charles că e în stare să facă fericit nu doar un soţ – „je suis capable de faire le bonheur d'un mari – et même de deux[4]* ! iar la nunta lor, invitaţii, după cc-şi umplu buzunarele cu de-ale gurii, pissent derrière les rideaux'*. Sacrilegiul era evident – dar prea puţin ne păsa nouă de puritatea textului, era bun orice putea să. ni-l vâre mai bine în cap. (La vreo patru ani de la întcimplările acestea, naşul fiului meu, Serbau Damian, matematician, martor al uceniciei mele de la Stoie- neşti, vine să asiste la un curs de literatură franceză, secolul XIX. Subiectul prelegerii – M-me Bovary. Conferenţiarul, scund, preţios, o burtică purtată cu distincţie şi mustaţă discret gominată, graseia de zor,,târând solemn pe „f şi pe r* – Ffflaubehrr în sus, Ffflaubehrr în jos – m-a năpădit o căldură ciudată, învăluitoare, reflectată probabil în cine ştie ce surâs bizar căci d-l V.P. s-a întrerupt scurt – „Ça vous rhapelle quelque chose de titrés joli, monsieur ?[4t] Joli, joli, ce să mai zie... Mai târziu, la catedră, de câte ori predam, la rândul meu, Flaubert, asta înainte ca partidul să poruncească eliminarea tuturor noţiunilor de cultură şi civilizaţie din programa liceală îi limbilor străine, se insinuau în mine nopţile de la craca a treia, foşnetul stufului scormonit, urma cuiului în pelicula de săpun pudrată cu praf contra păduchilor.) De când am început să învăţ, cam de prin martie, până la primul vis de la prima ceartă în franţuzeşte au trecut cam trei luni. Fără „assimil", fără instrumente .audiovizuale, doar cu mijloacele bordului. Plus zecc-douăsprezece ore de muncă pe zi, şi, nu rareori, pe noapte. Visul a fost banal, rudimentar, schimbam câteva vorbe cu cineva. Cearta a fost colorată, epică, la fel ca şi oponentul, locuitor al barăcii de vizavi. Ne apropiam de iunie, renunţară sà ne mai încuie peste zi, ieşeam ca şopârlcle la soare să ne îmbăiem ciolanele de căldură. M-

am ciocnit involuntar de domnul Riga, de. el era vorba, şi mi-a zis ceva în genul *sale ţ/oujat,* la care i-am răspuns cu o expresie pe măsură Apoi nc-am împrietenit. Descendent direct din Rigas, poetul Eterici, aristocrat, când scăpa din carapacea de gomă şi ţâfnă era omul cel mai simpatic de pe faţa pământului. Era cu adevărat poliglot, vorbeii ca pe apă vreo şapte limbi printre care şi rusa. Cam tot atâtea câţi ani de prizonierat făcuse prin lagărele din Răsărit şi povestea cu haz că, fiind însărcinat ca *perevaditel* de polcovnicul unuia să-i traducă nişte ordine, şi vorbind, rând pe rând, naţiilor adunate pe platou, în română, rusă, germană, maghiară, franceză şî italiană, după ce-a terminat, dinspre colţul românilor s-a auzit un laudativ „Bă. f... în cur pe mă-sa 1" Avea veşnic migrene pe care le corn bă tea greu, antinevralgicele fiind rarisime în lagăr. Se dădea câte unul, cu extremă zgârcenie şi numai după stat la o straşnică coadă la infirmerie.' Stăteam şi noi pentru el, câţiva tineri, şi-i făceam o bucurie nespusă dându-i nepreţuitul i le hapuri albe. Era superstiţios, credea în vise, în semne premonitorii şi ţinea mult la soacră. Fumător impénitent. Intr-o zi, era în toane bune, îl mai lăsaseră durerile de cap, se trezise bine dispus, mi-a şoptit confidenţial : mon cher, c'est excellent, j'attends de bonnes nouvelles, j'ai révé cette nuit de ma belle-mère, elle passait au milieu d'un pré vent, sur un boulevard entièrement pavé de mégots et d'an tin evr algiques ! Era la cuţite cu un individ din baraca lui, locatar al unui pat de dedesubt, turnător fără ruşine, gata oricând să se ducă pentru orice *în poartă.* De«'fapt nebun – nu insă şi inofensiv. Ipochimenul lucra la o piesă de teatru, o avea de mult pe şantier, dar nu izbutea să treacă de primele replici ale scenei. întâi din primul act. în parte şi din cauza lui Riga, ceea ce explică ura mortală pe care i-o purta dramaturgul. Acesta cizela un dialog, aproape mereu acelaşi, cu neînsemnate variaţiurii. Personajele nu erau stabile, artistul căuta mereu.

L-am auzit şi eu, pitit în culcuşul lui Riga. Grav, hieratic, ca un mare preot 'teban, literatul mormăia : – Ei, te-ai gândit bine ? zbieră contesa... nu, nu[1] contesa, ducesa. ■
— Dar tu, zise contele... nu, nu e bine, ducele... – Ai sictir ! urlă contesa. Exact în clipa în care Riga dădea semnalul izbucnirii unui cor drăcesc, cacofonic, care urmărise travaliul artistic de la etajul inferior şi intre glasurile căruia se distingea vocea criardă a dirijorului-, modulând fals un vers din cupletul compus tot de el
— Et nous, â ch'val sur le tonneau de merde ! în timp ce, dedesubt, dramaturgul, cu inspiraţia frântă tremura de furie de dârdâia patul cu el, făcea spume şi zbiera
— mă duc în poartă, vă arăt eu vouă, huliganilor ! învăţasem atât de bine franceza» încât puteam preda, la rândul meu – şi nu eram deloc un profesor comod (n-am fost nici mai târziu...). Nici nu mai eram atât de fript- de grija timpului, puteam acum să asist la conferinţe, ba chiar să ţin şi eu. Mi-am chinuit şi eu câteva zile memoria, am scris – cu instrumentele ştiute – planul unei expuneri despre Rabelais (Doamne, cu câtă veneraţie l-am evocat în zilele acelea pe Tndor Vianu, magistrul nostru de literatură universală), mai târziu a alteia, „Villon şi lumea lui". Mă bizuiam, fireşte, pe traducerea făcută de Romulus Vulpescu pe care nici eu nu mai ştiam de câte ori o citisem. Nu bănuiam că peste câţiva ani aveam să-l recitesc pe primul poet modern al Franţei în original şi să fişez şi toate referinţele critice, de., la Gustave Lanson şi Pierre Champion la Bcdier-Hazard. Nici n-aveam de unde şti că voi face, de la admitere până. Ja licenţă, franceza şi că o voi preda douăzeci de ani. De unde să ştiu ? Pusesem un pariu cu mine însumi şi-l câştigasem.

Trebuia acum să vorbesc întruna, dar posibilii mei interlocutori aveau şi ei gândurile şi grijile lor. Se schimbaseră cărţile, se terminase cu cititul cu glas tare, ca pentru analfabeţi. Am ţinut multă vreme un volum de

nuvele de Lucia Demetrius, intitulat, după una din proze, „Ultima Tauber”. Nuvela e -o capodoperă, o adevărată bijuterie. Am tradus-o, chinui ndu-mă cu echivalenţele, fără dicţionar la îndemână. Bine, rău – dar am tălmăcit-o în franţuzeşte şi mi s-a mai scurs o lună din pedeapsă. Cum să-ml fi închipuit că-mi alcâtuiam viaţa anilor de după închisoare aplecându-mă cu fervoare, cu patimă asupra acelei limbi care nu mă interesase cu câteva luni înainte, nici cât negru sub unghie ? După eliberare, m-am dus să mă angajez, ce-o fi, acolo, la o întreprindere din Ploieşti. Drăguţi, zâmbitori – panii au aflat că vin din puşcărie – şi doar se spusese că statul se îngrijeşte să... concepţie umanistă etc. Cu chiu, cu vai am găsit un loc de supraveghetor de linie la turnarea stâlpilor de inaltă tensiune, o secţie a întreprinderii de prefabricate „Progresul” de la marginea de sud a Bucu- reştiului. învăţasem să conduc tractorul, când eram în schimbul do noapte scoteam trailerele încărcate cu piloni la rampa de cale ferată. Până a aflat un inginer omenos că „am liceul la bază” şi m-a numit controlor de calitate, cu perspectiva să fac o şcoală de maiştri sau construcţiile, facultate nepolitică, la fără frecvenţă. Inginer, pleci din producţie cu bursă, îţi dai seama ? Sigur că-mi dădeam scama. Dar cum era să-i explic binefăcătorului meu că pentru mine până şt tabla înmulţirii avea straşnice taine ? Într-O: noapte, am avut o lungă convorbire cu un maistru, om inteligent, cultivat deasupra mediei, avea şi el o hibă, o bubă-n cap, ceva pe la dosar. Puşcărie nu făcuse, l-aş fi

mirosit. Mi-a declarat, lăsându-mă cu gura căscată, căşi urăşte tatăl. „M-a învăţat să nu fur, să nu mint, să nu-mi bat joc de oameni. Nenorocitul, să nu-l văd" ! Şi răspunzând perplexităţii care mi se lăţise pe faţă – păi asta-mi trebuie mie, domnule, în lumea în care trăim ? Aflând de povestea cu franceza, îmi spuse – de ce nu dai la facultate ? L-am ascultat, aveam exact timpul să trec cu ochii peste subiectele de literatură. Dădusem scrisul, m-am dus la oral, m-am aşezat în prima bancă. Singur printre nişte fete. Preşedinte de comisie – viitoarea mea profesoară de limbă franceză contemporană, d-na Pierret Antoniu, avea să ne fie ca o mamă. Atunci, însă, s-a uitat ca la un ţopârlan şi mi s-a adresat, acidă ■— mais vous ne paraissez pas bien poli, jeune homme ! Au premier pupitre quand il y a tant de demoiselles ?! La care am răspuns, roşu ca sfecla – immédiatement. Madame, que je prenne mon bataclan. – Où vous croyez-vous pour vous permettre pareille licence ? S-a încruntat, vexată, în timp ce eu, realizând gafa, mă făcusem mic şi-mi strângeam calabalâcul. Tiens, „le bataclan" ! (brusc intrigată), d'où est-ce que vous connaisez ce mot ?" Puteam să-i spun „de la Stoieneşti, Madame" ? Cine ştie la ce s-a gândit că m-a examinat imediat, chiar înaintea demoazelelor, şi-am luat nota maximă. Toate acestea, însă, se vor petrece intr-un timp încă netrăit.

în „Les Russes", cartea pe care am băgat-o intr-un morman de zăpadă înainte de a trece din Cehoslovacia în Ungaria Subcarpatică, Hedrick Smith povesteşte că a încercat să intre în pielea rusului de rând, obligat săşi consacre tot timpul liber procurării hranei, chibriturilor, unei sticle de votcă. Vorbind ruseşte, s-a băgat în cozile dintr-un magazin alimentar şi a făcut ce

vedea că fac şi

alţii : ruga să i se ţină loc la o coadă când stătea la alta, ca să vadă cât timp pierde zilnic un moscovit ca să-şi facă rost de lucrurile de strictă necesitate. Ei bine, exclamă ziaristul american, cu sistemul „ţinerii locului", am câştigat un timp preţios şi, fapt neaşteptat, la sfârşit am simţit chiar o anume mulţumire, un pic de mândrie că am reuşit ! Smith a făcut *odată,* cu titlu experimental, ceea ce sute de milioane de cetăţeni ai ţărilor din est au făcut şi fac de o jumătate de veac, ca să trăiască —- iar sovieticii încă de mai demult. Fără nici o mândrie. Gazetarul yankeu n-a avut desigur cum simţi câtă umilinţă intră, în realitate, în orgoliul de a te „descurca", ce pagube imense aduc societăţii cozile prin timpul socialmente furat. Ele sunt, însă, perfect în logica statului totalitar •— căci nu privesc decât timpul individului care este astfel blocat integral ; paraziţii, guvernanţii nu sunt, având magazine speciale, cu nimic afectaţi, iar cetăţeanul nu se poate atinge de timpul afectat muncii pentru şi în slujba statului. Cel puţin oficial şi teoretic ; în realitate, omul de pe stradă, frustrat de acelaşi stat care nu-i pune la îndemână nici măcar strictul necesar subzistenţei zilnice, va tinde, conştient sau nu, să-şi scoată pâr- leala pe seama muncii pentru stat. Este una dintre cauzele involuţiei inexorabile a societăţii comuniste, ale sărăciei şi standardului rudimentar. Am de decenii, ca imensa majoritate a conaţionalilor mei, experienţa cozilor (şi nu mă simt cu nimic ameninţat s-o uit) şi n-am simţit, ca Smith, satisfacţie când a trebuit să mă milogesc de trci-patru babe, de la tot atâtea cozi, să-mi ţină locul, să le memorez hainele, fizionomiile, să mă dedau la,complicate calcule ale şanselor de a „apuca" ceva luând drept elemente de bază ritmul scăderii maldărului de ceapă, destoinicia (sau apatia) vânzătoarei şi viteza de înaintare a rândului. Mi s-a părut, mai ales în-anii de după 1980, că trăiesc într-un

lagăr extins la scara întregii ţări, e drept – mai colorat decât cel clasic, subiecţii putând să se culce cu o femeie şi să bea, dacă îl găsesc, un pahar de vin. încolo, determinantele fundamentale ale vieţii de lagăr au existat din plin în România lui Ceauşescu : frigul, foamea, frica. Observaţiile lui Hcdrick Smith, cu foarte uşoare modificări impuse de diferenţele de latitudine şi de istorie, puteau fi născute şi din studierea societăţii româneşti (nu şi cehoslovace, est-germane şi, cu atât mai puţin, maghiare —- în ultimii douăzeci de ani). Cartea care a reuşit să înfăţişeze aproîipc exact societatea românească, moştenirea transmisă de Dej lui Ceauşescu şi dusă de acesta pe „cele mai înalte culmi" este „1984" de George Orwell. O citisem prin '75-'76, clandestin, fireşte, şi superficial, ca pe o utopie. Nu-mi căzuseră încă în mână cele trei volume ale „Arhipelagului", operă excluzând ficţiunea. Sigur că sesizasem asemănarea unor aspecte până la identificarea cu laturi ale vieţii societăţii româneşti/» mai păstram totuşi o rămăşiţă de iluzie, de nădejde că va fi mai bine. Defecţiunea lui Pacepa nu fusese încă urmată de „Orizonturi roşii". Au venit evenimentele de la sfârşitul lui 1989 (cinci ani, în timp absolut, după apocalipticul „1984") şi ni-am apucat să recitesc tot ce.adunasem, în mica mea bibliotecă secretă. Cărţii lui Orwell i-a venit rândul destul de târziu. M-am înfiorat. Căci, sub ochii generaţiei mele, Ceauşescu, mandarinii partidului şi cele două ministere, al Adevărului, în primul rând, şi al Abundenţei reuşiseră să aducă la îndemâna percepţiei noastre, doar să fi vrut să-l vedem, universul totalitar pe care Orwell îl proiectase Intr-un himeric, fabulos 1984. Big Brother ne-a zâmbit un sfert de veac de pe pereţi şi pe micul ecran şi din ziare şi cei mai mulţi n-au văzut – sau au refuzat să vadă – până unde a ajuns. Probe ? '„/nomicul de *acum reprezentase întotdeauna răul absolut şi decurgea de aici că nici o*

înţelegere cu el, trecută sau viitoare, nu era posibilă. îngrozitor, se gândea Winston pentru a zecea mia oară... îngrozitor era că totul putea fi adevărat. Că Partidul poate să întindă braţul către trecut şi să spună despre un eveniment: asta nu s-a întâmplat niciodată era *mult mai terifiant decât simpla tortură sau moartea... El, Winston Smith, ştia că Oceania fusese aliată cu Eurasia, de-atunci trecuseră doar patru ani. Dar unde exista, această informaţie ? Exclusiv în propria sa conştiinţă care, în orice caz, va fi în curând nimicită. Dacă toţi ceilalţi acceptau minciuna impusă de Partid – dacă toate rapoartele povesteau acelaşi lucru – minciuna trecea în istorie şi devenea adevăr. «Cel care are controlul trecutului, zicea lozinca Partidului, are controlul viitorului. Cine controlează prezentul controlează trecutul». Era foarte simplu. Ce-i trebuia fiecăruia era să aibă în memorie o interminabilă serie de victorii. Asta se numea «Controlul Realităţii». în* novlang *se zicea «dublă gândire»*[6]. („1984”, p. 55). A inventariat cineva „omisiunile” din manualele oficiale de istorie naţională, aşa cum a fost impusă elevilor această disciplină fundamentală după 1947, când opul lui Roller a infestat şcoala românească ? Falsificarea istoriei este o constantă a comunismului, în Romiinia şi Rusia Sovietică poate mai mult decât în alte ţări comuniste, fiindcă aici n-a existat o biserică nonobedientă faţă de programul de îndoctii- nare promovat de stat, capabilă să conserve, fie ; măcar pentru uzul credincioşilor, datele şi sensurile evenimentelor cruciale care constituie povestea distinctă şi definitorie a vieţii unui popor. Sub regimul lui Ceauşescu, istoria ca disciplină şcolară, transformată în propagandă încă sub domnia predecesorului lui, a devenit o colecţie fastidioasă de nume şi de evenimente trucate, băgate pe gât elevilor, numai pentru a ilustra principii şi dogme extrase din Programul PCR care, aşa

cum e şi firesc,
începea cu evocarea glorioaselor vremi ale lui Burebista. înfiinţarea lagărelor, arestarea şi maltratarea a sute de mii de cetăţeni din toate straturile societăţii, ridicarea minerilor de pe Valea Jiului în 1977 şi a braşovenilor, zece ani mai târziu, trebuiau şterse din memoria colectivii, Nevorbind despre' ele, nu există. întemniţările arbitrare, colectivizarea forţată, distrugerea patrimoniului istoric sunt, în cel mai bun caz ,„greşeli ale trecutului", comise de mor ţi. „Erori" I Pentru cei care au trecut prin „laboratorul" sistemului, caracterul lor intenţionat, chiar inexorabil – fiind legat de natura intimă a totalitarismului, fie comunist, fie nazist, nu lasă loc nici unei umbre de îndoială. Comedia politică a statului totalitar a ajuns la acest doar aparent paradox : călăul recunoaşte nonşalant „eroarea", iar victimele trebuie să aplaude, altfel... Cât s-au străduit scribii lui Ceauşescu să şteargă ■nu numai trecutul mai îndepărtat, ci chiar cel foarte apropiat, desfăşurat sub ochii a cel puţin un sfert din actuala populaţie a ţării, până unde merge frica de trecut se poate constata printr-o simplă operaţie statisticii : să se numere de câte ori apare numele lui Dej în „Scânteia" şi în publicaţiile oficiale scoase de după congresul al IX-lea. Lucrurile au şi o altă faţă : după potopul verbal, imagistic şi publicistic privindu-i pe Odios şi pe Sinistră, ce a urmat arestării şi „procesului" Ceauşeştilor, publicul românesc va încerca, inconştient sau conştient, printr-o operaţie de exorcizare a blestematului trecut, să uite sfertul de veac trăit sub gheara celor doi dictatori. Ar fi o enormă greşeală căci, dacă e adevărat că somnul raţiunii naşte monştri, nu e mai puţin adevărat că nici amorţirea memoriei nu produce îngeri. Un gazetar constăn- ţean îmi şi spune, iritat : de ce să retrăim trecutul, amintindu-ni-l ? Avea dreptate, ştergându-l lumea uita cât

contribuise el la acel trecut recent. Să-l citățm mai departe pe scriitorul englez : *„Trecutul... nu fusese doar*

modificat, el fusese pur şi simplu distrus... încercă să-şi aducă aminte în ce an auzise pentru prima oară vorbindu-se despre Marele Frate. Probabil că prin anii '60, dar cum să fii sigur ? (Aşteptam, cu sufletul la gură, lângă ■ un difuzor, în primăvara Iui *65, anunţarea numelui succesorului lui Dej. Cineva, poate Maurcr, nu hiai ţin minte, a rostit solemn – „...tovarăşul Nicolae Ceauşescu 1" Nu auzisem. Alesul Biroului Politic şi-a început numaidecât discursul inaugura] şi am simţit că intru în pământ de ruşine : se băteau la gura lui vorbe calicite, desinenţe stâlcite, sunete care nu păreau a aparţine limbii române. Astfel se exprima cel ce avea să reprezinte naţiunea şi, firește, eram departe de a intui restul. Eram uluit de caricatura de discurs şi-mi aminteam că Dej măcar vorbea româneşte, în 1950 îl ascultasem de la câţiva paşi, ţinuse unui mic grup de curioşi un scurt discurs popu- hsto-comunist, se căţărase pe gardul de piatră al liceului „Şincai"). *în istoria Partidului, firește, Marele Frate figura ca şef şi apărător din primele zile ale Revoluţiei.* („Al nostru", în aceeaşi situaţie, nici măcar nu împlinise cincisprezece ani I). *Faptele sale fuseseră încet-încet împinse înapoi şi se întindeau acum până la lumea fabuloasă a anilor '40 şi '30... Era imposibil să ştii până la ce punct legenda Marelui Frate era adevărată sau inventată... Totul se topea în ceaţă. Câteodată, puteai, totuşi, să pui degetul pe o minciună sigură. Erg, de exemplu, fals că Partidul, aşa cum susţineau sus şi tare cărţile de istorie, ar fi inventat aeroplanele."* (Dar Lodîghin maşina cu aburi ? Dar Polzunov becul electric – sau invers ? Admiţând ceea ce ar fi fost deloc imposibil, că România ar fi rămas mereu la stadiul de semicolonie sovietică, ar fi auzit vreodată majoritatea românilor de James Watt sau de Edison ?)

La pagina 64 : *„în previziunile lui, ministerul Abtindenţei preliminase* („avait estimé" în ediţia franceză, dar

prefer *a prelimina care* îmi aduce aminte nu numai de „Scânteia”, ci şi de şedinţele de partid —* A.M.) *numărul cizmelor fabricate în timpul trimestrului la o sută patruzeci şi cinci de milioane de perechi. Cifra indicată de producţia reală era de şaizeci şi două de milioane. Totuşi, rescriind previziunile, dădu cifra de cincizeci şi şapte de milioane, ca să permită declaraţia obişnuită, cum că previziunile fuseseră depăşite. Oricum şaizeci şi două de milioane nu erau mai aproape de realitate decât cincizeci şi şapte de milioane sau decât o sută patruzeci şi cinci de milioane. Foarte probabil nimeni nu ştia câte fuseseră, fabricate în ansamblu. Tot ce se ştia e că, în fiecare trimestru, un număr astronomic de încălţări erau produse, pe hârtie, în timp ce jumătate, poate, din populaţia Oceaniei umbla cu picioarele goale. La fel se întâmpla cu raportarea faptelor de orice fel, oricât ar fi fost de importante* sau *de neînsemnate”.* în ianuarie 1990, când am filmat cu Ilie Şerbănescu Vila de la Neptun, am găsit – şi am comentat la televiziune – scrise la o maşină cu caractere speciale, mari, să-i scutească de ochelari, semnul bătrâneţii, pe cei doi veşnic tineri dictatori, hârtiile cu recolte „preliminate” şi „corectate” fiindcă, deşi oricum umflate, păreau prea mici. Cititorii işi amintesc, desigur că în toamnă televiziunea prezentase, judeţ cu judeţ, recolte fabuloase de fasole, nuci, mere, struguri, grâu, în timp ce piaţa înfăţişa veşnica sărăcie cronică şi umilitoare care-i arunca pe români în ghearele disperării. Propagandă orchestrată, deci, în perfect acord cu sistemul de gândire totalitar, în cadrele căruia minciuna se impune ca necesitate. Ştiaţi că la , Bucureşti a existat (dacă n-o fi existând şi acuma) o *fabrică de mâncare?* îşi mai amintesc românii de sinistra idee a cantinelor de bloc „în ajutorul gospodinelor” ? Orwell lea intuit, înainte de 1950 : *„Se strecurară prin sala aglomerată şi-şi descărcară tăvile pe suprafaţa metalică a unei mese. Pe un colţ, cineva lăsase, o minusculă*

băltoacă de ghiveci, imundă fierturii *lichidă care semăna cu o vărsătură. Winston înşfacă ceaşca de gin, se opri o clipă ca să-şi facă vânt şi azvârli pe gât lichidul medicamentos, cu gust de ulei, ii dădură lacrimile şi clipi din ochi... începu să înghită cu lingura ghiveciul în care erau, în mijlocul unei substanţe aidoma spălăturii de vase, cuburi tăiate dintr-o buretoasă substanţă rozalie, probabil un preparat de carne".* În timpul dejunului, la omniprezentul telc- ecran, „o tânără voce ardentă" citeşte un comunicat : *„Statisticile randamentului în toate genurile de produse de larg consum, acum complete, arată că nivelul de viaţă a crescut cu nu mai puţin de douăzeci la sută faţă de cel de anul trecut. în această dimineaţă, în toată Oceania au avut loc mobilizatoare manifestaţii spontane ale muncitorilor care au ieşit din uzine şi din birouri şi au defilat cu steaguri pe străzi. Ei mulţumeau Marelui Erate pentru viaţa nouă şi fericită pe care ne-a dat-o înţeleaptă sa conducere. Iată câteva din cifrele obţinute: bunuri alimentare..."* (p. 87). Da ţi la o parte „Oceania" şi „Marele Frate", puneţi în loc ce trebuie pus, introduceţi pasajul în oricare număr din „Scânteia" din preajma congreselor ori în „inestimabilele documente" citite de iluminatul Conducător şi nimeni nu va remarca vreo stridenţă. Să mai reproducem ? *„Însemnate felii de viaţă, chiar pentru un membru de Partid, erau neutre şi în afara politicii : să te chinui cu munci plicticoase, şă te baţi pentru un loc în metrou, să cârpeşti ciorapi rupţi, să cerşeşti o tabletă de zaharină, să pui deoparte un căpeţel de ţigară. Idealul fixat de Partid era ceva enorm, teribil, strălucitor, o lume de oţel şi de beton, de maşini monstruoase şi de arme teribile, o naţiune de luptători şi de fanatici care mergeau strâns uniţi, gândeau la fel, strigau aceleaşi lozinci, care veşnic munceau, luptau, triumfau... Realitatea arăta oraşe dărăpănate şi murdare, în care oameni subnutriţi târau ici şi colo încălţări sparte, în case din veacul*

al nouăsprezecelea, cârpite, care miroseau mereu a varză şi a closete fără confort" (id., 109). George Orwell descrie „Oceania" sau România în cătuşele totalitarismului ?

într-o cămăruţă din fundul marii curţi a lagărului de la Stoieneşti am trăit, ziceam, momente greu de înţeles pentru cine n-a trecut prin lumea puşcăriei politice. Era o zi călduroasă, de început de vară. Am refuzat să ies la lucru, uitaseră de-a binelea că fusesem „febrişti" şi încercau mai cu binişorul, mai cu sila sâ ne scoată la câmp. Unii s-au şi dus. Sergentul de scrvici m-a raportat, a venit Rotaru, scoţând flăcări. Se întâmplase ceva, nişte băieţandri fuseseră surprinşi într-o situaţie mai... alăturea cu drumul şi caraliul îi băgase la izolare, claie peste grămadă. împreună îi prinsese, împreună îi pedepsise, logic, nu ? Anunţându-l, triumfător, pe comandant, Rotaru măsurase imediat implicaţiile situaţiei şi-l luase la înjurături. De unde viteza cu care omul, nem ai pricepând nimic, se repezise buimăcit şi le dăduse drumul, vărsând, la rândul lui, potop de sudalme.

Pe mine mă înşfăcase scurt, mă târâse spre poartă, unde aştepta Rotaru, Dunăre de mânios.

— De ce p.., mă-tii nu vrei să ieşi la muncă ?

— ... (tăcere absolută, boneta în mână, ca la carte, mâncându-l pe superior din ochi).

— Te bag în p... mă-tii !

— Treaba asta aţi făcut-o adineauri...

—- Futu-ţi grijania mă-tii 1

— Voia la dumneavoastră ! (virează spre roşu apoplectic, se învârteşte în jurul meu, mitraliind înjurătu-r rile, eu pivotez după cercurile pe care le descrie) :

— iţi f... biserica cui te-a fătat !

— Dacă vă face plăcere... (suspens, aer înghiţit de

indignare, apoi lături pe gură, chiar că ircproductibile, cu numai zâmbet, numai sorbit din ochi, final obosit).

— ...şi nu ştiu ce să-ţi mai f... !

Urmarea : izolatorul, unde am dat peste D. Aveam atunci vreo douuăzeci şi patru de îmi. D. poate zece mai mult, poate nici atât. Nu era din baraca noastră şi nu stătusem niciodată >de vorbă cu el. 11 ocoleam, avea ceva ciudat, greu de desluşit în priviri. Se spunea că e nebun. Aflasem doar că trecuse pe la reeducare, la Piteşti, unde ar fi inventat o lovitură necruţătoare, care-i zdrobea vie-' timei ficatul, şi că fusese şi la canal. Multora dintre cei „intraţi" după 1958, reeducarea le inspira o teamă cumplită. D. era al doilea, în preajma noastră, la Salcia îl cunoscusem pe M. din . Tulcea, pictorul, cel care mi-a spus că e schizofrenic. Era blând CÎI un copil, fusese numai victimă ? Subiectul era oricum tabu, mă sfătuise şi bătrânul meu coileg de la Uranus să-.l eviit... În izolator^ o putoare sufocantă, îngrozitoare : D. găsise în groapa din spatele bucătăriei un maţ de vită, ¡1 strecurase pe sub zeghe şi acum il molfăia. Trimis pe înghiţitoare, îl aducea înapoi şi—1 molfăia iar, ca erbivorele când rumegă ghemo- tocul de buruieni. Nebunie, mi-a explicat un medic, efectele patologice ale foamei cronice. Dar şi .alte dereglări majore ale sistemului de raporturi cu lumea. Am ascultat „Patimile după Piteşti", cât s-a transmis ia „Europa liberă" din cartea lui Goma, şi am citit, fireşte „Fenomenul Piteşti" de Virgil Ierunca. S-au întâmplat şi lucruri care nu pot fi relatate. Actorii trec din omenesc, chiar abject, în satanic, de la ei până la tagma Eli- sabetci Bathory sau a lui Gilles de Rais cât mai e ? într-unei din lungile noastre nopţi de la Gherla, pe celular, am auzit, cam după un an, o istorie halucinantă pe .care o cred cu totul adevărată. Supliciatul era obligat să înghită fecale ■— enormă favoare dacă i se-dădeau ale lui. Supus concomitent

copulaţiei rectale, trebuia să declare că'e Sfânta Fecioară şi că mănâncă trupul ... ar trebui să duc cuvintele până la capăt, demonica viziune până la ultima expresie, liturghia neagră până la sfârşit. Sacrilegiul nu i-a fost descris lui Virgil Ierunca – sau i-a fost şi a socotit că e mai mult decât pot îndura oamenii normali să afle. Serbări Damian era de faţă şi <t rostit ceea ce, probabil, gândeau şi ceilalţi – singură soluţie era sinuciderea... După ce-am fost scos de la izolator, nici n-am stat mult, băieţii m-au întrebat dacă mi-a fost frică de Rotaru ; sigur că-mi fusese dar ştiam că nu mai poate bate. Elicopterul ! Oricum, jocul fără frână al gândurilor îmi adusese în minte, în timp ce Rotaru se învârtea în jurul meu ca o Piele Roşie pe lângă albul legat de stâlp, un vers din Rilkc – nca dansul Unei torţe în jurul unui punct". Asociaţii fără noimă, rămase dintr-un capriciu al memoriei. Cronica zilelor de la Stoieneşti cuprinde şi întâmplări de alt soi,' de pildă o conferinţă despre existenţialism şi alta despre diversele tipuri de patologie mentală, amândouă ţinute de Saşa Ivasiuc. îl ştiam de la Salcia, fusese, în prima toamnă, actorul unei întâmplări de coşmar, pe el asmuţiseră din escortă dulâul- lup, pe descărnatele lui fese când; biruit de diaree, se lăsa fulgerător pe vine la un pas de coloană, apoi, adunându-.şi pantalonii cu mâna, se topea în convoiul Cenuşiu, ieşea iar, iar ajungea la loc, în salturi, sold aţii se prăpădeau de râs... Sărea, se prăbuşea pc vino, ţâşnea ca un resort, înnebunit să nu depăşească spaţiul în care nu putea fi împuşcat- în cap, un pas în afara convoiului i-ar fi adus un glonţ iar soldatului, o permisie... Ivasiuc căpătase un tic, îşi lovea într-una gingiile ştirbe, ii scoseseră dinţii cu patul pistolului la anchetă. Informaţia lui era uluitoare, ajutat şi de limbile pe care le vorbea curent, englezii, germana, maghiara. Se împrietenise cil Ion Omescu, îi povestea câte ceva, cu voce scăzută, apoi

tare, zâmbind „Shocking, nu !” – şi-şi clănţănea inexistenţii incisivi. Făcuse patru ani la filozofie, îl exmatriculaseră, se înscrisese la medicină unde se interesase îndeosebi de psihiatrie —- de aici captivanta conferinţă despre nebunie, pe care o ascultasem întinşi la soare pe pământul dintre baraca noastră şi zonă ; conferenţiarul exemplifica o formă gravă a delirului de percepţie combinat cu megalomania paranoică spunând că subiectul se vede „inşpector de Dumnezei”. 11 ipronunţase tare pe ardeleneşte, Ivasiuc era din Maramureş, de la Sighet. Fusese dat afară şi de la medicină, tot din anul IV, arestat, andhetat, rupt în" bătaie pentru participare la organizarea unui miting studenţesc în Piaţa Universităţii (de unde se vede perenitatea vocaţiei de agoră a acelui spaţiu istoric). Evocându-l Ia Gherla, Dinu Cesianu, diplomatul francofon coborâtor din lancu Jianu, îmi spunea că n-a mai întâlnit alt tânăr care să fi ştiut atâta istorie. Nae Ciota, avocatul, îşi aminteşte de o seară când, vorbind despre conjuraţia anti-Cezar şi uciderea împăratului, Ivasiuc l-a descris pe Brutus ca pe un individ sanguinar, cu porniri primare, predestinat şi fiziognomic crimei, cu fruntea lui îngustă. Avocatul, şi el cu o solidă cultură istorică, zice că l-ar fi întrebat – asta aţi citit-o în Mommsen sau o puneţi de la dumneavoastră ? Cred că a fost „eliberat” de la Stoieneşti, pun cuvântul între ghilimele pentru că nu a ajuns acasă, l-au trimis în domiciliu obligatoriu pe Bărăgan, a stat acolo un an. Treceam pe lângă casele *deoiştilor* când eram la bac la Giurgeni : colibe de paiantă, cât să ai un acoperiş deasupra Capului, să nu te ningă, să nu te plouă. Sărăcie lucie, într-un spaţiu ceva mai puţin păzit decât dreptunghiurile noastre de sârmă ghimpată. în fond, tot un fel de lagăr. Nemţi din Banat şi Ardeal, câţi nu luaseră drumul Donbasului în vagoane de vite, ca bunicul soţiei mele, ţărani din satele de pe

graniţa cu sârbii, oameni cu rost, cu cheag, azvârliţi acolo fiindcă Dej nu dispunea, ca Marele Tartor, de o Siberie. O *minidekulakizare...* Ivasiuc a lucrat apoi la ambasada americană. Atunci şi-a transcris primul roman. Zic *transcris,* fiindcă nu se putea să nu-l fi scris în cap în puşcărie. Prin ’67 mă întâlnesc cu Joe, un brunetei simpatic de prin Colentina (stâlp neobosit al galeriei şoarecelui-înger, care-şi încuraja intermitent fanii zbicrându-le cimilituri de soiul „hai tu Joe, hai tu Mac, deschide gura, să mă... uit să-ţi văd dantura”...), dăm nas în nas pe lângă Operetă şi-mi spune – ştii că d-l Omcscu a scris un roman formidabil ? Confundase, nu era vorba de Omescu, lui Ivasiuc i se tipărise „Interval” ; Florin mi-a relatat câ o evreică de Ia cenzură citea şi plângea – „aşa a fost” şi i-a dat, apăsat, bunul de tipar. Ceva mai târziu, era de-acum secretar general al' Uniunii Scriitorilor, m-am dus cu Pavlovici să-l vizităm în impunătoarea clădire de pe Calea Victoriei. Cabinet imens, mai mare decât o cameră de pe celularul de la Gherla, plafon pictat, stucaturi, un pogon de covor. Ne-;i primit cu amabilitate, era prieten cu Florin, ne-a spus „am microfoane pentru toate limbile, chiar şi pentru arabă” şi, după fraza aceasta sibilinică, ne-a ţinut un expozeu scurt dar sugestiv despre imensele fonduri pe care le raportează activitatea scriitoricească bugetului de stat, -mai mult decât beneficiul adus. de o mie de lei investită la uzinele „23 August”, să zicem». Ne-a dat să citim manuscrisul unei nuvele extraordinare, dure „Corn de vânătoare”, întru nimic asemănătoare cu romanele lui, generate deopotrivă de scriitorul familiarizat cu marile curente filozofice ale secolului şi de investigatorul în **ma**teria ceţoasă a psihicului.

Peste alţi câţiva ani, eram atunci redactor la „Tomis”, am cunoscut o ilegalistă, femeie rămasă cu picioarele pe pământ, care mî-a povestit că Ivasiuc o

vizita şi-i asculta îndelung relatările despre anii '40, când naratoarea, de fel de prin Ialomiţa, făcuse parte dintr-o reţea comunistă clandestină care, activa în Dobrogeu. Printre membri – Pârvulescu, Coliu, Petre Borilă, Vâlcu, Constanţa Crăciun. Ivasiuc era foarte interesat, întreba, stăruia. Voia, probabil, să scrie. Locuia atunci în cartierul rezidenţial dc lângă Televiziune, pe Pictor Iscovescu. în seara zilei de 4 martie 1977, trecând pe Magheru, prin dreptul Scalei, a fost lovit de o grindă. Aşa s-a sfârşit, fizic, un destin de excepţie. Au rămas câteva cărţi dintre care cel puţin două transcend marginile culturii noastre, inscriin- du-se în literatura europeană.

...În toată vara lui '61 am luptat din răsputeri împotriva scoaterii la muncă. Pericol era, mai ales că deţinuţi) din cealaltă baracă, lipsiţi de bruma de imunitate pe care ne-o dădea, dincoace, statutul de „febrişti", erau scoşi la câmp. Atunci s-a întâmplat un fapt care ar fi trebuit să cântărească greu în aprecierea celor pe care garanţii libertăţilor poporului îi aruncaseră după gratii. Grânele sunau de coapte, recoltarea şi treieratul erau în toi şi, din cauza imprudenţei unui tractorist, s-au aprins nişte şire de paie. Nu plouase demult, vipia copleşise câmpiile Insulei Mari. Civilii au luat-o la fugă. Focul l-au stins deţinuţip- unii căpătând arsuri. N-a fost unul: care să nu se fi repezit să dea la o parte maldăre dc paie aprinse, n-a încercat nimeni să-şi păzească pielea. Spre surprinderea generală, ii venit un ştab de la Bucureşti, a strâns toate brigăzile – chiar şi pe noi, „chiuJlangui", şi a citit o scrisoare de mulţumire adresată de către Mi, nisterul de Interne celor ce stinseseră focul. Semnată de însuşi ministrul de interne. Şeful torţionarilor, al măsluitorilor de dosare, a) scamatorilor de învinuiri, al regi zorilor de procese le mulţumea, pentru loialitate şi spirit de sacrificiu, celor cărora un regim vânzător de ţară nu pregetase să le lipească eticheta, pe cât de blestemată,

pe atâta de mincinoasă, de duşman. Pentru tot restul zilelor lor. Câţiva naivi, s-au simţit măguliţi. Alţii s-au simţit iar oameni, după ani de umilinţă şi deliberată împingere către subumanitate; Cei mai mulţi au dat din umeri şi Şi-au văzut mai departe de viaţa lor amărâtă. N-au lipsit nici zvonurile trandafirii – nu se poate, după o asemenea scrisoare, mult nu ne mai ţine, plecăm acasă 1 Prudent, mă întrebam ce ne rezervă viitorul şi ce ne vor pune să facem la iarnă. N-aveam pulovăr, flanelă de corp – nimic. Mă îngrozea gândul că voi mai avea parte de frigul pe care-l îndurasem cu două ierni înainte.* la Salcia. într-o zi dinspre sfârşitul acelei veri cu praf şi secetă, s-a răspândit ca un fulger vestea că a orbit inginerul Dadai, un ungur isteţ, simpatic, din baraca lui Ivasiuc. L-au adus de braţ de la câmp. Scăpase unealta, dusese mâinile la ochi, le luase uluit, le dusese iar, dă-duse un răcnet straşnic, băgând groaza în toţi. îl puseseră la o margine de ogor, stătea cu faţa îngropată în palme şi gemea, ou un soldat lângă el. Leptospiroză, a bănuit, un medic. Boala murdăriei extreme, a indigenţei duse până la inimaginabil. Orbire temporară, produsă de alimente muşcate, pângărite, călărite de şobolani. Ultimele cazuri din Europa fuseseră înregistrate în secolul trecut, în România şi în Sicilia. Mai rămăsese să dea pelagra peste noi. Cazul Dadai a băgat frica în ploşniţele de la serviciul medical al Direcţiei Penitenciarelor. Orbul a fost luat de mână, pus intr-o droaşcă, sub escortă (orb, orb, dar...) dus, cum am aflat pe urmă, la Piatra-Frecăţeî şi. de acolo, la spitalul de la Văcăreşti. Ascultaţi-mă pe mine, spunea Temelcu, nu le c moale paraziţilor, iarna trecută noi, cu febra tifoidă, acum inginerul cu lepto-
spiroza. Se iau şefii de gânduri, nu e glumă, poate mai aude şi „Vocea Americii* ! Mu era într-adevăr de glumit, atât doar că Dadai reuşise un număr de zile mari, clocit – îndelung şi de el ştiut numai. îl executase cu o măiestrie

de actor care-şi joacă rolul vieţii. Izbutise. Nu-l puteau dovedi, dar asta nu înseamnă că lucrarea era chiar fără primejdie. De aici şi secretul operaţiei, aflat de noi mai târziu. Focul şi „Orbirea" au fost evenimentele notabile ale verii. încolo, viaţa se, scurgea monotonă, număram zilele, trecusem de jumătatea pedepsei. Mici întâmplări luau proporţii de eveniment, trecute imediat la pasivul timpului – Rudi Wentzel, agresiv, bine făcut, este gata să se incaiere cu un alt gură-mare, se învârtesc între paturi, fac gălăgie, amândoi sunt iuţi, puternici, nu se bagă nimeni – şi ţâşneşte, ca o panteră, „Garofiţa", intră între ei, de-abia le ajunge la umăr, desface fără efort braţele şi întărâtaţii duelgii se adună ruşinaţi de pe jos şi dispar. Altădată să vorbiţi mai încet, bodogăne intervievatul, oamenii mai au de învăţat ! Colegul nostru, cu poreclă de floare din pricina delicateţei lui, fost luptător de performanţă, işi batea capul la craca de sus cu gamele ghitarei pe care le studia reproducând acordurile unui instrument imaginar, cu corzile trasate cu săpun pe pătură... De fel din Sibiu, era frate cu un fost coleg de-al meu de facultate, cunoscut c;i un cal breaz şi pizmuit — ■ câştigase o sumă mare la loto. într-o zi toaca-deşteptăţor şi fluierele canaliilor au sunat cu disperare alarma ; n-o mai auzisem de la Jilava ; asta însemna că trebuie să te arunci în pat, cu faţa în jos, şi să rămâi nemişcat până bate de încetare. Ne-am scos, fireşte, vocabularele din stuf, nu ne puteau vedea. Am rămas cu gura căscată când i-am văzut, noi pe ei, cu Kalaşnicoave pe după gât. Aşa ceva nu se mai întâmplase, nimeni nu intră înarmat în incintă puşcăriei, e lege. Tot de la ci am aflat, spus mari târziu, cu mare

fereală, cù vase ale Flotei a Vl-a intraseră din Méditérană în Bosfor şi, de la turci în apele Mării Negre, Vin americanii ! N-au venit, nu ne-am ales decât cu statul pe cracă. Oricum e un lucru mare, opina un politicar bătrân, n-au venit de florile mărului, ne dau o,speranţă ! Aş, pe dracu, replică altcineva din aceeaşi generaţie, , americanii —■ vax. Mie să-mi spuneţi unde e Massu, ce face Massu şi eu vă spun când o să ieşim de aici ! Neavând habar unde e generalul francez şi ce face, n-am putut să-i spunem, şi, în consecinţă, am rămas tot acolo. Pe noi, tinerii, ne durea în cot de Massu şi de americani, noi aveam treabă, învăţam, nu dădeam două parale pe politica părinţilor şi bunicilor noştri. Pe drept sau pe nedrept. Nu ne ajungea timpul pentru matematică, logică, italiană, engleză, franceză... Ne băteam capul cu „Le Iac", „Hymne à la beauté", sonetul lui Arvers,- „Blestemele" lui Arghezi. Plus versurile lui Omescu şi Cahuleanu. Plus conferinţele, ţinute în colţul nostru de baracă, cu ferestrele deschise îndărătul zăbrelelor, erau seri cu zăpuşeală. într-unul din acele sfinte amurguri, o umbră s-a desprins din întunericul curţii, de lângă zidul de care stătuse lipită, şi ne-a strecurat cu voce scăzută ■ — intru de servîci mâine seară, nu continuaţi, vreau să ascult urmarea. Cineva vorbise despre căderea Odesei. Fusese ascultat cu atenţie şi curiozitate, orice subiect, în afară de mâncare şi d.e femei, era bine primit. Dar serile noastre de vis şi de taină, când se mistuiau pe tăcute ziduri şi gratii şi nu rămânea nimic din duhoarea barăcii, serile de aur şi de lumină ne erau dăruite de Omescu. Interpreta din Shakespeare, juca mai multe roluri, modela din cuvânt şi gest personajele, le aducea printre noi, mutându-se în altă dimensiune, anulând paturile împuţite şi spaţiul sărac dintre ele. Pe „Hamlet" La jucat în engleză, monologul prea-lucidului şi mult-nefericitului prinţ fiind cizelat cu grija şi măiestria cu care l-ar fi rostit pe scena „Naţionalului". Actorul vorbea doar

pentru câţiva din jurul lui, vocea nu părea că trece de noi, dai- când volumul cuvintelor se umfla ca pâra iele de munte căzând în văgăuni bubuitoare nimeni nu mai scotea do mult o şoaptă, magia verbului pusese stăpânire pe toţi, Îi fascina, anihila realul, deschizând în suflete porţile unei libertăţi mai pure şi mai înalte decât cea de dincolo de sârma ghimpată.

Mort în ianuarie 1950, la 47 de ani, Orwell nu putuse cunoaşte decât indirect cele două variante ale fenomenului totalitar – sovietic şi german, bolşevic şi nazist. Este adevărat că luptase în 1936 în Spania, do partea republicanilor, dar chiar admiţând că cineva din brigăzile internaţionale, un camarad având experienţa stalin¡.sinului, i-ar fi povestit ce se întâmpla sub domnia Tătdcului în Rusia comunistă – tot n-ar fi cunoscut cine ştie ce fiindcă marile procese, epurările, executarea lui Buh arin, Zinoviev, a grupului de generali în frunte cu Tuhacevski se înscriu între 1937—1939, Iar cărţile descriind şi analizând stalinismul, de la „Arhipelag" încoace, au apărut de-abia după 1970. Imediat'după război, inteligheţia europeană, mai ales francezii, în cap cu Sartre, considerau a fi de bonton cochetăria cu marxismul, într-o epocă în care Thorez şi Duclos. erau de-a dreptul clienţi ai Moscovei, iar partidul lor – o sucursală a P.C. (b). Corespondent al ziarului *The Observer* în Germania anului 1945, scriitorul englez a fost în contact direct cu sechelele fenomenului totalitar hitlerist, nu cu fenomenul viu. Scrisă gu puţin, înainte de stingerea autorului din viaţă, cartea poate fi considerată nu numai o radiografie, dusă până la ultimele consecinţe, a totalitarismului, ci şi o predicţie asupra viitorului acestui fenomen, poate ce]

mai important din istoria veacului nostru, toate celelalte măsurându-se în raport cu el. Altfel spus, asupra viitorului raporturilor dintre individul concret care nu mai aparţine unei societăţi civile (nici măcar atomizate), cu atât mai puţin lui însuşi, şi Stat – care devine cu atât mai ameninţător şi mai anihilant pentru un individ cu cât este mai abstract. După ştiinţa mea, toţi marii analişti ai fenomenului l-au disecat, în temeiul unei experienţe tragice, şi au arătat ce a *însemnat* totalitarismul şi unde poate duce gândirea politică totalitară. De aici primejdioasa iluzie, în pragul mileniului trei, că statul totalitar a fost înghiţit de abisurile întunecate ale trecutului. Singur Orwell proiectează *viitorul* statului totalitar şi de-abia din această perspectivă cartea lui – roman şi analiză ştiinţifică deopotrivă – devine proiecţia unui coşmar. Mai îngrozitor decât analiza unor fapte atroce •— dar care aparţin trecutului. De-abia citindu-l pe Orwell îţi poţi da seama că Hitler era un primitiv, iar Stalin – un biet artizan sanguinar, interesat, din cauza delirului de persecuţie de care suferea, dar poate • şi din pricina grosolăniei sale înnăscute şi a lipsei de cultură, mai ales de cantitate. Element comun amândurora —■ sacrificarea şi distrugerea foştilor susţinători, gen Röhm sau Kamonev. Fantezie limitată, procedee meşteşugăreşti; lipsă de subtilitate. Sacrificaţii Tătucului mureau glorificându-l, strigând „Trăiască Stalin !" Ei nu încetaseră o clipă să-l iubească şi, din acest unghi de' vedere, sacrificarea lor este un capriciu, nu o operă ştiinţifică. Cei doi dictatori, încarnare a Răului din istorie în conştiinţa a milioane de oameni* rămân totuşi, prin anumite laturi, chiar prin certitudinea existenţei lór fizice, chiar prin ipocrizia.gândirii lor politice,'în interiorul speciei umane, chiar dacă la periferia ei, ea şi Atilla, sau Gingis-Han. O'Brien le este superior prin doctrină, iar călăul din „1984" nu se mai mulţumeşte cu simpla cola-

borare ii victimei, lui ii trebuie două lucruri care deosebesc fundamental Ministerul Dragostei din „Oceania” de NKVD sau de Gestapo : lupta disperată a victimei (termen poate inexact faţă de accepţia dată de Orwell) împotriva resturilor de umanitate din ea, şi *dragostea reală şi totală* faţă de călău. Big Brother ii depăşeşte pe fondatorii maşinii de zdrobit existenţa iar O’Brien, ideologul şi teoreticianul noului tip de stat absolut în care individul nu mai este NIMIC, iar partidul e TOTUL, o spune explicit : *„Primul lucru pe care trebuie să-l înţelegi e că nu mai există martiri. Ai văzut ce-au însemnat persecuţiile religioase ale trecutului, în Evul Mediu a fost Inchiziţia. Un eşec.* A *fost creată ca să stăpânească erezia şi a sfârşit prin a o perpetua. Pentru fiecare eretic ars pe rug s-au ridicat alţii, cu miile. De ce ? Fiindcă Inchiziţia îşi ucidea duşmanii în ptiblic şi-i ucidea când încă erau de nepedepsit. De fapt, îi ucidea fiindcă erau de nepedepsit. Oamenii mureau fiindcă nu voiau să se lepede de adevărata lor credinţă. Fireşte, întreaga glorie îi revenea victimei şi toată ruşinea Inchiziţiei, care o ardea. Mai târziu, în secolul XX, au existat totalitarii, cum li s-a spus. Erau naziştii germani şi comuniştii ruşi. Ruşii au persecutat erezia mai crud decât o făcuse Inchiziţia şi au crezut că învăţaseră din greşelile trecutului.. Ştiau, în orice caz, că nu trebuie să faci martiri. înainte de a expune victimele în procese publice, le distrugeau deliberat demnitatea. îi zdrobeau prin tortură şi singurătate până ajungeau nişte fiinţe mizerabile, care se târau şi erau vrednice de dispreţ, care mărturiseau tot ce li se punea în gură, care se acopereau ele înseşi de injurii, se dezgoleau acuzându-se reciproc, cereau milă scâncind. Totuşi, doar după câţiva ani se repetară aceleaşi efecte. Morţii deveniseră martiri, iar degradarea lor fusese uitată. De data asta, de ce ? în primul rând fiindcă marturi- sirile erau smulse*

şi false. Noi nu comitem erori de soiul acesta. Toate mărturiile făcute, aici sunt exacte. Noi le facem exacte şi, mai ales, nu permitem morţilor să se ridice împotriva noastră. Va trebui să încetezi să-ţi închipui că posteritatea te va răzbuna, Winston. Posteritatea nu va auzi niciodată vorbindu-se despre dumneata. Vei fi gazeificat şi vărsat în stratosfera. Nimic nu va rămâne din dumneata, nici nume într-un registru, nici amintire intr-un creier viu. Vei fi anihilat, în trecut ca şi în viitor. Nu vei fi existat niciodată". Oroarea n-ar ¿itinge absolutul dacă O'Brien, citind gândurile supli- ciatuhii („Atunci, de ce s-or fi obosind să mă tortureze ?") nu i-ar explica : *„Eşti un pai în grămadă, Winston, o pată care trebuie ştearsă. Nu-ţi spusei că suntem diferiţi de persecutorii din trecut ? Noi nu ne mulţumim cu o obedienţă negativă, nici măcar cu supunerea cea mai abjectă. Când te vei preda, finalmente, trebuie să fie din propria ta voinţă. Noi nu distrugem ereticul pentru că ne. rezistă. Cât timp ne rezistă, nu-l distrugem. îl con-vertim. li captăm sufletul, îi dăm o altă formă. Scoatem din el şi ardem orice rău şi orice iluzie. îl aducem* la *noi, nu doar în aparenţă, ei în realitate, cu inima şi cu sufletul. înainte de a-l ucide, facem din el unul de-ai noştri. Pentru noi este intolerabil ca vreo gândire eronată să poaţa exista undeva în lume, oricât de secretă şi de neputincioasă ar fi. Noi nu putem permite nici o de-viere, nici măcar celui pe punctul de a muri. Pe vremuri, ereticul care mergea la rug era încă eretic, îşi striga erezia, exulta. Victima epurărilor ruseşti putea şi ea să-şi poarte rebeliunea închisă în creiere pe când cobora scara, în aşteptarea glonţului. Noi facem creierul perfect înainte de a-l pulveriza. Porunca vechilor despotisme era : „Tu nu trebuie să*[a]*. Porunca totalitarilor era „Tu trebuie să". Porunca noastră este : „Tu eşti". Nimeni dintre cei pe care-i aducem aici* **nu** *se mai ridică vreodată contra*

noastră. Toţi sunt pe de-a-ntregul spălaţi. Chiar şi cei trei mizerabili trădători în nevinovăţia cărora ai crezut cândva – Jones, Aaronson şi Rutherford – finalmente i-am sfărâmat. Am participat eu însumi la interogatoriul lor. l-am văzut, treptat, epuizându-se, gemând, târându-se, plângând şi la sfârşit, n-o făceau nici de durere, nici de teamă, ci din căinţă. Când am terminat cu ei, din om nu mai aveau decât scoarţa. Nimic nu mai era în ei, în afară de regretul faţă de ce făcuseră şi de dragoste pentru Big Brother. Era înduioşător să-i vezi cât îl iubeau. Au cerut să fie împuşcaţi degrabă, ca să poată muri cât încă le era curat spiritul". Oroarea, şi-a închipuit lumea în naivitatea ei, a atins, la Dachau şi la Vorkuta, punctul dincolo de care nu mai există nimic. Societatea imaginată de Orwell face posibilă o întrebare înfiorătoare : dincolo de ea, s-ar mai putea închipui *altceva ?*

în noiembrie, Când s-au pornit ploile peste Insula Mare, când ne întrebam ce ne mai aşteaptă, ni s-a spus că vom pleca. Am aflat că ne duc la bac, şi, mai departe, Ia o gară. încolo nimic. Unde ne duceau ?

Rram în al nouălea transfer. Ne-am oprit peste noapte la Salcia, reveneam după doi ani, lagărului i se adău- gaseră nişte barăci. Ne-au băgat claie peste grămadă, nu erau paturi, n-aveam să orăpăm până dimineaţa. Câţiva dintre colegii rămaşi aici, printre ei Florin, s-au furişat până la noi. La ferestrele cu obloane au venit şi cara- liii, era şi Zaharia, s-au uitat curioşi la noi, au plecat. Pe seară plantoanele ne-au adus hârdaiele cu mâncare, polonice, le-au băgat înăuntru, ne-au încuiat. Ne-am grupat ca la Stbieneşti, am înghiţit arpacaşul. Ne-am pus pe taclale, cu gândul la drumul de

a doua zi, unde ne-or

fi ducând ? La Jilava ? E puşcărie de tranzit, suntem prea mulţi... Poate la Aiud ? greu de crezut, e pentru legionari. Prin alte lagăre – dar de ce să ne scoată din baltă ? Ar mai fi o... Atunci a început bătaia justiţiară, în mijlocul unui cerc ermetic de trupuri, năruit spre podea, ridicat, vârtej din care ţâşneau urlete de fiară înjunghiată, ţipete sparte, zgomotul mat al izbiturii bocancului în carne, icnituri, gâfâieli, gemete stinse, iar urlete. în- toarceţi-vă cu spatele, a strigat cineva, aşa le trebuie, nu-i omoară, bine le-ar face, merită, porcii ! S-a deschis oblonul, au apărut două capete de caralii, .s-a închis la loc. Oamenii se încăiecau, se prăvăleau unii peste alţii să-i ajungă, să le dea măcar un bocanc în coaste, un pumn în fălci, în gură, în burtă. Brusc, cum se pornise, s-a oprit. Nu voiau să-i omoare. Să-i schilodească, da, să le înmoaie oasele, să le facă zob carnea. Doi brigadieri, doi-trei turnători. Au rămas pe jos, încovrigaţi de durere, gemând, scâncind, plini de sânge, pişaţi pe ei. Nu le-a dat nimeni nici o cană de apă. Obloanele au rămas închise până dimineaţa, când au dat năvală comandantul şi subofiţerii. Scurta anchetă, făcută de mântuială, doar plecam din „parohia" lor, şi, în fond, erau sa tis făcu ţi, a scos la iveală doi capi, unul erâ Vodialav, un frontierist tânăr, negru, uscat şi vânjos. Puneţi-i în lanţuri, a ordonat maiorul Anton, plictisit, şi luaţi-i de-aici, să nu-i mai văd ! Turnătorii au înţeles şi-au îngheţat : din partea gardienilor puteau să-i şi gâtuie, işi făcuseră treaba cu ci şi atâta tot. Nu-i apăra nimeni. Periculoşi erau pentru toată lumea, gardienii, securiştii în general, îi foloseau dar se fereau de ei, îi puteau turna şi pe ei mai sus, ■iubeau trădarea dar nu şi pe trădători. Nc-au dus cu bacul, Ia Brăila. Acolo ne-au băgat în trenul-dubă. Peste două zile intram pe porţile negre ale celularului de ia Gherla.

— ... fiindcă trebuie să admiteţi că în toată nenorocita noastră de istorie n-am, fost liberi decât douăzeci de

ani şi degeaba vine domnul profesor să ne spună de Ştefan, Ştefan a fost obligat să se bată într-una, aia nu e independenţă, a amânat doar scadenţa !...

— ... era superbă, domnule, înaltă, slabă, cu umerii goi, nu inele groase, nu cercei cu pietre, ca negustoresc le ajunse, une bague fine, émeraude, se potrivea cu ochii verzi, rochia totdeauna neagră, era culoarea ei, când s-a dus bietul Michel nici n-am băgat de seamă că e în doliu, asta a fost prin '36, nu, stai că-ţi spun exact, în *37, că atunci l-am cumpărat pe Fulger şi l-am angajat pe Stănescu, exact, în aprilie—mai ’37, ce jokeu, domnule, ce jocheu, a, da, ai dreptate, nu de el vorbeam, ce femeie, ce rasă...

— ... asta e cheia vieţii, acidul .oxiribonucleic, interacţiunea cu acidul dezoxiribonucleic, cafenele care se întretaie, ce mă iei dumneata cu facerea lumii, geneza-n sus, geneza-n jos, la început n-a fost cuvântul, la început a fost o scânteie electrică şi o combinaţie de carbon cu hidrogen, aici au dreptate ăştia, chestia e că nu vor să rămână la domeniul teoretic, te obligă să...

—- ... sigur că i-o dădeam sub coadă, ea m-a tras, am băut la Bufet şi n-a vrut s-o conduc acasă, zice te bate mămica ? hai la Florească şi acolo, pe-o bancă... mi-a fost şi frică, erau doi sticleţi în spate, la „Bordei”, i-am dat cu cotul, mi-a zis dă-i dracului, dragă, ăştia au venit să se îmbete, nu-i păsa ci dc miliţieni, dacă tai că-său lucra la...

— Aici vă înşelaţi, domnule general, vă contrazic, chestia asta n-a spus-o Acheson, a spus-o Churchill : poţi sa minţi un om odată, poţi să minţi pe toţi oamenii odată, dar nu poţi minţi toată lumea întotdeauna, citez şi eu din memorie, dar e Churchill, nu Acheson... a, apropo, mi-adusei aminte, să vă zic una bună cu Groza, ştiţi, s-au întâlnit ei doi şi americanul s-a prezentat : Dean Acheson, àstalalt a rămas pe gânduri şi-odată i-a picat fisa, a zâmbit şi i-a întins mâna :• din Deva !

— ... nu, monşer, că nu mai avea cine ştie ce, i-a lăsat mofluzi grecoteiul ăla bătrânu, vânduse grâul bine de tot la Pireu, când s-a întors cu teşchereaua plină l-a simtit una, Dorothée, că are o motoască barosană, cataonul era de modă veche, n-uvea încredere în bănci, o păţise o rudă, dăduse ăia faliment, sau o-ntinsese casierul cu banii, aşa ceva, asta cânta şi juca la şantan în Sulina, da' se franţuzise, Didina o chema de la mă-sa deacasă, ri-ai auzit de istoria cu directorul vămilor ? tot aşa, ¡nebunea când ridicau alea crăcii, se vedea tot, jucau pe scenă, joben, baston, învăţaseră de la Maurice Chevalier, asta avea pârul roşu, l-a băgat în draci, a fugit cu ea la Paris, i-a păpat tot$_f$ noroc cu nevastă-sa că ascunsese aia nişte bani la Tăchiţă, făcea şi ăla samsarlâc cu cereale, ca tot neamul lor...

— Şi Karajan a dirijat concerte în cinstea şefilor nazişti, ei şi ? ÎI dă cineva afară din muzica secolului ? Dar Heidegger ? Asta a fost chiar membru de partid şi trebuie să admiţi că era sincer, la ăia nu mergea cu pile, dă-ţi tu adeziunea că eu te fac şef de gară ! Da, da, exact cum îţi spun, marele filozof !

— Vrei să-ţi spun eu câţi erau ? O mie, o mie două sute, cel mult, în toată ţara, îi cam ştiam noi, erau fişaţi, a, nu, o fi el idolul dumitale, dar a fost un lunatic. Dumnezeu să-l ierte, un visător, nu şi-a d#d seama cu cine se bagă-n cârd, sigur că l-am cunoscut, cum credea el că scapă? Auzi, să zici că întâi eşti român şi pe urmă... a, nu, cu Titel Petrescu era altceva, dă-mi voie să-ţi explic, că dumneavoastră, tinerii... Da, bineînţeles, păi dacă era liber cu căruţa, la Doftana, ce te miri, a avut timp în doişpe ani, ehei, cine ştie câte dosare s-or fi distrus, nu, pe-al lui Bodnăraş nu l-am avut în mână, erau ăia de la Biroul doi...

—■ ... ăsta era primul pourboire, nu şi ultimul, dar garderobiera, dar femeia de la toaletă, câât ? da' ce

crezi, monşer, că erai la „Trei ochi sub plapumă ?” Păi era un întreg spectacol, domnule, eu nu vorbesc de vol-au-vent ă la financière, nu ştiu dacă-l făceau trei în tot Parisul **ca** acolo ! Eu vorbesc despre desert, crêpes à la framboise, cu rom, flambées. Ha, auzi ! Păi, venea maître d’hôtel şi ăia după el, cu platoul, spectacol era, monşer, spectacol tac ! luminile, ăla oficia şi.,. Ha, auzi cât să zică ! •

■—■ ... .robiţi pântecului, gămani, să bage-n ei, gustări •subţiri, că ăia nu merge decât cu Côtes du Rhone, că sparanghelul e excelent cu maioneză, burta, frate, burta, mai sus nu, ţăranul umbla desculţ şi dumnealor la „Ermenonville”, auzi ideal de viaţă ! Noi, la Charlottenburg, nu tuşeam de cârnaţi cu varză şi o halbă, lucru nemţesc, simplu şi bun. Decadenţii ăştia, doar burta, şi p..., d-aia au trecut prin ei ca prin brânză, auzi, Maginot, n-au învăţat nimic din primul război, atunci tot î-au mai oprit pe Marna, dar în ’40 n-au avut ce face cu ei în trei săptămâni, halal armată, n-au învăţat nimic, dragă, tot pântec, tot pântec, neamţul are o vorbă – der Mensch liebt nicht nur mitt Broten lein ! Omul nu trăieşte doar cu pâine ! Nimic n-au învăţat !

— Permiteţi, domnule colonel, nu zic de dumnea-voastră, sigur, ştiu, batalionul de la Predeal a montat crucea pe munte, sjp, alpinism, dar elita era tot cavaleria, după noi se dădeau fetele-n vânt. Aş, da de unde, ce băieţi do bani gata, ce mare lucru aveam, un cal, acolo, şi datorii. Dar aveam şic, domnule, nu ne confunda nimeni cu piota, ha, ha, ha, i-am spus şi domnului general, am tot respectul, a fost la Mărăşeşti, dar a servit în infanterie şi ştiţi şi dumneavoastră definiţia – când merge cântă, când stă pute, ha, ha, ha, să nu mi-o luaţi în
nume de rău ! Noi aveam fantezie, vestoanele mi le făceam numai clin stofă englezească, ce şerg, domnule colonel, care şerg, era bun şi şergul, dar dacâ-mi

permiteam ? îl ştiţi pe Ionică, băiatul generalului Pantazi ? A, l-aţi cunoscut şi pe fiu-său ? Nu că era tat-so ministru, nji conta, da' aşa eram noi, mai libertini. Cizmele le lucram la Nelu Mihăilescu pe Victoriei, nici ulanii lui Bismarck n-avuseseră aşa ceva. Ei, şi dumneavoastră, acuma, ce, strica să aibă o dotă respectabilă ? Nu, nuuu, că dacă ajungea la urechile mareşalului, ştiţi şi dumneavoastră, că i-aţi mâncat papara...

—■ ... lăsaţi-l în plata Domnului, nu vă băgaţi cu el, ăsta a vârât-o pe biata Lenţi în mormânt, pe ăla micu, campionul de scrimă, cum care ăla micu ? ce, mai are unu ? l-a crescut una din Tei, ţigancă dar foarte curată, de-alca de mătase, mi se pare că şi cu aia... că nu ierta nimic —• ei şi, ce dacă-i mic, n-ai văzut ce ananas are ? E nebun, dă-l .dracului, n-aţi băgat de seamă cum şi-l 'lustruieşte cu şerveţelul ? Furbisaj ! Păi, tocmai d-aia, să-şi menţină forma când o ieşi, alţii fac gimnastică, l-am văzut şi pe z uri iu l ăla de Mihalcea, numără câte cincizeci de geno flexiuni, mă rog, ăsta e tânăr, dar hodorog ului ce i-o mai fi trebuind, Doamne iartă-mă, că suntem bătrâni de-acuma, cine crede că se mai uită la el ? Pe sorimeur cu o servitoare l-a făcut, nevastă-sa a aflat târziu, nu i-a picat bine, de-acolo i s-a tras...

— io auzit la dumneavoastră kind zis la noi boangheni, noi nu zis' la dumneavoastră büdosz Oláh, întrebaţi domnul Pics şi domnul Roth, ci fost aprope, tot auzit kind zis, şi io pote zice la dumneavostră lo foszo şeghedbă dar nu frumos înjurăm !

— ... ce, tu nu ştii cum a fost prin '47, '48 ? ne dădea .afară pe capete, au eliminat o jumătate de clasă, cântaseră „Trăiască Regele" şi i-a prins subdirectorul, unul Fainzon, venit de la Rădăuţi, eu nu eram printre ei, tocmai atunci chiulisem că-mi dăduse una sculament, tot

m-a dat afară niţel mai târziu, şi-au publicat o porcărie în ziarul local – în sfârşit, aşa, subliniat, în sfârşit elevul reacţionar Lupii Marius a fost exmatriculat !

— ... aia se răsese şi grecu, speriat, întreabă, peru$ unde e peru ? da' muierea – ai sictir, pentru doi poli n-oi fi vrând să.te-nvăţ şi geografie !

— ... avea, avea aproape şaizeci, dar era anviabolă, parol, şcoală mare, monşer, îi plăcuseră adolescenţii, ea l-a început pe Jorj, nu, nu ăla, văru-său de-al doilea, din ramura de la Craiova, ăla care a fost ataşat la Lisabona, mă-sa i l-a dus, aşa, ca-ntre prietene.,.

— Noi suntem de la Suraia, e Vulturii când vii de la Lieşti, faci la stânga, e Gălienii Vechi, pe urmă vine Suraia. Ne-a luat pentru colectivă,' că de ce nu ne înscriem, că să ne punem toţi pământii c-o să fie bine, c-aşa au făcut ruşii şi uite ce bine o duce ţăranii la ei, noi noma, că ne-a zis uncheşu Gavrilă bine pă dracii, să fie la ei binele acolo, că el fusese până la Cotii Donului, mergea şaizeci de kilometri şi da de-un sat, la Don a căzut *prizioner* şi i-a dus departe, murea de căldură, jos ierea nisip şi cămile şi niţel mai încolo munţi cu zăpadă, oamenii nu ierea răi, da n-avea de nici unele, el ne-a povestit şi l-au rupt în bătăi pe urmă, un căpitan de la raion, cu păru i-o muiet oasele* că de ce-a spus la oameni de Rusia, nu l-a mai ridicat, ce să se mai incurie cu el, nc-a luat pe noi, ca mai tineri. întâi a venit cu armata, a adus soldaţi de la Focşani,'e-aproape, douăj de kilometri, cu maşini şi mitraliere, ziceai că e război, a cărat trupă şi de la Galaţi, a-ncercuit satul, să nu iasă nici pasăre...

*— ... unde vezi dumneata incompatibilitatea dintre ştiinţă şi religie ? Da ? Şi domnii Kant şi Laplace au fost de faţă ? Eu o iau ca pe un adevăr revelat, dumneata ia-o ca pe o ipoteză. Sigur c-am citit-o, ca şi dumneata, altfel nu stăteam de vorbă, şi pagina, şi contrapagina, şi de-

monstraţia imposibilităţii infinitului, şi demonstraţia imposibilităţii inexistenţei infinitului, sesizaseşi, da ? Dacă-mj permiteţi o analogie, m-aş gândi la aporiile lui Zenon... Cum adică, raţiunea naturii, păi dacă natura posedă raţiune, poţi să-i zici liniştit Dumnezeu sau Fiinţă Supremă sau Principiu Motor sau cum vrei dumneata, n-o să ne certăm, ca sectanţii, pe etichete, aia e, că ateismul dumi- tale e imagistic, nu te uita aşa la mine, lasă-mă să-ţi explic : omul simplu nu gândeşte în concepte abstracte, el crede în Moşul cu barbă albă, dumneata eşti intelectual, vezi, ai folosit un concept, forţa vitală, de ce această Forţă vitală n-ar fi Dumnezeu ? Pardon, numai comuniştii mai cred în darwinism, fiindcă au interes, caută argumente pentru materialismul dialectic pe care Marx l-a furat de la greci şi tot de-acolo şi Hegcl, Marx era un compilator de geniu, asta nu i-o putem nega, nu era evreu ?! Hai, domnule, fii serios, ăsta e argument, îmi vii cu plantele carnivore, da' ce, astea au crescut singure, fără nimic în preajmă ? Explică-mi, dacă poţi, de ce buruiana de alături nu c şi ea carnivoră, doar au avut aceleaşi condiţii de mediu, m-ai înnebunit cu mediul dumitale 1

— Mihai Popescu, ce prezenţă scenică extraordinară, nu cred că am avut altul mai mare, şi defectul de pronunţare ¡1 avantaja, îl individualiza, uneori avea: ceva metalic în voce, o pronunţie niţel scrâşnită, nu zicea „femeie", zicea „femee". Avea un simţ al publicului nemaipomenit, a, da, şi Vraca, şi Fory Etterle, sunt nişte seniori, nişte gentlemeni, sigur, şi arbitri ai eleganţei, ce bătrâni, monşer, Vraca s-a însurat cu una cu vreo treizeci dc ani mai tânără, poloneză după tată, frumoasă de pica !

— ... e dat dracului moşu, îi făcuse Corneliu Baba'

portretul lui madam Bulandra, artist mare, a prins-o exact, pe pânză, se vede că e os de boieroaică, când a terminat, s-a iscălit : C. Baba şi studenţii, golani, au citit ce Baba, aia cică ar fi auzit, s-ar fi înfuriat şi Arghezi a şi venit cu o tabletă – dar ce-ar fi vrut distinsa doamnă, întreabă el, să semneze pictorul „Ce Fetiţa” ? Ha, ha, ha, asta e reală da’ ai auzit .bancul cu Bălcescu ? zice că era în 85, ăsta e un troleibuz foarte aglomerat, şi cineva din spate întreabă pardon, doamnă, vă daţi ia Bălcescu ? Nu ţi-e ruşine, măgarule, Bălcescu s-a dat la mine, ha, ha, ha...

— ... nu, ăştia au trecut pe Salcia, pe urmă Doru Novi^covici, a. ajuns la Stoieneşti, îl bătuseră rău la anchetă, avea timpanele sparte, vedea că râdem şi e], săracu, n-auzea, punea mâna pâlnie la ureche-şi zâmbea trist...

— ... şi cu Tony, a prins-o cu unu-n pat, că şi baba era rea de muscă, era coclită, dar avea un student care-o servea, dă Tony buzna, rămâne cu gura căscată, ea nici măcar n-a clipit : attends, Tony, que je t’explique !

— ... fiindcă sunt aroganţi, tot ce nu e neamţ e Untermensch, îi respecţi dar nu-i iubeşti, ăştia îţi aliniază şi ideile, nu numai oamenii. Când îşi bagă un lucru în cap, merg drept la ţintă, nimic nu-i sperie, dar dacă se întâmplă ceva ce iese din planificarea lor, intră în panică, pierd busola. Busuioceanu, îl ştie, domnul genpral, lucra la operaţii, vorbea bine franceza, fusese ofiţer de legătură pe lângă misiunea lui Berthelot, dar şi nemţeşte, mă-sa era din Banloc, şvăboaică, fac ăştia de la Misiunea germană o demonstraţie de zile mari, pe principiile Bliez- krieguhii, străpungere tactică pe o axă principală, cu tamtam, lovitură frontală – şi ne explicau ca la tâmpiţi, rupea unul româneşte – „pricepeţ tumnefostră”, la.care Busuioceanu, ăsta avea şcoala lui

Antonescu, nu mai rabdă, ia un băţ, se duce la hartă, scoate o divizie de infanterie şi două divizioane de Panzere şi le explică :

„stăm aici' repliaţi îri semicerc şi-i aşteptăm, le dăm iluzia unei breşe, pică la sigur în capcana, pierdem două-trei zile, dar nu o mie de oameni", Neamţu îşi înfinge monoclul şi se uită la al nostru ca la o maimuţă vorbitoare : Ach, ja ? sehr gutt, sehr gutt, Ich Kongratuliere ! dar eu l-am auzit cu urechile mele când - i-a şoptit lui Schwalbe – eine verdamnnte Zigeuner !

—: ... tata nu mă lăsa pe lângă ele, zicea ce stai tu, mă, în curul muierilor, tu nu-l vezi, femeie ? trimite-l să puie mâna pe carte, mama, săraca, nu-l asculta, lasă copilul că e vacanţă, eu aveam atunci cam unsprezece ani, ruşii încă erau la Mihai Bravu, o unitate mare de artilerie. Stăteam la una, Albina, toţi patru intr-o cameră, cealaltă era ocupată cu o familie de ruşi, el plutonier de poliţie militară, ea locotcnent-major pe la intendenţă. Fi lip şi Margareta. Rusoaică din Basarabia, ştia româneşte, dar când venea careva de-ai lor, mucles I Filip era tâmplar în civilie, i-a făcut mamei două laviţe de bucătărie, le are şi acum. Mama stătea pe prispă, tricota, venea câteodată bunieâ-mca din deal, tăifăsuiau. Când se însera, intrau în tindă, mama făcea lămpile, le punea gaz, vorbeau fel de fel, se deschidea portiţa din fundul grădinii şi venea pâş-pâş baba Ioana, se sprijinea în băţ. Avea atunci vreo optzeci de ani, îl ingropa.se pe moş înainte de război. Aproape că orbise, dar fusese amarnică la viaţa ei. Mama o-mboldea să povestească cum a fost cu. untura, să-i facă plăcere rusoaicei, se prăpădea de râs, Filip se uita întrebător la ele şi ea îl potolea pe ruseşte, „aşteaptă, Filinka Moşu se avusese bine cu o vădană tânără,
pleca la aia ; baba – pe atunci încă nu era babă – l-a pândit, l-a văzut noaptea că merge crăcănat, purtau ei nişte izmene de tort vâra, strânse cu brâu în brăcinar şi foarte largi, am şi acum o fotografie-a lui bunică-meu aşa. Ce făcea moş Andrei ? Lua untură din garniţă, o punea într-o oală de pământ şi băga oala în izmene, le-

gatj de brăcînar, aşa o ducea la ibovnicii. Baba l-a pândit, i-a venit o inspiraţie diabolică, s-a dus la privată, a făcut o anumită substituţie şi, când a trântit aia o lingură de untură în tigaie, că moşului îi plăceau ochiurile, şi de sub untură... „L-a luat la goană, doamnă, l-a firuit aia, cacu-mă-n gura ta de hoţ, nu i-a mai trebuit lui Andrei al meu !" încheia baba, în hohotele muierilor. Tata zicea să-nvâţ şi-n vacanţă, pe mine tocmai statul ăsta în curul femeilor, cum zicea el, mă fascina, mirajul povestirilor. într-0 seară, Margareta a venit la noi, dincoace, şi-a pus capul în mâini, topită de plâns, a venit şi Filip, era negru. Primiseră ordin să se întoarcă în Rusia...

— Dumneavoastră ştiţi într-un fel, noi le-am trăit. Nici nu e de mirare; în 'şcoală vă învaţă acum de Lenin şi cîe Stalin. Regele Ferdinand n-a fost fiul regelui Carol, a fost nepotul lui, băiatul lui Leopold de Hohenzollern şi al Antoniei, fata regelui Portugaliei, Ferdinand, după bunicul său i-au pus numele Ferdinand, Carol I n-a avut băieţi, regina a făcut doar o fată, moartă la şase ani de scariatină, de-aia l-a adus pe nepotul său din Germania. Carol era căsătorit cu Elisabeta, prinţesă de Wied, Carmen Sylvjî era *son- nom de plume.* Ferdinand – cu ' regina 'Marii», da, şi ? regii nu sunt oameni ? Ileana, poate o fi fata lui Ştirbey, englezoaica era temperamentală, iar băr- batu-şău mai rece, mai rezervat, cu Boyle nu e nimic sigur... Carol al Il-lea avea oricum drept de primogeni- tură, hu era cel mai mare din cei şase copii ? e normal să nii-i ştiţi, Elisabeta, măritată cu George al Greciei, Maria – cu Alexandru al Iugoslaviei, Nicolae, un zurbagiu, se batea cu şoferii, s-a însurat cu fata cârciumaru- lui din Tohani şi l-au scos din listele Casei Regale, pe urmă Ileana, povestea cu regina şi Ştirbey, în sfârşit Mireea care a murit en *bas âge.* Aş, nu, prostii, Carol a fost însurat legitim cu Zizi, ssst,

vorbiţi mai încet, Lulu Lambrjno e frate-său, a fost cumnat cu Carol, să nu ne-audă...

... Asta e părerea dumneavoastră, domnule colonel, dumneavoastră, ofiţerii, l-aţi adus, cu jidoafea hii cu tot, şi ce-a făcut atunci domnul Maniu ? Nu că am fost eu prefect liberal, dar trebuie să recunoaşteţi că liberalii au fost categoric contră ! Gheorghe Brătîanu a fost pentru, ziceţi ? A, aici vă înşelaţi, domnule colonel, a fost un mare istoric, dar un foarte slab om politic. Ca lorga ! Cum se bagă profesorii ăştia în politică, cum se fac de râs. Şi, să mă scuzaţi, şi dumneavoastră, militarii, luaţi-l pe Averescu ! Cine s-a adunat pe lângă el ?! ...Păi tocmai de-a ia, ca fusese eroul de la Mărăşeşti, de unde să ştie mareşalul, militar până-n sânge, cu ce lichele are de-a face ? Nu se aciuase pe lângă el până şi Petru Groza ? Da, da, nu vă uitaţi aşa la mine !

— ... păi hai sa-i luăm pe degete : Moscovici ce-a fost ? Dar Gaidosch ? Şi David Fabian, şi Ghelerter, şi • Pistiner, aici aveţi dreptate, erau sooial-democraţi., dar tot de stânga, nu i-au înghiţit comuniştii ? Să mă iertaţi, domnule doctor, dar dacă nici atâta lucru nu ştiaţi, înseamna că discutăm degeaba ! (doctoral) Alexandru Dobi'ogeanu-Gherea era băiatul lui Constantin Dobrogeanu- Gherea, şi ăla nu era dobrogean cum nu simt eu arhimandrit, îl chema Nuhăm Katz, ovreiaş din' Rusia, şi ăştia, până nu-şi trântesc ei un nume să duduie Carpaţii, nu se lasă. Gherea'vîne de la gheară, pisică, Katz pe nemţeşte, vedeţi ce imaginaţie sucită au. Unde era o mişcare care să conteste statul român, hop şi ei ! Ăştia au intriga în sânge, îi zgândăre-n cur să fie alăturea cu legea. Sigur, şi când au luat comuniştii puterea 1 Tot împotriva legii adevărate au mers ! Nu numai Ana Pauker ! Dar Teohari, dar Luca ? N-au distrus tot?!

...de înţeles, vă înţeleg, şi pe dumneata, Emile, şi pe tine, Sandule, un rege nu-şi poate permite ce-i e îngă-

duit omului ele rând, dar hai s-o luăm şi pe partea cealaltă. Car ol nu éra om şi el ? Toţi ne facem de cap, dar femeia vieţii noastre e una singură 1 Poate ca aşa i-a fost scris, să fie Lupeasca femeia vieţii lui ! Sunteţi prea tineri, judecaţi prea abstract, aşteptaţi să vină ispitele peste voi ! V-au îndoctrinat ăştia cu „dictatura carlistă". Dar de ce nu se recunoaşte că el a dotat armata, şi-a făcut-o armată ? E uşor să-l bălăcăreşti, să-l faci regele Pulaelibus, să-l proclami curvarul cürvarilor, cum face idolul dumneavoastră, că-i aducea Gavrilă Marinescu putori, că i-o băga noaptea-n pat ba pe Tanti Cur-de-Fier, ba pe. Foamea Neagră... Dar de ce nu spune jigodia asta, care şi-a bătut joc de ncnorociţii de pe Canal, marele romancier, ce a făcut regele pentru cultură ? Ei, şi dumneata acum, „a dat bani din buzunar !?", află că a dat şi bani din caseta regală, îi înfiinţat Fundaţiile Regale.

Tu, că ai fost la ziaristică, ce ziare au ăştia acum ? Scânteia, Munca,'ce scrie într-unul scrie şi în celălalt ! Cu toată dictatura şi cenzura lui, sub Carol a scris fiecare ce-a vrut, şi ăia de dreapta, şi ăia de stânga,, mai cu mască, dar scriau ! Numai la Brăila erau 22 de publicaţii în 1938, când am ieşit eu profesor, ajunseseră liceele de provincie la fel ca Lazăr sau Şincai, de la ele plecau profesorii la universităţi, unii au ajuns la Academie, ca Perpessicius, hai să dăm Cezarului ce e al Cezarului !

... Nu ştiu de unde vi s-a năzărit că suntem un,popor aşa de blând ! Românii nu pot fi blânzi, domnilor, măcar şi pentru că Su trebuit să stea tot timpul cu ghioaga-n mână. Asta. îţi intră în sânge, vrei, nu vrei ! Intră în acidul ăla oxiribonumaiştiucum cu care ne ucide don' doctor Răileanu ! Dumneavoastră judecaţi după cărţi, aveţi viziune livrescă, dar dacă tot îmi aduceţi ca argument semănătorişti, ia să ne gândim

noi la ţăranii lui Sandu-Aldea, unul hoţ, altul tâlhar. Dar Ion al lui Re-

breanu, e „blând” ?! îi tot daţi zor că ne-au stricat ruşii şi evreii, de parcă ar fi Nikolski de faţă când te calcă Şomlea cu cişmele că aşa i s-a sculat lui ! De unde au ieşit toate leprele astea, Istrate, Feciorii, fraţii Şomlea, dar băieţii de la şcoala de la Jilava care ne-au rupt curu cu cişmele, nu din sânul poporului român ? Dar răcanii din trupele de securitate ? Ce le-au făcut deoiştilor ? Strămutaţilor ? Propriilor lor fraţi ? Lăsaţi prostiile astea, nu e vorba de popoare, e vorba de oameni.

Care e om, om rămâne, că e ţigan, că e bulgar, ungur sau neamţ. Nu, argumentul d urni tale e subţire, ruşii au fost totdeauna gregari, au trăit în obşti, nu ştiu dacă „rusul e bun să-l pui la rană când e singur, cumplit când e în haită” nu e un mit. Eu unul câte unul nu i-am văzut, ştiu doar ce-au făcut când au intrat în ’44 şi mi-ajunge !

. , – ... ce să mă liniştesc, domnule, ce să mă liniştesc, parcă eu nu ştiu ce-am la inimă, nu sunt doctor ?! dar de ce să tragă cu urechea ? Eu povestesc ceva ca omul, lui i se pare că... şi nu stă să întrebe, poate e o coincidenţă ! Păi, stai s-o dăm pe uliţa mare, dacă e aşa, tot delapidator e şi dumnealui, oamenii crapă dacă nu fac o şmecherie, s;i ciugulească ceva, cât de cât, pentru delapidare îi luaseră, băgaseră banii agenţiei în buzunar, el şi cu încă doi impresari, le-a dat doi ani, acolo, i-a dus. la Buftea, la fabrica de conserve, la desfăcut păstăi, boieri ! şi ei, boşo- rogii, s-au apucat să mănânce... ba că chinezii le-au dat americanilor cinci sute de avertismente serioase, ba că n-aduce anul, ce-aduce Libanul, i-a luat frumuşel, le-a tras o anchetă ţapănă la Uranus şi-acuma vine dumnealui să-mi spună „noi, politicii !* Care politici, domnule, când ai.luat bani de la primarul din Sinaia, s-o scoţi pe fie-sa ăfiss România, tot politic erai ? Ceee ? Tu pe mine?! Te bag...

— Gata, s-au încins boşorogii, Fredi ! Es Kommt **„futu-ţi” !**

— Hei, camera 93 ! ce-i gălăgia asta, sunteţi surzi, unde vă treziţi ? N-aţi auzit stingerea ? Şefu de cameră ! Tu ce păzeşti, bă, ţi s-a urât cu binele ? Vrei să-ţi fac raport ? La paturi, fuga marş !

„în cuşca unde ne petrecem traiul" – îl parafrazez pe Viilon, „Cuşca" este foarte prost spus. Vieţuim într-un spaţiu cu două determinări : coridorul şi cimitirul. în principiu, de îndată ce se trânteşte uşa îmbrăcată în fier a camerei, ar trebui să fim izolaţi de restul lumii, să devină abstracţii şi coridorul şi pământul presărat cu cruci ce se aşterne la picioarele zidurilor. Tot izolaţi, şi dinspre interiorul temniţei, şi de exterior, să existăm într-un univers ermetic, suficient sieşi, ca un atom cu toate valenţele amputate. în principiu. în realitate, şi dintr-o parte, şi din cealaltă curge către noi un flux neîntrerupt de semnale. De atâtea mii de ori deschisă şi închisă, vizeta nu mai e etanşă. După ceai sau, mă rog,' denumirea nu contează, pun ochiul la colţul dreptunghiului de metal şi orificiul, insesizabil de-afara, îmi dezvăluie o privelişte dantoscă : şiruri lungi, mute, de fantome cenuşii, indistincte, cu feţe cretoase, pe care palida lumină filtrată 41 iulteriorului face ■ să tremure ape gălbui. Automate fără vârstă, părând a fi existat acolo dintotdeauna, ca şi când zidurile de un alb nefiresc şi imensul puţ multi- etajat, cu plasa în loc de tavan şi balustrade *garde-fous* ca la Sing-Sing ar fi fost matricea lor originară. Şiruri stereotip«, fiecare exemplar părând a fi dedublarea celui care ii preceda. O fantă similară în lemnul oblonului din faţa geamului îngăduie ochiului să perceapă lumea liberă. Iar lumeii liberă, din perspectiva camerei noastre, ni se înfăţişa statornic sub chipul cimitirului Rosza Sandor.

Numele unui haiduc îngropat acolo, răpus de gloanţele honvezilor, după ce stăpânise codrii dintre Jichiş şi Dăbâra. Departe se zărea şoseaua, cu camiotine minuscule şi căruţe trase de boi albi. Apariţiile acelea mobile traversau, efemere, câmpul nostru de observaţie. Permanente erau crucile şi, între ele, mereu altele, mereu proaspete, gropi aşteptându-şi ocupantul. Acolo erau înmormântaţi în secret oameni despre care familia nu mai ştia nimic de ani de zile, ca bietul colonel Gogo, mort de un atac cardiac sub ochii noştri. Se şoptea că tot acolo zac şi trupurile băieţilor ucişi cu trei ani înainte, din ordinul lui Goiciu, ţiganul criminal, prieten cu Dej, alt ţigan, care-l trimisese la comanda puşcăriei, şi al celuilalt asasin, Istrate, fostul învăţător înlocuit cu Tudoran. (Probabil că acuim îşi mănâncă liniştit pensia). Se baricadaseră, puseseră paturile în uşă şi refuzaseră mâncarea, protestând astfel împotriva astupării ferestrelor cu obloane de scândură şi a montării unui coş de evacuare a fumului de la bucătărie în faţa ferestrei lor, pe o căldură atingând şi aşa limita de sus a puterii omeneşti de rezistenţă. După 1950, în puşcăria politică românească „se slăbise şurubul”, crăpase Stalin şi urmările se simţeau până la periferiile sistemului.' Veniseră evenimentele din noiembrie ’56 de la Budapesta, nu se putea ca tocmai tenebroasele teritorii ale recluziunii să fie lăsate deoparte. Trebuia, însă, un pretext ; pe vremuri, strategii luptei împotriva poporului român aleseseră temniţa de la Piteşti pentru experimentarea „reeducării”. În vara lui 1958, sorţii au căzut pe Gherla. După asasinate, maurul se puteţi retrage, Goiciu a şi fost înlocuit, spre uşurarea noastră nu l-am mai găsit acolo, comandant fiind maiorul Alexandru iar şeful pazei şi regimului – căpitanul Tudoran ; în ce mă priveşte, şi întrucât i-am putut observa, nu numai de pe celular unde, practic, erai înmormântat de viu, ci mai ales din curtea „muncilor”, unde am lucrat la întreţinere, şi din fabrică, s-au purtat corect, evitând excesele. Nu

pot, însă, băga mâna în foc pentru ce sc putea întâmpla – în „camera de alături” (titlul, de altfel, ales de Goma pentru prima sa carte), o puşcărie ca Gherla întinzându-se mai cât un cartier de oraş, mai ales că .Alexandru şi Tudoran nu reprezentau decât partea vizibilă a icebcrgului, rădăcinile înfipte în mâlul tulburp al adâncurilor încurcându-se printre picioarele scurte şi groase ca buiumacii ale lui Domocoş, şeful contrainformaţiilor, starostele cohortei de turnători, maestrul tuturor combinaţiilor care, în acel sfârşit de 1961, puteau încă duce la un proces în închisoare, de pildă pentru asociere în vedere Îi constituirii unei organizaţii legionare. Parcă era mare lucru ? Clujul, cu securitatea şi procuratura lui militară, era la o «zvârlitură de băţ. Grosul trebii l-ar fi făcut însă Domocoş, în biroul lui secret, pe care nimeni dintre noi nu ştia să-l localizeze, să spună în care corp de clădire se afla ; el ar fi luat primele declaraţii, după ce şi-ar fi pus vi sta voii să-i târască victimele, cu ochelari negri, printr-un labirint de galerii şi catacombe, ades cu capul dogit de izbituri de imprevizibile praguri joase, cperiate de mersul în patru labe printr-un soi da coridor înalt cât cele prin care ies fiarele în arenă, lăsate să aştepte ceasuri întregi în cătuşe într-o fundătură sinistră, fără nimic în afara uşii de fier pe care fuseseră îmbrâncite înainte de a li se scoate, într-un târziu, ochelarii. Nu vorbesc după spusele altora, nici din tenebrele închipuirii mele, este drumul pe care am fost dus după ce l-am bătut pe un ţigan turnător şi am declarat greva foamei. La Uranus am trecut prin chinurile cufundării într-un univers inuman şi mi-a fost frică; îmi rămânea, totuşi, speranţa. La Jilava, experienţa veteranilor ne învăţa răbdarea de a aştepta termenul unei situaţii, speram, pasagere ; la Salcia visam la mirajul unei puşcării serioase, clasice, unde să dobândeşti, în sfârşit, statutul ocnaşului, să ai, adică, o celulă unde să nu te ningă, să nu te plouă, să nu te bată vântul Bărăganului şi să nu înoţi prin noroaiele Insulei

Mari. lată-mă aici, într-o oază de curăţenie şi linişte şi tocmai aici, în această sucursală terestră a Edenului, cunosc adevărată groază, cea care îţi îngheaţă întreaga fiinţă fiindcă este legată de distrugerea speranţei. Stau în aceeaşi cameră cu Aurel Gulan, cunoscut cu doi ani în urmă, pe rcduitul de la Jilava.

Are în faţă o condamnare de opt ani, în spate alţi doisprezece, bătuţi pe muche, făcuţi prin închisori şi lagăre din Uniunea Sovietică şi este înzestrat, pe lângă o rezistenţă fără pereche, şi fizică, şi morală, cu o luciditate care i-a fost cel mai serios atu în lupta pentru supravieţuire dusă în pustietăţile de gheaţă ale Marelui Nord Siberian. Aurel Gulan aplica cu stricteţe o învăţătură extrasă din viaţa carcera la şi pe care a urmat-o şi Soijeniţîn, arestat cu doi ani mai târziu : nu te mai gândi la ce ai lăsat în urmă, la ai tăi, la ce e *afară.* Nu trăieşti, asta nu e viaţă, dar nici nu ai murit şi, dacă nu-ţi convine, ia-ţi zilele. Nu e uşor, nu numai fiindcă te opreşte instinctul de conservare, nici tehnic vorbind nu e simplu, totuşi, dacă vrei neapărat, poţi. Dar dacă te hotărăşti să-ţi accepţi soarta -— de care, cel mai adesea, nu deţinutul e responsabil – atunci încuie amintirile, reprezentarea vieţii tale trecute, sentimentele faţă de ai tăi în cel mai obscur ungher al sufletului, pune-le sub şapte lacăte. Mult mai bine ar fi să le ştergi complet. Daca vei mai vedea lumina libertăţii, cu atât mai bine ; dacă nu, te vei fi chinuit mai puţin. La douăzeci şi unu, douăzeci şi doi de ani. Aurel Gulan termina, cu nota maximă, şcoala de ofiţeri. România tocmai intrase în război şi proaspătul sublocotenent şef de promoţie a fost .afectat batalionului de gardă al mareşalului. S-a simţit frustrat, nu făcuse şcoala militară ca să rămână departe de front. Superiorii direcţi i-au refuzat cererea de a fi trimis în foc. A insistat să iasă la raportul mareşalului. Cu Ion Antonescu nu era de glumit, nu se juca nimeni cu ierarhia şi regulamentele militare, dar a reuşit sâ-i

vorbească. A .fost trimis pe front, afectat unei formaţii de vânători de munte, Batalionul IV, ajunsă în scurtă vreme celebră datorită componenţilor, militari de elită, inteligenţei combinaţiilor tactice, superbului dispreţ al tinerilor faţă, de gândul morţii. Studiind metodele de Luptă ¿de partizanilor, a zădărnicit câteva operaţii întreprinse de aceştia în spatele frontului. Ofiţerii ruşi de informaţii i-au aflat numele, celebritate pe care avea s-o plătească scump. După luptele din Caucaz, a ajuns în Crimeea, unde a văzut lucruri atroce, despre care supravieţuitorii n-au vorbit decât cu ai lor, sub pecetea tainei, Astfel, după căderea Odesei, a dat peste şiruri de trupuri de-ale soldaţi lor. noştri cărora li se tăiase membrul viril, înfigându-l'i-se în rană câte un proiectil de bramlt. în retragerea precipitată către ţară,unitatea s-a dispersat şi trupa în mijlocul căreia ajunsese a căzut într-un cleşte. Se îmbrăcase în uniforma unui soldat. Au fost capturaţi, ofiţerii separaţi imediat, el a nimerit cu soldaţii intr-un lagăr pentru gradele inferioare şi trupă. După câteva săptămâni, a venit un „Willys" cu câţiva ofiţeri de la contraspionaj... „Smerş” drept la el s-au dus. îl dibuiseră. Şi-a negat adevărata identitate, a tăgăduit cu îndârjire că ar fi cel căutat. Cu un an înainte, strigau la megafon către avanposturile liniei intâi – „sublocotenent Gulan, treci de partea noastră, te facem maior !” A răspuns, prin instalaţiile nemţeşti de amplificare a sunetului, într-un mod pe cât de spiritual, pe atât de... nepoliticos. A la Cambronne. Insistenţele politrucilor fuseseră zadarnice. Aveau acum prilejul să-şi răzbune umilinţa. N-au lovit imediat, i-au repetat propunerile. Ofiţerul român nici măcar nu s-a obosit să răspundă, nu părăsise liniştea Cartierului General pentru a deveni trădător. L-au scos noaptea din lagăr, sub pază straşnică, şi l-au dus la „Maison Rouge”, la Gorki. Era prima mea „maison”, glumea el, aveam sâ mai trec, în ţară, de data asta, pe la „Malmaison” A stat cam un an

într-o cameră foarte înaltă cu geam oblonit, cu pat rabatabil, fixat ziua în perete, fără saltea, fără pernă ; i-au lăsat mantaua. Complet, singur. Mâncarea i se dădea prin vizetă, într-un soi dc căuş de lemn. Lingura – tot de lemn. Gardienii aveau ordin să nu-i răspundă, erau dresaţi să nu audă nimic şi să privească prizonierul ca prin sticlă. Când s-au convins că Gulan nu poate îi obligat, prin frică, să trădeze, l-au trimis mai departe, în interior, dintr-un sediu al NKVD intr-altul. A văzut lucruri pe care un tânăr român, născut ca el, în preajma făuririi statului naţional, a revenirii Basarabiei şi Transilvaniei între frontierele istorice ale patriei şi crescut în spiritul libertăţii şi respectării legilor şi fiinţei umane, le-a simţit ca pe un coşmar. în arestul uneia dintre acele clădiri sinistre, drumul lui s-a încrucişat cu al unui grup dc vlasovişti, de soldaţi sovietici, abandonaţi de Stalin care, buimăcit de izbitura de berbec a armatei germane, fusese incapabil, timp de aproape un an, să stăvilească dezastrul ; flămânzi, în zdrenţe, aderară la armata generalului Vlasov, trecut de partea nemţilor tot fiindcă fusese lăsat fără muniţii şi fără alimente, deşi fusese singurul comandant de armată de pe frontul Leningradului care, în februarie 1942, nu se retrăsese din faţa duşmanului. (La Butirki, puşcărie moscovită, soldaţii vlasovişti i-au povestit lui Soljeniţîn că autorizaţia de retragere j-a fost refuzată urmatei încercuite timp de două luni, de-a lungul cărora oamenii au ajuns să Iacă fiertură până şi din copitele Cililor morţi de foame ; când li s-a permis să se retragă, era prea târziu, germanii tăiaseră şi ultimul cap de pod pentru care muriseră, inutil, atâtea mii de flăcăi...) De- cinai i, litră excepţie, trădători (în timp cc autorii dezastrului sc încovoiau sub greutatea decoraţiilor), îi aştepta glonţul, pe măsură ce tribunalul, fără ca măcar să-i vadă la faţă, trimitea sentinţele pe complicatele căi ale birocraţiei. La şase dimineaţa, deţinuţii primeau cana de ceai şi felia de

pâine. Le luau – dar nu se atingeau de ele. La ora nouă se deschidea uşa, venea un nacealnic cu o listă, citea câteva nume şi încheia – „na rastreli" – la împuşcare ! De-abia atunci mâncau cei. rămaşi.

Câtă vreme nu se ştia cui îi vine rândul, de cc să se strice de pomană bunătate de mâncare ?! : Ofiţerul român a fost condamnat la douăzeci şi cinci de ani de lagăr de muncă ; sentinţa a >venit într-un timp când nemţii se retrăgeau în derută, iar soarta Rcichului fusese pecetluită, în orice ţară de pe faţa pământului, învingătorul le-ar fi redat învinşilor libertatea. Nu şi Uniunea Sovietică din lagărele căreia mulţi militari au fost eliberaţi de-abia în 1956, la doisprezece ani după ce ţara lor se aliase cu ruşii. I s-a aplicat articolul privindu-i pe criminalii de război şi a intrat în lumea ocnelor şi a lagărelor, ajungând dincolo de Cercul Polar, la Vorkuta, aproape de ţărmul Oceanului îngheţat de Nord, într-un loc unde morţii aşteptau îngropăciunea şase-şapte luni într-o baracă fiindcă pământul se făcea tare ca piatra sub muşcătura gerului. I-a cunoscut pe stăpânii „dinăuntru" ai gulaguhn, hoţii şi criminalii, *blatnoi* în argoul pegrei ruseşti, dintre care administraţia, pentru a-i măcina şi mai cumplit pe politici, îi recruta pe omologii groaznicilor Kapo din lagărele naziste. Dacă s-ar fi gândit într-una la enormitatea pedepsei date, pentru crime inexistente, la tinereţea lui distrusă, Gulan ar fi devenit în scurt timp un *dohodiaga,* biata zdreanţă umană care se încăpăţânează, în virtutea unei firave pâlpâiri a flăcării vieţii, să-şi mai târască zilele până crapă ca un câine, sub ochii indiferenţi ai administraţiei şi ai dreptului comun. El a înţeles, însă adevărul cutremurător al întăririi puterii de ii rezista tocmai prin ruperea voluntară a tuturor legăturilor cu viaţa trecută. Soljeniţîn a exprimat magistral ideoa aceasta, atât de simplă şi atât de greu de pus în aplicare : „... ai pătruns într-o ţară de epopee. Timpul care desparte sosirea de

plecare se măsoară aici cu zecile de ani, în pătrar de secol. *N-ai să revii niciodată în Uimea de odinioară!* Cu cât te vei dezobişnui mai repede de ai tăi şi de tine, cu atât va fi mai bine. Va fi mai uşor*. O vigoare ieşită din comun, puterea magică a tinereţii —• dar şi voinţa de fier de a stăpâni gândurile şi timpul i-au ajutat să trăiască ziua aceea din 1956 când trenul de foşti prizonieri a ajuns la Ungheni. Văzuse şi auzise multe, în lagăre cunoscuse mii de oameni din toate colţurile Europei şi Asiei, asasini, dezertori —- dar şi înalţi prelaţi, foşti miniştri, comunişti spanioli refugia ţi după înfrângerea din 1936 în ţara comunismului victorios, italieni, baltici, unguri, germani, basarabeni, colhoznici ruşi, ofiţeri polonezi, scăpaţi ca prin miracol de glonţul tras în ceafă la Katin, evrei... L-a cunoscut pe Erich Hartmann, asul aviaţiei mondiale (352 de avioane doborâte) ; când l-au închis, în gulag îşi ţâra încă zilele. Fanny Kaplan, care trăsese cu aproape un sfert de veac în urmă asupra lui Lenin. Una dintre cele mai vii amintiri ale lui era primul drum cu duba, în tovărăşia unei fete trimise în lagăr pentru o banală neglijenţă vrednică, cel mult, de o mustrare. Atunci a văzut, după un an. o fiinţă care nu era NKVD-ist. Gulan ora o enciclopedie de date asupra sistemului carceral sovietic şi este mare păcat că cei care l-au ascultat povestind în serile de la Gherla, n-au pus pe hârtie tot ce-au aflat de la el. Spuneam că l-a salvat voinţa lui extraordinară. La Gherla a trecut prin dureri greu de descris – a eliminat pietre de la rinichi, după ce bolîse câteva zile. Ca să nu urle, se apucase de fiarele patului,

mâinile i sc ¡«Ibiser.i, fălcile i se tetanizaseră, dăduse ochii peste cap, CRI leoarcă de sudoare. într-o noapte am stat mult de vorbă, pe şoptite.- Până la el, aflasem puţine lucruri despre sistemul penal al ruşilor. Nici nu-ţi poţi Închipui, mi-a spus, cât de numeroşi sunt cei care au trecut prin puşcărie, de la simpli' colhoznici şi muncitori până la directori de mari întreprinderi. Nu se miră nimeni şi nu e lucru de ruşine fiindcă, dacă cercetezi din aproape în aproape, rar familie să nu.fi avut pe cineva dincolo de gratii pentru vini reale dai, cel mai des, nesemnificative, când nu erttu de-a dreptul închipuite. Al doilea – şi de aici am pornit, revelaţia acelui fapt monstruos m-a făcut să-mi îngheţe sângele în vine în noaptea liniştită de la Gherla, când nimic nu părea că mă ameninţă, să ştii, a continuat, nimeni dintre cei intraţi pe poarta lagărului n-a ajuns vreodată în libertate ! E o lege a comunismului ! Cum nimeni ? Dar eliberarea ? Sfârşitul mandatului de execuţie ? Ai să vezi, a zâmbit amar, cei mai mulţi s-au pomenit cu a doua condamnare, de obicei în continuarea directă a primei. Iar rarisimii care au ajuns ,,afară", au târât puşcăria cu ei şi *în ei.* Ori- • cum, n-au mai fost aceiaşi oameni, sub nici un raport. Propria lui viaţă era o ilustrare exactă a ce-mi spusese. Colegul nostru mai vârstnic,. învăţase germana şi rusa, cât de bine se poate omeneşte, adică fără să se deosebească de nemţi ori de ruşi; Găsise un post de traducător la un institut, se căsătorise, locuia pe undeva pe Şcrban Vodă. Modesta lui fericire n-a durat decât doi ani, Sub un pretext ridicol, l-au luat din nou, parcă dinadins ca să-i dea dreptate... Eram prea tânăr, n-am înţeles, deşi mă aflam în „laboratorul" statului comunist, că mă prenumăram printre cobaii aleşi pentru experienţele necesare fundamentării unei tactici secrete, a dominării absolute a minorităţilor infime asupra unei majorităţi timorate, indistincte, despersonalizate.

„Arhipelagul

Gulag” mi-a .căzut în mână, pe căi foarte ocolite, prin *77-*78 ; în nopţile solitare când îl citeam înfrigurat, dintre toţi cei pe care i-am cunoscut *intra muros,* de Aurică Gukm mi-am amintit cel mai des, aşa cum era la Gherla : vânjos, măsurat în gesturi, cu două de-abia schiţate golfuri deasupra frunţii, zâmbitor, un zâmbet carc-i lumina faţa oacheşă care-l făcea să semene cu un om al sudului, georgian sau persan, egal în orice împrejurare, ca şi când nu şi-ar fi târât, vreme de cincisprezece ani, viaţa în sşxitcle gratiilor şi a sârmei ghimpate, prin lagăre presărate din bazinul îngheţat al Marelui Nord până la câmpia friptă de soare a Dunării.

„...Omul tocmai fusese eliberat, după şapte ani de lagăr. Era corector de meserie şi fusese arestat fiindcă lăsase să se strecoare o greşeală în editorialul ziarului: tipografii încurcaseră două litere în Stalin. (Prin anii ’70, în „Dobrogea Nouă” a apărut *Ceauseşcu,* evident – o eroare. N-a fost condamnat nimeni, desigur, dar mare scandal tot a fost – A.M.) *Ce povesteşte* e *incredibil. E o lume, un vis urât, ai zice. Ca şi când ar veni de pe o altă planetă. Au obiceiurile lor, Evul Mediu al lor şi Timpurile Moderne ale lor, dictoanele lor, proverbele lor... l-am întrebat ce voiau să însemne zece ani de detenţie fără drept, de corespondenţă la care au fost condamnate mii de persoane în 1937.* (Toate au fost împuşcate; „fără drept de corespondenţă” este formula găsită de Vîşinski, vechea noastră cunoştinţă, pentru a masca un carnaj de neconceput chiar şi pentru un popor obişnuit să îndure orice – A.M.) *El mi-a spus că n-a văzut în lagăr pe nimeni care să fi primit o asemenea condamnare şi, totuşi, fusese prin zeci de lagăre... Mi-a vorbit despre un mod de a se sinucide în mlaştinile Kolîmei: nu mai mănânci şi bei câteva zile în şir apă din băltoace, mori de edem. La*

ei asta se cheamă „a băut apă", a „început să bea". Bineînţeles, dacă eşti bolnav de inimă... El zice că cel mai rău, mai rău decât lagărul, e drumul. Dreptul comun face ce vrea în convoaie, iau hainele, mâncarea, joacă viaţa politicilor la cărţi, 'cine pierde trebuie să ucidă un om cu cuţitul, iar victima ignoră, până în ultima clipă, că i s-a jucat viaţa la cărţi. La fel de groaznic e că dreptul comun are toate posturile de comandă în lagăr... politicii n-au nici un drept, îi tutuiesc, „fascistul", ziceau hoţii vorbind de Mitia.

Alexandra Vladimirovna azvârli, cu voce tare, ca şi când s-ar fi adresat unei adunări:

— Omul acesta a fost transferat din lagărul unde se afla Mitia la Sîktivar; un anume Kaşkotin a sosit la începutul războiului la grupul de lagăre unde stătuse Mitia şi a organizat uciderea a vreo zece mii de deţinuţi.

— Doamne, zise Liudmila Nikolaevna, aş vrea să înţeleg; oare Stalin e la curent cu -toate grozăviile astea?

— Doamne, făcu Nadia, maimuţărind-o pe maică-sa, tu nu înţelegi ? Stalin a dat ordine să-i omoare."

... Şi cărţile pot fi arestate, nu numai oamenii. **E** lesne de înţeles de ce romanul lui Vassili Grossman a zăcut douăzeci de ani sub lacăt.

în „Gherla", Paul Goma îl pomeneşte în treacăt pe Carol Golner. Avea o forţă ieşită din comun, se povestea că unul dintre fraţii Mureşan, şi el foarte vânjos, îi înfundase, scurt, boneta pe frunte, Înjurându-I, fiindcă nu se descoperise trecând prin faţa lui către ţarcul de plimbare. Erau Ia etaj, pe celular. Golner s-a oprit, i-a luat calm şapca de pe cap, a azvârlit-o pe plasa de sârmă, l-a luat pe grasul caraliu de centură şi, fără efort aparent,

l-a azvârlit peste balustradă —• du-te şi ţi-o ia ! În Vietnam pariase odată că urcă în mirador cu câte un sac la fiecare subţioară. în primăvara lui ’45, îmi povestea Sandu Moghioroş, plecaseră împreună pe drumurile unei Europe Centrale devastate de război. Doi adolescenţi mânaţi de mirajul aventurii. Se feriseră de patrulele militare, n-aveau hârtii, ostilităţile încă nu se încheiaseră, Nici ei nu ştiau cum ajunseseră în birourile de recrutare de la Marsilia ale Legiunii Străine „ei hop, nous v’la à bord d’un bateau qui nous mène à Siddi-bel- Abbès”. Moghioroş povestea în franceză, îi făcea plăcere să vorbească în limba pe care n-o mai folosise decât sporadic din 1954. La centrul de instrucţie din bled, satul alger ian de unde începea deşertul, viaţa era departe de a fi perpetuă distracţie. Marşuri de zi, tir, exerciţii tactice pe o arşiţă de care erau departe şi cele mai fierbinţi zile ale azeriî transilvane, marşuri de noapte, învăţarea tacticii de comando – în urletele ' instructorilor printre care câţiva nemţi despre care se spunea câ fuseseră în S.S.. cu. toate că, formal, foştii membri ai „Schwartzenkorps” nu erau admişi în legiune. Adevărul nu-l ştiau decât cei de la Deuxième Bureau. Erau automate, maşini, nu oameni. La început, cei doi ardeleni au crezut c-au să moară de epuizare, mai târziu au supravieţuit tocmai datorită acelor gefreiteri şi instrucţiei neomeneşti care-i golea de sentimente şi-i făcea mecanisme cu reflexe fulgerătoare. Era o lume aparte, adunată din patru zări, cu nostalgiile, aprehensiunile şi biografiile ei secrete, o *société close,* un club în interiorul căruia fostul ofiţer al Wehrmachtului, ajuns simplu soldat, îşi freca coatele cu ucenicul ajuster de la Cluj şi cu contele fugit de pustietoarele gânduri pe care ţi le lasă dragostea înşelată. Unul dintre nemţi- era detestat de toată lumea, un limbric spălăcit, şeful arestului. Ordona plantoanelor

să punã gamelele cu mâncare jos, direct pe cimentul

strâmtului »-oriilor »lintic œlule, deschidea uşile, coniamla „iuli.it şi număra până la zece. Cine nu lăpăia **ini.-** şi »ine putea? – fiertura fierbinte vedea gain.-ia zburând cu o lovitură de bocanc şi mai flămânzea două zile... *ils ont réglé tout* ça à *la Saint-Valentin'.* De ziua patronului Legiunii, datina poruncea graţierea aresta ţi lor, învoire generală şi iertarea tuturor păcatelor. *Nous avons fait toute la nuit la bamboche avec les putes !* A doua zi, de dimineaţă, când trăsura **a ajuns la poartă,** comandantul centrului de instrucţie a văzut lângă corpul de gardă, înfipt într-o baionetă, capul gefreiterului. A tresărit, a trecut mai departe şi, drept orice comentariu, **a** ordonat, închizând definitiv orice discuţie – *enlevez- moi cette chose-là* .* La câtăva vreme, beţiile cu rachiu de curmale, bătăile din cârciumi, fierbinţile arăboaice şi instrucţia epuizantă în deşert au devenit amintiri. Din iadul galben al deşertului african, au ajuns în iadul verde din Indochina, în jungla misterioasă a Mekongu- lui, unde nimic nu amintea de Transilvania natală, nici pădurea tropicală a cărei vegetaţie nebună invada şoselele strategice, nici şerpăria veninoasa, nici bolile venerice, schiloditoarc, nici omuleţii oacheşi în stare să se caţere ca şopârlele pe ziduri, să se întruchipeze din întuneric şi să înjunghie, tăcuţi ca umbra, santinela în vârful miradorului. Sandu Moghioroş îşi amintea de o goană nebună în noapte cu camionul printr-un tunel de verdeaţă – crengi şi liane din care, spânzurând, coada unui piton a crăpat ca pe-un pepene capul unui camarad. în ciuda ordinelor nu lăsaseră prelata, să se mai răcorească. Au căzut într-o ambuscadă, au stat prin lagăre din junglă, cu ochii în patru, să nu se strecoare

vreun şarpe prin ierburile crescute năpraznic sub ploile musonului, au flămânzit cumplit, ajunseseră piele şi os. Militarii lui Ho-Şi- Mîn i-au sucit pe toate părţile, printre ei se aflau ofiţeri anchetatori şcoliţi la ruşi şi care vorbeau excelent şi

franceza, şi-au dat repede seama că Moghioroş nu e cetăţean al fostei metropole, cum pretindea, şi nici Golner din Reich. *La mouchardise aidant,* li s-a stabilit naţionalitatea. Restul a fost o extraordinară epopee a transferurilor dintr-un lagăr în altul până la fraţii chinezi, pe mâna cărora au fost daţi pentru ca aceştia, la rândul lor, să-i predeti ruşilor. Sub pazti soldaţilor lui Mao au traversat China, apoi, cu Transsiberianul, cei aproape treisprezece mii de kilometri care îi despărţeau de ţară. La Ungheni, aproape în acelaşi' timp cu Aurel Gulan, au pil? piciorul pe pământul ţării din care lipseau de aproape opt ani. Spre deosebire, însă, de ex-ocnaşui de la Vorkuta, n-au ajuns acasă. Securitatea i-a înhăţat do îndată şi i-a pus să povestească, cu lux de amănunte, tot ce făcuseră în tot timpul cât umblaseră prin trei continente. După care, traduşi în faţa unui tribunal militar, au încasat câte zece ani pentru „crimă de participare la lupta colonialiştilor împotriva popoarelor pe cale de dezrobire". Probabil că dacă ar fi luptat pentru dezrobirea Basarabiei, ar fi fost condamnaţi la moarte... Aştept, îmi spunea Moghioroş, să termin puşcăria, să-mi deschid un atelier de reparaţii auto. Bani am, grâce ă Bon Dieu, în contractul cu Legiunea este prevăzută situaţia de prizonier, solda mi s-a depus în continuu într-o bancă din Franţa, să-mi dea Dumnezeu sănătate, şi la toată lumea... Mai greu e că mi-e dor de casă, de cincisprezece ani nu mai ştiu nimic de ei. Clujul e colea, nu-s nici patruzeci de kilometri.

La Salcia „sâmbă tarii" au refuzat categoric să iasă la lucru în ziua hărăzită de cultul lor odihnei. Au fost scoşi cu parii intr-un câmp de lângă lagăr, presărat cu ciulini şi cu spini ascuţiţi ca acele, galbeni, tari, ai unei buruieni

spurcate, de care nit se atinge nici o vită ; pe lângă ei, „colţii babei*, sferele minuscule cu ghimpi care ne străpungeau tălpile în copilărie sunt nişte dulci mângâieri. Li s-a poruncit să se târască şi pe piepturile goale, mânjite de noroi, înţepate, zdrelite de micile suliţe, a dat sângele. N-au scos o vorbă, înjurăturile de Dumnezeu, Cristos şi biserică le-au trecut pe lângă urechi fără vreun semn că le-ar fi auzit. Au tăcut, s-au împietrit, flacăra unei credinţe de nezdruncinat le-a strălucit, extatică, în ochi. Câţiva sunt acum cu noi, în marea camera de pe celular, şi-l ascultă pe Sababei, predicatorul. Nu-mi plac, sunt fanatici, dar trebuie să admit că oarba lor credinţă îi fereşte de compromis mai mult decât pe adepţii oricărui alt cult. De aceea regimul îi şi consideră periculoşi. Pe ei şi pe iehovişti, al căror fanatism ar putea fi comparat cu al fundaraentaliştilor Islamului, dacă „martorii” ar predica şi ei violenţa. Securiştii de la Departamentul Cultelor ştiu că n-au a se teme decât de sectanţi şi de cei care încă mai păstrează în cugetul lor ideea apartenenţei la Roma, care ţin deopotrivă de Bizanţ ca şi de Sfântul Scaun, uniaţii. Cu preoţi ortodocşi în familie, nu-mi fac iluzii şi nici nu încerc să-mi închipui pe vreunul în stare să se târască gol prin mărăcini ca să respecte interdicţia de a munci în ziua a şaptea ; mai degrabă va scormoni în memorie după un text care să justifice închinarea în faţa forţei, cel mai la îndemână fiind universal cunoscuta expresie privind, prerogativele Cezarului. La Jilava cunoscusem, am mai spus, un călugăr cam de vârsta mea, care visa la cinuri înalte în ierarhie şi la strălucitele veşminte ale rangului, dar căruia nici nu-i trecea prin gând că temniţa, mai ales pentru o faţă bisericească, poate fi o binevenită probă de încercare a credinţei... în

timp ce Sababei vorbeşte, iar micul lui cerc, strâns în ungherul cel mai obscur, îl ascultă cu ochii în- cărcuţi ele extaz mistic, la doi paşi, de pe banca de pe „promenada” dintre paturi, ţâşneşte un cântecel foarte hazos ; este vorba de şapte fete şi-una slută, plecate ca sâ se... plimbe, aerul să şi-l mai schimbe – idee nefericită fiindcă, fiind întuneric beznă, după ce-au făcut un tur, le-a. intrat o ţeapă-n... gleznă, sfârşind cum era mai rău, nici plimbate, nici... odihnite ! Interpretat pe voci diferite, cu emisie de acute care l-ar înnebuni de nervi şi pe un asin, show-ul este cadoul pe care-l face asistenţei un trio foarte inimos : farmacistul amator de „Europa liberă”, fostul moşier de pe Vlaşca, care s-a dus la Paris intr-un fel şi a venit schimbat, văr (dar atâta tot) ou cel mai mare specialist român în filosofic germană, mai ales în Hegel, închis şi el, împreună cu Al, Paleologu şi viitorul părinte Steinhardt, şi armeanul cu mintea brici, ajuns la Gherla după ce dezghiocase, bârfind regimul, păstăi de mazăre la Buftea. Veselele cuplete terminate, trioul atacă cu aplomb o piesă de mare audienţă – conga călugărilor, al cărei refren – „ţineţi hora, nu fiţi hoţi !” — • ii face pe mul ţi să se bâţâie de râs. Termină, nene Basmi, strigă unul, pune-i punct, că nu mai pot ! Fac pe mine ! La care un tânăr, fost student la arhitectură, se apropie de capelmaistru şi-i şopteşte, însufleţit, ceva la ureche, uitându-se când spre interlocutor, când spre colţul sec- tanţilor. Artistul nu pricepe, stă cu gura căscată, apoi pricepe şi izbucneşte :

— Da-i dau dracului cu slujba lor ! Care religie ? Ce-mi tot baţi capul cu religia lor ? Ăştia n-au religie, ăştia sunt sectanţi !

— Tocmai, au o credinţă, de ce să nu le-o respectăm ?

— ... dumnezeii mamii lor, cu credinţa lor. cu tot !

Ăştia spurcă religia noastră !

— Scuzaţi-mă, dumneavoastră sunteţi armean, nu ?

— Da, şi ?

— Şi armenii ce sunt ? Vreau să zic, ce religie...

— Ortodocşi, ce vrei să fie ? Ca grecii, ea românii !

— Ba ca românii, nu. Noi nu suntem gregorieni şi, clin câte ştiu, catolicosul nu se are prea bine eu patriarhii de Ja Moscova şi Bizanţ. Chestii de doctrină. Ceea ce înseamnă că şi dv. sunteţi sectant. Toţi armenii. Aşa că respecta ţi-vă confraţii de schismă.

îmi pare rău...

Grosolan sau academic, subiectul era abordat de majoritatea ocupanţilor camerei. Este limpede – onctuozitatea sectanţilor, abstragerea lor, evidenta lor forţă de stăpânire nu plac. Nici perpetua căutare de prozeliţi. Dar cei mai rntilţi din cameră şi, în primul rând, tinerii, sunt de părere că fiecare are dreptul să creadă în ce vrea. Foarte bine, fiilor, ne spune discret părintele Grecu, singurul preot ortodox în stare să se măsoare ca ştiinţă teologică şi mânuire a elinei şi latinei cu prelaţii catolici, (în afară de părintele Chiriac), sectele aduc vătămare dreptei credinţe a Sfintei noastre Biserici şi pierzanie sufletelor rătăcite, dar nu le combaţi cu înjurătura şi nici cu parul. Dacă eşti credincios, te descalifici, folo- sindule. Iar prigonitorii să ia aminte -— uscăciunea sufletului e cale sigură către moarte. Ei caută uscăciunea, iar viaţa însemnează lumină şi libertate. Dar fără prigoană n-ar fi existat martiri, şl asta nu înţeleg cei care au tras sabia. Toleranţa vă face cinste, încheie blândul părinte. Sfinţiei sale aveam să-i datorez reconvertir ea, prin lucrarea cuvântului său în camera de pe celularul puşcăriei de la Gherla.

Am pomenit de greva foamei – trei zile la izolare ;

după ce stătusem alte două în cameră, fără să mănânc nimic. A trebuit s-o declar fiindcă altfel nu l-ar fi scos pe ţigan din cameră şi m-aş fi ales şi cu cele douăzeci şi

cinci de lovituri, peste cearşaful ud (să nu crape carnea, pare-se), cu „doctor” (gata de intervenţie, dacă te „lasă” inima, ceea ce nu era cazul meu). Nu se putea şti dacă e vorba de prea-omcnească curiozitate ori de clauzele pactului cu diavolul. Stătea pe lângă grupul nostru, deşi avea patul hăt departe, în celălalt capăt al camerei, şi trăgea cu urechea. Cineva şi-a amintit că se ceruse „la doctor”, chit că nu părea bolnav, nu se plânsese de nimic, şi fusese scos singur. L-am lovit de frică. L-am pleznit cu sete fiindcă nu mai ştiu cine povestise nu mai ştiu ce despre legionari, cu un pic de admiraţie în subtext pentru disciplina lor internă şi îmbrăcarea voluntară a cămăşii morţii. Ţiganul a rânjit, cineva i-a întors ostentativ spatele, iar el ne-a ameninţat. Paria umilit, putând apela la o autoritate deasupra tuturor. Mi-am adus fulgerător aminte de ciungul cu facies de gibon de la Jilava, care spunea că visează cum il mănâncă podul palmei lipsă, de ziaristul de la Salcia, fost în plutoanele de propagandă ale lui Antonescu. De pe urma estropiatului câţiva sc aleseseră cu un al doilea proces. Făcusem incredibila tâmpenie să-i spun jurnalistului, în primele zile de la dig, că voi evada cu primul prilej. Apoi am aflat că e turnător cu vechi ştate, fusese plimbat din celulă în celulă la securitate, probabil că nu mai făcea faţă, il lăsaseră nervii de-l aruncaseră în lagăr, la roabă. Tâmpenie, vorbe azvârlite-n vânt, căci n-am avut nicicând tăria de a încerca să fug, am urmat calea oilor care se îndreaptă cu cârdul către jungher, ştiusem că mă vor ridica şi tot nu fugisem. Peste câteva zile a venit la

mine, a rânjit sinistru, nu mai avea dinţi, din gingii răsăreau nişte cioturi, era supt, uscat, mi-a zis ; ai vorbit urât despre mine, ce-ai spune dacă te-aş raporta că pui la cale o evadare? Spusesem, intr-adevăr, cuiva ce auzisem, şi cercul se închisese. Şi azi, după treizeci şi doi de ani, ceva îmi spune că semnase, intr-adevăr, pactul. Dar greşisem vorbind despre

ceea ce nu puteam probii, iar generozitatea lui de a nu raporta ce-i spusesem m-a umilit şi m-a înfricoşat. Un om *lovit* este duşmanul agresorului,' circumstanţa nu poate fi negaţii, asta mi-a trecut imediat prin cap. L-am lovit scurt pe ţigan, cu sete, indiferent de ce-ar fi spus de acum înainte agresiunea nu putea fi negată, iar încriminările proferate do victimă ar fi fost oricum expresia răzbunării. După care am dat mâncarea înapoi. Era seară ; de pe coridor – nici o reacţie. Dimineaţa, acelaşi lucru, cu aceleaşi rezultate. La fel la prânz, la fel seara. înainte de stingere, Omescu mi-a spus să fiu atent, dacă vine peste noapte cineva să-ţi dea o bucată de pâine, refuză-l, tare, s;î audă toată lumea. Acelaşi sfat mi l-a dat, în şoaptă, după stingere, vecinul meu de pat, Petre Angheliu, încheind „Fii tare, tovarăşe Mihalcea, nu da înapoi 1” „Tovarăşe !” La Gherla cuvântul era o înjurătură în biserică. Angheliu trecuse prin multe, schimbase tot felul de decoruri, actor şi martor al unor evenimente capitale. Intrat înainte de război în partidul comunist, fusese arestat de agenţii Siguranţei şi condamnat pentru activitate subversivă kt zece ani. Făcuse patru, la Văcăreşti, la atelierul de tâmplărie, de unde plecase în noaptea de 23 spre 24 august. Povestind (cu zgârcenie), se întreba -— de ce ne-or fi băgat la un loc cu spionii sovietici ? – Cum de ca ? se mirase candid

unul dintre tineri. Cum de ce ? Păi nu eraţi spioni sovietici ? în primii ani ai perioadei postbelice ocupase funcţii însemnate în aparatul de partid, la sindicate, fusese ministru al silviculturii pentru un scurt timp, după care Dej, vechiul lui coleg şi tovarăş de luptă, il chemase şi-i spusese să se pregătească de plecare : era trimis la celălalt capăt al lumii, în calitate de ministru al României la Tokio. P.A. şi-a făcut iute bagajele, era chestie de câteva ceasuri până la plecarea avionului, şi-a luat plicul cu documente şi, îmbrăcat cu cel mai bun costum, s-a repezit la Băneaşa. De la

scara avionului l-au cules. Dej învăţase ceva de la losif Visarionovici, cu toate că micile lui giumbuşlucuri nu puteau suferi asemuire cu grandioasa viziune a Tătucului în materie. Dus la Interne, în beciurile suprapuse unde zăcea Pătrăşcanu, care avea să fie asasinat peste doi ani, a fost dat pe mâna unor tineri cărora le păsa prea puţin de Comintem, de Cominform, de trecutul dc luptă şi alte baliverne. Ei primiseră un anumit ordin de la tovarăşul Drâghici, proaspătul înlocuitor al deviaţionistului Teohari Georgescu, şi în virtutea lui au scos de la Angheliu adevărul di* caro aveau nevoie. Iar Angheliu nu se putea compara cu Ana, Dolores Ibarruri a comuniştilor din România, ca să nu i se înmoaie oasele. Cu un remarcabil simţ al simetriei, justiţia poporului i-a dat zece ani pe care, spre deosebire de prima condamnare, i-a făcut de la un cap la altul. în camera noastră fusese adus din fabrică, cu un picior în ghips. Se şoptea că i l-ar fi rupt un tânăr, ca să-l pedepsească pentru o turnătorie. Este greu de ştiut adevărul. Fostul demnitar rămăsese comunist, în ciuda experienţei lui nefericite. Oamenii se puteau înşela, partidul – niciodată.

Ceea ce pentru cei ca mine, aderenţi, la început, din inimă la ideea comunistă devenise limpede ca luminii zilei – şi anume că ideologia lui Lenin şi Sta lin nu poate fi aplicată fără distrugerea individului în favoarea-statului, situat în afara societăţii civile, lui i se părea o groaznică rătăcire, explicabilii (nu şi scuzabilă) prin câteva .greşeli pe care le făcuseră anumiţi oameni. *Oameni, nu Partidul !* Ca şi alţi activişti comunişti, pe care i-am cunoscut bine la vreo zece ani de]a faptele povestite aici, când eram redactor la „Tomis", el gândea în cadrul unor coordonate mentale de o extremă reducţie. Activităţile clandestine nu prea îi lăsaseră timp pentru lectură ; citise, totuşi, şi povestea, cu plăcere şi în detaliu, istoria aventurilor unui alb ajuns printre Pieile-Roşii şi tratat cu o prăjitură excelentă, îndelung meste

cată în gurii de bubele tribului, înainte de coacere, precum şi „Punct, contrapunct” de Aldous Huxley ! întreprinsese o recatehizare a mea, recuperabil, credea el, fiindcă fusesem comunist. Avea o voinţă deosebită, ca să nu forţeze piciorul mânca extrem de calculat, să nu se ducă la closet decât de două ori pe săptămână. Aşadar – „tovarăşe Mihalcea !” Nici creierul meu nu era cu totul spălat. A doua zi, după refuzul ceaiului, a venit, curios, şeful secţiei. L-a ascultat pe reclamant, apoi pe mine. Am vorbit repede, să nu mă întrerupă, dar coerent şi cu o nuanţă patetică în ton. A părut convins, a plecat Ai vorbit bine, m-a lăudat Dinu Cezianu, ai fost logic, probabil că a înţeles că ai dreptate, a fost foarte atent la ce i-ai spus, altfel te oprea, tot timpul i-ai zis „tovarăşe plutonier !”.

încercarea de îi învăţa nemţeşte cu Nelu Radu uşi cu Pic's s-a soldat cu un eşec lamentabil. Nu reuşeam să sparg unitatea verbului la timpurile compuse, aruncând participiul la sfârşitul frazei şi-i dădeam, făcând haz de necaz, dreptate lui Mark Twain, care spunea că germana se aseamănă cu un înnotător care aleargă, aleargă, face un salt, trece pe sub apă şi iese dincolo, cu verbul în gură.

Nici străduinţele lui Hermann Roth, fiul fostului şef al Frontului Etnic German n-au slujit la mare lucru. M-am apucat de engleză, sub oblăduirea lui Ion Omescu. Coechipier îmi era Dinu Cezianu, vizibil iritat că limba unei atât de strălucite .culturi putuse da naştere unei expresii ca „drunk like a lord”, care punea sub semnul peiorativului The High Society. Fie materialul didactic (texte din Shakespeare, „go to a nunnery, Ofelia fie nonaderenţa mea de francofon nărăvit la o limbă de cu totul alt aspect fonetic m-au îndepărtat repede de

engleză. Rămânea să exersez franceza, pe care o ştiam acum bine de tot. Dinu Cezianu, care o vorbea dumnezeieşte (avusese, auzisem, guvernantă elveţiancă şi fusese îndelungă vreme în post la Paris) era nervos, distant, acrit de puşcărie. Riga vorbea o limbă pusă sub semnul altei alcătuiri.

Franceza lui debordantă de imagini, truculentă, de o vitalitate pe care aveam s-o întâlnesc în unele pasaje din Rabelais, era mai mult decât un instrument de comunicare, era un stil, era un om. Cezianu o vorbea cu eleganţa şi distincţia diplomatului, pentru care supravegherea fiecărei întorsături de frază, a fiecărei nuanţe devenise a doua natură, ceea ce contrazicea violent şi originea mea roturieră dar şi firea mea. Comandorul Tudor Greceanu, strănepot al cronicarului, se exprima în limba lui Saint Exupery cu tot atâta uşurinţă ca şi în româ- ‘ neşte, dar fără entuziasm. Firea lui dură, dârză, înnăsprită nu numai de experienţa războiului (fusese pilot de bombardier în celebra escadrilă Udet), ci şi de anul petrecut în lanţuri, în celula condamnaţilor la moarte de la Aiud, în urma unei evadări în timpul căreia fusese ucis comandorul Tăutu, îl făcea să prefere germana. Mai rămânea de abordat un mare practician al francezei, şi el aparţinând aceleiaşi lumi a aristocraţiei ; Lulu Lambrino. Fostul cumnat al regelui Carol al II-lea, fratele Ioanei – Zizi Lambrino, mare proprietar în Moldova – moşie de ordinul câtorva mii de hectare, reprezentase totodată uzinele Ford în România. Pierduse tot, *sauf l’honneur.* Mic de statură, distins până şi în zeghe (am mai întâlnit un deţinut căruia haina vărgată să-i vină ca turnată, elegant, chiar, fostul căpitan de cavalerie Vlad Brusescu, unul dintre foarte puţinii rămaşi egali cu ei înşişi în toate împrejurările), de o discretă amabilitate, Lulu Lambrino vorbea o franceză de o eleganţă simplă, expurgată de floricele de stil, făcând, desigur fără să vrea, proză modernă. În duda

simplicităţii sau poate tocmai din cauza ei, chipul în care se exprima era greu de imitat. Am înţeles atunci câtă dreptate avea Buf fon ; stilul este intr-adevăr omul ! Nu ne vorbise nimeni despre viaţa hii Carol, iar cei mai mulţi dintre noi, tinerii, consideram domnia lui drept o pată ruşinoasei în istoria României, din cauza legăturii cu Lupeasca şi a influenţei acesteia şi a camarilei asupra monarhului şi unor acte politice ale Majestăţii Sale ; îl consideram pe vârstnicul nostru coleg dc puşcărie drept fratele unei amante regale. Ioana Lam- brino s-a cununat cu Carol, unirea lor morganatică fiind consacrată de părintele Şarovski la 31 august 1918, în biserica Pokrovska de kt Odesa. Singurii personalitate rusă 'cu nume sonor, ' prezentă la căsătoria principelui moştenitor al României a fost prinţesa Kropotkin. Fratele Ioanei Lambrino, colegul nostru de turtoi şi arpacaş, păstra o discreţie absolută asupra legăturii surorii sale cu primul născut al Regelui Ferdinand şi al Reginei Marin. Nu se poate însă sil nu fi auzit remarcile nu tocmai măgulitoare pe care majoritatea ofiţerilor, ca să nu mai vorbim de noi, tinerii, le făceau la adresa lui Carol şi a Elenei Lupescu. Dimpotrivă, Mihai, ca şi mama sa, Regina Elenii, se bucurau de simpatie. Ca şi Antonescu, considerat o personalitate legendară, victima fatalităţii istorice şi a concepţiei sale privind onoarea militară. Pentru noi, dârzeniei soldatului exemplar i se adăugau chinurile mucenicului anchetat la Lubianka şi tăria de caracter a osânditului pe nedrept care-şi comandase plutonul de execuţie. Foarte târziu, o franţuzoaică mi-a adus pe ascuns o carte scrisă de „Prinţul* Paul, mincinos autointitulat „de Hohenzollern – Roumanie”, titlu absolut fantezist. în 1962, în camera puturoasă de la Gherla, nu putea să-mi treacă prin minte că Regele, singurul Rege, cel adevărat, va păşi din nou pe pământul ţării, că prezenţa Sa va scoate în stradă mulţimi nemaivăzute, că va reînvia iubirea faţă ele un

monarh izgonit de bolşevici cu 45 de ani în urmă. Dacă ne-ar fi spus cineva, în zilele acelea cenuşii din puşcărie, că vom trăi să-l vedem pe Unsul lui Dumnezeu din nou în ţară, l-am fi privit ca pe un nebun. Comunismul părea indestructibil, nu mai credea nimeni în americani, ruşii îşi bateau joc de lumea civilizată, Occidentul abandonase popoare după popoare, intelectualii şcoliţi la Oxford şi Sorbona preamăreau mar- xism-leninismul. Cum să ne fi închipuit, atunci* că*-! vom vedea cândva pe Mi hai I pe străzile capitalei fostului' Regat al României ?

Querelle des Anciens et des Modernes ! În versiunea bătrânilor, tradusă printr-un uşor dispreţ faţă de manierele zgomotoase şi directe ale tinerilor şi de încăpăţânarea lor de a încălca regulamentul puşcăriei, ceea ce putea oricând duce la tulburarea rutinei prin percheziţii; din partea noastră – a majorităţii, vreau să spun – acidă ironie la adresa politicianismului steril, a vorbăriei, nemiloasă, făţişă, batjocură la adresa obedienţei vârstnicilor faţă de autorităţile închisorii din înşelarea vigilenţei cărora ne făceam un punct de onoare. Imediat după număr ne apucam de treabă : în primul rând,- exersarea limbilor străine, apoi – totdeauna după sfertul de oră de plimbare, ca să fim lăsaţi în pace, programul de conferinţe – Buxtehude şi „Clavecinul bine temperat" – punct de plecare în muzica germană (conferenţiarul Grigorovici, bucovinean dintr-o familie ilustră, vorbea cu aceeaşi seriozitate cu care ar fi făcut-o la catedra de istoria muzicii de la conservator; păcat că.nu şi cu. aceleaşi mijloace ilustrative), Faust în poezia europeană, amintiri din stepa calmucă, dictatura regală... La prânz venea ce da Dumnezeu, după care, respectuoşi cu regulamentul, cei vârstnici moţăiau chinuindu-sc pe marginea patului, în timp ce noi ne tolăneam fără

fasoane la craca a treia. Pericol era, mai ales în schimbul celor care se exersaseră să deschidă ivorul fără zgomot. Dar n-am întâlnit caraliu să nu fumeze şi ne formasem un simţ special, îi adulmecam în timp ce se holbau la „spion”. Eram jos intr-o clipă, aterizând în picioare aproape fără zgomot şi-i priveam în poziţie bipedă, surâzători, încântaţi de vizită... ieşeau înjurând, nu exista motiv să ne facfi raport de. izolare. Seara era timpul istorisirilor, al evocărilor, caro ne transpuneau într-o dimensiune a vieţii adevărate sau, cel mai adesea, ne corodau răbdarea şi no ulcerau sufletele. Noaptea, când eram la adăpost de orice intruziune din partea „coridorului”, scoteam din locul secret, unde stătea peste zi, punga de cârpă cu table ; în patul meu, aflat în dreapta uşii, la craca a treia, imposibil de depistat de-afară, trăgeam înfricoşate partide cu Vladimir Boutmy (stătuse un an în lanţuri, în celula condamnaţilor la moarte) şi Şerban Damian, până la al doilea cântat al cocoşilor. Un fapt ar fi putut învenina raporturile dintre generaţii, dacă n-am fi ţinut informaţia pentru noi. De la o vreme se îndesiseră controalele, în lipsa noastră, la plimbare, camera era scotocită. Bănuiam că e vorba dc rutină, probabil că Tudoran ştie cât sunt caraliii de puturoşi şi-i pune la treabă, să nu ia căciula de bani chiar de pomană. într-o zi, un supraveghetor a cerut voluntari pentru curăţirea unei camere ; m-am oferit împreună cu Şerban, Se spărsese o conductă de la closetele de pe celular şi o mare încăpere fusese inundată. Am făcut corvoada fără sila, 'lipăind în mâzga infectă şi scoţând zeci de căldări ;,mi-aduc aminte că nu umilitatea condiţiei noastre de deţinuţi a făcut să nu ne fie scârbă de o treabă care, liberi, ne-ar fi întors maţele pe dos, ci o înţelegere mai adâncă a lucrurilor, nu fără legătură, cel puţin în ce mă priveşte, CLI alt fel de umilinţa, cea creştină. De altfel, nu ne obligase nimeni. Când am terminat, acelaşi caraliu, unul tânăr, cam de vârsta noastră,

a intrat, cu aerul că inspectează camera şi ne-a spus – fiţi atenţi cu tablele, că v-a turnat cutare... Faptul era foarte greu de conciliat cu apartenenţa ipochimenului la un glorios şi mare partid, cu veneraţia lui faţă de memoria unui luptător mort la Sighet, cu acel onctuos „dragii badii", sub care tremura un strat de venin subţire.

Ne-am făcut că nu pricepem, intra în regulile jocului. Tablele noastre n-au fost descoperite niciodată şi sunt, probabil, şi acum în zidul Gherlei. După cum n-a fost descoperită nici marea noastră taină, dicţionarele, scrise cu căpătâie de creion procurate cu nespusă trudă, pe hârtia de sac. La cel de franceză am colaborat masiv, pot spune, fără exagerare, că e prima mea lucrare ştiinţifică. Era foarte greu să dea cineva peste ele, ascunse .sub o bucată de plintă lipită cu grijă, de fiecare dată, cu pâine înmuiată în gură, dată cu praf ca să fie invizibilă, înfofolite, cum erau, într-o cârpă, ca nu cumva locul sâ sune a gol. Primejdia era micşorată şi de faptul că, pentru a le scoate, trebuia să te bagi sub un pat. Am rămas fără ele la mutarea cu totul neaşteptată, în altă cameră, când trebuia să ne grupăm repede, ca să fim noi cu ai noştri, iar mânuitorul autorizat al comorii, Emil Mihăilescu; fostul student arhitect, cel mai bine-crescut dintre noi, l-a ajutat exact pe bătrânul limbut să-şi în tarhatul. Comoara a rămas în ocniţa ei din zid, iar filantropului i-a revărsat Fredi Kraus o căldare de înjurături în cap. înainte de eveniment, o gripă, venită cine ştie cum, pusese la pat toată generaţia vârstnică ; masa de scânduri de-abia geluit? se umplea cu blide încărcate de ărpacaş cu burtă, noi, cei rămaşi valizi, mâneam pe rupte şi, când nu mai puteam, scoteam surplusul pe vizetă, zmulgându-ni-l din suflet, cu durerea celui ce trecuse pe la Salcia. Când s-au făcut bine, iar unii au început iar să vorbească despre „mârlani", Fredi s-a adresat, rânjind sinistru, unui interlocutor invizibil : ah, *griba,* n-o veni ea, *griba !* Căci vreo câţiva uitaseră prea repede cum fuseseră vegheaţi zi şi

noapte şi de câte ori se bătuse la uşă ca să li se dea medicamente... Querelle des Anciens et des Modernes ! E, poate, prea mult spus, mai degrabă era vorba de o incompatibilitate a trăirilor. Acum gândul morţii mă îngrozeşte, atunci, izolat de tot şi de toate, azvârlit, fără vrerea- mea intr-o aventură în care puteam «ă-mi las pielea, ridicam din umeri. Nu că nu mi-ar fi fost frică. Dar ce puteam face ? Poate că tinerii nici nu-şi dădeau seanţa cât de greu ii venea unui nevinovat, smuls de lângă nevastă şi copii, să-şi lase bruma de stare, nu de puţine oii în pragul pensiei, fără să aibă cea mai mică idee despre ce i se va întâmpla, aruncat într-un necunoscut înspăimântător, bătut, insultat, umilit. Fără să ştie de ce – acesta era lucru] col mai îngrozitor fiindcă nici omul cel mai precaut nu era, virtual, protejat, scutit de pierderea libertăţii. N-am să mai vorbesc nimic cu nimeni, îi spusesem, înfricoşat de puterea delaţiunii, bătrânului Ştefănescu. Da ? rânjise veteranul temniţelor, şi ce-ai să faci ? O să trăieşti ca un bou ? Eram prea copleşit de dezastrul căzut pe capul meu ca să-mi dau seama că necazul meu individual, ora, de fapt, o particulă infinitezimală din şuvoiul unui destin colectiv, un fir de nisip, altfel ar fi trebuit să-i răspund, aşa cum eram în măsură s-o fac după ce trecusem bine prin puşcărie, unde văzusem şi auzisem multe, că scopul celor care ne azvârliseră după gratii nu era în primul rând suferinţa noastră în sine, ea era un mijloc ales tocmai ca să transforme o societate într-o turmă. Suferinţa noastră le era necesară, dar nu se limitau la atât; la nivelul factorilor de decizie rămânea abstractă, era planificată ca un instrument de înfricoşare a turmei, de îndobitocire ; practic, pentru indl- vid, suferinţa se traducea nu numai prin foame, frig şi frică, triada asta era lozul pe care il trăseseră cei fericiţi, cei care aveau, ca mine, vigoarea pe care o dau sănătatea şi tinereţea şi care nu tiveau nevastă al cărui trup să le frigă amintirea

(ori să le îngheţe inima că tir putea primi notificarea unui divorţ obţinut în trei zile), nici copii ale căror drumuri să fie închise din toate părţile, cu progenituri de „duşman al poporului”,.. Când am fost mutaţi pe zarea, clădire de la sfârşitul secolului al XV-iea, cu celule adevărate, nu camere mari, ca dincolo, pe celular, ne-am grupat, profitând de zăpăceala plecării, zece inşi, printre care comandorul Greceanu. Fredi Kraus, Şerban, Emil... Spaţiul era infim, stăteam în pat şi povesteam. Probabil că erau lucruri fascinante, într-o zi —- ca pe vremuri, la Stoieneşti – s-a deschis vizeta şi un sergent foarte tânăr ne-a rugat – domnilor, am auzit tot, intru mâine seară, poate lisaţi urmarea până atunci... Era vorba despre zborurile de noapte ale escadrilei Udet, în care servise Greceanu. În afară de el, trecut de patruzeci şi cinci de ani, toţi eram foarte tineri. N-am râs, poate, nicicând mai mult şi cu mai multă poftă, din băierilc inimii, decât în săptămânile din camera de pe zarcă. Râvna noastră de a rămâne oameni, tinereţea, căldura care ne izvora din suflet s-au răzbunat pe zidurile încărcate, pe firul veacurilor, de zăngănit de lanţuri, de suspine, de urletele chinuiţilor. Ne dovedeam nouă înşine că putem birui temniţa.

Când am ajuns iar pe celular, într-o cameră îmbâcsită de ore care nu voiau să treacă, Nelu Radu şi cu mine ne-am declarat fierari-betonişti şi am fost scoşi la „munci”. Mâncarea era relativ bună (adevărul mă obligă să afirm că, în 1962 şi în lunile cât am lucrat în fabrică,]a şlefuitul mobilei, la Gherla am mâncat mai bine decât media poporului român în timpul înfometării impuse de Ceauşe.scu), dar nu pentru asta părăsisem societatea lângă care ajunsesem, ci pentru că administraţia începuse să recruteze deţinuţi pentru camerele de

„reeducare'*. Mai ales tineret. Nu era vorba de repetarea sinistrelor experienţe de la Piteşti, petrecute cu zece-doisprezece ani în urmă. Aveau acum în vedere un soi do armistiţiu cu deţinuţi), în condiţii dictate de Statul comunist. Se făcuseră chiar, cu discreţie şi în limite modeste, eliberări. Plecaseră-mai cu seamă ţărani. Celor rămaşi li se dădeau cărţi – Lonin, Dej – iar în anumite camere se instalau difuzoare. Am preferat curtea imensă, de peste o sută de metri, unde, sub atotputernica oblăduire a Iui Criş, şeful „muncilor", strâmbam, de dimineaţă până seara, fiare. Lângfi noi cioplea artistic piatra Nagy, un sculptor discret şi prietenos, cu care schimbam, în răstimpuri, câte o vorbă. Relaţiile cu caraliii aveau alt caracter decât cele dintre „coridor" şi „cameră", de pe celular. Munceam, câtă vreme mâinile răsuceau cu iuţeală fierul şi ne vedeam de treabă, nu interesa pe nimeni ce vorbim. Corupţia şi furtişagul, legate de realitatea socialismului ca ciulinul de măgar, se făceau simţite şi în curtea noastră şi am-râs cu poftii într-o dimineaţă, la scoaterea sculelor din magazie, când excedat do stăruinţele unui caraliu care îşi făcea casă şi, negăsind în târg conductori de cupru pentru instalaţia electrică, venise sii se milogească de şeful nostru, acesta, după ce i-a explicat că n-are, dar îi faco rost, să vină peste câteva zile, la insistenţele idioate ale solicitantului a exclamat ; vrei să-mi tai..., s-o fac sârmă ? La care ipochimenul, în loc să-l zvânte în bătăi, *a* plecat cu coada între picioare. Las'că nici Criş nu era un pirpiriu. . în acea curte a muncilor, la puţin timp după ce maiorul comandant ne-a pus pe două rânduri şi ne-a citit un articol din „Scânteia'[4] despre zborul lui Gagarin în Cosmos, privindu-ne dc parcă ne-ar fi mustrat patern : ei, ce părere aveţi, sunt americanii voştri în stare de aşa ceva ?, am asistat În un eveniment nemaipomenit, care

răsturna toate fundamentele raportului caraliu-puşcăriaş. Era în timpul pauzei de prânz, mă lăsasem, toropit de soare, pe spate, şî aţipisem. Radu – la câţiva paşi. Am auzit tropot de cizme, apoi sudalmo stropşite, ţipătul cuiva ca un guiţat de porc îngrozit de cuţit, iar tropot. Un supraveghetor fugărit de un deţinut, acosta agitând un ciocan de zidărie ca pc un tomahawk. Mâncând pământul, urmăritul ajungea la poarta de fier dinspre administraţie, batea, pe partea noastră nu era mâner, din spate venea crunt urmăritorul, caraliul făcea cale-ntoarsă iute, ca sprintenii bidivii, ocnaşul după el, până când un „drepţi !" răsunător i-a îngheţat pe amândoi : comandantul, fulgerându-i din ochi în poartă, în sfârşit deschisă. Explicaţia era simplă şi patetică : Potier, zidar „de lux", artist în meserie, lucra singur la o bina izolată şi, dumnezeu ştie cum, şi-l făcuse duşman pe caraliu. Ca şă-l taie de la pachet, jigodia îl pândea şi-r dărâma câteva rânduri de cărămizi. Legenda meşterului Manole, în versiune ' Gherla, revăzută, fără femeie. Deţinutul a răbdat cât a răbdat, s-a pus şi el la pândă, prefăcându-se că doarme mai încolo. Când a văzut, a sărit ca ars, cu ciocanul în mână. „Eu vrut făcut treabă pentru ţară, domnul comandant ! i-a explicat el maiorului. El nu lăsat, dărâmat, condamnat pe viaţă, dat în cap şi omorât !" Alexan- drescu l-a ascultat, i-a ordonat să se întoarcă la lucru. Caialiului i-a spus scurt „ieşi afară 1" şi a plecat. Nici lanţuri, nici izolare, nimic. Potier (deţinuţii pronunţau *Pot ie)* era mic, lat în spate, uşor brunet, fără nimic nemţesc, în afară de perseverenţă. Nici nu era german de obârşie. Strămoşii lui hughenoţi fugiseră din Franţa după revocarea edictului de la Nantes, se stabiliseră în Luxemburg, şi, de acolo, o ramură a familiei migrase în Banat. Dintre aceşti „nemţi" prin adopţiune se ridicase unul dintre aşii

Luftwaffei, generalul Galland, autorul unei cărţi foarte spirituale ; spre deosebire de el, colegul nostru nu. era înzestrat cu simţul umorului şi, chiar dacă l-ar fi avut cândva, era greu sâ şi—1 păstreze după peripeţiile prin care trecuse. Pe vremea când vasele româneşti erau obligate să. treacă, în zona Porţilor de Fier, dincolo de linia imaginară care împărţea fluviul în două, ajungând aproape de malul sârbesc, Potier şi încă unul au hotărât să-l forţeze pe timonier să acosteze. Pe punte erau doi grăniceri care au ordonat pasagerilor să coboare în burta navei. Nu i-au observat pe cei doi, ascunşi în spatele coşului, după o stivă de lăzi. Dintr-un salt, camaradul lui Potier l-a dezarmat pe un grănicer. Celălalt a tras, a tras şi fronticristul. A fost lovit mortal, iar Potier s-a trezit în celula condamnaţilor la moarte, sinistra celulă zero, unde nu existau paturi. Urmaşul hughenoţilor a stat acolo mai bine de un an în lanţuri, aşteptând cu groază fiecare revărsat de zori, ceasul când condamnatul era dus la stâlpul de pe Valea Piersicilor, dar, mai sigur, avea parte de glonţul în ceafă tras de lamandi. „Sculaţi, voi, oropsiţi ai soartei 1” Omonimul celebrului autor al Internaţionalei vrusese să fugă din ţara unde osândiţi! la foame văzuseră „al lumii vechi apus” şi se alesese cu părul alb la douăzeci şi trei de ani. E de înţeles că-i cam pierise simţul umorului. în timpul verii aceleia de la „munci” l-am cunoscut pe lanoş ; de manifestă obârşie indică, cu puţin mai mare decât mine, venise „la noi” de ia dreptul comun.’ Versiunea lui, cam romantică— dar n-aveam ce face, trebuii» s-o acceptăm, în lipsa unui co- inculpat care să ne mai spună câte ceva – consista dintr-o extraordinară înlănţuire de aventuri. Aflat la hoţi, dintr-o vină oarecare, lanoş tăia stuf pe braţul Chiliei. într-o- zi s-a plictisit de ciulei şi de lipitori, şi-a meşterit o ţeava ca să poată innota pe sub apă şi a

fugit la ruşi. A mers numai noaptea, mereu spre nord, orientând u-se după stele, hrănindu-se cu ierburi şi poame pădureţe. Au dat peste el nişte colhoznici la câţiva kilometri de graniţa finlandeză, dormea dus intr-o căpiţă şi, când îi deschis ochii, a văzut furcile îndreptate ameninţător spre el. lanoş povestea cât dc bine l-au tratat cei de la NKVD, cât s-au minunat de isprava lui şi l-au pus să dea declaraţie peste declaraţie. L-au dus din post în post, oferindu-i peste tot ceai şi hârtie de scris. La frontieră s-a făcut cuvenita reconstituire a evadării, după care s-a mutat la noi. Cu el am făcut echipă la magiun. Şeful muncilor căuta cu limba scoasă oameni care să se priceapă la făcut marmeladă. Acelaşi diavol care mă îmboldise, la Giurgeni, să mă declar constructor, m-a împins la Gherla să mă prezint imediat; atunci am dat peste el, scos expres de pe celular. Inutil să spun că nici lanoş, nici eu nu aveam nici cea mai palidă idee despre tehnologia preparării magiunului, în afară de reminiscenţele din copilărie, când pândeam pe bunica, să ne miluiască cu câte o linguriţă. Dc altfel, asocierea noastră n-a durat decât spaţiul unei roze, ca să mă exprim astfe], profani- tatea ambilor operatori fiind evidentă ; în consecinţă am fost alungaţi cu mare ruşine de lângă cazanul cu fiertură de prune şi stiva de lemne. Vorbeam de „'versiunea lanoş'[1] asupra propriei lui istorii. Faptul era valabil pentru oricare dintre noi şi presupun că data de pe vremea „reeducării" de la Piteşti. Se spune că fiecare deţinut r.re trei dosare : cel de lâ anchetă, cel dc la proces şi unul cu totul şi cu totul secret, pe care nu-l ştie decât el. Acesta ar fi fost şi cel mai vânat de ochii şi urechile securităţii, adică ale imensului aparat de represiune care era statul totalitar, în absolut toate articulaţiile lui. La Piteşti, nefericiţiî studenţi supuşi experimentului imaginat de Nikolski şi aplicat de

Ţurcanu au reuşit, intr-adevăr, să smulgă victimelor mărturisiri care au dus la noi dosare şi noi arestări. Dar, la fel de bine putea fi vorba de „relaţii" inventate, căci victimele ajungeau la pragul de sus al suportabilului. în condiţii speciale, imensa majoritate a anchetaţilor admit orice, nu fără a nutri iluzia că pot retracta în faţa judecăţii. Am auzit, insă, şi asta din gura unor oameni care sunt deasupra oricărei bănuieli, care n-au făcut nici cel mai neînsemnat compromis, că nu există om pe care ancheta să,nu-I poată birui. Poate că, totuşi, există – ziceau alţii – cu condiţia ca omul să se hotărască a merge către moarte. Ceea ce e foarte greu. De altfel şi enorma minciună a „justiţiei" comuniste, şi sistemul gulagului se întemeiază pe preaome- neasca, fireasca agăţare de viaţă, pe forţa instinctului de conservare. Al individului sau al masei. în clipa când instinctul acesta, atât de obscur, dar nemăsurat de puternic, de adânc săditîn fiecare celulă a corpului slăbeşte, uneori până la anihilare – aşa cum s-a întâmplat în decembrie 1939 —• sistemul comunist e în primejdie de moarte. Dar, să revenim la dosarele noastre... M-am întrebat dacă, anchetat din nou, aş mai fi avut ceva de adăugat la ce declarasem. N-am găsit nimic, în afară de gânduri şi de sentimente. Ori tocmai aceste gânduri şi aceste sentimente alcătuiau dosarul „secret" după care umblau cu limbii scoasă contrainformatorii lagărelor şi turnătorii, căci ele erau instrumentul care îngăduia să se aprecieze în ce măsură omul se transformase în oaie. în cc măsură individul era victima unui dosar şi a unei etichete grăia cazul vecinului meu de pat din vremea aceea, Ion B., un transilvănean condamnat la MSV pentru spionaj. Tânăr ademenit de aventură, ajunsese în Occident imediat după război. Făcuse o şcoală de spionaj, fusese paraşutat noaptea, în apropierea unei

aşezări de la paulele Făgăraşului. A urmat conştiincios instrucţiunile

primite înainte de decolare : a îngropat paraşuta şi aparatul de radio şi, cu hârtiile false de identitate în buzunar, a bătut la uşa şefului de post, explicându-i miliţianului buimăcit că e spion şi că vine din... cer. S-a ales cu un potop de înjurături, ca un beţivan ce era şi care îndrăzneşte să-l deranjeze, auzi, tocmai pe el, în toiul nopţii! Cum, totuşi, nu părea beat, plutonierul a luat, în cele din urmă, câţiva oameni, felinare, şi-au mers la locul cu pricina. De abia pe urmă şi-ă dat seama şeful şi s-a năpustit, înnebunit, la telefon... Iar vecinul meu, care nu făcuse nici preţ de cinci minute spionaj, s-a trezit azvârlit în temniţă pentru tot restul vieţii. Nu împlinise la arestare nici măcar douăzeci şi cinci de ani ! Vorbea excelent engleza ; ţăran get-beget, avea discreţia şi buna crştere pe care le dă numai curăţenia sufletului. Când l-am cunoscut, făcea dc vreo doisprezece ani puşcărie fără să fi avut câtuşi de puţin moralul zdruncinat. în afară, bineînţeles, de inerenta tristeţe pe care o sădeşte recluziunea în om. Pe vremea aceea primeam publicaţii literare şi cea mai mare plăcere a mea era să fac un duş fierbinte – „muncile" aveau baie la discreţie după lucru – să mă tolănesc.în pat şi să citesc. Asta făceam când vecinul meu, care trecea distrat cu ochii peste coloanele „Contemporanului" se întrerupse – dumneata n-ai cumva ceva în dosar cu o carte ,a lui Gcorge Căli- nescu ? Paria ai povestit ceva... Am .sărit ca ars, mi-a întins revista şi am citit scurta notă prin care se anunţa conferirea Premiului de Stat autorului „Scrinului negru", carte căreia anchetatorul, nu excesiv dc şcolit, îi schimbase titlul cu „Sicriul negru", cu „Sumanele negre", cu ce nu văzuse bine neştiutul turnător şi ce nu înregistraseră ca .lumea nici omniscienta anchetă, nici completul de judecată ! Am ieşit la raportul lui Tudoran, i-am explicat şi am cerut hârtie. Voiam să mă adresez procuraturii militare dc la Cluj, să sc analizeze imediat dosarul, să se reevalueze capetele de acuzaţie... Căpitanul s-a uitat la

mine cu compasiunea involuntară pe care o ai pentru ăi săriţi de pe fix – dar de dat hârtie, mi-a dat. O jumătate de coală, un toc cu peniţa crăcită de atâtea apăsări ca să rămână o urmă pe hârtie şi o călimară cu cerneală ajunsă galben-verzuie de atâta apă adăugată. (Dă-le, dă-i în p... mă-sii, n-au decât să mâzgălească dacă le face plăcere !). Trebuia, să-mi văd de treabă ; nu mi-am văzut şi Întemeiata mea plângere, frumos garnisită cu jirgumente juridice, ii ajuns la cine ştie ce coş de gunoi. Doar nu era să pună statul pe drumuri atâtea instituţii şi atâţia oameni numai fiindcă un puşcăriaş zice că nu ştiu cine a luat nu ştiu ce premiu.

Intelectualul poate fi la fel de bun lucrător manual ea şi oricare meşter, spusese cineva, E drept, un student nu e neapărat un intelectual. Totuşi... în două săptămâni am ajuns să „cânt" la maşina de şlaif. E o fierătanic nemţească antediluviana, solidă, mai veche chiar decât maşina de cusut „Singer" a bunică-mi. Benzile de pânză abrazivă, autohtone, simt proaste dar, cu un pic de atenţie, le prelungim viaţa. E, de altfel, în interesul nostru, cu cât mai puţine contacte cu administraţia, cu atât mai bine... Lucrăm în mediu toxic. „Afară", în aceleaşi condiţii, omul liber munceşte şase ore. Aşa zice Codul Muncii. Noi având, însă, altfel de organism, alt sânge şi alte căi respiratorii muncim opt... M-am deprins atât de bine cu foşnetul benzii pe lemn încât simt în vârful degetelor până şi cantitatea infinitezimală de energie de care am nevoie ca să reduc asperităţile furnirului cu o zecime de milimetru. Ca să nu mai schimbăm banda de o anume granulaţie cu alta, mutăm piesele de pe o maşină pe cealaltă. Suntem doi în atelier, ne-am sincronizat mişcă
rile şi,, de regulă, terminăm în şase ceasuri ce ni s-a cal-

culat pentru opt. Corectăm, aşadar, omisiunea în aplicarea legislaţiei muncii – dar nu suntem intr-atât de idioţi încât să comunicăm administraţiei exerciţiile noastre ergo- – nomic-juridice. Căpitanul Mihalcea, omonimul meu, pe care îl evit din răsputeri, directorul fabricii, ar reacţiona mărind imediat normele.

Mai ales că mobila pe care o fabricăm noi la Gherla ■ — şi.care nici nu suferă comparaţie cu ce iese din întreprinderile civile – merge la export. Aşadar ne rămân două ore pe care le folosim în modul cel mai agreabil ; e o sărbătoare, de pildă, când putem să-l atragem într-o conversaţie în franceză pe Costi B., „le prjnce", Coborâtor din os de domnitor, urmaşul ilustrei familii dătătoare de ctitorii peste care va trece buldozerul lui Ceauşescu îmi aduce aminte de o poezie a lui Omescu – „Aici vom ridica o catedrală / Cu sfinţi subţiri şi grei de bunătate"... Prinţul este şi el subţire, înalt în zeghea pe care o strânge cu mâinile încrucişate pe lângă trup, amestec de angoasă existenţială şi de calm aristocratic. 11 invidiez, cum l-am invidiat şi pe Dinu Cesianu. nu pentru obârşia ilustră, ce nu se poate nu se poate, e do vină taică-meu că nu e decât învăţător de ţară ? (e drept că, pe celular, m-am surprins părându-mi rău că nu fac parte din lumea lor ; mai târziu am râs şi m-am făcut singur idiot.) îl invidiez pentru franceza pe care, precis, n-am s-o vorbesc aşa niciodată !) Sau, demontând o roată dinţată, o punem jos .şi noi, pe lângă ea, la taclale, dacă vine cineva, tocmai ne bateam capul să vedem de ce nu trage bine tamburul... De obicei, nu vine nimeni. între noi şi *ei* există un gentlemen's agrecment •— tu mă laşi în pace, iar eu nu-ţi dau bătaie de cap. Când vine ora ieşirii din schimb, îmi reiau lectura, carte sau revistă ; am uitat de „Scrisul negru", de altfel acum ar fi inutile orice demersuri, mai am două luni până la eliberare.

I »<•<•! i> hiua şi jumătate până la camera'"de eliberare, acolo unde te îndoapă ca pe un gâscan – cel

puţin aşa se spune, iţi dă cărţi la discreţie şi te lasă să dormi după pofta inimii. Mai va până atunci şi mai trebuie trecut un hop – musai să-mi salvez părul, „uitat" hetuns graţie schimburilor de noapte şi ajuns la vreo dduă degete. Nemaiauzita ilegalitate e repede observată-de un cretin caro face idee fixa şi mă caută, la număr, cit privirea, trântind şi bufnind. „Eşti la mă-ta acasă, deţinut ? Până la număru ălălalt să mi te tunzi bec!"în disperare de cauză, îl caut pe adjunctul comandantului, tot Căpitan, un roşcat gras, cu facies cazar tipic (criminal[1] care i-a rupt în bătaie pe răsculaţii din '58) care concede, cu relativismul rasei, că se poate lucra la ştaif şi cu doi centimetri de păr şi că asta nu sapă neapărat temeliile republicii...

Mâncarea de la „eliberare" e mai proastă decât în fabrică. Plictiseala, în schimb, enormă. Cărţi – câteva ; printre ele, una de călătorii pe care pun mâna şi nu mă las până n-o traduc, în cap, desigur. Om fi noi în pragul plecării acasă, dar bandiţi tot suntem şi unui bandit nu te-apuci să-i dai creion şi hârtie la discreţie; Ar trebui să plec la 23 martie 1963. Dacă nu se întâmplă nimic. *Dacă* nu *se întâmplă nimic!* Fac socoteala; patru ani, un fleac de 1 460 de zile. Una mie patru sute şaizeci de zile Şi tot atâtea nopţi, fiecare cu visele, cu dorurile, cu coşmarele ei. Viciul este minus de existenţă, spunea sfântul Toma d'Aquino. Dar puşcăria ? Au mai rămas cinci. Voi pleca împreună cu un domn îri vârstă, care a făcut cincisprezece ani pe muchie. A fost, deci,' arestat la 23 martie 1948, pentru spionaj. Lucra la Telefoane şi a comunicat unei ambasade – englezii sau americană, a evitat să precizeze, cifra cantităţii de echipament de telecomunicaţii demontat de ruşi şi dus peste Prut ; n-aveai decât să pui alături cifra repartiţiilor stabilită de Comisia. Aliată' ele Control şi să scazi, operaţie elementară de aritmetică, joc de copil. L-a costat cincisprezece ani, adică cinci mii patru sute şaptezeci şi cinci dc zile.

Şi tot atâtea nopţi, fiecare cu spaimele şi durerile ei. Patru, trei, două... La 23 martie, suntem scoşi şi duşi la grefă, : deşcareerarea, care seamănă al dracului cu încarcerarea, Percheziţie, amprente, fişe, semnături, bilet de libertate, (aici nu mai seamănă). Ultima operaţie: ni se spune, să ne. dezbrăcăm – vi se vor aduce hainele, pre- daţi efectele penale ! Cu cea mai nevinovată voce, explic că nu mai am .de mult nimic, am... Da, încă din baltă şi... N-au.ce face,- sunt obligaţi să mă dea afară din puşcărie, din-partea mea n-au decât să-mi dea drumul aşa ! Şi, în timp,ce colegul meu îmbracă un discret costum de seară de dinainte, de. război, aşa l-au umflat (dar nu e nici pe dpparţe culmea insolitului, pe Doru Dumitrescu zis Paulpin l-au luat dc'la nuntă, a târât mult timp cocarda după el), caraliul de la magazia de echipament se dă de ceasul morţii să-mi găsească ceva. Până la urmă găseşte ; o pereche de pantaloni kaki bufanţi, cărora li s-au băgat la iuţeală doi elini care i-au transformat în burlane, un surtuc albastru încropit dintr-o manta de miliţian şi bocanci, peticiţi şi pingeliţi, pentru care semnez, obligându-mă să trimit totul în colet pe adresa U.M. 0605 Gherla. Păstrez vechea mea sarsana de doc pe care am dublat-o, ca amintire, cu o bucată de pestav vărgat; se uită în ea dar Dumnezeu ii dă orbul găinilor şi nu vede vărgătura. Bagă în schimb de seamă cruciuliţa de la gât, Cristul delicat, răstignit în relief, piesă migălită cu acul intr-o bucată de ciolan de vită, darul unui prieten, şi o confiscă. în tot timpul ăsta să mă dedublez, să-mi analizez sentimentele, dar am impresia că nu e nimic de analizat. Pândesc explozia orbitoare de bucurie, renaştere conştientă, pe care mi-o închipuiam

legată de clipele astea, la care visam ca la lumina de la capătul nopţii – şi nu simt nici o bucurie. Şi nici măcar necaz că mi-au luat cruciuliţa. Nu simt nimic.

Ciudat, puşcăria se prelungeşte, printr-un coridor nevăzut, în spaţiul de dincolo de masivele ziduri de fortăreaţă. încă nu suntem liberi, mai e de îndeplinit o formalitate. Contabilul-şef (care nu mi-a dat un ban pentru lucrul din cei patru ani, nici de la dig, nici din fabrică) ne duce, cu pasul măsurat cu care plimbi doi vechi prieteni prin târg, la miliţie. Aici un locotenent simpatic şi politicos ne întinde câte o hârtie bătută la maşină : subsemnatul... declar că nu voi relata nimic despre cele ce am văzut şi auzit în timpul detenţiei. încălcarea acestui angajament atrage după sine... Semnez fără să clipesc, ştiind foarte bine că, de a doua zi chiar, mă voi pune vârtos pe povestit. Cu acelaşi pas măsurat, contabilul ne însoţeşte la gară. Stă până ne vede urcaţi în tren. Pleacă. Plecăm şi noi. Spre libertate ?

POSTFAŢĂ

Cartea aceasta n-ar fi trebuit, poate, scrisă niciodată. Nu sunt romancier, n-am fost nicicând în stare să construiesc o ficţiune. Pe de altă parte, peste evenimente, oameni, trăiri a trecut tăvălugul egalizator al timpului. Cronica înseamnă jurnal, notaţie zilnică. Douăzeci şi şapte de ani s-au scurs de când am ieşit din închisoare până am pus pe hârtie primul rând. Am explicat de ce. Dar la mijloc nu a fost numai frica. Ce evenimente, vrednice intr-adevăr de atenţia cititorului să evoci ? Am cunoscut, cred, peste trei mii de oameni în patru ani. Fiecare înseamnă, totodată, un destin irepetabil şi o particulă din şuvoiul unei istorii colective. Despre care să fi vorbit mai întâi ? întrucât este mai revelatoare bătaia în plămâni de la Uranus decât teama că are de-a face cil un nebun, uşor de citit în ochii fetei de pe coridorul trenului de Cluj, neînstare să priceapă că tânărul de lângă ea, care putea a puşcărie, are la îndemână mult mai puţine cuvinte decât gânduri ? Cine să te înţeleagă, mai bine decât tot un fost ocnaş, când povesteşti că, în prima noapte de acasă, după ce ai adormit ca un buştean, mama a venit tiptil, ca în serile copilăriei, să-ţi stingă lumina iar tu te-ai trezit imediat, speriind-o pe biata femeie ? Dar la ce ar sluji să scrii pentru cei care au trecut pe *acolo ?* Ei sunt oricum iniţiaţi. Ceilalţi ori nu poţ înţelege, ori – şi mai rău –, nu vor să afle. Asta

nu înseamnă că am tăcut. Nici nu s-ar fi putut, cel puţin zece ani puşcăria a fost prezentă zilnic în gândurile şi cuvintele mele. Povesteam – şi, măcar în felul acesta, nici el cu totul lipsit, atunci, de primejdie, ridicam valul secretului de pe un aspect a] vieţii românilor ale cărui dimensiuni şi implicaţii omul de pe stradă, fericitul profan, nu avea cum să le bănuiască. A venit Revoluţia şi. în februarie '90, i-am luat interviu unui politician tânăr şi ambiţios care, intre timp, şi-a mai schimbat opiniile. , La întrebarea: „Consideraţi, posibilă revenirea la totalitarism în România ?", interlocutorul a răspuns, fără să şovăie, da. La fel credeam – şi cred – şi eu, din pricină asta şi pusesem întrebarea. Interviul a fost primit cu rezerve, părea absurd, în atmosfera primelor luni ale lui 1990, să te mai gândeşti la reînvierea tenebrelor trecutului. Din nefericire, evenimentele mi-au dat dreptate. Simţurile ascuţite ale fostului ocnaş mirosiscră primejdia. M-arn aşternut imediat pe scris, prea puţin interesat de faţa călofilă a textului. Consider că e bine ca oamenii acestui popor să cunoască, pe lângă ce au scris, cu mai mult har, alţii, încă o experienţă. Am băgat dc seamă că, povestind escamotam tot mai mult latura tragică a detenţiei, mă (şi ne) opream asupra unor episoade comice, de'parcă *acolo* am fi dus-o numai într-un râs. Ce putea fi măi comic, de pildă, să-l vezi pe Oskar Kutzko, şi aşa[1] bâlbâit, că dă ochii peste cap şi cască convulsiv gura ca peştele, fără să poată articula un sunet?! Instalam lumina electrică în pivniţa rămasă din Evul Mediu, cu ogive gotice şi ziduri de peste doi metri, eu dirijam o ranga de oţel între rosturi, el izbea cu barosul în floare. A dat" prost, ciocanul a ricoşat, m-a lovit lângă şira Spinării, am amorţit, am căzut. Eram foarte calm şi foarte lucid; dar nu puteam mişca nimic. Te doare ? m-a întrebat cineva. Numai, când râd, i-am răspuns ca într-un banc idiot cu englezi. Oskar a crezut că am şi înnebunit

din lovitura lui, nu m-am ales doar cu paralizia, i-a venit graiul şi s-a pus pe urlat. Retrospectiv, scena poate provoca ilaritate. Şi atâtea altele care, puse cap la cap, pot da o 'imagine despre vigoarea noastră sufletească. N-itm râs nicicând cu mai multă poftă decât pe zarcâ. Dar lângă râsul nostru ieşea din zid braţul spânzurătorii, folosită sute de ani, iar până la Marea Unire puşcăria, în totalitatea ei, a fost departe de a fi râs. Nici nu mă încumet să vorbesc despre ce au simţit coi rămaşi afară ,despre jalea părinţilor, a iubitelor, a soţiilor, a copiilor. Este, de asemenea,-greu de măsurat răul pe care l-au adus celorlalţi, dar şi lor înşişi cei căzuţi victimă unui gând cinic, conştient —- spre deosebire de firescul instinct dc conservare : „Decât să plângă mama, mai bine să plângă mă-ta !" Nu este echivalent cu delaţiunea, dar nici nu c departe de infamia turnătorului. Dintre cei *ce* gândeau aşa s-au recrutat brigadierii, nu, desigur, puţinii care, cum a fost Cosma, au preferat să fie bătuţi decât să-şi asuprească fraţii dc suferinţă, ci, vai 1 cei mulţi care, de la Canal până la Cavnic şi Salcia au fost slugi credincioase ale administraţiei, vânzându-şi sufletul nu pentru treizeci de arginţi, ci pentru un blid dc arpacaş. Ar mai fi ceva – încercarea de a spune măcar câteva cuvinte despre lucrătorul de securitate. Am cunoscut destui, şi la anchetă, şi după eliberare. Sigur că ar fi nedrept să se pună pe fruntea tuturor stigmatul crimei. Numai regimurile totalitare gândesc categorial, excluzând nuanţele. Pc Curea, care ne-a escortat până la Jilava, nu l-ar fi costat nimic să-i lase pe caralii să ne rupă oasele sub ochii lui. N-a făcut-o, şi cel puţin în momentele acelea, şi cel puţin cu noi, a fost om. La fel gândesc şi despre Zaharia de la Salcia, la fel şi. despre câţiva ofiţeri de contraspionaj. Dar cei ca Voicu au fost şi rămân criminali. Nu numai prin ce au făcut ci, mai presus de orice, prin cinismul cu care au pus venin din

ei în executarea

unor ordine primite de la un partid şi de la un aparat statal tot atât de criminale, şi prin mârşava iscusinţă cu care au ştiut stârni abjecţia unor fiinţe vrednice de ticăloşia stăpânilor lor – turnătorii. Pentru ei toţi, de neomenească teapă, pedeapsa e în ordine morală, nu juridică. Li s-ar cuveni să-i vadă pururea oamenii rătăcind, asemeni unui blestemat sperjur din poezia noastră populară, cu târâişul şarpelui.

septembrie 1990 – 14 februarie 1991
Constanţa – An vers – Corint

ANEXĂ

La întoarcerea dintr-o călătorie întreprinsă la bordul na vei-şcoală „Neptun” (decembrie 1990 – martie 1991), am putut să citesc dosarul de anchetă şi actele procesului, îi mulţumesc şi pe această cale d-Iui • genera l-maior Gheorghe Şerbâncscu, directorul Instanţelor Militare din. Ministerul Justiţiei, pentru amabilitatea de a fi dat curs solicitării mele (reamintindu-i, totodată, că n-am primit nici un răspuns la cererea de a face fotocopii de pe anumite piese ; aş fi putut să le fotografiez, dcir am considerat că, „a consulta” nefiind totuna cu a „fotografia”, gestul meu ar fi fost o dovadă de lipsă de fair-play ; rn-ar fi interesat îndeosebi anumite pasaje din scrisorile colegilor mei, înzestraţi cu un extraordinar simţ de gazetar care le-a îngăduit să perceapă, de-abia ioşiţi din adolescenţă, alunecarea ţării în groapa de sărăcie şi de deznădejde în care ne-au adus Moscova şi lichelele pe care comunismul le-a cocoţat în spinarea românilor. Am stat ore în şir în arhiva Tribunalului Militar Bucureşti – niciodată singur, măcar pentru o clipă, şi m-au amuzat privirile bănuitoare ale unei fetişcane, unei doamne şi unui tânăr, eram învăţat..., citind cu nesaţ documentele în care erau închise viaţa noastră zdrobită, anii smulşi vieţii – căci închisoarea făcută pe nedrept este moarte, istoria unei fioroase

înscenări puse la cale de .securitate.

Frima observaţie : cine nu a trecut prin anchetă şi citeşte dosarul nu are cum să bănuie, măcar, că am fost maltrataţi. Fiindcă, deşi în grade diferite, am fost torturaţi şi nu am deloc în vedere tortura morală, imponderabilă, ci bătăile. Trebuie să citeşti în deplină cunoştinţă de cauză declaraţiile lui Florin Pavloviéi ca să-ţi dai seama că „recunoaşterile" lui au fost smulse prin bătaie şi că rezervele pe care le formulează la terminarea anchetei, când semnează că i s-a făcut cunoscut conţinutul dosarului, repere în legătură cu două declaraţii, sunt timide tocmai fiindcă i-a fost frică să nu fie bătut din nou fără, ca, totodată, să scape prilejul de a protesta, chiar şi aşa-,» ¡împotriva metodelor prin care îi fuseseră smulse declaraţiile. *A doua observaţie :* cu .excepţia lui Ganciu, ear^.este o târâtură abjecta – că a fost (?!) informator, nu încape nici o îndoială, în facultate se spunea că este chiar: ofiţer de securitate – ceilalţi martori au fost supuşi .unor vizibile presiuni din partea anchetatorilor. Nu îi rezistat nici unul. Nu-i învinuiesc, mulţumesc lui Dumnezeu, că nu am fost în locul lor. Trebuie însă spus, că un Ganciu, de exemplu, şi-a păstrat întreagă abjecţia, ba chiar răzbate din răspunsurile lui un soi de ciudă , că nu.,poate spune mai mult – fiindcă nu era nevoie – în timp ce alţii, Chirilă, de exemplu, fac eforturi disperate să împace poruncile conştiinţei cu groaza dictată de instinctul de conservare. Un caz aparte este A.B, La ieşirea din puşcărie mi-am spus că, dacă se va întâmpla să-m¸i povestesc vreodată într-o carte necazurile, nu-i voi pomeni numele. La câteva luni după eliberare, mă dusesem la „Secolul XX" cu câteva traduceri din Verlaine. Vorbisem cu Romul us Vulpescu pentru caro aveam, atunci, un adânc respect ; primul traducător al lui Villon îmi.arătase stângăciile tălmăcirilor mele şi, în drum către Universitate. încercam mental fel de fel de variante paralele, când m-

am izbit, surpriză ! de Béa. Până să-i spun eu ce şi cum, m-a împroşcat cu un potop de reproşuri pe o singură temă : cât a suferit ea din cauza mea ! Nespu- nându-mi cum ¿1 suferit, nu ştiu acest lucru nici pârtii în ziua dc astăzi. A doua întâmplare este ceva mai târzie. Ea devenise între timp o piesă de rezistenţă a televiziunii, folosită pentru anchetele „grele". Nu mai ştiu anul, e uşor de aflat, dar nu cred că merită, am văzut-o interogând – nu luând interviu – doi profesori de la o şcoală de ţară învinuit! că practică religia. Tonul reporterului de televiziune nu se deosebea prea mult de al anchetatorului. Nu mi-a fost greu să-mi închipui ce li s-a întâmplat celor doi după emisiune, nici ce-a fost în sufletul lor, nici ce sentimente au încercat în timp ce ea, dispreţuitoare şi suficientă, ii împroşca cu noroi în faţa a milioane de telespectatori. Mi se plânsese că, din pricina mea fusese cât pe-aci să fie dată afară din facultate, că dc-abia reuşise să ajungă la examenul de stat... *A treia observaţie, cea mai importantă:* locotenentul-major Constantin Voicu (nu „Gheorghe", cum a apărut într-un articol publicat de mine în „România Liberă" când am auzit, după 22 Decembrie, că Liviu Prună$_f$ în loc să fie arestat, a fost avansat ia gradul dc general-maior şi propulsat în fruntea Justiţiei Militare, semnal din partea Puterii pe care noi, atunci, n-am ştiut să-l interpretăm) şi superiorii lui au fost conştienţi, din capul locului, că pun la calc o monstruoasă înscenare judiciară, că fabrică un proces politic în cea mai bună tradiţie NKVD-ista. Primii arestaţi, toţi colegi de an, au fost interogaţi în aşa fel încât să se acuze reciproc. Se considera, probabil, că scrisorile – corpuri delicte, existente şi acum la dosar – sunt insuficiente ca probatoriu, în virtutea caracterului lor confidenţial, că e nevoie, în consecinţă, de „stabilirea", pe baza propriilor mărturii ale arestaţilor, a realităţii unei activităţi infracţionale, duşmănoase, de agitaţie împotriva

statului comunist care să depăşească sfera epistolară. Nu că s-ar fi opus procuratura, doamne fereşte ! ori că vreun avöcat ar fi îndrăznit SÎÎ facă ceva, ar fi ridicol să ne gândim că securitatea s-ar fi împiedicat de considerente care sâ vizeze adevărul sau neadevărul unui dosar şi al unor învinuiri. Nu, ceea ce conta atunci era tam-tam-ul, zgomotul făcut în jurul oricărui proces, extinderea cercului-arestaţilor. Scopul era, fireşte, terorizarea societăţii civile. Cu cât mai mulţi arestaţi, cu atât mai bine pentru stat şi conducerea lui dejistă (Ceauşescu va schimba tactica, va reduce, din considerente de politică internaţională, numărul arestărilor, dar va exacerbai până la paroxism sentimentul de frică, extinzându-l]a scara întregului edificiu social, pe do o parte prin teroarea provocată de posibilitatea dispariţiei fără urme şi de eventualitatea ca omul să fie supus iradierii, pe de altă parte prin izolarea şi transformarea opozantului intr-un „lepros social"). Dej şi vechea gardă a securităţii fuseseră şcoliţi la şcoala lui Stalin, preponderent cantitativă. Sunt convins că acea canalie, ale cărei oseminte au spurcat îndelung pământul Parcului Carul, a regretat că nu dispune, ca diabolicul său mentor, de o Siberie. Dobrogea şi minele din Maramureş erau şi ele bune, dar la scara unui mic despot provincial. Revenind : sunt arestaţi cei patru, colegi între ei, li se pun corpurile delicte sub nas, sunt „ajutaţi" să-şi mai aducă aminte şi de alte „acte duşmănoase" pe care le-au comis, adică discuţii împotriva regimului democrat-popular şi Uniunii Sovietice. Cotonogiţi, bieţii, unii colegi recunosc. Sunt extrase din dosarele secrete, cele din care Dumitrescu exhiba câte o notă informativă şi mă întreba – îl cunoşti pe cutare ? dar pe cutare ? turnătoriile, şi este astfel fabricată „legătura" lui Pavlovioi cu cazul. Caracter puternic, lucid şi analitic, iconoclast şi dispreţuitor faţă de mediocritatea care bântuia atunci la facultatea de

ziaristică şi care marcase puternic o parte din corpul n*o- fesoral (m-ar bucura să-mi dovedească cineva că toţi mentorii noştri au fost de talia lui Geo Bogza sau a Orianei Fa Iacei), Pavlovici îşi atrăsese joasa ură a unor studenţi şi asistenţi, dintre care unul ne fusese coleg, mai mare cu un an, şi la absolvire, fiind de tot redus, chiar antologic, neprimindu-l nici o gazetă a fost numit... la. facultate ! Astfel încât „elementul descompus" era parcă făcut să fie membru al unui lot de contrarevoluţionari. Numele meu apare,]a început, în treacăt, evocat în legătură cu şederea în aceeaşi cameră de cămin cu primii patru arestaţi. Securitatea prinde, apoi, din zbor ocazia de a-mi plăti refuzul de a deveni turnător şi care, era, nu mă îndoiesc, înregistrat în dosarul meu informativ (care, vorba cuiva, la intrarea în liceu încăpea în buzunar, iar acum trebuia cărat cu roaba) şi, bineînţeles, intr-un fişier centrai. Din acel moment, Constantin Voicu le pune arestaţilor din ce în ce mai multe întrebări despre mine. Nu discut aici răspunsurile lor, numai cine nu a trecut pe „acolo" nu ştie ce poate îndura sărmana fiinţă omenească, la ce poate fi supusă. Parcurgerea dosarelor mi-a întărit convingerea că au fost supuşi unor puternice presiuni şj că au nutrit tot timpul convingerea că vor putea retracta la judecată. De unde să ştie că totul era un circ sinistru şi că, indiferent de ce-ar fi declarat, sfârşitul era acelaşi ? *A patra observaţie :* de la ieşirea din puşcărie până la 7 martie 1991, timp de 28 de ani, am trăit cu convingerea că numai idioţenia şi inocenţa mea au pus anchetatorului pe tavă „argumentele" furnizate de A.B. şi de o altă colegă. Dar declaraţiile luate celor două martore poartă, îp ceea ce o priveşte pe prima, data de 16 martie 1959, cea de-a doua fiind interogată, la securitate, la 19 martie. Eu am fost arestat la 25 martie şi ¡-am dat lui Voicu mult mai târziu lista de prieteni, câteva nume fiind menţionate, în acelaşi sens,

şi într-o declaraţie redactată după arestare. (De altfel, înainte nu mi s-a luat nici o declaraţie scrisă şi nici nu am fost întrebat despre prieteni, în afară de relaţiile cu Pavloviéi despre care am relatat în corpul cărţii.) Concluzia se impune dc la sine ; ambele studente vorbiseră deja la securitate despre mine pe când mă aflam în libertate. Ar fi nedrept să le reproşez că nu mi-au spus nimic, sunt absolut convins că li s-a pus în vedere. Ce au spus – asta e altă poveste. *A cincea observaţie :* dosarul nr. 584/1959 poartă, în realitate, în evidenţele Ministerului dc Interne, numărul 38 656/M.I. şi menţiunea „Strict secret". Nimeni dintre cei care reprezintă organele de stat : securitate, în primul rând, procuratură şi justiţie militară nu şi-a închipuit că vom avea, într-o zi, acces la el, îl vom putea citi, mai ales citi printre rânduri, descifra gândirea anchetatorilor, demonta rotiţele complicatului angrenaj judiciar, monstruoasa înscenare. Dosarul 38 658 are trei volume, în pofida amabilităţii d-lui general-maior şef al Instanţelor Militare, trebuie să spun că nu mi-a fost permis decât accesul la primele două : ancheta şi procesul. Ce va fi conţinând volumul al treilea ? în lipsa unor clemente sigure, sunt nevoit să emit supoziţia că între coperţile lui sunt strânse piese care se raportează la drumurile celor şase condamnaţi prin puşcăriile şi lagărele patriei socialiste. Ce-ar putea să fie ? Note informative despre discuţiile duse de noi eu alţi deţinuţi ? Fişe şi caracterizări date de diferite administraţii şi de ofiţerii politici ? Do contrainformatori, cum era Domocoş de la Gherla ? în mod norma), notele scrise de „ciripitorii" din puşcărie ar trebui să se afle în dosarele informative ale fiecăruia dintre noi. Până a nu vedea volumul al treilea, sunt obligat să mă limitez l;i conjecturi. Sigur este alt element, poate mult mai important : lângă opisul documentelor, cu care începe volumul I (ancheta) se află o filă de pe care se poate

reconstitui, de-a lungul anilor,: drumul dosarului. De acolo am aflat – şi faptul este foarte important pentru că aruncă o anumită lumină asupra preocupărilor securităţii – că, între 20 septembrie 1962 (deci cu şase luni înainte de punerea mea în libertate, survenită la 23 martie 1963) şi 11 aprilie 1985, dosarul s-a plimbat de douăzeci de ori pe la diferite securităţi din ţără, cerut de feluriţi ofiţeri pentru „studiu". Trecuseră aşadar, 22 de ani de la eliberarea subsemnatului (nu ştiu când au ieşit ceilalţi, nu i-am mai văzut, cu excepţia lui Pavlovici) şi dosarul tot mai făcea obiectul atenţiei organelor de securitate, nu necesarmente exclusiv în ce mă priveşte, eram, doar, şase în acel dosar, dar foarte probabil şi pentru mine, contrariul nerezultând de nicăieri. Deci în aprilie 1968, când Ceauşescu, tunând şi fulgerând într-o plenara a c.c. împotriva lui Drăghici, l-a izgonit din postul de ministru de Interne, aruncându-i în spinare toate nenorocirile întâmplate în timpul lui Dej – dar pe care noul secretar general le supervizase, căci se ocupase, în cea mai ¡naltă instanţă a partidului, de armată şi organele de represiune – poporul român era încă o dată tras pe sfoară în chip abject. Am fost supravegheaţi în continuare, zi de zi, fiecare pe unde ajunsese, chiar dacă Florin Pavlovici şi cu mine fuseserăm achitaţi de Tribunalul Suprem, în 1969, pentru inexistenţa infracţiunii, în urma unui recurs extraordinar declarat din oficiu de Procurorul General. Câte note informative vor fi curs către fişetele securităţii de pe urma noastră ? Câţi securişti, gras plătiţi şi îmbuibaţi, într-o vreme când ţara se scufunda dramatic în marasm, îşi vor fi umplut timpul cu punerea noastră „sub lupă ?" Ce corespondenţă „strict secretă" se va fi plimbat prin ţară cu puştii specială ? Poate că-mi va fi dat să găsesc într-o zi şi răspunsurile la aceste întrebări. '

Voi reproduce unele pasaje din declaraţiile care mă

privesc aflate în dosarul anchetei. în voi. I (fila 152) studenta A,B. este întrebată : *„Cine este numitul Mihalcea Alexandru ?*'* Răspuns : „Mihalcea Alexandru este student în anul IV al secţiei de ziaristică (facultatea de filosofic – n.n.) pe care îl cunosc din noiembrie 1956. Cu *acesta am întreţinut şi relaţii sentimentale o perioadă de câteva luni* (subi, anchetatorului) fapt datorită căruia am reuşit să-l cunosc destul de bine şi din punct de vedere al concepţiilor sale duşmănoase regimului din R.P.R. Eu m-am convins că Mihalcea Alexandru este duşman al regimului nostru democrat şi acest lucru pot să-l documentez astfel : în primul rând era un student căruia îi plăcea foarte mult literatura străină şi decodentă ; în paralel, de mai multe ori s-a manifestat faţă de mine în sensul că opera literară a scriitorilor democraţi este inferioară operelor burgheze. Spunea că nu citeşte scriitorii democraţi deoarece nu-i plac. Dispreţuia pe ceilalţi colegi ai săi, considerându-i nepregătiţi în raport cu el, dispreţuia organizaţii« U.T.M. şi nu participa la viaţa acestei organizaţii. în cadrul unei discuţii ce am purtat-o cu Mihalcea Alexandru în timp ce mă conducea spre tramvai, l-am întrebat dacă într-adevăr el crede în U.T.M. şi în cauza comunismului. L-am întrebat pentru ce avusese loc o şedinţa la care el susţinuse nişte probleme ne- juste. A răspuns că el crede în cauza comunismului insă nu a comunismului din prezent. A continuat spunând că comunismul de azi nu ar fi comunismul]a care s-au gândit clasicii marxism-leninismului. întrebându-l cum ar vrea să fie comunismul, nu mi-a dat nici un răspuns şi, cu aceasta, discuţia s-a terminat. în toamna lui 1956 şi respectiv, în timpul evenimentelor din Ungaria, Mihalcea Alexandru a trăit într-o totală stare de tensiune. Explicaţia mi-a dat-o când mi-a spus ca mergea consecutiv la domiciliul unei colege, Domneşteanu Mihaela, unde asculta posturi de radio

imperialiste, în octombrie 1958 a fost exclus din U.T.M., după care a venit la mine şi m-a întrebat ce părere am despre excluderea lui din organizaţie. Răspunzându-i că nu degeaba a fost exclus, Mihalcea Alexandru mi-a spus că şi eu sunt la fel ca şi ceilalţi, după care ne-am despărţit. întreţinea legături foarte strânse cu Filip Dumitru, Pavloviéi Florin şi Dineu Petre. Altceva nu-mi mai amintesc despre Mihalcea Alexandru,

întrebare : Vorbeşte despre Filip Dumitru.

Răspuns: Şi Filip Dumitru a fost unul dintre studenţii ostili regimului democrat din R.P.R.-.. în acel referat (este vorba d.e un referat prezentat de F.D. în cadrul unui cerc studenţesc – n.n.) cu privire la educaţia comunistă, Filip Dumitru a făcut o făţişă apologie a concepţiilor burgheze în legătură cu educaţia tineretului... Mai ştiu şi că întreţinea legături şi cu alte elemente duşmănoase din facultate, ca Stan Tudor, Mihalcea Alexandru şi Pavloviéi Constantin Florin...

întrebare: Ce alte elemente duşmănoase regimului mai cunoşti în cadrul facultăţii ?

Răspuns: Un alt element duşmănos regimului democrat mai cunosc că este şi Popa Ion... Aspecte asemănătoare mai cunosc şi în» legătură cu studentul Tomcscu Ion... în cadrul uh^i adunări unde eu am ţinut un referat în legătură cu educaţii! comunistă a tineretului, numitul TomesCU Ion s-a ridicat şi a susţinut faptul că în socialism oamenii au aceeaşi psihologie ca şi în societatea capitalistă."

Semnează A.B., născută la 22 martie 1938, fiica lui..., cu domiciliul în Bucureşti, sir. Rucár nr. 42. Interogatoriul martorei a fost luat la 16 martie 1959. Punctele de suspensie înlocuiesc pasaje care nu au importanţă pentru cititor.

Din procesul verbal de interogatoriu al martorei Dom- neşteanu Mihaela-Gabriela, studentă la ziaristică în anul

IV, născută la 30 ianuarie 1039, domiciliată în Bucureşti, str. Justiţiei nr, 21 „încă din 1956 Mihalcea Alexandru a început să-mi spună că mă simpatizează şi să-mi ceară o întâlnire, ba mai mult decât atât, să vină chiar la domiciliul meu. Cu toate că eu nu-l simpatizam prea mult pe acesta, am acceptat prietenia lui datorită insistenţelor sale, venind şi la domiciliu în mai multe rânduri ' până în 1957. Cu ocazia întâlnirilor ce le-am avut cit

Mihalcea Alexandru, am purtat şi o serie de discuţii cu caracter politic în cadrul cărora sus-numitul s-a manifestat ostil la adresa regimului democrat din **R.P.R. şi** U.R.S.S. .Făcea parte dintr-un cerc de elemente duşmănoase din facultate, printre care Pavlovici Florin şi Filip Dumitru. întreţinuse legături şi cu Derdena Mihai care în timpul evenimentelor din Ungaria a fost arestat pentru complot contrarevoluţionar. Mihalcea şi-a manifestat ataşamentul faţă de grupul Derdena-Onaca, compătimindu-i şi apreciind atitudinea pe care o avuseseră. îşi manifestase nemulţumirea faţă de o serie de măsuri luate de conducerea facultăţii, privind plasarea absolvenţilor, calomnia o parte din cadrele didactice ale facultăţii, afirmând că ar fi necorespunzătoare din punct de vedere al pregătirii profesionale. Mihalcea Alexandru desconsidera toţi studenţii facultăţii şi spunea că această facultate este ratată şi că se va desfiinţa în curând. El mai spunea că presa din regimul democrat e scăzută, iar ziariştii ar fi nişte inculţi deoarece nu au nivel cultural ridicat... Legături cu Mihalcea Alexandru am întreţinut începând cu toamna anului 1956 şi până în toamna anului 1957... La domiciliul meu a fost de mai multe ori. în primul rând declar că la noi în casă obişnuiam să ascultăm postul dc radio imperialist Roma deoarece mama şi tata cunoşteau italiana întrucât prin 1936 sau 1937 au fost în Italia în interes de serviciu... De asemenea şi eu cunosc

oarecum limba engleză pentru că am făcut meditaţii ac,asă cu profesorul Victor Demetrian. în felul acesta noi am ascultat postul de radio Roma şi în timpul evenimentelor din Ungaria, la care se transmitea o serie de ştiri şi a ţărilor democrat-populare inclusiv statul democrat ungar. De asemenea acest post de radio elogia contrarevoluţia din Ungaria şi transmitea în general numai ştiri Ostile comunismului din Ungaria şi U.R.S.S. într-una din zilele contrarevoluţiei a venit la domiciliul meu şi numitul Mihalcea Alexandru care, văzând aparatul de radio pe masă, a propus să ascultăm posturi de radio imperialiste pentru a vedea ce spun despre evenimentele din Ungaria. Eu, cum ştiam pe ce lungime de undă transmite Roma, am deschis aparatul la care am ascultat ştirile transmise în limba italiană. Calomniile transmise la acest post de radio eu le-am tradus în limba română lui Mihalcea Alexandru, care stătea lângă mine. în casă nu şe mai afla nimeni. Mama ştiu că stătea în altă cameră alăturată şi acest lucru mi-l reamintesc pentru că ştiu că am strigat la ea şi am întrebat ce înseamnă cuvântul şopero („sciopero” ■—■ n.n.) – la care mi-a răspuns că înseamnă grevă. Nu pot preciza dacă Mihalcea Alexandru a mai ascultat asemenea posturi de radio la domiciliul meu deoarece nu-mi amintesc acest lucru decât în cazul declarat mai sus. Nu-mi reamintesc în mod concret de discuţiile purtate pe baza ştirilor ascultate la radio Londra, insă pot preciza că întotdeauna era interesat de posturile imperialiste şi era convins că „sunt adevărate”. în perioada ce a urmat mi-a cerut să-i mai comunic ştiri transmise la posturile imperialiste, lucru pe care l-am făcut, iar de fiecare dată purtam şi discuţii pe marginea ştirilor respective. O astfel de discuţie purtată de Mihalcea Alexandru a fost aceea că după ce eu ¡-am spus că la radio s-a comunicat că „dacă trupele sovietice nu interveneau în treburile interne ale Ungariei, contrarevoluţia ar fi reuşit”, el a început să calomnieze

armatele sovietice, mai întâi spunând câ trupele sovietice nu au nici ,un drept să stea pe teritoriul R.P.R., iar în Ungaria numai datorită lor a eşuat contrarevoluţia. Cu un alt prilej spunându-i că la radio Roma se spune că foarte multe persoane fug din Ungaria, el a spus că acest lucru îl fac datorită faptului că nu se simt bine acolo. Astfel de discuţii am purtat cu Mihalcea Alexandru în mai multe rânduri, însă nu mi le mai amintesc în mod concret. Ştiu însă că în timpul evenimentelor din Ungaria el discuţii foarte des cu Florin Pavloviéi... Privind legăturile ■ ce le-a întreţinut cu Pavloviéi Florin, Mihalcea Alexandru îl elogia pe acesta spunând că e atât de deştept încât e de neînţeles pentru ceilalţi studenţi din facultate şi el va ajunge un scriitor de valoare... în afară de părinţii mei, de mine şi de Mihalcea Alexandru, nu a mai ascultat nimeni posturi de radio imperialiste la domiciliul meu." Semnat ; Domneşteanu Mihaela-Gabriela, la data de
19 martie 1959. Interogatoriul a început la ora 9 şi a luat sfârşit la orele 13,00. Punctele de suspensie înlocuiesc întrebările care au atras răspunsurile ce le urmează. Punctuaţia aparţine ofiţerului care a înregistrat mărturia, locotenentul Cenuşe Constantin.

Mărturia lui *Chh'ilă Dumitru* a fost înregistrată la 15 aprilie 1959. Reproduc un fragment din declaraţia dată în faţa locotenentului-major Constantin Voicu ; „Popa Ion a întreţinut în cadrul facultăţii de ziaristică o atitudine duşmănoasă, fiind un element pesimist care căuta să convingi! pe ceilalţi studenţi că ei nu ar putea deveni ziarişti deoarece în R.P.R. n-ar fi condiţii c*reiate* (declaraţiile lui C.D. sunt scrise de anchetator, numai semnătura e a martorului ; sublinierea îmi aparţine – A.M.) pentru a ne forma buni ziarişti. Se manifesta într-un mod cosmopolit. Cinematografia noastră ar fi foarte proastă, că ar turna

filme ireale care *redă* (sic) fizionomia morală a muncitorului în alt fel decât în realitate... Ca şi Popa Ion, Mihalcea Alexandru crea (sic) un element ostil regimului democrat-popular din R.P.R în toamna 1958, fiind exclus din U.T.M. pentru manifestări duşmănoase, a început să se manifeste făţiş duşmănos regimului nostru aducând injurii organizaţiei U.T.M.... Mie îmi spunea că şi eu voi fi arestat ca Filip şi Tomescu şi pentru mine va fi şi mai dureros pentru că eu sunt comunist şi că tot comuniştii m-ar aresta, deoarece el *erea* obsedat de gândul că va fi arestat, ştiindu-se că a desfăşurat activitate de agitaţie duşmănoasă impreună cu Filip, Pavloviéi şi alţii. Mihalcea Alexandru *erea* un tip (sic) îngâmfat, anarhist şi cosmopolit. Ştiu câ în 1958, după cc s-a intors din practică de la Hunedoara, i-a venit o sesizare la facultate în legătură cu ţinuta sa excentrică şi decadentă pe care a avut-o şi în timpul cât a făcut practică la Hunedoara... Ştiu că împreună cu Filip şi Pavloviéi elogia literatura occidentală decadentă şi îndeosebi literatura franceză. Când unii studenţi discutam în cameră despre realizările regimului democrat-popular, el ne ironiza şi sfida discuţiile noastre."

Declaraţia dată de Dumitru Chirilă, prieten al meu până în ziua de azi, cu toate că ne vedem din an în paşte, fiindcă lucrăm în două oraşe situate la extremităţi opuse ale ţării – Oradea şi Constanţa – este foarte importantă şi vom vedea mai jos de ce.

în directă legătură cu mine mai trebuie reproduse fragmente din două declaraţii, date după arestarea mea. Lui *Ganciu Dumitru,* student în anul V (născut la 18 septembrie 1925 la Fobeşti-Horezu, cu unsprezece ani mai mare decât Pavlovici şi decât mine, dar intrat în facultate la un an după noi, personaj căruia Florin îi inspira o ură viscerală, răsfrântă şi asupra mea din cauza prieteniei cu

F.P.) i se înregistrează mărturia la 2 aprilie 1959, El declară că „...la fel ca şi Filip Dumitru, Mihalcea Alexandru este un element sfidător şi arogant, *crea* un element recalcitrant faţă de sarcinile ce ne reveneau ca studenţi. Mihalcea Alexandru, în discuţiile ce le purta cu studenţii sc manifesta împotriva literaturii progresiste.de după 23 August 1944, pe care o prezenta ca o literatură slabă, punând-o în inferioritate faţă de literatura occidentală pe care o elogia. în anturajul său, Mihalcea Alexandru ştiu că era bun prieten cu studenţii Derdena Mihai, Onaca Dan şi Constantin Dumitru, arestaţi şi condamnaţi pentru agitaţie contrarevoluţionară în perioada evenimentelor din R.P.U, 1956. A fost exclus din U.T.M. pentru manifestări duşmănoase în cadrul facultăţii, dovedindu-se că este un element care se strecurase în organizaţia U.T.M.... Cu excepţia lui Tomescu Ion, ştiu că Stan şi Pavlovici *ereau* elemente dizolvante în cadrul facultăţii, dispreţuiam disciplinele sociale de învăţământ şi *creiau* o atmosferă ostilă regimului democrat-popular din **R.P.R.** în cadrul facultăţii, însă dc mine căutau să se ferească de a întreţine asemenea comentarii duşmănoase."

Cealaltă declaraţie de martor este a lui *lancu Marin* (10 aprilie 1959), Extrag pasajele cele mai semnificative : „Studentul Popa Ion de la venirea sa în facultate crea un element pesimist şi cu neîncredere în facultate, fapt ce făcea să creeze o atmosferă nesănătoasă printre studenţi, cărora le spunea că unele discipline ce nd se *predă* în facultate n-ar corespunde cerinţelor şi că noi, ca viitori ziarişti, n-am avea posibilitatea să ne pregătim şi să ne ridicăm... De menţionat că Filip Dumitru *erect* elementul care polariza în jurul său o serie de elemente care aveau *aceleaş* vederi ostile regimului social din R.P.R.... ca şi susnumiţii, Mihalcea Alexandru bârfea profesorii universităţii şi facultăţii, arăta studenţilor *că cursurile* nu sunt la nivel universitar şi alte instigări. Despre presă arăta că

în R.P.R. presa ar publica irealităţi, că ar avea un nivel slab şi că lui îi este silă să lucreze în presă. Arăta că noi n-am avea redactori pregătiţi. Mihalcea Alexandru , era şi un element anarhist şi aventurier strein de sarcinile studenţeşti ce-i revenea."

Greul de aici începe pentru el. De dat înapoi nu mai poate da. riscă să ajungă după gratii, iar anchetatorul cunoscând perfect psihologia străzii, îi strecoară insidios sau îi urlă brutal —• ştii ce-au făcut ăia ? întrebarea cade pe un teren pregătit, aproape că n-am găsit pe nimeni care să nu (-şi) fi spus „au făcut ei ceva, altfel nu-i lua, securitatea nu ia pe nimeni degeaba !" Tradiţia decimării clasei politice în ţările cu regim autocrat, preluată de Stalin şi de partidul bolşevic este atât de înrădăcinată încât ruşii de rând au putut crede că Troţki, Buharin, Kamenev şi ceilalţi întemeietori ai partidului au fost realmente spioni, ungurii de rând acelaşi lucru despre Laszlo Răjk, cehii despre Slanski, românii despre Pătrăşcanu. Asta – ca să mă refer numai la comunişti notorii, căsăpiţi tot de ai lor, căci motivele"asasinării unor Maniu, Mihalache, Gheorghe I, Brătianu, Mircea Vulcănescu, arestaţi în scopul de a fi lichidaţi fizic, nu contează cum, sunt cu totul altele. „Nu se poate, au făcut ei ceva !" Este gândirea comună, stropul de bănuială născut în cugetul oricărui om normal. Cum să-şi închipuie insul de pe stradă că se pusese la cale o uriaşă vânătoare de oameni ? Că oricine, popă, ţăran, elev, ofiţer, student, bărbat, femeie, copil, bătrân, cerşetor, ministru, activist (au fost, chiar daca extrem de puţini, spre deosebire de Rusia stalinistă), ţărănist, liberal se poate trezi la
Jilava? Ce minte normală, ce om născut din iemeîe, cum spunea bunică-mea, ţărancă simplă, pentru care actul „naşterii din femeie" era sinonim cu sacralizarea fiinţei umane, îşi putea închipui că o imensă caracatiţă, cu tentaculele mereu gata să se azvârle fulgerător asupra

prăzii, stă ia pândă ? Voieu ştia. în cinismul lui, chiar recunoştea acest lucru.., Să revin : martorul, înnebunit, asaltat din exterior de tehnica implacabilă a ancheta-: torului, iar dinăuntru de hidoasele fantasme pe care le nasc convulsiile instinctului de conservare, are impresia că-i crapă capul. Se frământă, nu ştie ce să spună, o voce interioară îi şopteşte că o cascadă de învinuiri pe seama arestatului (despre care nu ştie nimic, dar bănuieşte că e rupt în bătăi, zvon întreţinut cu grijă de Departamentul de dezinformare, dar niciodată dezminţit sau confirmat oficial, căci face parte dintre instrumentele nevăzute ale Terorii Roşii) l-ar putea implica şi pe el, martorul. Exact când se dă mai abitir de ceasul morţii, îi vine salvarea – tot de la anchetator. Bârfea X literaturii de după 23 August ? A, asta era ! Ce mare lucru ?! Da, bârfea (aici sunt două posibilităţi: „bârfea" o carte anumită, a unui scriitor agreat de regim, cum a fost cazul interminabilului roman al lui Zaharia Stancu „Rădăcinile sunt amare", în legătură cu care anchetatorul i-a smuls lui Florin Pavlovici „mărturisirea" următoare : „Cu Filip Dumitru am discutat despre romanul „Rădăcinile sunt amare" şi i-am spus lui Filip şi la alţi colegi (sic !) că îrţii fac scârbă asemenea lucrări" —■ fila 43, voi. I ; interogatoriu] din 7 februarie 1959 – sau ,,bârfea literatura progresistă de după 23 August 1944 şi elogia literatura decadentă", în acest ultim caz niciodată, dar absolut niciodată nespecificându-se nici un nume, nici o carte). „Bârfa" asta ţine oarecum de critica literară, este cât de cât inruditii cu ea, cine s-ar gândi să-l bage pe un om la puşcărie pentru că-i place sau nu-i place o

carte ? Slavă Domnului, nu e vorba nici de „Mein Kampf*, nici de operele lui Troţki ! Tras pe sfoară, martorul aproba. Fiindcă tot suntem la capitolul „bârfă”, bârfea arestatul facultatea şi pe profesor ? Martorul, care avea şi el părerile lui în materie şi ştia că o anume cucoană *~de la disciplinele sociale doar nu mănâncă paie de...

deşteaptă, cădea şi în plasa acestei întrebări. Da, bârfea. Era suficient. Trebuia de-acum să semneze. Pleca, încercând un sentiment de uşurare, că a scăpat, e omeneşte şi, totodată, cu inima grea de remuşcări, marcat pe tot restul vieţii (scenariul acesta, repet, nu are nici o legătură cu Ganciu Dumitru). Este o altă faţă a crimelor lui Voieu şi ale celor ca el. Şi dacă suntem oameni şi avem suflet, dacă, în afară de obiectele cu care ne împo- poţonăm casa, ne mai interesează şi ce facem' cu noi înşine, cum stăm la o anume judecată, vom recunoaşte că supunerea martorilor, cu bună ştiinţă, la presiunile psihologice pe care le-au îndurat, cu consecinţe incalculabile asupra vieţii lor în plan psihologic, este tot o crimă, chiar dacă de alt grad decât ceea ce s-a făcut cu cei aruncaţi în spatele sârmei ghimpate.

... Am început să citesc volumul 1 al dosarului nr. 386/MAI/1959 „Strict secret”, după lungi minute petrecute cu ochii pe coperţile gri, cu bordură de pânză albastră la cotor. Deasupra liniei tipărite în mijlocul copertei, o mână stângace scrisese „Filip Dumitru şi alţii”. Când am crezut că pot parcurge liniştit conţinutul, m-am aşternut pe lucru cu detaşarea ziaristului care se documentează – credeam eu. Trecutul n-a întârziat să se năpustească peste mine, violent, cu atâta putere încât mi-a fost frică să nu mă lase inima, aşa cum îmi fusese frică la 22 Decembrie.

Apoi mi-am adus aminte de figura-uscăţivă a lui Voieu, de pielea gălbinicioasă a lui Dumitrescu, de faţa

de viezure cu căutătură lunecoasă a lui Ganciu – şi m-am liniştit. Am citit, cu greutate, fiindcă fuseseră scrise în grabă, uneori mâzgălite, pur şi simplu, pc hârtii peste care trecuseră treizeci şi trei de ani, scrisorile pe care şi le trimiseseră colegii mei din diferitele oraşe pe unde lucraseră (inclusiv la Constanţa, în redacţia ziarului „Do-' brogea Nouă" despre care expeditorul numai cuvinte de laudă nu avea... „Corpurile delicte", considerate dovezi ale agitaţiei contrarevoluţionare, deşi circulaseră numai de la expeditor la adresant. Trecuseră pe la Centrul universitar U.T.M., pe la partid şi ajunseseră]a securitate. Peste tot trebuie să fi produs o iritaţie fără margini, o cumplit:! fierbere. Studcnţi ai unei facultăţi doar găzduite do universitate, în realitate supuse direct aparatului de propagandă al Comitetului Central, nu numai că mimau îndoctrinarea, fără s-o asimileze, dar îndrăzneau să vadă chipul adevărat al „Construcţiei socialiste", ofensiva cantităţii împotriva calităţii, minciuna vieţii cotidiene, degradarea sentimentelor. înscăunarea ipocriziei şi a dublei gândiri în relaţiile interumane şi, mai presus de orice, cumplita mizerie în care aruncase colectivizarea forţată lumea satelor. Erau cu atât mai sensibili la acest aspect al vieţii în comunism' cu cât doi dintre ei erau feciori de ţăran. Existenţa acestor scrisori a făcut completul de judecăţii de la Tribunalul Suprem, la 22 aprilie 1969, urmare recursului extraordinar al Procurorului General, să menţină condamnările în cazul lor, achitându-ne do:ir pe Florin Pavlovici şi pe mine.

În declaraţiile date de Pavlovici, el se autoacuză, dar nu învinuieşte pe nimeni altcineva. Am găsit într-una expresia ironiei sale secrete pe care n-o va fi gustat decât el, intre două bătăi : „Foarte mult mi-a plăcut literatura simbolistă franceză cu care m-am ocupat şi în timpul facultăţii, cu toate că am învăţat la cursuri că această literatură are caracter reacţionar şi că este combătută de literatura realistă" (voi. I, fila 43, interogatoriul din 7

februarie 1959), Despre mine, ceilalţi colegi au fost nevoiţi să spună anumite lucruri, extrase de anchetator din notele informative şi impuse lor de acesta, în încăpăţânarea de a face din noi un grup coerent, sudat, „acţionând ca atare. Sunt convins că Voicu şi şefii lui şi-au muşcat mâinile că nu pot „face" o organizaţie. Altă încadrare, pedepse de la zece ani în sus. zgomot mare, vigilenţă sporită, rezultate excelente, recompense. E uşor de înţeles de ce au făcut unii colegi despre mine acele afirmaţii ; cum aş putea să nu înţeleg, tocmai eu, care aflasem ce se întâmplă în beciurile şi camerele de anchetei de la Uranus ? Voi reproduce fragmente din acele declaraţii, rod al întâlnirii vicleniei şi relei credinţe a anchetatorului -cu inexperienţa şi situaţia psihologică cu totul specială în care se afla arestatul. Nu voi da nume şi e uşor do înţeles de ce. Aşadar : „Din grupul clementelor cu care mai s întreţineam discuţii ostile ordinei sociale din R.P.R., mai făceau parte şi următorii studenţi : Mihalcea Alexandru,... lancu Marin, Matei Gheorghe, Arcaş loan, Lupu Mioara, Magda Sarchizian, Boeru Nicolae, Casmală Elena, Croitorii Mari lena, Árion Beatrice, Grumeza Octavian şi Dogarii Ioana, toţi din anul V, iar parte din ei sancţionaţi pe linie de U.T.M. pentru manifestări duşmănoase". (Luat la 17 februarie, interogatoriul a început la orele 9,30 şi s-a terminat la 14.) După două zile, aceluiaşi arestat i se ia un nou interogatoriu în, decursul căruia arată că „Mihalcea Alexandru... încă din 1957 venea la noi în cameră şi, printre discuţiile obişnuite, participa şi el la o serie de discuţii cu caracter duşmănos ordinii sociale din R.P.R. Mihalcea Alexandru a adus în 1957 romanul „Scrinul Negru" în cămin şi-l prezenta studenţilor ca o lucrare de valoare, deşi acest roman era interzis. Aprecia foarte mult ^rta şi cultura franceză". Cu riscul de a-l plictisi pe cititor, trebuie să stărui asupra pasajului re

produs. Colegul meu citise, bineînţeles că de Ia mine,

romanul, adus de la ESPLA unde fusese predat de George Călinescu ca manuscris dactilografiat. El ştia de unde il luasem -— dar n-a spus. Altfel nu m-ar mai fi răsucit pe mine anchetatorul să spun de unde-l adusesem. Şi, firește, sursa ar fi apărut în dosar dacă cel interogat ar fi vorbit. Nici n-a povestit ce conţinea ; concluzia este una singură : anchetatorul primise informaţia de la un turnător care ne vizitase în cameră în timp ce noi citeam dactilograma, desfăcută în fascicole pe care ni le treceam pe măsură ce le parcurgeam. Voicu îi comis o gafă monumentală – de fapt incultura i-a jucat un renghi pe care un ofiţer din seriile ulterioare, cu liceul făcut, l-ar fi evitat : un roman netipărit n-avea cum să intre în conştiinţa publică sub eticheta „interzis”. (în versiunea dactilografiată a declaraţiei, în loc de „Scrinul negru” apare „Scrisul negru”, formă pe care o preia prea-eructantul procuror, care-i mai adaugă şi alte inveţii în rechizitoriul oral susţinut la prima înfăţişare ii procesului). Nivelul bagajului cultural al lui Voicu este probat şi de faptul că îi confiscă lui Pavlovici „Fire de iarbă”, volumul de poezii al lui Walt Whitman ! Iată cine era pus de „partidul şi statul nostru” să instrumenteze dosarul de anchetă privindu-i’pe studenţii de la ziaristică... începând de la data de 19 februarie, când a fost înregistrată declaraţia de mai sus, întrebările puse de anchetator arestaţilor mă vizează în primul rând pe mine. Este cert că se luase hotărârea să fiu arestat şi-mi trăiam ultima lună de libertate. în secretul camerei de la Uranus cu fereastra zăbrelită, pusă sub tavan, se fabricau „dovezile” împotriva mea. Trebuia să mi se plătească povestea din şcoala militară... La 5 martie altui arestat i se pune următoarea *întrebare : Arată tot ce cunoşti în legătura cu studentul Mihalcea Alexandru. Răspuns:* Pe Mihalcea l-am cunoscut mai bine în toamna lui 1957... în octombrie 1958

a fost exclus din U.T.M. pentru atitudini cosmopolite şi că a răspândit idei ale literaturii burgheze în facultate. Era bun prieten cu Pavlovici Florin, Ţârlea loan şi Dineu Petre... Avea o mare înclinaţie către literatura franceză, despre care discuta foarte mult cu Pavlovici. Uneori ştiu că jucau poker Florin Pavlovici şi alţi colegi de cameră, iar Mihalcea Alexandru venea în anturajul lor şi stătea până seara târziu... Despre (el)' mai ştiu că a făcut revelionul 1958—1959 în căminul facultăţii, după care a fost chemat la decanat şi i s-a făcut observaţia că a făcut chef în incinta căminului. Revelionul l-a făcut cu Dineu şi alţi doi studenţi care nu-i ştiu nominal cine sunt.* (Interogatoriul a început la ora 11 ; nu se specifică ora când arestatul a fost dus la beci. Frazele poartă, ca de obicei, amprenta măiestriei stilistice a lui Constantin Voicu. Pentru rest îi las pe cititori, omului cu mintea normală, să judece asupra motivelor pentru care un ofţeranchetator penal de securitate putea dispune trimiterea unui student în faţa tribunalului militar.)

... M-am oprit o clipă cu strângere de inimă când am ajuns la secţiunea care cuprindea interogatoriile mele. Dacă voi fi declarat, la rândul meu, ceva despre cineva ? Ţineam minte că nu, dar după treizeci de ani... Le-am citit – şi mi-a venit inima la loc. Fără Valeriu Ştefă- nescu, omul înţelept şi cumpănit, precis cădeam şi eu în capcanele anchetatorului şi aş fi spus ceva despre unul sau, poate, despre toţi ceilalţi Acuzaţi. Nu ştiu ce – că unuia îi plăcea teatruj, că altul era afemeiat (contează enorm pentru „profilul moral", mai ales că însemna desconsiderarea moralei comuniste), că al treilea joacă table pe bani şi, când pierde, îl înjură pe Hruşciov, orice, nu contează, totul prinde bine 1 Sfaturile bătrânului, fie-i ţărâna uşoară, m-au ajutat să trec prin bolgia de la Uranus şi printre cursele întinse de Voicu fără să am a roşi, în dosar există trei procese verbale de interogatoriu. Pri mul, întocmit chiar în ziua arestării, 25 martie 1959, este

sumar : învinuit ui este Iară profesie, origine socială mic-burghezâ. ambii părinţi sunt învăţători în comuna Mihai Bravu, raionul Vidra, posedând o casă cu patru camere pe un teren de 4 000 m.p. La unica întrebare pusă, există ca răspuns o singură frază : „Susţin că nu am desfăşurat nici un fel de activitate duşmănoasă potrivnică regimului democrat-popular din R.P.RA Al doilea, din 31, martie, fila 85 (voi. I) a fost reprodus mai sus. Al treilea (voi. I. fila 88, datat 14 aprilie 1959) conţine întrebări derivate din declaraţiile a trei dintre coinculpaţi şi din declaraţia lui lancu Marin (cea de tot hazul, în care se spune că arătam studenţilor „că cursurile n-ar fi la nivel universitar şi alte intrigi[4']). Răspunsul este invariabil acelaşi : nu recunsoc nimic. în faţa unei atari încăpăţânări, de care nu poate fi capabil decât un duşman învederat, Voicu redactează următoarele concluzii de învinuire, împotriva lui „Mihalcea Alexandru, arestat la 25.03.1959, cu mandatul de arestare nr. 97/M. Element mic burghez, cosmopolit şi descompus din punct de vedere moral, a fost unul din cei mai înverşunaţi exponenţi ai literaturii occidentale reacţionare în cadrul facultăţii de filozofie. Fiind prietenul cel mai apropiat al coinculpaţilor Pavlovici Florin Constantin şi Filip Dumitru, susţinea aceste elemente în discuţiile ce le întreţineau la cămin, cantină sau în pauzele de la orele de curs în răspândirea a tot felul de calomnii la adresa artei, literaturii şi scriitorilor progresişti de după 23 Auguşt 1944. în 1958 fiind demascat ca element descompus şi ostil regimului democrat-popular din R.P.R., Mihalcea Alexandru a fost exclus din U.T.M., unde se strecurase pentru a-şi acoperi adevărata faţă de duşman al ordinei sociale din ţara noastră, a adus o serie de injurii la adresa organizaţiei U.T.M. Mihalcea Alexandru s-a dedat la o serie de calomnii la adresa cadrelor facultăţii şi, în general, a ziariştilor. Le spunea studenţilor că

facultatea de filozofie ar fi ratată, lipsită de cadre capabile. Fiind bun prieten cu elementele condamnate pentru activitate contrarevoluţionară, în perioada evenimentelor din R.P.D. (Derdena, Onaca, Constantin Dumitru) din facultate îi compătimea c-au fost descoperiţi apoi le „admira" poziţia acestora pe care au avut-o la proces. Tot în perioada evenimentelor din R.P.U., Mihalcea A. urmărea cu un viu interes calomniile debitate de posturile de radio imperialiste împreună cu studenta Domneşteanu Mihhela la aparatul acesteia de radio, după care '■ fâcoii diferite .comentarii în rândul celorlalţi studenţi din facultate. Faptele învinuitului Mihalcea Alexandru sunt dovedite prin declaraţiile sale de recunoaştere în parte, prin declaraţiile coînvin uiţi lor Fi lip Dumitru (fila 19), Stan Tu dor (fila 101) şi declaraţiile martorilor Domneş- teanu Mihaela, Arion Beatrice, lancu Marin, Ganciu Dumitru, Chirilă Dumitru". Secţiunea mea din dosar este completată cu un document semnat dc locotenentul Banc Ion (Pat sau Patachon ?) din MAI UM 0123/T (T de la tehnic ?) -— inventarul obiectelor găsite asupra mea la arestare : buletinul, un carnet cu notări (la eliberare mi-a fost dat altul, al unui grec care ţinuse o evidenţă a cheltuielilor personale mai dihai decât Hagi-Tudose), un stilou marca „Flora", una cheie „Pax" şi 40,20 lei, depuşi de Voicu, cu chitanţa 327/2.04.59, la Biroul Special din Direcţia Financiară a MAI, cu specificaţia „bunurile şi valorile arestatului Mihalcea Alexandru". Nu i-am mai văzut înapoi, probabil că au fost' confiscaţi prin efectul sentinţei. Am fost ceva mai sărac decât Popa, în buzunarele căruia scotocitorul a dat peste 60 de Iei. încheiat, şnuruit, parafat, dosarul a luat calea tribunalului însoţit de un „Tabel cu elemente arestate, nume şi prenume" (aşa se zicea atunci...). Pierdusem statutul de oameni, devenisem „elemente" ,şi aşa aveam să rămânem multă vreme. Trecusem toţi şase. din volumul I în volumul

II – procesul. Prima înfăţişare a avut loc la 5 iunie. Am descris-o pe larg, nu insist. Ceva mi se pare extraordinar : martorii, colegii noştri, cu excepţia (în ce mă priveşte) a lui A.B., Ganciu şi lancu, deşi răspund stereotip „da" la întrebarea : „îţi menţii declaraţiile date la anchetă ?", revin de *facto* asupra spuselor de la securitate. Mihaela Domneşteanu afirmă că „Mihalcea a ascultat la domiciliul meu câteva fraze dintr-o emisiune în limba italiană" (fila 36). Chirilă, ros de povara primelor declaraţii, spune ritos : „Pe Alexandru Mihalcea nu l-am auzit vorbind deschis împotriva regimului. El a discutat «despre literatura franceză simbolistă cu Florin Pavloviéi. Declar că simbolismul se predă în cadrul facultăţii. El a apreciat ca pozitiv curentul simbolist al literaturii franceze. Pavloviéi spunea despre unii scriitori de, după 23 August că sunt buni" (fila 37).

La fila 38 există declaraţia martorei A.B. Menţine cele spuse la anchetă şi, pe baza depoziţiei ei, grefierul înregistrează, sub dictarea căpitanului Prună Liviu, preşedintele completului : „într-o discuţie cu Mihalcea Alexandru, acesta s-a exprimat în esenţă că realităţile din ţara noastră nu ar coincide cu umanismul preconizat de Marx şi Engels" (curios, să fi intuit eu atunci cursul receptării personalităţii lui Lenin, de nu-l pomenisem de loc ?!). Ganciu, ca de obicei, calcă în străchini, lăsând în urmă-i o dâră pestilenţială de prostie amestecată cu ,ură : „Pe Mihalcea il cunosc ca dizolvant., El citea în special literatură occidentală şi purta discuţii tendenţioase pe marginea celor oitite ide el" (fila 44, voi. II).

în favoarea mea, avocatul, d-na Geta Cristescu, care invocase „pubertatea" şi era – pe bună dreptate – mai înfricoşată decât inculpatul, a cerut să i se acorde posibilitatea de a aduce probe noi. Completul : căpitanul-preşedinte amintit, asesorii – căpitanul Morariu loan, 'ocotenentul-major Vasilescu Constantin ca şi procurorul,

căpitanul Mihăilescu Aurel, neopunându-se, s-a fixat un nou termen la 19 iunie. După care am fost duşi, înghiontiţi şi înjuraţi de aceiaşi caralii cu mine patibulare, purtând Kalaşnicoave pe umăr, cu duba, fireşte, la U.M. 0123/E unde eram „depuşi". în limbaj profan •— în beciurile din Dealul Spirii.

Tot în volumul al doilea am găsit recursul, întocmit la Jilava. Când mi s-a dat, în vizetă, sentinţa şi am citit „4 ani", am simţit în acelaşi timp bucurie violentă că n-airi primit... decât atât şi frică de măsura de timp cât aveam de stat în puşcărie. Ni s-a dat să facem recursul. A venit Tudorache, un plutonier scund, negricios, cu un ochi mai mic, din care clipea tot timpul. Dintre cei de pe secţie, era singurul caro se ferea de excese. Eram pe secţia unde bântuiau Viplă şi Biserică, ţiganul criminal, cave umbla veşnic beat, cel care i-a tuns pe coloneii de la Constanţa, umplându-i de sânge. Tudorache m-a dus, pe lungul coridor, îngheţat, dat cu brado- lină şi 'mărginit de borduri albe, până la o cămăruţă unde se aflau o masă şi un scaun. Din putoarea supraîncălzită a camerei cu miros de coteţ, am trecut într-un beci cu aer rece care m-a pătruns până la oase. Tudorache stătea în picioare pe prag. Fuma. Aveam la mine o „mără- şească", am vrut să mi-o aprind de la ţigara lui. S-a uitat cu un soi de milă la-mine, mi-a spus cu voce scăzută – măi, băiatule, să nu mai faci aşa ceva, că te rup ăştia în bătaie ! şi mi-a întins jarul minuscul. Scena m-a invadat brusc, cu o halucinantă precizie a detaliilor, în timp ce reciteam; recursul scris atunci. Inşiruisem, cu peniţa proprietate a penitenciarului Jilava şi de care se slujiseră cine ştie câte rânduri de puşcăriaşi, exact argumentele de care se va sluji, peste un deceniu, Procurorul

i u iK t ii Aii;>iisli>i A luxa pentru a declara recurs extraordinar. Ceea ce înseamnă că încă judecam normal.

La 5 august 1959, completul Tribunalului Militar al Regiunii a 2-a Bucureşti, format din maiorul Guţă Gheorghe, preşedinte, căpitanul Ciucă Constantin, judecător, şi maiorii asesori Gheorghe Bălţatu, O. Coşniţă şi Hirscham Mario (şi-o fi rumegând pensia în Valahia sau, pe urmele multor coreligionari din partid, justiţie şi securitate, s-o fi dus să vândă şireturi într-o boutique din Tel-Aviv ?) a respins în bloc recursurile, fireşte „în numele poporului". Motivul : „între 1956—1959, grupul de .contrarevoluţionari de la ziaristică a dus activitate duşmănoasă de agitaţie şi propagandă împotriva Republicii Populare Române, calomniind literatura socialistă, presa, în special presa regională de partid, activiştii de stat şi de partid, politica P.C.R. privind colectivizarea în sensul că colectivizarea în unele regiuni s-ar fi făcut forţat şi alte manifestări duşmănoase în acest gen.

Faptele au caracter de gravitate deosebită". Nici noi nu ştiam cât suntem de criminali

Pe mandatul de executare a pedepsei, pe care, de asemeni, l-am găsit în dosar, volumul II (nr. 1162/11/08.1959) scrie „Executarea pedepsei începe la 25.03.1959 şi expiră la 22.03.1963, când va fi pus în libertate, dacă nu va fi reţinut pentru alte fapte". Semnează maior Andrei Dumitru (Tribunalul Militar Bucureşti). Nu cred că mai e nevoie de comentarii. Specificarea expresă a condiţiei finale, de inspiraţie bolşevică, arată câtă dreptate deznădăjduită avea Aurel

Gulan când îmi spunea : cine intră în închisoarea comunistă nu mai iese niciodată.

Nu intră în economia acestei cărţi —- dar ar merita cu vârf şi îndesat ca specialiştii în psihologia limbajului să întreprindă o paralelă între sintagmele folosite în actele oficiale ale securităţii (nu vorbesc de expresiile generaţiei de securişti de teapa lui Dumitrescu, Voicu, mai puţin, măcar în raport cu mine -— care pot face cel mult obiectul unui studiu de patologie a gândirii şi a exprimării), procifraturii şi justiţiei militare, pe de o parte, şi cele folosite de „Scânteia* pusă sub oblăduirea lui Sorin Toma şi Brucan, pe de altă parte. Este vorbii de o identitate firească, rezultată din legăturile obscure şi oculte care îi unesc pe Ana Pauker, Nikolski, Drăghici, Chişinevschi, Răutu, şefii justiţiei şi procuraturii. Sorgintea este mult mai departe, la Moscova, în rechizitoriile întocmite de Vîşinski şi în actele secrete parafate de Abakumov şi Beria şi puse cu slugărnicie pe masa Tătucului. Voi pune pe două coloane limbajul de partid şi limbajul forţelor speciale care acţionau atunci împotriva poporului român, „braţul înarmat" al stăpânului lor :

Coloana 1 :

-— vigilenţă faţă de uneltirile duşmanilor (p. 557) ;

— activitate febrilă contra Puterii sovietice (p. 372) ;

—• agitaţie turbată împotriva sistemului sovietic (p. 372);

—- culme a descompunerii ideologice (p. 376).

Exemplele sunt luate din „Istoria PCUS", E.P. 1960. Regret că nu am avut la îndemână „Cursul scurt", scris într-un limbaj din care derivă procesele-verbale de interogatoriu şi rechizitoriile din perioada pe care o am în vedere în carte :

— ploconire în' faţa putredei culturi a canibalilor

imperialişti (p, 455) ;

— zdrobirea împotrivirii duşmanului de clasă (P 456); ,

-— înăbuşirea fără cruţare a celei mai mici încercări a duşmanului de a pune piedici înaintării noastre spre socialism (p. 456) ;

— intensificarea la maximum a vigilenţei revoluţionare împotriva uneltirilor duşmanului de clasă (p. 457) ;

— în partid s-au strecurat elemente direct duşmănoase (p. 461) a căror infiltrare a dus la :

— manifestări potrivnice şi duşmănoase liniei partidului (idem) ;

—- curăţirea partidului do elemente duşmane şi străine (p. 462) ;

— lupta de clasă capătă formele cele mai ascuţite şi variate (p. 463) ;

— clemente duşmănoase şi străine de clasa muncitoare (idem) ;

— duşmanii înnebuniţi de ură (p. 465) ;

— un nou exemplu al josniciei şi perfidiei duşmanului, al urii sale turbate faţă de regimul de democraţie populară l-ii constituit activitatea criminală a bandei de sabotori şi diverşionişti descoperită recent pe şantierele canalului Dunăre – Marea Neagră (p. 677).

Exemplele sunt extrase din *„Articole şi cuvântări”* ale lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, E.P. L.P. 1952.

-— prapaganda şi agitaţia antisovietică au fost întotdeauna folosite de duşmanii poporului (p. 120) ;

— duşmanii de clasă au început să acţioneze pe ascuns, folosind, printre altele, şi diferite forme camuflate de agitaţie şi propagandă contrarevoluţionară (p. 121).

În ce priveşte *latura subiectivă,* pentru a se considera că există conţinutul infracţiunii de confecţionare a unor scrieri contrarevoluţionare, este suficient ca persoana respectivă să fie conştientă de faptul că confecţionează

opere contrarevoluţionare pentru a fi răspândite. Nu se cere ca cel ce le confecţionează să urmărească şi un scop contrarevoluţionar special. De asemenea este suficient ca cel care păstrează astfel de scrieri să fie conştient de faptul că păstrează în mod ilegal scrieri contrarevoluţionare, iar cel care le răspândeşte să fie conştient că răspândeşte literatură contrarevoluţionară.

Cap. „Propaganda şi agitaţia contrarevoluţionară" din *Drept penal sovietic* – partea specială, ESIS, Buc. 1953.

Coloana 2 :

— grup de contrarevoluţionari ;

— activitate duşmănoasă de agitaţie şi propagandă împotriva Republicii Populare Române ;

— calomnierea literaturii socialiste, a presei, în special a presei regionale de partid ;

— denigrarea activiştilor de stat şi de partid ;

—■ calomnierea politicii partidului privind colectivizarea, în sensul că în unele regiuni colectivizarea s-ar fi făcut forţat ; •-

—■ alte manifestări duşmănoase de alt gen

(extrase din decizia-minută nr. 2002-2145/1959, 5.08, prin care un complet de judecată de la Tribunalul Militar Bucureşti respinge recursurile „grupului de contrarevoluţionari" ;

T- ştiri calomnioase ascultate la posturile de radio imperialiste (expresia „posturi de radio imperialiste" revine foarte des în actele procesului) ;

— ştiri ostile comunismului ;

— calomnierea redacţiilor ;

— element mic-burghez, cosmopolit, descompus din punct de vedere moral ;

—- înverşunaţi exponenţi ai literaturii occidentale reacţionare ;

— răspândirea a tot felul de calomnii la adresa artei, literaturii şi scriitorilor progresişti de după 23 August;

— demascat ca element descompus şi ostil regimului democrat-popular ;

—. injurii la adresa organizaţiei U.T.M. ;

— discuţii cu caracter duşmănos ordinii sociale din R.P.R. ;

— calomnii la adresa cadrelor facultăţii ;

— „Tabel de elemente ostile”.

Expresiile de mai sus sunt extrase din concluziile de învinuire redactate de anchetator. Ele se referă numai ta mine. în mărturiile înregistrate în timpul anchetei şi re-" produse aici, epitetul „duşmănos” apare de 15 ori în declaraţiile martorilor, în diferite sintagme (concepţii duşmănoase, element duşmănos, manifestări duşmănoase, atitudini duşmănoase, agitaţie duşmănoasă, comentari-i duşmănoase). Ţinând seama de frecvenţa, aproape de ticul verbal, a cuvântului în vorbirea ofiţerilor de securitate care m-au interogat —- sau cu care am discutat în timpul anchetei – se impune concluzia că este vorba de o fixaţie pe care au transmis-o martorilor sau, oricum, au reflectat-o când au întocmit procesele verbale de interogatoriu.

... Adevărată mistică a urii. Obsesie viscerală, difuză, demon verbal invadând monstruos gândirea, substituind-o. Admit că pocitania, creatură de coşmar, care m-a pipăit peste tot şi s-a uitat în toate ascunzişurile fiinţei mele era un „tehnician” fără legătură cu scotocirea cotloanelor minţii, cu convingerile politice. Dar Voicu ?.Enoiu? Dră- ghici ? Ştiau foarte exact că nu făcusem nimic – nu eu, noi. Lipindu-ne pe frunte eticheta de „duşmani” şi construind, ca s-o valideze, un întreg sistem de minciuni, un eşafodaj de beţe înfipte în nisip, nu se poate să nu-şi fi dat seama de resorturile demersului lor : abjecţia şi cinismul. Nu ştiu ce vor fi

simţit la 22 Decembrie. Nici nu interesează. Oamenii sunt cu adevărat damnaţi când se recunosc ca atare – şi atunci au şi păşit pe drumul mântuirii. Altfel sunt o grămadă de carne organizată mtre două extremităţi. M-am'întrebat uneori, mai ales când mă încovrigam de foame şi tremuram de frig, dacă aş fi în stare să-l ucid pe unul ca Voicu. Azi ştiu că nu. Nu de frică, nici măcar de silă. Din cauza situării în două dimensiuni incompatibile. Şi graţie conversiunii operate dc cuvântul acelui blând preot transilvan al cărui îndemn l-am urmat; nu este şi părerea unora care m-au iritat supralicitând ideea că securiştii trebuiau exterminaţi cu toţii în zilele de foc din decembrie ’89. Dacă singurul câştig al pieirii unui sistem totalitar este dobândirea altuia, sângele a curs degeaba. N-a murit o formă de genocid ca să fie înlocuită cu altă formă de genocid. Securiştii sunt oameni, a exclude putinţa întâlnirii lor cu binele ar însemna să negăm adevărul biblic al transformării lui Saul în apostol. Cât îi priveşte pe cei câţiva pentru care am simpatie, ofiţeri de contraspionaj, mai ales, îi asigur încă odată, de respect pentru probitatea lor, de înţelegere faţă de convulsiile morale prin rare au trecut.

Am lungit prea mult anexa cărţii, trebuitoare, totuşi, lu am obligat să scriu despre puşcărie şi obscurele raţiuni ' .de intrării mele în acea lume fascinantă, act care a schimbat, intr-o măsură pe care n-o pot nici măcar bănui, i ursul vieţii mele. Judecând din perspectiva vârstei la ■ arc am scris cartea – 55 de ani – şi a vieţii pe'care • un irăit-o până acum, îmi pare mai degrabă bine că am

!tv«-uL prin lagărele şi închisorile ţării. Nu zic „patriei”, comunismul a reuşit să desacralizeze sfânta noţiune de patrie. Chinurile şi înălţările mele sunt legate de anii trăiţi dincolo de gratii şi de .sârma ghimpată. Perimetrul acesta, în primul rând spiritual, m-a marcat pentru totdeauna. Crima – unica pe care am săvârşit-o şi căreia o femeie, singura fiinţă care ştie exact despre ce vorbesc, i-a căzut victimă – acolo îşi are rădăcinile Tot acolo – bucuriile mele, câte au fost, ca şi statutul social de astăzi, în cumpăna verii lui 1959, câţiva oameni şi-au înfrânt firescul instinct de autoprotecţie .şi mi-au stat. alături, afirmând sus şi tare că nu sunt nici bandit, nici duşman al poporului. Elenei Marinescu, secretar general de redacţie la „Contemporanul”, colegului de facultate Petre Dineu, consătenilor mei din Mihai Bravu de Via şea, Nicolae Florea, Marin Hagiu şi Ion Ivan – recunoştinţă. La fel părinţilor, loviţi crunt, şi femeii de înălţarea de suflet a căreia n-am fost vrednic.

Constanţa, 1 aprilie 1991

După 35 de ani: Mihai Derdena

Cu Mihu Derdena n-aveam să mă întâlnesc în puşcărie. Cum n-am fost în D.O., şi acum îmi pare rău că n-am fost, n-am dat peste el decât după 35 de ani de la procesul lor. A venit cu soţia la Constanţa. Transcriu lianda discuţiei cu el, purtată în vara lui 1991 : «Principalul punct al revendicărilor noastre imediate era retragerea trupelor sovietice de pe teritoriul României. Motivam că lucrul acesta era posibil fiindcă regimul „demo- < rat-popular" – cum ziceam noi – era suficient de consolidat ca să nu mai fie nevoie de prezenţei Armatei I»oşii „eliberatoare". Al doilea punct, de aceeaşi urgenţă, era desfiinţarea obligaţiei ţăranilor de a preda cotele. La ultimul cuvânt, am spus că până şi cenuşa din vatră e în stare sa le-o ia ţăranilor regimul comunist, fapt pentru rari' preşedintele mi-a spus că el se aştepta să mă apăr, mi să acuz. Eu deveneam tot mai vehement...

— S-o luăm cu începutul: de ce v-au arestat, s-a micit că fâcuseţi o organizaţie contrarevoluţionară, că • iuti înarmaţi... Tu erai la preventoriu şi unii chiar au ■pus – pentru el e mai bine (că erai bolnav de plă-mâni), nu se mai chinuie, o să se cureţe foarte repede, 'i II să sufere. Ăsta a fost zvomtl de după arestare. Am h'st la proces la prima înfăţişare, când Vianu a fost ad-nmnestat de preşedinte, acuma ştiu că nu era Prună,

cum

am. *crezut eu, profesorul venise ca martor pentru fiul lui Perpessicius şi preşedintele i-a spus : ia mâinile de la spate ! Platforma voastră ce mai prevedea ? Descrie-mi punctele de program şi împrejurările arestării!*

— Principala noastră revendicare, pe care o voiam satisfăcută imediat, ţi-am spus, era retragerea ruşilor. Scandalizat, Valerîu Sitaru, ăsta era preşedinte, căpitan de justiţie, mi-a luat pâmi la urmă cuvântul. Apoi, scoaterea marxismului şi limbii ruse din toate tipurile de şcoală. Urma, după rezolvarea acestor urgenţe, programul propriu-zis, de schipibare a regimului în esenţa lui, prin alcătuirea unui guvern provizoriu, în frunte cu Titel Petrescu, cel care a făcut ani buni de închisoare, n-a aderat la congresul de unificare din 1948 şi s-a menţinut mai departe social-democrat, ceea ce însemna a fi „spărgător al unităţii mişcării muncitoreşti" şi chiar „fascist". Exact cum procedează azi Iliescu : pe orice adversar îl consideră „legionar" ; aceeaşi practică, aceleaşi metode... Normal, din adolescenţă e comunist, a fost întâi preşedintele UAER, apoi prim secretar la UTM, ştii şi tu. De la program ni s-a tras eticheta de „social-democraţi de dreapta" ba chiar „titoişti". A imaginat procurorul în actul de acuzare fel de fel de lucruri – mă rog, posibile, dar nu la toate ne-am gândit noi ! A inventat că am avea legătură cu ambasada ; ţi-aminteşti cât eră Tito de rău-famat, deşi începuse împăcarea cu el s-a socotit că e un lucru foarte grav să ader la concepţia lui de socialism oarecum mai independent. S-a mai socotit că aş fi fost, prin „spionaj" în legătură cu ambasada iugoslavă la Bucureşti. Celelalte lucruri erau adevărate, dar povestea cu ambasada era invenţie, nu s-a gândit nimeni, eu cel puţin nu, la aşa cevflt! în viziunea noastră, acel guvern care urma să fie condus de Titel Petrescu, avea ca principală misiune organizarea alegerilor parlamentare, libere pentru prima dată,

fiindcă cele din 46 fuseseră o mascaradă. Iar numele lui constituia o chezăşie, de-aia neam oprii la rl Ca să fie eu adevărat alegeri libere, am prevăzut m program ca guvernul să autorizeze toate partidele politice, de la extrema stângă la extrema dreaptă. Tot evantaiul politic posibil ! Alegerile trebuiau să se desfăşoare la cel mult şase luni după expirarea termenului de înregistrare a tuturor partidelor, evaluat cam la o lună de zile. Trebuia să se organizeze o mare manifestaţie, rămasă în stadiul de tentativă, din cauza trădării, a fost înăbuşită în faşă. Era programată să aibă Ioc până la 15 noiembrie 1956, era prevăzută luare a cu asalt a palatului Marii Adunări Naţionale în timpul proximei sesiuni. Arestarea guvernului şi impunerea acestor obiective. Dar, înainte do orice, să-şi însuşească punctul urgent, de plecare a ruşilor. Mai voiam să se îmbunătăţească standardul de viaţă al tuturor categoriilor sociale, dar în primul rând al studenţilor şi ţăranilor, cei mai oropsiţi şi chinuiţi. Titel Petrescu avea din partea noastră latitudinea să-şi aleagă miniştrii. Am uitat să-ţi spun că securitatea nu numai că voia să ne bage pe gât aderenţă la mişcarea studenţilor budapestani, dar ne-a învinuit şi că vrem să vindem Ardealul ! Dar noi n-am avut nici în clin, nici în mânecă cu ungurii, a fost o coincidenţă temporală. De altfel, sunt convins că nici un student din România n-ar fi comis grozăvia de a se gândi, măcar, că Ardealul nu este al României.

— *Aţi pus problema Basarabiei ?*

—‘Nu ne-am gândit, cinstit 1 Dar au speculat altceva -— de fapt nu era o alianţă, era un ecou la ceea ce făcuseră ungurii. Problema retragerii ruşilor şi a scoaterii limbii ruse şi marxismului era valabilă şi pentru bulgari, şi pentru nemţi, pentru toate ţările cotropite de ruşi. „Lagărul statelor democrat-populare”. Şi voiam să precizez, în legătură cu spusa ta din preambulul acestei discuţii, că despre mine s-a spus foarte serios că am

murit, şi chiar am fost declarat mort, în prima parte a detenţiei, în timpul unei epidemii la Periprava, despre care nici administraţia n-a ştiut bine, că nu i-a interesat, dacă a fost epidemie de holeră, de febră tifoidă sau de tifos exantematic, simptomele sunt asemănătoare.

— *Au murit mulţi ?*

— Foarte mulţi !

— *Stai s-o luăm metodic: am fost în sală, am asistat la mustrările făcute academicianului Vianu, tras de urechi ca un copil oarecare, de un mucos, i-am văzut pe tatăl şi mama lui Dumitru Panaitescu, prăbuşiţi, bătrânul Per- pessicius cu ochelarii imenşi, imenşi, era prăbuşit în prima bancă, sala arhiplină, studenţi, unii aduşi, alţii – din curiozitate, sala era împănată cu securişti.*

— Aflasei, cât ai stat liber, că unul dintre avocaţi (nu e avocatul meu, eu n-am acceptat avocat, ştiind că nu se admite recurs sau reducerea cuantumului prevăzut de securitate, ei atâta au prevăzut, cinci ani, se nota cu creionul, şi nu se mai întâmplase ca un acuzat politic să fie achitat, numai cu Panaitescu s-a întâmplat, nu atât datorită pledoariei eminentului nostru profesor, ca bun martor al apărării, nu conta, ai văzut că am avut cinci-sprezece martori ai acuzării şi toţi m-au apărat, toţi, dar a contat, probabil, intervenţia lui Sadoveanu care ştii că era prim-vicepreşedinte al Marii Adunări Naţionale şi a fost prieten cu Perpessicius), vroiam să spun că unul dintre avocaţi – mi se pare că el a avut doi avocaţi, puşi de familie, şi unul dintre ei, Zaharescu parcă-l chema,, excelent avocat, a fost şi el arestat prin ’58. Şi m-am întâlnit cu el 1 Să-i dea Dumnezeu sănătate, dacă trăieşte, dacă nu să-l odihnească Dumnezeu în lumea drepţilor, că tare bun nutriment moral nc-a dat el, prin cuvintele lui, prin aprecierile la adresa noastră, el spunea – am participat la multe procese, dar regula este ştiută : fiecare, Ia ultimul cuvânt, nu faceţi decât să

cerşească cle- încuia, acesta era calapodul, stereotipia apărării, „sa ini ■l.iţi posibilitatea, câ sunt tânăr”, ei bine, Zaharcscu spu- • H-.I câ „Derdena a zis că-i pare rău că n-a apucat să întreprindă nimic şi-ar fi vrut să vorbească mult mai mult niipotriv;» regimului, şi, prin tot ce-a spus, a fost demn ,i a spus – „nu am nevoie de clemenţa voastră” —- şi <!<• u«wa nici nu mi-am angajat avocat – „mă declar mim totul adversar al acestui regim, nu am încredere m justiţie şi nici în recurs, cu provin din ţărănime şi ţărănimea a fost cea mai batjocorită, cea mai apăsată t alegorie, nicicând n-a fost ţărănimea mai apăsată decât .UUIIKI. Din ţărănime provenit, nu pot fi decât anti- r amin ist. Duşman al regimului. Aşa că nu aştept decât ••o mă condamnaţi şi nici nu vreau altceva !” Eu mă iiiirim că nu m-au arestat mai devreme, că, dacă era v>rba de convingeri, nu m-am ferit niciodată, cu largheţe l< .un spus, chiar în gura mare !

- *Cum s-a produs unirea celor patru oameni ? Lean litra tu ai făcut-o, tu ai fost creierul acestei grupări, itt l-ai selectat pe Dumitru Constantin, care n-a primit dcetit un an de puşcărie, ceea ce, iarăşi, e fără precedent, />. Dan Onaca – cinci, ca şi tine, şi pe Panaitescu...*

- Am lucrat cu fiecare separat, în decursul vizitelor l >r la spital, dar asta – în decurs de două-trei zile. Când mi vorbit în aceeaşi zi cu doi, am făcut-o la ore diferite. t >. Panaitescu aveam o veche legătură. Şi în vacanţă iu- am scris, s-au legat şi de chestiile astea. Do altfel, ■.ir ¡am să fie şi la noi bine, să vie îndreptarea vremurilor''. expresia asta : „îndreptarea vremurilor”, am fotoni o în orice urare. Chiar şi pariam, pierdeam pariul – ■ ■ii-j nimic, n-a fost anul ăsta, o să fie la anul ! Pe fie—
arc l-am convertit la ideile mele.

— *A mai fost altcineva decât cei amintiţi ?*
— Numai noi patru.

— Atunci de ce-qu fost cincisprezece martori ai acuzării ?

—■ Nu ştiu – şi numai pentru mine ! Să spună dacă nu făcusem agitaţie în masă.

— Când s-a produs arestarea ?

— Stai să lămurim de ce-au primit puţin : fiindcă eu am mers pe ideea să iau totul asupra mea. Am afirmat în toată ancheta că nici unul n-a fost de acord cu mine, iar în instanţă am mers până-n pânzele albe că eu sunt singur responsabil. Prin asta l-am impresionat pe Zaharescu. „Ei de frică au mărturisit, n-a fost nici unul de acord*. Iar lui Dumitru Constantin i-am sugerat şi apărarea ; „Nici n-auzea ce spuneam eu, nici nu se gândea, el se gândea la. fata cu care trebuia să se întâlnească !” Cum s-a produs arestarea : pe 6 noiembrie, în ziua alegerilor din Statele Unite, zi de marţi, a fost ridicat Dan Onaca, urmare a denunţului profesorului universitar Ştefan Luda Pascal, la care se dusese cu o seară înainte, să-l convertească ca membru de bază al grupului nostru de iniţiativă,- care trebuia să unească cel mult zece.

— Avea nume grupul ?

— Nu. Ii spuneam „grup de iniţiativă în vederea răsturnării regimului”. Şi prin mijloace paşnice, şi nepaşhice.

— De unde l-au luat pe Onaca ?

— Nu ştiu. Pe mine m-au luat din spital, pe 8 noiembrie, joi, de ziua sfinţilor mei patroni, Mihail şi Gavril. La zece dimineaţa, ninsoare blândă, eram la spitalul studenţesc TBC. Deşi eram în tratament cu PAS, n-au avut nici măcar răbdarea să se termine acea perfuzie. Doi indivizi au intrat în salon, „încetaţi !” au spus către soră, „luaţi-i perfuzia, că avem nevoie de ei, îl luăm doar pentru cinci minute !” E caraghios, în cinci minute n-ajungeai până]a securitate, chiar dacă strada Sf. Ecaterina era aproape de Calea Rahovei...

„Te luăm să dai o declaraţie în legătură cu âctivita-■<• i dumitale la sindicatul studenţesc.” Fusesem membru în Comisia de asigurări sociale a Universităţii. Ce sindical, zic, că s-a şi desfiinţat ! Se înfiinţau asociaţiile studenţeşti şi ei nu ştiau, nu erau documentaţi la zi ! Nici de facultate nu ştiau, că se desfiinţase şi devenise secţie .1 filozofiei. „Venim imediat, nici nu trebuie să. te îmbraci prea gros !” Cinci minute s-au făcut cinci ani, plus doi şi jumătate de domiciliu obligatoriu I

— *Ancheta ?*

— Ancheta : din maşină mi-au pus ochelarii. Principalele metode de tortură exercitate asupra mea : neacor- i larva nici unui tratament medical, băgarea singur în celulă două luni, timp în care n-am fost scos la aer şi nici la pneumotorax. Asta fusese tratamentul meu de bază, di- două ori pe săptămână mi se făceau insuflăţii de aer prin peritoneu, ca să împingă muşchiul diafragmatic să preseze plămânul, ca să închidă caverna mai repede. Asociat cu hidrazidă, bucal, şi cu PAS. .

Nu mi-au mai dat nimic. Eram într-o celulă mică, de I ,b m lăţime, cu ţevi fierbinţi, fără fereastră, aerul îl i răneam. pe sub uşă, mă sufocam. Lumină permanentă, i ,<--:tm spus – îmi pare rău, n-am făcut nimic, dar vă pot mărturisi ideile mele, şi pe bază lor mă aşteptam să mă n-i'staţi demult. Din liceu. Pentru „Trăiască Regele !” un rmp de macedoneni fusese arestat, şi eu cu ei, dar mă ţinuseră, doar o zi şi-o noapte, la Tulcea. la securitate, i-mi dăduseră o bătaie cumplită.

— *La Rahova te-au bătut ?*

■— Ţi-am spus : nici o consultaţie la intrare, nici o pilulă, mâncare de inaniţie, celulă sufocantă. M-au chinuit r.i pe hoţii de cai cu bărbieritul. Brici ştirb. Parcă dădea ■ u coasa ! Odată n-am mai putut răbda şi le-am strigat „Călăilor !” Au lăsat bărbieritul şi m-aU

luat la omor. Dădeau cu ce-au putut, mi-am pierdut cunoştinţa, m-au

umplut de sânge, am rămas cu deviaţie de sept care mi-a dat zgomote în urechi, la început în urechea stângă, apoi, la Gherla îh 1960, după multe otite, s-a instalat otoscle- roza şi la urechea dreaptă.

Asta a fost bătaia, Aşa, ameninţări cu pistolul – „o să-ţi astupăm gura cu pământ !”...

— *Cine te-a anchetat ?*

— Doi locotenenţi-majori >: Mihai Necula şi lacob Constantin, plus un căpitan scund, i-am uitat numele.

— *Unde v-au dus după proces ?*

— în timpul procesului am stat Ia Văcăreşti, la' spital, într-o secţie cu doi frontierişti, primii deţinuţi politici, pe care i-am cunoscut. Kolko losif din Banat şi Dumitrache Emil din Stolnici-Argeş. Amândoi aveau câte o condamnare la doi ani pentru tentativă de trecere a frontierei. în acelaşi salon era un bătrân mesevist, cu mulţi ani de puşcărie, Constantin David, omonimul comunistului. Fost poliţist de carieră, judecat şi pentru fapte săvârşite în timpul răscoalei de la 1907 ! Cum se întâmplă la orice răzmeriţă, au ieşit şi tâlharii Ia treabă, omul i-a prins şi-a fost închis. .

Drojdia societăţii ! El îşi făcuse datoria de poliţist. Era foarte grav bolnav. A murit în prezenţa noastră.

— După *proces unde te-au dus ?*

— La Jilava ; am stat mult, de la sfârşitul lui martie 1957 până în iunie ’58, când s-au retras ruşii. Atunci am fost dus la Gherla, într-o teroare paroxistică.

— *Ai apucat bătăile de la Jilava ?*

■— La plecare am fost bătut la sânge şi legat în lanţuri de „Băşică” – sergentul Olaru, sinistrul schimb al locotenentului Ştefan. Aveam câteva pastile de hidrazidă de la Văcăreşti, într-o cutioară, şi mi le-au găsit la percheziţia la pielea goală, făcută în aer liber, era o zi superbă. Vede cutia şi o striveşte cu cizma. Eu mă reped să mai strâng din pastile, aşa sfărâmate, de pe pământ. Şi

I fntru că m-am repezit să mai culeg ce se mai puti a culege, m-a trântit, a chemat ajutoare, oi fi zis şt eu e să fii fără milă ? – şi m-au dus la fierărie unde ini-au pus lanţuri. „în carne !*, aşa i-a dat ordin fierarului, puteam să pierd piciorul drept până la Gherla. I'cbrâ, puroi, pe dubă. Gardă triplă, câini, pistoale-mitra- lieră îndreptate spre noi. Se retrăgeau ruşii...

— *Se mai întâmplase ceva, n-aveai de unde şti: la (¡heria se declanşase marea răscoală a deţinuţilor...*

— ... am scăpat. A fost un miracol. Călătoria a durat <•<■! puţin 24 de ore, cu haltă la Aiud, cu staţionări pe linie moartă... La Gherla, la apelul colegilor mei, între ei un macedonean, Galan Mihai din Râmnic, el a fost cel mai insistent, în fine – mi-au tăiat lanţul, dar cu ce chinuri, ce spaime, ce dureri, că voiam să mor... Minune : mei septicemie, nici gangrena I Alt moment greu a fost ii Periprava...

— Mi *trece peste Gherla. Cât ai stat acolo ?*

— Din mai ’58 până în 1961.

—• *Eu am venit în noiembrie ’61. Ai prins regimul <! <■ teroare cumplită.*

— Se îndulcise. Dar când am ajuns era prăpăd. Goiciu comandant ! Revin la Jilava, că mi-am adus aminte ■ Ic ceva : deşi eram tuberculos, am stat multă vreme cu mătoşii, la camera 36. Acolo l-am cunoscut pe Ilie Ră- ilnlescu de la „Porunca Vremii”, pe Mihai Gheorghiu, medicinist care ne îngrijea, era în puşcărie cu taică-său, profesor universitar la medicina din Iaşi.

La Gherla, izolării, de care avusesem parte la Jilava liindaă mă bufnea râsul, Băşică nu era în stare să-mi pronunţe numele, s-a adăugat bătaia. M-a prins unul dintre fraţii Şomlea, bestiile alea, jucam şah cu un ungur, tăcusem piesele din pâine.; ştii bine cum. Ne-a luat la omor cu un băţ de lemn cu care se cărau hârdaiele. Dâ- deau cu schimbul, că oboseau. Săptămâni de-a rândul nu puteai sta pe fund.

Şi ne-a băgat şi şapte zile la izolare !

— Când ai plecat la Periprava ?

— în mai .1961, Mai aveam puţin de executat.

— Te-at întâlnit cu Dumitru ?

— Niciodată. E explicabil, avea doar un an. E de .mirare de ce nu m-am întâlnit cu Onaca şi nici n-am întâlnit pe cineva să-mi spună că s-a întâlnit cu el.

— Cu ce v-au dus în deltă ? ,

—■ Cu trenul până la Tulcea, apoi cu bacul. Supra-înghcsuiţi. Acolo era comandant căpitanul Fecioru. M-au dus la Grind, ca simpatizant legionar... E o poveste lungă.

-— Am ajuns acolo în mai ’61. Izbucnise deja epidemia. La Grind. Lei Centru n-am stat decât câtevii ceasuri. Luasem boala, aveam febril violentă. M-au băgat la izolator. Aveam diaree cu sânge şi 41° febră. M-au lăsat singur, ca să mor. Am stat singur, cel puţin o lună n-aveam decât tineta, patul şi o cană cu apă fiartă, ca să compensez deshidratarea. Asta – cât am fost conştient. Cloramfenicol mi-au dat de-abia când am ajuns la infirmerie, cu alţii. Până atunci, nimic. Dacă aveam 30 de kg ! Stai să vezi cum s-a produs miracolul : într-o seară, la număr, sunt predat ca mort şi depus la camera mortuară, ca să fiu aruncat la groapa comună. A doua zi, când să mă ia groparii, să mă ducă – nu ştiu cu precizie ce s-a întâmplat, eram intre moarte şi viaţă —■ m-au dus la infirmerie : domnule, ăsta mişcă ! Cu o seară înainte, nici puls, nici febră, şi a doua zi am mişcat 1 M-au dus cu targa în salonul cel mare, unde am dat peste nişte macedoneni, dintre care unul se ferea să vorbească machedo- neşte, erau patru fraţi arestaţi. Nici unul dintre macedoneni nu s-a gândit să mă primească în apropierea lui, să mă îngrijească. Un german din Timişoara, Rak C. Alfred (Fredi) care era din ’52 în puşcărie – candidase

la admitere la ICEF, se uita la rezultate cu prietena lui, săsoaică, de lângă Sibiu, reuşiseră şi, tocmai când se vedeau pe listă la „reuşiţi” l-au înhăţat. A primit 18 ani : rl m-a- pus pe picioare. El mă căra la tinetă, mi-a spus „n-ai mai mult de 30 kg”. A fost trecut pe lista lui Gustav Hcinemann în primăvara lui ’71, făcuse 12 ani, ieşise în ’64, Eu îi spuneam – prietena ta n-o să te aştepte, voi sunteţi mai evoluaţi, e morală mai subţire, macedoneancă mea o să mă aştepte. S-a întâmplat invers, a mea s-a măritat, auzise că am murit, mama mi-a iacut şi pomenile, pe un nepot de frate l-au botezat llihai. Cel mai optimist om pe caro l-am cunoscut, nea < ii» a Dumitrescu, a murit, săracii, la Grind, în epidemia ,iia .. Avusese garaj, maşini, glumea la fiecare sărbătoare (niministă – de 1 Mai zicea : ne eliberăm la 23 August, >irirz pe-o maşină ! Era prieten cu un comunist, nea Mi hai Nicolae, ilegalist, fiindcă a fost membru de partid i a dat zece ani fiindcă a cântat „Internaţionala” în zilele i i viihiţiei maghiare, aşa făceau, dădeau maximum de

■ i dcapsă la legionari şi la comunişti. Tot „Internaţionala”

■ .udase şi nea Gică, tot atunci, darjuase numai cinci ani.

V,..i, şi de la Periprava m-am dus cu vaporul la Tu]cea,

• ii un gardian, i-am dat cuvântul că vin la gară la timp,

• ■■i.iin să-mi văd fosta gazdă din timpul liceului, apoi .nu luat-o cu trenul, rută ocolitoare, pe la Medgidia, Hi.id.i, unde am fost predat la securitate şi de-âcolo m-au dir. OII maşina la Rubla. în noiembrie, m-am dus la Uili.de Hagi, macedonean de-al meu, până s-a eliberat ■■ i .i'.ă, acoperită cu paie, ploua în casă mai mult ca afară, \l .un dus la câmp, cred că am fost singurul student care

i dus Ia toate lucrările. Erau acolo Ion Varlam, Mihai ’.■■idaru, Ivasiuc, Ştefan Pisoschi, de la „Europa liberă i '.ni Stoica, Eugen Hiloti, fost elev, Dan Rusiecki...”

Lector RADU SANDULESCU
Tehnoredactor DOINA NANU

Bun de tipar 17.X.1994. Apărut 1994. Comanda nr. 3230. Coli de tipar 27,5. Tiparul executat sub comanda rir. 152

e.C. UNIVERSUL S.A.